

CHARLES TILLY
ERNESTO CASTAÑEDA
LESLEY J. WOOD

TOPLUMSAL HAREKETLER

1768 - 2018

Çeviren: Orhan Düz

ALFA | ARAŞTIRMA

4266 | ALFA | ARAŞTIRMA | 248

TOPLUMSAL HAREKETLER, 1768-2018

CHARLES TILLY

Columbia Üniversitesinde Joseph L. Buttenwieser Sosyal Bilimler profesörüydü. Tilly, zamanımızın önde gelen sosyologlarından biriydi. Alanında etki uyandırmış elliden fazla kitabın yazarıdır. Bu kitaplar arasında: *The Vendée: A Sociological Analysis of the Counter-Revolution of 1793* (1964); *Durable Inequality* (1999); *Contentious Performances* (2008) ve Sidney Tarrow'la birlikte yazdığı *Contentious Politics* (2015) vardır.

ERNESTO CASTAÑEDA

Yazdığı kitaplar: *A Place to Call Home: Immigrant Exclusion and Urban Aity in New York, Paris ve Barcelona* (2018), *Building Walls* (2019); Cathy L. Schneider'le editörlüğünü yaptığı: *Collective Violence, Contentious Politics and Social Change: A Charles Tilly Reader* (2017) ve editörlüğünü yaptığı: *Immigration and Categorical Inequality: Migration to the City and the Birth of Race and Ethnicity* (2018).

LESLEY J. WOOD

Toronto'daki York Üniversitesinde sosyoloji bölümü başkanı ve profesörüdür. Yazdığı kitaplar: *Crisis and Control: The Militarization of Protest Policing* (2014) ve *Direct Action, Deliberation and Diffusion: Collective Action after the WTO Protests in Seattle* (2014).

ORHAN DÜZ

2000 yılında Boğaziçi Üniversitesi Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümünden mezun oldu. *Yarın Çok Güzel Olacak mı?* ve *Unutulmayan Film Replikleri* gibi derleme kitaplarının yanı sıra çok sayıda çevirisi vardır. Halen İstanbul'da yaşıyor ve kitap çevirmenliğine devam ediyor.

Alfa'daki çevirileri: *Newton* (Richard S. Westfall, 2018); *Sherlock Holmes'ün Maceraları, Sherlock Holmes'ün Anıları, Sherlock Holmes'in Dönüşü, Sherlock Holmes'ün Son Görevi, Sherlock Holmes'ün Vaka Kitabı*, (Sir Arthur Conan Doyle, 2019).

Toplumsal Hareketler, 1768-2018
© 2020, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Social Movements, 1768-2018
© 2020, Charles Tilly, Ernesto Castañeda, Lesley J. Wood

Taylor & Francis Group LLC'un tescilli markası olan Routledge tarafından yayımlanan İngilizce aslından çevrilmiştir.

Kitabın Türkçe yayın hakları Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak
Genel Müdür Vedat Bayrak
Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu
Çeviren Orhan Düz
Kitap Editörü Helin Çakır
Kapak Tasarımı Füsun Turcan Elmasoğlu
Sayfa Tasarımı Mürüvet Durna

ISBN 978-625-449-525-0
1. Basım: Şubat 2022

Baskı ve Cilt
Melisa Matbaacılık
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul
Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29
Sertifika no: 45099

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34110 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00
www.alfakitap.com - info@alfakitap.com
Sertifika no: 43949

CHARLES TILLY
ERNESTO CASTAÑEDA
LESLEY J. WOOD

TOPLUMSAL HAREKETLER

1768 - 2018

Çeviren: Orhan Düz

ALFA

İÇİNDEKİLER

Birinci Baskıya Önsöz, 11
İkinci ve Üçüncü Baskılara Önsöz, 14
Dördüncü Baskıya Önsöz, 17

I. KISIM
TOPLUMSAL HAREKETLER KURAMI VE TARİHİ **25**

1 Politika Olarak Toplumsal Hareketler 27
2 Toplumsal Hareketlerin Ortaya Çıkışı 52
3 19. Yüzyıl Serüvenleri 89
4 20. Yüzyıl: Yayılma ve Dönüşüm 132
5 Toplumsal Hareketler 21. Yüzyıla Giriyor 181
6 Demokratikleşme ve Toplumsal Hareketler 227
7 Toplumsal Hareketlerin Geleceği 260

II. KISIM
ÇAĞDAŞ TOPLUMSAL HAREKETLERDEN ÖRNEK VAKALAR **283**

8 Çağdaş Toplumsal Hareketlerin İncelenmesi 285
9 Göçmen Hakları Hareketi 302
10 %1'e Meydan Okumak 330
11 Katalan Bağımsızlık Hareketi 352
12 Çağdaş Meksika'da Toplumsal Hareketler 371

13 Black Lives Matter ve Movement For Black Lives 401
14 Kitlesel Hapis ve Mahkûm Hakları 423
15 Anonymous 434

Tartışma Soruları, 451
I. Kısım İçin Referanslar, 455
Charles Tilly'nin Toplumsal Hareketler Üzerine
Yayımladığı Metinler, 1977-2010, 489
Dizin, 493

TOPLUMSAL HAREKETLER, 1768-2018

Charles Tilly, Ernesto Castañeda
ve *Lesley J. Wood*

Toplumsal Hareketler, 1768-2018 toplumsal hareketlerin doğuşu ve yayılışına dair son derece kapsamlı bir açıklama sunmaktadır. Ünlü sosyalbilimci Charles Tilly senteze dayalı kuramsal becerilerini kullanarak toplumsal hareketlerin zaman ve mekân içindeki evrimini çeşitli tarihsel olaylara ve örneklere bolca yer vererek anlaşılır şekilde gözler önüne seriyor. Tilly toplumsal hareketlerin neden kategorik eşitsizlikleri azaltmak için yürütülen çatışmacı bir politika biçimi olduğunu açıklıyor. Burada öne sürülen sorular; küreselleşmenin ve yeni teknolojilerin toplumsal hareketler açısından ne gibi sonuçlar doğurduğu ve toplumsal hareketlerden beklentilerin neler olduğu yönündedir. Kitabın genel savı İngiltere, İsviçre, Çekoslovakya, Rusya, Çin, Hindistan, Arjantin, Şili, Küba, Meksika, Mısır, Tunus, İran, Irak ve Kazakistan'daki hareketlere ilişkin verileri içeriyor.

Bu yeni edisyon bu alanda kayda değer araştırmalar yürütmüş genç araştırmacılar ve öğrenciler tarafından baştan sona gözden geçirilip güncellenmiştir. Yeni vaka çalışmaları Meksika, İspanya ve ABD'deki toplumsal hareketlere odaklanmaktadır. Bunlar Black Lives Matter, göçmen hakları mücadelesi, Indignados, Katalan bağımsızlık hareketi, #YoSoy132, Ayotzinapa43, kitlesel hapis ve mahkûm hakları mücadelesi ve daha fazlasını içermektedir. Okuru, ele alınan

olaylara aşina kılmak için zaman çizelgeleri eklenmiş ve tartışılan sorular, gerek tarihsel gerekse günümüzde süregiden toplumsal hareketlerin sınırlarını, önemini ve doğurduğu sonuçları anlamamızı kolaylaştıracak şekilde çerçevelendirilmiştir.

Bu kitap insanın içine işleyen gülümsemesiyle aramızdan on yıl önce ayrılan Charles Tilly'e adanmıştır. Bizlere bıraktığı çalışmalarıyla kategorik eşitsizliklere ve demokrasiye yönelik tehditlere karşı yürütülen kolektif eylemleri anlamamıza katkıda bulunmuştur.

Aynı zamanda sosyal adaleti tesis etmek ve kategorik eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için emeğini, zamanını, adanmışlığını ve enerjisini seferber eden tüm eylemcilere ve toplumsal hareketlerin katılımcılarına adanmıştır.

BİRİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

2003 Haziranında New York Presbiteryen Hastanesindeki iyi insanlar, iyimser bir tahminle dört beş aylık kemoterapiyi ve lenfoma için ilgili tedavileri başlattıklarında, beni ilginç bir tercihle baş başa bıraktılar: Ya bir hasta olarak sıkıntıdan patlayacaktım ya da bu zor süreyi özel bir projeyle dolduracaktım. Zorluğu kararlılıkla göğüsleyen dostlarımdan gelen canlı teşviklerle ikinci seçeneğin cazibesine kapıldım. Önünüzde gördüğünüz kitabı bir başkasının yazması gerektiğini öteden beri düşündükten sonra ilk kemoterapi seansımda sinirlerimi yatıştırmak amacıyla kitabı yazmaya başladım. Tedavinin son gününde kimyasal maddelerin son damlası kanıma girdiğinde bitirmiş olacağımı düşlüyordum. Çoğu hayal gibi bu hayal de tam istediğim gibi gerçekleşmedi. Ancak aylar süren kemoterapide çabalarıma çekidüzen verdi ve hepimizin umduğu üzere tedavinin başarılı son evresinde kitabın bitmesini sağladı.

Her ne kadar 1970'lerden önce "çatışmacılardan" pek fazla söz etmesem de 1980'lere dek konumu "çatışma" diye apaçık tanımlamasam da ve 1990'lara kadar "çatışmacı politika" hakkında kuramsallaştırmaya başlamasam da yarım yüzyıl süresince çalışmamın ana teması sıradan insanların nasıl, ne zaman, nerede ve niçin kamu otoritelerine, diğer iktidar sahiplerine, rakiplerine, düşmanlarına ve halkın onaylamadığı mercilere karşı kolektif taleplerde bulunduklarıyla ilgilidir. Uzun yıllar boyu "toplumsal hareket" ifadesini kullanmaktan kaçınmamın nedeni, onun çok farklı anlamlar taşıma-

sı ve bu nedenle açıklığa kavuşturduğundan daha fazlasını gizlemesidir. 17. yüzyıldan 20. yüzyıla kadarki dönemde Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki çatışmalarla ilgili ayrıntılı katalogların hazırlanması fikrimi değiştirdi. Kataloglar sıradan insanların başkalarından kolektif talepte bulunurken kullandıkları araçlardaki büyük değişimlerin 1750 ile 1850 arasında –çatışma repertuvarlarının– gerçekleştiğini; rejimden rejime zamanlamanın önemli ölçüde farklılaşmasına rağmen her birinde değişimlerin öbeklendiğini ve bunların içinde kendine has kampanyaların, etkinliklerin ve gösterilerin bir bileşiminin doğduğunu açığa çıkardı. Katılımcılar ve gözlemciler sonunda bu yeni politika tarzını "hareket" diye adlandırmaya başladı. Bu değişimi göz ardı edemeyiz.

Geçici heveslerden yerleşik çıkar gruplarına varıncaya dek artık her şeyi "hareket" diye adlandırmaya yönelik yaygın eğilime rağmen bu yeni kendine özgü politika biçiminin ortaya çıkışı, dönüşümü ve ayakta kalması tarihsel bir ilgiyi hak ediyor. Olası saha savaşlarından ve tanımsal tartışmalardan endişelenip "olgun toplumsal hareket" ya da "18. yüzyılın sonunda Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da ilkin ortaya çıkmış toplumsal hareket tarzı" gibi ifadeler uydurmak yerine, standart ifade olan "toplumsal hareket"i kullanmaya karar verdim. Kuşkusuz bu, metni basitleştirdi.

Dostluk ve gelecekte işbirliği adına, içerik ve savlama açısından elinizdeki kitaba çok benzeyen bir kitapta dostum ve meslektaşım Sidney Tarrow toplumsal hareketin tarihini apaçık ortaya koyuyor (Tarrow 1998: 3). Bu kitap, Tarrow'un toplumsal hareketler üzerine yaptığı muhteşem incelemenin açık bıraktığı noktaları tamamlıyor. Elinizdeki kitap, toplumsal hareketlerin tarihsel incelemesini 18. yüzyıldaki kökenlerinden başlayıp 21. yüzyıla kadar getirerek gelecekle-rine ilişkin bazı tahminleri de ekleyerek sunuyor.

Önceki eserlerime yaptığım göndermelerle metni boğmaktan kaçınmak için isim belirtmeden eski kitaplarımdan serbestçe alıntılar yaptım. Birkaç pasajı alıntıladığım kitap-

lar şunlardır: *Stories, Identities, and Political Change* [*Hikâyeler, Kimlikler ve Politik Değişimler*] (Rowman & Littlefield, 2002), *Kolektif Şiddet Siyaseti* (Cambridge University Press, 2003 [Phoenix Yayınevi, 2010]) ve *Avrupa'da 1650-2000 Arası Çekişme ve Demokrasi* (Cambridge University Press, 2004). Ancak elinizdeki kitabın en az %95'i oldukça yenidir.

Bilgileri, alıntıları, eleştirileri ve editöryal önerileri için şu kişilere teşekkürlerimi sunuyorum: Lance Bennett, Vince Boudreau, Pamela Burke, Dana Fisher, Elisabeth Jay Friedman, William Ivey, Vina Lanzona, Daniel Menchik, Vicente Rafael, Sidney Tarrow, Cecelia Walsh-Russo, Lesley Wood ve Viviana Zelizer. Umarım yardımlarıyla oluşan bu kitabı görünce memnun kalırlar.

Charles Tilly, New York, 2003

İKİNCİ VE ÜÇÜNCÜ BASKILARA ÖNSÖZ

Bu kitabın ikinci edisyonunu bitirmemden hemen önce Charles Tilly aramızdan ayrıldı. Ölümünden bu yana övgü dolu bir yığın hikâye anlatılageldi - akıl hocalığına, nezaketine, titizlikle yürüttüğü müthiş çalışmalarına dair hikâyeler. Eski öğrencileri, Tilly'nin isabetli birkaç soru sorarak onların düşüncelerini aydınlatma becerisine hayranlık duyardı. Ölene kadar bu soruları sormaya devam etti.

Kendisinin birinci baskı önsözünde de belirttiği gibi bu kitap öteden beri sorulan bir dizi soruya kısa bir cevap mahiyetindedir. Dünya genelinde toplumsal hareketler neden bu kadar benzer nitelik taşımaktadır ve bu hareketler küresel çaptaki politik eylemin bellibaşlı biçimi haline neden ve nasıl gelmiştir?

Bu kitabın ilk baskısından itibaren Till protesto, toplumsal örgütlenme ve politik ilişkiler gibi konularda ayrıntılı ve isabetli yazılar yazdı. Geçen dört yıl zarfında yayımladığı kitaplar: *Contention and Democracy in Europe, 1650-2000* (2004), *Trust and Rule* (2005), *Indentities, Boundaries, and Social Ties* (2005), *Regimes and Repertoires* (2006), *Neden* (2006), *Demokrasi* (2007), *Credit and Blame* (2008) ve *Contentious Performances* (2008). Ayrıca Sid Tarrow ile birlikte *Contentious Politics* (2006) kitabı yazdı. Çok sayıda dergi makalesini, kitap bölümlerini, editörlüğünü yaptığı kitapları burada sıralamayacağım. Ben bu yeni çalışmalarda dile getirilen düşünceleri yeri geldiğince elinizdeki metne katmaya gayret ettim.

2004'deki birinci baskıyla 2008'deki ikinci baskıdan bu yana dünyada çok şey yaşandı. Her şeyden önce ekonomik kriz dünyayı, özellikle de Avrupa ve ABD'yi sarstı. Ekonomik çalkantılar ve onların önüne geçememek işsizlik, açlık ve tasarruf tedbirleriyle sorunları kısmen çözmeye yönelik devlet müdahalelerine yol açarak yeni toplumsal hareketler doğurdu. Bu bağlamda Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da demokrasi yanlısı toplumsal hareketler ortaya çıkıp Tunus ve Mısır'da otoriter rejimleri devirdi; bölgedeki diğer rejimlere meydan okudu. Bu hareketlerin hangilerinin ileride başarılı olacağını zaman gösterecek. Kitabın bu yeni baskısı andığımız hareketlere ve onların faaliyet gösterdiği bağlama odaklanmaktadır. Mevcut mücadele ortamında ekonomik dinamiklerin bariz öneminden dolayı Tilly'nin kapitalizm üzerine yaptığı çalışmaların bazılarına yeniden bakma gereği duydum ve genel savın özünü değiştirmeden metindeki bu boyutları yeniden vurguladım. Ayrıca kolonyalizmin hem devletleşmede hem de toplumsal hareketin ortaya çıkışında nasıl bir rol oynadığını aydınlatmak için Tilly'nin bu konu üzerine eski çalışmalarına başvurdum.

Tilly belki de kitabını bitirmeye ömrünün yetmeyeceğini bildiği için 2006'da benden *Toplumsal Hareketler* üzerine çalışmamı istedi. Yerinde ve faydalı olacak düzeltmeler hakkında konuştuk ve bendeniz bu düzeltmeleri, toplumsal hareketler ve çatışmacı politika alanlarına meraklı olanlara toplumsal hareketin ortaya çıkışı ve gelişimi konusunda bir fikir vermek için bu kitaba ekledim. En çok materyal eklediğim 5. Bölüm hariç, bu kitap onun kitabı olduğu için Tilly'nin ağzından anlattım.

Son olarak, metnin mesajına ve üslubuna fazla müdahale etmeme konusundaki yardımlarından dolayı Sid Tarrow ve Chris Tilly'e teşekkür ediyorum.

Lesley J. Wood, Toronto 2012

Yedi yıl sonra, dördüncü baskı için sonsöz.

Dünya değişmeye devam ediyor, onunla birlikte popüler mücadeleler de. Genişletilmiş bu dördüncü baskı için yürüttüğü özverili çalışmasından ötürü Ernesto Castañeda'ya derinden minnettarım. Tilly'nin analizini yeni nesil okur ve eylemcilerle buluşturduğu için kendisine ve öğrencilerine teşekkür ediyorum.

Lesley J. Wood, Toronto 2019

DÖRDÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ

Toplumsal Hareketler seçkin Amerikan sosyolog Charles Tilly'nin yazmış olduğu çok sayıda yetkin kitaptan sadece biridir (Walsh-Russo ve Castañeda 2018). Bu kitapta Tilly çatışmacı politikanın sadece bir türü olan toplumsal hareketlere odaklanmakta ve bunu devletleşme, demokratikleşme, vatandaşlık kavramının genişletilmesi ve kategorik eşitsizliklerin ortadan kaldırılması gibi Tilly'nin başka çalışmalarında da ele aldığı konularla ilişkilendirmektedir (*bkz.* Castañeda ve Schneider 2017). Bu yeni edisyon Tilly'nin özgün tarihsel içeriğini ve toplumsal hareketlerin doğuşu ve gelişimi hakkındaki kuramsal savlarını içermektedir. Tamamen yeni olan II. Kısımsa okurun kısmen aşina olabileceği yakın zamanlı bir dizi toplumsal hareketi metne eklemekte ve onları Tilly'nin *Toplumsal Hareketler* metninin bağlamı içinde kısaca ele almaktadır. Devamlılıkları ve çelişkileri görme işini okurlara bırakıp onları bu yeni araçları ve örnekleri kullanarak başka toplumsal hareketleri incelemeye davet ediyoruz.

Kitabın II. Kısmı 20 ve 21. yüzyıllarda başlamış çağdaş toplumsal hareketleri tartışıyor. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu bölümdeki tartışmaların ve analizlerin çoğu I. Kısımdakilerin izini sürmekle beraber ne Tilly ne de Wood bu örnek olayları kaleme almıştır. Toplumsal hareketleri değerlendirmede Tilly'nin metodolojisine ve ölçütlerine başvurdum ama yine de bu çalışma onun ortaya koyduğundan farklıdır. II. Kısımda işlenen konular ve çeşitli örnek olaylar, Black Lives Matter, Katalanya'nın bağımsızlık hareketi ve ABD'deki göçmen hak-

ları hareketlerini içeriyor. Bu hareketlerin temel arka planı ve anahtar niteliğindeki olaylar sunulmuştur; bununla birlikte bu hareketlerin çoğu halen sürdüğünden okurlar muhtemelen onlara ilişkin bir ön anlayışa sahip olacak. Bu son olayların toplumsal hareket mi yoksa sadece kampanya mı olarak değerlendirileceğini bize ancak zaman gösterecektir.

Her ne kadar Charles Tilly 2008'de aramızdan ayrılmış olsa da çağdaş toplumsal hareketleri anlamaya çalıştığımız sürece onun çalışmaları bizimle birlikte canlılığını koruyacaktır. Lesley Wood ve Chris Tilly kitaba yeni eklenen kısma katkıda bulunmuştur. Bu yeni edisyonu bana sunup kendi bakışımı ve yaklaşımımı ortaya koyma olanağı tanıdıkları için Lesley'in yanı sıra Chris, Louise, Kit ve Sarah'ya teşekkürlerimi sunuyorum. Katkıda bulunduğum yerlerde bütün hatalar bendenize aittir. Yetkinliklerinden ve uzmanlıklarından ötürü Routledge'deki Dean Birkenkamp ve Tyler Bay'e şükranlarımı sunuyorum. Mirjam Kuenkler, Adrienne LeBas, Aliza Luft, Cathy L. Schneider, Randa Serhan, Cecelia Walsh-Russo, Viviana Zelizer, Jorge Cadena Roa, Craig Calhoun, Marco Estrada Saavedra, Gil Eyal, George Steinmetz, Said Arjomand, Marie Kennedy, Mauricio Font, Jeff Goodwin, Bill Roy, Sidney Tarrow, Chares Demetriou, Gustavo Urbina, Nuria Vilanova'yla birlikte diğer pek çok araştırmacının yanı sıra Tilly'nin eski öğrencileri ve meslektaşları, külliyatı yeniden ele almaya çalışırken bana eşlik etti. Sonuçlar ve geriye kalan tüm hatalar benim sorumluğumdadır.

Amerikan Üniversitesindeki öğrenciler, çağdaş toplumsal hareketlerin araştırmacıları ve gözlemcileri olarak bu kitaba katkı bulundu. Maura Fennelly bütün bölümlerde değerli editoryal yardımlarını esirgemedi. Erica Lesto II. Kısımdaki yazım hatalarını düzeltmeye yardım etti. Lucy Weiler I. Kısımdaki zaman çizelgesini oluşturmaya yardımcı oldu. Pek çok öğrenci de yazım, düzelti ve araştırma safhalarında rol aldı ve onlardan bazıları yardımcı yazar olarak sıralandı ama bu sınıflardaki bütün öğrenciler görüşleri ve önerileriyle kitaba

katkıda bulundular. Bundan dolayı onların isimlerini burada sıralayacağım. Üniversite mezunu olan ve olmayan öğrencilere verdiğim "Toplumsal Hareketlerin ve Toplumsal Değişimin Sonbaharı" adlı seminerden: Jasmin Ceron, Aras Coskuntuncel, Maria Duplat, Aleshia Faust, Kenya Goods, Taylor Heath, Emily Johnson, Barbara Martinez, Hannah McNamara, Carly Miller, Max Miller-Golub, Moira Nolan, Meghan Ott, Liza Sweitzer, Monica Villacorta, Madeline White. "Çağdaş Sosyal Kuram" Bahar 2017 seminerinin iki bölümünden: Josiah Adams, Diego Aleman, Riham Amin, Kabira Barlow, Jordan Burns, Cynthia Cristobal, Maria Duplat, Abby Ferdinando, Lizzy Gallagher, Amanda Gardner, Madison Guare, Catherine Harlos, Genae Hatcher, Amelia Haymes, Rachel Koller, Elana Lipkin, Alexander Miller, Abigail Mitchell, Laura Oliver, Daniel Oshiro, Colby Parkinson, Alaina Rudncik, Marta Rybczynski, Emma Walker, Kathryn Whelan, as well as Helen Abraha, Sarah Anderson, Christina Brown, Catherine Lu Clougherty, David Curtiss, Grace Flad, Amaya Gomez, Rachael Gordon, Elizabeth Guillen, Swati Guin, Jeffrey Guzman, Claire Ison, Jojo Leung, Jeta Luboteni, Gianna Manzella, Aurora McLellan, Maura Mendes, Carly Miller, Anisa Shafiq, Margaret Shircliff, Ashlee Smith, Lindsey Smith, Iashai Stephens, Liza Sweitzer ve Davis Taske. "Eleştirel Sosyal Düşünce" Güz 217 seminerinden: Samir Adechoubou, Hailey Crowell, Justin Ezra, Arthur Flower, Natzinet Ghebrenegus, Emily Glover, Zaria Guignard, Amelia Haymes, Dillon Johnson, Liliana King, Takahiro Kinoshita, Valeria Kottke, Araseli Lara, Jennifer Linsenmeyer, Sebastian Megens Sedor, Samantha Miller, Zainab Mirza, Maxwell Nitto, Daniel Oshiro, Kayla Owens, Rafaela Peralta, Ammarah Rehman, Marco Rojas-Machazek, Neil Ross, Benjamin Ryan, Bethlehem Sisay, Amanda Sky, Lilli Specter, Angelina Torres, Katharine Turner, Michael Valenti, Daniel Wachsberg, Lucy Weiler ve Zerong Zhao. Herkese teşekkür ederim.

Ernesto Castañeda, Washington, DC, 2018

18. YÜZYILDA TOPLUMSAL HAREKETLERİN KISA BİR TARİHÇESİ

1500
Küreselleşmenin ilk dalgası başlar

17 Mayıs 1756 – 15 Şubat 1763
Yedi Yıl Savaşları

1757
John Wilkes parlamentoya girer

1762
John Wilkes muhalefet gazetesi olarak ***The North Briton***'ı çıkarmaya başlar

1763
Essay on Woman kitabını yayımladıktan sonra isyana teşvik suçlamasına maruz kalan John Wilkes tutuklanmamak için Fransa'ya kaçar

22 Mart 1765
Damga Vergisi Yasası parlamentodan geçer

18 Mart 1766
Damga Vergisi Yasası yürürlükten kaldırılır

1767
Townshend Yasası kolonilere yeni vergiler getirir

1768
İngiltere'ye dönüp parlamentoya giren John Wilkes tutuklanır ve parlamentodan ihraç edilir

Ocak 1768
Massachusetts yasama meclisi Kral'dan vergi cezasını ertelemesi talebinde bulunduysa da sonuç alamaz

Mayıs 1768
İngiliz yetkililerin John Hancock'ın gemisine el koyması geniş çaplı protestolara sebep olur; bunun sonucunda İrlandalı ve Kanadalı askerler gösteri yerine varır ve Massachusetts askeri meclisi toplanır

1770
John Wilkes Londra Kulesi Hapishanesinden kaçar

1771
John Wilkes Londra şerifi olur

1774
John Wilkes Belediye Başkanı seçilip parlamentoya geri döner

1775-1783
Amerikan Devrim Savaşı

1777
Vermont anayasası köleliği yasaklar

1780
Pennsylvania ve Massachusetts anayasaları köleliği kaldırır

1780-1784
Savaş zamanında Hollanda'nın İngilizlerin düşmanlarıyla ticaret yapmasından kaynaklanan Dördüncü Hollanda-İngiliz Savaşı

1783
İngiliz Quakers mezhebi köle ticaretinin kaldırılması için parlamentoya dilekçe sunar

1784
Rhode Island ve Connecticut anayasaları köleliği kaldırır

1784-1787
Hollanda'da Yurtseverler Devrimi

1789
Fransız Devrimi

19. YÜZYILDA TOPLUMSAL HAREKETLERİN KISA BİR TARİHÇESİ

1793
Cenevre Devrimi

Ocak 1795
Fransız işgalci kuvvetler Hollanda'ya girer

1798
Basel, Vaud, Zürih devrimleri

Mayıs 1798
Fransa İsviçre'yi işgal eder

1800
Londra dünyanın ikinci büyük kenti (Pekin'den sonra) ve Avrupa'nın en büyük liman kenti olur

1802
Fransız askerler İsviçre'den çekilerek orada istikrarsızlık yaratır

1803
Napoléon yeni anayasayı yürürlüğe koyar

30 Nisan 1803
Thomas Jefferson Fransa'yla Louisiana'nın Satın Alımı Antlaşması yapar

1806
Hollanda Krallığı kurulur

1810-1813
Fransa, Hollanda'yı ilhak eder

18 Haziran 1812 - 18 Şubat 1815
ABD ve Britanya arasında 1812 Savaşı

20 Mart 1815
Paris Antlaşması İsviçre'nin tarafsızlığını ilan eder

1817
Parlamento İsyancı Toplanma Yasasını çıkararak 50'den fazla kişinin toplanmasını yasaklar

Ekim 1818
İnsanların mutluluğunu teşvik için Stockport Derneği kurulur

16 Ağustos 1819
Manchester ve Salford süvari alayı Stockport Derneğinin desteklediği reform mitinglerine saldırır

1824
Parlamento, Birleşme Yasalarını feshederek ticari sendikaların umumi faaliyetini yasallaştırır

1833
Parlamentodan özgürlükler yasası geçer

Mayıs 1838
People's Charter'ın [*Halk Bildirgesi*] yayımlanmasıyla İngiltere'de Chartist hareket başlar

1839-1842
İngiltere ve Çin arasında Afyon Savaşı

3 Kasım 1847 - 29 Kasım 1847
İsviçre'de Sonderbund Savaşı demokratik anayasa için müzakerelerin önünü açar

1848
Chartizm bölünür

Şubat 1848
Karl Marx ve Friedrich Engels *Komünist Manifesto*'yu yayımlar

24 Şubat 1848
Paris'te Fransız Devrimi başlar - İkinci Cumhuriyet

4 Mart 1848
Karl Marx Belçika'dan sınırdışı edilir

19. YÜZYILDA TOPLUMSAL HAREKETLERİN KISA BİR TARİHÇESİ

1850
Alman sosyolog Lorenz von Stein "toplumsal hareket" terimini akademi dünyasına sokar

1850-1914
İkinci küreselleşme dalgası

1851-1864
Çin'de Taiping Devrimi (Taiping İç Savaşı diye de bilinir)

Aralık 1851
Louis Napoléon darbe yapar

1864
Napoléon'un İkinci İmparatorluğu sınırlı grev hakkı tanır

1868
Napoléon idaresindeki Fransa devletten önceden izin almadan halka açık miting yapma hakkını işçilere tanır

1885
Hint Ulusal Meclisi kurulur

1895-1898
İspanya'ya karşı Küba Devrimi

1896
Arjantin Sosyalist Partisi kurulur

1897
Şili Sosyalist Partisi kurulur

1899-1900
Çin'de Boxer Ayaklanması

28 Temmuz 1914 - 11 Kasım 1918
I. Dünya Savaşı

20. YÜZYILDA TOPLUMSAL HAREKETLERİN KISA BİR TARİHÇESİ

8 Mart 1917 - 7 Kasım 1917
Rusya'da Bolşevik Devrimi Sovyetler Birliğinin doğuşunu haber verir

1926
Charles Edward Coughlin radyo programına başlar

1931
Coughlin'in hükümeti ve Ford gibi kapitalistleri eleştirmesi nedeniyle radyo programı CBS kanalı tarafından yayından kaldırılır

1934
Charles Edward Coughlin, Roosevelt'in Yeni Mutabakata tepki olarak Ulusal Sosyal Adalet Birliğini kurar

1936
Coughlin örgütü Hıristiyan Cephesi diye değiştirmesi dinleyicilerle telefon bağlantısı kuran muhafazakâr radyo programlarının habercisi olur

1 Eylül 1939 - 2 Eylül 1945
II. Dünya Savaşı

15 Ağustos 1947
Hindistan'ın İngiltere'den bağımsızlığına kavuşması

30 Ocak 1948
Mahatma Gandhi Hindu milliyetçisi biri tarafından suikasta uğrar

1952
Fulgencio Batista, Küba'da darbeye önderlik eder

1954
İngiliz askerleri Mısır'dan ayrılır

1959
Fidel Castro, Küba'da devrim yapar

1962
Sovyet Komünist Partisi toplumsal hareketleri inceleyen iki ciltlik bir kitap yayımlar

20. YÜZYILDA TOPLUMSAL HAREKETLERİN KISA BİR TARİHÇESİ

4 Nisan 1968
Martin Luther King, Tennessee, Memphis'te suikaste kurban gider

Mayıs 1968
Fransız öğrenciler ve işçiler Charles de Gaulle ve Georges Pompidou'ya karşı protesto düzenler

2 Ekim 1968
Meksika askerleri ve polisleri insan hakları talebinde bulunmak için toplanmış göstericilerinden bazılarını öldürüp binlercesini de tutuklar

1981
Mısır'da Başkan Enver Sedat öldürülünce yerine Hüsnü Mübarek geçer

17 Mayıs 1989
Milyonlarca insan Tiananmen Meydanını işgal etmek için Pekin'de yürüyüş yapar

3 Haziran 1989
Askerler Tiananmen Meydanına saldırıp gösteriyi dağıtır ve yaklaşık 250 göstericiyi öldürür

3 Aralık 1989
Çekoslavakya Başbakanı Ladislav Adamec istifa eder

30 Aralık 1989
Václav Havel'in başkan seçilmesi Çekoslavakya'da Komünist Partinin sonunu işaret eder

2 Ağustos 1990 - 28 Şubat 1991
Körfez Savaşı

30 Kasım 1999
Seattle'da Dünya Ticaret Örgütüne karşı protestolar

19 Mart 2003
ABD Irak'ı işgal eder

Kasım 2004
Arizona Prop 200 önergesini yürürlüğe koyarak kaçakların kamusal çıkarlarına kısıtlama getirir

21. YÜZYILDA TOPLUMSAL HAREKETLERİN KISA BİR TARİHÇESİ

1 Haziran 2007
Xiamen sakinleri bölgede inşa edilmekte olan kimya fabrikasını protesto etmek için yürüyüş düzenler

Ocak 2008
Vali Napolitano (Arizona) kaçak göçmen çalıştıranlara ceza öngören Kamu İşverenlerine Yaptırımlar Yasasını yürürlüğe sokar

Mart 2008
Guangzhou kimya fabrikasını protesto eder

6 Haziran 2010
Halid Said'in tutukluyken öldürülmesi Mısır'da devrimi ateşler

Temmuz 2010
Vali Brewer (Arizona) polise kaçak olduğundan şüphelenilen kişileri sorgulama yükümlülüğü getiren SB1070 yasa önergesini imzalar

2011
Arap Baharı

28 Ocak 2011
Mısırlı yetkililer interneti askıya alır; 18 gün sonra Başkan Hüsnü Mübarek istifa eder

Şubat 2011
EuroAnarkismo konferansı

Ekim 2011
Occupy Wall Street hareketi geniş çaplı destek alır

8 Nisan 2011
Mısır'da Polis Günü protestoları

17 Nisan 2011
29 ülkeden çiftçiler Uluslararası Çiftçi Mücadele Gününde eşzamanlı protestolar düzenler

11 Ağustos 2011
San Francisco Ulaşım İdaresi ırkçı polis vahşetine karşı yapılan protestoları dağıtmak için dört istasyonda cep telefonu hizmetini askıya alır

I. KISIM

TOPLUMSAL HAREKETLER KURAMI VE TARİHİ

1

POLİTİKA OLARAK TOPLUMSAL HAREKETLER

Charles Tilly ve Lesley Wood[1]

Paul Amar *Jadaliyya* adlı elektronik derginin 1 Şubat 2011 sayısında şöyle diyor: "Kahire'de yapılan 'Milyonların Yürüyüşü' Mısır'da yeni bir politik toplumun görkemli doğuşunu işaret ediyor." Ve sözlerine devam ediyor:

> Bu ayaklanma güvenlik devletinin yeniden şekillenmiş unsurlarıyla seçkin işinsanlarını, enternasyonalist liderleri ve gençler, emekçiler, kadınlar ve dinsel grupların nispeten yeni (ya da yeni şekillenmiş) kitle hareketlerini birleştirerek, bu toplumsal güçlerin yeni bir koalisyonunu oluşturmuştur. Başkan Hüsnü Mübarek 28 Ocak cuma günü siyasi gücünü yitirdi. O gece Mısır ordusu Mübarek'in iktidardaki partisinin merkezini yakarak kül etti ve protestoculara saldıran polis güçlerine karargâhlarına dönme emri verdi. Akşam ezanı okunduğu sırada hiç kimse Mübarek'in sokağa çıkma yasağına uymadığında eski başkanın artık hayalet bir otoriteye dönüştüğü açıklık kazanmıştı.
>
> (Amar 2011a)

Bu protestolar artan gerginlikler ve ekonomik eşitsizlik ortamında baş gösterdi. Son yıllarda insan hakları ihlalleri ve polis şiddeti ülkede bir korku iklimi yaratmıştı. Protesto dalgası çalışma koşulları ve düşük ücretler yüzünden patlak

[1] Ernesto Castañeda metni gözden geçirdi, dilini güncelleştirdi, birkaç referans ekledi, bazı yerleri biraz değiştirdi ve metne bir görsel ekledi.

veren grevlerle başladı ve polis şiddetine karşı yürüyüşlere evrildi. Kefiya Hareketi ve 6 Nisan Hareketi gibi gruplar gerek el ilanları gerekse elektronik medyayı kullanarak 25 Ocak "Polis Günü"nde (ulusal bayram) geniş çaplı bir protestoyu örgütlediler. Ne de olsa komşu Tunus'ta yaygın protestolarla birdenbire devrilen yılların diktatörüne karşı başarılı bir ayaklanmanın peşinden Mısır'da da beklentiler büyümüştü. 25 Ocak 2011'de günün sonunda yüz binlerce insan Kahire'nin Tahrir Meydanının yanı sıra Mısır'ın diğer şehirlerindeki meydanları doldurarak uzun zamandır iktidarda olan başkanın görevden alınmasını talep ettiler.

Protestolar birçok açıdan başarılı oldu. Eski başkan Hüsnü Mübarek iki oğluyla birlikte tutuklanıp yargılandı ve hapse atıldı. Bazı siyasi mahkûmlar serbest bırakıldı, iktidardaki siyasi parti kapatıldı, çeşitli politikacılar azledildi, Devlet Güvenlik Soruşturma Servisi dağıtıldı ve sokağa çıkma yasağı sırasında zarara uğrayan dükkân sahiplerine geri ödeme yapılacağı söylendi. Bir sonraki seçimin zamanlaması hakkında referandum yapıldı. Polis, ordu, zenginler ve Mübarek arasındaki kırılgan ilişkiler istikrarsızlaştı (Amar 2011a).

Altı ay sonra dahi toplumsal hareketlilik ve gerilim devam ediyordu. Geçişli Silahlı Kuvvetler Yüksek Kurulunun uzun zamandır yürürlükte olan acil durum yasalarıyla protestoları bastırmaya yönelik girişimlerine rağmen çeşitli grevler ve oturma eylemleri devam etti. Emek hareketinin bileşenleri, özelleştirilen şirketlerin yeniden kamulaştırılmasını talep etti. Aktivistler, ülke genelindeki halk meydanlarda kurulan çadırkentlerde buluşarak hapse atılmış binlerce sivil için askerî yargılamaların sona erdirilmesini talep etti. Ayrıca devrim sırasında öldürülenlerin aileleri için adalet, asgari ücrette artış ve eski hükümet yetkilileri için hızlı yargılama talebinde bulundular. Başka gruplar oluşturuldu ve yeni sorunlar gündeme getirildi; örneğin, 1000 kadın 2011 Martındaki Dünya Kadınlar Gününde yeni anayasada temsil hakkına sahip olmak için Kahire'de yürüyüş

yaptı. Eylülde, güvenlik yasalarının sona erdirilmesini talep eden bir mitingden sonra, yaklaşık 1000 kişi İsrail Büyükelçiliğine yürüdü, bazı göstericiler içeri girip belgeleri imha ederken diğerleri de güvenlik personeliyle çatıştı. Kökten Sünni Müslümanların bir kolu olan Selefiler ilgili eylemcilerin gözaltında tutulmasını protesto ettiler, Dünya Ticaret Merkezini bombalayan Şeyh Ömer Abdül Rahman'ın serbest bırakılmasını talep ederek Yemen ve Suriye'deki demokrasi yanlısı hareketlere destek mahiyetinde protesto gösterisinde bulundular (Hisham ve Halim 2011). Çevreciler fosil yakıta bağımlılığı protesto ettiler (Eriksen 2011), üniversite öğrencileri üniversite liderlerinin görevden alınmasını ve devlet güvenlik yetkililerinin müdahalesi olmaksızın üniversite dekanlarının seçilmesini talep ettiler (*Al Masrya al Youm* 2011) ve Sağlık Bakanlığından doktorlar greve giderek daha iyi çalışma koşulları, daha yüksek ücretler ve sağlık hizmetlerine daha fazla devlet harcaması yapılması talebinde bulundular (Carr 2011). Daha sonra, trajik bir şekilde, Mısır'ın güneyinde bir kilisenin yakılmasını protesto etmek için yürüyen Kıpti Hıristiyanlar, 2011 Ekiminin başlarında güvenlik güçleri tarafından saldırıya uğradı. Askerî yönetimle yaşanan gerilimler arttıkça şiddet, çatışma sahasına yayıldı.

Anayasal reformların önemini vurgulayanlarla insan haklarının korunmasına öncelik verenler arasında bölünmeler vardı. Bazıları reformlar için bir zaman çizelgesinin önerilmesinin uygun olduğunu düşünürken, diğerleri daha hızlı değişiklikler istedi. Bununla birlikte Mısır'da halkın görmek istediği değişiklikleri yapmak için toplanmaya, yürümeye ve miting yapmaya istekli olduğu açılık kazandı.

Neoliberal Tasarılar

Mısır ve dünya genelindeki insanlar bir toplumsal hareket çağrısı yaparak siyasi ve ekonomik sorunları çözmeye çalışırken, küresel liderler farklı bir gündeme sahipti.

2011'de yirmi Maliye Bakanı ve Merkez Bankası Başkanı Grubu (G20) eğitim, sağlık hizmetleri, kamu harcamaları ve altyapı alanlarında tasarrufu öngören kemer sıkma bütçelerini ilan ederek süregiden ekonomik sorunları çözmeyi önerdi. Buna cevaben, pek çok insan bu planlara meydan okuyan "gerçek demokrasi" için küresel bir hareket çağrısında bulundu. Şubat 2011'de Londra'da (İngiltere) toplanan EuroAnarkismo konferansında bir önerge kabul edildi:

> Eğer sokak, gittikçe daha çok elimizden alınan siyasi egemenliği geri kazanacak, daha sonra aşılmaz ve kaçınılmaz diye lanse edilen AB'nin adaletsiz kararlarını sorgulayacak ve finans piyasalarının ulusötesi gücüyle mücadele edecekse, Avrupa ölçeğinde bir tepki vermeye her geçen gün daha çok ihtiyacımız olduğu açıktır. Avrupa ölçeğinden sosyal bir harekete ihtiyacımız var.
>
> (EuroAnarkismo 2011)

Latin Amerika ve Asya da sarsıldı: Eylül 2011'de Şili öğrenci hareketinin lideri Camila Vallejo, hareketin rejimden memnun olmayan diğer kesimlerle koalisyon kurması gerektiğini savundu (Abramovich 2011). Nisan 2011'de Bangladeş'teki "Yolsuzlukla Mücadele Haftası" sırasında yapılan bir tartışmada konuşmacılar, yoksulluktan kurtulmuş bir ülke kurmak için yolsuzluğa karşı toplumsal bir hareket oluşturulması gereğinin altını çizdi (*Daily Sun* 2011).

Sosyal hareketlere ümit verici yönelim Kuzey Amerika'da da arttı. Gerek sağlıklı beslenme, Kanada Kızılderililerinin egemenliği ve silahlanmanın kontrolü için gerekse Keystone XL katran kumu boru hattına karşı yapılan harekete geçme çağrılarıyla birlikte, son yıllarda ABD'de en hızlı büyüyen toplumsal hareketlerden biri muhafazakâr Tea Party hareketi olmuştur. Bir web sitesi (teaparty.org) onu "vergi ve devlet harcamalarında indirimi savunan bir Amerikan taban hareketi" diye tanımlıyor. Kamu tarafından finanse edilen sağlık hizmetlerine ve banka kurtarma işlemlerine karşı çeşitli yerel gösteriler düzenlemekle beraber, bazı kolları göçmen

haklarına karşı protestolara katılmıştır (United Press International [UPI] 2010).

Toplumsal Hareketler

21. yüzyıla gelindiğinde dünyanın dört bir yanındaki insanlar "toplumsal hareket" terimini, bir eylem çağrısı, baskıcı güce karşı koymak, çok çeşitli adaletsizliklere karşı hukuku savunma davası olarak benimsediler.

Fakat her zaman böyle değildi. Her ne kadar binlerce yıldır dünya çapında popüler ayaklanmalar meydana gelmiş olsa da gözlemcilerin Mısır'da şahit oldukları şey, geçmiş hareketlerden ders çıkararak bir strateji geliştiren ve mitingler düzenleyen örgütlerdi; bir lidere, üyelere ve kaynaklara sahip örgütler. 21. yüzyılın başlarında eylemciler Facebook gruplarını ve Twitter yayınlarını kullanmak ve bunları camilerin dışında ve mahallelerde bildiri dağıtma, polis şiddetine karşı ve demokratik reform için büyük halk yürüyüşü çağrısında bulunma gibi eskiden gelen eylem biçimlerine eklemek suretiyle hareketlerini inşa ettiler (El Cezire 2011).

Sosyal medya olmasa bile üç yüzyıl önce dünyanın hiçbir yerinde böyle bir politika biçimi yoktu. Sonraları popüler politika çok farklı bir görünüm kazandı. 18. yüzyılın sonlarında, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da insanlar yeni politik bir olguyu kaçınılmaz şekilde yaratmaya başladılar. Böylece toplumsal hareketler ortaya çıktı. Elinizdeki kitap, bu icat edilen politika biçiminin geçmişini incelemektedir. Bu kitap toplumsal hareketleri çatışmacı politikanın kendine özgü bir türü olarak ele almaktadır. Söz konusu hareketler, hayata geçtiğinde başka birinin çıkarlarıyla çatışacak ortak hak talebini içermesi bakımından *çatışmacıdır*. Keza ister hak talep edenler, ister talep nesneleri veya nesne birlikleri, isterse de çatışmanın denetçileri olarak bu ya da şu türde bir hükümetin bir şekilde hak talebine katılmasından dola-

yı toplumsal hareketler *politiktir* (McAdam, Tarrow ve Tilly 2001; Tilly ve Tarrow 2015).

Toplumsal Hareketler 1768-2018, bu kendine özgü çatışmacı politika biçiminin tarihsel bir anlayış gerektirdiğini göstermektedir. Tarih, toplumsal hareketlerin, toplumsal hareketi diğer politika biçimlerinden ayırmış bazı çok önemli özellikleri (örneğin disiplinli sokak yürüyüşü) niçin bir araya getirdiğini açıklayarak bize yardımcı olur. Ayrıca tarih toplumsal hareketlerin işleyişindeki çok önemli *değişimleri* (örneğin toplumsal hareket programlarının yürütülmesinde uzmanlaşmış, iyi finanse edilen profesyonel görevlilerin ve örgütlerin ortaya çıkışı) tespit ederek ve dolayısıyla gelecekte yeni değişimlerin olabileceği konusunda bizi uyararak da katkıda bulunur. Son olarak tarih toplumsal hareketleri mümkün kılmış kaygan politik durumlara dikkat çekerek yardımcı olur. Eğer toplumsal hareketler yok olmaya başlamışsa, yok oluşları sıradan insanların kamu politikasına katılmasına yarayan büyük bir aracın da yok olduğunu bizlere bildirecektir. Toplumsal hareketlerin yükselişi ve alçalışı demokratik imkânların genişlemesini ya da daralmasını işaret eder.

1750'den sonra Batı'da geliştiği şekliyle toplumsal hareket şu üç unsurun çeşitli sonuçlar doğurmuş yenilikçi bir sentezinden doğmuştur:

1. *toplumsal hareket kampanyası*: hedef alınan otoritelere karşı ortak hak taleplerinde bulunan sürdürülebilir, organize halk girişimi;
2. *toplumsal hareket repertuvarı*: çeşitli politik eylem türlerinin kombinasyonları: bu eylem türleri şunlardır: özel amaçlı dernekler ve birlikler kurmak, halk mitingleri düzenlemek, resmî kortejler, nöbetler, birlikler, gösteriler, dilekçe göndermek, medyaya demeç vermek ve afişleme;
3. *DBSB gösterileri*: Değer, birlik, sayı ve kendilerine ve/veya seçmenlerine bağlılık ilkelerini katılımcıların halk önünde uyumlu şekilde sergilemeleri.

Her ne kadar toplumsal hareketler genelde imza kampanyalarını, demeçleri ve kitlesel mitingleri içerse de bir seferlik imza, demeç ya da kitlesel mitingden farklı olarak *kampanya* tek bir eylemin ötesine geçer. Bir kampanya her zaman en az üç unsuru birleştirir: kendi başlarına oluşmuş bir talepçiler grubu, bazı talep nesneleri ve bir çeşit halk. Hak talepleri hükümet yetkililerini, mal mülk sahiplerini, din görevlilerini ve yaptıklarıyla (veya yapamadıklarıyla) pek çok insanın refahını büyük ölçüde etkileyen kişileri hedef alabilir. Tekil eylemler değil de hak talep edenler, nesneler ve halk arasındaki etkileşimler toplumsal bir hareketi oluşturur. Harekete canı gönülden bağlı birkaç kişi kendini gece gündüz harekete adayabilir ama katılımcıların çoğu, kitlesel halk talebi ve diğer aktiviteler arasında gelip gidecektir.

Toplumsal hareket *repertuarı* işçi sendikası faaliyeti ve seçim kampanyaları gibi diğer politik olguların repertuvarlarıyla örtüşür. 20. yüzyılda, özel amaçlı dernekler ve özellikle çeşitli kesimlerin oluşturduğu birlikler dünya genelinde çok çeşitli politik faaliyetler yürütmeye başladılar. Fakat bu çabaların çoğunun sürgit kampanyalar içinde birleşmesi toplumsal hareketleri diğer politika türlerinden ayırır.

"DBSB (WUNC [Worthiness, Unity, Numbers and Commitment])" terimi tuhaf gelse de oldukça bilindik bir şeyi temsil etmektedir. DBSB gösterileri değer, birlik, sayı ve bağlılığı ifade eden demeç, slogan veya isim şeklini alabilir: Adalet İçin Birleşmiş Yurttaşlar, Barış Anneleri, 99% ve benzeri. Keza kolektif öztemsiller genelde yerel izleyicilerin tanıdıkları deyimlerde kendilerini gösterir, örneğin:

- *değer*: ölçülü davranışlar; düzgün kıyafetler; din görevlilerinin, yüksek rütbelilerin ve çocuklarıyla birlikte annelerin katılımı.
- *birlik*: benzer rozetler, kafa bantları, pankartlar ve kostümler; saflar halinde yürüyüş; şarkı söyleme ve dua etme.

- *sayı*: kişi sayısı, dilekçelerdeki imzalar, seçmenlerin mesajları, sokakları doldurmak, retweetler, repostingler ve *like* sayısı.
- *bağlılık*: kötü hava koşullarına karşı koymak; yaşlı ve sakatların görünür katılımı; baskıya direnç; gösterişli fedakârlık, bağış ve/veya yardım.

Belli deyimler bir ortamdan diğerine büyük ölçüde değişir. Sıraladığımız bu unsurların tarihsel örnekleri vardır. Sözgelimi, 1750'den önce Avrupalı Protestanlar kendi "heretik inançlarını" yaşama hakkı adına Katolik otoritelere karşı defalarca sürgit halk kampanyaları düzenlediler. Avrupalılar iki yüzyıl boyunca, Protestan/Katolik diye bölünmelerin merkezi rol oynadığı iç savaşlar ve isyanlar yaşadılar (te Brake 1998). Repertuvarlara gelince, özel amaçlı dernekler, halk mitingleri, yürüyüşler ve diğer politik eylem biçimleri toplumsal hareketlerin içinde birleşmeden çok önce münferit varlıklarını sürdürüyordu. Toplumsal hareket öncülerinin bu eylem biçimlerini nasıl benimsediklerini, genişlettiklerini ve birleştirdiklerini önümüzdeki sayfalarda göreceğiz. DBSB gösterileri çok önceden dinsel şehitlik, şehir için fedakârlık ve işgale direniş içinde gerçekleşiyordu; sadece onların standart repertuvarla düzenlenmesi ve birleşmesi, toplumsal hareket gösterilerini öncüllerinden ayırdı. Tek bir unsur değil de kampanyalar içinde DBSB gösterileri ve repertuvarın *birleşmesi* toplumsal hareketin farklılığını yarattı.

Bazı örtüşen politik olgular da toplumsal hareketlerin seyri içinde ortaya çıktı. İleriki bölümlerde ayrıntılı şekilde görüleceği üzere, partileri ve seçim çekişmeleriyle politik kampanyalar, kendi hak, ödev, personel ve uygulama mercilerini geliştirirken zaman zaman toplumsal hareketlerle birlikte yaygın şekilde etkileşime geçtiler. 19. yüzyılın çeşitli dönemlerinde kapitalist ülkelerdeki işçiler genelde örgütlenme, toplanma, grev yapma ve toplu konuşma haklarını

kazandılar. Bazen bu hakları toplumsal hareket kampanyaları, girişimler ve DBSB gösterileriyle kazandılar. Aynı şekilde imalatçılar ve tıp görevlileri gibi örgütlü çıkar grupları, nadiren toplumsal hareket yollarıyla olsa da, toplu konuşma ve eylemde bulunmaya izin veren özel siyasi haklar kazandılar. Çoğu zaman zaten önemli kaynaklara, bağlantılara ve itibara sahip olan gruplar hükümetlerle doğrudan müzakerede bulunarak haklarını kazandılar.

19 ve 20. yüzyıllarda müesses kiliseye sahip çoğu devlet, yeni dinsel mezheplere, her zaman doktrinlerini veya uygulamalarını üyelerine dayatma hakkı tanımasa da toplanma ve konuşma hakkı tanıdı. Ayrılıkçı cemaatler –dinsel, politik ya da yaşam tarzı olarak– bazen toplumsal hareketlerden doğdu, her ne kadar çoğu rejim bu tür toplulukları ya şiddetle baskı altında tutmuş ya da kontrol altına almış olsa da. Dahası toplumsal hareketlere katılan örgütler bazen başka politik alanlara kaydılar. Bu alanlar şunlardır: politik kampanya yürütmek, işçi sendikaları kurmak, uzun ömürlü çıkar grupları oluşturmak, dinsel cemaat olmak ya da ayrılıkçı topluluklar oluşturmak. Bu örtüşmeler 1750'den sonra kendine özgü bir hukuk ve uygulama yapısının toplumsal hareketler etrafında geliştiğini görmemize engel olmamalıdır.

Toplumsal Hareketlerin Yorumlanması

Alman sosyolog Lorenz von Stein, *History of the French Social Movement from 1789 to the Present* [*1789'dan Günümüze Fransız Toplumsal Hareket Tarihi*] (1850) adlı kitabında "toplumsal hareket" kavramını, kitlesel politik mücadeleye ilişkin ilmi tartışmaların içine soktu (von Stein 1959). İlk başta bu kavram tüm işçi sınıfının onunla özbilinç ve güç kazanacağı sürgit bir birleştirici süreç anlamı taşıyordu. Von Stein zikrettiğimiz kitabı yazarken, Marx ve Engels'in *Komünist Manifesto*'su (1848) bu anlamı zaten benimsemişti. Bunu manifestodaki şu sözlerden anlıyoruz: "Önceki tüm tarihsel

hareketler azınlıkların hareketleriydi ya da onların çıkarları için yapılan hareketlerdi. Proleter hareket kendi bilincini taşıyan, büyük çoğunluğun çıkarlarını güden, büyük çoğunluğun bağımsız hareketidir" (Marx ve Engels 1958: I, 44).

Ne var ki siyasi analizciler de toplumsal hareketlerden çoğul kipiyle de söz ettiler. 1848'de Alman dergisi *Die Gegenwart* [*Şimdi*] şu beyanata yer verdi: "Toplumsal hareketler, genelde, meşru bir tarihsel netice arayışından başka bir şey değildir" (Wirtz 1981: 20). Toplumsal hareketler üzerine analizler yapan çoğu 19. yüzyıl analizcisi onları program, örgütlenme ve ortama göre birbirinden ayırdı. Engels, *Manifesto*'nun 1888 tarihli İngiliz baskısının önsözünde çoğul kipini kullanmıştı. Engels şöyle diyordu: "Bağımsız proleter hareketler nerede yaşam belirtisi sergilemeye devam ediyorlarsa, orada acımasızca peşlerine düşülmektedir" (Marx ve Engels 1958: I, 26). 19. yüzyılın sonlarından itibaren, siyasi analizciler toplumsal hareketleri düzenli şekilde çoğullaştırmakla kalmayıp onları örgütlü proleterlerin yanı sıra çiftçileri, kadınları ve hak talebinde bulunan geniş yelpazedeki diğer kesimleri de kapsayacak şekilde genişlettiler (Heberle 1951: 2-11).

Politik söylemlerin isimleri yaygın kabul gören değerlendirmeler taşımaya başladığında ve bir söylemin isim kazanması belirgin sonuçlar doğurduğunda, bu isimler önem kazandı. Bir olaya isyan, kavga ya da soykırım demek o eyleme katılanları lekeler. Bir olayı büyük bir seçim başarısı, askeri bir zafer ya da barışın tesis edilmesi diye etiketlemekse genelde o olayı organize edenlerin ününü pekiştirir. Bunlardan hangisi gerçekleşirse gerçekleşsin, tartışmalı eylemlerin destekçileri ya da muhalifleri sürekli etiket yapıştırmaya çalışırlar: bir düşmanın polisle karşılaşmasını isyan diye yaftalamak, bir çıkmazı askeri zafer diye lanse etmek vs. Kısa örnek olay incelemelerimizin de gösterdiği gibi (*bkz.* kitabın zaman çizelgesi ve II. Kısım) "toplumsal hareket" terimi dünya genelinde albenili güçlü tonlar kazanmıştır. Sonuçta bu

günlerde kolektif kitlesel eylem söylemini benimseyen analizciler, gözlemciler ve katılımcılar kampanya, repertuvar ve DBSB gösterilerini içersin ya da içermesin, söz konusu eylemi genellikle toplumsal hareket diye adlandırıyorlar.

Dahası standartları karşılayan söylemler konusunda şu üç karışıklık sıkça gündeme gelmektedir:

1. Analizciler ve eylemciler genelde "toplumsal hareket" kavramını ilgili tüm protesto eylemlerini ya da en azından onayladıkları ilgili tüm kitlesel protestoları kapsayacak şekilde gevşeterek genişletiyorlar. Örneğin feministler geçmişe bakarak 1750'den önceki yüzyıllarda yaşamış kadın kahramanları kadın hareketine katarken, çevreci eylemciler çevre yararına nerede popüler bir inisiyatifi varsa onu dünya çapındaki çevre hareketinin bir parçası sayıyorlar.
2. Analizciler, genelde, bir hareketin kolektif eylemini o eylemi destekleyen örgütler ve ağlarla karıştırıyorlar; hatta örgütlerin ve ağların o hareketi *oluşturduğunu* düşünüyorlar. Sözgelimi, çevre hareketini halkla, kişilerarası ağlarla ve katıldıkları kampanyalardan ziyade çevrenin korunmasını destekleyen avukatlık örgütleriyle özdeşleştiriyorlar.
3. Analizciler genelde "hareketi" tek bir birleştirici aktör olarak görüp hem a) toplumsal hareketler içinde devamlı yürütülen manevraları ve yeniden düzenlemeyi hem de b) toplumsal hareketlerin değişen yapısını oluşturan eylemciler, seçmenler, hedefler, otoriteler, müttefikler, rakipler, düşmanlar ve izleyicileri gizliyorlar.

Geçmişteki ve şimdiki tüm protesto türlerini kapsayacak ölçüde kavramı şişirmek; hareketi, onu destekleyen topluluk, ağlar ya da örgütlerle birleştirmek; ve hareketleri birleştirici aktörler olarak ele almak sıradan gündelik politik tartışmalara pek zarar vermez. Esasında bunlar toplumsal hareketler

içinde genelde insan toplamaya, harekete geçmeye ve morale katkıda bulunur. Öte yandan bunlar toplumsal hareketlerin nasıl işlediğini tanımlamaya ve açıklamaya dönük her çabayı ciddi ölçüde engeller, özellikle mesele toplumsal hareketleri tarih içinde konumlandırmaksa. İşte bizim önümüzde duran mesele de budur.

Şimdi kendi savlarıma açıklık kazandıracağım. Hiç kimse "toplumsal hareket" kavramının sahibi değildir; analizciler, eylemciler ve eleştirmenler bu kavramı istedikleri gibi kullanmakta özgürler. Ne var ki kamu politikası yapmanın ayırt edilebilir yolu, 18. yüzyılın sonlarında Batı ülkelerinde şekillenmeye başlayıp, 19. yüzyılın başlarında Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da yaygın kabul gördü ve aynı yüzyılın ortasında belli unsurların sağlam birlikteliği içinde perçinleşti. Bu noktadan sonra giderek daha az değişerek Batı dünyası içinde iyice yayıldı ve toplumsal hareket adını aldı. Bu politik yapı üç unsuru birleştirdi: 1) hedef alınan otoritelere yönelik yürütülen ortak hak talebi kampanyaları; 2) özel amaçlı dernekler, halk mitingleri, medya demeçleri ve gösterileri içeren hak talebi girişimleri; 3) amacın makul olması, birlik, sayı ve bağlılık gibi öğelerin umumi temsilleri. Ben bu tarihsel açıdan kendine özgü yapıyı toplumsal hareket diye adlandırıyorum. Bu kitap işte bu yapının tarihinin izlerini sürmektedir.

Bir politik ortamdan diğerine geçilirken rastlanan sürgit, küçük ölçekli yenilik ve değişime rağmen toplumsal hareketin unsurları, bağlaşık bir bütün olarak evrim geçirip yayıldı. Bu anlamda toplumsal hareketin bir tarihi vardır. Toplumsal hareketin tarihi seçim kampanyaları, yurtsever kutlamalar, askeri güç gösterileri, kamu görevlileri atamaları ve kolektif yas gibi diğer politik yapıların tarihinden farklıdır. O halde bu kitap toplumsal hareketten söz ederken tüm halk eylemlerini, bir amaç uğruna insanların şimdiye kadar yürüttükleri tüm eylemleri, aynı amacı güden tüm insanları, örgütleri ve tarihte yer etmiş kahramanları kastetmemektedir. Bunun

yerine politik etkileşimler ve uygulamaların birbiriyle bağlantılı, evrimleşen belli bir tarihsel dizgesini kastetmektedir. Kampanya, repertuvar ve DBSB gösterilerinin ayırt edilebilir bir birleşimini kastetmektedir.

O halde bu titiz ölçütlere göre, onlarla konuya başladığımız Mısır, Avrupa, Şili, Bangladeş ve ABD'deki hareketleri toplumsal hareket diye nitelendirebilir miyiz? Çoğunlukla evet. Nitekim Mısır vatandaşları gösteriler, mitingler ve el ilanları gibi toplumsal harekete özgü hak talebinde bulunma metotlarını, bu tür talepleri yıkıcı olarak gören bir rejime karşı kullandılar. Bangladeş'te yozlaşmaya karşı yürütülen kampanya uluslararası örgütler, siyasi partiler, yürüyüşler ve geniş çaplı konferanslarla dayanışma içinde mitingler düzenlemeye evrildi. Giderek güçlenen Avrupa Birliği ve uluslararası ekonomik krizle karşı karşıya gelen Avrupalı gençler, öğrenciler, işçiler ve işsizler halk meydanlarını işgal ederek, yürüyüş ve gösteri düzenleyerek, ulusal toplumsal hareket rutinlerini birleştirip uluslararası ölçekte bir protesto inşa ettiler. ABD'de gerek sol gerekse sağ kanattan eylemciler toplanma, miting düzenleme, gösteri yapma ve DBSB tarzı hak talebinde bulunma eylemlerinin neredeyse iki yüzyıllık geçmişine dönüp bakabiliyorlardı. Dünyanın önemli bir kısmında toplumsal hareket popüler politikanın bilindik ve genellikle güvenilir bir aracı oldu (Edelman 2001; Ellis ve van Kessel 2009; Fallon 2008; Ibarra ve Tejerina 1998; Johnston ve Almeida 2006; Mamdani ve Wamba-dia-Wamba 1995; Ngoma Leslie 2006; Ray ve Fainsod Katzenstein 2005; Ray ve Korteweg 1999; Tarrow 1998, Wignaraja 1993).

Kısmen, toplumsal hareketin çağımızdaki su götürmez yaygınlığı yüzünden belli toplumsal hareketleri inceleyenler bu hareketlerin bir politika biçimi olarak toplumsal hareketlerin daha uzun tarihi içindeki yerlerine pek ilgi göstermemişlerdir. Genelde toplumsal hareketleri analiz edenler onları uzun süreli tarihlerin unsurları olarak değil de mevcut eğilimlerin, çıkarların ya da toplumsal durumların ifadeleri

olarak ele alıyorlar. Doğrusu, kölelik karşıtlığı, özdenetim ve oy kullanma hakkını savunan 19. yüzyıl hareketlerini inceleyenlerin, onları tarihsel bağlamları içine yerleştirip tarihsel gelişimlerini izlemeleri gerekirdi (*bkz.* örneğin d'Anjou 1996; Buechler 1990; Drescher 1986, 1994, 2009; Eltis 1993, Gusfield 1966; McCammon ve Campbell 2002; Newman ve Mueller 2011; Young 2006). Bölgesel, ulusal ve uluslararası işçi hareketlerinin kendilerine özgü tarihleri genellikle 19. yüzyılın şanlı günlerinden çok daha eskilere dayanır ve genelde bilhassa işçilerin refahına ağırlık veren hareketlerden çok daha geniş bir toplumsal hareketler yelpazesini oluşturur (*bkz.* Bogolyubov, R'izhkova, Popov ve Dubinski 1962; Dolléans ve Crozier 1950; Kuczynski 1967a, 1967b; Zaleski 1956).

Aynı şekilde protesto, şiddet ve politik çatışma üzerinde yapılan geniş kapsamlı incelemeler, hep toplumsal hareket etkinliğinin alanıyla kesişir (*bkz.* Ackerman ve DuVall 2000; Botz 1976, 1987; Brown 1975; Gilje 1987, 1996; Grimsted 1998; Lindenberger 1995; McKivigan ve Harrold 1999; Mikkelsen 1986; Olzak 2006; Tilly, Tilly ve Tilly 1975; R. Tilly 1980; Walton ve Seddon 1994; Williams 2003). Bunun yanı sıra tahkikat, gözetim ve baskı üzerine yapılan zengin tarihsel incelemelerin yansıtıcı aynaları genelde toplumsal hareketleri sıradışı görüş açılarıyla kapsar (*bkz.* Balbus 1973; Broeker 1970; Bruneteaux 1993; Carey 2009; Cunningham 2005; Earl, Soule ve McCarthy 2003; Emsley 1983; Emsley ve Weinberger 1991; Fillieule 1997b; Goldstein 1983, 2000, 2001; Gurr 2000; Huggins 1985, 1998; Husung 1983; Jessen 1994; Liang 1992; Lüdtke 1989, 1992; Monjardet 1996; Munger 1979, 1981; Palmer 1988; Storch 1976; Wilson 1969).

Belli bazı toplumsal hareket girişimleri –bilhassa Fransa ve İrlanda'daki yürüyüşler ve gösteriler– birinci sınıf tarihler yazdılar (Blackstock 2000; Farrell 2000; Favre 1990; Fillieule 1997a; Jarman 1997; Mirala 2000; Pigenet ve Tartakowsky 2003; Robert 1996; Tartakowsky 1997). Bununla birlikte daha

geniş kapsamlı sosyal ve siyasi tarihler ekseriyetle toplumsal hareketlerle ilgilenip onların tüm tarihsel eğilimlerinin izlerini sürerler (örneğin Anderson ve Anderson 1967; Cronin ve Schneer 1982; González Calleja 1998, 1999; Hobsbawm 1975, 1988, 1994; Montgomery 1993). Bütün bu tarihsel çalışmalardan önümüzdeki bölümlerde faydalanacağız. Öte yandan onlar birlikte ele alındığında bile diyelim milletvekili seçimleri, siyasi partiler, devrimler ve darbelerlerin tarihleriyle paralel bir politik olgu olarak toplumsal hareketin tutarlı küresel bir tarihini sunmazlar. Bizse bu kitapta böyle bir tarihi sunmaya çabalayacağız.

Belli dönemler ve ülkeler için toplumsal hareketler hakkında bazı genel tarihsel incelemeler yapılmıştır (örneğin *bkz.* Aʹsh 1972; Bright ve Harding 1984; Burke 1988; Castells 1983; Clark 1959; Clark, Grayson ve Grayson 1975; Duyvendak, van der Heijden, Koopmans ve Wijmans 1992; Fredrickson 1997; Gamson 1990; Kaplan 1992; Klausen ve Mikkelsen 1988; Kriesi, Koopmans, Duyvendak ve Giugni 1995; Lundqvist 1977; Nicolas 1985; Tarrow 1996; Wirtz 1981). Konu hakkındaki en keskin yorumlardan birinde John Markoff meseleyi ustaca şöyle açıklıyor:

> Bugün bildiğimiz toplumsal hareketler 18. yüzyılın sonlarında İngiltere'de filizlenmeye başlayıp 19. yüzyılda Avrupa, Kuzey Amerika ve başka yerlerde kök salmıştır. Bunun nedenini anlamak için birbiriyle bağlantılı pek çok değişimi göz önüne almalıyız: güçlü hükümet ama zayıf kral, hükümetten hak talep etmek için örgütlenen insanlar, halk adına yönetimde bulunduklarını iddia eden politik elitler, uzaktaki insanları birbirine bağlayan ticari ilişkiler ve ulaşımdaki gelişmeler, ayrı mekânlarda yaşayan insanları ortak bir hareket duygusuyla birleştiren yeni kitle iletişim araçları ve yaygın okuryazarlık.
>
> (Markoff 1996b: 45)

Öte yandan genelde bu incelemeler, tarihi başka bir analiz çizgisine bağlar; sözgelimi S. D. Clark'ın 1830'lardan son-

ra Kanada ve Amerika'daki hareketlerde yaşanan sapmaları göstermesine ve William Gamson'un, Amerika'nın politik imkânlarının 20. yüzyılda daralıp daralmadığı yönündeki araştırmasına. Markoff toplumsal hareketlerin oluşumu ve dönüşümü hakkındaki kendi analizini demokrasinin yayılmasına bağlamaktadır. Ben bu analizlerin yanı sıra belli hareketler üzerine yapılmış tarihsel çalışmalara da tekrar tekrar değineceğim. Gamson'unki gibi kataloglara ve kronolojilere özel önem vereceğim çünkü bunlar, değişimin sistematik kanıtını sunmakta ve karşılaştırma için materyal sağlamaktadır (Tilly 2002b). Ne var ki aşağıdaki tarihsel analiz ekleme yapmayı, sentezde bulunmayı ve kendi tarihsel araştırmamdan alıntılar yapmayı büyük ölçüde gerekli kılmıştır.

Toplumsal hareketler tarihi siyasi analizin karakteristik bir sorununun şiddetli bir versiyonunu sunar. Toplumsal hareketler kuşkusuz ayırt edilebilir, bağlantılı bir tarihe sahiptir. Elinizdeki kitap bu tarihin izlerini sürüyor. Araştırmamız iki güçlü –ve oldukça zıt– eğilimi gözler önüne seriyor. Bir yanda toplumsal harekete, kendine özgü bir olgu gibi bakan ve onun işleyişinin genel yasalarını araştıran ayartıcı eğilim vardır. Buna benzer eğilimler devrimleri, grev dalgalarını ve seçim kampanyalarını inceleyenleri kuşatmış bulunuyor. Ne var ki beşeri olaylarda Newton mekaniğinin yasalarına benzer genel yasalar aramak hep başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Belki bu tür bazı yasalar vardır (diyelim evrim yasaları ve/veya genetik yasaları şeklinde) ama bu yasalar, kiliseler, şirketler, devrimler ya da toplumsal hareketler gibi belli yapılar veya süreçler düzeyinde kesinlikle işlemez. Şimdiki bilgi birikiminin ışığında politik yapıları ve süreçleri açıklamak isteyen biri, o yapıların ve süreçlerin bellibaşlı özelliklerini, değişimini ve çeşitlenmesini üreten daha sınırlı nedensel mekanizmaları bulup ortaya çıkarırsa daha iyi bir iş yapmış olur. Bu yöndeki çaba ister mutlaka toplumsal hareketlerin "yasalarından" yüz çevirip, toplumsal hareketlerle diğer politika biçimlerinin ayırt edilebilir yanları arasındaki

nedensel ilişkilere ve benzerliklere yönelmelidir (Goldstone 2003, Tilly 2001a, 2001b; Tilly ve Tarrow 2006; Tilly 2008a). Toplumsal hareketleri ve onların tarihine dair açıklamalar çatışmacı politikanın diğer açıklama biçimleriyle bir arada yürümelidir.

Ancak söz konusu çaba bunun karşıtı eğilime de meyledebilir: Biri toplumsal hareketlerdeki küçük ölçekli düzenlilikleri fark edince her yerde toplumsal hareket görebilir. Ayrı ayrı ele alındığında halk mitingleri ve imza kampanyası gibi girişimler, kampanyalar ve rozet takma ya da gösterişli fedakârlık gibi DBSB gösterileri genelde toplumsal hareketlerin dışında gerçekleşir: kiliselerde, okullarda, şirketlerde, entelektüel topluluklarda ve başka yerlerde (Binder 2002; Davis ve Thompson 1994; Davis, McAdam, Scott ve Zald 2005). Hatta bazen "benzetme" yapılarak bunlar "hareket" diye etiketlenir. Sözgelimi 1990'larda Amerika'daki sözde askeri hareketi ele alalım. Amerika genelinde birbirine gevşek şekilde bağlı yüzlerce küçük grup askeri kıyafet giyip savaş oyunları oynadılar, kıyametin geldiğini ilan eden metinleri dağıttılar, vergi ödeme yükümlülüğü de dahil olmak üzere Amerikan hukukundan azade olduklarını ilan ettiler ve liderlerinin 2000'de gerçekleşmesini tahmin ettiği Armageddon için hazırlandılar. Bu grupları mercek altına alan The Sourthern Poverty Law Center (SPLC) [Güney Yoksulluk Hukuk Merkezi] adlı kuruluş ülkedeki eylemcilerin sayısının 1996'da 370 iken 2007'de azalarak 43'e indiğini, 2017'deyse yeniden artarak 273'e çıktığını saptamıştır (*Economist* 2003: 22; Güney Yoksulluk Hukuk Merkezi 2011, 2018).

Eğer bu gruplar kampanyalar, toplumsal hareket girişimleri ve DBSB gösterilerini bir arada yürütmüş olsalardı, doğrusu o zaman toplumsal hareket kapsamına girmiş olurlardı. Öte yandan eğer Militia Party [Militan Parti] diye örgütlenen bazıları, yerel seçimlerde veya eyalet seçimlerinde adaylar çıkarıp, yerel televizyon kanallarından süre satın alsalardı, başka bir kamu politikası türüyle anılırlardı: seçim kampan-

yası. Stratejideki bu tür ihtimal dışı kaymaların yokluğu durumunda, eylemcilerin etkinliklerini "gerçekten" toplumsal hareket diye ilan etmek yerine onların çatışmacı politikanın başka bir türünü oluşturduğunu söylemek daha yerinde olur. Bu tespit hem onların toplumsal hareketlere olan benzerliklerini incelememize hem de kendilerine özgü hangi açıklayıcı sorunlar taşıdıklarını da görmemize imkân tanır.

Aynı şekilde bilim ve tıp dünyaları da zaman zaman toplumsal hareketlere benzerlik taşıyan yapılar oluşturur ama çoğunlukla tam teşekküllü bir toplumsal hareket oluşturmadan. Buna örnek olarak, California-Oregon sınırının yakınındaki Klamath Nehir Yatağındaki su hakkında yapılan son tartışmaları ele alabiliriz. Etrafı çölle çevrili Yukarı Klamath Gölü dahil olmak üzere Klamath Nehrini besleyen kaynaklar, yüksek arazilerde kuru toprak tarımı yapan çoğu çiftçi için sulama imkânı sağlamaktadır. Fakat söz konusu kaynaklar aynı zamanda somon balığının yetiştiği ve Klamath kabilelerinin 1864 iskânıyla birlikte ABD'yle yaptıkları, balıkçılık antlaşmasından doğan haklarında ısrar ettikleri alçak arazilere de akmaktadır. 2002'de Ulusal Bilimler Akademisinin yayımladığı bir rapor alçak arazilerdeki balık avlama bölgelerine daha fazla su göndermek adına sulama akıntılarını tüketmenin "mantıklı bilimsel bir temelinin" olmadığı sonucuna varmıştı. Biliminsanlarının beyanatı, suyu kullanan taraflardan birinin ya da diğerinin yanında olan biyologlar dahil olmak üzere hiçbir tarafı tatmin etmedi. Oregon eyaletine bağlı Klamath Falls şehrinden *Science* dergisinin muhabiri konuyla ilgili olarak şu değerlendirmeyi yaptı:

> Raporun sonucu, federal yetkililerin "ıskarta bilimi" desteklemelerine karşı bir protestoyu bu küçük tarım toplumunda ateşledi ve Nesli Tükenmekte Olan Türler Yasasının yeniden düzenlenmesi ya da kaldırılması yönündeki taleplere arka çıktı. Ayrıca geçen yıl, daha kısık sesli bir başka çığlığın bu sefer balıkçılık bölgesindeki biyologlar arasında yükselmesine yol açtı. Bu biyologlar söz konusu rapo-

> run analizlerinin meseleyi basite indirgeyici olduğunu, çıkarımlarının aşırıya kaçtığını ve en kötüsü açıkça bilim karşıtı anlayışı körüklemese bile, bölgede yapılan bilimin güvenirliğini sarstığını belirtiyorlar.
>
> (Service 2003: 36)

Karşıt gruplardaki avukatlar alenen kampanyalar yürütüp iddialarını halka ulaştırmak için zaman zaman basın toplantısı gibi girişimlerde bulunuyorlar. Eğer çiftçiler, biyologlar ya da Klamath kabilelerinin üyeleri federal yetkililere ya da Ulusal Bilimler Akademisine yönelik sürgit iddiaları çerçevesinde halk kampanyalarını, toplumsal hareket girişimlerini ve DBSB gösterilerini birleştirmeye başlasalardı, mücadelelerini dört başı mamur bir toplumsal hareket düzlemine çekmiş olurlardı. Ayrıca seçim kampanyalarının kamu politikasını da açıkça yürütebilirlerdi ya da bu bağlamda, amaçlarını yayımlayacak gazeteler, Washington ofisleri ve lobiler kurarak, düzenli yapıya sahip çıkar grupları oluşturma cihetine yönelebilirlerdi. Öte yandan biz de bu arada, Klamath Nehir Yatağı tartışmasını, basitçe, toplumsal hareketin bir türü olarak değerlendirmeksizin, benzerlikleri ve farklılıkları ayırt ederek onların eylemlerini daha iyi anlayabilirdik. Aynı durum şirketler, kiliseler, okullar, entelektüel disiplinler, sanat camiaları ve semtlerdeki benzer mücadeleler için de geçerlidir (Davis, McAdam, Scott ve Zald 2005). Tam da bu anlamda toplumsal hareketin kendine özgü politikasının izlerini sürmeyi öngören tarihsel proje, geniş anlamda çatışmacı politikayı ayrıntılı olarak açıklama programının bir parçasını oluşturur.

Tarihsel Açıklamalara Doğru

Dolayısıyla bu projenin dört ayrı boyutu vardır. Birinci boyutu, toplumsal hareketlerin bellibaşlı unsurlarının –kampanyalar, repertuvarlar ve DBSB gösterileri– kökenlerinin ve dönüşümlerinin tarihsel izini sürmektir. Sözgelimi gü-

nümüzde bilindik sokak gösterisi nasıl şekillenmiş ve hatta çoğu demokratik ülkede rahatsız edici bir meşru duruş kazanmıştır? İkinci boyut toplumsal hareketlerin çoğalmasını destekleyen ya da köstekleyen sosyal süreçlerin açığa çıkarılmasıdır. Örneğin hangi nedensel bağlantılar demokratikleşme ve toplumsal hareketler arasındaki uyuşmayı açıklamaktadır? Üçüncü boyut toplumsal hareketlerin unsurlarının diğer politika biçimleriyle nasıl etkileşim kurduğunun incelenmesidir. Sözgelimi sanayi grevleri, seçim kampanyaları ve toplumsal hareketler ne ölçüde ve nasıl örtüşür ve birbirlerini etkiler? Dördüncü ve son boyutsa toplumsal hareketlerdeki değişimin ve çeşitliliğin önemli yanlarına nelerin yol açtığının ortaya çıkarılmasıdır. Örneğin profesyonel politik aracıların ortaya çıkışı, önde gelen kapitalist demokrasilerde toplumsal hareket örgütlerinin özelleşmiş, birleşik bir sektörünün oluşmasını açıklamaya yardım eder mi (Ibarra 2003; Meyer ve Tarrow 1998)? Titiz tarihsel bir analiz bu dört sorunun hepsine cevap vermeye katkıda bulunur.

Bu sorgulama çizgisini takip eden bu kitabın ana savları şunlardır:

18. yüzyılda doğuşundan itibaren toplumsal hareketler tekil girişimler olarak değil, etkileşimli kampanyalar olarak yürütülmüştür. Seçim kampanyaları, halk isyanları ve dinsel hareketler gibi toplumsal hareketler de hak talep edenlerden oluşan ve geçici olarak birbirleriyle bağlantılı (ve genelde değişken) gruplar; onların talep nesneleri ve seçmenler, müttefikler, rakip hak talepçileri, düşmanlar, yetkililer ve kampanyaların düzenlenmesinde genelde önemli roller oynayan çeşitli kamu kesimleri arasındaki etkileşimleri içerir. Örneğin göstericilerin onunla mücadele ettiği, işbirliği yaptığı ve strateji geliştirdiği polis gibi merkezi hak talepçilerinden başka politik aktörlere dikkatimizi yöneltmezsek toplumsal hareketlerdeki değişimi ve çeşitliliği asla açıklayamayız.

Toplumsal hareketler üç çeşit iddiayı birleştirir: program, kimlik ve duruş. Program iddiaları, hareketin nesnele-

rinin fiili veya öngörülen eylemlerine destek vermeyi ya da karşı çıkmayı ilan etmeyi içerir. Kimlik iddiaları, "biz" –iddia sahipleri– hesaba katılması gereken birleşik bir güç oluşturuyoruz, şeklindeki kanıları içerir. DBSB (değer, birlik, sayı ve bağlılık) girişimleri kimlik iddialarını destekler. Duruş iddiaları, örneğin dışlanmış azınlıklar, muntazaman oluşturulmuş yurttaş grupları ya da rejimin resmi destekçileri gibi diğer politik aktörlerle olan bağları ve benzerlikleri vurgular. Onlar bazen göçmenlerin kovulması ya da vatandaşlıktan çıkarılması çağrıları gibi *diğer* politik aktörlerin duruşuyla ilgilidir. Program, kimlik ve duruş iddiaları bir rejimin kendi siyasi tarihinden gelen kısmen ayrı kodlara uyar; Mısırlılar ve Amerikalılar tamamen aynı şekilde kolektif değer sergilemezler.

Program, kimlik ve duruş iddialarının görece belirginliği toplumsal hareketler, hareketler içinde hak talep edenler ve hareketlerin aşamalarına göre büyük ölçüde değişir. Aslında toplumsal hareketler içinde yapılan müzakerenin büyük bir kısmı, farklı iddiaların kazanacağı görece belirginliğin etrafında şekillenir: Sözgelimi biz kendimizi bu hükümet programına karşı çıkan (ama yarın belki başka bir hükümeti destekleyecek), haklarından yoksun bırakılmış insanların sürgit bir birliği olarak mı yoksa bu özel programdan göreceğimiz zarar dolayısıyla birbirimize bağlı olduğumuz ve dolayısıyla belki bir daha ortak hak talebinde bulunmayacağımız, toplumun çeşitli kesimlerinden oluşan bir topluluk olarak mı sunacağız?

Demokratikleşme toplumsal hareketlerin oluşumunu destekler. Demokratikleşmeden kastımız, nispeten geniş kapsamlı ve eşit vatandaşlık öngören, devlet politikası, personel ve kaynaklara göre vatandaşların istişaresini değerlendiren ve devlet yetkililerinin keyfî davranışlarından vatandaşları hiç değilse bir ölçüde koruyan rejimlerin gelişmesidir (Tilly 2004, 2007). Bu da çekişme yoluyla belli bir devlet biçiminin ortaya çıkması demektir. Bu devletin ortaya çıkışı büyük ih-

timalle belli ekonomik bağlamlarda olur (Tilly 1992). Demokratikleşme gerçekte makul ve etkin kitlesel kolektif eylemleri sınırlandırır. Sözgelimi demokratik kurumlar genelde şiddet içeren kitlesel isyanları engeller (Tilly 2006). Ancak çok adaylı seçimler ve diğer istişare biçimleriyle vatandaşların yetki vermesi, toplanma ve örgütlenme gibi sivil özgürlüklerle birleşerek kitlesel hak talebini toplumsal hareket biçimlerine kanalize eder.

Toplumsal hareketler halkın egemenliğini kabul eder. Gerçi bazı hareketler kimin "halk" olarak kabul edildiği noktasında büyük farklılıklar sergilese de kampanya, repertuvar ve DBSB gösterilerinin tüm düzeneği, kamu işlerinin yönetilenin rızasına dayandığı ve dayanması gerektiği yönündeki genel sava dayanır. Bu savın illa demokratik olması gerekmez çünkü etnik, dinsel ve milliyetçi hareketler bazen demokratik müzakereden değil de karizmatik liderlerden yana çıksalar da liderlerinin genel olarak halkın iradesini temsil ettiğini ısrarla vurgularlar. Dahası bu hareketler yerel nüfusun tüm ırklarının, sınıflarının, etnik unsurlarının ve cinsel kimliklerinin "halka" ait olduğu görüşünü genelde reddederler. Yine de halkın rızasına vurgu yapmak, ilahi krallık hakkına, yönetiminin geleneksel şekilde nesilden nesile geçmesine, militarizm uğruna diktatörce yönetime ve aristokrasi idaresine kökten meydan okur. İleriki sayfalarda göreceğimiz gibi, temsili hükümet sistemlerinde bile toplumsal hareketler hayati bir soruyu gündeme getirirler: Egemenlik ve onun birikmiş irfanı yasama meclisinde mi yoksa temsil ettiğini savunduğu halkta mı yatar?

Yerel çapta kökleşmiş kamu politikası türleriyle kıyaslandığında toplumsal hareketler ölçek, süreklilik ve etkinlik bakımından büyük ölçüde politik girişimcilere bağlıdır. Toplumsal hareketler döneminden önce dünyanın çoğu yerine hâkim olmuş yerel muhalefet, isyan ve direniş yöntemleri daha çok mevcut yerel bilgilere ve kişilerarası ağlara dayanıyordu. Buna karşın toplumsal hareketlerin bünyesinde

birleşen kampanya, DBSB gösterileri ve koordineli girişimler, her zaman en azından kısmen de olsa önceden planlama, koalisyon kurma ve yerel farklılıkların geri plana itilmesinden doğmuştur. Önümüzdeki sayfalarda göreceğimiz gibi, zeki politik girişimciler toplumsal hareketlerin ta doğuşundan itibaren kampanyalarda, toplumsal hareket girişimlerinde ve DBSB gösterilerinde ortaya çıkmışlardır. Öte yandan 20 ve 21. yüzyıllarda profesyonel politik örgütçüler, aracılar ve kısmen özerk sivil toplum kuruluşları, popülist eleştirmenleri kaygılandıracak ölçüde toplumsal hareketlerin teşvik edilmesinde giderek öne çıkan bir rol oynadılar. Nitekim ironik bir şekilde, 20 ve 21. yüzyıllardaki toplumsal hareketlerin önemli bir kısmı, DBSB'nin kendiliğinden doğuşunu betimleyen imgeler adına yürütülen girişimcilik çabası kılığında kendini göstermiştir.

Toplumsal hareketler bir politik ortamda kendilerini tesis ettikten sonra modelleme, iletişim ve işbirliği onların diğer ilgili ortamlarda da benimsenmesini kolaylaştırdı. Çoğu zaman aynı rejim içinde, toplumsal hareketlerin ilk odaklarından –genelde ulusal hükümetlerden hak talebinde bulunan– yerel liderler, toprak ağaları, kapitalistler ve dinsel şahsiyetler gibi talep ya da destek nesnelerine doğru geçişler olmuştur. Politik örgütçüler, sürgündekiler ve uluslararası dinsel grupların üyeleri ulusal sınırlar ötesinde işbirliği yaparlarken ve otoriter rejimlerin yöneticileri (özellikle kaynaşmış ve kenetlenmiş bir halk adına yönetimde bulunduklarını savunanlar) kendilerini eleştiren diğer ülkelerden baskı görürlerken, toplumsal hareket stratejileri de bir rejimden diğerine aktarıldı. Zaten yerleşik toplumsal hareketlere sahip ülkeler toplumsal hareket faaliyetini kucaklamak için uygun ortamlar sunarlar.

Toplumsal hareketlerin yapıları, personeli ve iddiaları tarihsel olarak değişir ve evrim geçirir. Toplumsal hareketlerdeki değişim ve çeşitliliğin ayırt edilebilir ama birbiriyle etkileşim halindeki üç kaynağı, zaman ve mekân içinde de-

ğişim gösterir. Birincisi, topyekûm politik çevreler (demokratikleşme ve demokrasiden uzaklaşma dahil) toplumsal hareketten kısmen bağımsız şekilde değişir ve hareketin karakterini etkiler. İkincisi, toplumsal hareketlerin seyri içinde gerçekleşen etkileşimler (örneğin göstericiler ve polis arasındaki etkileşimler) içinde sürekli yenilik, müzakere ve çatışmanın bir sonucu olarak değişim adım adım gerçekleşir. Üçüncüsü, toplumsal hareketlere katılanlar –sadece eylemciler değil, yetkililer ve hedef alınan diğer nesneler de– birbirleriyle iletişim kurarlar, birbirlerinin fikirlerini, personelini, yardımını, retoriğini ve eylem modellerini benimseyip kullanırlar. Ayrıca onlar seçmenler ya da avantajlar için birbirleriyle rekabet ederlerken de öykünme, benimseme ve yenileştirme faaliyetlerinde bulunurlar. Bazen öykünme ve benimseme büyük mesafeler boyunca ve tamamen farklı toplumsal hareketler arasında gerçekleşir (Chabot 2000; Chabot ve Duyvendak 2002; Scalmer 2002b). Politik ve ekonomik ortamlardaki değişimler, toplumsal hareket alanındaki artan değişimler ve hareketler arasındaki geçişler birbirini etkileyerek, toplumsal hareketlerin karakterinde çok önemli değişim ve çeşitlilik üretir.

İcat edilmiş bir kurum olarak toplumsal hareket ortadan kalkabilir ya da oldukça farklı bir politika biçimine dönüşebilir. Bir zamanlar revaçta olan kitlesel birçok adalet ve isyan hareketi nasıl ki yok olduysa, iki yüzyıl boyunca varlığını sürdürmüş toplumsal bir hareketin de devam edeceğinin garantisi yoktur. Toplumsal hareket merkezi, nispeten demokratik devletlerin gelişmesiyle birlikte yayıldığı için sözgelimi, devletin ademi merkeziyetçiliği, devlet faaliyetlerinin geniş çapta özelleştirilmesi, ulusötesi güçlerin devleti gölgelemesi ya da hızla yayılan demokrasiden uzaklaşma eğilimi, bunların tümü bildiğimiz anlamda toplumsal hareketi devre dışı bırakabilir. Aslında insanların gevşek şekilde "küreselleşme" dedikleri değişimler silsilesinin vuku bulmasıyla birlikte seslerini duyurmak için top-

lumsal hareketlere bel bağlayan vatandaşları zor bir gelecek bekliyor.

Bu kitap düpedüz bir tarihsel analiz yoluyla şu savları öne sürüyor. 2. Bölüm, Kuzey Amerika ve İngiltere'ye odaklanmakla birlikte Batı Avrupa'nın diğer yerlerine de kısaca göz atarak toplumsal hareketin 18. yüzyılda icat edilmesini ele alıyor. 3. Bölüm, Batı'da ve kısmen Avrupa kolonilerinde büyük çaplı ulusal ve uluslararası hareketlerin geliştiği 19. yüzyılı ele alıyor. 4. Bölüm, toplumsal hareketlerde dünya çapında bir çeşitlenmenin görüldüğü 20. yüzyıla geliyor. 5. Bölüm, toplumsal hareket eylemcileri arasında uluslararası iletişimin ve koordinasyonun artmasına odaklanarak 21. yüzyılı mercek altına alıyor. 6. Bölüm, demokratikleşme ve toplumsal hareketlerin karşılıklı etkileşimleri hakkında önceki bölümlerde söylenilenleri inceliyor: Ne zaman, nasıl ve niçin demokratikleşme toplumsal hareketleri destekler? Ayrıca toplumsal hareketler hangi koşullar altında ve nasıl hareketler demokratikleşmeyi ya da demokrasiden uzaklaşmayı hızlandırır? 7. Bölüm, toplumsal hareketin olası gelecekleri hakkında çıkarımlarda bulunuyor. Her yerde toplumsal hareketlerin kendilerine özgü dramatik bir tarihlerinin olduğunu görüyoruz. Günümüzde toplumsal hareketlere katılanlar söz konusu tarihe vâkıf olduklarında çok şey kazanacaklardır. Bu bölümlerde ele alınan hareketlerin bir zaman çizelgesini sunacağız. II. Kısımda yakın zaman örnek olayları ele alıp, onların I. Kısımda tartışılan toplumsal hareket kıstaslarını ve özelliklerini taşıyıp taşımadığını test edeceğiz.

2

TOPLUMSAL HAREKETLERİN ORTAYA ÇIKIŞI

Charles Tilly[1]

18. yüzyılda çeşitli mücadele biçimlerini araştıran bir yolculuğa çıktığınızı hayal edin. Çalkantılı geçen 1768 yılında, Londra'dan, Boston ve Charleston'a gidiyorsunuz. Elinizde bir turist rehberi –zaten rehber hazırlamanın büyük öncüsü Karl Baedeker 1801'de doğmuştu– yerine çatışmacı toplaşmaları gösteren bir atlas var. Çatışmacı bir toplaşmada bir grup insan (diyelim on ya da daha fazla sayıda) halka açık bir yerde toplanmış ve kendi gruplarının dışındaki kişilerden ortak taleplerde bulunuyorlar; gerçekleştiğinde, o kişilerin çıkarlarını etkileyecek talepler olsun bunlar (Tilly 1995: 2. Bölüm ve ek). Talepler fiziksel saldırılardan, insaf isteklerine ve politik destek ricalarına kadar uzanıyor.

1760'larda Londra, Boston ve Charleston'da düzenlenen çoğu çatışmacı toplanma toplumsal hareketlerin yürüyüşlerine, mitinglerine ve heyetlerine benzemiyordu. Daha ziyade onlar, grup standartlarına ya da çıkarlarına saldıran taraflara karşı doğrudan şiddet uygulanmasını ya da gözdağı verilmesini öngörüyordu. Ne var ki 1760'lar aynı zamanda kitlesel mücadelelerde önemli değişim işaretleri sergilemiştir.

[1] Lesley Wood ve Ernesto Castañeda bu bölümü düzenledi, dilini ve alıntıları güncelledi.

Nisan 1768'de Londra'da düzenlenen çatışmacı toplaşmaların dökümüne baktığımızda şu olaylarla karşılaşırız:

2 Nisan: Bir kenar semti olan Brentford yakınında, kalabalık yoldan geçen at arabasını durdurup içindekileri meclis adayı John Wilkes lehine "Wilkes ve Özgürlük!" diye bağırmaya zorlar.

14 Nisan: Shoreditch Kilisesinin arkasındaki bir dokumacının evinde, dokumacı kalfalar (tam eğitilmiş ama henüz usta olmamış) altı dokuma tezgâhındaki kumaşları keserler.

14 Nisan: Spitalfields'de dokumacı ustalarının evlerinde ve işyerlerinde ustalar, kara listeye aldıkları dokumacılara ait altı tezgâhtaki kumaşları keserler.

15 Nisan: Wapping'de greve giden madenkömürü işçileriyle greve gitmeyenler arasındaki çatışmada grevciler civardaki evleri yağmalarlar.

15 Nisan: Brentford yolunda, Wilkes'ın destekçileri bir at arabasını durdurup içindekileri Wilkes ve özgürlük lehine beyanatta bulunmaya zorlarlar.

16 Nisan: Shadwell'in madenkömürü işçileri, hizmetçisi grevle ilgili el ilanlarını yırttığı için bir kömür tüccarına saldırırlar.

18 Nisan: Sutton Common'da, idam sırasında seyircilerin bir kısmı, kurbanların cesetlerini ele geçirip gömerler, kesip parçalamak için cesetleri kaçıran cerrahlar aleyhine (haklı olarak) sloganlar atarak.

20 Nisan: Shadwell'deki Roundabout Tavernasında, madenkömürü işçileri, kiralama acentası olarak da çalışan bir madenkömürü işletmecisine saldırırlar.

21 Nisan: Goodman Fields'de, genelev çalışanları, kızını genelevden kurtarmaya çalışan bir adama saldırırken, kalabalık bir grup genelevi yağmalar.

21 Nisan: Spitalfields'in dokumacı kalfalar dokuma tezgâhlarındaki kumaşları keserler.

26 Nisan: Madenkömürü işçileri Wapping'deki maden gemilerine binip kaptanlarını tartaklarlar.

27 Nisan: Wilkes şirketinin destekçileri, hapishane yolunda Strand ve Westminister Köprüsüne kadar Wilkes'ın peşinden gidip onu ellerine düştüğü kişilerden kurtarırlar ama Wilkes onlardan kaçıp hapse girer.

28 Nisan: Wilkes'ın hapsedildiği King's Bench Hapishanesinde (Southwark) Wilkes'ın destekçileri, çizme ve bere yakma ritüeli yerine geçsin diye evlerin pencerelerine mumların konulması çağrısında bulunurlar.

Bu canlı kronoloji Nisan 1768'de Londra'daki çatışmaların çokluğunu ve çeşitliliğini göstermektedir.

Aynı ayın çatışmacı toplaşmalarında başat olan üç çatışma var. Birincisi, Shadwell ve Wapping'de (Londra'nın büyük limanının yakınında) madenkömürü işçileri, kömürün satılmasını ve nakliyesini engelleyerek fiyatların artırılmasını desteklediler. İkincisi, Londra'nın Doğu Yakası'nda (özellikle Spitalfields'de) ipek dokuma işçileri, suçladıkları tarafların tezgâhlarındaki kumaşları keserek maaşlarını kısan ustalara ve düşük maaşla çalışmaya devam eden kalfalara baskı uyguladılar. Üçüncüsü, tartışmalı bir kişilik John Wilkes etrafında politik bir kasırga koptu. İlk iki çatışmada İngiliz işçilerinin yüzyıllardır uygulamakta oldukları baskı ve öç unsurlarını görüyoruz. Fakat üçüncü çatışmada toplumsal hareket repertuvarının habercisi bir yeniliğe şahit oluyoruz: bir parlamento seçim kampanyasının halk dayanışması ve kararlılığı gösterisine dönüşmesi. Kısıtlı oy hakkının kullanıldığı bir zamanda, oy vermeyenlerden oluşan disiplinli bir kitle, alışıldık seçim âdetini bozuyor.

John Wilkes (1727-1797) kışkırtıcı olmasına rağmen kesinlikle aşağı tabakadan değildi. Aristokrasinin ikinci derecede bir üyesi olarak parasını ve mevkisini kullanıp 1757'de Parlamentoya girdi. Parlamentodayken, 1762'de muhalif bir gazete olan *The North Briton*'ı çıkarmaya başladı. Wilkes po-

lemikçi gazetesinin adını *The Briton* gazetesine tepki olsun diye koymuştu. *The Briton* İskoçya doğumlu roman ve broşür yazarı Tobias Smollett'in, Wilkes'ın saldırılarına karşı rejimi korumak amacıyla aynı yıl daha erkenden çıkardığı, yönetim yanlısı bir gazeteydi. Wilkes'ın gazetesine koyduğu isim, kraliyet idaresindeki İskoçlara, özellikle de kralın gözdesi Lord Bute'ye inceden gönderme yapıyordu (28 Nisan 1768'de yakılan çizme ve İskoç beresi, Bakan Bute'nin ismini ve İskoç kökenini hicvediyordu).

The North Briton'ın 45. sayısı (1763), Bakan tarafından yazılmış bir kraliyet konuşmasını eleştiriyordu. Bu konuşmada kral, Yedi Yıl Savaşlarına son veren Paris Antlaşmasını övmüştü. Wilkes şöyle diyordu:

> Bakan'ın geçen Salı yaptığı konuşması bu ülkenin yıllıklarına ters düşüyor. Yönetimin mi yoksa milletin mi bunun sorumluluğunu taşıdığını kestiremiyorum. Bu ülkenin her ferdi, İngiltere'nin içten saygı duyduğu yüce ve hayranlık uyandıran birçok niteliklere sahip bir kralın doğruluk, onur ve tertemiz erdemlerle anılan tahtından, kutsal isminin yaptırım gücünü son derece çirkin önlemlere ve haksız demeçlere alet etmesini kınamalıdır.
>
> (Rudé 1962:22)

Bu beyanat üzerine kralın avukatları Wilkes'ı kışkırtıcı iftira yazmakla suçladılar. Zamanın hukuk ortamında, Parlamentonun üyeleri bile kralın yalan söylediğini alenen ima edemezdi. Bu saldırısı yüzünden Wilkes, Londra Kulesine hapsedildi. Daha sonraki davalarında, kralın görevlilerinin kendisini tutuklayarak yazılarına el koymasına izin veren genel tutuklama emrine meydan okudu. Ayrıca kişisel hatasını umumi bir davayla alenen özdeşleştirdi. Sulh Hukuk Mahkemesinde (Mayıs 1763) Wilkes şu beyanatta bulundu:

> Tüm asillerin, beyefendilerin ve kendime en yakın hissettiğim, en fazla korunmaya ihtiyacı olan orta ve alt sınıftan tüm insanların ÖZGÜRLÜĞÜ bugün benim davamla sonunda karara bağlanacak. Hayati önem taşıyan, İNGİL-

> TERE'NİN ÖZGÜRLÜĞÜ'nün gerçek mi yoksa bir hayal mi olduğu sorusuna nihayet cevap verilecek.
>
> (Brewer 1976:168)

Wilkes sonunda davayı kazandı ve yasalara aykırı şekilde tutuklandığı ve yazılarına el konulduğu için devletten tazminat aldı. Ayrıca mahkeme salonunda ve caddelerde alkışlarla karşılanan konuşma özgürlüğüne de kavuştu. Mahkeme salonunda yaptığı konuşmalar "Wilkes ve Özgürlük!" çığlığını, keyfî iktidara karşı ümit vaat eden bir slogan haline getirdi.

Wilkes'ın zaferi onu kendini beğenmişlikle yoğrulmuş bir rahatlığa sürüklemedi. 1763'ün ilerleyen zamanlarında gazetesinin 45. sayısını çıkarmakla kalmayıp *Essay on Woman* [*Kadın Üzerine Deneme*] adında skandal çıkaran bir broşür de yayımladı. Devlet yetkilileri kanıtları ele geçirince Wilkes'a karşı yeni davalar açtılar ve Londra şerifiyle birlikte bir celladı 45. sayıyı Cheapside'da alenen yakması için görevlendirdiler. Bunun üzerine toplaşan kalabalık şerife ve cellada saldırıp saygın metni onların ellerinden kurtardı. Çok geçmeden Wilkes infazdan kurtulmak için Kanal üzerinden Fransa'ya kaçtı. Parlamento onun ülkeden kovulduğunu, mahkeme de kanun kaçağı olduğunu ilan etti.

Öte yandan 1768'de Wilkes gizlice İngiltere'ye döndü, Parlamentoya karşı tekrar mücadeleye girişti, seçimi kazandı, önceki saldırılarından ötürü hapse girdi ve Parlamento onu bünyesine kabul etmedi. 1768 Wilkes yanlılarının çıkardığı olaylar, Wilkes'ın Parlamento kampanyasından önce baş göstermişti. 1769'da, Parlamento Wilkes'ı bir kez daha resmen ülkeden kovdu ve sonraları hapishanedeyken kazandığı üç seçimi de geçersiz saydı. Wilkes bir halk kahramanı olarak mücadelesini sürdürürken basının ve seçkin ziyaretçilerin büyük ilgisini çekti ve ülkenin her yerinden kendisine hediyeler yağdı; sözgelimi Stockton kentindeki destekçileri ona 45 jambon, 45 dil ve 45 düzine şişe bira gönderdiler (Brewer 1976: 177). O sırada 45 sayısı sadece Wilkes için değil, genel anlamda özgürlük için de popüler bir simge haline geldi.

Wilkes bir kamu görevlisi ve muhalif ses olarak seçkin bir kariyere imza attı. 1769'da tutukluluk süresi devam ederken Londra belediye meclis üyeliğine seçildi. Anca 1770'de kalabalığın coşkulu alkışları, havai fişek ve ışık gösterileri, 45 topçu ateşi eşliğinde serbest bırakıldı. 1771'de Londra şerifi oldu ve çok geçmeden belediye başkanının üst düzey postası olmak için kampanya başlattı. 1772'de bu görev için Londra seçimini kazanmasına rağmen belediye meclisi üyeleri ondan daha az yetenekli olan rakibi James Townsend'i seçtiler. Bunun üzerine 3.000 kişi belediye başkanının ikametgâhı olan Guildhall avlusuna girerek, "Bir hergeleyi seçtiği için belediye başkanına lanet olsun, Wilkes'ın hakkını yedi ve biz onu dışarı çıkaracağız" diye bağırdılar (Rudé 1971:125).

Başarısız bir girişimde daha bulunduktan sonra Wilkes, 1774'te belediye başkanı olarak seçimi kazandı ve sonunda aynı yıl Avam Kamarasına girdi. Devrim Savaşının acılı yıllarında Amerikan idealinin önde gelen sözcüsü oldu. Hapishanede geçirdiği günlere rağmen mahkeme davaları, İngiliz gazetelerinin kralla birlikte devletin uygulamalarını eleştirme ve haber verme hakkını kesinkes onayladı. Wilkes geniş bir halk desteğini (Spitalfields ipek dokumacılarından oluşan eylemcilerinin desteği de dahil olmak üzere) toplamanın yanı sıra, keyfi kraliyet iktidarına karşı denge unsuru arayan Londra esnafını ve resmi görevliler arasından da yandaşlar edindi. Bay Wilkes ve Anayasa Dostları adında seçkin bir dernek olarak göreve başlayan bir dernek, çok geçmeden, parlamento reformu için önemli bir güç teşkil edecek Haklar Bildirgesini Destekleyenler Cemiyetine dönüştü. Her ne kadar o zaman hiç kimse toplumsal hareket terimini kullanmıyorduysa da söz konusu dernek Büyük Britanya'da kamu politikasının yeni bir formu olarak toplumsal hareketin bazı temellerini attı.

Wilkes'ın Parlamentoya girmesini destekleme süreci içinde, onun alt tabakadan destekçileri yenilikler yaptılar. 1760'larda hemen hemen hiçbir işçi parlamento seçimlerin-

de oy kullanamazken, ona seçimlerde yığınlar halinde destek oldular. Wilkes 28 Mart 1768'de Brentford'da seçimlerin ilk turunu kazandıktan sonra destekçileri rakiplerine saldırmaya başladılar ve alkış talepleri seçimler boyunca devam etti. Muhafazakâr (Edmund Burke'ün 1758'de kurduğu ve 21. yüzyılda hâlâ etkili olan) *Annual Register* [*Yıllık Kayıtlar*] kroniği şöyle ah vah etti:

> Serseri kalabalık Hyde Parkının köşesinde çok saldırganca davrandı, şehrin polis müdürünün oğlu olan Sayın Cooke'a saldırdı, onu atından düşürdü, at arabalarından birinin tekerleğini çıkardı, koşu takımlarını kesti, bardakları kırdı ve diğer pek çok at arabasına da ciddi hasar verdi. Bu davranışlarına gerekçe olarak da Sayın Wilkes'ın düşmanlarının yanlarında "Dinsize Hayır" yazılı bir bayrak taşımalarını öne sürdüler.
>
> (*Yıllık Kayıtlar* 1768: 86)

Uzun vadede Wilkes yanlıları önceden izin verilen kitlesel toplaşmaların sınırlarını zorladılar. Seçim kampanyalarını ve halk mitinglerini, kahramanlarına sunulan toplu desteğin ilanına dönüştürmekle kalmayıp sadece birkaç saygın temsilciyi seçmenlerinin adına naçizane konuşmaları için göndermek yerine caddeleri doldurmak için temsil heyetlerini ve imza yürüyüşlerini fırsata çevirdiler. Kitlesel eylemiyle destekçilere ve yetkililere resmi çağrıları harmanlamada öncülük ettiler. Her ne kadar Wilkes destekçileri aleni Değer gösterilerinden ziyade birlik, bağlılık ve sayı açısından güçlü kaldılarsa da toplumsal hareket repertuvarıyla DBSB gösterileri arasında bağlantının şekillenmesine katkıda bulundular.

1760'lardan çok önce, sıradan İngiliz ve Amerikan halkları bu ya da şu şekilde kamusal hak taleplerinde bulunmuştu. Bayramlar, cenaze törenleri ve dinsel meclis gibi onaylı halk toplaşmaları insanların şikâyetlerini dile getirmelerine ve halk liderlerine verdikleri desteği ifade etmelerine imkân sundu. Belli sınırlar içinde, örgütlü esnaf ve askeri bölükler

kendi bayramlarında geçit töreni yapma hakkını kullandılar ve bazen nüfuzlu kişilere ya da baskıcı programlara karşı seslerini yükselttiler. Uygun saygı gösterileriyle, kolektif hataların düzeltilmesi için dilekçe vermek üzere mütevazı temsilciler bile gönderdiler. Onların toplulukları içinde işçiler, tüketiciler ve aile reisleri yerel haklara ya da ahlaka karşı gelenlere yönelik hınçlarını ve direnişlerini tekrar tekrar sergilediler (Tilly 1983). Örneğin Gürültülü Müzik âdeti, terbiyesiz bir kişinin, sözgelimi, genç bir kadına evlenme teklifinde bulunan bir dul erkeğin evinin dışında toplanan kalabalığın yaptığı bir müzikti; çanaklar ve çömlekler birbirine vurulup hakaretler yağdırılarak ve/veya müstehcen şarkılar söylenerek şamata çıkarılırdı; öç alanlara içki ısmarlanması gibi tazminatlar yerine getirildikten sonra kalabalık dağılırdı (Thompson 1972, 1991). Bu tür öç alma ritüelleri bir yerden başka bir yere etraflıca farklılık gösteriyordu. Gösteri ve özel amaçlı gruplaşmalar gibi sonraki toplumsal hareket performanslarında –veya ortamlarında– rastladığımız aktarıma benzer bir olgu söz konusu değildi.

Yetkililerin perspektifinden bakıldığında Britanya'nın üstü kapalı popüler kamu politikası kuramı 18. yüzyılın başlarında şu şekilde yürüyordu:

- Britanyalı özneler loncalar, cemaatler ve dinsel mezhepler gibi yasal teşkilatlar halinde gruplaşıp planlanmış toplanma yerlerinde düzenli olarak buluşma hakkı gibi belli bazı ortak hakları kullanıyorlardı.
- Hukuk bu ortak hakları koruyordu.
- Yerel otoriteler hukuku uygulama ve hukuka saygı duyma yükümlüğü altındaydılar.
- Onaylanmış bu teşkilatların seçilmiş temsilcileri ortak talepleri ve şikâyetleri halk önünde dile getirme hakkına –aslında yükümlülüğüne– sahiptiler.
- Yetkililer bu ortak talepleri ve şikâyetleri göz önüne alma ve haklıysa gereğini yerine getirme yükümlülüğüne sahiptiler.

- Bu çerçevenin dışında, yerleşik otoritelerin çağırmadığı hiç kimse toplanma, talep ya da şikâyette bulunma veya ortak eylem yapma hakkına sahip değildi.
- Bu sınırlar dışında genel olarak halk adına konuşan biri, Parlamentonun kurallarını ihlal etmiş sayılırdı; aslında seçmenler bile Parlamentodaki seçimi kazanmış temsilcilerine talimat verme hakkına sahip değillerdi.

Yerli halk geleneksel öç, onay ve kontrol gibi alışıldık yöntemleri uygulayarak bu ilkeleri çiğnediğinde, yerel ve ulusal otoriteler sık sık başka yaptırım yolları da aradılar. Ancak otoriteler genelde ilkeleri uygulamaktan geri durmadılar; örneğin halk eylemi yönetici sınıfın mal güvenliğini tehdit ettiğinde, yönetici sınıfların nüfuzlu üyelerini hedef aldığında ya da yerel sınırların ötesine taştığında İsyan Yasası uygulandı. 1640 ile 1692 yılları arasında, Britanya Adalarının kuşatılması gibi, büyük iç savaş ve başkaldırı olaylarında, sıradan insanlar din ve politik gelenek adına radikal taleplerde bulundular. Hatta devletin onayını almadan miting düzenlemek ya da Parlamentoyla düpedüz yarışa girmek suretiyle yukarıda listelenen ilkelerden sonuncusunu çiğnediler (*bkz.* Mendle 2001). Fakat 18. yüzyılın sonlarına gelmeden isyan sonrası baskı, her zaman otoriteleri tehdit eden bu kitlesel ifade biçimlerini bastırmıştır.

Atlantik'in her iki tarafında, yönetici sınıfların üyeleri talepte bulunmanın daha az riskli yollarını tercih ettiler. Otoriteler onların kulüplerine, akşam yemeklerine, broşürlerine ve bazen de yaygaracı hukuk kurullarına hoşgörüyle baktılar. Kurullar, özellikle de Parlamento için yapılan seçimler, onay almak için müthiş fırsatlar sunuyordu çünkü adaylar seçmenleri maaşa bağlamışlar gibi davranıyorlar, abartılı himaye gösterilerinde bulunuyorlardı. Oldukça sınırlı oy hakkına rağmen Wilkes'ın 1757 Parlamento seçiminde yaptığı masraf 7.000 pound idi. O zamanlar Londra'nın iç ta-

raflarında çiftlikte çalışan bir insanın yıllık geliri 30 pound idi (Armstrong 1989: 693-98; Rudé 1962: 19). Toplumsal hareket unsurlarından herhangi birinin icat edilmesiyle değil, söz konusu unsurların dönüştürülmesi, yaygınlaştırılması, standartlaştırılması ve kitlesel talepleri ifade etmenin disiplinli araçlarıyla birleştirilmesi suretiyle toplumsal hareketler yenilendi. Ayrıca toplumsal hareketler kampanyaları, hak talep etme girişimleri ve DBSB gösterileri bir bütün olarak politik bir duruş kazandığı, tartışmaya açık ama gerçekten yasal olan bir alan yarattı.

Savaş ve Toplumsal Hareket Unsurları

Yedi Yıl Savaşları (1756-1763) bu politik yeniliğe büyük bir ivme kazandırdı. 1750'lerden önce yarım yüzyıl boyunca, Fransa ve Büyük Britanya Avrupa'da, açık denizlerde, Asya ve Amerika kıtasındaki kolonilerinde aralıklı olarak birbiriyle savaştı. Önceden Louisiana'yı işgal etmiş ve sonunda doğu Kanada olacak Fransa, Kuzey Amerika'da hem Britanyalı koloni sakinlerinin hem de Britanya ordularının saldırısı altında kaldı. Gerek koloni sakinleri gerekse ordular Amerikan Kızılderili yerleşimcileri geri püskürtmek istediklerinden Fransa, büyük Amerika Yerlileri federasyonlarındaki hazır müttefikleri topladı. Kuzey Amerika kolonilerinin sakinleri için Yedi Yıl Savaşları böylece Fransızlarla Kızılderililerin savaşı oldu.

Her ne kadar Britanya tarafı –örneğin Kanada'yı Fransa'dan alıp– savaşı dramatik bir biçimde kazandıysa da Avrupa, Hindistan ve Amerika'daki büyük çaplı askeri çabalar Britanya bütçesinin tükenmesine ve devletin büyük çapta borçlanmasına yol açtı. Kuzey Amerika kolonilerinde, Britanyalı otoriteler mali kayıplarının bazılarını telafi etmeye ve epey genişlemiş askeri yerleşim alanlarının masrafını genele yaymaya çalıştılar. Bunun için gümrük denetimini sıkılaştırıp çok çeşitli ticari ve hukuksal işlemlerde fahiş damga

vergileri dayattılar. Vergilere ve Damga Yasasına karşı direniş, kolonilerde yaşayanları Britanya'ya karşı eskiden hiç olmadığı kadar birleştirdi. Britanya mallarının boykot edilmesini ve 13 koloni şehirlerinin yanı sıra Kanada'daki bazı şehirlerde yaygın bir iletişim ağının kurulmasını tetikledi. Sons of Liberty [Özgürlüğün Oğulları] adlı örgütün şubeleri kolonilerdeki boykotları örgütledi ve hayata geçirdi. Tüccarlar, esnaflar ve diğer şehir sakinleri yaygın bir direniş ağı oluşturduktan sonra Damga Yasası yürürlükten kaldırıldı (1766).

Boston ve Massachusetts ilk direniş hareketlerini başlattı, çok geçmeden diğer koloniler de onlara katıldı. Bostonlı tüccarlar, 1760'ların başında Society for the Encouragement of Trade [Ticareti Teşvik Cemiyeti] kurdular; bu cemiyet, fahiş vergi ve düzenlemelere karşı seçkin bir muhalefetin çekirdeğini oluşturdu. Sözgelimi 1765 ile 1766'da, Damga Yasasına karşı elit direnişi koordine etti. Aynı zamanda işçilerle önemli bağları olan bir grup küçük ölçekli işinsanı Bostonlı Özgürlüğün Oğulları olarak seslerini yükseltip tüccar sınıfını heykelleri yakan, evleri yağmalayan ve vergi memurlarına saldıran sokak eylemcileriyle birleştirdi. Samuel Adams gibi tüccar elit sınıfının radikal üyeleri iki grup arasında arabuluculuk yaptı.

Aralık 1766'da Adams, Güney Carolina'daki Özgürlüğün Oğulları örgütünün Charleston şubesinin lideri olan Christopher Gadsden'a bir mektup yazıp tüm kolonilerdeki vatansever tüccarlar arasında düzenli iletişimin kurulmasını önerdi (Alexander 2002: 45). Kolonilere kapsamlı vergileri dayatan 1767 Townshend Yasalarına tepki olarak Adams, Massachusetts'le birlikte diğer kolonilerden destek almak umuduyla bir protesto genelgesi yazdı. O yılın ilerleyen aylarında, vatansever birliklerin genişleyen ağının örgütlediği Bostonlılar mitinginde, Amerikan üretimini teşvik etme ve Britanya mallarına güvenmeme kararı alındı. Ocak 1768'de, Massachusetts yasama meclisi krala naçizane bir dilekçe

göndererek yumuşak ve saygılı bir ifadeyle vergilere karşı yerli halkın itirazlarını dile getirdi. Bu ilk dilekçeden sonra, aynı yasama organı, Adams'ın kaleme aldığı genelgenin daha sert bir versiyonunu diğer kolonilere gönderdi. Bu sırada Massachusetts sakinleri, Parlamentonun sırf kolonilerden alınan gelirleri artırma amacıyla yasa tasarılarını onaylama hakkına sahip olmadığını ısrarla vurguladılar. İhtiyatlı bir şekilde Amerikalı hak talepçilerine mesafeli duran *Yıllık Kayıtlar* kroniği şunları yazmıştı:

> Bu kararlar kıtadaki tüm eski koloniler tarafından kabul edildi ya da benzer kararlar yürürlüğe sokuldu. Daha sonra sözcünün imzasıyla, Massachuset Koyu Kurulu Kuzey Amerika'daki diğer tüm kurullara genelge gönderdi. Bu genelgenin amacı Parlamentonun son yasalarının kötü niyetli olduğunu göstermek, onların anayasaya aykırı olduğunu belirtmek ve koloniler arasında ortak bir birlik kurmaktı. Böylece söz konusu yasaların doğuracağı sonuçların önüne geçmek ve onların yürürlükten kaldırılmak için tüm yasal yollarla uyum içinde devlete başvurulacaktı. Ayrıca bu yasaların ihlal ettiği İngiliz vatandaşlarının doğal insan hakları ve anayasal hakları uzun uzadıya genelgede anlatıldı.
>
> (*Yıllık Kayıtlar* 1768: 68)

Kral George'un açık isteğine rağmen Massachusetts yasama meclisi 92'ye karşılık 17 oyla genelgeye verilen onayı yürürlükten kaldırmadı. Çoğunluk, "Yürürlükten kaldırmak bizi içi boş bir sözde özgürlükle baş başa bırakırdı" diye beyanatta bulundu (Alexander 2002: 55).

Önde gelen tüccarlar programlarını düşünceli yasal eylemle sürdürürken, Bostonlı denizciler ve esnaf çoğu zaman yasayı kendi elleriyle uygulamaya çalıştı. Zorunlu askerliğe güçlüce direndiler, devletin semtlerdeki askerleri dörde bölme girişimine karşı koydular, vergi memurlarına saldırdılar, Britanyalı yetkilileri ya da onların işbirlikçilerinin kuklalarını, 1765-1766 Damga Yasası krizi sırasında kaynama noktası olmuş alanın yanındaki Özgürlük Ağacına astılar.

Doğrudan eylemle sık sık tüccarların ve resmi görevlilerin direnişine güç kattılar.

Vali (Krallığın Massachusetts'teki temsilcisi) ve Britanya devletiyle müzakereler kötüye gittiğinde, sözgelimi, Boston topluluğu devreye giriyordu. Mayıs 1768'de, Britanyalı vergi memurları Bostonlı tüccar (ve kaçakçı) John Hancock'ın gemisi *Liberty*'ye [*Özgürlük*] vergilerini ödemediği için el koyduklarında, Bostonlılar başka bir gemiyi işgal edip halatını keserek kaçırdılar.

> Bu olay üzerine toplaşan büyük kalabalık vergi denetçilerini taşa tutup kılıçlarından birini kırdılar ve öfkelerini her yoldan dile getirdiler; daha sonra evlerine saldırdılar, pencereleri kırdılar ve tahsildarın kayığını parka çekip yaktılar. (*Yıllık Kayıtlar* 1768: 71; ayrıntılar için *bkz.* Hoerder 1977: 166-68)

Vergi memurları önce bir kraliyet savaş gemisine, sonra da Boston Limanındaki William Kalesine kaçtılar. Boston'ın her yerinde resmi izin olmayan protesto mitingleri düzenlendi. Boston'da düzeni sağlamak amacıyla iki alayın İrlanda'dan gelmekte olduğu ve bir askeri birliğin de Halifax'ta (Yeni İskoçya) konuşlandığı haberi Boston'a ulaştığında (12 Eylül), Massachusetts Koyu grubunun üyeleri koloninin her yerinde direniş komiteleri oluşturmaya başladı.

Massachusetts vatanseverleri hemen diğer kolonilerden de kendilerine yandaş buldular. Yandaşlar çoğunlukla elit kamu politikasının yerleşik biçimleriyle işe başladılar: kararlar, dilekçeler ve gösterişli mitingler. Dahası Amerika'nın başka yerlerinde yapılan yenilikçi çatışmacı toplaşma formları, önceden hoş görülen birlik türlerini mütemadiyen benimsedi. Kralın, Haziran 1768'de Güney Carolina'daki Charleston (Charles Town) kentinde yapılan doğum günü kutlamasıyla ilgili olarak bakın neler yazılmış:

> Yerli halkın neşe, sevgi ve övgü içinde büyük katılım gösterdiği kutlamanın aynısı burada da yapıldı. Kutlama sabah

> çanların çalınmasıyla başladı. Gündoğumunda, tabyalar ve gemiler tüm renklerini gözler önüne serdiler. Öğleden önce Yüzbaşı Lewis Valentine Fyser'in emri altında, Kral hazretlerinin askerlerinden oluşan müfreze buraya intikal etti; Yüzbaşı Owen Roberts emri altındaki askeri bir bölük çok kibar yeni üniformaları içinde geldi; üniforma giymiş hafif piyade bölüğü ve Charles Town kentinin diğer askeri bölükleri saygıdeğer Albay Bexie emri altında farklı mevzilere konuşlanıp tören yerine yürüyerek görkemli bir manzara sundular ve belediye encümeniyle birlikte gelen sayın vali vekilinin teftişinden geçtiler. Öğlen, âdet üzerine toplar ateşlendi ve sayın vali vekili huzurunda, Bay Dillon'un evinde nefis bir eğlence düzenlendi. Kraliyet meclisinin üyeleri, belediye encümeni, askeriye ve devlet memurlarından oluşan çok kalabalık bir topluluk törende hazır bulundu. Öğleden sonra, âdet üzere kadehler kraliyet ve vatanseverlik için kaldırıldı ve akşamki gösterilerle tören son buldu.
>
> (*South Carolina Gazette,* 6 Haziran 1768: 3; politik hak talebinde bulunma babından kadeh kaldırmak için *bkz.* Epstein 1994: 3. Bölüm)

Bununla, "Charles Town kentinin esnafının ve diğer sakinlerinin" adayları seçmek için Özgürlük Noktasında buluştukları koloninin sonbahar meclis seçimi arasındaki benzerliklere dikkat edin:

> En ufak bir düşmanlık ya da nizamsızlık olmaksızın katılımcılar sade ve içten bir eğlenceye iştirak ettiler. Eğlenceyi düzenleyenler bundan sonsuz onur duyacaklardır. Saat 17:00'de, katılımcıların hepsi Mazyck çayırındaki resmen özgürlüğe adanmış saygın LIVE-OAK ağacının yanına gidip kraliyet, vatanseverlik ve anayasa şerefine kadehler kaldırdılar. *Massachusetts Koyunun fesih karşıtı 92 üyesinin görkemli şekilde kadeh kaldırmasıyla başlayan olay, alınan kararları kaldırmama yönündeki meclis üyelerinin oybirliğiyle son buldu. Her beyanata "*Çok yaşa!*" tezahüratları eşlik etti.* Akşam, ağaç 45 lambayla süslendi ve havai fişekler atıldı. Saat 20:00'de, önlerinde 45 sayısını taşıyarak, ellerinde mumlarla katılımcılar muntazam saflar halinde kentten aşağı yürüyüp King Street ve Broad Street'ten geç-

> tiler ve Sayın Robert Dillon'un tavernasına gittiler; orada masaya kırk beş tane mum konuldu, 45 tane yumruk sıkıldı, 45 şişe 92 kadeh şarap içildi, Britanya ve Amerika'daki vatanseverlerin şerefine kadehler kaldırıldı ve aynı düzen içinde gün boyu kutlama devam etti, ta saat 22:00'ye kadar.
> (*South Carolina Gazette*, 3 Ekim 1768: 2)

Yoğun alkol tüketiminin yanı sıra Charleston seçim kutlamasının politik unsurları şaşırtıcıdır. Genel havası itibarıyla kralın doğum gününü andırmakta, bir tek askeriyenin ve kraliyetin kayda değer görevlilerinin bulunmaması dışında. Fakat Charleston'ın Özgürlük Ağacı, Boston modelini doğrudan örnek almıştır. 92 fesih karşıtının (Samuel Adams'ın genelgesinin feshedilmesine karşı oy kullanmış Massachusetts meclisinin üyeleri) şerefine kadeh kaldırma, Güney Carolina sakinlerini Massachusetts vatanseverleriyle özdeşleştirdi. 45 sayısı kuşkusuz John Wilkes'ı işaret etmektedir. Mumların yakılmasıysa (bu durumda şehrin pencerelerinin değil de geçit alayının) birlik ve dayanışmanın alenen ilan edilmesi demektir.

1768'de Londra, Boston ve Charleston'daki keyfî idareye karşı çıkanlar henüz toplumsal hareketleri icat etmemişlerdi. Yine de onların getirdiği yenilikler kitlesel kamu politikasını toplumsal hareket biçimlerine yaklaştırdı. Onlar esnaf ve denizci gibi sıradan vatandaşları kraliyet politikalarına karşı yürütülen sağlam muhalefet kampanyalarına kattılar (Boston'ın küçük tüccarlarının aksine Charleston'ın Özgürlük Oğulları örgütü ekseriyetle esnaftan oluşan gönüllü bir çekirdek birlikten doğdu [Maier 1972: 85]). Özel amaçlı dernekleri, halk mitinglerini, yürüyüşleri, imza kampanyalarını, afişleme çalışmalarını ve çoğunlukla medyada yer alan demeçleri birleştirdiler. Bir ölçüde onlar DBSB gösterilerini benimsemişlerdi. *South Carolina Gazette*, "Kutlama aynı düzen içinde gün boyu muntazam devam etti" diye vurgulamıştı.

Her ne kadar Charleston'ın "esnafı ve diğer sakinlerinin" kraliyet yetkililerine saldırmaları, vergi görevlilerine

direnmeleri ve kara listeye aldıkları düşmanlarının evlerini yağmalamaları gayet olasıyken, en azından tören yerlerinde program, kimlik ve duruş iddiaları adına doğrudan eylemde bulunmaktan vazgeçtiler. Söylemeye çalıştıkları şuydu: Bizler dürüst insanlarız, sesimizi yükseltiyor ve keyfî idareye kararlılıkla karşı çıkıyoruz. Aslında Charleston'ın esnafı, şehrin tüccar vatansever Christopher Gadsden'le işbirliği içinde şehrin ithalat karşıtı anlaşmalarına "öncülük etti" (Maier 1972: 116). Halk güçlerinin seçkin muhalefet kampanyalarına katılması yönetici sınıfları böldü ama kamu politikasının değişik bir biçimi olarak toplumsal hareketin doğmasına da önayak oldu.

Politik ve Ekonomik Bağlamlar

Toplumsal hareket İngiltere ve Amerika'da köklü politik ve ekonomik değişimler zemininde ortaya çıktı. Bu köklü değişimlerin altında dört ana unsur vardır: savaş, parlamenterleşme, sermayedarlaşma ve proleterleşme. Yedi Yıl Savaşlarının etkisinin gösterdiği gibi savaş sadece ulusal halkları harekete geçirmekle kalmayıp devlet yapılarını da genişletti, devlet harcamalarını şişirdi, devletin halktan aldığı kaynakları artırdı, yeni borçlar yarattı ve hiç değilse geçici olarak devletin baskı mekanizmasını sağlamlaştırdı. Bütün bu faktörler gerek nevzuhur devletin gerekse kitlesel mücadelenin tezahür biçimlerini etkileyecekti.

Kuzey Amerika'da Yedi Yıl Savaşlarının fırtınalı günlerinin ardından Britanya oraya 10.000 askerden oluşan bir barış ordusu konuşlandırdı, vergi kontrollerini sıkılaştırdı ve 1765 tarihli Damga Yasası gibi bir dizi gelir tedbiri aldı. Kişisel hizmetler, para ve borç alanlarında Devrim Savaşı (1775 mücadelesi 13 isyancı kolonide bu adla anılıyordu), Yedi Yıl Savaşlarından sonra Britanya'nın yaptırımlarıyla kıyaslanamayacak ölçüde büyük zarara yol açtı. Savaş yıllarca varlığını sürdürecek cılız bir ulus-devlet yapısı yarattı. Avrupa'daki

Fransız Devrimi ve Napoléon Savaşları sırasında yeni Birleşik Devletler, Fransa'ya karşı yükümlülüklerini önce askıya alıp sonra yürürlükten kaldırdı; bu durum Amerikan Devrimi sırasında Amerikan idealine hayati katkıda bulunmuştur.

Amerika'nın Avrupa'daki savaşlara ikinci büyük müdahalesi, Jefferson idaresinin Napoléon'un Fransa'sından (1803) 80 milyon franklık Louisiana alımıyla gerçekleşti ki bu, Birleşik Devletler'in topraklarını ikiye katladı. Küçük istisnalar dışında Birleşik Devletler 1812'ye kadar Avrupa savaşlarından uzak durdu, askeri gücünü sadece batı ve güney sınırlarındaki Amerika Yerlileriyle, Kanada Kızılderililleriyle savaşmaya harcadı. Ancak 1812'de Amerikalılar zorlu geçen beş yıllık anlaşma süresini bitirip Büyük Britanya'ya savaş ilan ettiler, Kanada'yı işgal edip Mohawk'lar ve Britanya'nın müttefiki olan diğer Kanada Kızılderililleriyle savaştılar ve Büyük Göller, Atlantik ve Meksika Körfezinde bir dizi deniz savaşı yürüttüler. Ayrıca Amerikalılar, Avrupa savaşları 1814'te bitmeden önce Maine işgalinden ve Washington yangınından büyük zarar gördüler.

Parlamenterleşme savaş yapmaktan daha gizlice yürüdü ama kamu politikası üzerinde en az onun kadar etkili oldu. Bunun birbiriyle bağlantılı iki unsuru vardır: parlamentonun gücünün genel olarak genişlemesi ve ulusal politik mücadelelerin kral ve müvekkillerinden parlamentoya kayması (Tilly 1997; Tilly ve Wood 2003). Savaşın yol açtığı vergilendirme ve borç parlamentonun gücünü artırdı; devletin yeni mali kaynaklar yaratmaya yönelik her isteği parlamentonun yeni imtiyazlar kazandığı bir mücadeleyi başlattı. Uzak kolonilerden elde edilen servet giderek daha cazip hale geldi. Parlamentonun gücü artarken kraliyetin himayesi politik başarıda giderek önemini yitirdi. Parlamento içişlerine daha fazla karıştı ve ulusal seçmenler (oy hakkı olsun ya da olmasın) için yapılan parlamenter faaliyetler büyük ölçüde arttı. Halkın rızası en azından yönetim alanında önem kazandı.

Tarımsal, ticari ve endüstriyel sermaye büyük ölçüde artarken sermayedarlaşma Atlantik'in her iki yanında gerçekleşti. Büyük Britanya'nın tarımsal üretimi büyük ölçüde artarken dünyanın en büyük imalat ve ticaret merkezine dönüştü. Zenginliğin büyük bir kısmı köleliğe ve el emeğine, dolayısıyla genelde sömürgeleştirilmiş halklara dayanıyordu. Eski Amerikan kolonileri ve onların yerini alan Birleşik Devletler, Britanya ekonomisinin ana besleyicileri olurken, kendileri de 1750'den sonra kölelik sayesinde tarım, ticaret ve endüstri alanlarında büyük atılımlar yaptılar. Her ne kadar toprak sahipleri refah içinde ve üretimciler öne çıkmaya başlamış idiyse de özellikle tüccar sermayedarlar Britanya ve Amerika ekonomilerinde palazlanıyorlardı (Drescher 2009).

. "Proleterleşmeden" yalnızca rutinleşmiş fabrika emeğini (her ne kadar bu önceden hiç görülmemiş ölçüde gerçekleştiyse de) değil de daha geniş anlamda geçimini sağlamak için ücretli emeğe bel bağlayan nüfusun oranındaki artışı kastediyoruz (Marx 1847; Tilly 1984). Britanya tarımında, bir avuç insanın elindeki toprak sahibi olma ve toprak kiralama işi tüm tarımcılar arasında ücretli işçilerin payını büyük ölçüde artırdı. Proleterleşme imalatta daha hızlı gerçekleşti; bu alanda, serbest çalışan esnaf avantajını dükkânlar, fabrikalar ve kendi evlerinde ücretli işçilere kaptırdı. Kuzey Amerika'da manzara büyük ölçüde farklıydı. Burada köleler güneyin tarımındaki işgücü paylarını giderek artırıyorlardı. Britanya'dakine benzer proleterleşme ticaret ve imalatın yapıldığı kıyı bölgelerinde gerçekleşiyordu ama genişleyen ufuk küçük tasarruf sahiplerine ve küçük tüccarlara bol fırsatlar sunuyordu. Elbette bu süreç tek boyutlu bir süreç değil cinsel, dinsel, ırksal ve etnik kategorilerin karmaşık bir süreciydi (Castañeda 2018).

Savaş, parlamenterleşme, sermayedarlaşma ve proleterleşmenin toplumsal hareketlerin gelişmesiyle ilişkisi nedir? Karmaşık meseleleri çok şematik bir şekilde sunmak istersek şunları söyleyebiliriz:

- Savaş için ödeme yapmak ve kaynakları seferber etmek, devletin sıradan insanların refahı üzerindeki etkisini artırdı ve aynı zamanda toprak sahipleri, işçiler, askerler, denizciler ve diğerlerinin kolektif çabaya katkılarının artmasını sağlayacak şekilde, devlet kurumlarının anlaşmalar yürütmesine önayak oldu.
- Kısıtlı bir oy hakkı olmasına rağmen gücün parlamentoya kayması halkın refahı üzerinde yasama yapmanın etkisinin artması demekti ve parlamenter temsilin coğrafi organizasyonundan dolayı Büyük Britanya ve kolonilerdeki herkes, önemli politik eylemlerde bulunan seçilmiş erkek yasa koyucularla daha doğrudan irtibata geçti.
- Her ne kadar büyük toprak sahipleri ulusal politikada söz sahibi olmaya devam ettilerse de sermayedarlaşma, giderek devletin kredi veren kişileri ve sermaye yöneticileri haline gelen tüccarlar ve sermayedarların bağımsız etkisinin, Londra ve diğer yerlerde artmasına yol açtı.
- Bu tüccarlar ve sermayedarlar artan güçlerini ve zenginliklerini kısmen siyasi pazarlık sahasının dışındaki kolonilerde yaşayan halkların ve toprakların sömürüsünden devşirdiler.
- Pek çok sosyal bilimcinin endişelendiği gibi, bu proleterleşmenin yaşandığı yerlerde işçilerin (Britanya ortamında özellikle erkek, Protestan işçilerin) münferit toprak sahiplerine, efendilere ve diğer patronlara bağlılıkları azaldı ve dolayısıyla kendi başlarına siyasi yaşama katılmada daha özgür hale geldiler.
- Birlikte ele alındığında bu değişimler muhalif aristokratlar ve burjuvaziyle (yönetici sınıflara karşı bağımsız eylemde bulunamayacak kadar az sayıda olan) durumlarından hoşnut olmayan işçiler (patronların temin edeceği yasal ve sosyal güvenlikten yoksun olan) arasındaki muhtemel ittifakları körükledi.

- Bu tür ittifaklar sonuçta özel amaçlı derneklerin, halk mitinglerinin, imza kampanyalarının, disiplinli yürüyüşlerin ve benzeri hak talebinde bulunma usullerinin işçi sınıfı ve küçük burjuva eylemcileri tarafından benimsenip yaygınlaşmasına yol açtı. Öte yandan sıradan halkın bu tür eylemlere karışması yetkililerin yasal önlemler almasını güçleştirdi.
- Bu ittifaklar, zikrettiğimiz işçi sınıfı ve küçük burjuva eylemcilerini hak talebinde bulunmanın bir yolu olarak doğrudan eylem yapmaktan uzaklaştırdı.
- Böylece muhalif aristokratların, radikal burjuvazinin, öfkeli küçük burjuvazinin ve işçilerin ortak eylemleri, mevcut kampanyalar ve ittifaklar sona erdiğinde bile toplumsal hareket eylemleri için emsaller ve yasal alanlar yarattı.

Elbette bu değişimler birden olmadı. 1768'in çalkantılı olayları ve toplumsal hareket politikasının Atlantik'in her iki yanında çok geniş kitlelere ulaşması arasında, başka bir yarım yüzyıllık mücadele ve devrim dönemi geçti.

Britanya tarafında, Londra toplumsal hareketin yenilenmesinde ilk büyük ortamı sağladı. 1750 ile 1800 yılları arasında 675.000'den 865.000'e çıkan nüfusuyla Londra Avrupa'nın en geniş kenti ve dünyanın ikinci büyük (Pekin'den sonra) metropolü olma noktasında İstanbul'la yarışıyordu. O zamanlar Londra, Avrupa'nın en büyük limanı olmuş, çok nüfuzlu bir ticaret merkezine dönüşmüştü; seçkin İngiltere Merkez Bankasına evsahipliği eden, bankacılığın dünyadaki merkeziydi. Adam Smith 1776'da şunları yazdı:

> İngiltere Merkez Bankasının istikrarı Britanya devletinin istikrarıyla birdir. Kredi verenlerinin zarara girmesi bu bankanın kamuya sunduğu hizmetlerin kaybolması anlamına gelir. İngiltere'deki başka hiçbir banka parlamento onayıyla kurulamaz ve altıdan fazla üyeye sahip olamaz. Söz konusu banka sıradan bir banka gibi çalışmanın ötesinde büyük bir devlet motoru işlevini görmektedir. Kamu-

> ya kredi verenlerin hakkı olan yıllık ödeneklerinin büyük bir kısmını toplar ve öder, hazine bonolarını dolaşıma sunar ve birkaç yıl öncesine kadar pek ödenmeyen toprak ve malt vergilerinin yıllık tahsilatını hükümete yapar.
>
> (Smith 1910: I, 284-85)

Londra'nın sermayedarları tüm Britanya İmparatorluğunun nabzını tutuyordu (ya da elleriyle boğazına yapışmıştı).

Öte yandan Londra'da sermayedarlar radikalleşmedi. Aksine Wilkes ve onun radikal haleflerini destekleyen burjuva ekseriyetle orta sınıf tüccardan oluşuyordu (Rudé 1971: 172-77). Bu kesimler kamu menfaatine zarar verenler diye niteledikleri sarayın ve büyük kapitalistlerin karşısında konumlanmışlardı. Onların kalabalık destekçileriyse sonuçta özellikle Londra'daki nispeten iyi örgütlenmiş ticaret sektörlerindeki işçilerdi: zaten eylem halinde gördüğümüz denizciler, kömür işçileri ve ipek dokumacılarının yanı sıra diğer esnaf ve memurlar.

Bütün Londra işçileri radikal gayeleri destekliyor değildi; örneğin 1780'de Lord George Gordon'ın anti-Katolik Protestan Birliğinin harekete geçirdiği binlerce insan da esasen Londra'nın işçi sınıfından geliyordu. Protestan Birliğinin üyeleri Lord Gordon'la birlikte ilkin Katoliklerin haklarını az da olsa kayıran 1778 yasasının kaldırılması yönünde dilekçe vermek için Parlamentoya yürüdüler. Daha sonra Parlamentonun baskı altında müzakereyi reddetmesi üzerine kalabalık, gruplara ayrıldı. İçlerinden bazıları Katolik şapelleri, asil Katoliklerin evlerini ve Katolikleri korumakla nam salmış yetkililerin evlerini yağmaladılar. Katoliklerin mal mülklerine saldırdıkları için yakalanıp ceza gören "her üç kişiden ikisi maaşlı işçi, kalfa, çırak, garson ve hizmetçiydi; aralarında az sayıda küçük işveren, tüccar ve zanaatkâr vardı" (Rudé 1971: 226). Genel olarak konuşursak, yine de 18. yüzyılın sonlarında Londra'daki büyük çaplı halk hareketleri, sermaye ve sarayın işbirliğine karşı işçi-burjuva ittifakını parlamentonun muhalif bir kesimiyle birlikte tipik şekilde saraya karşı konumlandırmıştır.

Protestan Birliğinin geçici yükselişinin de gösterdiği gibi, üye sayısı kalabalık olan dernekler, Britanya'nın kitlesel hareketlerinde daha merkezi bir konuma geldi. 18. yüzyılın en büyük dernek faaliyeti dalgası Fransız Devriminin ilk yıllarında gerçekleşti. O yıllarda yirmi yıldır parlamento reformu için dillendirilen elit talepler hem kulüplere, cemiyetlere ve kitlesel derneklere hem de dinsel cemaatlere dayanan Fransız tarzı demokratikleşmeye yönelik taleplere eşlik etti. Devrim cemiyetleri, anayasal cemiyetler ve ilgili diğer cemiyetler Fransız Devrimini, Amerikan Devrimini ve Britanya'nın Şanlı 1689 Devrimini referans noktaları olarak benimsedi. Aynı şekilde kilisenin ve kralın destekçileri özel dernekler yoluyla seküler demokratlara karşı mücadeleye giriştiler. 1794'ten Napoléon Savaşlarının sonuna kadar devlet baskısı özellikle işçiler tarafındaki dernek faaliyetlerini bastırdı. Savaşın bitmesinden sonra dernekler pıtrak gibi yayıldılar. O zamanlarda hâlâ yasadışı olan işçi "birliklerinin" dışındaki birlikler, dernekler ve onların halk mitingleri, halkın kendini ifade etmesinin standart yolu haline geldi.

İngiliz Toplumsal Hareketinin Kristalleşmesi

Bu durumda toplumsal hareketin, kamu politikasının ayırt edilebilir, bağlantılı, benimsenmiş ve yaygın bir türü olduğunu neye dayanarak mantık çerçevesinde söyleyebiliriz? Otoriteler üzerinde kolektif taleplerde bulunan insanların özel amaçlı dernekler ya da adı duyulmuş birlikler oluşturarak halk mitingleri düzenledikleri, programlarını mevcut medyaya ilettikleri, yürüyüşler ya da gösteriler yaptıkları ve tüm bu etkinliklerle alenen uyumlu değer, birlik, sayı ve bağlılık gösterisinde bulundukları zamanları ve mekânları arıyoruz. Eğer bu karmaşık yapı, seçim kampanyaları ve işçi-işveren mücadeleleri dışında düzenli olarak gerçekleşiyorsa, o zaman toplumsal hareketin kendi ifadesini bulduğundan daha emin olabiliriz. 18. yüzyılın sonlarındaki İngiliz kamu

politikasındaki tekil unsurların tümünü gördük. Ancak bu ölçütlere göre İngiliz politikasının Napoléon Savaşlarının sonuna kadar toplumsal hareketleri kurumsallaştırmadığını söyleyebiliriz.

> Britanya'da savaşın son yılları hayati önem taşıyordu. 1812'den itibaren parlamento reformu için ulusal ölçekte kampanyalar düzenlendi; söz konusu reform genişletilmiş oy hakkı, seçmenlerin daha eşitlikçi temsili, parlamentonun yıllık toplantıları ve yoksul insanlar için memurluk imkânı sunan milletvekili harcırahları ve gizli oy kullanma gibi düzenlemeleri içeriyordu. Aynı zamanda ortak çabalar doğrultusunda eşi benzeri olmayan bir enerjiyle işçiler, örgütlenerek parlamentonun kendilerinden yana faaliyet göstermesini talep ettiler. Ağır bedellere malolmuş yıkıcı ve uzun süreli bir savaştan sonra barış talebinde bulundular. Bristol'da 1812 seçiminde, radikal Henry Hunt desteğinin büyük bir kısmını oy hakkı olmayan işçilerden aldığı için feci kaybetti. Bu işçiler büyük kalabalıklar halinde yürüyüp Özgürlük Başlığı ve bir direğin üzerindeki ekmek somununun arkasında "Hunt ve Barış" diye haykıranlar gür nutuklar atıp mavi kıyafetli herkese dil uzatıp çamur, taş ve ölü kedi fırlatarak Beyaz Aslan'a (Kraliyet ve Anayasa Kulübünün merkezi olan) ve Sosyal Konuta saldırdılar. Düzeni sağlamak için askerler çağırıldı.
>
> (Prothero 1979: 82)

1812'de Romalılar'ın azat edilmiş bir kölenin başına taktıkları başlıktan gelen Özgürlük Başlığı, Büyük Britanya'da uzun bir ikonik tarihe sahiptir. Orangeli William, 1688-1689 yıllarının Şanlı Devriminde İngiliz kralı olduğunda Hollanda'dan alınan bu başlık, Hollanda'nın İspanya'dan kurtuluşunu temsil ediyordu. Britanya'da da Wilkes taraftarlarının savunduğu konuşma özgürlüğüyle dinsel özgürlükleri temsil etti (Epstein 1994: 78-80). Aslında 1760'ların Wilkes olayları sırasında William Hogart, ucuna Özgürlük Başlığı geçirilmiş bir değneği eliyle kaldıran Wilkes'ı "çirkin ve deli" gösteren ünlü bir resim yapmıştı.

ŞEKİL 2.1: William Hogarth'ın Wilkes'ı kötüleyen karikatürü, 1763

19. yüzyılın ilk on yıllarında Özgürlük Başlığıyla yürümek radikallere seçim kazandırmadı. Fakat bu yürüyüşler radikal programlar için halk desteğini büyüttü. Yetkililer, popüler reformcuların kamu binalarında buluşmalarına genelde izin vermediğinden toplaşmalar mütemadiyen açık alanlarda ya da caddelerde yapıldı. Böylece bu toplanışlar yarı miting yarı gösteri halini aldı. Dahası temsilciler sık sık toplanma yerine yürüyüş yapıp gösterinin iki formunu birleştirdiler: sokak yürüyüşü ve bir kamu alanında disiplinli toplanma. Her ne kadar Londra önemli bir rol oynamaya devam ettiyse de işçilerin savaş sonrası yıllarda ör-

gütlenip canhıraş bir şekilde eylemde bulundukları İngiltere'nin kuzeyindeki endüstri bölgelerinde büyük yenilikler yaşandı.

İpek imalatı merkezi Stockport'ta, Ekim 1818'de Stockport İnsan Mutluluğunu Sağlama Derneğinin kurulması endüstriyel Kuzey halkını gerek siyasi tutukluların serbest bırakılması gerekse parlamento reformu için harekete geçirdi. 1817'nin Ayaklanma Mitingleri Yasası doğrudan devleti etkileme amaçlı kapalı mitingleri yasakladı. Ancak parlamento reformuna desteği ifade etmek için yapılan aleni halk mitinglerine hoşgörü gösterdi. Stockport Derneği popüler politik örgütçülerin yeni baskıcı ortama tepki vermesine önayak olup Londra da dahil tüm ülkede politik birliklere model teşkil etti.

Stockport Derneği sürekli tekrarlanan reform mitinglerini destekledi, siyasi tutuklular için imza kampanyalarını örgütledi, protesto bildirileri dağıtıp gösteriler düzenledi. Söz konusu dernek yaklaşık 1400 erkek ve 40 kadından oluşan bir temsilciler grubunu ellerinde pankartlarla 16 Ağustos 1819'da Manchester'daki St. Peter's Fields Meydanında yapılan ünlü reform mitingine gönderdi. Manchester ve Salford'ın gönüllü süvari alayları mitinge saldırdı (bu yüzden bu mitingin adı Peterloo diye kötüye çıktı). Manchesterlı tüccar Francis Philips temsilciler yürüyüşüyle ilgili olarak şunları aktarır:

> 16 Ağustos'ta saat 11:00 civarında ya da biraz daha sonra Stockport Yoluna gittim ve askeri düzen içinde –sadece üniformaları eksikti– Manchester'a doğru yürüyen kalabalık bir insan grubuyla karşılaştım. Yan yana üç saf halinde yürüyorlardı. Ellerinde iki pankart taşıyorlardı. Yanlarında, safları düzenleme görevini yürüten kişiler vardı. Sahiden güzel bir nizam içindeydiler.
>
> (Glen 1984: 245)

Stockport Derneği gibi belli örgütler zaman içinde kurulup dağıldılar ve devletin gözetimine ya da doğrudan baskı-

sına karşı koymaya devam ettiler. Korkuya kapılan hükümetler 1817'nin Baskı ve İsyancı Miting Yasaları, 1819'un epey baskıcı Altı Yasası ve 1820'nin Hak İhlali Yasası gibi yasalarla örgütlü faaliyeti bastırmaya devam ettiler. Ama muhalif örgütler ve onların parlamentodaki yandaşları baskıya karşı koydular. Bazen gerçekten kazandılar. Örneğin 1824'te Parlamento, 1799'da yürürlüğe sokulan ve işçi birliklerini baskı altına almaya amaçlı Birleşme Yasalarını kaldırdı; böylece ticari sendikaların politik faaliyetlerini kısmen de olsa yasallaştırdı. Baskının azalması toplumsal hareketlerin faaliyetlerini güçlendirdi. 1820'lerde toplumsal hareketlerin asli unsurları –kampanyalar, repertuvarlar ve halkın DBSB gösterileri– birbiriyle kaynaştı ve Büyük Britanya'da örgütlü hareketlerin hizmetine girdi.

1820 ve 1830'ların işçi haklarını, Katolik kurtuluşu ve parlamento reformunu savunan büyük çaplı etkin hareketler bu unsurları yerli yerine koydu (Belchem 1990: 73-144; Tilly 1995: 240-339). Zaman içinde toplumsal hareket repertuvarı, mecburi ışıklandırma, Gürültülü Müzik, serenatlar ve evleri yağmalama gibi eski tür destek beyanı ve muhalefet biçimlerinden giderek daha fazla ayrıldı. Dahası 1830'larda toplumsal hareket stratejilerini sadece reformcular ve radikaller değil, muhafazakâr eylemciler de kullandılar. Toplumsal hareket taktiklerinin muhafazakâr kullanıcıları arasında, nihayetinde başarı kazanmasa bile bir hayli etkili olmuş Katolik kurtuluşun İngiliz destekçileri de yer alır (Hinde 1992; O'Ferrall 1985; Tilly 2004: 149-56).

Her Şeye Rağmen Toplumsal Hareket Midir?

1925'te önde gelen Amerikalı tarihçi J. Franklin Jameson etkileyici bir konferans serisini "Bir Toplumsal Hareket Olarak Amerikan Devrimi" konusuna ayırdı. Devrimin 150. yıldönümü kutlamaları başlarken Jameson, Amerikan Devrimini araştıranları, politika ve askeriyeden toplumsal tarihe uza-

narak Fransız Devrimindeki uzmanları örnek almaya davet etti. Jameson şöyle diyordu:

> Devrim dalgası dar yataklarla sınırlı kalamazdı, ülkedeki her yere yayıldı. Politik mücadele pek çok ekonomik isteği ve toplumsal eğilimi serbest bıraktı. Koloni toplumunun birçok veçhesi mecburen köklü değişim geçirip gevşedi. Toplumsal sınıfların birbirleriyle ilişkileri, kölelik kurumu, toprak sahibi olma sistemi, iş yürütme, düşünsel ve dinsel hayat tarzı ve ruhu, tüm bunlar devrimin elinde değişti, hepsi çeşitli derecelerde şekil değiştirerek bugün bildiğimiz hallerine yaklaştı.
>
> (Jameson 1956: 9)

Jameson konuşmasını büyük savıyla kapattı: Aynı ülkedeki ve dönemdeki insanların değişik tüm faaliyetleri arasında yakın bir ilişki vardır ve biri diğerinden ayrı tutulduğunda hiçbir faaliyet tam anlamıyla anlaşılamaz" (Jameson 1956: 100). Jameson'a göre "toplumsal hareket" belirli bir politika biçimi değil de büyük ölçekli bir toplumsal dönüşümdür. Daha önce ele aldığımız Boston ve Charleston örneklerinin de gösterdiği gibi, Jameson kahraman liderlerden ve büyük devrimsel etkinlikten ziyade kolonilerde yaşayanların 1765'ten 1783'e kadarki mücadelelere geniş katılımına dikkat çekiyor. Ancak o devrim olgusunu, terimin dar tarihsel anlamıyla toplumsal bir hareket olarak görmüyor.

Yine de biz Amerikan Devrimini toplumsal bir hareket ya da bir dizi toplumsal hareket olarak değerlendirebilir miyiz? Sidney Tarrow, Londra ve Boston'da ele aldığımız dönemi göz önünde bulundurarak politik eylemlerdeki yeniliklere işaret ediyor: İnsan kuklalarının yakılması ve evlerin yağmalanmasının yanı sıra, boykotlar ve ithalat karşıtı anlaşmalar düzenlenmesi bir yerden başka bir yere, bir gruptan başka bir gruba, bir meseleden başka bir meseleye kolaylıkla sıçrayabilecek "modüler" politika biçimlerinin oluşturulmasına işaret etmiştir.

> Böylece ithalat karşıtlığı ve boykot Amerikan isyanının modüler silahları oldu, Boston limanındaki çay münakaşasında epey yaygara kopartacak şekilde kullanıldı. Bu taktiğin etkinliği Britanya'da kaybolmadı: 1791'de İngilizlerin kölelik karşıtı birliği, köle ticaretini kaldırması için Parlamentoya baskı yapmak amacıyla Batılı Hint Adalarından şeker ithalini boykot etti. Boykot yeni vergilere dar görüşlü tepkinin verildiği Britanya İmparatorluğunun çevresinden merkezine kaydı.
>
> (Tarrow 1998: 38)

Tarrow, haklı olarak, hızlı hareket eden modüler taktiklerin icadını toplumsal hareketin mihenk taşı olarak görüp Gürültülü Müzik, kukla yakma ve ev yağmalama gibi etkinliklerde yerel ortamlara daha dar görüşlü bağlılıkla büyük bir tezat oluşturduğunu düşünür. Ne var ki modüler taktiklerin ortaya çıkışı Amerikan Devrimine toplumsal bir hareket niteliği kazandırır mı?

Otoriteler üzerinde kolektif taleplerde bulunan insanların sık sık özel amaçlı dernekler ya da adı sanı belli birlikler oluşturarak halk mitingleri düzenledikleri, programlarını mevcut medyaya ilettikleri, yürüyüşler ya da gösteriler düzenledikleri ve tüm bu etkinliklerle alenen uyumlu değer, birlik, sayı ve bağlılık gösterisinde bulundukları zamanları ve mekânları arıyoruz hâlâ. Aynı dönemin Britanya'sı için cevap açık. Tüm münferit unsurlar 1783'ün yeni Birleşik Devletler'inde vardı ama onlar popüler politikanın ayırt edilebilir, yaygın bir biçimi olarak somutlaşmamıştı. Büyük Britanya'da olduğu gibi, 1765'ten itibaren birbiriyle bağlantılı birliklerin artması popüler politikayı dönüştürüp olgun toplumsal hareketlerin doğmasına temel hazırladı. Ancak tastamam toplumsal hareket yapısının hak talebinde bulunan kitlelere yaygın şekilde ulaşması için daha on yılların geçmesi gerekiyordu.

Tarrow'un belirttiği gibi, kölelik karşıtı hareket kayda değer bir istisna teşkil eder mi? 1770 ve 1780'lerde gerek

Büyük Britanya gerekse Kuzey Amerika'daki hukuçular köleliğin yasal olmasına karşı çıkan yasalar çıkardılar. 1777 Vermont Anayasası köleliği yasaklarken, 1780 ile 1784 yılları arasında Pennsylvania, Massachusetts, Rhode Adası ve Connecticut köleliğin tamamen kaldırılmasına dönük yasal adımlar attı (New York 1799'a kadar köleliğin tamamen kaldırılmasına yönelik girişimlere katılmadı ve orada 1827'ye kadar kölelik devam etti). Gerek Büyük Britanya gerekse Amerika kolonilerinde örgütlü Quaker mezhebi mensupları 1770'lerde kölelik karşıtı birlikler oluşturdular. Daha sonra Atlantik'in her iki yanındaki dostluk dernekleri kendi kölelerini özgür bırakmak istemeyen üyelerini kovdular.

1783'te İngiliz Quaker'lar köle ticaretinin kalkması için parlamentoya ilk (elbette son olmayacaktı) dilekçeyi gönderdiler. Öte yandan 1787'de kitlesel imzalar ve Köle Ticaretinin Kaldırılmasını Sağlama Cemiyetinin kurulmasıyla birlikte köle ticaretine karşı Britanya'da ulusal çapta kampanya başlatıldı. Bu noktada kölelik karşıtı örgütçüler büyük ölçüde Quaker ve Evanjelik cemaatlerinin içinde çalıştılar; dolayısıyla kilise hizmetleri imza kampanyasının eşlik ettiği mitinglerle çakıştı (Davis 1987; Drescher 1982, 1986; Temperley 1981; Walvin 1980, 1981). Londra bu harekete katılmadı ama endüstriyel Kuzey, özellikle Manchester destek verdi. Aralık 1787'deki Manchester dilekçesinde yer alan 11.000 imza, şehir sakinlerinin üçte ikisinin imza attığını göstermektedir (Drescher 1986: 70). Dahası Tarrow'un belirttiği gibi, kölelik karşıtı eylemciler önemli başka bir yeniliği daha getirdiler: kölelerin emeğiyle yetişen şekere genel boykot. Bu boykota 1791 ve 1792'de tahmine göre 300.000 aile katılmıştı (Drescher 1986: 79).

Yeni imza kampanyaları gerek Büyük Britanya'nın (daha doğrusu, 1801'de İrlanda, Galler ve İskoçya'yı resmen birleştiren Birleşik Krallık'ın) gerekse Birleşik Devletler'in köle ticaretini yasadışı ilan ettiği 1806 ile 1808 yılları arasında yapıldı. 1833'te bir dizi hareketten sonra parlamento sonunda tüm kolonilerinde geçerli olacak kölelik karşıtı yasayı ka-

bul etti. Birleşik Devletler kölelik konusunda keskin şekilde bölündü ve sonunda iç savaş çıktı. Neticede 1830'larda köleliğin kaldırılması geniş çaplı Amerikan toplumsal hareketinin en önemli noktası haline geldi. Bu seyir içinde dört başı mamur toplumsal hareketlerin yeri neresiydi diye pekâlâ sorabiliriz.

Klasik yarı dolu yarı boş bir soruyla karşı karşıyayız. 1787 tarihli Manchester imza kampanyasıyla 1833'te Britanya İmparatorluğunda parlamentonun köleliği yasaklaması arasında bir noktada kampanya, repertuvar ve DBSB gösterilerinin görkemli birlikteliği hayata geçirildi. Ne zaman oldu bu? Soruyu iki kısma ayıralım: Kölelik karşıtlığı gerçek bir toplumsal hareket kıstaslarını ne zaman barındırdı? Ne zaman kölelik karşıtlığının temsil ettiği politik form diğer hak taleplerinin yaygın şekilde hizmetine sunuldu? Birinci soruya cevap olarak, 1791 (şeker boykotu) ve 1806 (ikinci büyük imza kampanyası) arasında bir noktada İngiliz kölelik karşıtlarının kampanya, repertuvar ve DBSB gösterilerini tek bir politik pakette birleştirip dünyanın ilk toplumsal hareketini oluşturma iddiasını taşıdıklarını söyleyebiliriz (Walsh-Russo 2017).

Öte yandan ikinci soruya cevap olarak yeni bir on yılın daha geçmesini beklemek zorundayız; doğrudan kölelik karşıtlığından alınan modellere dayanarak işçilerin, reformcuların, Katoliklerin ve başkalarının muntazam özel amaçlı birlikler oluşturarak içeride ve dışarıda halk mitingleri düzenlediklerini, sloganlar atıp rozetler taktıklarını, yürüyüşler yaptıklarını, bildiri dağıttıklarını ve programlar, kimlikler ve politik ilişkilere göre hak talebinde bulunduklarını görüyoruz. Doğrusu böylesine girift ve muazzam bir değişim için 1791'den 1816'ya kadarki çeyrek yüzyıl hızlı bir geçiş süreci olarak göze çarpmaktadır.

Peki Frankafonlar Fransızların önceliğe sahip olduğunu savunabilirler mi? 1789 Fransız Devrimi sürerken, Fransız eylemciler hiç kuşkusuz hummalı bir şekilde politik yöne-

limli birlikler kurup bu birlikler aracılığıyla uyumlu taleplerde bulundular, halk mitingleri düzenleyip caddelerde yürüdüler, sloganlar atıp rozet takarak bildiriler dağıttılar ve ülkenin çoğu yerinde yerel devrimler yaptılar (Hunt 1978, 1984; Jones 2003; McPhee 1988; Markoff 1996a; Woloch 1970, 1994). Eğer bu hareketler 1795'e kadar devam etmiş ve çok çeşitli taleplerde bulunmuşsa, o zaman Fransızları toplumsal hareketi bulan ya da en azından İngiliz emsalleriyle birlikte bulan kişiler olarak değerlendirebiliriz herhalde. Ancak tüm unsurlarıyla birlikte toplumsal harekete özgü talepte bulunma Fransa'da sonraki yarım yüzyılda, 1848 Devrimi sırasında sağlam bir politik duruş edinmedi (Tilly 1986: 9. Bölüm). Ondan sonra bile Louis Napoléon'un İkinci İmparatorluğunun baskısı, toplumsal hareket politikasının gelecek yirmi yıl boyunca ülkenin çoğunda büsbütün hayata geçmesini engelledi.

Hiç beklenmedik şekilde, 18. yüzyılın Alman eylemcileri kurumsallaşmış toplumsal harekete hiç değilse geçici olarak sahip olduklarını iddia edebilirler. Alman tarihçilerin 4. İngiliz Savaşı (1780-1784) diye adlandırdıkları savaşta, Alman kuvvetler Amerikan Devriminin savaşlarına dolaylı yoldan katılıp üstün İngiliz deniz gücüne karşı feci kayba uğradılar. Feci deniz çatışmaları devam ederken Hollanda içinde bir tür broşür savaşı patlak verdi. Orange Prensinin destekçileri Amsterdam ve Hollanda'nın liderlerine saldırırken, karşıt vatanseverler (Hollanda'da konuşlanmış) onlara aynı şekilde karşılık verdiler; her bir taraf karşıt tarafı ülkenin kötü durumundan sorumlu tuttu. Vatanseverler açıkça Amerikan örneğine dayanarak devrim (tercihen barışçıl yoldan) talebinde bulundular. Çukur Ülkelerdeki* önceki talepler İngiltere ve Amerika'da işlediğini gördüğümüz eski repertuvarın yerel versiyonlarına uyuyordu (Dekker 1982, 1987; van Honacker

* Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un oluşturduğu, Avrupa'nın Kuzeybatısındaki bölgenin adı –ed.n.

1994, 2000). Ancak 1780'lerde imza kampanyası ciddi şekilde başladı: İlk talep, John Adams'ın Amerika Birleşik Devletleri'nin yasal temsilcisi olarak tanınmasıydı. Ardından ulusal politik sorunlara karşı çözüm önerileri getirildi.

Yurttaş komiteleri (muhtemelen Amerika'daki benzer komiteleri model alan) çok geçmeden Hollanda'nın şehirlerinde yurttaş militanlarla birlikte kurulmaya başlandı. Oldukça parçalı bir politik sistemde, onların yerel ve bölgesel otoriteler üzerindeki sürekli baskısı fiilen işe yaradı. 1784 ile 1787 yılları arasında vatansever kesimler bir dizi Alman şehrinde ve hatta tüm Overijssel'de daha az aristokrat olan yeni anayasalar yapılmasını sağladılar. Öte yandan Orange Prensi ve onun takipçileri hâlâ iki hayati avantajdan yoksundu: İngiliz desteği ve prensin kayınbiraderi Prusya Kralı Frederick William'ın askeri desteği. 1787'nin sonlarında Prusya işgali Hollanda'nın Vatanseverler Devrimini başlattı (te Brake 1989, 1990; Schama 1977).

Yakınlarında Fransız Devrimi başlamışken ülkelerini terk etmemiş Hollandalı vatanseverler 1794'ün sonunda gevşek şekilde koordine ettikleri darbeyi yaptılar. Yeni işgal ordusu, Fransız devrim güçlerinin ayaklanan vatanseverlerin aktif desteğiyle Batavian Cumhuriyeti'ni kurduğu Ocak 1795'te geldi (Leiden ve Amsterdam'da Özgürlük Ağaçları büyüdü [Schama 1977: 194]). Fransız modeline dayalı yönetimsel değişikliklere rağmen yeni cumhuriyet çok geçmeden Fransız tarzındaki merkezileşme reformlarının savunucularıyla Hollanda'nın geleneksel federalizmi arasında çıkmaza girdi. 1798'den 1805'e kadar dört hizbin desteklediği darbeler –yaygın halk desteğinden yoksun– bellibaşlı politik değişimlere yol açtı. Cumhuriyet, Fransa'nın uydusu olan bir Hollanda krallığının yolunu açtı (1806), ardından onu doğrudan Fransa'ya kattı (1810-1813).

Napoléon sonrası yerleşim, 1839'a kadar Hollanda ve ileride Belçika olacak toprakları görünüşte kapsayan parçalanmış bir krallık oluşturdu. Fransızların idareyi ele ge-

çirmesinden itibaren Hollanda devleti özerk eyaletlerin parlak dönemlerindeki yönetim yapısından çok daha merkezi bir yapıya büründü. 1795 Batavian Cumhuriyeti'yle birlikte komiteler, eylemciler ve vatanseverler geçici olarak iktidara gelerek Fransız denetçilerin gözetimi altında yeni rejime hemen ayak uydurdular. Bilindik toplumsal hareketler Napoléon'un çöküşünden sonrasına kadar Hollanda'da yaygın şekilde sahneye çıkmadı. Böylece karşıdevrim, tepki ve işgal toplumsal hareketin mucidi için yeni bir imkân sundu. Büyük Britanya, Amerikan kolonileriyle yakın etkileşim içinde önceliği eline aldı.

Gözden Geçirilen Savlar

Elimizdeki somut tarihsel verilerle bu kitabın savlarını yeniden gözden geçirip onların bizleri nereye götürdüğünü şimdi görebiliriz. İşte savlar:

18. yüzyıla dayanan köklerinden itibaren toplumsal hareketler tekil girişimler olarak değil, birbirleriyle etkileşimli kampanyalar olarak gelişmiştir. İncelediğimiz Britanya ve Amerika örnekleri toplumsal hareketlerin birçok tarafın katıldığı mücadelelerden doğduğunu, her bir kampanyanın nispeten iyi tanımlanmış politik değişimleri gerçekleştirmek için çeşitli koalisyon çabalarına odaklandığını bizlere gösteriyor. En azından toplumsal hareketlerin ilk evrelerinde elit politik şahıslar (taleplerinde bir ölçüde dokunulmazlığa sahip) arasındaki koalisyonlar ve işçi sınıfının nispeten örgütlü kesimleri (sayıca fazla olma, iç bağlantılar ve yerel dayanak gibi avantajlara sahip) istisnai bir rol oynadılar.

Toplumsal hareketler üç tür iddiayı bir araya getirir: program, kimlik ve duruş. İncelediğimiz mücadeleler her zaman politik değişim programları yaptılar; ayrıca bu mücadeleler, programların savunucularının bağımsız ve etkin eylemde bulunma gücüne sahip oldukları ve katılımcıların

mevcut meseleler hakkında alenen konuşabilmek için politik duruş sergileyebildikleri yönünde savlar da taşırlar (*Ötekilerin* politik duruşun dışında tutulduğu yönündeki savlara henüz rastlamadık ama ileride rastlayacağız). 18. yüzyıldan 19. yüzyıla geçiş sürecinde halk mitinglerinde, imza kampanyalarında, kamuoyuna yapılan açıklamalarda, gösterilerde ve ortak üyelik sembollerinde üç çeşit iddianın uzun vadeli birlikteliğini görüyoruz.

Program, kimlik ve duruş iddialarının görece öne çıkışı toplumsal hareketler arasında, hareket içindeki iddia sahipleri arasında ve hareketlerin evreleri arasında büyük ölçüde değişir. Bu savı temellendirmek için toplumsal hareketler arasındaki farklılıkları yeterince incelemedik. Yine de 1) Napoléon Savaşlarından sonra İngiliz işçi hareketlerindeki parlamento reformunu desteklemekten, 2) örgütlü işçilerin kayda değer sağlam bir güç oluşturduklarını savunmaya ve 3) onların rejim içinde gereğinden çok marjinal bir konumda bulunmalarından şikâyet etmeye uzanan gelişmeleri kısaca inceledik.

Demokratikleşme toplumsal hareketlerin oluşmasını hızlandırır. Analizimizin bu maddesini henüz açımlamaya başlamadık. Yine de Amerika ve Britanya deneyimlerinin yanı sıra Fransa ve Hollanda'nın akamete uğramış deneyimleri demokratikleşmeyle toplumsal hareketlerin serpilip gelişmesi arasında makul bir bağlantının bulunduğunu göstermektedir. Dahası bu tarihsel deneyimler toplumsal hareketin önemli bağlantılarını, kamu politikasının parlamenterleşmesi ve neticede çok adaylı seçimlerin doğuşuyla özdeşleştirir. Öte yandan her iki yöndeki ayrıntılı nedensel ilişkiler incelemeye açık durmaktadır.

Toplumsal hareketler büyük ihtimalle parlamentonun yerel halkla müzakereye giriştiği yerlerde ortaya çıkar. Buna karşın bu müzakerede ekonomik kalkınma ve sermaye birikiminin olabildiği yerlerde, kölelik veya serf emeğinin cari olduğu sömürge ortamlarındaki gibi, iktidardaki rejim muh-

temelen isyan veya darbe gibi çatışmacı politikanın diğer türleriyle karşılaşacaktır.

Toplumsal hareketler halkın hâkimiyetini savunur. Ele aldığımız örnekler aynı zamanda bu savların nasıl ciddi politik meseleleri gündeme getirdiğini de göstermektedir: Halk adına konuşma hakkına kim sahiptir? Konuşma hakkı, iktidardaki rejime saldırma hakkını da içerir mi? Kamu yararı ne zaman bu hakkın üstündedir? Öç alma ritüelleri, halk isyanları ve hatta çok adaylı seçimlerden ziyade toplumsal hareketler, haklar meselesini kamu politikasının merkezine taşır. Kampanyalar, repertuvarlar ve DBSB gösterileri arasında yapılan yeni sentezin genelde gönülsüz hoşgörüsü sayesinde İngiliz ve Amerikan otoriteleri kendilerinden ziyade onları eleştirenlerin halk adına konuştukları savına muhatap oldular.

Yerel çapta kökleşmiş kamu politikası türleriyle kıyaslandığında, toplumsal hareketler ölçek, süreklilik ve etkinlik bakımından büyük ölçüde politik girişimcilere bağlıdır. Gürültülü Müzik ya da birini şehir dışına sürmek, yerel gençliğin sokak çatışmalarından doğmuş olabilir. Buna karşın dinsel görevliler, cemaat liderleri, meseleyi basına yansıtan yasa koyucular, yerel eylemci grupları arasında kurulu bağlar, planlı halk mitingleri ve organize imza kampanyaları olmasaydı kölelik karşıtlığı hiçbir ilerleme kaydedemezdi ve kölelik meselesini seçim kampanyalarına sokamazdı. 1760'larda Londra'da John Wilkes ve destekçileri (Boston'da Samuel Adams ve yandaşları da) toplumsal hareket tarzında hak talebinin başlıca unsurlarına öncülük ettiler. Fakat onlar İngiliz (ve Amerikan) politik girişimcilerin elli ya da altmış yıl sonra öğrenecekleri kampanya, performans ve DBSB gösterisini hâlâ bilmiyorlardı.

Toplumsal hareketler bir kez kendilerini politik bir ortamda tesis ettikten sonra modelleme, iletişim ve işbirliği onların diğer ilgili ortamlarda da benimsenmesini kolaylaştırdı. Kuzey Amerika ve özellikle Britanya Adalarındaki çeşitli sektörlerde toplumsal hareket stratejilerinin nasıl

ortaya çıktığını gördük. Ayrıca Amerika, Britanya, Hollanda ve Fransa'da uluslararası destek ve işbirliğinin bazı işaretlerine de rastladık; her ülke bazı toplumsal hareket yeniliklerini diğer ülkelerin en az birinden almıştı. Özellikle kölelik karşıtlığı çok geçmeden uluslararası bir girişime dönüştü (Walsh-Russo 2017). Ancak 19. yüzyıl toplumsal hareketlerin çok daha kapsamlı yardımlaşmasına sahne oldu; örneğin İngiltere ve Amerika'daki göçmenler ve yandaşları İrlanda'nın Britanya karşıtı eylemcilerine destek verdiler (Hanagan 1998).

Toplumsal hareketlerin yapıları, personeli ve talepleri tarihsel olarak değişir ve evrimleşir. Bu belki de Avrupa ve Kuzey Amerika tarihi üzerine yaptığımız giriş niteliğindeki incelemenin başlıca çıkarımıdır. 1765 ile 1830'lar arasındaki mücadelelerde başka ne yaşanırsa yaşansın, kuşkusuz önemli bir değişim ve sürgit gelişim söz konusuydu. İleride ayrıntılı şekilde göreceğimiz gibi, toplumsal hareketin hak talebi ulusal otoritelere karşı meydan okumakla başladı ama çok geçmeden yalnızca bu otoritelere destek vermek için kullanılmakla kalmayıp, yerel elitler, dinsel liderler ve sermayedarlar üzerinde hak talep biçimlerine de dönüştü. Bu noktada bölgesel ve ulusal tarihin derinliklerine kök salmış politik bir olguyla karşı karşıyayız.

İcat edilmiş bir kurum olarak toplumsal hareket ortadan kalkabilir ya da oldukça farklı bir politika biçimine dönüşebilir. Bu sav prensipte önceki savlarımızın bir devamıdır. Nitekim Fransa ve Hollanda'daki olaylara ilişkin gözlemlerimiz, toplumsal hareket unsurlarının sonsuza dek sürmediğini ve aslında otoriter baskıya karşı kırılgan olduğunu ortaya koymaktadır. İleride daha ayrıntılı şekilde göreceğimiz gibi, eylemciler arasındaki bağlantıların yakın zamanda artması, toplumsal hareketin ilk yarım yüzyılında karşılaştığımız politika biçimlerine belli belirsiz benzeyen, aşağıdan yukarıya doğru yapılanmış yeni politika biçimlerini yaratabilir. Yine de toplumsal hareketlerin ayakta kalması için hangi koşul-

ların çok önem taşıdığına ve hangi koşulların da ölümcül olduğuna karar vermeden önce pek çok yeni incelemeye ihtiyacımız vardır. Önümüzdeki bölüm 19. yüzyılı ele alıp incelememize yeni açılımlar kazandıracaktır.

3

19. YÜZYIL SERÜVENLERİ

Charles Tilly[1]

25 Şubat 1848'de, önceki gün Paris'te başlayan yeni bir Fransız Devriminin haberleri Lyon'a ulaştı. Yüzlerce dokumacı, ipek üretimi semti olan Croix-Rousse'den şehir merkezine doğru yürüdü. "La Marseillaise" marşını söyleyerek Rhône Nehri boyunca ilerleyip şehrin ortasındaki adadan geçerek Place des Terreaux Meydanına ve Lyon belediye binasına geldiler. Kalabalığın baskısı altında kalan askeriye belediye başkanından, belediye binasının balkonundan cumhuriyeti ilan etmesini istedi. Başkan cumhuriyeti ilan ettikten sonra, kalabalık binaya girdi ve dokumacılarla birlikte az sayıda burjuva, cumhuriyetçilerden oluşan bir idari komite oluşturdu. Önceki Temmuz Monarşisi (1830-1848) sırasında örgütlü dokumacılar cenaze merasimlerinde ve resmi tatillerde yürümek suretiyle güçlerini gösterme fırsatlarını kaçırmamışlardı. 1831 ve 1834 ayaklanmaları sırasında da yürümüşlerdi. Ancak krizler ve izinli halk meclisleri dışında, Şubat 1848'in ilk geçit törenine kadar genelde bu tür eylemlerden uzak durdular çünkü kraliyet görevlileri onların örgütlü toplanışını, işçilerin *koalisyonuna* getirilen yasağın bir ihlali olarak değerlendirebilirlerdi.

Devrimci rejim oturunca, Lyon'un politik atmosferinde gizlenen işçi ve devrimci örgütlerinden gözde militanlar or-

[1] Ernesto Castañeda ve Lesley Wood bu bölümdeki dili hafiften değiştirmiştir.

taya çıktı. Aynı şekilde politik birlikler çoğaldı, içlerinden bazıları yeniyken diğer bazıları da yalnızca gizli hücreleri ya da resmi olmayan içki kulüplerini yasal kurumlara dönüştürüyorlardı. Özgürlük Ağaçları dikmek gibi vatanseverlik kutlamalarını sık sık yapıyorlardı. Muhafazakâr ulusal hükümetin Lyon'un radikallerini denetim altına almaya yönelik giderek artan çabalarına rağmen 1848 Şubat Devrimi ve Louis Napoléon'un 1851 Aralık darbesi arasında militanlar ve kulüpler sık sık toplanıp şehrin caddelerinde yürüdüler. Sözgelimi Lyon'un sol kanat gazetesi *Tribun du peuple* [*Halkın Kürsüsü*] 14 Mart 1848 sayısında şu ifadelere yer veriyordu:

> Özgürlük başlığı takmış dört adamla birlikte çok sayıda vatandaş ayın 12'sinde şehirde geçit yaptı. Kutsal kurtuluş amblemimizi izleyen kortej iki saf halinde yürüdü. Kalabalığın ortasındaki önemli bir başka amblem de büyük ilgi gördü. Kalabalık, kalın iplerle sarılı bir adamı tutup etrafında kare oluşturmuştu. Adam siyah bantla asılmış içler acısı derecede solgun bir bayrağı taşıyordu. Onun yatay şekilde taşıdığı ve değneğine gevşekçe bağladığı bu beyaz bayrak, sefil bir suçlunun tabutunu andırıyordu ve herkesin büyük ilgisini çekti.
>
> (Robert 1996: 86)

Kırmızı başlık devrimi, beyaz bayrak da meşruiyeti, büyük Bourbon soyunun (Napoléon'un yenilgisinden sonra iktidara dönüp 1830 devriminde alaşağı edilen) Fransa'yı yönetme iddiasını temsil ediyordu. Paris devriminden sonraki iki hafta içinde Lyonlu vatandaşlar düzenli olarak toplanıp sokak gösterileri yaptılar. Dahası herkesçe bilinen ulusal sembolleri kullanan göstericiler amaçlarına ulaşmak için değer, birlik, sayı ve bağlılık –DBSB– gösterileri düzenlediler.

Mart 1848'e gelindiğinde Lyon ve Fransa, toplumsal hareketi, kamu politikasının müstakil bir aracı olarak tesis etmiş miydi? Bu soru hem ilginç hem de tartışmalı bir sorudur. Kampanya, repertuvar ve DBSB gösterilerinin kombinasyo-

nunun çok sayıda talepçiye ulaşıp ulaşmadığına karar vermek için 1848'e yakından bakmamız gerekiyor. En iyi cevap: Evettir ama sadece geçici olarak.

Lyonlu tarihçi Vincent Robert topyekûn toplumsal hareket düzeneğinden değil de spesifik olarak gösteriden bahsederken, İkinci Cumhuriyet (1848-1851) yönetimi altındaki gösteri furyasına rağmen 1890'ların büyük 1 Mayıs hareketlerine kadar gösterinin aslında henüz kolektif talepleri öne sürmenin el altındaki yolu olmadığını öne sürer (Uyarı: Robert'in kullandığı ve benim "gösteri" ["demonstration"] diye çevirdiğim *manifestation* sözcüğü aslında *cortege, défilé, démonstration* ve *rassemblement* gibi Fransızcada yaygınca kullanılan sözcüklerin yerini II. Dünya Savaşından sonra almıştır (Pigenet ve Tartakowsky 2003: 84). Robert'e göre I. Dünya Savaşının hemen öncesine kadar, yetkililer gösteriyi politik eylemin meşru yolu olarak alenen kabul etmiyorlardı. Bu noktada, Lyon'un yetkilileri gösterileri yasadışı toplaşmalar diye rutin bir şekilde dağıtmak yerine onları korumak ve denetlemek için polisi görevlendirdi.

Robert ön gösterilerin Lyon'da 1831 gibi erken bir tarihte başladığını kabul eder. Aynı yılın 19 Ocağında 1400 civarında işçi Lyon merkezinden çıkıp Saône Nehri boyunca ilerleyerek "iş ya da ekmek" diye sloganlar attı; yetkililer sonunda 15 göstericiyi tutukladı (Rude 1969: 198-202). Sonraki gösteriler 12 Şubatta yapıldı (bu sefer ayaklanmayı temsil eden siyah bayrakla) ve 25 Ekimde yaklaşık 6000 kişilik bir gösteriden sonra kitlesel bir gösteriyle başlayan topyekûn ayaklanmayla eylemciler 21-24 Kasım günleri arasında şehri ele geçirdiler (Rude 1969: 208, 316, 357-596). Parisli isyancılarla kısmi dayanışma içindeki Lyonlu ipek işçileri 1834'te yeni bir büyük ayaklanma tertip ettiler. En azından Lyonlu ipek işçileri arasında gösteriler 1848 Devriminden önce önemli bir siyasi tarih yazmıştı. Bu tarihten itibaren çoğu zaman gevşek baskı veya demokratikleşme sürecine girildi ama ne zaman devlet baskısı arttıysa, yine gösteriler yapıldı.

1848 Devriminin birinci ayında Lyon'da en az sekiz gösteri düzenlendi. Mart ve Nisan aylarındaysa Merkezi Demokratik Kulüp radikal demokrasi adına büyük gösteriler düzenledi (Robert 1996: 94-100). Çok geçmeden kadın grupları, politik kulüpler, Napoléon ordularının gazileri, öğrenciler ve işsizlikle mücadele için kurulmuş ulusal atölyelerdeki işçiler Lyon'da gösteri yapıyorlardı. Gösterilerin çoğu belli talepleri dillendirmekle birlikte yeni rejimle dayanışma sergiledi. Katılımcıların ve onların temsil ettiği halkın kamuoyunu temsil etme hakkına sahip olduğunu ısrarla vurgulayarak; *program*, *kimlik* ve *duruş* iddialarında bulunuyorlardı.

Ancak çok geçmeden kalabalık sokak yürüyüşleri ve toplaşmalar ağır baskıyla sönümlendirildi; yaklaşık 15 yıl gösteri yapılmadı. Fransa'da hızlı sanayileşmenin yaşandığı bir dönem olan Louis Napoléon'un İkinci İmparatorluğunun son yıllarında rejim, işçi örgütleri ve eylemleri üzerindeki sıkı kontrolünü gevşetti. 1864'te imparator sınırlı bir grev hakkı tanıdı. 1868'de işçilerin önceden hükümetten izin almadan halk mitingleri yapmaları yasallaştırıldı. Aynı yıl daha sonra imparatorluğun kararıyla, kurallarının yetkililerce onaylanması, mitinglerin yetkililere bildirmesi ve polis gözetimine izin verilmesi koşuluyla ticari sendikaların örgütlenmesine izin verildi.

Böylece kısmi meşruiyet kazanan Lyonlu işçilerin gösterileri İkinci İmparatorluğun kriz yılı olan 1870'te yeniden pıtrak gibi bitti. Jardin des Plantes karakolundaki polis görevlisi 30 Nisanda şunları kaydetmişti:

> Dün akşam yaklaşık 200 kişilik bir kalabalık Croix-Rousse'den benim semtime geldi. Kalabalığın önünde, elinde bir değnek taşıyan ateşli gösteri lideri, onun yanında da meşale taşıyan 4 kişi ve kırmızı bir bayrak taşıyan 16 yaşında bir genç vardı... Yaşları 14 ile 25 arasında değişen bu insanların üçte ikisi değnek taşıyordu. Önce Girondin'lerin şarkısı olan Marseillaise marşını, ardından da Lampion'ların "Kahrolsun İmparator, yaşasın Cumhuriyet!" şarkısını

söylediler. Kaldırımın iki yanında da kalabalığın peşinden gelen ve onu koruyan, yaşları 30 ile 45 arasında değişen yaklaşık 30 işçi vardı.

(Robert 1996: 168-69; sözlükte meşale anlamına gelen Lampion, tek bir nota üzerinde üç vuruşluk eski bir devrim marşından ismini almaktadır)

Nisan ayından 4 Eylül 1870'teki yeni devrime kadar yetkililer ve göstericiler Lyon'da kedi-fare oyunu oynadılar.

Eylül ayından bahara kadar Lyon belediye binasında kırmızı devrim bayrağı asılı kaldı. Şehir devlet güçlerinin Nisan 1871'de gaddarca ezeceği radikal otonom bir komün oluşturdu (Aminzade 1993; Gaillard 1971; Greenberg 1971). Yeni devrimin ara döneminde, her ne kadar 1849'dakinden daha yavaş tempoda olsa da gösteriler yeniden baş gösterdi. Ne var ki Üçüncü Cumhuriyet yetkilileri yukarıdan aşağıya düzeni yeniden tesis edince, yirmi yıl kadar bir süre daha Lyon'un göstericileri çoğunlukla diğer etkinliklerle yetindiler: din adamlarına karşı çıkan cenaze törenleri, yerel Bastille Günü kutlamaları, resmi seremoniler, dinsel yürüyüşler, belediye ya da devlet yetkililerine işçi heyetleri göndermek gibi. Ticari sendikaların yasallaşması (1884) durumu kökten değiştirmedi. Ancak 1880'lerin sonlarında gönüllü birliklerin yayılmasıyla birlikte gösteriler Lyon halkının yaşamında öne çıktı.

Fransa'nın başka yerlerinde olduğu gibi (Tilly 1986: 313-19), 1 Mayıs 1890 günü işçilerin Lyon'da yıllık bir dizi büyük gösteri yapmalarına vesile oldu; yaklaşık 15.000 işçiyle uluslararası ilk büyük işçi dayanışması gösterisi yapıldı (Robert 1996: 270). Ertesi yirmi yıl boyunca işçilerin yanı sıra diğer pek çok grup Lyon'da gösteri düzenledi: Katolikler, Katolik karşıtları, antisemitler ve diğerleri ulusal toplumsal hareketlerle giderek artan koordinasyon ve uyum içinde gösteriler düzenlediler. Robert'ın dediği gibi "I. Dünya Savaşı sırasında gösteri şehrin politik yaşamının normal bir formu ve daha genelde politik yaşamın önemli bir unsuru haline

geldi; her ne kadar yürüyüşlerin düzenlenmesi resmi izne bağlıydıysa da. Ne de olsa yetkililer gösteriyi yasallaştırmak ve aksilikleri denetim altına alarak gösterinin barış içinde gerçekleşmesini sağlamak yerine yasaklamanın daha büyük tehlike yaratacağını biliyorlardı (Robert 1996: 373). Robert, benim Fransa'daki repertuvar değişikliklerine ilişkin düştüğüm tarihe meydan okur cinsten bir kanıya ulaşıyor. Fakat aslında fikir birliği içinde olduğumuz bir nokta var ki o da şudur: 1848 Devrimi dolaylarında, kamusal hak talebinin eski usulleri ülkede hızlı bir çöküş yaşarken, ayrıcalıklı bir yıl boyunca, Fransa'da gösteri programları desteklemenin, kimlikleri yansıtmanın ve politik duruş iddiasında bulunmanın standart bir yolu haline gelmiştir.

1848 Devriminden sonra nispeten baskıcı ve nispeten hoşgörülü rejimler altında gösteri, 1940 Alman işgaline kadar yaygınlığını yitirdi ve 1944-45 Özgürlüğünden sonra intikam alırcasına yeniden yaygınlık kazandı. Yarım yüzyıllık bir değişim süreciydi bu (Duyvendak 1994; Fillieule 1997a; Tartakowsky 1997; Tilly 2003: 207-13). Fakat bu durum toplumsal hareketlerin diğer unsurları için de geçerliydi: Özel amaçlı birliklerin ve koalisyonların kurulması, hak talebinde bulunan halk mitinglerinin yapılması, DBSB gösterilerinin artması, bunlarla birlikte diğer unsurların istikrarlı halk kampanyalarına dahil edilmesi. Bu bilgiler ışığında Fransa'da toplumsal hareketlerin 19. yüzyılın son on yıllarında kamu politikasının hayli yaygın biçimleri olarak yerleşmeye başladığını söyleyebiliriz.

Belçika'da Mitingler ve Gösteriler

Fransa'nın komşusu Belçika için ne söyleyebiliriz? Belçikalı tarihçi Gita Deneckere zengin çeşitlilik arz eden arşivler, resmi yayınlar, dergiler ve tarihsel çalışmalardan yararlanarak 1831 ile 1918 yılları arasında Antwerp, Brüksel, Gent ve Liege'de gerçekleştirilen "kolektif eylemler"i içeren bir katalog hazırladı.

Bu katalog halkın toplanıp, "sosyoekonomik çatışma alanında" ortak taleplerde bulunduğu, yani çoğunlukla işçi eylemlerini ve işle ilgili eylemleri içeren yaklaşık 440 vakayı kapsamaktadır (Deneckere 1997: 10). Belçika'nın 1838-1839 bağımsızlık mücadelesinin bir parçası olarak ayrı bir Büyük Lüksemburg Dükalığı'nın kurulmasına vatanseverce bir direniş niteliği taşıyan olayları içerdiği için Deneckere'nin anlattıkları aslında tanımımızın dışına çıkmaktadır (Deneckere 1997: 66-68).

Deneckere'nin olayları seçme ilkesi, tam kuzeyle güneyin zorlu birliğinin bozulduğu sırada, 1834'te Hollanda'nın kiliseyle devleti ayırması etrafında yaşanan yaygın şiddeti görmezden geliyor. Aynı şekilde 1879 ile 1884 yılları arasında kiliseyle devlet arasındaki ilişkilerle ilgili kapsamlı mücadeleleri ihmal ediyor. Keza dil hakları ve politik güç meselelerinde örgütlü Fransız ve Alman sözcülerinin arasındaki yoğun rekabet Deneckere'nin kolektif eylemler kataloğuna yalnızca silik gölgeler olarak yansıyor (Carter 2003; Zolberg 1978). Yine de Deneckere'nin seçtiği alan içinde elde ettiği bilgiler toplumsal hareket repertuvarıyla ilişkilendirilen etkinliklerde büyük bir artış olduğunu göstermektedir.

Deneckere'nin bulguları 1830 ile 1900 yılları arasında Belçika'daki çatışma biçimlerindeki önemli değişimleri ortaya koymaktadır. 1847-1848 döneminin yarı devrimci hareketlerinden önce, Deneckere'nin kaydettiği çatışmalı olaylar işçilerin toplanmalarını, dilekçe sunmak için yürüyüş yapmalarını, yüksek fiyattan yiyecek satan tüccarların mallarına ve personeline saldırmalarını ve aynı işkoluna bağlı çeşitli dükkânlarda çalışanların iş durdurma eylemlerini içermektedir. 19. yüzyılın başlarında ateşli demokratlarla işçiler arasında az sayıda da olsa bazı ittifaklar kurulmaya başlandı. Deneckere'nin belirttiği gibi:

> 1848'den önce yeni bir kolektif eylem repertuvarına işçiler pek yanaşmıyorlardı. Genç Belçika devletinin yapısına uygun bir işçi hareketi yaratmaya yönelik uyumlu [radikal]

> çabaların hiçbir etkisi yoktu. Radikal demokratlar işçilerden hiç destek atamıyorlardı ya da çok az destek alıyorlardı. Hiçbir yerde, hakiki işçi liderleri halihazırda ellerinde tuttukları örgütlü taraftarlarıyla ilişkilerini kesmiyorlardı. (Deneckere 1997: 68)

Daha sonra işçi eylemleri sık sık greve dönüştü: Yerel esnaftan küçük bir öncü grup dükkân dükkân dolaşıp aynı işkolunda çalışan işçilerden büyüyen kalabalığa katılmaları için işlerini bırakmalarını talep ettiler. Bütün dükkânlar dolaşıldıktan sonra iş bırakma eylemine katılanlar güvenli bir yerde (genelde şehrin kenarındaki bir tarlada) toplanır, öfkelerini dile getirir, taleplerini belirler ve bu talepleri bağlı oldukları işkolundaki ustalara iletirler (genelde her iki tarafın temsilcilerinin katıldığı bir toplantıyla) ve ustalar tatmin edici bir cevap verene ya da onları işe dönmeye zorlayana değin çalışmazlardı. 1848'den önce fiiliyatta toplumsal hareket repertuvarına pek rastlamıyoruz.

Fransa'da 1848 Devriminin patlak vermesinden hemen sonra Belçika cumhuriyetçileri ve radikalleri ülkelerinde bir dayanışma ve yardımlaşma devriminin yapılması çağrısında bulundular. Fakat hükümet buna hemen tepki gösterip diğer önlemlerle birlikte Karl Marx'ı 4 Martta ülkeden kovdu. Marx paldır küldür sürgün edildiği sırada, liberallerin baskın olduğu Belçika hükümeti ülkedeki devrimci hareketlenmenin önüne geçmek için çeşitli adımlar attı. Öncelikle, oy kullanmak ve memurluk yapmak için varlıklı olma şartını kaldırdı, böylece Belçika'da oy kullananların sayısı neredeyse iki katına çıktı. Belçika'da Fransız ve Alman sözcüler arasındaki bölünme hükümetin işine yaradı çünkü cumhuriyetçiler ve Fransız modelini savunanlar ekseriyetle Frankafonların arasından çıkıyordu. Bu gerçek, Belçika'nın Fransa'ya katılmasına yanaşmayan Flamanlar için yapılan demokratik programlara gölge düşürdü (Dumont 2002: 3. Böl.).

1848 ile 1890'ların politik reformları arasında Belçika muhalefetinin karakteri, Deneckere'nin kataloğuna göre

önemli ölçüde değişti. Sözgelimi grevciler fiiliyatta azalırken, gösteriler ve büyük şirketlerdeki grevler daha sıklaştı ve öne çıktı. 1890'larda bölgesel ve ulusal çapta koordineli genel grevler çatışmacı eylemin başlıca türleri haline geldi. Ayrıca Deneckere'nin kataloğu 19. yüzyılın son çeyreğinde kamusal hak talebini ifade etmenin bir yolu olarak gösteri yapmaya yönelik önemli bir eğilimin yaşandığını gözler önüne sermektedir. On yıllık dönemlerde Belçika'da yapılan halk mitinglerini, gösterileri ve imza kampanyalarını içeren kataloğa dayanan kaba hesaplar değişimin ölçeğini ortaya koymaktadır. Çizelge 3.1 bu hesapları göstermektedir.

İşçi sınıfı örgütleri çok sayıda miting, gösteri ve imza kampanyası düzenledi. Kamusal talepte bulunma yollarından biri olarak imza heyetleri çok geçmeden ortadan kaybolurken, otonom şekilde örgütlenen mitinglerin ve gösterilerin sayısı arttı (Halk mitinglerinin azalması kısmen bir yanılgıdan kaynaklanmaktadır: Belçika'daki gösteriler genelde halk mitingleriyle başlardı ya da onları içerirdi ama bu çizelge Deneckere'nin bir toplanışı esasen miting mi yoksa gösteri mi diye tayin etme kıstasına dayanmaktadır). Örgütlü işçiler giderek uluslararası bağlantıları artırdılar: Örneğin 1876 tarihli Gent gösterisinde ilk kez Uluslararası İşçi Birliğinin etkin olduğunu görüyoruz.

Sonraki gösterilerin çoğu genel grevleri organize etme çabalarının seyri içinde gerçekleşti. Deneckere'nin de belirttiği gibi, işçiler ve sosyalist liderler genel grevleri standart yapıda geniş katılımlı, çeşitli semtlerle koordineli ve ulusal iktidar sahiplerine karşı planladılar. Katılımcılar önceden yaygın görüldüğü üzere belli semtleri ve işkollarını vurgulamak yerine kendilerini çoğunlukla sosyalistler ya da daha genel çapta işçiler olarak sundular. Belçikalı işçiler genelde sosyalizm için ulusal ölçekte program yaptılar, birbirlerine sımsıkı bağlı işçiler diye kimliklerini sundular ve iktidardan haksızca dışlandıklarını vurgulayarak duruşlarını sergilediler. Bu yeni eylemler repertuvardaki önemli değişime işaret

etmekteydi. Dikkatlice baktığımızda göreceğimiz üzere, bu eylemler toplumsal hareketlerin 1848 ile 1900 yılları arasında Belçika'nın kamu politikasına yerleştiğini kanıtlıyor.

Deneckere halk muhalefeti ve ulusal politika arasında gitgide sıkılaşan bağa işaret etmektedir. 1890'larda

> peş peşe yapılan sosyalist kitle eylemleriyle evrensel oy hakkı için parlamento girişimi arasındaki örtüşme, aradaki nedensel bağı gözler önüne serecek ölçüde çarpıcıdır. Yönetici çevrelerin beyan ettikleri veya etmedikleri örtüşme temeline dayanarak, genel grevin gerçekten etkili olduğunu, aslında çağdaş sosyalistlerin sandığından daha önemli olduğu sonucuna varabiliriz. Zaman zaman sosyalist işçi protestoları iktidar sahiplerini devrimci bir tehditle karşı karşıya bırakmış, bu da demokrasinin hızla yaygınlaşmasının temelini atmıştır.
>
> (Deneckere 1997: 384)

ÇİZELGE 3.1: Belçika'daki Mitingler, Gösteriler ve İmza Kampanyaları, 1831-1900

On Yıl	Mitingler	Gösteriler	İmza Kampanyaları
1831-1840	4	2	7
1841-1850	0	1	3
1851-1860	2	0	0
1861-1870	1	3	0
1871-1880	1	11	0
1881-1890	0	59	0
1891-1900	2	57	0

Kaynak: Deneckere 1997: 403-11.

Böylece Fransa'da olduğu gibi Belçika'da da sokak politikası ve parlamento politikası birbirine bağlı hale geldi. Toplumsal hareketler gitgide öne çıkan parlamento, haklarından mahrum kalmış gruplar ve yaygın meseleler arasındaki bağlayıcı dokunun önemli bir kısmını oluşturdu.

Fransa ve Belçika'da gösterilerin tarihi, bu ülkelerdeki kamu politikasında toplumsal hareketlerin daha genel çapta kurumsallaşmasını takip eder. 19. yüzyıldan itibaren bu süreç, yaygın olarak, demokratikleşen Batılı ülkelerde ve bu ülkelerin birkaç kolonisinde gerçekleşti. 18. yüzyıldaki öncü başlangıcıyla birlikte Büyük Britanya (2. Bölümde görüldüğü gibi) Fransa ve Belçika'dan çok önce gösterileri ve diğer toplumsal hareket etkinliklerini kurumsallaştırdı (Prothero 1997: 202-29). 19. yüzyılın başlarında Belçikalı siyasi muhaliflere ve hak talebinde bulunanlara cazip gelmeye devam eden resmi tatiller, cenaze törenleri ve diğer izinli toplanmalar, sonraki yıllarda Britanyalı, Kanadalı ve Amerikalı hak talepçilerinin ilgisini çekmiyordu artık. Öte yandan seçimler farklıydı: Oy kullanan insan sayısındaki artış ve oy hakkından mahrum olanların taleplerini dillendirişiyle birlikte gerek seçim kampanyaları, gerekse parlamento oturumları hak talebinde bulunmanın gözde yerleri haline geldi. Britanya'da Parlamento önünde okunan bildiriler sık sık toplumsal hareketin hak talebinde bulunma odağı haline geldi. Parlamenterleşme toplumsal hareketlerin yükselişine katkıda bulundu (Tilly 1997).

Gösteriler belli toplumsal hareket etkinliklerinin tarihsel kökenlerini güzelce aydınlatmaktadır. Çok çeşitli ortamlar, meseleler ve hak talepçileri arasında sonradan genelleşmesi ve yaygınlık kazanmasına rağmen gösteriler doğdukları yerlere göre farklı şekillere büründüler. İlk ortamlar gösterilere üç özellik kazandırdı: 1) etkileşim modelleri, 2) toplanma ve hareket için yasal örnekler ve 3) göstericiler, otoriteler ve iddia sahipleri dahil diğer politik aktörler arasındaki ilişkilerin temsilleri. Britanya'daki gösterilerin temsilcilerden, imza yürüyüşlerinden, resmi tatillerden, esnafın geçit töreninden, seçim meclislerinden ve izinli mitinglerden devşirdiği yapıları, yasal örnekleri ve temsilleri görmüştük zaten. Askeri geçitler de yasal örnekler olmasa da bazı modeller sunmuştur.

Vatandaşların militanları 18. yüzyılda yasal duruş kazanırken –Hollanda ve Fransa örneklerinde olduğu gibi– silah-

lı eylemcilerin geçit törenleri bir model ve (riskli) bir yasal emsal sundu. Fransa ve İspanya gibi Katolik ülkelerde dinsel yürüyüşler öne çıktı; bu yürüyüşler otoritelerin kolaylıkla kontrol altına alamadıkları, düşünceyi ifade etme imkânları sunmakla kalmayıp DBSB gösterileri için de benzersiz fırsatlar sağladı. 19. yüzyıl İrlanda'sında gösteriler bir yüzyıllık dinsel yürüyüşlere, kardeşlik teşkilatlarının gezilerine, esnaf tatillerine ve militan yürüyüşlerine dayanıyordu; bu eski tarih 21. yüzyıldaki İrlanda'da yapılan gösterilerine kesif bir gölge düşürdü (Bryan 2000; Kinealy 2003; Tilly 2003: 111-27). Evet, üzerine katran sürme ve tüy dikme ya da 45 kez kadeh tokuşturmayla kıyaslandığında sokak gösterisi dünyada yayılmasını hızlandıran modüler özelliklere sahipti. Öte yandan bu özellikler, gösteriyi tarihten azade kılmaz.

Aynı şey diğer toplumsal hareket etkinlikleri için de geçerlidir: özel amaçlı birliklerin ve koalisyonların kurulması, halk mitingleri, dinsel yürüyüşler, akşam ve gece ibadetleri, toplanmalar, imza kampanyaları, kitle iletişim araçlarına beyanatlar ve broşürler. Her ne kadar bu etkinlikler sonuçta toplumsal hareketleri diğer politika türlerinden ayıran yaygın repertuvar içinde kaynaşmış olsa da her bir etkinlik belli anlamlara ve pratiklere dayalı bir tarihe sahiptir, izinli ve izinsiz kullanımlara sınır koyar, ortamdan ortama değişir ve etkinliğin kendisinde içsel değişimler üretir.

Az önce incelediğimiz gösterilerle ilgili kayıtlardan elde edilen küçük ama önemli bir örneği ele alalım. Robert'ın belirttiği gibi, Lyon'daki ilk gösterilerde Özgürlük Başlığı gibi çarpıcı sembolleri kullanıldı, politik açıdan kayda değer bir tablo sunuldu ve coşkulu şarkılar söylendi ama yazılı malzemeye ya hiç yer verilmedi ya da çok az yer verildi. Oysa yüzyılın sonunda Fransız göstericileri, çoğunlukla, belli semboller ve pankartlarla yürüdüler, sloganlar attılar ve temsil ettikleri toplum kesimlerini resimlerden ziyade kelimelerle ifade ettiler. Bu değişimin altında, halkın okuryazarlık oranındaki artışın yanı sıra siyasi konuşma özgürlüğü üzerin-

deki yasal kısıtlamaların azalması da yatıyordu. Aynı şekilde toplumsal ve politik ortamdaki bu değişimler özel amaçlı birliklerin faaliyetlerini, medyaya erişmeyi ve toplumsal hareket faaliyetlerinin tüm yelpazesini etkiledi.

Çartistler

Toplumsal hareketler kurumsallaştıktan sonra nelerin olduğunu daha açık seçik görmek için Büyük Britanya'ya –daha doğrusu 1801'de İrlanda ve İngiltere, Galler ve İskoçya'yı birleştirmiş Birleşik Krallık'a– kısaca göz atalım. 1820'ler ve 1830'ların başındaki mücadeleler toplumsal hareketleri siyasi haritaya sağlam yerleştirirken, İrlanda dahil olmak üzere Birleşik Krallık toplumsal hareketlerin doğduğu başlıca yer oldu. Daha önce gördüğümüz gibi, 1833'te köleliğin kaldırılmasına kadar kölelik karşıtlığı devam etti. Toplumsal hareketler 1828'de Protestan Muhaliflere, 1829'da da Katoliklere siyasi haklar kazandırdı. Sonraki üç yıl, parlamento reformunu savunan büyük toplumsal hareketlere sahne oldu, neticede 1832'de Reform Yasası çıktı (Tilly 1995: 284-339). Bu yasa söz konusu toplumsal hareketlere katılan pek çok işçiye oy hakkı tanımadı ama tüccarlardan ve ustalardan oy kullananların sayısını büyük ölçüde artırırken, sistemin seçmenlerin sayılarına göre temsil edilmesine doğru biraz kaymasını sağladı. Örgütlü işçiler de yardım ve eşit haklar isterlerken toplumsal hareket araçlarını –kampanyalar, repertuvar ve DBSB gösterileri– giderek daha fazla kullandılar.

İşçiler ve onların radikal müttefikleri, yeni oy hakkına kavuşmuş burjuvanın 1832 Reform Yasasını kabul ederek kendilerini yüzüstü bırakmasından haklı olarak alenen ve gürlü bir sesle şikâyet ettiler. Yasa özellikle ücretli işçileri dışlıyordu ve aslında eskiden hiç değilse bazı müreffeh işçilere oy hakkı tanıyan parlamenter bölgelerde mülkiyet sahipliği şartlarını artırmıştı. Ayrıca yeni kurulmuş parlamento, mahallelerin Yoksul Yasası Bölgeleri içinde işbirliği yapmasına

izin veren Yeni Yoksul Yasasını yürürlüğe sokarak (1834) politik ekonominin liberal versiyonunu uyguladığında da işçiler şikâyet ettiler. Söz konusu bölgeler çalışabilir durumdaki işçilere yapılan sosyal yardımı kesip tatmin edici iş bulamamaları halinde onları *workhouse*'lara [*çalışma evleri*] gönderiyordu ve atölyelerdeki koşulları daha cezalandırıcı kılıyordu. Bu iki mesele 1830'larda birbirinden ayrı toplumsal hareketler başlattı. Ama bu hareketler Çartizm adında öne çıkan bir kitle hareketi içinde birleşti.

Mayıs 1838'de yayımlanan *Halk Bildirgesi* radikal ve reformist liderler arasında yapılan müzakereden ve uzlaşmadan doğmuştu. Örneğin kadınlara oy hakkı verilmesi ve işgününün on saatle sınırlandırılmasına yönelik radikal talepleri askıya aldı. Ayrıca 1846'ya kadar, Birleşik Krallık'taki tahıl üreticilerine rakip ithal mallarına karşı kısmi bir imtiyaz sağlayan ve dolayısıyla günlük ekmek maliyetini artıran Tahıl Yasasının kaldırılmasına yönelik, liberal reformcular arasında revaç bulan talepleri de askıya aldı. "Aşağıda imzası bulunan yoksulluk ve sefalet içindeki vatandaşlardan, parlamentoda toplanan Büyük Britanya ve İrlanda'dan müteşekkil Birleşik Krallık'ın Saygıdeğer Avam Kamarasına Dilekçe" diye başlayan Bildirge tipik bir dilekçe formundaydı. Bolluk içinde sefalet çeken işçilerin durumunu anlatan önsözden sonra 1832 Reform Yasası eleştiriliyor ve daha sonra şu talepler sıralanıyordu:

1. evrensel [yani yetişkin erkeklere] oy hakkının verilmesi
2. parlamento seçimlerinde gizli oy [sesli oy yerine] kullanılması
3. seçimlerin her yıl yenilenmesi
4. parlamento üyelerine maaş verilmesi
5. parlamento üyeliği için mülkiyet sahibi olma şartının kaldırılması
6. ülke genelinde eşit seçim bölgeleri oluşturulması

(Black 1969: 127-31)

Bu öneriyi, ilkin, 1836'da kurulmuş reformcu London Workingmen's Association [Londra İşçi Birliği] öne sürdü. Çok geçmeden öneri Birleşik Krallık genelinde çok geniş bir yelpaze oluşturan reformcu, radikal ve özel amaçlı birliklerden destek buldu.

Varolan işçi örgütlerinin çoğu harekete katıldı. 1840'ta Manchester'da kurulan National Charter Association [Ulusal Bildirge Birliği] (NCA) diğer örgütleri kendi şemsiyesi altında topladı ve çok geçmeden özellikle önceden aktif olan yerel işçi gruplarından dört yüzü aşkın kola sahip oldu. NCA, "Çartist mahkûmların serbest bırakılması için 1841'de hazırlanan dilekçeye 2 milyon imza topladı ve 1842'de de Bildirge için hazırlanan ikinci bir dilekçeye 3 milyon imza topladı" (Prothero 1997: 227). Çartist liderler etkinliklerinden sürekli "hareket" diye söz ediyorlardı. Ayrıca bilindik sembolleri kasten kullanıyorlardı: Örneğin Ağustos 1842'de Londra'da yapılan bir Çartist gösterisinde polis, "üzerinde 'Kilise ve Devlette Reform' yazılı olan mavi-beyaz renkte küçük bir ipek bez"le birlikte büyük bir İngiliz bayrağı taşıyan ve kafasına kızıl renkte Özgürlük Başlığı geçirmiş iki adamı tutukladı (Goodway 1982: 108).

Çartistler 1839 ile 1848 yılları arasında İşçi Sınıfının Yıllık Genel Kongrelerini düzenlediler. Her ne kadar bu kongreler mevcut parlamentonun zayıflıklarını göstermek için ona karşı bir parlamento oluşturmaya yönelik yirmi yıllık radikal bir programı izlese de geniş çaplı ulusal bir birlik için seçim yapmak, parlamentonun ulusu temsil ettiğine dair yasal iddiasına doğrudan meydan okumak olurdu. Bu yüzden hüküm giymemek için ulusal mitingler az sayıdaki delegeleri bir araya getirmekle yetindi. Öte yandan bu delegeler ülke genelinde çeşitli semtlerde yapılan kitlesel mitinglerdeki sesli oylamalarla seçildi. Dahası bu kongreler etrafında büyük gösteriler ve geniş katılımlı halk mitingleri de düzenlendi.

Sözgelimi Nottingham'da organizatörler el ilanları dağıtarak 1839 kongresi için hazırlanan kitlesel mitinge dükkân sahiplerini katmaya çalıştılar. El ilanında şunlar yazılıydı:

> Perakendecilerin toplumun yararsız bir kesimi olduğu düşüncesinden çok uzağız, onların çıkarlarıyla bizim çıkarlarımız aynı: İşçi sınıfına emeklerinin karşılığı ödenmediği sürece, perakendeciler saygın bir kesim olarak kalamazlar, dolayısıyla onlar işçi sınıfıyla kader birliği yapmalılar. Bu yüzden kardeş şehirlileri haklı mücadelemize katılmaya, halkın delegelerini desteklemeye çağırıyoruz. Böylece işçi sınıfı despotizmin sızamayacağı sımsıkı kenetlenmiş bir toplumu oluşturabilecektir.
>
> (Church 1966: 131)

Bu el ilanının DBSB –değer, birlik, sayı ve bağlılık– unsurlarını yansıttığına dikkat edin. Ayrıca Çartistler'in, Bildirgeye dayalı program iddialarını, birbirleriyle kenetlenmiş değerli işçi sınıfı şeklinde kimlik iddialarını ve politik güçten uzak tutulmalarını protesto eden duruş iddialarını birleştirdiklerini görüyoruz.

Elbette tüm Çartist eylemler şiddet içermeyen DBSB gösterileri şekilde gerçekleşmedi. Barışçıl mitinglerden düşmanlara açık saldırıya kadar uzandı (Aslına bakarsanız tarihçiler genellikle "moral güç" yanlısı Çartistler ve "fiziksel güç" yanlısı Çartistler arasında kaba bir ayrım yaparlar). Çartist Hareket içinde kesintiye uğramış çeşitli ayaklanmalar çıktı ve bu ayaklanmalar hemen sert bir şekilde bastırıldı. 1848 Fransız Devrimiyle birlikte pek çok Çartist gösteride Fransa'nın üç rengi kullanıldı ve devrimci değişim çağrısı yapıldı. Avukatlık yapan Çartist şair Ernest Jones 1848'de şöyle diyordu:

> Haklarımıza kavuşmanın eşiğinde durduğumuza inanıyorum. Demirden ökçeyle de olsa bir adım daha atarsak onlara kavuşacağız. Halkın Bildirgeyi savunmaya hazır olduğuna canı gönülden inanıyorum. O zaman onu alın diyorum, Tanrı hakkın yanındadır!.. Yasa koyucular bize saygı duyarsa, biz de yasalara saygı duyarız. Duymazlarsa, Fransa bir cumhuriyettir!
>
> (Ward 1973: 200)

19. yüzyılın sonlarındaki büyük çaplı toplumsal hareketlerin çoğunda olduğu gibi Çartizm içinde de yerel talepler ve stratejilerdeki öncelikler büyük ölçüde değişiyordu. Yine de hareketin ağırlık noktası, Birleşik Krallık'ta eşit siyasi haklar kazanmaya yönelik ortak talepler olarak kaldı.

1848'deki son büyük patlamadan sonra ulusal bir hareket olarak Çartizm parçalandı. Bazı eylemciler içki karşıtlığına, kooperatiflere, yerel iyileştirme programlarına, eğitim, toprak ya da mal reformuna kayarken azınlık, yerel ve bölgesel Çartist birliklerine bağlı kaldılar (Price 1986: 56-57). Bir bütün olarak eski Çartist program, 20. yüzyıla kadar Birleşik Krallık hukukunun bir parçası haline gelmedi. Yine de Çartist hareket 19. yüzyılın büyük halk hareketlerine esin ve güç kaynağı oldu. Genişletilmiş oy hakkı, kadınların oy kullanması, Anglikan kilisesinin resmi müessese halinden çıkarılması ve İrlanda'nın kendi kendini yönetmesine yönelik sonraki taleplerin tümü Çartizmin yerleştirdiği bazı modelleri takip etti.

19. Yüzyıl Amerikası'na Bakış

19. yüzyılda Kuzey Amerika'daki toplumsal hareketlerin başından neler geçiyordu? William Gamson, 1800 ile 1945 yılları arasında Amerikan toplumsal hareketleri üzerine yaptığı ufuk açıcı çalışmasında kampanyalar, toplumsal hareket etkinlikleri ve DBSB gösterilerinin ele avuca sığmaz dünyasının yetkin bir kataloğunu hazırladı. Onunla birlikte çalışma ekibi, çok çeşitli toplumsal hareketlere ve/veya protesto etkinliklerine katılmış bilindik tüm örgütleri içine alan yaklaşık 75 tarihsel referans çalışması topladılar. Yaklaşık 4500 örgütün listesinden yola çıkarak 467 örgütü –%11– içeren bir örnek kümeyi rastgele seçtiler. Bu örnek kümeden seçtikleri 53 örgütü de ayrıntılı şekilde incelediler. Yaptıkları inceleme, bu örgütlerin 1) şimdiye kadar edilgen haldeki seçmenleri harekete geçirme ve 2) bu seçmen kitlesinin dışındaki bir antagonist üzerinde de etkenlik amacı taşıdığını gösteriyor-

du. Çizelge 3.2'de listelenen 53 örgütten 27'si 1900'den önce faaliyete başladı. Dolayısıyla onlar, Birleşik Devletler'de 19. yüzyıl toplumsal hareketinin başlayışının kabataslak bir takvimini sunar.

Daha önce de uyardığım gibi, toplumsal hareket örgütleri (THÖ'ler) ve toplumsal hareketler hiçbir surette aynı değildir; hareketler etkileşimli kampanyalardır, örgütlerse böyle değildir. THÖ'ler bazen kampanya düzenler ve bu kampanyalar çoğunlukla çeşitli örgütleri, değişen koalisyonları ve resmi olmayan, isimsiz ağları içerir. İngiliz Çartizmi, önceden harekete geçmiş seçmenlerin (Gamson'ın, onları örgütleyecek yeni bir örgüt kurulmadığı sürece listeye almadığı) geniş katılımlı bir toplumsal harekette birleştiğini bizlere göstermektedir. Dolayısıyla sadece gösterilerin tarihinin izini sürmek gibi, Gamson'ın örgüt kataloğu da Amerikan toplumsal hareketinin seçili tek bir tablosunu sunmaktadır yalnızca.

Yine de bu tablo bazı çarpıcı noktaları aydınlatmaktadır.

1. 19. yüzyılın sonlarında toplumsal hareketin çarpıcı ölçüde hızlı başladığını göstermektedir. 1850'den önce 27 örgütten sadece 7'si faal hale geçerken, 1875'ten sonra bu sayı yarıyı geçmişti.
2. Toplumsal hareketlere çok çeşitli örgütler katılmıştır. 1850'den önce kölelik karşıtı ve sosyal reform yanlısı örgütlerin yanı sıra sadece bir tane işçi örgütünü (Union Trade Society of Journeymen Tailors [Usta Terziler Topluluğu Sendika Birliği]) ve tek bir siyasi partiyi (yerlilerin haklarını savunan Cumhuriyetçi Parti) görüyoruz. Oysa yüzyılın ortasından itibaren gerek mesleki hakları için gerekse genel politik programlar –Çinlilerin dışlanmasından sosyalist devrime kadar uzanan– için işçileri örgütlemeye çalışan grupların sayıca kayda değer ölçüde arttığını görüyoruz.
3. Muhaliflerin çoğu herkese politik haklar verilmesinden ziyade özel çıkarların korunması ya da özel kazanımlar edinilmesi için çalışmış görünüyor. 21. yüzyıl-

dan dönüp baktığımızda onların bazılarının –özellikle yerlilerin haklarını savunan hareketlerin– düpedüz gerici olduklarını görüyoruz (*bkz.* Hoffmann 2003; Kaufman 2002; Skocpol 1999: 72-75).

ÇİZELGE 3.2: William Gamson'ın 19. Yüzyıl Muhalif Grupları ve Programları Çizelgesi

Yıl(lar)	Grup	Program
1816-1834	North Carolina Manumission Society [Kuzey Carolina Azat Etme Topluluğu]	Kölelerin gönüllü olarak serbest bırakılmasını desteklemek
1825-1830	Prison Discipline Society [Hapishane Disiplini Topluluğu]	Hapishane reformu
1831-1833	Society for the Promotion of Manual Labor in Literary Institution [Edebiyat Kurumunda El Emeğinin Teşviği Topluluğu]	Fiziksel iyileştirme
1832-1840	National Female Anti-Slavery Society [Ulusal Kadın Köleliliği Karşıtı Topluluğu]	Köleliğin kaldırılması
1833-1836	Union Trade Society of Journeymen Tailors [Usta Terziler Topluluğu Sendika Birliği]	Mesleki haklar
1833-1840	American Anti-Slavery Society [Amerikan Kölelik Karşıtı Topluluğu]	Köleliğin kaldırılması
1843-1847	American Republican Party (Native American Party) [Amerikan Cumhuriyetçi Parti [Amerika Yerlileri Partisi])	Anti-Katolik, Protestan
1858-1873	United Sons of Vulcan [Vulkan Oğulları Birliği]	Demir işçilerinin hakları
1865-1872	Grand Eight Hour Leagues [Büyük Sekiz Saat Birliği]	8 saatlik işgününün yasallaşması
1869-1872	American Free Trade League [Amerika Serbest Ticaret Birliği]	Tarifelerin kaldırılması
1869-1876	International Workingmen's Association (1. Uluslararası) [Uluslararası İşçiler Birliği]	Sosyalist politika
1880-1887	Social Revolutionary Clubs (Anarko-Komünistler) [Sosyal Devrim Kulüpleri]	Yeni ekonomik örgütlenme

1880-1905	League of American Wheelmen [Amerika Bisikletçiler Birliği]	Bisiklet üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması
1881-1912	United Brotherhood of Carpenters and Joiners of America [Amerika Marangozlar ve Doğramacılar Kardeşliği Birliği]	Mesleki haklar
1881-1935	American Federation of Labor [Amerika Emek Fedarasyonu]	Emek hareketine yasal ve politik destek
1882	League of Deliverance [Kurtuluş Birliği]	Çin işgücüne muhalefet
1885-1891	National Brotherhood of Baseball Players [Ulusal Beyzbol Oyuncuları Birliği]	Mesleki haklar
1885-1934	Order of Railway Conductors [Demiryolu Kondüktörleri Birliği]	Mesleki haklar
1886-1888	American Party [Amerika Partisi]	Göç karşıtlığı
1887	Progressive Labor Party [İlerici Emek Partisi]	Sosyalist siyasi adaylar
1888-1910	United Hebrew Trades [Yahudi Ticaret Birliği]	Yahudi göçmen işçilerin hakları
1888-1935	International Association of Machinists [Uluslararası Makinistler Derneği]	Mesleki haklar
1892-1915	Brotherhood of the Kingdom [Krallık Kardeşliği]	Din ve sosyal koşullar
1892-1921	Amalgamated Association of Street and Electrical Railway Workers [Sokak ve Elektrikli Demiryolu Çalışanlarının Birleşik Derneği]	Mesleki haklar
1892-1933	International Longshoreman's Association (Doğu) [Uluslararası Liman İşçileri Derneği]	Mesleki haklar
1893-1932	American Proportional Representation League [Amerika Nispi Temsil Birliği]	Kent politikasının işleyişiyle mücadele
1896-1914	Brotherhood of the Cooperative Commonwealth [Kooperatif Ulus Kardeşliği]	Kooperatifler ve seçim gücü

Kaynak: Gamson 1990: 277-85.

19. yüzyılda toplumsal hareket tarzında hak talebi açıkça çok çeşitli Amerikan çıkarlarına hizmet etmiştir. Öte yandan Gamson'ın örneklendirme yöntemi 19. yüzyıldaki toplumsal hareketlerin en çok öne çıkan iki meselesini göz ardı etme talihsizliğine uğramış: içki karşıtlığı ve kadınların oy kullanma hakkı. Ayrıca İç Savaştan önce kölelik yanlısı yaygın hareket gibi çoğu karşıt hareketleri de görmezden gelmiştir (Grimsted 1998; McKivigan ve Harrold 1999). Bununla birlikte belediye reformlarına ve kooperatif hareketine yer vermiştir. Hâsılı Gamson'ın kataloğu, 19. yüzyılın sonlarında Birleşik Devletler'deki toplumsal hareketlerin çeşitliliğini ve hızını gözler önüne sermektedir.

19. yüzyılda New York, San Francisco ve New Orleans'ta uygulanan kamu politikasının tarihi üzerine Mary Ryan'ın yaptığı çalışma, Gamson'ın incelemesinin verdiği izlenimi epey aydınlatıp genel anlamda doğrulamaktadır. Etnik ve ırksal gruplara öncelik tanımasına rağmen Ryan'ın 19. yüzyıl örgütleri üzerine hazırladığı liste Gamson'ınkine açıkça benzemektedir. Örneğin Ryan şunları sıralıyor:

- 1840'larda İrlandalı işçileri koruma cemiyeti olarak New York's Laborers Benevolent Union'ın [New York İşçilerinin Hayır Sever Sendikası] etkinlikleri
- 1856'da New Orleans'ta yerlilerin haklarını savunan Amerika Partisinin kurulması
- 1863'te New York'ta zorunlu askerliğe karşı çıkan isyanlara tepki olarak Committee of Merchants for the Relief of Colored People'ın [Beyaz Olmayanlara Destek Veren Tüccarlar Komitesi] kurulması
- New Orleans'ın 1865'te Louisianalı Siyahilerin Kongresine ev sahipliği yapması
- 1867'de San Francisco işçilerinin Eight Hour League [Sekiz Saat Birliği] olarak gösteri yapması
- 1877'de Workingman's Party of California [California İşçi Partisi] adlı partinin Çin karşıtı etkin kışkırtıcılığı

- Ayrıca Ancient Order of Hibernians [Kadim İrlandalı Birliği] ve Orange Loyal Society [Soylu Portakal Topluluğu] gibi etnisite, ırk ve meslek temelinde bölünmüş örgütler (Ryan 1997: 79, 82, 148-50, 173, 229, 262, 282, 290-91)
- Son olarak Ryan, New York'un National Loyal Women League [Ulusal Soylu Kadın Birliği] ve New Orleans'ın National Equal Rights League [Ulusal Eşit Haklar Birliği] adlı örgütlerin 1863'te kamu politikasına girişine de yer veriyor (Ryan 1997: 179, 262).

Elde ettiği bilgiler çok çeşitli programları, şaşırtıcı bir yelpaze sunan kimlik savlarını ve tekrarlanan duruş iddialarını –diğer aktörlerin politik haklardan mahrum bırakılması ve hatta ülkeden kovulması talepleri de dahil olmak üzere– ortaya koymaktadır.

Yine Gamson'ın tespitleriyle paralel şekilde, Ryan İç Savaştan sonra incelediği üç kentin kamu politikasında işçi örgütlerinin öne çıkmasının altını çiziyor:

> 1877'de büyük trenyolu grevleri küçük şehirlerde ve kasabalarda patlak verdiğinde çeşitli kollardan işçiler büyük kentlerin caddelerini ortak bir amaçla doldurdular. Sigara işçileri New Orleans ve New York caddelerinde dayanışma içinde hararetle mücadelelerini ilan ettiler. New Orleans basını onların Congo Meydanında toplanıp İspanyolca, Fransızca ve İngilizce konuşmalar yaptıklarını yazdı. New York'taki benzeri iş durdurmalar kaldırımlardaki insanlardan ve basından büyük ilgi gördü. *Tribune*, "Sigara Üreticilerinin Sokak Geçidi" haberinde şu ifadelere yer verdi: "Örgütün yürüyüşüne katılmak için dün Concordo Salonunun önünde toplanan grevci sigara üreticilerinin yüzleri zafer gülümsemesiyle parlıyordu. Dükkânlardan tek tek ya da grup halinde çıkan adamlar, kadınlar ve çocuklar bayraklar ve üzeri yazılı pankartlar taşıyorlardı." O bayraklar Almanya'nın, Bohemya'nın ve Avusturya'nın renklerini taşıyordu ve Congo Meydanında toplanan farklı dillerden gruplar gibi, çeşitli etnik kökenlerden gelen "emeğin" kent halkı içindeki yeni hareketine işaret ediyordu.
>
> (Ryan 1997: 256)

Ryan, 19. yüzyıl Amerikan kent politikasının "farklılıklardan düalizme, temsiliyetten bürokrasiye, yurttaşlıktan vergi mükellefliğine, gönüllü birliklerden toplumsal hareketlere doğru" ilerleyen genel güzergâhlarını özetliyor (Ryan 1997: 259). Amerika'nın kent alanlarında yapılan halk kutlamalarının ve gösterilerinin sayısı azaldıkça, toplumsal hareketler onu genelde dar kapsamlı çıkarlar güden disiplinli hak talebiyle ikame etmiştir. Ryan'ın belirttiği gibi toplumsal hareketlerin yükselişi 19. yüzyılın başındaki delişmen sokak demokrasisini uysallaştırdı (*bkz.* Vernon 1993, 19. yüzyıl İngilteresi üzerine).

Nerede, Ne Zaman ve Niçin Toplumsal Hareketler?

Fransa, Belçika, Birleşik Krallık ve Amerika'daki 19. yüzyıl deneyimleri, toplumsal hareketlerin nedenleri ve koşullarıyla ilgili bilgilerimize neler katmaktadır? Aslında çok az şey. Şipşak çektiğimiz bu fotoğraflar bile, 19. yüzyıl toplumsal hareketlerinin büyük ölçüde yerel ve bölgesel kültüre; eski pratiklerden ve girişimlerden anlamını alan şarkılara, sloganlara, sembollere, kıyafetlere ve yaftalara dayandığını apaçık göstermektedir. Zikrettiğimiz dört ülkenin hepsinde gerçekleşen gösteriler, halk mitingleri ve özel amaçlı birlikler kümesine baktığımızda hak talebi kampanyaları, toplumsal hareket etkinlikleri ve DBSB gösterilerini yakın çevrelerine bağlayan ve dolayısıyla onları yerel seyircilerin hizmetine sokan sürgit değişimlere tanık oluyoruz. Modülerlik mükemmel uyum demek değildir; bir taraftan bakıldığında bir gösteri ya da özel amaçlı bir birlik bilindik yerel kültürel motifleri taşırken, diğer taraftan bakıldığında onun kendine özgü bütünsel şekli bir ortamdan diğerine kolaylıkla taşınmıştır.

Söz konusu dört ülkede gözlemlediğimiz repertuvar değişimi kamu politikasına halkın katılımı açısından köklü sonuçlar doğurdu. Sıradan insanlar hak talep etmenin yeni

yollarına yönelince ve otoriteler eski yollar üzerinde daha sıkı baskılar uygulayınca ev yağmalama, utandırma törenleri, zorunlu ışıklandırma ve suçlulara doğrudan saldırma hızla azaldı. Toplumsal hareketler stratejilerinin yalın etkinliği hiçbir surette değişimi izah etmez. Eski repertuvarın doğrudan eylemleri ulusal çapta politik reforma pek yol açmadı ama çoğu zaman meseleleri yerel çapta, hızlı ve kesin bir şekilde çözüme bağladı. Kuzey Amerika, Belçika, Fransa ve Britanya Adalarındaki sıradan insanlar misilleme, zorlama, rica ve tehditte bulunma gibi denenmiş ve kabul görmüş bazı usulleri yitirdiler.

Dahası politik girişimciler ve özel amaçlı birliklerle bağlantısı olmayan toplum kesimleri politik güçlerinin bir parçasını fiilen yitirdiler. Toplumsal cinsiyet, dinsel ve etnik bölünmeler elbette bu yitimi şekillendirdi. Çartizm döneminden önce, Büyük Britanya'nın topraksız tarım işçileri halkın önünde utandırma, yerel patronlara başvurma, tarım araçlarını ortaklaşa hasara uğratma ve koordineli bir şekilde işgücünü elinde tutma gibi yollarla çiftçiler üzerinde hiç değilse zaman zaman kolektif baskı uygulayabiliyorlardı; 1840'larda yöntemleri arada bir gözdağı verme, kaçak avlanma ve hayvanlara gizlice saldırma gibi taktiklerle sınırlı kaldı (Archer 1990). Çartizm, topraksız işçilerden ziyade esasen esnaftan ve vasıflı işçilerden kendine yandaş toplamıştı. Repertuvar değişimi, kolektif hak talebinin yol açtığı, kişilere ve mallara yönelik fiziksel hasarda çarpıcı bir azalmaya sebep oldu; artık toplumsal hareket tarzında yürütülen çoğu halk etkinliği hiçbir surette şiddet içermiyordu ve polisle göstericiler arasında çıkan arbedeler genelde eski repertuvarın saldırılarına kıyasla daha az hasara yol açıyordu.

Neden böyle oldu? Genelde, parlamenterleşme dört ülkenin tümünde toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasında itici güç işlevi gördü. Parlamenterleşmenin başlıca iki unsurunu hatırlayacak olursak bunlar: 1) Vergilendirme, savaş ilan etme, kamu hizmetlerini sağlama ve kamu altyapısını kurma

gibi devlet faaliyetlerinde temsili kurumların mutlak gücünün artması ve 2) kan bağıyla gelen idarecilere, büyük patronlara, rahiplere ve yerel iktidar sahiplerine kıyasla temsili kurumların *görece* gücünün artması.

Tüm bu dört örnekte, söz konusu parlamentolar bölgesel çapta örgütlenip ulusal alana yayılmışlardı. Elbette tüm parlamentolar bunu yapmaz; 1789 Devriminden önce Fransa'nın ulusal parlamentoya en yakın kurumu olan Estates General meclisi özellikle Fransız bölgelerini değil de din adamları, soylular ve mal mülk sahibi kimselerden oluşan üç büyük tabakayı temsil ediyordu. Daha sonra 1789 ve 1790 devrimci mücadeleleri Estates General meclisini coğrafi açıdan temsil özelliğine sahip ulusal bir kuruma dönüştürdü (Lepetit 1982, 1988; Margadant 1992; Markoff 1996a; Ozouf-Marignier 1986; Schultz 1982, Tilly 1962; Woloch 1994). Fransa'yla birlikte başka yerlerde, bu tür bir bölgesel kurum ulusal iktidar sahipleriyle onların seçmenleri arasındaki coğrafi ve toplumsal yakınlığı artırdı. Dolayısıyla parlamento kararlarının kesin ve görece etkilerinin artması vatandaşların dikkatini giderek öne çıkan hak talebi mercilerine, yani parlamentodaki temsilcilerine yöneltti.

Ayrıca parlamenterleşme genelde toplumsal hareket yoluyla hak talebinde bulunmayı destekleyen bir dizi başka politik etkilere de yol açmıştır:

- Ulusal politikanın başlıca kanalları olan yerleşik patron-müşteri zincirlerinin politik önemini azalttı;
- Kamu görevlileriyle birbiriyle bağlantılı mağdur vatandaşlardan oluşan çeşitli gruplar arasında geçici bağlar kurabilecek politik girişimciler için önemli yeni fırsatlar sundu;
- Birleşik ve kaynaşık bir halkın çıkarlarını gözeten yönetimsel talepler vurgulandı;
- Sonunda hak talebinde bulunmanın coğrafi ve geçici mercilerine dönüşecek, temsili kurumların düzenli, yarı kamusal oturumlarına yol açtı.

19. yüzyılda Birleşik Krallık, Birleşik Devletler, Fransa ve Belçika'da yapılan parlamento oturumları ve müzakerelerin odağında birçok toplumsal hareket kampanyası vardı. Bu noktada, Deneckere'nin "sosyalist kitle eylemleri"ni ve 1893'te Belçika'nın genel oy hakkına yönelik parlamento hamlesini ilişkilendirmesini hatırlamamız yeterlidir.

Bununla beraber bir yanda Fransa ve Belçika'nın nispeten merkezi politik rejimleriyle, diğer yanda Birleşik Krallık ve özellikle Birleşik Devletler'in daha parçalı politik yapıları arasında önemli farklılıklar görüyoruz. Her ne kadar elimizdeki bilgiler kesin kıyaslamalar yapmaya elvermese de merkezi rejimlerde toplumsal hareketlerin ulusal devlete daha fazla odaklandığına dair güçlü bir izlenim vermektedir. Nitekim Fransa ve Belçika'da işçiler, işverenlere karşı grev yapmış olsalar da hak taleplerini, politikalarını ve reformlarını ulusal otoritelere yöneltmişlerdi; Belçikalı işçilerin genel grevlerdeki sürgit çabaları işverenlerden ziyade devleti hedef alıyordu. Birleşik Krallık'ta parlamento toplumsal hareket usulüyle hak talebinde bulunmada önemli pay sahibiydi ama bu, yerel ve bölgesel otoriteler için de geçerliydi. Birleşik Devletler'de şehir ve eyalet liderleri toplumsal hareket taleplerinde önemli paya sahiptiler. Ulusal politik yapı toplumsal hareket etkinliğini şekillendirmiştir.

Buna ilaveten, zaten yerleşik olan örgüt yapıları da söz konusu dört ülkedeki toplumsal hareketleri şekillendirdi. Amerika Bisikletçiler Birliği ve Amerika Partisi gibi örgütler tam da halkın hak talebinde bulunma mücadelesinin seyri içinde kuruldu. Ne var ki toplumsal hareket örgütleri, toplumsal hareketlerin seyri içinde kurulurken bile hareketlerin örgütsel ortamlarından beslendiler. Sözgelimi dinsel cemaatler, karşılıklı çıkara dayalı cemiyetler, kardeşlik tarikatları ve etnik birlikler Amerikan toplumsal hareketleri içinde şekillenen koalisyonların ve örtülü birliklerin ortamlarını oluşturdular. Katolik örgütler ve ruhban sınıfına karşı muhalifleri arasındaki mücadeleler Fransa ve Belçika'da daha

büyük çapta yaşandı. Farklı ortamlar arasında yakın işbirliği ve öykünme gerçekleştiyse de başka bir yerde toplumsal hareket faaliyetinin ortaya çıkışıyla birlikte, onun spesifik örgütsel yapılarının benzeri bir temelini yerel çevrelerde bulabiliriz. Politik etkileşimin karmaşık bir biçimi olarak toplumsal hareketin nispeten değişmeden yayılmasını beklememeliyiz.

Siyasi Haklar

Bu farklılıkların ardında, devletin garantisi altındaki siyasi hakların varlığı ya da yokluğu büyük bir etkiye sahipti. İncelediğimiz tarihlerde toplanma, örgütlenme ve konuşma hakları özellikle önemlidir (Ayrıntılı bir inceleme için *bkz.* Anderson ve Anderson 1967: 6 ve 7. Bölümler). Rejimlerin bu hakları ciddi ölçüde kısıtladığı yerlerde (Fransa'daki İkinci İmparatorluğun ilk yıllarında olduğu gibi) toplumsal hareketler genelde inişe geçmiştir. Toplanma hakları bellibaşlı toplumsal hareket etkinliklerini ve onlara eşlik eden DBSB gösterilerini doğrudan etkilemiştir; çarşı pazarlar ve bayramlar gibi rutin şekilde izinli toplanmalardan doğan eski repertuvardan farklı olarak toplumsal hareket rutinleri toplanmaya sıkıca bağlıydı.

Örgütlenme hakları toplumsal hareketlerin özel amaçlı birlikleri ve koalisyonları için hayati önem taşıyordu; gizli örgütler ve resmi olmayan şebekeler bazı hak talebinde bulunma biçimlerini koordine edebilse de örgütlenmeye ilişkin yasal haklar halkın taleplerinin koordinasyonunu ve harekete geçmesini büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Ayrıca onlar politik aktörlerin sayısını da artırmıştır; öyle ki bir rejimin belli bir eğilime örgütlenme hakkını yasaklaması, söz konusu politik aktörlerin o eğilime karşı olması halinde bile korku vericiydi. Fransa ve Flaman hâkimiyetini savunan Belçikalılar, muhaliflerinin konuşlandığı örgütsel yapılara ilgi duydular.

Konuşma özgürlüğü elbette tüm toplumsal hareket biçimleri –gösteriler, broşür, medyaya mesaj verme ve geri kalan hepsi– içinde kitlesel hak talebinde merkezi bir öneme sahipti. Daha önce incelediğimiz toplumsal hareketler arasında Çartizm bunun en çarpıcı örneklerini sunar; İngiliz yetkililer suç teşkil edebilecek dolandırıcılık ya da isyana yeltenme işaretleri var mı yok mu diye Çartist faaliyetleri yakından gözetlediler ama inanç ve fikir hürriyetini kısıtlama açısından sonuç alamadılar. 1830'larda Birleşik Krallık'ın gözde eylemcileri idarecilerini eleştirme ve radikal politik dönüşümler önerme hakkını sonuna kadar kullanıyorlardı.

Öte yandan durumu bu şekilde anlatmak yanlış bir senaryoyu ima eder: Önce bir rejim hakları veriyor, ardından sıradan vatandaşlar o haklardan yararlanıyor. Aslında John Wilkes örneğinde gördüğümüz gibi popüler eylemciler ve politik girişimciler toplanma, örgütlenme ve konuşma hakları için ileriye dönük pazarlıklar etmişlerdi. Bunu genelde mevcut hakları belli topluluklara, etkinliklere, örgütlere ya da yerlere özgü kılan sınırları zorlayarak yapmışlardı. Wilkes'ın 1768'deki mahkemede kazandığı zafer, siyasi konuşma özgürlüğünün korunması açısından İngiliz hukukunda güçlü bir emsal teşkil etmiş ve Amerika'daki hareketleri etkilemiştir.

Daha az görünür olmakla birlikte daha temelli olan husus şu ki çatışmacı hak talebinde bulunma süreci içinde, günbegün pazarlık yapmak mevcut hakların sınırlarını genişletmiştir. Vergi mükellefleri ya da dinsel cemaatler olarak kazandıkları toplanma haklarını kullanan vatandaşlar, ortak taleplerini belirlemek ve ifade etmek için vergi mükellefleri mitinglerini ve kilise hizmetlerini kullanma cesaretini gösterdiler. Yönetici sınıfların üyeleri zaten kendi ortak çıkarlarını gözetmek amacıyla toplanma, örgütlenme ve konuşma için benzer yolları kullanırlarken, örneğin devrim öncesi Boston'da olduğu gibi, otoriteler sıradan insanların aynı hakları kullanmalarını kısıtlamada zorluk çektiler. Bu, özellikle, elit tabakanın muhalif üyelerinin halktan rağbet

gördüğü ya da kasten rejim karşıtlarıyla işbirliği yaptığı zamanlarda geçerli oldu.

Pazarlık süreci ulusal çapta politik mücadeleler ve devrimler sırasında büyük ölçüde hızlandı. Bu süreç aşağıdan yukarıya ya da yukarıdan aşağıya işleyebiliyordu. Aşağıdan yukarıya işlediğinde sıradan insanlar toplanma, örgütlenme ve konuşma haklarından giderek daha fazla yararlanırken, bölünmüş elitler birbirleriyle çekişmeye girip bazen halkın desteğini almak için ona el uzatıyorlardı. Yukarıdan aşağıya işlediğinde merkezi devletlerin kontrolünü ele geçiren ve prensip gereği ya da iktidarlarını sağlamlaştırmanın yolu olarak hakları tesis eden reformcuları ve devrimcileri görüyoruz. 1848 Fransız devrimine Lyon'dan bakacak olursak hakların yaygınlaşmasının hem aşağıdan yukarıya hem de yukarından aşağıya işlediğini görürüz; Lyon'daki işçiler ve diğer talep sahipleri ortaya çıkıp kamu politikasında rol almak için devrimci fraksiyonların avantajından yararlandılar. Şubat-Mart 1848'de Fransa devletini ele geçiren devrimciler de toplanma, örgütlenme ve konuşma özgürlüğünü destekleyen yasal bir programı yürürlüğe soktular. Daha sonra yukarından aşağıya müdahale Lyon ve diğer Fransız şehirlerinde toplumsal hareket etkinliklerinin geçici olarak yaygınlaşmasını kolaylaştırdı. 1870-1871'de Lyon'un radikalleri işlemi tersine çevirdiler: Ulusal otoritelerin karşı çıkmasına rağmen şehirde gücü ele geçirdiler ve altı aylığına bir komün kurarak oradaki vatandaşların toplanma, örgütlenme ve konuşma özgürlüğünden geniş ölçüde yararlanmalarını sağladılar.

Her zaman yukarıdan aşağıya doğru işlemiş bir politik yenilik, toplumsal hareketlerin doğmasını büyük ölçüde desteklemiştir: bir neticeye varan çok adaylı seçimlerin kurumsallaşması. Britanya ve Kuzey Amerika'nın tarihlerinde apaçık gördüğümüz gibi kısıtlı ve dengesiz oy hakkı olsa bile, bu tür seçimler toplumsal hareket etkinliğini destekleyebilmiştir. O zamanlar Amerika'da sadece mülkiyet sahibi beyazların oy kullanabildiğini unutmayalım. Bu erken dönem ha-

reketler, neden ilk sosyal grupların bazılarının vatandaşlık hakkıyla birlikte devlet işlerine katılma ve söz sahibi olma hakkını kazandığı hikâyesinin bir parçasını oluşturuyor. Neticeye varan çok adaylı seçimler toplumsal hareket kampanyalarını, etkinlikleri ve DBSB gösterilerini çeşitli yollarla ileriye taşımıştır:

1. Resmi bayramlarda olduğu gibi, kaçınılmaz olarak halkın toplaşmasını sağlıyordu. Yetkililerin oy kullanmayanları bu toplanmanın dışına atması zordu; daha sonra bu toplaşmalar halkın taleplerini dile getirmesinde ayrıcalıklı yerler oldular.
2. Rakip adaylarda somutlaşan rakip programlar için halk desteğinin bir modelini sunmuşlardır; hükümetler seçim kampanyaları sırasında bellibaşlı meselelerin halk önünde tartışılmasına izin verdikten sonra, o meselelerin seçim kampanyalarının dışında da konuşulmasını engellemek zorlaşmıştır.
3. Seçimler sayıların önemini artırdı; çok adaylı seçimlerde, daha geniş sayıda yandaşından muntazam destek alan bir grup, seçimdeki olası müttefike ya da düşmana dönüştü.
4. Adaylar genelde oy vermeyenler de dahil olmak üzere halktan destek aldıklarını belli eden gösteriler yaptılar; bu gösteriler onların "halkı" geniş çapta temsil ettiklerine ve rakiplerinden daha fazla destek aldıklarına dair savlarını güçlendirdi (Morgan 1988).
5. Seçim bölgelerinin coğrafi olması sebebiyle gerek kampanyalar gerekse seçimler, yerel ve bölgesel meselelerin kamuoyunun önünde tartışmasını sağladı.
6. Oy hakkı bulunanlar ve bulunmayanlar arasındaki bariz yasal bölünmeler, giderek göze batan dışlanmışların, mahrum bırakıldıkları haklarını talep etmesini körükledi.

Britanya, Kuzey Amerika, Fransa ve Belçika'da ulusal seçimlerin 19. yüzyılda kurumsallaşması toplumsal hareket et-

kinliğini hızlandırdı. Daha sonra oy hakkının yaygınlaşması toplumsal hareketin yaygınlaşmasına ivme kazandırdı; oy hakkı olanların artan siyasi katılım haklarıyla birlikte oy hakkı olmayanlar için ortak şikâyetlerin dile getirilmesi teşvik edildi.

Toplumsal Hareketler Demokratikleşmeyle Eşit Midir?

Tüm bu söylediklerimiz şu dev totolojiye mi denk düşüyor: Toplumsal hareket = demokratikleşme (Giugni, McAdam ve Tilly 1998; Ibarra 2003; Markoff 1996b)? Kuşkusuz tarihsel örneklerimiz toplumsal hareketlerle demokratikleşme arasında genel bir yakınlığın olduğunu gösteriyor. Öte yandan gerçekte toplumsal hareketler ve demokratikleşme mantıksal, amprik ve nedensel açılardan farklı olgulardır. Mantıksal açıdan, toplumsal hareketlerin yaygınlaşması demokratikleşmeyi zorunlu kılmaz çünkü toplumsal hareketlerin kampanyaları, etkinlikleri ve DBSB gösterileri prensipte eşitlik ve katılımcılıktan ziyade eşitsizlik ve dışlamanın yararına işleyebilir; örneğin yakın zamanda göç etmiş sığınmacıların ülkeden kovulması için bir toplumsal hareketin başlaması ihtimalini düşünelim. Amprik açıdan bakıldığında demokrasi karşıtı hareketler tekrar tekrar sahneye çıkmaktadır; çok uzaklara bakmamıza gerek yok, 19. yüzyıl Birleşik Devletler'i için William Gamson'ın hazırladığı katalogda, yerlilerin haklarını savunan hareketlere göz atmamız yeterli.

Nedensel açından bakıldığında, toplumsal hareketler ve demokratikleşme birbirinden kısmen bağımsız şekilde gerçekleşmektedir; sözgelimi işgal ve devrim durumlarında, yeni idareciler bazen demokrasi yanlısı herhangi bir ön hareket ortada yokken birden demokratik kurumları dayatırlar; mesela II. Dünya Savaşından sonra işgal edilen Japonya ve Almanya örneklerini düşünün. Dolayısıyla toplumsal hareketlerle demokrasi arasında zorunlu bağlantılar yoktur.

Aksine şimdiye kadar topladığımız bilgilerden çıkarabileceğimiz başlıca genelleme oldukça farklı bir şeyi söylüyor: Bir kez demokratikleşme gerçekleşti mi, genelde peşinden toplumsal hareketler (ister demokratik olsun isterse de olmasın) baş gösterir.

Ruth Berins Collier'in demokratikleşme açısından Batı Avrupa ve Güney Amerika'yı karşılaştırdığı kitabı *Paths Toward Democracy: The Working Class and Elites in Western Europe and South America* [*Demokrasi Yolunda: Batı Avrupa ve Güney Amerika'da İşçi Sınıfı ve Elitler*] (1999) bu savlara bir parça daha kesinlik kazandırıyor (Collier'in analizi üzerine bir değerlendirme ve eleştiri için *bkz.* Tilly 2001a). Demokratik geçişlerde orta sınıf ve işçi sınıfının etkilerini saptamaya yönelik sistematik bir çaba içinde Collier, çoğunlukla 19. yüzyıla ait 17 "tarihsel" demokratikleşme örneğini 1974'ten 1990'a kadar gerçekleşmiş 10 tane "yakın zamanlı" örnekle karşılaştırmaktadır. Collier'e göre demokratikleşme 1) liberal anayasal idarenin, 2) klasik seçimlerin ve 3) halk tarafından seçilmiş bağımsız bir yasama meclisinin kurulması demektir (Collier 1999: 24). Çizelge 3.3 İsviçre'den (1848) İspanya'ya (1868'den 1931'e kadar) tarihsel örnekleri sıralıyor (hepsi de 1868'den 1931'e kadarki dönemde er ya da geç geriye dönmüş üç geçiş). Toplumsal hareketlerle Collier'in demokratik geçişlerin birbirine bağlılığını açıklığa kavuşturmak için hangi geçişleri vurgulamak gerektiğine karar vermeli, kamu politikasında toplumsal hareketlerin erişilebilirliğinin tarihine bakmalı, sonra da iki tarihi eşleştirmeliyiz. Fransa tarihinin gösterdiği üzere, bu her zaman kolay olmaz: Collier'in Fransa'nın demokratik geçişleri için verdiği 1848 ve 1875-1877 tarihleri açıkçası gösteriler tarihinin işaret ettiği uzun ömürlü toplumsal hareket müessesesinin tarihinden öncesine denk gelmektedir ama 1848 elbette Fransa'da birliklerin, mitinglerin, gösterilerin ve diğer toplumsal hareket etkinliklerinin geçici olarak filizlenmesine yol açmıştır.

ÇİZELGE 3.3: Ruth Berins Collier'in Geçiş Tarihleriyle Birlikte "Tarihsel" Demokratikleşme Örnekleri

Ülke	Yıl(lar)
İsviçre	1848
Fransa	1848, 1875-1877
Danimarka	1849, 1915
Yunanistan	1864
Şili	1874/1891
Büyük Britanya	1884, 1918
Norveç	1898
Finlandiya	(1906), 1919
İsveç	1907/1909, 1918/1920
Portekiz	1911, 1918
Arjantin	1912
İtalya	1912 (1919)
Hollanda	1917
Belçika	1918
Almanya	1918-1919
Uruguay	1918
İspanya	1868, 1890, 1931

Kaynak: Collier 1999: 23.

Önemli not: yıl/yıl: parça parça ulaşılan demokratik idare unsurları; (yıl): verilen esas yıla tartışılır alternatif; tekrarlayan yıllar: geri dönüşlerin ya da uzun düzlüklerin takip ettiği kısmi kuruluş.

Collier'in kendi tanımlamalarıyla birlikte bir dizi tarihsel araştırmaya dayanarak onun örneklerinin kabataslak da olsa bir çizelgesini sunalım. Bu çizelge toplumsal hareket etkinliğinin Collier'in geçiş tarihinden önce apaçık arttığı örnekler ve demokratik kurumların önemli ölçüde yerleşmesinin toplumsal hareketlerin yaygın şekilde gelişmesinden öncesine denk geldiği örnekleri birbirinden ayırır. Çizelge 3.4 ise çöküşü göstermektedir. İspanya çizelgede iki kez görünüyor. Bu ülkede 1868'in ölü doğmuş demokratikleşmesi önemli toplumsal hareketlerden öncesine denk düşmekte ama toplumsal hareketlerin canlanmaya başlamasından sonra 1890 ve 1931 tarihli yeni geçişler yaşanmıştır, en azından ülkenin büyük şehirlerinde (Balbé 1983; González Calleja 1998, 1999). Diğer ülkeler çizelgede yalnızca bir kez görün-

mekte ama bazen, sonradan geriye dönmüş geçişleri, kısmi geçişleri ya da alternatif tarihleri temsil eden birden fazla yılla görünmekteler. Öte yandan İspanya hariç, birden fazla tarih, geçişin mi yoksa toplumsal hareketin mi önce geldiğine ilişkin kanıyı bulanıklaştırmamaktadır.

Ülkeleri nasıl ayırt ettik? Her ne kadar toplumsal hareketler 18 örneğin 12'sinde Collier'in demokratik geçişlerinden öncesine denk gelse de diğer dar tabanlı 6 demokratik geçiş, önceden politik duruşa ya hiç sahip olmayan ya da çok az olan sonraki toplumsal hareketleri desteklemiştir. Liberal kurumları, çok adaylı seçimleri ve halkın seçtiği yasama meclislerini yukarından aşağıya önceden yerleştiren rejimler, ortalama olarak, toplumsal hareketler tastamam gelişmeden önce demokrasinin bu unsurlarını hayata geçirmişti; bunun örneğini Fransa'da yakından gördük. Bu apaçık hususta ayrı olarak, coğrafi yerleşimde ya da eski tür rejimdeki hiçbir kayda değer farklılık iki tarafı birbirinden ayırmamaktadır.

Öte yandan coğrafi açıdan istisna oluşturan İskandinav ülkeleri –Danimarka, Norveç, Finlandiya ve İsveç– "Önce Toplumsal Hareketler" kolonunun başında yer alıyorlar. Baltık bölgesi, güçlü (Lutheryan) devlet kiliseleriyle geniş kapsamlı vatandaşlık haklarını istisnai şekilde birleştirmesi nedeniyle uzun zamandır Avrupa'nın geri kalanından ayrı bir konumda durmaktadır. Danimarka'nın nispeten demokratik anayasasını erkenden (1849) hazırlaması, 1848 Devriminin şafağında genç reformcu bir kralın müdahalesi sayesinde gerçekleşmişti. Ancak ondan önce Danimarkalı köylüler, işçiler ve dindar eylemciler özel amaçlı birlikler kurup onları kamu politikası içinde bir yüzyıl boyunca kullandılar (Wahlin 1986). Önceki bölüm İngiltere ve Kuzey Amerika'da toplumsal hareketin icat edilmesini 19. yüzyılın ilk çeyreğine yerleştirse de İskandinav ülkeleri de bazı ortak icat iddialarında bulunabilir. Öte yandan onların 18. yüzyılda getirdikleri yenilikler erkenden ve geniş çaplı yayılmadı.

ÇİZELGE 3.4: Collier'in "Tarihsel" Örneklerinde Toplumsal Hareketlerin ve Demokratik Geçişlerin Sırası

Önce Toplumsal Hareketler	Önce Geçiş
Danimarka 1849, 1915	İsviçre 1848
Büyük Britanya 1884, 1918	Fransa 1848, 1875-1877
Norveç 1898	Yunanistan 1864
Finlandiya (1906), 1919	Şili 1874/1891
İsveç 1907/1909, 1918/1920	Portekiz 1911, 1918
Arjantin 1912	İspanya 1868
İtalya 1912 (1919)	
Hollanda 1917	
Belçika 1918	
Almanya 1918-1919	
Uruguay 1918	
İspanya 1890, 1931	

Kaynaklar: Alapuro 1988; Ballbé 1983; Birmingham 1993; Caramani 2003; Collier 1999; Deneckere 1997; Dolléans ve Crozier 1950; Dowe 1970; González Calleja 1998, 1999; Lida 1972; López-Alves 2000; Lundqist 1977; Öhngren 1974; Paige 1997; Rock 1987; Sabato 2001; Seip 1974, 1981; Skidmore ve Smith 1984; Stenius 1987; Tilly 1986, 1995; Wåhlin 1986; Wircz 1981.

Norveç, Finlandiya ve İsveç 19. yüzyılın büyük bir kısmında toplumsal hareketlerle kaynıyordu. Kilise destekli örgütler ilk itici gücü oluşturdu ama seküler liberaller, devlet kiliselerine karşı çıkan dindarlar, kooperatifleri savunanlar, halk milliyetçiliğini destekleyenler, örgütlü işçiler ve (özellikle 1880'den sonra) alkol karşıtları büyük çaplı kampanyalar düzenlediler, toplumsal hareket etkinliklerini benimsediler ve düzenli DBSB gösterilerini hak taleplerinin ayrılmaz bir unsuru haline getirdiler (Alapuro 1988; Lundqvist 1977; Öhngren 1974; Seip 1974, 1981; Stenius 1987). Daha sonra demokratik geçişlerin kısmi bağımsızlığı içinde, bölgesel ve ulusal sosyal süreçler bazen toplumsal hareketleri destekledi.

Şaşırtıcı İsviçre

Yoğun sivil katılımla ün kazanması göz önüne alındığında, İsviçre'nin "Önce Geçiş" kolonunun üstünde yer alması şaşırtıcıdır. 1848'den çok önce İsviçre vatandaşlarının örgütlenme, gösteri düzenleme ve toplumsal hareket kampanyaları oluşturmayla meşgul oldukları düşünülebilir. Ancak işin aslı bu kadar basit değil. Yüzyıllardır gelen âdetlerin ve kültürün bir sonucu olarak kolayca demokrasiye geçmek bir yana dursun, İsviçre bir devrim krizine geçici ve tartışmalı bir uzlaşı çözümü olarak demokratik kurumları yapılandırmıştır (genel tarihi arka plan için *bkz.* Bonjour 1948; Bonjour, Offler ve Potter 1952; Capitani 1986; Deutsch 1976; Gilliard 1955; Gossman 2000; Kohn 1956; Wimmer 2002: 222-68).

Özellikle dağlık arazilerdeki İsviçre kentleri ve kasabaları, Avrupa'nın eski rejim dönemindeki etrafı çevrili rençper köyler ve site devletleri halindeki halk katılımının uzun bir tarihine sahiptir. Mal mülk sahibi bazı erkekler ve onların oğulları tipik şekilde bir meclis kurarlardı. Bu meclis büyük vergileri ve harcamaları onaylar, yılın görevlilerini seçer ve resmi uygulamalara karşı yaygın muhalefet oluşması durumunda veto gücünü elinde tutardı. Ancak kibirli seçmen prensler genelde malı mülkü olmayanları dışlar ve halkın kamu işlerinde söz sahibi olmadığı bağımlı bölgeleri idare ederlerdi (Böning 1998; Wyrsch 1983). Böyle bir sistem için oligarşi, demokrasiden daha uygun bir tanımlamadır.

Fransız Devrimi İsviçre'nin Fransa'ya olan ekonomik ve siyasi bağlarını sarstı. Ayrıca İsviçre halkını, özellikle de ticaret erbabı burjuvazisini ve onun giderek büyüyen sanayi proleteryasını yeni Fransız modelleri ve doktrinleriyle tanıştırdı. 1789'dan itibaren İsviçre'nin çeşitli bölgelerinde devrimci hareketler baş gösterdi. 1793'te Cenevre (federasyon üyesi olmayıp İsviçre'ye sıkıca bağlı olan) Fransız modeli bir devrim yaşadı. Fransız işgali tehdidi 1798'de artınca Basel, Vaud, Luzern, Zürih ve diğer İsviçre bölgeleri devrimci yolu

takip ettiler. Sözgelimi Basel sadece şehir sakinlerinin kendi kantonlarının senatörlerini seçebildiği bir anayasadan vazgeçip kentteki ve kırsaldaki nüfuslara eşit temsil hakkı tanıyan başka bir anayasayı tercih etti.

İsviçreli devrimcilerle işbirliği içindeki Fransa'nın işgalinin sonucunda 1798'de yeni bir anayasayı kabul eden İsviçre rejimi, önemli ölçüde kapsamı genişleyen vatandaşlık haklarıyla birlikte çok daha merkezi bir yönetim şeklini topyekûn benimsedi. Yeni rejim St. Gallen, Graubünden, Thurgau, Ticino, Aargau ve Vaud kanton bölgelerini eşit haklarla eski kantonlara kattı ama kantonları idari ve seçim birimlerine indirgeyerek Fransız devriminin uygulamasını izledi. Öte yandan merkezi yönetim güçsüz kaldı; sadece 1800 ile 1802 yılları arasında dört darbe gerçekleşti. 1802'de Fransız askerlerinin geri çekilmesiyle birlikte çok sayıda başkaldırı patlak verdi. Daha sonra İsviçre iç savaşın eşiğine geldi. Anca Napoléon'un müdahalesi ve 1803'te yeni bir anayasanın kabulüyle ülke dağılmaktan kurtarıldı.

İsviçre tarihinde Ara Rejim diye bilinen 1803 rejimi hiçbir surette eski rejimi yeniden tesis etmeden, kantonlara önemli yetkiler tanıdı. İsviçre'nin yeniden yapılanan federasyonu, ulusal bir meclis, resmi çokdillilik, kantonlar arasında görece eşitlik ve kantondan kantona değişen vatandaş özgürlüğüyle işledi. Bazı bölgesel düzenlemelere rağmen zayıf bir merkezi yasama, yürütme ve yargı Napoléon'un yenilgisinden sonra da ayakta kaldı. Öte yandan bu ayakta kalış yeni bir iç savaş tehlikesinden kılpayı kurtuldu. Bu sefer Büyük Güçler 1813 ile 1815 yılları arasında müdahalede bulunmuştu. 1815'in savaş ortamında, Avusturya, Fransa, Büyük Britanya, Portekiz, Prusya, Rusya, İspanya ve İsveç, Federal Pakt (şimdi Valais, Neuchâtel ve Cenevre'nin de dahil olduğu) diye adlandırılan 22 kanton arasındaki anlaşmayı kabul etti. Bu anlaşma uyarınca İsviçre'nin daimi tarafsızlığı ve sınırlarının ihlal edilmemesi garantiye alındı.

1815'ten zaferle çıkanlar, İsviçre merkezi otoritelerine ülkelerinin kozmopolitliğini idare etmeleri için yeterli araçlar vermediler. Federal Pakt'ın İsviçre'si kalıcı bir bürokrasi, hazır bir ordu, ortak para, standart ölçüler ve ulusal bir bayrak olmaksızın birçok gümrük engelleri, döner sermaye ve seçilmişlerin talimatlarından dışarı çıkma hakları olmayan kanton temsilcileri arasındaki bitmeyen çekişmelerle birlikte yürüdü. Ulusal ölçekte, İsviçreliler planlı bir değişimden ziyade vetolara elverişli bir sistemle yaşadılar. Bu noktada toplumsal hareketler İsviçre kamu politikasında önemli bir rol oynamadı.

Fransa'nın Temmuz 1830 devriminde, ruhban sınıfı karşıtlığı İsviçre radikalizminde eskiye oranla daha fazla öne çıktı. 1830'dan sonra İsviçre, reform çağrısında İsviçreli radikallerle işbirliği yapan sürgündeki pek çok devrimci (örneğin Giuseppe Mazzini, Wilhelm Weitling ve daha şaşırtıcı olanı, ileride imparator olacak Louis Napoléon) için geçici bir yurt haline geldi. 1830'larda İsviçreli tarihçiler "yayınlar, kulüpler ve kitlesel yürüyüşlerle" yürütülen bir canlanış hareketinden söz ederler (Nabholz, von Muralt, Feller ve Bonjour 1938: II, 406). Fakat bu "hareket" 1848'den önce Fransa ve Belçika'da gözlemlediğimiz dar kapsamlı, yukarıdan aşağıya doğru harekete benziyordu. Yeni dergiler ve kitapçıkların pıtrak gibi bitmesi 1830-31 politik kargaşasına eşlik etti (Andrey 1986: 551-52). Münferit kantonlar içinde reformcular çocukların çalıştırılmasının sınırlandırılması ve devlet okullarının artırılması gibi standart 19. yüzyıl reformlarını gerçekleştirdiler. Yine de bu hareket sırasında hazırlanan yeni kanton anayasaları eşitlikten ziyade özgürlük ve kardeşliği vurguladı.

1830 ile 1848 yılları arasında İsviçre çelişkilerle dolu bir dizi siyasi süreçten geçti. Her ne kadar dönemin mücadeleleri hiç kuşkusuz çoğu ateşli demokratı harekete geçirdiyse de bu demokratlar birbirlerine rakip demokrasi anlayışları geliştirdiler. Dahası İsviçre federasyonunu bir bütün halinde kontrol etmek için de rekabete giriştiler. Ülkenin daha

zengin, daha Protestan kantonları kendi demokrasi anlayışlarını hayata geçirmeye çalıştılar. Bu kantonlar dağlık topluluklarda ve kantonlarda öteden beri hüküm süren erkek vatandaşların ademi merkeziyetçi doğrudan demokrasisi yerine birbiriyle bağlantısı olan temsili kurumları yerleştirdiler. Daha sonra reform yapan kantonlardaki eylemciler reform yapmayan komşularını temsili demokrasiye yönlendirmek için silahlı güç kullandılar. Bunu önce kanton sınırlarının ötesine askeri akınlar düzenleyerek yaptılar; daha sonra da 1847'de çıkan ve kısa süren bir iç savaş olan Sonderbund Savaşında alenen yaptılar (Bucher 1966; Remak 1993). Anca liberal taraf iç savaşı kazandıktan sonra yapılan müzakereler demokratik bir anayasanın önünü kararlı bir şekilde açtı.

Kriz sırasında vatandaşlık için dinsel şartlar daha da öne çıktı. Keksin zekâlı bir gözlemci olan Alexis de Tocqueville iç savaştan hemen sonraki durumu kısaca şöyle özetliyor:

> Şimdilerde dünyayı karıştıran demokratik bir devrim hiçbir yerde bu denli karmaşık ve tuhaf koşullarda gerçekleşmemiştir. Birçok ırktan oluşan, birçok dili konuşan, çeşitli inançlara ve değişik mezheplere bağlı olan, aynı ölçüde yerleşik ve imtiyazlı iki kiliseye sahip bir halk. Böyle bir halk söz konusu olunca her siyasi mesele çok geçmeden dinsel meselelere bağlanıyor ve her dinsel mesele de siyasi meseleler doğuruyor. Aslında iki toplum var; biri çok eski, diğeri çok yeni, aralarındaki yaş farkına rağmen evlenmiş iki toplum. İşte burası, İsviçre.
>
> (Tocqueville 1983: 635-36)

1830 ile 1847 yılları arasında bir bütün olarak İsviçre fiilen demokrasiden uzaklaştı. Yine de 1848 ortamı demokrasiyi ülke genelinde 1798, 1803, 1815 ve hatta 1830 yıllarında ulaştığı seviyenin ötesine taşıdı. İsviçre'nin demokratikleşmesi kısa süre içinde toplumsal hareketler için fırsatlar yarattı. 1848'den hemen sonra İsviçre vatandaşları anayasal barış ortamının yerleştirdiği istişare kurumlarıyla –örneğin kanton veya ülke genelinde referandum– epey uyumlu olan

geniş bir toplumsal hareketler yelpazesi yarattılar. Bugün bildiğimiz haliyle geniş katılımlı İsviçre kamu politikasının temellerini attılar (Frey ve Stutzer 2002: 8-9. Bölümler; Kriesi, Levy, Ganguillet ve Zwicky 1981; Steinberg 1996; Stutzer ve Frey 2002; Trechsel 2000).

Arjantin'de Toplumsal Hareketler

Şimdi toplumsal hareketlerin tarihsel bağlamı açısından şaşırtıcı görünen başka bir ülkeye daha bakalım. Arjantin örneğini tartışmak önemlidir çünkü bu ülke toplumsal hareketlerin demokratik geçişlerden önce geldiği ülkeler kolonunda yer almaktadır. Askeri ve politik liderler, albaylar ve baskıcı rejimlerin siyasi tarihiyle Arjantin'in Yunanistan, Şili ya da Portekiz'e benzemesini bekleyebiliriz. Aslında ülkenin merkez ve çevreyle inişli çıkışlı ilişkisi toplumsal hareket etkinliği için alan açmıştır. En azından Buenos Aires'te toplumsal hareket politikası çok erken ortaya çıktı. Arjantinli tarihçi Hilda Sabato'nun özetlediği gibi,

> 1860'lar ve 1870'lerde Buenos Aires halkı hükümet uygulamalarını desteklemek, protesto etmek ya da başka türlü etkilemek için sık sık harekete geçti. Sözgelimi 1864'te İspanya'yla çatışmasında Peru'yu desteklemek için önemli gösteriler yapıldı; ertesi yıl Paraguay'a karşı Üçlü İttifak Savaşını desteklemek, 1869 ve 1873'te Küba'nın yanında olduğumuzu göstermek; Pascual Castro Chavarria 1870'te ölüm cezasına çarptırıldığında, ölüm cezasına karşı çıkmak; 1871'de sarıhumma salgını üzerinden palazlanan resmi kuruma karşı çıkmak; 1875'te San Ignacio kilisesinin ilk sahipleri olan Cizvitlere geri verilmesini protesto etmek; likör, tütün ve iskambil kâğıtlarına ilave vergi koyan 1878 yasasına direnmek ve nihayet 1880 devrimci olaylarında barış mesajı vermek için gösteriler yapılmıştır.
>
> (Sabato 2001: 118)

Toplumsal hareket etkinliği 1880'lerde de devam etti. 1889'da Buenos Aires öğrencileri hükümet politikalarına karşı çıkmak

için Genç Yurttaşlar Birliği (*Union Civica de la Juventud*) adında bir örgüt kurdular. Çok geçmeden bu örgüt öğrenci olmayan yandaşlar da topladı ve herkesi kucaklayan bir yurttaşlar birliğine dönüştü. 1890'da birlik 30.000 katılımcıyla Buenos Aires'te bir gösteri düzenledi. Aynı yılın ileriki aylarında başarısızlıkla sonuçlanan bir başkaldırıda birlikle aynı safta yer alan popüler militanlar hükümet güçlerine saldırdı. Bu saldırıyı teşvik etmiş önde gelen politikacıların hükümeti değiştirmek için sahnenin arkasında bir anlaşma yaptıkları ortaya çıktı. 1890'lar örgüt temelli kamu politikasını ulus geneline yaydı ama bu politika karşısında yine Arjantin'in kendine özgü asker kökenli diktatör politikasını buldu.

1890 ile 1914 yılları arasında birlik yaşamı Arjantin'de filizlendi. Parti komiteleri hiyerarşisi içinde çok sayıda yerel orta sınıf siyaset kulüplerine bağlı, kendilerini radikal diye tanımlayan insanlar geniş tabanlı, yarı suikastçı bir hareket başlattılar. Bu hareket kitlesel miting ve gösteri dahil olmak üzere standart toplumsal hareket metotlarını benimsedi. Çeşitli anarşist federasyonlar Buenos Aires bölgesindeki işçileri örgütledi. Anarşistler, 1 Mayıs ve Yılbaşı gibi günlerde kendi gösterilerini yapmalarının yanı sıra 1899 ile 1910 yılları arasında Buenos Aires içinde ve civarında birçok genel grev düzenlediler. Ne var ki 1910'da Arjantin'in bağımsızlığının 100. yıldönümü kutlamalarını tehdit ettiklerinde hükümet fesat çıkarıyorlar diye anarşistleri tutuklayıp miting yerlerini dağıtmaya başladı.

Bu arada Arjantinli sosyalistler (kendilerini anarşistlerden keskin şekilde ayıran) işçi sınıfı kredileri, barınma, eğitim, boşanma, kadınların oy kullanma hakkı ve sekiz saatlik işgünü için standart toplumsal hareket kampanyalarını başlattılar. 1894'te kurdukları Sosyalist Parti işçileri diğer meslek gruplarıyla ve bazı küçük çaplı imalatçılarla bir araya getirdi. Bu parti 1904'te Arjantin'in millet meclisine ilk üyesini seçtiğinde, toplumsal hareket politikası ülkeye kök salmıştı artık. Dolayısıyla Arjantin'in toplumsal hareketleri

hiç kuşkusuz Ruth Berins Collier'in 1912 diye işaret ettiği demokratik geçişten çok öncesine denk düşmektedir. 1912'de Sáenz Peña Yasası oy hakkını ve 18 yaş ve üstündeki erkekler için gizli oylama hakkını yürürlüğe sokmuştu.

Elbette Arjantin mücadelelerine benim düştüğüm tarihlerle Collier'in düştüğü tarihler, tüm örneklerde yatan can sıkıcı bir meseleyi ortaya çıkarıyor: her rejimde demokrasiye ve toplumsal hareketlere değişik ölçülerde erişim meselesi. 1912'de Buenos Aires büyük ve zengin bir ülkenin kozmopolit bir başkenti oldu. Fakat ülkenin büyük bir kısmı tarımsal düzeyde kaldı, önemli bölgelerde hâlâ ulusal politikayla pek ilgilenmeyen yerli topluluklar yaşıyordu ve geniş bölgeler büyük toprak sahipleri, çiftlik sahipleri ve bölgenin nüfuzlu kimseleri tarafından kontrol ediliyordu (Rock 1987: 179-83). İncelediğimiz tüm ülkelerde, söz konusu tarihler demokratik kurumlara ve toplumsal hareketlere erişmedeki büyük pürüzü göz ardı etmektedir. Bu tarihler esasında ulusal nüfusun önemli bir kesiminin ilk kez bu erişim imkânını ele geçirdiği zamanı işaret etmektedir.

Toplumsal Hareketlerin Uluslararasılaşması

Önemli bir gözlem de bu bölümün ele aldığı 19. yüzyıldaki ulusal deneyimlerden doğmaktadır. Her ne kadar toplumsal hareketlerin tarihi ve karakteri ulusal politikanın değişen yapısına büyük ölçüde bağlı olsa da uluslararası bağlantılar kayda değer bir farklılık yaratmıştır. 18. yüzyılda toplumsal hareketin daha yeni oluşmaya başladığı günlerde, Britanyalı eylemcilerle Kuzey Amerikalı eylemciler arasındaki yakın etkileşimi incelemiştik. Ta başından beri kölelik karşıtlığı uluslararası bir eğilim olageldi. 19. yüzyıl boyunca uluslararası bağlantılar üç farklı yolla önem kazandı:

1. Toplumsal hareketler göçmen dalgaları gibi uluslararası temasların doğurduğu değişimlere tepki verdi;

Amerikalı yerlilerin haklarını savunan hareketler bu noktada bir örnek teşkil ediyor.

2. Ulusal otoritelere üstünlük sağlamak için toplumsal hareket girişimcileri bilinçlice ulusal sınırların ötesinde örgütlendiler. 1860'lar ve 1870'lerde faal olan International Workingmen's Association [Uluslararası İşçi Birliği] örneğini görmüştük. Bununla birlikte 19. yüzyılda İrlanda'nın ulusalcı hareketlerinde İrlandalı sürgünlerin ve sempatizanların büyük etkisinin izlerini de sürebilirdik.
3. İdareciler ve idare etme talebinde bulunanlar, politikalarına yurtdışından bir onay almak istediklerinde aralarındaki uluslararası bağlantılar toplumsal hareket etkinliğini de etkiledi. Rejiminizin ya da muhalefet hareketinizin birbiriyle kenetlenmiş kararlı bir halkı temsil etiğini savunmak, her iki tarafı da uluslararası desteğin bir şartı olan onaylanma talebinde bulunmaya sevk ediyordu. Dahası, zaman geçtikçe, idarecilerin rejimlerinin bir demokrasi olduğu ve muhalefetin de rejimin demokrasi *olmadığı* yönündeki savları giderek daha fazla incelemeye ve hatta dış müdahaleye maruz kaldı.

Meşru yönetim talepleri sonuçta baskı altındaki halkların, baskı uygulayanlara karşı dış destek toplamak için toplumsal hareket stratejilerini –kampanyalar, repertuvarlar ve DBSB gösterileri– benimsemelerine yol açtı. 1885'te kurulan Indian National Congress [Hindistan Ulusal Meclisi] böyle bir çabanın ürünüdür. Bu meclis ilk yıllarında muntazam bir İngiliz baskı grubu olarak kulis faaliyeti, imza toplamak ve topluma seslenmek suretiyle taleplerini dile getirdi; bir toplumsal hareket örgütü gibi çalıştı (Bose ve Jalal 1998: 116-17; Johnson 1996: 156-62). Herhalükârda toplumsal hareketlerin hem yaygınlaşması hem de uluslararasılaşması 20. yüzyılda büyük hız kazandı. Bizim 19. yüzyıl hikâyemiz Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'ya ağırlık vermiş durumda. Fakat 20. yüzyıl hikâyemiz bundan farklı olacak.

4

20. YÜZYIL: YAYILMA VE DÖNÜŞÜM

Charles Tilly[1]

Teleoloji ve hüsnükuruntu genelde örtüşür. Geçmişle ilgili hikâyeler anlatırız; bu hikâyelerde bütün tarih kabul edilebilir şimdimizi ve şanlı geleceğimizi üretmek üzerine kurulmuştur. 1962'de High Party School okulunun Uluslararası İşçi ve Ulusal Kurtuluş Hareketinin tarihini inceleyen bölümü, Sovyet Komünist Partisinin Merkezi Komitesi adına bu ilkeyi içtenlikle uyguladı. Uluslararası işçi ve ulusal kurtuluş hareketini 18. yüzyıldan yakın geçmişe kadar ele alan kalınca iki ciltten oluşan bir kitap yayımladı. Bu kitap için milat Bolşevik Devriminin yapıldığı 1917 yılı. 1917'ye kadar 644 sayfaya yer verilirken, 1917'den 1939'a kadarki döneme 634 sayfa ayrılmış. Onlara göre 1917'den öncesi hazırlık, 1917'den sonrasıysa tamamlama dönemleri. Onlar için geçmiş, gelecek vizyonu için bir aklama işlevi görüyor (Bogolyubov, R'izhkova, Popov ve Dubinskii 1962).

Her bir cilt bellibaşlı olaylar, ekonomik değişimler, sanayi sektörlerindeki işçi hareketleri ve diğer alanlardaki özgürlük hareketleri gibi konular hakkında sipariş üzerine yazılmış yazıları içeriyor. Dünyadaki ülkeler ve bölgeler için özetler sunuyor. İşte size iki cildin giriş ve son bölümlerinin başlıkları:

---

[1] Lesley Wood ve Ernesto Castañeda bu bölümdeki örnek vakaları ve dili güncelledi.

I. Cilt, 1. Bölüm: Üreten Proleteryanın Oluşması ve İngiltere, Fransa ve Almanya'da İşçilerin Bağımsız Olarak İlk Kez Ortaya Çıkışı.

I. Cilt, 33. Bölüm: I. Dünya Savaşı Sırasında İşçi ve Ulusal Kurtuluş Hareketleri.

II. Cilt, 1. Bölüm: Büyük Sosyalist Ekim Devriminin Dünya Tarihi Açısından Önemi.

II. Cilt, 27. Bölüm: 1917-1939, Uluslararası İşçi Hareketleri, Komünist Enternasyonal.

Bu bölümlerde, sınıf oluşumu ve militan hareketlerde kitlesel eylemlerin kristalleşmesini, güncelleştirilmiş *Komünist Manifesto* hikâyesini ve şimdi despotluğa karşı dünya çapındaki ortak eylemin müjdecisi olarak ortaya çıkan Bolşevik Devriminin anlatıldığını görüyoruz. İkinci cildin son bölümü 1939'daki koşulları özetleyerek bitiyor:

> Savaşın patlak vermesi ve münferit partilerle Komünist Enternasyonalin önde gelen organları arasındaki temasları sürdürmenin güç koşulları altında bir Komünist Enternasyonal kongresi düzenlemenin imkânsızlığına rağmen çoğu ülkenin komünist partileri sınıf güçlerinin birbirleriyle bağlantılarının ve koşullarının doğru analizlerini sunabilmiş, doğru taktikler geliştirebilmiş, işçilerin çıkarları, ülkelerinin özgürlüğü ve bağımsızlığı ve demokrasi uğruna gericiliğe ve faşizme karşı yapılan savaşta geniş halk kitlelerinin yanında saf tutabilmiştir. Burada dünya komünist hareketinin gelişmesinde Komünist Enternasyonalin oynadığı muazzam rolü anlattık.
>
> (Bogolyubov, R'izhkova, Popov ve Dubinskii 1962: II, 625)

Her ne kadar 21. yüzyıl okuyucusuna göre "doğru analizleri" ve "doğru taktikleriyle" kırk yıllık parti çizgisi köhne eskimişliğin küf kokusunu yaysa da 20. yüzyılda toplumsal hareket etkinliğine dair içeriden ortak bir görüşü ifade etmektedir: Biz tarihi tamamlıyoruz ve üstün geleceğiz.

Gerçi 1962'nin Sovyet tarihçileri hiç kuşkusuz komünist partileri ve Komünist Enternasyonali öne çıkarsalar da

dünya genelinde ilgi alanlarına giren diğer hareketlere de geniş yer vermektedirler. İkinci ciltte 1935 ile 1936 yılları için hazırladıkları kronolojiler Çizelge 4.1.'de görülmektedir. Bu çalkantılı yıllarda gerçekleşen bellibaşlı olayların kronolojileri, sonunda endüstriyel (esnafa karşı) sendikalara izin veren Amerika Yeni Mutabakatı ister komünistler isterse de başkaları tarafından organize edilmiş olsun faşizm karşıtı eylemleri ve İspanya ile Fransa'daki solcu koalisyonların seçim zaferlerini içeriyordu. Tahmin edileceği gibi, tarihçiler Sovyet Komünist Partisinin ölümcül temizliklerini, kırsal nüfusları yerlerinden edişini ve aynı yıllarda Stalin'in emriyle şüpheli durumdaki karşıdevrimcilerin Moskova ve Leningrad'dan kitleler halinde sınır dışı edilişini göz ardı etmişlerdi. Bu dönemde gerek Sovyetler Birliği gerekse dünyada ne olup bittiğinin doğru ve tutarlı anlatımının olmayışı, tarihse analiz yaparken tek bir izaha bağlı kalmanın tehlikesini ortaya koymaktadır. Eğer birisi sadece bu tarihçilerin anlattıklarını okursa toplumsal değişime dair sahiden doğru bir kavrayışa sahip olamaz ve büyük ihtimalle ereksel anlatının yörüngesine takılıp onu izlemekle kalır.

20. yüzyılda 1939'a kadar kronolojiler, bazen karşıt faşist hareketler ve akamete uğrayan isyanlar gibi tersliklerle karşılaşmış olsa da genelde güç kazanan, uluslararası çapta yükselen ve kritik 1917 yılından sonra Sovyet Komünist Partisini ilham alan bir uluslararası işçi hareketini anlatmaktadır.

Derleme kurulunun 19. yüzyıl kronolojileri bu yüzyıl için yaptığımız incelemede bizim de değindiğimiz bir dizi olaya yer vermektedir. Bu olaylar şunlardır: İngiltere'de, 1824'te işçi örgütlerinin kısmen yasallaşması; Lyon'da işçilerin 1831 ve 1834 ayaklanmaları; Britanya'nın Çartist hareketi; 1848 Fransız devrimi ve militan işçi partilerinin kurulması; 1860'lardan itibaren ABD'de büyük grev dalgalarının baş göstermesi ve Arjantin Sosyalist Partisinin 1896'da kurulma-

sı. Fransa'ya fazlaca yer verilmesinin bir nedeni bu ülkenin devrimci geleneği, diğer nedeniyse Marx, Engels ve Lenin'in bu ülkenin 19. yüzyıl siyasi tarihi üzerine kayda değer analizler yazmış olmasıdır. Kronolojiler Avrupa ve ABD dışında, Latin Amerika'nın bağımsızlık mücadelelerine (1810-1826), İngiltere ve Çin'in Afyon Savaşına (1839-1842), Çin'in Taiping İsyanına (1851-1864), İngiliz idaresine karşı Hindistan isyanlarına (1857-1859), Hindistan Ulusal Meclisinin kurulmasına (1885), Çin'in canlanması için Sun Yat-sen (Sun Yixian's) Cemiyetinin kurulmasına (1894), Küba'nın İspanya'ya karşı başkaldırısına (1895-1898), Şili Sosyalist Partisinin kurulmasına (1897) ve Çin'deki Boxer İsyanına (1899-1900) yer vermiştir.

Ne var ki Sovyet kitaplarının bazıları, en azından toplumsal hareketlere kulak kabartmış olanlar için sessiz kalmaktadır. Nitekim İngiliz endüstrileşmesi ve Amerikan İç Savaşı üzerine kayda değer bölümler ayrılmış olmasına rağmen kölelik karşıtı hareketler 19. yüzyıl tarihinde hiç yer almıyor. Keza Katolik kurtuluş, parlamento reformları ve kadınların oy kullanması İngiltere çizelgesinde görünmüyor. Yine ABD'de yerlilerin haklarının savunulması, içki aleyhtarlığı ve belediye reformuna dair bir şey duymuyoruz. Arjantin'in Unión Cívica [Halk Birliği] partisini göremiyoruz. 1847-1848 yılları devrimci hareketlerle dolu ama İsviçre iş savaşına hiç değinilmiyor. Ulusalararası İşçi ve Ulusal Kurtuluş Hareketi tarihini hazırlayan araştırmacılar kendi etki alanlarını ciddiye alıyorlar. Dünyadaki tüm toplumsal hareketleri ve politik mücadeleleri incelemeyip sadece dünyanın tüm işçilerini komünistlerin öncülüğünde ortak bir özgürlük savaşında bir araya getirme misyonunu bir şekilde üstlenmiş hareketlerle ilgileniyorlar.

ÇİZELGE 4.1: Sovyet Tarihçilerinin 1935 ve 1936 İçin Toplumsal Hareket Kronolojileri

1935	
Temmuz	ABD'de sanayi ilişkileri hakkında Wagner Yasası
Temmuz	Paris ve Fransa'nın diğer şehirlerinde faşizm karşıtı gösteriler
Temmuz-Ağustos	Komünist Enternasyonalin 7. kongresi
1 Ağustos	Çin Komünist Partisinin Japon karşıtı birleşik bir cephe kurmak için Çin halkına çağrısı
Ekim	Alman Komünist Partisinin Brüksel'deki konferansı
Ekim	Brüksel'de İtalyanların yaptığı antifaşist konferans
Tüm yıl	Polonya'da kitlesel antifaşist hareket; Kraków, Lviv ve Lódz'da genel grevlerle beraber
1936	
Ocak	Fransa'da Halk Cephesi programının yayımlanması
Şubat	İspanya seçimlerinde Halk Cephesinin zafer kazanması
Mayıs	Fransa seçimlerinde Halk Cephesinin zafer kazanması
Temmuz	İspanya'da faşist ayaklanma. İspanya halkının faşist isyanlara ve Alman-İtalyan müdahalelerine karşı ulusal devrimci savaşının başlaması
Temmuz	İspanya Cumhuriyeti'ni koruma adına uluslararası kitlesel antifaşist hareketin başlaması

Kaynak: Bogolyubov, R'izhkova, Popov ve Dubinskii 1962: II, 633.

Sovyet araştırma projesi bu oldukça kısıtlı bakış açısından 19. yüzyıl toplumsal hareketlerini nasıl değerlendiriyor? 1962'den geçmişe doğru bakarak büyük şeyler vaat eden bir yüzyıl panoraması çiziyor: Avrupalı ve Kuzey Amerikalı işçiler sınıf bilincine sahip olduklarının işaretlerini göstermeye başlarken, Latin Amerikalı kitleler İspanyol efendilerini deviriyor. Çok geçmeden Çinliler, Hintler ve Latin Amerikalı

halklar diğer sömürge biçimlerine direnmeye ve dünya çapındaki işçi hareketiyle temas kurmaya başlıyorlar.

Sovyet hareketleri tarihi 20. yüzyıla girerken, 1905 Rus Devrimi Rusya'yı 19. yüzyıl devrim geleneğine bağlıyor ama proletaryanın henüz iktidarı ele geçirmeye hazır olmadığına da işaret ediyor. Daha sonra Bolşevik Devrimi, proletarya devriminin ve her yerdeki işçi mücadeleleri için pazılarını gösterecek denli güçlü bir komünist rejimin somut bir modelini sunmak suretiyle 19. yüzyılın ümit vaat eden projelerini pekiştiriyor. 1917 ve kronolojinin sona erdiği 1939 arasında karşılaştığımız olaylar şunlar: I. Dünya Savaşından hemen sonra devrimci mücadelelerin patlak vermesi; Komünist Enternasyonalin kurulması; 1917'den önceki ilerici hareketlerin Japonya, Kore, Meksika, Endonezya, İran, Türkiye, Uruguay, Moğolistan, Mısır, Hong Kong, Suriye, Filipinler ve başka yerlere yayılması; peşinden 1930'larda kapsamlı bir antifaşist koalisyonun kurulması. Bu derlemeyi 1962'de yazan Sovyet tarihçiler elbette Alman ve İtalyan faşist rejimlerinin II. Dünya Savaşında çöktüklerini ve kazanan tarafta savaştan hırpalanarak çıkan bir Sovyetler Birliğinin yer aldığını biliyorlardı. Onların bakış açısı, 1939'a kadarki hareketlerin tarihine ilişkin bilgiler sunan teleoloji ve hüsnükuruntunun birlikteliğini açıklamaya yardım ediyor.

Eğer aynı uzman grubu açıklamalarına 20. yüzyılın geri kalan kısmını da katsalardı, 1939 ile 2000 yılları arasındaki dönemin özelliklerini doğru değerlendirebilirler miydi? Bağımsızlık hareketlerinin liderlerinin kendilerini sosyalist olarak sunduklarını ve Çin ya da Sovyetler Birliğinden esinlendiklerini sıkça vurgulayıp sömürgecilik karşıtı hareketleri öngördükleri için itibar kazanabilirlerdi. Ayrıca Japonya, Kore, Brezilya ve diğer hızla endüstrileşen ülkelerde güçlü işçi hareketlerinin oluşmasından hoşnutluk duyabilirlerdi. Hiç değilse olanlardan sonra 1960'ların Amerikan sivil hakları hareketini görmezlikten gelemezlerdi herhalde. Öte yandan muhtemelen üç büyük sürprizle karşılaşacaklardı: Batı-

lı gözlemcilerin nihayet yeni toplumsal hareketler dediği hareketlerin artması, devlet sosyalizmine bağlı neredeyse tüm rejimlerin dağılması ve sonraki tarihçilerin altını çizdikleri, yeni toplumsal hareketlerle devlet sosyalizmine muhalefet arasındaki bağlantılar.

1968'in Toplumsal Hareket Dalgası

1968'de komünist Doğu Berlin'den duvarla ayrılmış Batı Berlin, katı şekilde komünist olan Alman Demokratik Cumhuriyeti içinde bir Batı adacığı oluşturdu (1968'de dünyada olup bitenler hakkında ayrıntılı bir inceleme için *bkz.* Suri 2003: 5. Bölüm). Yine de 1968'de Batı Berlin'in Özgür Üniversitesi, Amerika'nın Vietnam'a müdahalesine ve Batı Alman hükümetine karşı kitlesel gösterilerin merkezi haline geldi. İtalya devlet sosyalizmine bağlı olmayan en güçlü komünist partiye ev sahipliği yaptı. 1968'de İtalya'da sadece komünistler değil, çeşitli işkollarından işçiler, öğrenciler, Katolikler ve orta sınıf vatandaşlar bazen bağımsız bazen de birlikte, 1970'lerin başına kadar devam eden bir hak talebinde bulunma mücadelesine giriştiler (Tarrow 1989).

En ünlüsü de Fransız öğrenciler ve işçilerin Charles de Gaulle ve Georges Pompidou rejimine karşı kısmen koordineli saldırılarda bulunması oldu; rejimi alaşağı edebilecek gibi görünüyorlardı. Mayıs 1968'de sol eğilimli dergi *Nouvel Observateur* [*Yeni Gözlemci*], 23 yaşındaki Alman öğrenci lideri Daniel Cohn-Bendit'le Jean-Paul Sartre'ın bir röportajını yayımladı. Röportaj şöyle başlıyordu:

> JEAN-PAUL SARTRE: Genel grev çağrısı yapılmadığı halde birkaç gün içinde Fransa grevler ve fabrika işgalleriyle oldukça sarsıldı. Bunun nedeni öğrencilerin Latin Mahallesindeki sokakları işgal etmesiydi. Başlattığınız hareketi nasıl değerlendiriyorsun? Nereye kadar gidebilir?
>
> DANIEL COHN-BENDIT: Başlangıçta öngördüğümüz yere kadar gidebilir. Bizim amacımız rejimi yıkmak. Ancak bunun olup olmayacağını biz bilemeyiz. Eğer Komünist

> Parti, Genel İşçi Konfederasyonu ve diğer ulusal sendikalar amaçlarımızı paylaşırlarsa sorun çıkmaz: Rejim bir gecede yıkılabilir çünkü rejim bütün işçilerin güç gösterisine katiyen karşı koyamaz.
>
> (Bourges 1969: 86)

Fakat tarih başka yönde ilerledi. Pompidou'nun örgütlü işçilere tanıdığı ayrıcalıkların doğru zamanlaması geçici işçi-öğrenci dayanışmasını parçaladı ve Haziran referandumu Gaulle'ün ezici zaferiyle sonuçlandı. Yine de 1968 hareketinin Fransa'yı sarstığına kuşku yok.

1968 hareketi Batı Avrupa'nın çok ötesine taştı.

- Kanada'da neredeyse her üniversitede başkaldırı çıktı ve 40.000 Québecli öğrenci bağımsız bir sosyalist devlet adına genel grev düzenledi (Westhues 1975: 392-94).
- Meksika'da öğrencilerin insan hakları talepleri kampüs genelinde grevlere yol açtı ve artan gösterilere 100.000 civarında insan katıldı. 2 Ekimde Tlatelolco'da Plaza de las Tres Culturas Meydanında toplandılar. Bu toplaşmaya saldıran ordu ve polis yüzlerce göstericiyi öldürürken, 2.000'den fazlasını da tutukladı.
- Devlet sosyalizmine bağlı Polonya'da öğrenciler aydınlarla birlikte, ciddi baskıya rağmen siyasi haklar ve ekonomik reform için mitingler, gösteriler ve imza kampanyaları düzenlediler.
- Pakistan'da devlete öğrencilerin diplomalarını geçersiz sayma yetkisi veren yasayı protesto etmek için ülke genelinde kampanya başlatıldı. İşçiler de genel grevlerle kampanyaya destek verdi (Katsiafias 1988: 56).
- Prag'da muhalif aydınlar komünist sansüre karşı seslerini yükselttiler ve reformcu Alexander Dubček'in Çekoslavakya Komünist Partisinin başına gelmesine yardım ettiler. 1968 Çek hareketi, Sovyet destekli askerlerin ve tankların ağustosta ülkeyi işgal etmesi üzerine başlayan çarpıcı direnişten sonra biten bir özgürlük dönemini başlattı.

ABD de 1968 hareketlerine gayretli bir şekilde katıldı:

- Amerikan Kızılderili Hareketi ülke çapında öne çıktı.
- Vietnam Savaşına karşı yapılan protestolar hızlandı.
- Martin Luther King'in suikasti mal mülke yapılan saldırıları ve yaklaşık 125 şehrin çoğunlukla zenci mahallelerinde polisle çatışmaları tetikledi.
- Columbia Üniversitesinde ve başka yerlerdeki radikal öğrenciler okullarını kapattılar.
- Oakland temelli Kara Panterler California Üniversitesinin Berkeley kampüsünde Mao'nun yazılarını dağıttılar.
- Che Guevara'nın (Bolivyalı askerler tarafından yakın zamanda idam edilen) gerilla imajı çok çeşitli muhalif gruplar arasında moda oldu.
- Yoksul Halkın Yürüyüşü binlerce protestocuyu Washington'a topladı.
- Başkan Lyndon Johnson yaygın muhalefet karşısında ikinci dönem iktidarda kalamadı.
- Demokrat Partinin kongresine ev sahipliği yapan Chicago bir gösteri ve sokak kavgası dalgası yarattı; ama
- Cumhuriyetçi aday Richard Nixon feci çekişmeli bir seçimde Demokrat Hubert Humphrey'i mağlup etti.

Her ne kadar yılın toplumsal hareket örgütçüleri ilan ettikleri amaçlara erişemediyse de 1968, Amerikan kamu politikasında önemli bir geçişe ve toplumsal hareket etkinliğinde kayda değer bir yaygınlaşmaya damgasını vurdu.

ABD ve başka yerlerdeki 1968 çatışmalarına verilen tepkiler işçiler ve diğer sömürülen kesimler adına yürütülen "eski" toplumsal hareketlerin miadını doldurduğu fikrini doğurdu. Pek çok gözlemciye göre otonomi, kendini ifade etme ve postendüstriyel toplumun eleştirisine yönelen "yeni" toplumsal hareketler, eskilerin yerini alıyordu. Batı Avrupa ve Latin Amerika'daki işçi hareketlerinin yetkin bir analisti olan Fransız sosyolog Alain Touraine, bu düşünce çizgisindeki en etkili bazı fikirleri dile getirdi ve çokça okunan yandaşlarından bazılarını aydınlattı. 1968 sona ermeden, Tou-

raine, *The May Movement or Utopian Communism* [*Mayıs Hareketi ya da Ütopyacı Komünizm*] başlığıyla büyük bir bildiri yayımladı. Bu bildiride ulusal kurtuluş mücadelelerinin dünyanın hâkim devletlerinin iktidarına yenik düştüğünü, İç Savaşın kapitalizm ve sosyalizm arasında önceden başlamış mücadeleyi çıkmaza sürüklediğini dile getirdi. Touraine hükümetlerin, şirketlerin ve kitle iletişim araçlarının yalın gücü boğucu bir rahatlık yaratarak, yaratıcılığın ve değişimin düşmanı haline geldiğini belirtti.

Touraine'ye göre yeni tür toplumsal hareketler bürokratik hegemonyayı yıkma ümidini taşımaktaydı. Touraine'nin vardığı sonuca göre hayati görev:

> henüz çok yeni olduğu için yapısı ve sorunları bilinmeyen bu yeni toplum biçiminde hangi güçlerin ve sosyal çatışmaların yürüdüğünü açığa çıkarmaktır. Kontrol düzeneğinin tahakkümü ve değişimi yaşayanlar arasındaki bu yeni sınıf mücadelesi Mayıs hareketine önemini kazandırmakta ve onu kritik bir kriz ânı değil de kapitalist endüstrileşmenin seyri içindeki işçi hareketleri gibi, bizim toplumumuzda köklü ve kalıcı bir olgu olacak yeni mücadelelerin başlangıcı kılmaktadır.
>
> (Touraine 1968: 279)

Touraine'nin dili devlet sosyalizmine direniş ve kapitalist demokrasilerin yöneticilerine saldırılar arasında bir karşılaştırma yapmayı teşvik ediyordu; gerek sözü edilen direniş gerekse saldırılar yukarıdan aşağıya dayatılan baskıcı sistemlerden kurtuluşu öne çıkarabilirdi. Yeni tür toplumsal hareketler her iki ortamda da hayati roller oynayabilirdi.

Çok geçmeden, "yeni toplumsal hareket" terimi feminizm, eşcinsel hakları, psikodelik maddeler, yerli halklar, çevre ve Touraine'nin postendüstriyel baskıya yönelik eleştirisine kolaylıkla oturmayacak diğer pek çok amaç uğruna yürütülen hareketleri kapsayacak şekilde genişletildi. Eylemciler ve yorumcular, eski toplumsal hareketlerin görünüşte yararlı amaçlarına karşı "kimlik" terimini anahtar sözcük olarak

kullandılar (Cohen 1985). Ayrıca yeni toplumsal hareketleri hem kapitalist ülkelerde hem de postsosyalist ülkelerde canlanan otonom sivil toplulukların oluşmasıyla ilişkilendirmeye başladılar (Cohen ve Arato 1992). Alain Touraine ve çalışma arkadaşları, Polonyalı işçilerin oluşturduğu Dayanışma hareketi üzerinde Fransız-Polonya ortak yapımı kapsamlı bir araştırma düzenleyerek şunu sordular:

> Bu toplumsal hareketin amacı nedir? İktidarı ele geçirip bir proletarya diktatörlüğü ya da işçi heyetleri idaresi mi kurmak? Hiç de değil. Bunun birinci nedeni, ta başından beri Dayanışmanın temel yasasını belirleyen Gdansk anlaşmalarının partinin devletteki öncü rolünü apaçık kabul etmesidir. İkinci neden de eylemcilerin kendilerini iktidar cenderesinden kurtarmaya çalışması ve iktidarı ele geçirmeye yanaşmamasıdır. Dayanışmanın tekrar tekrar beyan edilen amacı, toplumu partinin totaliter tahakkümünden kurtarmaktır.
>
> (Touraine, Dubet, Wieviorka ve Strzelecki 1982: 93)

Mevcut sistemden güç ve fayda koparma amacındaki epey çıkar odaklı seleflerinden farklı olarak kimlik merkezli yeni toplumsal hareketler, toplumsal yaşamın esas yapısını değiştirebilirdi.

Craig Calhoun bu balonu ustaca patlattı. "19. Yüzyılın Başlarının Yeni Toplumsal Hareketleri" adında yetkin bir makale yazan Calhoun etnik azınlıklar, kadınlar, dinsel canlanış ve işçi hakları adına muntazam şekilde yürütülmüş 19. yüzyıl hareketlerinin otonomi ve kimlik taleplerini de vurguladığına işaret etti. Calhoun'un vardığı sonuca göre bizim göz önüne almamız gereken husus, "toplumsal hareketlerin yaygınlaşmasının moderniteye özgü olduğu ve özel bir açıklama gerektirmediğidir çünkü sağ ve sol, kültürel ve sosyal, kamu ve özel, estetik ve araçsal gibi düşüncelerimizi fazlaca şekillendiren ikilikleri ihlal etmektedir" (Calhoun 1995: 205; İtalyan toplumsal hareketler üzerine yapılan sıkı bir araştırma da benzer şüpheleri dile getiriyor. *Bkz.* Tarrow 1989: 194-95). Calhoun, bu kitabın deyişiyle, kimlik iddialarının

program ve duruş iddialarına nasıl eşlik ettiğini ve bazen toplumsal hareket etkinliğinin odak noktası haline geldiğini vurguluyor. Toplumsal hareketler her zaman bu bağlamların en az birinde yeni iddialar öne sürer. Toplumsal hareket sahasında yeni politik aktörler belirdiğinde aktörlerin seçmen kitlesi, rakipleri, potansiyel müttefikleri ve programlarının ya da duruş iddialarının amaçları üzerinde etkileri açısından kimlik savları hayati önem kazanır. "Kimlik" hareketi ve "çıkar" hareketi arasındaki ayırım ortadan kalkmaktadır.

1989'da Krizler ve Geçişler

New York Times'ın 1989'a ait başlıkları (Çizelge 4.2) kuşkusuz 1962'nin Sovyet tarihçilerini şaşırtacak hikâyeler anlatmakta. Kısa ve öz özetlerde, Polonya Dayanışma hareketinin serpilişine; Avrupa'nın devlet sosyalizmini yürüten çoğu rejiminde çekişmeli seçim politikasının yerleşmesine, Arnavutluk tarzı devlet sosyalizmi gibi sıkı otoriter rejimlerde bile demokratikleşmeye yönelik girişimlere, Berlin Duvarının yıkılmasına yol açan harekete, Budapeşte, Berlin ve Prag'da geniş katılımlı gösterilere, Romanya'da toplumsal hareketin iç savaşla birleşmesine ve belki de en ilginci, öğrencilerin, işçilerin ve şehir sakinlerinin Pekin'in merkezindeki kamusal alanların kontrolünü ele geçirip kanlı bir askeri müdahale hareketi dağıtmadan (4 Haziran) önce orduyu püskürtmelerine tanık oluyoruz. Yugoslavya, federal cumhuriyetleri için özerk ve ayrı rejimler talepleriyle çalkalanmaya başladı.

Uzun zamandır devlet sosyalizminin kamu politikasından menedilmiş toplumsal hareketler eski sosyalist sistemi diriltmiş gibi görünüyordu. Görünürde devlet sosyalizmini yürüten rejimler arasında sadece Arnavutluk ve Küba sıkı kontrolü elinde tutmayı başarabildi. Küba'da bile devletin konuğu olarak gelen Sovyet lideri Mihail Gorbaçov'un (2-5 Nisan) devrim ihraç etme politikasından vazgeçen bir konuşma yapması Fidel Castro rejimini utandırdı.

ÇİZELGE 4.2.: *New York Times*'ın Devlet Sosyalizminin Uygulandığı Ülkeler İçin Attığı Başlıklar, 1989

6 Şubat	(Varşova) Varşova Dayanışmayla Müzakereyi Başlatıyor
26 Mart	(Moskova) 1917'den Sonra Sovyetler Serbest Seçimlerde Oy Kullanıyorlar
2 Nisan	(Havana) Gorbaçov, Castro'nun Daveti Üzerine Küba'ya Ziyaretine Başlıyor
4 Mayıs	(Pekin) Çin'de Demokrasi İsteği, 100.000 Kişilik Dalga Polisi Geçti
13 Mayıs	(Tirana) Arnavutluk Lideri Ülkenin Demokratikleşeceğini ama Sosyalizmi Sürdüreceğini Söyledi
13 Mayıs	(Pekin) Çin'in Demokrasi Kahramanı: Gorbaçov
17 Mayıs	(Pekin) Bir Milyon Çinli Yürüdü, Değişim İçin Baskı Yaptı
4 Haziran	(Pekin) Askerler Pekin'deki Protesto Gösterisine Saldırıp Bastırdı; Binlerce Kişi Çatışmaya Girdi, Çok Sayıda Kişi Öldü
8 Haziran	(Varşova) Varşova Dayanışmanın Zaferini ve Partinin Küçük Düşürücü Kayıplarını Kabul Etti
11 Haziran	(Pekin) Demokrasi Hareketi: Şimdilik Bitti
16 Haziran	(Budapeşte) '56 Devrimine Önayak Olan Macar, Kahraman Olarak Gömüldü
15 Ekim	(Batı Berlin) Doğu Alman Hareketine Takipçileri El Koydu
4 Kasım	(Doğu Berlin) Doğu Berlin'de 500.000 Kişi Değişim İçin Toplandı; Göçmenlere Batıya Geçiş İzni Verildi
20 Kasım	(Prag) Prag'da 200.000 Kişi Değişim Çağrısı Yapmak İçin Yürüdü
25 Kasım	(Prag) Parg Parti Liderleri İstifa Etti; Yeni Başkan, 48, Sürpriz Seçim, 350.000 Kişi Mitingde Dubček'i Alkışladı
26 Kasım	(Budapeşte) Macarlar 42 Yıl Sonra İlk Serbest Seçimlerini Yaptılar, Boykottan Kaçındılar
27 Kasım	(Prag) Milyonlarca Çekoslavakyalı İki Saatlik Genel Grevle Parti Üzerindeki Baskısını Artırdı
4 Aralık	(Prag) Yeni Hükümeti Devirmek İçin Prag'da Protesto Mitingleri Yeniden Başladı
24 Aralık	(Bükreş) Romanya Ordusu Başkentte Kazandı; ama Çatışma Devam Ediyor

Kaynak: Gwertzman ve Kaufman 1991.

ÇİZELGE 4.3: Pekin Öğrenci Hareketinin Kronolojisi, 1989

16 Nisan	Çin Komünist Partisinin eski genel sekreteri Hu Yaobang'ın ölümü üzerine öğrenciler ve pek çok Pekin işçisi Tiananmen Meydanına çelenk ve matem dizeleri bıraktılar.
17 Nisan	Öğrenciler Hu Yaobang'ı anmak için Tiananmen'e yürüdüler.
20 Nisan	Xinhua Kapısında polis ve öğrenciler arasında çatışma; bazı öğrenciler dersleri boykot ettiler.
22 Nisan	Büyük Halk Salonunda Hu'nun cenaze töreni; yaklaşık 50.000 öğrenci törene katılmak için Tiananmen'e yürüdü; öğrenciler salonun merdivenlerine diz çöküp dilekçe verdiler ve başbakan Li Peng'le görüşme talebinde bulundular.
23 Nisan	Öğrenciler Pekin Öğrenci Özerk Birliği Geçici Komitesini kurdular.
26 Nisan	*People's Daily* öğrenci hareketini "planlı tezgâh," "isyan" diye tanımladı.
27 Nisan	Yaklaşık 100.000 öğrenci Tiananmen'e yürüdü ve gazeteyi protesto etti. Danıştay öğrencilerle görüşmeye istekli olduğunu beyan etti.
29 Nisan	Kıdemli hükümet yetkilileri 16 Pekin üniversitesinden seçilmiş 45 öğrenciyle görüştü; ama diğer öğrenciler bu görüşmeyi ve öğrenci temsilcilerini protesto ettiler.
4 Mayıs	Öğrenciler (1919'un) 4 Mayıs hareketinin yıldönümü anısına yürüdüler.
5 Mayıs	Öğrenciler Pekin Öğrenci Diyalogu Heyetini kurdular. Çoğu öğrenci ders boykotuna son verdi.
13 Mayıs	300 öğrenci Tiananmen'de açlık grevine başladı, sayıları hemen 3.000 grevciye ve binlerce destekçiye yükseldi.
14 Mayıs	Üst düzey devlet temsilcileri eylemci öğrencilerle görüştü, öğrencilerin bölünmelerinden ötürü kargaşa çıktı, öğrenciler görüşmelerden çekildi.
15 Mayıs	Mihail Gorbaçov resmi ziyarette bulundu; Tiananmen işgal edildiği için hükümet resmi karşılamayı Pekin havaalanında yapmak zorunda kaldı.
17 Mayıs	Bir milyondan fazla Pekin sakini, öğrencileri ve açlık grevi yapanları desteklemek için yürüdü.
19 Mayıs	Hükümet savaş hukukunu ilan etti; ama vatandaşlar ve öğrenciler askerleri engellediler. Pekin dışından gelen öğrenciler şehre akın ettiler.
3 Haziran	Askeri baskı başladı, hükümet güçleri yüzlerce insanı öldürdü.
4 Haziran	Askerler Tiananmen'de geriye kalan 4.000 öğrenciyi ablukaya aldı; öğrenciler meydanı terk ettiler.

Kaynak: Zhao 2001: xxv-xxvi

Pekin'deki mücadeleler demokrasi için büyük bir yenilgiyle sonuçlandı ama bu arada dünyanın dikkatini Çin'deki kitlesel harekete çekmeyi başardı. Çizelge 4.3 yalnızca Pekin'de gerçekleşen olayların kısa bir özetini sunmakta. Aslında Haziranda ülkenin her yerindeki öğrenciler ve işçiler Pekin olaylarına bu ya da şu şekilde katılmışlardı. Koordineli muhalifler otoriter rejimlerle karşılaştıklarında genelde üç seçenekleri olur: sessizce zamanı kollamak, yasaklanmış gizli kapaklı tahribat faaliyetlerinde bulunmak ya da toplanma ve ifade hürriyeti için tanınan kısıtlı imkânları genişletmeye çalışmak. Üçüncü seçenekte, rejime yönelik eleştiriler, genelde, yetkililerin her zamankinden daha hoşgörülü olduğu ve halkın daha faza katılım gösterdiği resmi tatiller ve kutlamalarda –Mardi Gras, açılış törenleri, cenaze törenleri, resmi düğünler ve benzeri– yapılır. Pekin olayları tam da bu minvalde öğrencilerin Çin Komünist Partisinin eski genel sekreteri merhum Hu Yaobang'ı anmasıyla başladı. Hu Yaobang aslında görevdeyken öğrenciler tarafından pek sevilmezdi ama öğrencilerin taleplerine son derece müsamahakâr yaklaşması nedeniyle 1987'de görevinden atılınca ün kazandı.

Çok geçmeden öğrenciler kutlama ortamını, Çinlilere has özellikler taşımakla birlikte başka yerlerdeki toplumsal hareketlere çeşitli açılardan benzeyen bir harekete dönüştürdüler. Hükümet 22 Nisanda Tiananmen Meydanındaki Büyük Halk Salonunda Hu Yaobang için devlet cenazesi düzenlediğinde, 50.000 civarında öğrenci törene katılmak için meydana geldi. Eski, bilindik usul içinde öğrenci grupları okudukları bölümleri gösteren pankartlar taşıyarak düzenli bir şekilde Tiananmen'e vardılar (Perry 2002: 313). Onlardan bazıları Büyük Salonun merdivenlerine diz çöküp dilekçe yazarak Başbakan Li Peng'le görüşme talebinde bulunmak suretiyle eski rejimin âdetlerini yerine getirdiler. Nisanın ortasından Haziranın başına kadar geçen süreçte, öğrenci grupları hükümetin silahlı güçlerinin varlığına rağmen pro-

testolarını sürdürdüler; toplanma yasağına rağmen yürüdüler, slogan attılar, açlık grevine gittiler, kamu alanlarını boşaltma emirlerine direndiler ve polise şişe ve ayakkabı attılar. Çin'de kamusal alandaki bu çatışmacı etkinlikler ülkenin siyasi yapısı, konuşma özgürlüğünün ve hükümete karşı herhangi bir muhalefetin kısıtlanması nedeniyle son derece önemlidir. Bu arada Mihail Gorbaçov'un 14 ve 15 Mayısta yaptığı resmi ziyaret rejimin liderlerini (Tiananmen'de Gorbaçov'a geleneksel karşılama törenini yapamayan) utandırdı ve öğrencileri Gorbaçov tarzı reform yapma çağrısında bulunmaya yüreklendirdi.

Bu arada öğrenci olmayan binlerce vatandaş rejime karşı açık meydan okuyuşta eylemci öğrencilere katıldı. İki kronolojimizin de gösterdiği üzere, 17 Mayısta öğrenci gösterilerini ve açlık grevlerini desteklemek için 1 milyon civarında insan Pekin'de yürüdü. Göstericilerle birlikte onları destekleyenler 19-20 Mayıs gecesi Tiananmen Meydanını temizlemek için gönderilen 100.000 askere engel oldular. Özel girişimciler bataryalı mikrofonlar gibi araç gereç, hizmet ve para yardımı yaparak öğrenci sözcülerine katkıda bulundular. Öğrenci organizatörlerinden gelen önemli ölçüde kösteklemeye (giderek artan baskı tehditleri organizatörlerin fikrini değiştirene değin) rağmen kayda değer sayıda işçi de Tiananmen hareketine yardım ve destek sundu (Perry 2002: 318-23). Dahası, Pekin dışından gelen son öğrenci akınları meydandaki kalabalığı gitgide artırdı. Hareket Pekin öğrencilerinin organizasyonunun dışına taşmaya başladı.

Pekin içinde ve civarında savaş hukuku yürürlüğe sokulunca, orada oturanlar askerlere hakaret edip saldırdılar. Ne var ki askerler 3 Haziran gecesi Tiananmen'de ezici bir güçle karşı saldırıya geçti, şehri yeniden ele geçirirlerken, yaklaşık 250 kişiyi öldürdüler, kendilerinden de yarım düzine adam öldü. 4 Haziran, sabah 4:30 ile 6:30 saatleri arasında geriye kalan öğrenciler askeriyenin açtığı yollardan geçerek Tiananmen Meydanından çıktılar (Zhao 2001: 203-7). 1989'un

sonunda öğrencilerin ve işçilerin sivil özgürlükler adına yaptıkları halk gösterileri Çin'de sona erdi.

Doğu Avrupa'da toplumsal hareketler daha uzun ömürlü bir başarı elde etti. *Yıllık Kayıtlar* Doğu Avrupa'nın fırtınalı yılı hakkında yaptığı yoruma tam iki yüzyıl önce gerçekleşmiş Fransız Devrimiyle bir kıyaslama yaparak başlıyor:

> 1989'a dönüp bakacak olursak Fransız Devriminin Temmuz 1789'da başlamasının 200. yıldönümü kutlamaları, Doğu Avrupa'da Ekimden sonra gelişen ve gerek çeşitliliği gerekse hızı bakımından devrimci bir etiket kazanan olayların aktüel dramasının tarihsel bir açılışı gibi görünüyor. Her biri Avrupa'nın daha geniş ölçekli bir dönüşümünün sembolik açılışı olan Bastille'in ele geçirilmesiyle Berlin Duvarının yıkılması arasında aslında geçmişe dayanan bir benzerlik söz konusudur. Fransız Devriminin ideolojik manifestosu olmuş İnsan Hakları Beyannamesi, kişisel özgürlükler ve politik demokrasi taleplerinin büyük büyük büyük babasıdır. Bu talepler önce Doğu Almanya'da, ardından Çekoslovakya'da otoriter idareyi ezip geçmiş, peşinden Polonya ve Macaristan'da yavaş adımlarla ilerlese de radikalliğini koruyan reformlar gelmiş, sonra da Bulgaristan'da tereddütlü değişimler yaşanmış ve nihayet Romanya'da başarılı bir başkaldırı gerçekleşmiştir.
>
> (*Yıllık Kayıtlar* 1989: 1)

Her ne kadar *Yıllık Kayıtlar*'da tekrarlanan "hareket" ("movement") sözcüğü belli ülkelerin politikalarını ifade etmek için kullanılsa da editör 1989 olaylarını toplumsal hareket ya da bir dizi toplumsal hareket olarak tanımlamıyor. Aslında ismi verilmemiş yazar *Yıllık Kayıtlar*'ın kurucusu Edmund Burke'den şu uyarıda bulunmasını istemişti: "Onun haklı olarak öngördüğü gibi, eğer bireylerin savlarını ciddiye almazsanız ve onların ait oldukları toplumlardan uzak düşerseniz, halkın hâkimiyetinin canlanışı diye görülen merkezi otoritenin despotizmiyle karşılaşırsınız" (*Yıllık Kayıtlar* 1989: 3). Toplumsal hareket tarzında hak talep etmek ve halk egemenliği için yapılan çağrılar arasındaki endişe uyandırı-

cı bağlantı bundan daha etkili bir şekilde dile getirilemezdi. Doğu Avrupalı eylemciler bu tür taleplerde bulunuyorlardı. Doğu Almanya, Rusya, Çin, Polonya, Macaristan, Çek ve Romanya'daki sıradan insanların önceki çeyrek yüzyılda kamu politikasına katılışlarından farklı olarak, 1989 yılı kampanyalar, DBSB gösterilerini ve 1. Bölümde anlatılan toplumsal hareket repertuvarındaki diğer etkinliklerin şaşırtıcı ölçüde bir arada sergilenmesine tanık oldu.

Baskıcı bir rejimin 1989'a kadar sarsılmadan hükümranlığını sürdürdüğü Çekoslovakya örneğine bakalım. Rejim güçleri Varşova Paktının 21 Ağustos 1968'de Çekoslovakya'yı işgalinin yıldönümünü anmak için Prag'da toplananları acımasız bir şekilde dağıttı. Öte yandan polis ve askeriye 1939'da Nazi hükümeti tarafından öldürülmüş bir öğrenciyi anmak için 17 Kasımda toplanan öğrencileri yine dağıttığında, bu sefer öğrenciler ve tiyatro grupları genel grev çağrısında bulunmak için ulusal bağlantılarını kullandılar. Sivil Forum adında yeni bir grup, oyun yazarı Václav Havel'in kaleme aldığı ve 17 Kasım gösterilerindeki baskı güçlerinin cezalandırılmasını ve sivil özgürlüklerin hayata geçirilmesini isteyen bir bildiriyi destekledi. Çekoslovakya nüfusunun tahminen dörtte üçü, 27 Kasımdaki iki saatlik greve destek verdi. Daha sonra,

> Başbakan Adamec 3 Aralık 1989'da, Komünist Parti üyelerinin çoğunluğu elinde tutacağı bir reform hükümetinin kurulmasını önerdi. Sivil Forum bunu reddetti ve tekrar greve gitme tehdidinde bulundu. 7 Aralıkta hükümet boyun eğdi ve Adamec istifa etti. Sivil hareketlerle Leninist rejimin temsilcileri arasındaki iki günlük hummalı müzakerelerden sonra Başkan Gustav Husák, Sivil Forum üyelerinin çoğunluğu elinde tutacağı, Ulusal Uzlaşı hükümetinin kurulacağını ilan etti ve istifasını verdi. 30 Aralık 1989'da Sivil Forumun sözcüsü Václav Havel'in başkan seçilmesiyle birlikte Çekoslovakya'da Komünist Partinin hızlı çöküşü tamamlanmış oldu.
>
> (Glenn 2001: 8)

Toplumsal hareket stratejilerinin baş döndürücü şekilde yayılması, devlet sosyalizmini uygulayan ve bir süre direnen rejimin çöküşünü hızlandırdı.

Buna benzer senaryolar değişik tempolarda Doğu Avrupa'nın çoğunda gerçekleşti. Sovyetler Birliği ve onun halefleri üzerine odaklanan Mark Beissinger 1989'dan önce, 1989'da ve 1989'dan sonra Doğu Avrupa'da toplumsal hareket repertuvarının kullanılmasına ilişkin en kapsamlı incelemeyi yaptı. Çok zengin kaynaklardan yola çıkarak iki tür olayın dökümünü çıkardı: 100 ya da daha fazla insanın yaptığı halk gösterileri ve 15 ya da daha fazla insanın toplanarak kişilere veya mülkiyete saldırdıkları "kitlesel şiddet olayları" (Beissinger 2002: 462-65). Beissinger, Mihail Gorbaçov'un reform programlarına başlamasından önce Sovyetler Birliğinde gösterilerin ve saldırıların ara sıra gerçekleştiğine işaret ediyor. Sözgelimi Nisan 1965'te, elli yıl önce gerçekleşmiş Osmanlı tehcirinin ve Ermeni katliamının kurbanlarını anmak üzere 100.000 insan Ermenistan'ın Erivan şehrinde toplanmıştı (Beissinger 2002: 71). Fakat baskı rejiminin altında gerek gösteriler gerekse devlet görevlilerinin dışındaki birilerinin toplu saldırıları çok nadir gerçekleşti.

Öte yandan 1985'te reformcu Gorbaçov'un Komünist Partinin başına geçmesi toplumsal hareket tarzında hak talebinde bulunma eyleminin muazzam şekilde yaygınlaşmasına yol açtı. Sadece kitlesel gösterilerin değil, özel amaçlı birlikler, grevler, basın kampanyaları ve uluslararası destek için başvurular önemli ölçüde arttı (Bu başvurular uluslararası muhataplara erişmek için genelde yerel dilde değil de İngilizce yazılmış gösteri tutanaklarını içeriyordu). Her ne kadar Sovyet toplumsal hareketlerinin eski talepleri politik ve ekonomik reform üzerine odaklanmış olsa da çok geçmeden milliyetçi talepler ağırlık kazandı. Ruslar bazen Sovyetler Birliği içinde özel tanınma talebinde bulundular; Boris Yeltsin ilkin iktidara bir Rus milliyetçisi olarak geldi. Ama taleplerin çoğu –ayrıca kitlesel şiddet olayları da– Estonya,

Ermenistan ya da Çeçenya gibi Sovyetler Birliğinin himayesi altındaki etnik cumhuriyetlerin tanınması, özerkliği ya da bağımsızlığına odaklıydı.

Şiddet içeren ve içermeyen, milliyetçi ve milliyetçi olmayan olayların görece zamanlaması bize özgün bir anlatı sunmaktadır. Milliyetçi olmayan taleplere odaklı, şiddet içermeyen gösteriler 1989-90'da zirve noktasına ulaşırken, çeşitli talep sahipleri devlet yapısını, yardımların dağıtımını, güvenliğin sağlanmasını ve ilgili sivil katılım meselelerini etkilemek için çaba sarf ediyorlardı. Etnik ve ulusal haklar için yapılan şiddetsiz gösteriler 1989'da büyük ölçüde arttı ama 1991'de daha da sıklaşıp sonra yavaş yavaş azalmaya başladı. Milliyetçilikle ilgili olmayan meselelere odaklanan şiddetli saldırılar hiçbir zaman sıkça yaşanmadı ama 1989'dan sonra daha sıklaştı. En çarpıcı değişim milliyetçi şiddet olgusunda gerçekleşti: Bu olaylar 1989 ve 1990 yıllarında ikincil tırmanışıyla birlikte 1992'de benzersiz zirvesine ulaştı ve sonra hızla düşüşe geçti (Beissinger 2002: 105, 284). Beissinger olay zincirini politik bir döngünün sonucu diye açıklamaktadır: İlk isyancılar genelde ya bazı kazanımlar elde ettiler ya da barışçıl bir şekilde dağıldılar ama önceki başarısızlıklara ya da toplumsal hareket sahasına geç çıkmalarına –özellikle programları politik özerklik ya da bağımsızlık üzerine odaklıysa– rağmen direşken olanlar yükselen direnişle karşılaştılar ve gittikçe, şiddet içeren veya şiddeti körükleyen hak talebi etkinliklerine eğilim gösterdiler.

Grzegorz Ekiert ve Jan Kubik Polonya için 1989-1993 dönemini içeren benzeri bir "protesto olayları" kataloğu hazırladılar (Eğer katılımcılar alışılmadık yollarla belli taleplerde bulunuyorlarsa ve buna üç ya da daha fazla insan katılıyorsa –intihar eyleminden diğer "uç" eylemlere kadar-, bu olay protesto diye nitelendirilmiştir). Polonya'da kitlesel gösteriler 1989'da komünist rejimin yıkılmasına eşlik etti ama geniş bir yelpaze oluşturan talep sahipleri programla-

rını, kimliklerini ve politik duruşlarını sergileyince 1991'de yeni bir gösteri dalgası kabardı. 1993 takviminde:

> Ocakta yaklaşık 7.000 kişi başkana karşı gösteri yaptı ve kaldığı konağın önünde temsili kuklasını yaktı. Martta 10.000'den fazla kamu sektörü çalışanı Varşova caddelerinde yürüyüş yaparak maaşlarının artırılmasını ve devletin eğitim ve sağlığa daha fazla harcama yapmasını talep ettiler. Mayısta 4000 çiftçi hükümet binasının önüne kuru ot yığınlarını boşaltarak hükümetin tarım politikalarını eleştirdi ve fiyat kontrolü, koruyucu tarifeler ve kredi garantisi taleplerinde bulundu. Haziranda binlerce gösterici Varşova caddelerinde polisle çatışmaya girdi ve protesto, hükümet binasının önünde kırmızı bir domuz resminin yakılmasıyla sona erdi.
>
> (Ekiert ve Kubik 1999: 108)

Bunlar, Ekiert ve Kubik'in incelediği, 1993'te Polonya'da yaşanan 250 protesto olayından en göze çarpanları. Polonya'nın devlet sosyalizminden çıktığı göz önüne alınırsa, olayların nihai benzerliği dikkat çekmektedir. Eski komünist liderleri temsil eden kırmızı domuz gibi belli deyimlere rağmen bu olaylar demokratik ve demokratikleşen dünyanın başka yerlerindeki gösterilere büyük ölçüde benzemektedir.

Bunlar Toplumsal Hareketler Miydi?

Otoriter rejimler altında yürümüş 1989'un halk hareketleri ne ölçüde toplumsal hareketler diye nitelendirilebilir? Çok hassas ve kaygan bir zemin üzerindeyiz. Çin'de olmasa bile Doğu Avrupa'nın çoğu yerinde bizim 19. yüzyıl incelememizden kolaylıkla tanıyabileceğimiz toplumsal hareketler sonunda politik hak talebinde bulunmanın yaygın yolları haline geldiler. Polonya ya da Çek Cumhuriyeti'ne baktığımızda gösteri düzenleme, basına demeç verme ve belli kamu programlarına bağlı özel amaçlı birlikler kurma gibi toplumsal hareket repertuvarında yer alan etkinlikleri, kampanyaları

ve DBSB gösterilerini bir arada tekrar tekrar görebiliyoruz. Yalnızca siyasi muhalifler değil, diğer pek çok grup da bu tür hak talebinde bulunma yollarını kullanıyorlar. Ancak zamanın ve politik sürecin hangi noktasında kampanya, repertuvar ve DBSB gösterinin toplumsal hareket sentezi çeşitli gruplar, meseleler ve talep nesneleri açısından yaygın şekilde erişilebilir oldu? Bu mesele iki bakımdan önemlidir: Birincisi, söz konusu mesele toplumsal hareketlerle demokratikleşme arasındaki genel nedensel bağlarla ilişkilidir; ikincisi, eğer her rejim gerçekte az ya da çok bağımsız şekilde kendi toplumsal hareketini icat ettiyse, bu olgu benim önceki bölümlerde 18 ve 19. yüzyılların tarihlerinden çıkarsadığım, bir seferlik icat etme ve bu icadın uyumla soṇradan yayılması anlatısına ters düşmektedir.

Şimdi benzer kararlara uyguladığımız üç test sorusuna dikkatle bakalım:

1) *Benzerlik:* Bu tekil kampanya, etkinlik ya da DBSB gösterisi gelişmiş toplumsal hareketlerde umumiyetle gerçekleşen tiptekilere benziyor mu?

2) *Birleşme:* Bu tekil kampanya başka yerlerdeki toplumsal hareketlerdekine benzer şekilde etkinlikleri ve DBSB gösterilerini birleştiriyor mu?

3) *Erişilebilirlik:* Bu ortamda kampanya, etkinlikler ve DBSB gösterilerinin karakteristik birlikteliği farklı meseleler, talep ve talep nesneleri açısından şu anda yaygın şekilde erişilebilir midir?

Bir kez sorunu bu şekilde ortaya koyarsak daha baştan 1989'un devlet sosyalizmini savunan hareketlerinin ilk başlık altına girdiğini kolaylıkla görebiliriz: Büyük Salonun merdivenlerine diz çökme ve kırmızı domuz resimlerini yakma gibi yerel deyimleri bir kenara bırakırsak tüm bu hareketler başka yerlerdeki toplumsal hareket etkinliklerine apaçık bazı benzerlikler taşıyor. Gelgelelim bu noktada hiçbiri üçüncü aşamaya, yani kampanyaları, etkinlikleri ve

DBSB gösterilerini kamu politikasında yaygın şekilde erişilebilir hale getirme aşamasına ulaşamıyor. Hepsi ortalarda bir yerde duruyor; kampanya, etkinlikler ve DBSB gösterilerini sentezleyerek rejim değişikliği talebinde bulunan uzun ömürlü toplumsal hareketlere dönüştürme sürecinin öncesinde ya da sonrasında bulunuyorlar. Kampanyalar, etkinlikler ve DBSB gösterilerini yaygın şekilde erişilebilir kılmayı içeren üçüncü aşamaya varmak için bu hareketlerin, yakın çevrelerinin ve köklerinin ötesine geçmeleri gerekirdi.

Söz konusu bütün bu ülkeler toplumsal hareket eylemi için iki model kaynağına sahiptiler: Erken dönem tarihleri ve sosyalist olmayan dünyadaki toplumsal hareketlere ilişkin bilgileri. Sosyalizme kaymadan önce Çin, Rusya, Polonya, Macaristan, Doğu Almanya, Romanya ve Çekoslovakya, tüm bu ülkeler 20. yüzyılın önemli dönemlerinden geçtiler. Bu dönemlerde toplumlarının hiç değilse bir kesimi örgütlenme, miting düzenleme, gösteri yapma, demeç verme ve kampanya yapma gibi toplumsal hareket etkinliklerini ateşli bir biçimde sergilediler. Eski girişimler hâlâ kullanılabilir modeller olarak kaldı. Dahası radyo, televizyon, elektronik posta ve çift yönlü yolculuklar sayesinde, devlet sosyalizmini uygulayan ülkelerin vatandaşlarının çoğu Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Doğu Asya'daki kapitalist ülkelerin kamu politikasından haberdar oldular. En azından 1968 Batı Berlin öğrenci hareketinden itibaren özellikle Doğu Almanya, Batı Almanya kaynaklı toplumsal hareket modellerinden büyük ölçüde yararlandı. Yerel tarihi mevcut modellerle sentezleyen, 1989'un devlet sosyalizmini uygulayan rejimlerindeki muhalifler kendi toplumsal hareket kesimlerini oluşturmaya başlıyorlardı.

O günlerde toplumsal hareketler Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'nın dışındaki çeşitli ülkelerde kamu politikasının muntazam unsurları haline geldi. 1968 başkaldırısı, Meksikalı öğrencilerin toplumsal hareket tarzındaki hak talebine katıldıklarını bize gösterdi. Latin Amerika'nın başka yerle-

rinde toplumsal hareketler 1989'da çoğaldı. Örneğin Arjantin'de iktidarın radikal Raul Alfonsin'den Peronist Carlos Saul Menem'e geçişi –iktidardaki partinin barışçıl bir şekilde koltuğu bırakmasının 1916'dan beri Arjantin'deki ilk örneği– için verilen mücadeleler ticari sendikalar, insan hakları grupları, asker gaziler ve Madres de la Plaza de Mayo (aile fertleri askeriye tarafından kaçırılmış ve Buenos Aires'teki bir halk meydanında beyaz başörtüleriyle buluşan anneler) tarafından yürütülen geniş katılımlı hareketleri doğurdu. Öte yandan otoriter Şili'de (General Pinochet tarafından yönetilen), Paraguay'da (bir darbenin uzun süre iktidarda kalmış Alfredo Stroessner'i devirip yerine başka bir generali getirdiği) ve Küba'da (Fidel Castro'nun kendine özgü devlet sosyalizminin halkın ifade özgürlüğünü sıkı kontrol ettiği) toplumsal hareketler meydana çıkmadı.

Tüm bu otoriter ülkeler toplumsal hareket etkinliğinin ilk dönemlerinden geçtiler ama despotlar ve diktatörler bu etkinliği bastırdı. Sözgelimi Küba'da toplumsal hareketler Fulgencio Batista'nın 1952 darbesinden önce filizlenmişti ve Castro'nun öncülüğündeki 1959 devrimine değin rejimin zayıf olduğu zamanlarda da aralıklı olarak devam etti. 1955'te

> bir dizi gelişme Batista karşıtı harekete damgasını vurdu. *Auténticos*, *ortodoxos* ve diğer *politicos* yeniden bir araya gelip daha sağlam bir koordinasyon kurdular. Üniversite öğrencileri yeni lider seçtiler ve rahatsızlıklarını yeniden dile getirdiler. Yılın sonuna doğru bağımsızlık savaşının gazisi Cosme de la Torriente, Friends of Republic Society [Cumhuriyetçi Toplumun Dostları] adlı birliği kurup sivil diyalog ve yeni bir seçim turu talebinde bulundu. 26 Temmuz hareketi dışında diğer tüm muhalif kesimler buna katıldılar. Gerçi Batista daveti kabul ettiyse de programlanan tarih olan 1958'den önce seçimlerin yapılmayacağını bildirdi. Çevirdiği dolaplar, silahlı mücadelenin iktidara karşı meydan okumanın tek yolu olduğunu savunanların ekmeğine yağ sürdü.
>
> (Pérez-Stable 1993: 56)

Her ne kadar kendilerini 26 Temmuz hareketi diye adlandırsalar da Castro yanlıları 1959'da iktidarı ele geçirdiklerinde muhalefet kampanyalarını, etkinliklerini ve DBSB gösterilerini hemen bastırdılar (Pérez-Stable 1993: 52-81). Kısacası 1989'da Latin Amerika'daki toplumsal hareketlerin manzarası görece demokratik rejimlerdekine benziyordu. Latin Amerika'nın birçok otoriter idarecisi hâlâ tabandan gelen kampanyaları, toplumsal hareket etkinliklerini ve DBSB gösterilerini kösteklemektedir. Bu da daha özgür ve daha demokratik devletlerin toplumsal hareketlerin filizlenmesi için daha çok imkân sunduğunu bizlere göstermektedir.

Yüzyılın sonuna gelindiğinde tüm dünya için geçerli olan temel genelleme şuydu: Nerede nispeten kapsamlı demokratik kurumlar yürürlükte idiyse, orada toplumsal hareketler de etkindi. Dahası nerede demokrasiye doğru hızlı adımlar atılıyorsa –Güney Kore, Tayvan, Güney Afrika ve başka yerlerde– o adımlar hemen toplumsal hareket tarzında kampanyaların, etkinliklerin ve DBSB gösterilerinin filizlenmesine yol açıyordu. Hiç kuşkusuz bazen toplumsal hareketler ister demokratik ister otoriter olsun bütün ülkeleri etkisi altına alıyordu; örneğin televizyon dünyanın uzak köşelerindeki gösterileri, kamu alanlarında toplaşanları, saf halinde yürüyenleri, slogan atanları, rozet taşıyıp pankart açanları vb zaman zaman gösteriyordu. Bu durum bize üç bölümlü testimizi hatırlatıyor: 1) benzeyiş, 2) birleşme, 3) erişilebilirlik.

2000'e gelindiğinde neredeyse her ülke zaman zaman birinci bölümden geçiyordu. Rejimin destekçileri ya da muhalifleri toplumsal hareket dizgesindeki unsurlardan bu ya da şu unsuru benimsiyordu. Ülkelerin büyük çoğunluğu kendilerini bir şekilde demokrasi diye ilan ettiğinden uluslararası medyanın somut varlığı kampanyalar, toplumsal hareket etkinlikleri ya da (özellikle) DBSB gösterileriyle hak talebinde bulunma eylemlerinin hiç değilse bazılarını öne çıkarıyordu. Öte yandan çok az sayıda rejim testimizin üçüncü bölümünden kesinkes geçti. Hatırı sayılır bir azınlığı oluşturan diğer rejimlerde de toplumun bazı ayrıcalıklı kesimleri öngördük-

leri sınırlar içinde kaldıkları ve rejimin en güçlü aktörlerine saldırıda bulunmaktan kaçındıkları sürece, kısıtlı da olsa toplumsal hareket tarzında hak talebinde bulunma etkinliğini yürütebildiler. Öğrenciler (kuşkusuz çoğunlukla yönetici sınıfın çocukları olan) bir dizi yarı otoriter rejimde bu ihtiyatlı ayrıcalıktan istifade ettiler.

Endonezya bu noktada bariz bir örnek oluşturuyor. Her ne kadar 1990'larda Endonezya'da çekişmeli seçimler gerçek hükümet değişikliklerine yol açıyorduysa da askeriye hükümet içinde ve arkasında büyük bir güce sahipti, bir dizi isyana önayak oldu ve pek de cezalandırılma korkusu duymadan yaygın şekilde şiddete başvurdu. 2000'de New York temelli demokrasiyi denetleme örgütü olan Freedom House, Endonezya'yı politik haklar ve sivil özgürlükler çizelgesinin ortasına yerleştirdi ve rejimi "kısmen özgür" diye nitelendirdi (Karatnycky 2000: 235). Haziran 1999'da ülke genelindeki seçimin sonuçları geç ilan edildikten sonra,

> 23 Eylülde Cakarta'daki öğrenciler reform sözleri tutulmazsa sokaklara dökülecekleri yönünde hükümeti uyardılar. O gün parlamento ulusal güvenlikle ilgili ordu destekli bir kararı kabul ederek orduya bölgesel ve ulusal çapta olağanüstü hal ilan etme yetkisini tanıdı. Bunun üzerine demokrasi yanlısı gruplar ve öğrenciler binlerce kişinin katıldığı protesto gösterileri düzenlediler, güvenlik güçleriyle çatıştılar. Biri asker olmak üzere dört kişi öldü. 24 Eylülde hükümet hukukun icrasını askıya aldığını bildirdi.
>
> (İnsan Hakları İzleme Örgütü 2000: 193-94)

Toplumsal hareket tarzında girişimler bu küçük açılışla başlarken, öte yandan Cakarta'da Endonezyalıların çoğu, İnsan Hakları İzleme Örgütünün "toplu isyan" diye adlandırdığı çok farklı bir politika yürütüyordu. "Toplu isyanlara" dinsel hizipler, ayrılıkçılar ve diktatörlerin militanları katılıyordu.

Dahası barışçıl protestoların yapıldığı yerlerde onlar toplumsal hareket etkileşimlerine pek benzemiyorlardı. Sözgelimi Şubat 1999'da,

> Irian Jaya'dan önde gelen 100 kanaat önderi Irian Jaya'nın bağımsızlığına yönelik halkın talebini Irian Jaya'nın gelecekteki politik konumu hakkında "ulusal diyalog" diye adlandırılan bir bildiriyle başkan Habibie'ye iletti. Hükümet bağımsızlığın tartışılmasını reddetti ve Nisan ayında mitinge katılan kişiler mitingin sonuçlarını halka duyurmak istediğinde, Irian Jaya emniyet müdürü konunun daha fazla tartışılmasını yasakladı. Ağustosta beş seçkin Irianlı'nın 28 Haziran itibarıyla Endonezya'dan ayrılmasının yasaklandığı haberi sızdı. Askeriyenin önayak olduğu ve göçmenlik görevlilerinin hayata geçirdiği yasak, belirtilmeyen güvenlik gerekçelerine dayandırıldı.
>
> (İnsan Hakları İzleme Örgütü 2000: 195)

Her ne kadar Sovyetler Birliği ve onun 1989-1992 dönemindeki ardıl devletleri yerleşik demokrasiler diye pek nitelendirilemese de Beissinger'in oradaki hak talebinde bulunma girişimleri üzerine yaptığı inceleme, 1999'daki Endonezya'ya kıyasla 1989'da Sovyetler Birliğinin toplumsal hareketi kurumsallaştırmaya daha fazla yaklaştığını ortaya koymaktadır.

Mamafih her iki durumda da uluslararası arena toplumsal hareket etkinliklerinde ve onların bastırılmasında önemli bir değişikliğe yol açtı. Sovyetler Birliğinin göstericileri, Sovyet otoriteleriyle karşılaştıklarında politik otonomi için potansiyel dış destekçilerden yardım isterken, Cakartalı öğrenciler de gerek ülkenin elit bir kesime mensup oldukları gerekse ertesi gün uluslararası medya, taleplerini –ve belki de polisle mücadelelerini– yayınlayacağı için sokakları doldurabildiler. Üç bölümlük testimizde bazı Endonezya öğrenci hareketlerinin ikinci bölümü geçtiklerini söyleyebiliriz ama 20. yüzyılın sonu itibarıyla bir bütün olarak Endonezya'yı toplumsal hareketleri tam anlamıyla kurumsallaştırmış ülkeler listesine kesinlikle sokamayız.

20. Yüzyıldaki Değişimler

2000'e gelindiğinde, toplumsal hareket tarzında hak talebinde bulunmayı yasallaştıran az sayıda ulusal rejimin geçmişinde, toplumsal hareketlerin gerek karakterinde gerekse yayılmasında önemli değişimlere sahne olmuş bir yüzyıl yatıyordu. 20. yüzyılın önemli eğilimleri şunlardır:

- Toplumsal hareket organizatörleri ve yerel otoriteler, özellikle de kamu düzeni ve kitlelerin kontrol altına alınmasında uzmanlaşmış polis arasındaki (bazı) ilişkilerin rutinleşmesi,
- Kampanyaların, toplumsal hareket etkinliklerinin ve DBSB gösterilerinin iletişim araçlarının değişmesine paralel olarak evrilmesi,
- Radikal ve reformcu hareketlerin aleyhtarlarının toplumsal hareket kampanyalarını benimsemesi,
- Toplumsal hareketin erken geliştiği ülkelerin dışındaki ülkelerdeki yerel ve ulusal siyasi kültürlerde toplumsal hareket kampanyalarının, repertuvarlarının ve DBSB gösterilerinin önemli ölçüde kabul görmesi.

Yüzyıl boyunca toplumsal hareket eylemcileri ve yetkililer arasındaki ilişkilerde etkileyici değişimler yaşandı. 20. yüzyılın sonunda toplumsal hareketlere katılan pek çok kişi polisi ve yerel otoriteleri hâlâ kendine düşman olarak görüyordu; gaddarlık ve baskıya dair yığınla hikâye anlatıyorlardı. Yine de bir önceki yüzyılla karşılaştırıldığında yasal ortam önemli ölçüde değişmişti. Toplumsal hareketlerin mütemadiyen etkin olduğu yerlerde otoriteler hâlâ miting ve gösteri için izin isteyebiliyor; şüpheli örgütlerin kayda geçilmesini talep edebiliyor; gözetim, sızma, komplo kovuşturmaları ya da vergi tahakkukları yoluyla o örgütleri izleyebiliyor; muhaliflerin medyayı kullanmasını kısıtlayabiliyor; kamuya malolmuş kişileri saldırıdan koruyabiliyor ya da hareketin düşmanlarının kirli oyunları konusunda onları uyarabiliyordu. Göstericileri kurşunla vurup öldürmek, hareketin

eylemcilerini huzuru kaçırıyor diye hapse atmak ve muhalif örgütleri tümden yasaklamakla kıyaslandığında, 20. yüzyılın sonlarında, yaygın toplumsal hareket pratikleri, pek çok yerde eylemcilerle rejimler arasındaki ilişkilerde büyük bir değişimin yaşandığını açığa vuruyordu.

Değişimi daha yakından görmek için yüzyılın filmini geriye sarıp 20. yüzyılın başındaki Berlin'e bakabiliriz. Berlin örneği eylemci gruplar taleplerinin karşılanmasını beklerken sokak göstericileriyle polis arasındaki çatışmaları gözler önüne seriyor. Alman tarihçi Thomas Lindenberger 1900 ile 1914 yılları arasında Berlin'in "sokak politikası" üzerine ayrıntılarla dolu harika bir çalışma yaptı. Lindenberger "halk ve polis arasındaki gündelik küçük savaş"tan söz ediyor. Sokak çatışması üzerine yaptığı kapsamlı araştırmasının referans noktaları olarak önem taşıyan üç tür olay dizisi derledi: "küçük sokak savaşları," endüstriyel grevler ve sokak gösterileri. Sokak savaşlarında Deneckere, Beissinger, Ekiert ve Kubik'inkine benzeyen bir vaka derleme hazırladı. 405 "sokak kargaşası," *Vossische Zeitung* adlı günlük gazetede yer alan yerel kayıtlardan derlenmiş. Bu derlemede tahminen 20 ya da daha fazla insanın kamusal alanda toplandığı ve polisin müdahalede bulunduğu –olay siviller ve polisin karşı karşıya gelmesiyle başlasın ya da başlamasın– vakalar yer alıyor (Lindenberger 1995: 107-8). Resmi istatistikler, polis kayıtları ve dergiler grevler hakkında zengin belgeler ve bilgiler sunmuş. Ayrıntılı polis kayıtları, *Vossische Zeitung* gazetesi ve sosyalist *Vorwärts* gazetesi o dönemin büyük sokak gösterileri hakkında zengin birer kaynak işlevi görmüş. Şimdi gösterilere bakalım.

19. yüzyıl Fransa'sına dair aldığımız haberler doğrultusunda Lindenberger, 20. yüzyılın hemen arifesinde gösteri benzeri etkinliklerin çoğunun, cenaze yürüyüşleri ve resmi tatiller bağlamında gerçekleştiğinin altını çiziyor (Lindenberger 1995: 308-16). 1 Mayıs, Fransa'da olduğu gibi, 1890 dolaylarında işçilerin gayriresmi tatili ve hak talebi için top-

lanışların vesilesi oldu. Fakat polis genelde kapalı yerlerde mitinglere katılanların sokakları miting amacıyla kullanmaya dönük çabalarını boşa çıkarıyordu. Öte yandan 1906'da işçi sınıfının oy hakkı için başlatılan kampanya durumu değiştirdi. O yıldan itibaren I. Dünya Savaşına değin Berlin sokak gösterileriyle çınladı, şehir otoritelerinin ve polisin gösterileri bastırmaya dönük gayretli çabalarına rağmen. Lindenberger şunu vurguluyor: "1910'a kadarki sürecin hiç değilse ilk evresinde, sokak gösterileri polisin sokakları kontrol etmesine karşı verilen bir mücadele temelinde yürütüldü" (Lindenberger 1995: 386).

Çizelge 4.4, 1910'un ilk on haftasında Berlin'de gerçekleşen bellibaşlı gösterilere yer veriyor. Bu süre içinde toplumsal hareket eylemcilerine karşı istemeden tavizler veren ama rejim muhaliflerinin düzenlediği mitingler ve gösteriler gibi aleni etkinlikleri kontrol altına almak ve yasaklamak için gerekçe olarak kamu düzenini kullanan bir rejim manzarası ortaya çıkıyor. Ulusal mecliste Sosyal Demokratlar ve Demokratların İttifakının milletvekillerinin bulunmasına rağmen Berlin polisi her iki tarafın sokak etkinliklerini sıkı şekilde dizginlemiştir. Sonuçta gösterilere yönelik en yaygın yaklaşım, izinli halk mitingi düzenlenmesi (notlar alan ve gerektiğinde yaptırım uygulayan polis görevlilerinin eşliğinde) ve mitingden ayrılan kişilerin polisin bilgisine sunulmasıydı. Bu noktada Almanya'nın testimizin üçüncü bölümüne –toplumsal hareket kampanyalarının, etkinliklerinin ve DBSB gösterilerinin yaygın şekilde erişilebilir olması– şaşırtıcı bir giriş yaptığını söyleyebiliriz. I. Dünya Savaşının ardından kurulan Weimar Cumhuriyeti, Nazilerin 1933'te iktidarı ele geçirmesiyle birlikte çökene kadar toplumsal hareket tarzında hak talebi için geniş bir alan sunmuştur.

ÇİZELGE 4.4: Berlin'de Gösteriler, Şubat-Mayıs 1910

13 Şubat	Şehir genelinde 42 adet Sosyal Demokrat mitinge 200.000 kişi katıldı, sonraki sokak gösterilerine de on binlerce kişi katıldı.
15 Şubat	Şehrin kadınları hareketinin mitinglerini küçük gösteriler izledi.
20 Şubat	Özgür düşüncelilerin mitingini kısa bir gösteri izledi.
27 Şubat	Sol liberal aydınların mitingine 8.000 kişi katıldı, mitingin ardından kraliyet sarayının önünde yapılan gösteriye birkaç bin kişi katıldı.
6 Mart	*Vorwärts*'de gösterinin duyurusu yapıldı ama yetkililer gösteriyi yasakladılar: Bir gecede Treptow Parkından Zooloji Bahçesine "oy hakkı gezintisi" düzenlendi ve Zooloji Bahçesinde yaklaşık 150.000 kişi gösteri yaptı. Polis yürüyerek veya at üzerinde hem Treptow Parkına hem de Zooloji Bahçesine gitti, toplanan insanlara karşı yalın kılıçlar kullandı.
13 Mart	Sol liberal Demokratlar İttifakının mitingine 5.000 kişi katıldı, peşinden gösteri yapıldı.
15 Mart	Metropolitan Berlin'de 48 tane gösterisiz Sosyal Demokratlar mitingi yapıldı; kamusal alanda gösteriyi yasaklayan polis bildirisiyle birlikte.
17 Mart	Spandau'da yapılan Sosyal Demokratlar mitinginin peşinden gösteri düzenlendi.
18 Mart	Friedrich Ağaçlığı mezarlığında Sosyal Demokratların mitinginden sonra polisle kavga edildi.
10 Nisan	Treptow Parkı, Friedrich Ağaçlığı ve Humboldt Ağaçlığında yaklaşık 25.000 kişinin katıldığı üç tane izinli açık hava mitingi yapıldı, mitingleri Sosyal Demokratlar ve Demokratlar İttifakı düzenlemişti.
1 Mayıs	Sabahın geç vaktinde yapılan izinli 1 Mayıs kutlamaları polisle göstericiler arasında hiçbir şiddet olayı yaşanmadan sona erdi.

Kaynak: Lindenberger 1995: 326-27.

20. yüzyılın daha ileriki yıllarına sıçrayalım. Alman yetkililer toplumsal hareketleri yakından izlemeyi asla bırakmadılar ama Nazi rejiminin ve II. Dünya Savaşının baskıcı ara döneminden sonra Almanya politikasında birleşik kam-

panyalar, toplumsal hareket etkinlikleri ve DBSB gösterileri için yasal bir alan açıldı. Donatella della Porta 1950 ile 1990 yılları arasında Almanya ve İtalya'daki "protesto politikası"nı karşılaştırırken şu sonuca varıyor:

> 1950'den 1990'a kadar hem İtalya'da hem de Almanya'da protestoların kontrolü, gösteri haklarına daha liberal yaklaşmaya dayanan daha esnek yöntemlere evrildi. Her iki ülkede de kamu düzeni politikası daha hoşgörülü, daha seçici, daha önleme yönelik, demokratik usullere daha saygılı ve daha "yumuşak" hale geldi, her ne kadar bu değişim doğrusal bir seyir izlememiş olsa da (her iki ülke de politik çatışmaların şiddet içermeye başladığı zamanlarda "gerileme" yaşadı). Buna ek olarak, zamanla uluslararası farklılıkların ortadan kalktığını görüyoruz. Bunun nedeni muhtemelen hem hareket örgütlerini hem de kolluk kuvvetlerini kapsayan uluslararası bilgi akışı ve işbirliğiydi.
> (della Porta 1995: 71; ayrıca *bkz.* della Porta ve Reiter 1998)

Toplumsal hareketler ülkelerin siyasi tarihlerine göre inişli çıkışlı bir seyir izledi. Rejimi tehdit eden toplumsal hareketlerin yükselişi genellikle onları bastırma çabalarını da körükledi. Ama çoğunlukla uzun vadede otoriteler, polis ve toplumsal hareket örgütçüleri rutin şekilde müzakere yaptılar. Bunun sonucunda şiddet içermeyen kampanyalar, DBSB gösterileri ve toplumsal hareket repertuvarının kullanılması için geniş imkânlar elde edildi. Bunun 21. yüzyılda da devam edip etmediği tartışmaya açıktır.

Toplumsal Hareketler ve Medya

Başlangıç aşamasındaki toplumsal hareketlerin 18. yüzyıldaki günlerinden itibaren gazeteler, dergiler, bildiriler, broşürler ve diğer yazılı medya araçları kampanya mesajlarına yer verdi; yaklaşan hareket etkinliklerini bildirdi; o etkinlikleri değerlendirdi ve başarıları ya da başarısızlıkları hakkında haberler sundu. Öte yandan 20. yüzyılda iletişim araçları-

nın değişmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte medya toplumsal hareketlere daha önce görülmemiş fırsatlar ve erişim imkânları sundu. Radyo, televizyon, elektronik posta, kamuoyu yoklamaları ve kampanyalardaki değişimleri tetikleyen tüm yazılı basının dünya çapına yayılması, toplumsal hareket etkinlikleri ve DBSB gösterilerinde çeşitli değişimleri tetikledi.

Doğrudan saldırı ve teke tek kişisel görüşmeyle kıyaslandığında kitle iletişim araçlarıyla hareketin taleplerinin yayını çok uzaklardaki üçüncü şahıslara ulaştı. Bu üçüncü şahısların arasında eylemcilerin taleplerini yönelttikleri kimselerin yanı sıra etkili kişiler de vardı. Bu kişilere ilaveten seçimlerde, alışverişte, kamuoyu yoklamalarında ve diğer destek ifadelerinde fikrini beyan eden halk kesimleri de vardır: davaya katılacak potansiyel neferler ve bu minvalde konumlarını gözden geçirecek hedef kitle (Koopmans 2004). Böylece program, kimlik ve duruş bağlamında hareketin iddialarının gazeteler ve dergiler aracılığıyla yayınlanması, toplumsal hareketler ve DBSB gösterilerinin hedef kitlesini artırdı.

Kitle iletişim araçlarıyla harekete katılmak, ayrıca, eylemcilerin program, kimlik ve duruş iddialarını başkalarının nasıl yorumladığını duyabildikleri bir tür yankı odası da inşa etti. Bu nedenle haberin hem içeriği hem de karakteri hareket stratejisinin hedeflerinden birine dönüştü. Öte yandan 20. yüzyılın toplumsal hareketleri hiçbir surette kitle iletişim araçlarıyla baskın ya da eşit bir ilişki kurmadı. Kampanyalar, etkinlikler ve DBSB gösterileri haber niteliği taşıdığı sürece ilgi çekti; bunun için büyük çaplı, renkli, yereli ilgilendiren ve/veya halihazırda kamuoyunda tartışılan meselelerle ilgili olması gerekir (Hocke 2002; McCarthy, McPhail ve Smith 1996; Oliver ve Maney 2000; Oliver ve Myers 1999; Scalmer 2002a; Tilly 2002b). Bu yerleşik asimetri, eylemcilerin nadiren medyanın baş sayfalarında yer alabildiği, medyada kendilerinin tanıtılma biçimini pek kontrol edemedikleri ve çoğu zaman medyanın kendilerine karşı tavrından pek hoşlanmadıkları anlamına geliyordu.

Yeni medyanın en çarpıcı etkisi eylemcileri o medyanın ulaştığı sınırlı sayıda kitleyle tanıştırmak ve dolayısıyla onları aynı medyaya erişemeyen kimselerden koparmak oldu. Okuryazarlık düşük ve okur sayısı az olduğu sürece gazetelerin toplumsal hareketlerin izleyicileri üzerinde kısıtlayıcı bir etkisi oldu. Fevkalade eşitsiz erişimiyle internet –2017'de gelişmekte olan ülkelerde hane halklarının sadece %15'i evinde internet erişimine sahipken, bu oran gelişmiş ülkelerde %84'ü buluyordu– hiç kuşkusuz benzer bir etki yaptı (International Telecommunications Union [Uluslararası Telekomünikasyon Birliği] 2017). Bu dinamikler yaşa göre de şekilleniyor. Nitekim gelişmiş ülkelerde yaşları 15 ila 24 olan gençlerin %94'ü internet erişimine sahipken bu oran gelişmekte olan ülkelerde %67'ye düşerken, en azgelişmiş ülkelerde %30'a kadar inmektedir (Uluslararası Telekomünikasyon Birliği 2017). İnternet eylemcilerin yakın çevresinin çok uzağına ulaşırken çok seçici davrandı.

Asimetri açısından medya büyük farklılıklar sergiler. Yazılı medya, radyo ve televizyon alıcılardan az miktarda geri bildirime izin verir; editörlerine gönderilen mektuplara, editör sayfalarına, sohbet programlarına ve simetriye yönelik diğer işaretlere rağmen. Buna karşın telefon ve internet gönderici ile alıcı arasında büyük simetrinin oluşmasına imkân tanır; sözgelimi 20. yüzyıl toplumsal hareket örgütçüleri, katılımcıları hareketin etkinliklerine davet etmek için önceden kurulmuş telefon ağlarını sık sık kullanmışlardı. Öte yandan telefon talepleri, internet reklamcılığı, robotlar ve internet algoritmalarının gösterdiği gibi, bu simetri bile ciddi sınırlara toslamaktadır; kendilerini halihazırda eşit diye nitelendiren taraflar arasındaki ilişkileri eşitlerken, çok iyi organize olmuş tedarikçilerin bilgi dolaşımına hâkim olmalarına da fırsat tanımaktadır.

Bu nedenle gelin, teknolojik determinizmden uzak duralım: Yeni iletişim araçlarının icadı toplumsal hareketlerin karakterini tek taraflı olarak değiştirmedi. Çoğu zaman

bazı toplumsal hareket örgütçüleri yeni kitle iletişim araçlarını zaten yürüttükleri bir etkinliğe uyarladılar. Bu uyarlamaların çoğu boşa çıktıysa da birazı öylesine başarılı oldu ki onları oluşturan örgütte değişimlere yol açtı ve benzer kampanyaları yürüten diğer örgütlere model teşkil etti.

Peder Coughlin

Charles Edward Coughlin örneğine bakalım. Kanada doğumlu Katolik rahip, kilise kendisini susturup 1942'de rahiplik görevine döndürene değin, 1930'larda ABD'nin en etkin toplumsal hareket liderlerinden biri olmuştu. 1891'de doğan ve Toronto'da eğitim gören Peder Coughlin, Detroit'te nehrin karşısındaki Ontario, Windsor yakınlarındaki Assumption Kolejinde öğretmenlik yaptı önce. Aşağı Detroit'te yeni rahiplik bölgesine atanmadan önce, 1923'te Michigan, Kalamazoo'da yardımcı rahiplik yaptı. Coughlin'in belagatını ve organizasyon gücünü fark eden Detroit piskoposu çok geçmeden onu küçük bir köyün pastörü yaptı. Sonra da Ku Klux Klan örgütünün Katoliklere gözdağı vermek için haçları yaktığı Royal Oak'ta bir kilisenin başkanlığına atadı. Ku Klux Klan dinsel azınlıklar, göçmenler ve siyahlar arasında korku yayma çabası içindeydi.

Bu sırada ticari radyo yeni bir iletişim aracıydı ve kullanılmaya başlayalı henüz altı yıl olmuştu. 1926'da mali kaynakları artırma çabası içinde Coughlin bir radyoda çocuk programı yapmaya başladı. Popülist konuşmaları çok geçmeden siyasete ve ekonomiye kaydı. Samuel Eliot Morison, ABD'nin genel tarihini incelediği eserinde Coughlin'i şöyle tarif ediyor:

> Mükemmel bir radyo konuşmacısı, kullandığı İrlanda mizahı teorilerini ilgi çekici kılıyordu ve para pulda gözü olmayan bir adam olarak altının bütün kötülüklerin anası ve New York bankerlerinin de iblis olduğuna dair eski halk inanışını destekliyordu.
>
> (Morison 1965: 972)

Coughlin öylesine popüler oldu ki Columbia Broadcasting Service [Kolombiya Yayın Servisi] (CBS) onu ulusal çapta ünlü yaptı.

Oldukça değişik tahminlere göre Coughlin'in pazar öğleden sonra yaptığı program çok geçmeden 10 ila 40 milyon arasında değişen dinleyici kitlesini radyonun başına topluyordu (Brinkley 1983: 304). Radio League of Little Flower [Küçük Çiçek Radyo Birliği] adında kurduğu birlik çok geçmeden sadece Coughlin'in görev yaptığı Little Flower Church [Küçük Çiçek Kilisesi] adlı kiliseye değil, ayrıca onun sosyal adalet düşüncesini destekleyen ulusal bir harekete de mali yardımda bulunmaya başladı. Daha baştan beri, Sovyetler Birliğine dinsizliğin kalesi ve makbul aile değerlerine karşı bir tehdit diye saldırmıştı. Hükümet politikalarına ve Henry Ford gibi seçkin kapitalistlere saldırmaya başladığında CBS, programını yayından kaldırdı (1931). Bunun üzerine Coughlin kendi radyo şebekesini kurdu. 1932'de Başkan Herbert Hoover'in yeniden seçim kampanyasına şiddetle karşı çıktı ve Franklin D. Roosevelt'in başkanlık adaylığını üstü örtük biçimde destekledi. (Katolik bir rahip olarak bir başkan adayını desteklediğini apaçık beyan etmeye cüret etmedi. Lakin kariyerinin sonraki yıllarında bu çekincesini de aştı.) Coughlin'in örgütleri yeni bir ulusal merkez bankası kurulması için kampanya başlattı, komünizme teslim olmuş sendikalarla rekabet edecek sendikalar kurdu ve I. Dünya Savaşı gazilerine ikramiye verilmesini desteklemek için Huey Long'la işbirliği yaptı. Birlikte kapsamlı toplumsal hareket etkinlikleri yürüttüler.

Roosevelt çok geçmeden Coughlin'i hayal kırıklığına uğrattı. 1934'te Coughlin, Roosevelt'in Yeni Mutabakatına apaçık karşı çıkan Ulusal Sosyal Adalet Birliğini kurdu çünkü söz konusu mutabakatın ülkeyi Büyük Buhrandan çıkaracak kadar geniş ölçekli olmadığına inanıyordu. 1935'te Roosevelt'in Birleşmiş Milletler Dünya Mahkemesine girme önerisini senatodan geçirmemek için tek başına mücadele etti (Brinkley 1983: 135-36). Hatta Union Party [Sendika Partisi]

adındaki üçüncü partisi 1936'da kendi popülist başkan adayını destekledi. Bu partinin Roosevelt'in ezici başarıyla çıktığı seçimlerden büyük yenilgi almasının ardından, Coughlin National Union [Ulusal Birlik] partisinin yerine giderek artan komünizm karşıtlığıyla ayrılıkçı Hıristiyan Cephesini kurdu. Avrupa'nın solcu Halk Cephelerine bariz karşıt olduğunu partinin ismiyle belli ediyordu. Dergisi *Social Justice* [*Sosyal Adalet*] mesajını milyonlarca Amerikalıya taşıdı. Hatta bu dergi Siyon'un ileri gelenlerinin uydurma antisemitik protokollerini bile yayımlamaya başladı.

Bu noktadan sonra Coughlin'in haftalık programları giderek FDR'nin "komünist tezgâh"ına yüklendi ve açıkça antisemitik bir söylem geliştirdi. 1940'ta Coughlin, askeri teçhizatı Britanya'ya nakletme ve görevini kötüye kullanarak Sovyetler Birliğine destek vermeyi sürdürme suçundan dolayı Roosevelt'in yargılanmasını istedi. ABD, II. Dünya Savaşına girdiğinde, hükümet Coughlin'i Casusluk Yasası gereğince suçlu buldu ve mali yardım talebinde bulunmasında önemli rol oynamış, ikinci sınıf posta ayrıcalıklarını iptal etti ve böylece Detroitli piskoposa uzun süredir beklediği fırsatı vermiş oldu; piskopos, piskoposluk bölgesinin giderek taşkınlaşan bozguncusunu, 1966'ya kadar görev yaptığı Little Flower yöresine atadı. Gelgelelim Coughlin tamamen sessiz kalmayıp 1979'da ölene dek antikomünist kitapçıklar yazmayı sürdürdü.

Peder Coughlin toplumsal hareketi örgütlemenin bir aracı olarak radyoyu kullanmaya öncülük etti ve kuşkusuz radyo Coughlin'in ölümüyle birlikte toplumsal hareket sahnesinden çekilmedi. Aksine II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında önem kazanmaya devam etti. Radyo haberleri, yapılacak yürüyüşler gibi toplumsal hareket etkinlikleri hakkında bilgiler verdi ve nadiren de olsa program, kimlik ve duruş savlarını içeren toplumsal hareket mesajlarını aktardı.

Radyodaki muhafazakâr sohbet programları bugün de ABD'de etkili olmaya devam ediyor. Bunda Glenn Beck, Mark

Levin ve Rush Limbaugh şahısların yaptığı radyo programlarını finanse eden ve zamanla binlerce yeni üye kazanan muhafazakâr organizasyonların payı büyüktür (Vogel ve McCalmont 2011). Her ne kadar liberal/ilerici radyo şebekesi Air America bu etkiye karşı koymaya çalıştıysa da bu şebeke 2010'da iflas etti (Stelter 2010). Yine de 1960'lardan itibaren televizyon Amerikan toplumsal hareketlerinin temsilinde etkisi gitgide artan bir araç haline geldi.

Columbia Üniversitesinden meslektaşım Todd Gitlin 1963 ve 1964 yıllarında, 1960'ların esaslı bir Amerikan toplumsal hareket örgütü olan Students for a Democratic Society'nin (SDS [Demokratik Toplum Yanlısı Öğrenciler]) ulusal başkanlığını yaptı ve 1966'ya kadar da bu örgütte faal çalışmalar yürüttü. Daha sonra SDS'nin etkinliklerinden çekildi ve 1960'ların sonlarında "ulusal örgütün çizgisinden giderek uzaklaştı" (Gitlin 1980: 294; tarihsel inceleme için *bkz*. Fendrich 2003). Gitlin'in belirttiğine göre örgütün haber medyasıyla etkileşimi SDS'yi ilerici değişimi desteklemek yerine baskıya davetiye çıkaran etkisiz radikal tavırlar takınmaya itti.

Öte yandan Gitlin hayıflanıp ateş püskürmek yerine sonunda yeni sol örgütlerle medya arasındaki etkileşimi yakından inceleyen bir çalışma yaptı. Çalışması 1965 ile 1970 yılları arasında CBS televizyonu ve *New York Times*'ta yer alan haberleri mercek altına alıyordu. Erving Goffman sayesinde sosyolojiye giren bir düşünceyi benimseyen Gitlin, haberlerdeki yorumsal "çatıların," hikâye anlatmayı ve eylemciler tarafından alımlanmayı nasıl etkilediğini inceledi. Gitlin şu sonuca vardı: Medyanın haber sunum üslubu eylemcileri, illa amaçlarına hizmet etmesi gerekmeyen yenilikler yoluyla güncelliklerini korumaya; eylemlerinin kendi gözleriyle gördükleri etkilerini, haber medyasının onlara söylediklerıyle ikame etmeye; göze çarpan sembollere, sloganlara, kıyafetlere ve etkinliklere fazlaca önem vermeye; başarıları ve başarısızlıkları hakkında ellerinde somut bilgiler olmadığı

için kibir ve umutsuzluk arasında gidip gelmeye teşvik etti (O sıralarda Daniel Cohn-Bendit'in Jean-Paul Sartre'a, işçi örgütleri işbirliği yaptığı takdirde hareketinin Fransız rejimini alaşağı edebileceğini söylediğini hatırlayalım).

Tüm karamsarlığına rağmen Gitlin bizim incelememiz açısından iki önemli noktayı aydınlığa kavuşturuyor: 1) bir aracın elde edilmesi, tek başına, toplumsal hareket kampanyalarını, etkinliklerini ve DBSB gösterilerini değiştirmedi, 2) hareket örgütçüleri medya erişimini kampanya planlamasına katmada aktif rol oynadı. Medya demeçlerinin sık sık kastı aşan ya da istenmeyen sonuçlar üretmesi de elbette madalyonun başka bir yüzüdür. Medya-hareket etkileşimi üzerine yapılan son analizler aynı noktaya işaret ediyor (örneğin *bkz.* Gerbaudo 2012; Granjon 2002; Hocke 2002; Oliver ve Maney 2000; Tüfekçi 2017). Ancak yüksek teknoloji çağımızda bile tek başına medya toplumsal hareket başlatmaz.

Annelise Riles, Birleşmiş Milletler 4. Kadın Konferansına katılan örgütler üzerine yaptığı incelemeye (Pekin 1985), konferansın peşinden Fiji'de toplumsal hareket etkinlikleri üzerine yaptığı etnografik çalışmayı ekleyerek eylemcilerin çok çeşitli medya araçlarını nasıl kullandıklarını gözler önüne serdi. Örgütlerin interneti, faks şebekelerini, telefonları, uydu iletişim araçlarını ve gazeteleri aktif şekilde kullandıklarını saptadı. Bazı hevesli gayretkeşlerin ellerindeki bilgileri, bağlantıları ve etkileri bu medya araçlarıyla genişletip yaydıklarını bulguladı (Riles 2000: 54-55) ama çoğunlukla, eylemciler medyayı ya göz ardı etmişler ya da onu mevcut kişisel ilişkilerini sürdürmeye tabi kılmışlardır.

Akıllı telefonların baş döndürücü şekilde yaygınlaşması, esasen, zaten birbirleriyle yakın bağlantı içinde olan kimseler arasındaki iletişimi kolaylaştırıp hızlandırmaya hizmet ettiğinden, Fijili feministler de mevcut bağlantılarını pekiştirmek için bu aygıtları kullanmayı tercih ettiler. Riles şunları yazıyor:

> Suva'da bürokrasi kurumlarında çalışanlar çok çeşitli yollarla ellerindeki bilgileri paylaşıyorlardı. Yüz yüze görüşmek için caddenin karşısına geçip bir ofisten diğerine yürüyebiliyorlardı; öğle yemeği vaktinde Suva'nın az sayıdaki nezih restoranında bir araya geliyorlardı. Mektuplar gönderebiliyor, not ya da faks alışverişi yapabiliyor ya da şoförleriyle mesaj iletebiliyorlardı. Ayrıca miting ve konferans da düzenleyebiliyorlardı. Yine de en gözde gündelik iletişim aracı telefondu. Telefon tam da kişisel (kuramsal olmanın aksine), özel (yüz yüze görüşmelerin gerçekleştiği ortak ofis ortamının aksine) ve gayriresmi olduğu için kullanışlıydı. Gerek şebekelerde çalışanların anlattıkları gerekse kendi gözlemlerim ve deneyimlerim sonucunda edindiğim kanıya göre uzun telefon konuşmaları yapılıyordu; insanların telefonda bir saat, bazen daha uzun bir süre geçirmeleri alışılmadık bir şey değildi.
>
> (Riles 2000: 67)

Bu bürokratikleşmiş ortamda eylemcilerin kampanya düzenlemeyi, toplumsal hareket etkinliklerinde bulunmayı ve DBSB gösterileri yapmayı bıraktıkları yargısına varabiliriz. Ama bu yargı yanlıştır. Onlar kadınların meselelerini nispeten tepkisiz ortamlarında gündeme taşımaya devam ettiler. Fakat bunu 20. yüzyılın sonlarındaki sivil toplum örgütlerinin yordamıyla yaptılar.

Sağcıların Toplumsal Hareket Biçimlerini Benimsemesi

20. yüzyıl toplumsal hareketleri otoritelerle kısmen uzlaşırken ve yeni medya araçlarını repertuvarlarına katarken çok çeşitli sağcı talepleri de kapsayarak genişledi. Her ne kadar Amerika'da göçmen karşıtı olan ve köleliği savunan hareketler, 19. yüzyıl toplumsal hareketlerinin her zaman ilerici yönde gelişmediğini bize hatırlatsa da sağcıların toplumsal hareket formlarını benimsemesi 20. yüzyılda daha da yaygınlaştı. Bu, genelde, muhafazakâr eğilimleri tehdit etmeye

başlamış radikal ve reformist hareketlere karşı hareketler eliyle gerçekleşti. Almanya, İtalya, İspanya, Fransa, Romanya ve başka yerlerde emeğe, sola ve Yahudilere karşı yürütülen otoriter hareketler bunun en çarpıcı örneklerini sunmaktadır (Birnbaum 1993; Brustein 1998; Paxton 1995).

Almanya, Marburg örnek vakası bu karşı hareketlerin güzel bir örneğidir. Rudy Koshar, 1880 ile 1935 yılları arasında Marburg üniversite şehrindeki örgüt yaşamı hakkındaki yetkin bir inceleme yaptı. Söz konusu incelemesinde Nazilerin nasıl çok sayıda örgüt kurduğunu ve onlardan faydalandıklarını gözler önüne seriyor. Marburg'da gönüllü birliklerin sayısı 1913'te bin kişi başına 10 iken, 1930'da bin kişi başına 15,9'a –her 63 kişiye 1 örgüt düşüyor– yükseldi (Koshar 1986: 136). Bu dönemde sosyalist ticari sendikalar çoğunlukla güç kaybederken gaziler, ev hanımları ve mal mülk sahiplerinin kurdukları birlikler pıtrak gibi yayıldı. Öğrenci örgütleri de kendi yordamlarınca varlıklarını sürdürdü. Nazi partisi 1923'ten itibaren Marburg'da kök salarken az sayıdaki üyelerini, ilkin, sağcı, milliyetçi ve antisemitik örgütlerden devşirdi. Eylemcileri gösteriler yaptılar, kızıl bayrakları yaktılar ve solcular aleyhine sloganlar attılar ama 1929'a kadar yerel politika üzerinde pek etkili olamadılar (Anheier, Neidhardt ve Vortkamp 1998, Münih'te 1929'da Nazilerin yürüttüğü örgütsel eylem dalgasına ilişkin belgeler sunuyor; ayrıca Nazi üyeliğinde ulusal eğilimler için *bkz.* Anheier ve Ohlemacher 1996).

1920'lerin sonunda Naziler seslerini duyurmaya başladılar, kırsalda propaganda yaptılar ve seçim kampanyalarında aktif rol aldılar. Ayrıca üniversitelerdeki ve daha genelde toplumdaki mevcut örgütlere sızdılar. Antisemitik ve anti-Bolşevik eğilimleri Marburg'daki yerleşik politik konumlarını sağlamlaştırdı. Savaş öncesi Berlin'in aksine, Marburg polislerinin çoğu Sosyal Demokrat Partiye bağlıydı ve dolayısıyla muhafazakâr resmi görevlilerden ayrı düşüyorlardı. Bu görevlilerin Nazi örgütlenmesine tepkileri

endişeli toleranstan teşvike kadar uzanıyordu. Koshar şu kanıya varıyor:

> Derinleşen sosyal kökler, gelişen bir *volkisch* [ırkçı-milliyetçi] politika temelinde NSDAP [Nasyonal Sosyalist Parti ya da Naziler) partisini kurdu. Şehirden ve kırsaldan 20.000 kişinin toplanmasına yol açan, Hitler'in Nisan 1932'de Marburg'u ziyaretinin sağladığı başarı, kısmen, *Führer*'in karizmasından kaynaklanıyordu. Ayrıca söz konusu başarıda yerel sosyal yaşama yaygın katılımın bir aracı olarak partinin duruşunun doğrudan güçlenmesi de etkili olmuştu. Hitler'in cazibe merkezi olmasının nedeni partinin cazip olmasıydı; partinin cazibesinin sebeplerinden biri pazaryerlerinde, yerel dükkânlarda, üniversite sınıflarında, derneklerde, toplantı salonlarında, futbol sahalarında ve evlerde yapılan sohbetlerde partinin imajının olumlu olmasıydı. Hitler'in görünürdeki gizemli kitlesel albenisi, günlük sosyal yaşamın plansız propagandası olmasaydı bu kadar yaygın olamazdı.
>
> (Koshar 1986: 204)

Parti basitçe kendi iradesini Marburg halkına dayatmıyordu, en azından Naziler 1933'te iktidarı ele geçirene değin. Parti, Nazi olmayan mevcut birliklerdeki üyeliği partinin desteklediği benzeri örgütlerle birleştirerek yerel örgüt ortamına uyum sağlamıştı. 1932'ye gelindiğinde Marburg seçimlerinde oyların yarısından fazlasını aldı. Parti, Nazi mangalarının bazen şehirde sokak çatışmasına giriştiği komünistleri ve sosyal demokratları gölgede bıraktı. İktidara giden yolda, genel anlamda toplumsal hareket etkinliklerini, kampanyalarını ve DBSB gösterilerini benimsedi.

Toplumsal Hareket Formlarının Uluslararası Alanda Benimsenmesi

Marburg örneği ulusal toplumsal hareketler için yerel ortamın önemini ortaya koymaktadır. Bundan çıkarılacak ders daha geneldir. Çin, Endonezya ve Fiji'ye baktığımızda gördü-

ğümüz gibi toplumsal hareket kampanyaları, etkinlikleri ve DBSB gösterileri basitçe bir politik kültürden diğerine hiç değişmeden taşınmaz (Chabot 2000; Chabot ve Duyvendak 2002; Scalmer 2002b; Wood 2012). Tam da toplumsal hareket örgütçüleri hitap ettikleri bölgesel veya ulusal kitleye genelde bölgesel ya da ulusal meselelerden bahsettikleri için en azından bazı bilindik deyişleri ve tanıdık sembolleri kullanmaktan ve mevcut örgüt yapılarına yaslanmaktan başka seçenekleri yoktur. Bununla birlikte kendileri de pek çok yenilikler getirip başka yerlere öykünürler. 20. yüzyılda toplumsal hareket etkinliğinin dünya geneline benzeri görülmemiş ölçüde yayılması ironik bir şekilde hem benzerlik hem de çeşitlilik üretti. Benzerliği üretmesinin nedeni, gösteriler ya da cephe, koalisyon ve özel amaçlı birlik kurmak gibi toplumsal hareket etkinliklerinin her yerde taklitçilere model sunmasıydı. Çeşitlilik üretmesinin nedeni de her bölgenin örgütçülerinin toplumsal hareket stratejilerini yerel koşullarla birleştirmenin yollarını bulmalarıydı.

Hint Halk Hareketi

Hindistan örneği toplumsal hareketin yayılmasına güzel bir örnek teşkil etmektedir. Dünyanın en kalabalık demokrasisine sahip, dünyanın en kalabalık ikinci ülkesi olan Hindistan en azından Hindistan Ulusal Meclisinin 1885'te kurulmasından itibaren çeşitli toplumsal hareket biçimlerine ev sahipliği yaptı. Mahatma Gandhi birlikleri, yürüyüşleri, demeçleri, kampanyaları ve –en üst seviyede– DBSB gösterilerini kendi toplumsal hareket tarzı içinde organize etmekte dahiydi. Güney Afrika'da şiddet yanlısı olmayan muhalefetin kıdemli organizatörü oldu. Gandhi savaş hizmeti için Hint askerlerini organize etmek amacıyla İngiltere'de bir süre kaldıktan sonra yirmi yıllını da Güney Afrika'da geçirdi ve ardından Hindistan'a döndü.

Hindistan'a dönen Gandhi, Hint askerlerini Avrupa, Mezopotamya, Filistin, Mısır ve Doğu Afrika'ya gönderen İngi-

lizlerin savaş girişimlerini destekledi. Fakat aynı zamanda Hindistan Ulusal Meclisinin siyasi rolünün artmasında ve Hindistan Müslüman Birliğiyle işbirliğinin sürmesinde hayati rol oynadı. İngilizlerin savaş çabalarının başlıca amacı olan Osmanlı İmparatorluğunu (hâlâ dünyanın başlıca İslam gücü olan) yıkmaya Müslüman eylemciler genelde karşı çıktıklarından, Hindu-Müslüman koalisyonu sık sık sorunlar yaşıyordu. Gerçekte 1915'te suikastçı bir Müslüman Hint grubu Hindistan ve Afganistan'da İngilizlere karşı isyan çıkarmak için Almanların desteğini aldı.

I. Dünya Savaşı başladığında Meclis ve Hindistan Müslüman Birliği özyönetime ilk adım olarak seçilmiş bir Hint yasama meclisi talebinde bulunmaya başladı. Hatta 1916'da Hint milliyetçilerinin başlarda karşı çıktıkları bir program üzerinde anlaştılar: Müslüman seçmenler için ayrı seçim bölgelerinin tahsis edilmesi. Avrupa'daki olaylarla paralel şekilde, savaşın sonu halk hareketlerinde bir artışa yol açtı. Sömürge hükümeti baskıyla misilleme yapınca, Gandhi grevler, gösteriler ve pasif direnişten oluşan bir kampanya başlattı. Yetkililer, Gandhi'nin örgütleme girişimlerini Pencap bölgesinin dışına çıkarma emrine uymuyor diye Gandhi'yi nisan ayında tutukladılar. Nisan 1919'da bir İngiliz general Pencap'a bağlı Amritsar şehrindeki büyük bir protesto mitingine ateş açması için askerlerine emir verince dananın kuyruğu koptu. Askerler mitingin tek çıkış noktasını kapatınca yaylım ateş 379 göstericiyi öldürdü ve 1200'den fazlasını da yaraladı. Daha sonra hükümet olağanüstü hal ilan edip mitinge katılanlara ciddi cezalar verince sorunları iyice zora sokmuş oldu. Sömürgecilerin intikam gösterileri, halkın kırbaçlanmasını ve sokaklarda zorla sürülmesini de içeriyordu. Hindistan ve Büyük Britanya'da hızla yayılan kınama kampanyaları özyönetime –ya da en azından Hint hükümetinde Hintlerin daha fazla söz hakkı olmasına– yönelik hareketlerin başlamasını hızlandırdı.

Gandhi'nin grubunun Britanya'nın kısmi yaptırımlarına sert muhalefetiyle birlikte reform Meclisi böldü. 1920'de Meclis İngiliz yetkilileriyle işbirliği yapmamaya ve İngiliz mallarını boykot etmeye yönelik büyük bir kampanya başlattı. Hintler her biri çeşitli dinsel, ahlaki ve politik anlamlar taşıyan *satyagraha* (ruh gücü), *hartal* (boykot) ve *swaraj* (yurt idaresi) gibi parolalar etrafında birleştiler. Program kamu görevinden istifayı, seçimlere katılmamayı, okula gitmemeyi ve mahkemelere uğramamayı içeriyordu. Ayrıca Gandhi'nin Bombay'da Ağustos 1921'de başlattığı yabancı kıyafetleri şenlik havasında yakmak gibi görkemli eylemleri de kapsıyordu. Bu esnada Hint milliyetçileri kendilerine özgü toplumsal hareket yordamıyla hak talebinde bulunma usullerini gayretkeş şekilde oluşturuyorlar ve İngiliz idaresini hedef alıyorlardı.

Bu arada Müslüman militanlar Osmanlı sultanını (imparator) dünya Müslümanlarının lideri olarak tutmak, Osmanlı İmparatorluğunu 1914'teki güçlü konumuna tekrar getirmek ve Yakındoğudaki tüm kutsal mekânları Müslümanların yeniden kontrolü altına almak için kendi kampanyalarını organize ettiler. Hinduların baskın olduğu Meclis, Müslüman müttefiklerinin programını tereddüt içinde destekledi. Her ne kadar Gandhi'yle birlikte takipçileri ısrarla şiddetten uzak durmayı vurgulasalar da Hindistan'ın pek çok yerinde halk toprak sahiplerine, tefecilere ve resmi görevlilere saldırdı. Müslümanların Hindu toprak sahiplerine saldırıları büyük ölçekli Hindu-Müslüman çatışmalarına yol açtı ve özyönetim hareketinde bölünmelere neden oldu. 1922'de çatışmalar tırmanınca sömürge hükümeti Gandhi'yi tutukladı, böylece çalkantılı büyük sivil itaatsizlik kampanyasını kesintiye uğrattı. Gandhi tekrar tekrar hapse atılmasına rağmen Hindistan'ın en gözde toplumsal hareket örgütçüsü olarak eylemlerine devam etti, ta ki 1948'de durumdan hoşnut olmayan bir Hindu milliyetçisi tarafından öldürülene değin. O hiç kuşkusuz esin verici bir dinsel önder olmasının yanı sıra mükemmel bir siyasi girişimciydi.

Gandhi'nin ölümü hiçbir surette Hint toplumsal hareketlerini sona erdirmedi. Hindistan'ın 1947'de bağımsızlığa kavuşmasından sonra Hint liderler toplumsal hareket repertuvarının değişik versiyonlarını icat edip kullanmayı sürdürdüler. Bir Müslüman mabedinin yerine bir Hindu tapınağının yapılması ve böylece Hinduların tarihsel, dinsel ve politik üstünlüklerinin vurgulanmasına yönelik sarsıcı ve sıradışı kampanyayı ele alalım. Uttar Pradeş eyaletine bağlı Ayodhya bölgesi bir 16. yüzyıl camisi olan Babri Mescidini uzun zamandır bağrına basmıştı. İlk Moğol (ve Müslüman) imparator Babur'un bu mescidi 1528'de inşa ettiği söylenir. 6 Aralık 1992'de Hindu militanlar Babri Mescidini yıkıp yerine bir Hindu tapınak yapmaya başlayarak yaklaşık 1.200 insanın ölümüne yol açan, ülke genelinde bir dizi mücadeleye girişince, Ayodhya dünyanın dikkatini üzerine çekti (Bose ve Jalal 1998: 228; Madan 1997: 56-58; Tambiah 1996: 251; van der Veer 1996).

Haber konusu olmaya değer bu büyük olayın ardındaki kampanyalar çok daha erken başlamıştı. 19. yüzyılda bir Hindu klasiği olan Ramayana destanının kahramanı Ram'ın doğum yeri olduğu sanılan alanı gösteren bir platform, zikrettiğimiz mescidin bitişiğinde duruyordu. Bu platform, Moğol imparatorunun 16. yüzyıl işgali sırasında eski Hindu tapınağını yıkıp yerine bir cami yaptığı yönündeki tarihsel savı temsil ediyordu.

Bu platform ardı arkası kesilmeyen Hindu-Müslüman çatışmalarına ve o yerde bir Hindu tapınağının inşa edilmesi programına neden oldu (Brass 1994: 241). Sömürge yetkilileri söz konusu programı durdurdu. Bağımsızlıktan hemen sonra, 50 ila 60 yerli Hindu bir gece mescidin yerini işgal etti ve oraya Hindu heykelleri dikti. Öte yandan Müslümanların taleplerine tepki olarak, yeni bağımsızlığına kavuşmuş Hindu hükümeti (açıkça laik olan) mescide el koyup kapattı. 1980'lerde militan Hindu gruplar mescidin yıkılmasını ve Ram adına bir tapınak yapılmasını talep etmeye başladılar.

1989 seçimlerinden hemen önce Bharatiya Janata Partisine (BJP) bağlı eylemciler, kutsal tuğlalar dedikleri tuğlaları Ayodhya'ya taşıdılar ve orada tören havası içinde kendi tapınaklarının temelini attılar.

Ertesi yıl BJP'nin başkanı Lal Advani kuzey Hindistan'a yapacağı hac yolculuğu (*rath yatra*) için karavanını bindi, yolculuğu sırasında Ayodhya'da Ram tapınağının inşasına başlanacağı sözünü vererek. Advani hac yolculuğuna Müslüman eşkıyaların yıktığı başka bir büyük Hindu tapınağının efsanevi yeri olan Somnat'ta başladı. Yolda "tapınak için bir değil, birçok hükümet feda edeceğiz" beyanatını verdi (Chaturvedi ve Chaturvedi 1996: 181-82). Advani'nin yandaşları, onun Toyota kamyonunu, Peter Brook'un *Mahabharata* adlı filminde gördüğümüz efsanevi kahraman Arjuna'nın arabası gibi donattılar. BJP karavanı kasabalardan ve köylerden geçerken yerli kadınlar Advani'nin arabasını çiçeklerden taçlar, hindistancevizleri, tütsü, sandal macunu ve dualarla hediyelere boğdular. Advani, Ayodhya yolculuğunun son aşamasına başlayacağı sırada yetkililer tarafından tutuklandı. Ama yandaşlarının çoğu onun önüne geçip şehre ulaşmıştı bile. Onlardan bazıları mescidin yakınındaki polis barikatını yarıp geçince üzerlerine ateş açıldı ve "pek çok" BJP eylemcisi öldürüldü (Kakar 1996: 51).

Her iki taraf da kendi eylemlerini erdemli şiddet diye lanse etti; bir taraf kamu düzenini savunduğu için, diğer taraf da kutsal bir dava uğruna kendilerini feda ettikleri için. Hindu eylemciler yakındaki bir nehir yatağında ölülerini yakarak büyük bir gösteri düzenlediler, sonra da şehitlerinin küllerini Hindistan'ın çeşitli yerlerindeki evlerine götürdüler. Çok geçmeden Ayodhya'daki kanlı felaket geniş çaplı Hindu-Müslüman-polis çatışmalarının nedeni oldu. Bu çatışmalar ulusal hükümetin geri kalmış öteki sınıflar lehine eşit ekonomik fırsatlara yönelik programı yürürlüğe sokmasına yüksek sınıftan öğrencilerin direnişiyle kesişti (Tambiah 1996: 249).

Bu ihtilaf 21. yüzyıla girildiğinde de devam etti. Militan Hindu liderler Babri Mescidinin yerinde kendi tapınaklarını inşa edeceklerine (ya da onların deyişiyle yeniden inşa edeceklerine) sık sık yemin ediyorlardı. 2003'te Uttar Pradeş eyalet mahkemesi, Archaeological Survey of India (ASI [Hindistan Arkeoloji Araştırmaları]) kurumuna söz konusu yerde araştırma yapması için bilimsel uzmanlarını göndermesini karara bağladı. ASI kazıcıları elli sütun kaidesinin yanı sıra başka eserlerin de Kuzey Hindistan tapınaklarının karakteristik özelliklerini taşıdığını saptadılar. Öte yandan yeni bulgular serinkanlı bilimsel yaklaşımla meseleyi çözmek yerine Hindu eylemcilere zafer naraları attırırken, arkeologlar arasında ateşli tartışmalara yol açtı. Lal Advani, ASI raporunun "Tanrı Rama'nın [on milyonlarca] takipçisini sevindirdiğini" beyan etti (Bağla 2003: 1305). Birkaç hafta sonra Uttar Pradeş mahkemesi, 1992'de Ayodhya camisine saldırıyı kışkırttığı gerekçesiyle Advani'ye yöneltilen suçlamaları reddetti. Ne var ki 2005'te yüksek mahkeme bu reddiyeyi askıya aldı. Aynı yıl zanlı İslamcı militanlar, yapının duvarındaki bir deliği patlatmaya yarayan patlayıcılarla yüklü bir cipi kullanarak, ihtilaflı yere saldırıda bulundular ve beş kişiyi öldürdüler (BBC 2005). 2010'da Allahabad Yüksek Mahkemesi söz konusu yerin üçte ikisinin Hindular, üçte birinin de Müslümanlar tarafından kontrol edilmesi kararı aldı. Bunun üzerine her iki taraf da bu kararı temyize götüreceğini açıkladı (Freedom House 2011).

Bu çarpıcı olaylar Hindistan'dan başka hiçbir yerde yaşanamazdı. Ne var ki söz konusu olaylar değer, birlik, sayı ve bağlılık unsurlarını içeren coşkulu gösterilerle birlikte bir kampanyayı (sadece Hindu tapınağı inşa etmek için değil, ayrıca BJP'ye siyasi destek toplamak için de yürütülmüş) ve bir dizi toplumsal hareket etkinliğini (birlikler, mitingler, yürüyüşler vb) bir araya getirdi. Bu bağlamda dünyanın başka yerlerindeki milliyetçi toplumsal hareket liderlerinin çalışmalarına benzeyen, Hindistan'ın Hindu örgütçülerinin

politik çalışmaları, "burada ilk biz vardık" yönündeki katı milliyetçi savı tamamlamaktadır. Gandhi ve yandaşlarının öncülüğündeki Hindistan'a özgü toplumsal hareketin İngiliz sömürge sistemini hedef alması ve İngiliz hükümetini hedef tahtasına koyması gibi, sözde laik bir Hindistan devletinde iktidarın peşinde olan BJP de bariz Hindu referansları, kampanyalarına, etkinliklerine ve DBSB gösterilerine kattı. Hindistan'daki kampanyaların toplumsal hareketlerin ayırt edici ikiliğini –yapıları, pratikleri ve anlamları bakımından aynı anda hem yerel hem de uluslararası olma– belirginleştiremezdi.

20. yüzyılın sonuna gelindiğinde toplumsal hareketler demokratik ülkelerle demokratikleşen ülkelerde kamu politikasının araçları olarak erişilebilir hale geldiler. 19. yüzyılın başlarındaki toplumsal hareket öncülerini korkutabilecek programlara sahip oldular. 19. yüzyılın toplumsal hareket eylemcilerinin hayal edemeyeceği teknik araçları ve kültürel yapıları benimsediler. En azından Batı demokrasilerinde toplumsal hareket örgütçüleri, yetkililer ve polis toplumsal hareket yordamınca hak talebindeki şiddet unsurunu büyük ölçüde azaltan müzakereler yapageldiler. Örgütçüler de 19. yüzyıldaki seleflerine göre çok daha aktif şekilde uluslararası dayanışmalar kurmaya başladılar. Böylece bu süreç bizi 21. yüzyıla getirdi.

5

TOPLUMSAL HAREKETLER 21. YÜZYILA GİRİYOR

Charles Tilly ve Lesley Wood

Mayıs 2007'de, Çin'in güneyindeki Xiamen şehrinde bir kimyasal tesisin inşasıyla mücadele eden yerel aktivistler, cep telefonlarından mesajlar gönderdiler. Mesajlarda yerel yönetim "Xiamen'e atom bombası atıyor" deniyordu; "Çocuklarımız ve torunlarımızda lösemi ve deforme olmuş bebek vakalarına neden olacak, harekete geçin! 1 Haziran sabahı belediye binasının karşısında yapılacak 10.000 kişilik eyleme katılın! Ellerinize sarı kurdele bağlayın! Xiamen'deki tüm arkadaşlarınıza SMS gönderin!" (*Asia Sentinel 2007*). Kasım 2006'da Tenglong Aromatic PX Ltd. Şti. fabrikasının inşaatı 100.000 nüfusa sahip Haicang bölgesinde başlamıştı. Mart 2007'de, Xiamen Üniversitesi Kimya ve Kimya Mühendisliği Fakültesinde yerel bir araştırmacı olan Zhao Yufen, Pekin parlamentosuna, tesisin yerleşim alanlarından uzaklaştırılmasını isteyen bir dilekçe hazırladı. Çin gazetesi *China Business*'la yaptığı röportajda Zhao, "Paraksilen çok zehirlidir; kansere ve doğum kusurlarına neden olabilir" dedi (Qiu 2008). Zhao'nun mesajı daha sonra blogcular tarafından alıntılandı. Blogunda projeye karşı eleştirileri hızlıca yayınlayan Lian Yue, "Çevreyi koruyamayan çevre koruma yetkilileri, Xiamen halkından ne yapması bekleniyor ki! [*sic*]"

diyerek akabinde ulusal bir tartışma başlattı. *Asia Sentinel*, *Sydney Morning Herald* ve diğer gazetelerde yer alan haberlere göre projeye karşı çıkan cep telefonu mesajları dolaşmaya başladı ortalıkta. *Sentinel* 29 Marta kadar 1 milyon kişiye ulaştıktan sonra mesajın engellendiğini bildirdi. Çatışmalı etkinliklere katılımcı toplamayı amaçlayan bu mesajların yayılmasının önüne geçmek için engellenen sözcükler arasında "benzen," "gösteri," "atomik" ve "lösemi" vardı.

Bununla birlikte 1 Haziranda, on binlerce Xiamen sakini projeye ve şirketin bölgede yol açtığı kirliliğe karşı yürüdü. Üzerinde "halkın geçim kaynakları, demokrasi, insan hakları, uyum," "kirliliğe karşı çık, Xiamen'i koru!" yazan pankartlar taşıyan ve sarı kurdele takan kalabalık caddelerde yürüyüş yaptı. Protestocular ilerlerken bloglara fotoğraf, video ve cep telefonu mesajlarını yüklediler. Haberlerde, yerel sakinlerin göstericilere su getirdiği ve halkın geleneksel yerel şarkılar söyledikleri bildiriliyordu. Yürüyüşçüler devlet dairelerine ulaştığında, "halka hizmet et" diye bağırdılar ve sonra Çin ulusal marşını söyleyerek polis hattını yardılar. Yürüyüş günün geri kalanında da devam etti. Protestolarla ilgili blog yazıları binlerce kişi tarafından okundu ve bir site engellendiğinde başka bir blogcu bilgileri alıp dağıttı. Hükümet protestoculara kendi mesajlarıyla karşı koymaya başladı. Bir blogcu bu mesajı aldığını bildirdi: "Hükümete geribildirimde bulunmak için normal kanalları kullanırsanız, görüşlerinizi ve önerilerinizi çevre uzmanlarıyla paylaşacağımızı garanti ederiz... Kaynak: 09599 Voice of China Mobile." Aralık 2007'de Çin hükümeti fabrikanın Guangzhou'ya taşınacağını açıkladı (Kennedy 2007).

Üç ay sonra, Mart 2008'de, Guangzhou sakinleri ve komşu kasabalar, tesisi bölgelerine taşıma kararına karşı üç gün protesto düzenlediler. Xiamen sakinlerinin yaklaşımına öykünerek, bölgedeki aktivistler bildiri dağıtarak kapı kapı dolaştılar (Cody 2008). Dongshan'daki protestoların ilk gününde 10.000 erkek, kadın ve çocuk pankart taşıdı ve grup

sokaklarda yürüdükten sonra anayoldaki trafiği engellemek için oturma eylemi düzenledi. Ertesi gün polis ve yerel yetkililer protestocuları dağıtmaya çalışınca, çatışma tırmandı ve protestocuların polis karakolundaki araçlara taş atmasına sebep oldu. Bölgedeki gösterilerde bir düzine kişi tutuklandı ve yaralananlar oldu. Öte yandan protestoların bir nebze etki yarattığı anlaşıldı. Pazartesi günü, yerel yönetim kimyasal fabrikanın kendi muhitinin yakınında inşa edileceği haberlerini yalanlamak için bölgeye hoparlörlerle dolaşan yetkilileri gönderdi. Başarıya ulaşmak için bir model oluşturuldu ve bu model yayıldı. 2011'e gelindiğinde binlerce kişi Liaoning Eyaletine bağlı Dalian'da benzer bir tesisin kapatılmasını talep eden protestoları düzenlemek için cep telefonu mesajını kullandı. Belediye yetkilileri hemen onların taleplerini kabul etti ve tesisi kapattı (Bradsher 2011).

Ülke genelinde giderek daha fazla Çinli vatandaş halka açık protestolara katılıyordu. Çin Kamu Güvenliği Bakanlığına göre 1994'te 10.000 protestocu katılırken, 2007'de bu sayı 80.000'in üzerine çıktı, 2010'daysa 127.000'i buldu (*Asia News* 2011, *Economist* 2011).

Peki 21. yüzyıl nihayet toplumsal hareketleri dünya çapında uzun süredir hayal edilen Halk Gücünün doruğuna çıkaracak mı? Yeni iletişim teknolojileri mesajı Çin'in her yerine hızla taşıyarak, eylemcilerin ve sıradan insanların taktik dengeyi kapitalistlerin, askeri liderlerin ve yozlaşmış politikacıların aleyhine çevirmesini sağlayacak araçlar sunacak mı? Ya da tam tersine orada ve başka yerlerde sokaklarda binlerce insanın bir araya gelmesi, sadece, küreselleşme vapurunun peşindeki popüler politikanın son çalkalanışını mı işaret ediyor? Cevap belli değil. Teknoloji analisti Howard Rheingold elektronik yolla düzenlenen protestolardan "akıllı kalabalıklar" diye söz ediyor: "Birbirlerini tanımasalar bile birlikte hareket edebilen insanlar" (Rheingold 2003: xii). Rheingold dünyanın dört bir yanındaki insanların cep telefonundan mesajlaşmaya yönelik müthiş hevesini vurguluyor.

Çin'in 2010'da 100 kişi başına 64 cep telefonu aboneliği rakamı gelişmiş ülkelerdeki rakamlarla (2010 yılında nüfusun %87'sinin aboneliği vardı) karşılaştırılmasa da cep telefonu kullanım oranı son birkaç yılda bariz bir şekilde arttı (Uluslararası Telekomünikasyon Birliği 2016; *bkz.* Çizelge 5.2). Dünya nüfusunun %90'ının potansiyel olarak cep telefonu ağlarına erişebileceğini göz önüne aldığımızda, uydu destekli cep telefonları ve mesajlaşma, özellikle yoksulluk, siyasi kargaşa veya zorlu coğrafyanın, devlet destekli telekomünikasyon altyapısının kurulmasını engellediği sabit hattan iletişime ciddi alternatifler sunmaya başladığını görmekteyiz. Otoriter Çin'de, cep telefonuyla mesajlaşma toplumsal hareketlerin önemli bir yeni aracı olmuştur. Bu potansiyel, cep telefonu kullanıcılarının telefonlarından bloglara ve web sitelerine fotoğraf, mesaj ve video klip göndermesine izin veren 4G veya 5G bağlantılarıyla birleştiğinde iyice büyümektedir.

Bu durum protestocuların Mısır, Tunus, İran ve başka yerlerde baş gösteren 2011 "Arap Baharı" ayaklanmalarında bu yeni teknolojileri kullanma tarzıyla gözler önüne serilmiştir. Başka yayın organlarının yanı sıra *Newsweek*, bu protestoları Facebook devrimleri diye nitelendirdi (*Newsweek* 2011). Bu ayaklanmalarda aktivistler, protestoların ve güvenlik görevlilerinin yerleri hakkında güncel bilgileri katılımcılara göndermek ve protestolara katılanlara ve gözlemcilere haber, fotoğraf ve video klip yaymak için akıllı telefonlarındaki mesajlaşma, Twitter ve Facebook uygulamalarını kullandılar. Mısırlı bir aktivist oradaki protestolar sırasında veciz bir tweet attı: "Protestoları planlamak için Facebook'u, koordinasyonu sağlamak için Twitter'ı ve dünyaya seslenmek için YouTube'u kullanıyoruz." Bu teknolojilerin kullanılması, mesajların protestocular ve onları tanıyanlar arasında daha hızlı ve ucuz bir şekilde yayılmasını sağladı. Teknolojilerin video ve fotoğraf kapasitesi, bilgiyi yayınlayan kitle iletişim araçlarıyla paylaşılan bilginin "haber değerini" artırdı.

CNN ve El Cezire gibi ağlar, gösterilerden canlı görüntüler yayınlayarak, protestonun ve onu bastırma eyleminin gelgitlerini doğrudan gözlemleyebilme ve protestonun yarattığı duyguları anbean paylaşma olanağını izleyicilere tanıdı. Bu denli yoğun medya kullanımı ve gözetimi, yetkililerin görünür çatışmalardan kaçınmaları ve görüntüler uluslararası tartışmalar yarattığında yanıt vermeleri için baskı oluşturabilir. Savaş ve protestolarla ilgili ilk radyo ve televizyon yayınlarının sonuçları gibi, canlı video akışı ve fotoğraf seli de yetkililerin, protestoculara yönelik eylemlerinin algılanış tarzının gittikçe daha fazla farkına varmalarını sağlayabilir.

Metinli, resimli ve videolu mesajlaşma uygulamalarına sahip cep telefonları 21. yüzyıl boyunca protestoların bir parçası haline geldi. En azından yüzeysel olarak, bu medya kolayca devlet kontrolüne girmeyen popülist bir cazibeye sahiptir. Bununla birlikte devletler yeni teknolojilere çabucak uyum sağlıyorlar ve onların protestocular tarafından kullanılmasını genelde durdurmaya çalışıyorlar. 2006'dan bu yana, uluslararası sivil toplum örgütü olan Sınır Tanımayan Gazeteciler bazen interneti veya belli web sitelerini engelleyen devletlerin –İran, Çin, Rusya, Tayland, Pakistan ve Burma dahil olmak üzere– sayısının gitgide arttığını saptamıştır (Sınır Tanımayan Gazeteciler 2011). Diğer devletler de SMS ve cep telefonlarını çeşitli şekillerde engelliyor veya bunlara müdahalede bulunuyor.

28 Ocak 2011'de Mısırlı yetkililer eylemcilerin interneti kapatarak iletişimlerini durdurmaya çalıştılar. Bunun üzerine eylemciler hemen başka medya kanallarına yöneldiler. Örneğin *International Business Times*, "Devletler bloke ettiğinde, biz gelişiyoruz" sloganını şiar edinmiş bir aktivist grup olan We Rebuild [Biz Yeniden İnşa Ederiz] ülke dışından mesaj almak için sabit telefonlara, faks makinelerine ve eski moda radyolara yöneldi (Samuel 2011). Çevirmeli şebekeleri kullanarak Mısır'daki protestocuları internete bağladılar ve daha sonra kullanıcı trafiğini gönüllü bilgisayarlardan olu-

şan bir ağ üzerinden yeniden yönlendirmek için bir yazılım kullandılar ve bu da anonim iletişimi sürdürmeyi mümkün kıldı. Mısır'daki protestocular aynı zamanda protestolarla ilgili haberleri yaymak için uydu telefonlarını ve hatta "eski moda" kulaktan kulağa söylentiyi, el ilanlarını, bildirileri, posterleri ve broşürleri kullandılar.

ABD gibi ülkelerde bile, siyasi yetkililer protestocuları dağıtmak ve pasifleştirmek için iletişim araçlarını kapattılar. 11 Ağustos 2011'de San Francisco körfez bölgesine hizmet veren bir toplu taşıma ağı olan BART, 3 Temmuzda Charles Hill'in polis kurşunuyla ölmesine karşı yapılacak muhtemel protestoların önüne geçmek için dört istasyonunda cep telefonu hizmetini kesti (Norton 2011). Evsiz bir adam olan Hill, San Francisco'daki bir istasyonda polis memurları tarafından vuruldu ve öldürüldü. İki bıçağı vardı ve polisler onunla çatışmaya girince sonunda öldürüldü. Bu durum, 2009'da silahsız bir Siyahinin bir BART istasyonunda vurulmasının ardından beklenen siyasi hedeflerin ve eğitimin gereğini yapmadaki başarısızlığını açığa çıkardı (Elinson ve Walter 2011).

Yeni Teknolojilerin Rolü

Hiç kuşkusuz 21. yüzyılın başlarındaki toplumsal hareket eylemcileri yeni teknolojileri, organizasyonlarında ve hak talebi etkinlerinde kullandılar. Öte yandan bu noktada ciddi sorular gündeme gelmeye başladı: Yeni teknolojiler toplumsal hareketleri dönüştürüyor mu? Şayet dönüştürüyorsa bunu nasıl yapıyor? Eğer dönüştürüyorsa hangi yollarla etkilerde bulunuyor? Yeni taktikler ve yeni organizasyon biçimleri 21. yüzyıl toplumsal hareketleriyle nasıl etkileşim kuruyor? Daha genelde toplumsal hareketlerdeki son değişiklikler insanların gevşek bir ağızla küreselleşme diye adlandırdıkları uluslararası bağlamdaki değişikliklerden ne ölçüde ve nasıl kaynaklanıyor?

Bu bölüm toplumsal hareketlerdeki önemli değişimlerin aslında 21. yüzyılın başlarında gerçekleştiğini gösteriyor. Uluslararası çapta örgütlenmiş eylemci ağları, uluslararası sivil toplum kuruluşları ve çokuluslu şirketler ve uluslararası finans kurumları gibi uluslararası alanda göze çarpan hedefler, tüm bunlar son dönem toplumsal hareketlerde, özellikle dünyanın nispeten zengin ve iyi bağlantılı yerlerinde daha fazla öne çıkmaktadır. Çin'deki kimya fabrikasına karşı yürütülen kampanya gibi yerel eğilimli hareketler bile genelde 20. yüzyıldaki emsallerine kıyasla daha fazla uluslararası aracılığa ve ilgiye mazhar olmaktadır.

Öte yandan diğerlerinin yanı sıra bu bölüm dört ciddi uyarıda bulunuyor:

1. **Teknolojik determinizmden sakının**: Toplumsal hareketlerin en yeni özelliklerinin salt teknik yeniliklerden ziyade hareketlerin sosyal ve siyasi bağlamlarındaki değişimlerden kaynaklandığına dikkat edin.
2. 21. yüzyılın *iletişim yeniliklerinin*, 19 ve 20. yüzyılda olduğu gibi, *her zaman iki taraflı işlediğinin* farkına varın: bir tarafta halihazırda birbirleriyle temas halindeki eylemcilerin koordinasyon masraflarını azaltma; diğer tarafta devletin gizlice dinlemesinin ve baskı uygulamasının kolaylaşması ve bazen yeni iletişim araçlarına erişemeyen kimselerin dışlanmasının iletişim eşitsizliğini büyütmesi.
3. *21. yüzyıl toplumsal hareketlerinin çoğunun 20. yüzyılın sonlarında başat olan yerel, bölgesel ve ulusal organizasyon biçimlerine bel bağlamaya devam ettiğini* unutmayın.
4. Küreselleşmenin toplumsal hareketlerin dünyadaki dağılımını şekillendirdiğine işaret ederken, *küreselleşmeyle küreselleşme karşıtlığının karşı karşıya gelmesinin şimdilerde toplumsal hareket sahnesine hâkim olduğu kanısına prim vermeyin.*

Bu uyarıları göz ardı etmek, gerek dünya çapındaki kolektif hak talebi etkinliklerini etkileyen güncel toplumsal değişimlere gerekse toplumsal hareketlerdeki yerel, bölgesel ve ulusal sorunlara karşı sizi körleştirir.

Küreselleşme

Gelin önce küreselleşmeyi (globalizasyon) tanımlayalım. Bizim için küreselleşme, uzak mesafeli etkileşimler ve işlemlerin yerel olanlara kıyasla artması demektir. Ne zaman ayırt edilebilir bir sosyal bağlantılar ve pratikler kümesi bir bölgeden kıtalararası alana yayılıyorsa, o zaman küreselleşme gerçekleşiyor demektir. Ne zaman mevcut kıtalararası sosyal bağlantılar ve pratikler parçalanıyor, birbirinden kopuyor ya da ortadan kalkıyorsa, o zaman küreselleşmeden uzaklaşılıyor [*deglobalization*] demektir. Ancak birinci süreç ikinciyi çok geride bıraktığı zaman, insanlığın bir bütün olarak küreselleştiğini söyleyebiliriz.

Gerçi 1500'den önce de küreselleşme dalgalarına rastlansa da o zamandan beri yarım binyıl boyunca başlıca üç küreselleşme dalgası gerçekleşti. İlki 1500 yılı dolaylarındaydı. Avrupa'nın etkisinin hızla yayılması, Osmanlı İmparatorluğunun yükselişi ve Çinli ve Arap tüccarların Hint Okyanusu ve Pasifikte benzer şekilde yayılmasının sonucunda bu küreselleşme yaşandı. Osmanlılar güney Avrupa, kuzey Afrika ve Yakındoğuda kontrollerini artırırken, Batı Avrupalılar Afrika, Pasifik ve Amerika'da ticari ve bölgesel imparatorluklar kurmaktaydılar. Bu arada gemici Müslüman tüccarlar Afrika, Yakındoğu ve Hint Okyanusu limanlarını birbirlerine bağlamayı sürdürüyorlardı. Asyada Avrupalıların ve Müslümanların ticari etkinlikleri Ming İmparatorluğu (1368-1644) idaresindeki Çinlilerin Pasifik ticaretinde etkin olmalarıyla çakıştı.

Osmanlı yayılmacılığı 19. yüzyılda sona erdi ve Avrupalılar Hint Okyanusu ve Pasifikte Müslüman tüccarların yerini

kısmen aldılar. Fakat Avrupalılar ve Çinliler 20. yüzyıla kadar uzanan 1500 sonrası ilk küreselleşme sürecini birlikte yürüttüler. Avrupalılar Afrika, Amerika ve Pasifikteki imparatorluklarının nispeten ılımlı bölgelerini sömürgeleştirmeye başladılar. Aynı şekilde sayıları milyonları bulan Çinliler güneydoğu Asya ve Pasifike yayılmaya başladılar. Bu noktada dünyanın artan bağlantılılığının bir işareti göze çarpıyor: 17. yüzyılda Latin Amerika'da çıkarılan büyük miktarlardaki gümüş, değerli Çin mallarının Batıya ihraç edilmesi sonucunda Çin'in hazinesine akıyordu.

1500 sonrası ikinci küreselleşme dalgasını takriben 1850-1914 sürecine yerleştirebiliriz. 1850 ile I. Dünya Savaşı arasında gerçekleşen uzun mesafeli göç dalgasını düşünelim: 3 milyon Hint, 9 milyon Japon, 10 milyon Rus, 20 milyon Çinli ve 33 milyon Avrupalı yurtlarından göç ettiler. Bu dönemde uluslararası ticaret ve sermaye akışı, özellikle Atlantik üzerinden gerçekleşen akış geçmişte benzeri olmayan noktalara vardı. Trenyolları, buhar gemileri, telefon ve telgraf gibi taşıma ve iletişimdeki gelişmeler bu akışları hem hızlandırdı hem de maliyetleri azalttı. Emek, mallar ve sermayenin büyük çaplı hareketleri dünya genelinde ticaret mallarının fiyatlarını aynı düzeyde tuttu ve bu akışların yoğun şekilde gerçekleştiği ülkelerde maaş farklılıklarını azalttı. Bu küreselleşme dalgasına çoğu zaman kuzeyli şirketlerin ve emperyal orduların sömürgecilik serüvenleri ve kolonileştirme projeleri eşlik etti. Küreselleşmeden faydalanan başlıca ülkeler Japonya, Batı Avrupa ve Kuzey ve Güney Amerikanın zengin ülkeleriydi. Bir bütün olarak dünyada küreselleşmenin ikinci dalgası, bu dalgadan faydalananlarla diğerleri arasındaki zenginlik ve refah eşitsizliğini artırdı. Avustralya gibi, Avrupalı göçmenlerin yaşadığı yerler hariç Avrupa sömürgeleri genelde zenginlikten pay almadılar.

Göç, ticaret ve sermaye akışları iki dünya savaşı arasında yavaşladı. Fakat Avrupa ve Asya II. Dünya Savaşından çıktığında 1500 sonrası üçüncü küreselleşme dalgası baş-

ladı. Bu sefer kıtalararası göç, 1850 ile 1914 yılları arasında olandan daha yavaştı. 1850-1914 süreciyle kıyaslandığında daha az ekonomi, şiddetli işgücü kıtlığı yaşadı ve göçmen rekabetini engellemek için işgücü daha etkin şekilde örgütlendi. Sonuçta uzun mesafeli göç çatallanarak, bir yanda mesleki ve teknik işçilerinin, diğer yanda muazzam sayıda hizmetçi ve genel işçinin nispeten ufak çaplı akımlarına ayrıldı. Gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler arasında maaş ve sosyal hareketlilik potansiyeli açısından farklılıklar söz konusu ülkeler arasındaki eşitsizlikleri artırdı. Zengin ülkeler ve fakir ülkeler arasındaki zenginlik ve güvenlik farklılıkları giderek bariz şekilde büyüdüğünden yoksul ülkelerdeki potansiyel işçiler ülkelerine dönüş için yeterli miktarda para kazanacak kadar kalmak veya temelli yerleşmek amacıyla zengin ülkelere göçmeye yönelik çaresiz girişimlerde bulundular. Zengin ülkelere yasadışı, yarı yasal ve tamamen yasal ama zorlu yoldan göç etmenin kolaylaşmasıyla değişik sektörler oluştu.

Mal ve sermaye akışları 19. yüzyıldaki seviyenin bile ilerisinde hızlandı. Çokuluslu şirketler çeşitli ülkelerdeki pazarları, imalat yerlerini, ticaret merkezlerini ve hammadde kaynaklarını ele geçirirken, bu akışların çoğu, şirketler içinde gerçekleşti. Bununla birlikte ülkeler ve şirketler arasındaki uluslararası ticaret de hızlandı. Doğu Asya, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da üretilen ileri teknoloji ürünü yüksek kalitedeki mallar neredeyse dünyanın her yerinde elde edilebilir oldu. En zengin ülkelerde üs kuran kapitalistler, maliyetin kendi ülkelerdekinden daha ucuza geldiği yerlerde imalat sektörüne gitgide daha fazla yatırım yapıp düşük maaşlı ülkelerde üretilen kıyafet, elektronik cihaz ve malları kendi ülkelerine getirdiler, kendi ülkelerinin pazarlarında rekabet edebilmek için.

Aynı zamanda siyasi kurumlar, iletişim sistemleri, teknoloji, bilim, hastalıklar, kirlilik ve suçlar da uluslararası ölçekte gitgide daha fazla etkili oldu. 1500 yılı sonrası üçüncü

küreselleşme dalgası 21. yüzyılın başlarında tüm gücüyle ilerliyordu.

1850-1914 döneminin küreselleşme dalgasıyla 1950 sonrasının küreselleşme dalgası kuşkusuz birbirinden farklıdır. Bu bağlamda Japonya'nın muhteşem yayılmacılığı ve artan önemine rağmen 19. yüzyıl yayılmacılığı Atlantik merkezliydi ve önce bellibaşlı Avrupa devletlerinin, sonra da giderek Kuzey Amerikanın işine yaradı. Onun 20 ve 21. yüzyıllardaki karşılığı, ağırlıklı olarak Asyayı içeriyordu. Gerek üretim yerleri gerekse yatırımcılar ve giderek pazarlar olarak Çin, Japonya, Kore, Tayvan, Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Endonezya, Malezya, Singapur, Tayland, Filipinler ve diğer Asya ülkeleri küresel gelişmeye yaygın şekilde katıldı.

Diğer bir farklılık da şudur: 1850-1914 dalgası sırasında, ekonomik gelişme büyük ölçüde demir ve kömüre dayanıyordu. Bunun sonucunda sermaye ve işçiler özellikle fabrika bacalarının olduğu sahip sınırlı sayıda yerlere akın edip sanayi şehirlerinin su yolları ve demiryolları boyunca uzanan o karakteristik şekilde kalabalık ve havası kirli yerleşimlerini üretiyordu. 20. yüzyılın sonlarında, doğalgaz, hidroelektrik santraller ve nükleer reaktörler dünyanın zengin bölgelerinde enerji kaynağı olarak kömürün yerini aldı. 1945 sonrası küreselleşme elektronik ve farmakoloji gibi ileri teknoloji alanlarında ön plana çıktı. Bu endüstri alanları Paris-Sud ve California'daki Silikon Vadisi gibi bilimsel ve teknik uzmanlığın önemli merkezlerine bağlıydı. Fakat nispeten düşük taşıma maliyeti olan yüksek değerli mallarda onlar, işgücü ve pazarın elverişliliğine göre kolaylıkla üretimi alt bölümlere ayırabiliyordu. Hizmet ve bilgi sektörleri de aynı yönde daha da ileri gitti; örneğin güney Hindistan'daki düşük maaşlı bilgi işlem görevlileri, aynı anda her iki yönde de bilgi akışı sağlayan uydu bağlantıları ve fiber optik kabloları kullanarak New York ve Londra merkezli şirketler için çalıştılar.

19. yüzyıldaki küreselleşmeyse devletlerin yerini sağlamlaştırdı. Devletlerin ulusal sınırlar ötesine akışları dü-

zenlemesini kolaylaştırırken, kendi sınırları içinde kaynaklar, faaliyetler ve insanlar üzerindeki kontrollerini artırdı. Sözgelimi 1850 ve I. Dünya Savaşı arasında dünya devletleri ulusal pasaportları ve vatandaşların kendi ülkelerine sıkı bağlılıklarını düzene soktu (Torpey 2000). Süreç içinde zorlu ama etkin iş anlaşmaları, ulusal ölçekte devletler, sermaye ve işgücü arasında yapıldı. Bu da işçi sendikalarının kurulmasına yol açtı. Organize işgücü, organize sermaye, organize siyasi partiler ve organize bürokratlar çetin mücadelelerin sonucunda çeşitli işler kotardılar. Bu işler sonunda devletleri serbest ticaretten uzaklaşıp büyük işgücünü sabit sermayeyle birleştirmiş endüstri kollarını korumaya yöneltti. Kimyasal maddeler ve metallerin işlendiği endüstri kolları buna öncülük etti.

Çarpıcı bir tezat içinde, 20 ve 21. yüzyıllardaki küreselleşme dalgaları çoğu devletin merkezi gücünü zayıflatarak, kâr fırsatı doğunca sermayenin bir ülkeden diğerine hızla serbestçe akmasını sağladı. 1945 sonrası devletler de iletişim, bilimsel bilgi, uyuşturucu maddeler, silahlar, mücevherler ve göçmenlerin ülke sınırlarından giderek daha hızlı geçebilmelerinin sonucunda etkinliklerini yitirdiler. Baskın güç ABD bile kaçakçılığın, kirli paranın ve kaçak göçmenlerin yoğun akışını engelleyemedi. Aynı zamanda sivil toplum kuruluşları ve devlet üstü kurumlar da herhangi bir devletin kontrolünden kısmen de olsa sıyrıldı. Yeni yeni güçlenen sivil toplum kuruluşları arasında çokuluslu şirketler, dünya finans örgütleri, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği gibi siyasi kamplar, NATO gibi askeri birlikler ve Sınır Tanımayan Doktorlar gibi uluslararası eylem grupları vardı. Bu noktada bir ironi ortaya çıkıyor: ABD bu tür ulusötesi örgütlerin çoğunun oluşumunu başta finanse etti ya da en azından destekledi. İlk evrelerinde ABD ekseriyetle onları kendi ulusal çıkarlarına bağlı kıldı. Ne var ki 21. yüzyıla girildiğinde dünyanın en büyük finans ve askeri gücü olan ABD bile bu örgütleri kolayca kendi denetimi altına alamadı.

Küreselleşme ve Toplumsal Hareketler

Toplumsal hareketlerdeki değişimler bağlamında, yukarıdan aşağıya bağlantılık, aşağıdan yukarıya adaptasyon ve bu ikisi arasında müzakereyi birbirinden ayırt ederek, küreselleşmenin işleyişini daha açık bir şekilde görebiliriz. Küreselleşme yukarıdan aşağı güç merkezleri arasında bağlantılar üretti: finans noktaları arasında ticari bağlantılar, askeri güçler arasında zaruri bağlantılar, dinsel ve etnik gruplar arasında kültürel bağlantılar ve bu üçünün birleşimleri. Küreselleşme aşağıdan yukarıya farklı görünmektedir; bu durumda küreselleşme, uzun mesafeli göç dalgaları, sınır ötesi ve denizaşırı telefon görüşmeleri, göçmenlerin ülkelerindeki köylerine gönderdikleri para ve hediyeler gibi bağlantı yoğunluğunu ve toplumsal hareketleri örgütleyenler arasındaki bilgi paylaşımını artırdı (*bkz.* Castañeda 2013; Tilly 2007b). Eleştirmenlerin sık sık dile getirdikleri gibi, küreselleşme kuşkusuz belli bir standarda kavuşmuş tüketici mal ve hizmetlerinin dünya geneline yayılmasını içerir. Öte yandan o mal ve hizmetlerin basitçe yerel kültürleri homojenleştirip düzleştirmesinden ziyade o kültürlere şaşırtıcı şekilde uyarlanmasını da içerir.

Aradaki müzakere zeminde insanlar güç merkezleriyle yeni ilişkiler kurmak için aşağıdan yukarıya ağları kullanarak, yukarıdan aşağıya süreçlerin ortaya çıkardığı fırsatlara ve tehditlere karşılık verirler. Bu ara alan, sadece, ABD'nin 15 Şubat 2003'te Irak'ı işgaline karşı dünya çapında baş gösteren hareketler gibi koordineli karşılaşmaları değil, ayrıca yasadışı yoldan elde edilmiş mineraller, keresteler, uyuşturucu maddeler ve seks hizmeti gibi kaçakçılık alanında dünya çapındaki ticareti de içerir. Ara alan daha ziyade küreselleşmenin yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya türlerinin ürettiği bağlantılara dayanır. Sözgelimi yasadışı ticaretin daha kârlı biçimleri para aklamak için uluslararası finans ağlarını kullanır ve çok yayılmış toplumsal hareket eylemci-

leri arasındaki uluslararası temasların temeli genelde uluslararası örgütlerin konferanslarında atılır.

ÇİZELGE 5.1: Yeni İletişim Teknolojileri

Yıl	Teknoloji
1833	telgrafın bulunması
1876	telefonun bulunması
1895	Marconi'nin radyo gösterisi
1920'ler	deneysel televizyon
1966	uydu iletişiminin başlaması
1977	ilk mobil telekomünikasyon (Suudi Arabistan)
1978	ilk bilgisayar modemi
1989	web'in ilk planı
1995	ABD'de kurulan kamusal internet
1996	SMS'li 2G dijital GSM cep telefonları WAP (Kablosuz Uygulama Protokolü)
1997	Google projesi başladı
1998	Cep telefonları için ilk indirilebilir içerik
2001	veri paylaşımına izin veren ilk 3G cep telefonu ağı kuruldu (Japonya)
2002	Friendster (sosyal paylaşım sitesi) kuruldu
2004	Facebook kuruldu
2005	Youtube kuruldu
2006	Twitter kuruldu
2009	ilk 4G cep telefonu ağları
2019	ilk 5G telefon ağları

Kaynak: Uluslararası Telekomünikasyon Birliği 2017. *ITU Yearbook of Statistics 2017* ve Uluslararası Telekomünikasyon Birliği 2019.

Bu süreçlerde kategorik eşitsizliklerin artmasıyla birlikte küresel entegrasyon da arttı (Tilly 1998; Castañeda 2018). Bu durum yeni iletişim teknolojilerinin çatışmacı politikayı etkileme biçimlerine baktığımızda açıkça görülüyor. Her ne kadar Howard Rheingold ve diğer pek çok teknoloji tutkunu, yeni iletişim teknolojileri toplumsal hareket organizasyonunu ve

stratejisini yeniden şekillendirdiğini savunsa da toplumsal hareket eylemcilerinin ta başından beri kitle iletişim araçlarıyla etkileşim kurduğunu belirtmek gerekir. Nitekim 19 ve 20. yüzyıllarda yazılı basının muazzam şekilde yaygınlaşmasının Facebook ve Twitter çağından çok önce toplumsal hareketlere yeni bir renk kattığını görmüştük. 20. yüzyılda radyo ve televizyon da benzeri bir rol oynadı. Bu teknolojik yenilikler kitle iletişim araçlarının uzun tarihine eklenmektedir. Çizelge 5.1 toplumsal hareketlerle ilişkisi önem arz eden teknolojik yeniliklere ilişkin bazı kayda değer tarihleri sıralamaktadır.

İster genel isterse de özel biçimiyle olsun iletişim determinizmini benimsemeden önce çok dikkatli olmalıyız: Genelde bu yeniliklerin her birinin tek başına toplumsal yaşamı ve politik etkinlikleri dönüştürdüğünü sanmak, özelde de internet ve cep telefonlarının insanları, önceden varolan toplumsal ilişkilerden ve pratiklerden kopartacak denli büyük iletişim gücüne sahip olduğunu sanmak yanlış olur. Caroline Haythornthwaite ve Barry Wellman internet kullanımı üzerine yaptıkları kapsamlı ve ufuk açıcı son araştırmalarında internetin sadece önceki bir eğilimi hızlandırdığını savunuyorlar:

> İnternetin bulunmasından önce dahi, herkesi kucaklayan, toplumsal kontrolü olan topluluklardan bireyselleşmiş ve parçalanmış kişisel topluluklara doğru bir yönelim vardı. Kendileriyle toplumsal açıdan yakın bağlar kurduğumuz çoğu arkadaşımız ve akrabamız bize fiziksel olarak yakın mesafede değildi. Bu bağlar metropolitan alanlara ve çoğunlukla ülkelerin ve denizlerin öte yanlarına yayıldı. Posta, telefon, arabalar, uçaklar ve şimdilerde email ve internet bu bağları sürdürüyor. Çoğu insan bir toplulukla sınırlı bir hayatı yaşamıyor. Bunun yerine her birine sınırlı bağlılık gösterdiği özelleşmiş münferit topluluklar arasında gidip geliyor. Onların yaşamı "glokalize" olmuş durumda: Uzun mesafeli bağlarını ev, semt ve çalışma yerlerindeki sürgit yaşamlarıyla birleştiriyorlar.
>
> (Haythornthwaite ve Wellman 2002: 32)

Elbette bu tespitler dünyanın genelinden ziyade zengin Batı ülkeleri için daha büyük geçerlilik taşımakta. Ancak söz konusu tespitler, iletişim yeniliklerinin mevcut toplumsal ilişkilerle ve pratiklerle birleşmesinin, insanların halihazırdaki projelerinin ne bakımdan ötesine geçtiğini aydınlatmakta ve özellikle de zaten varolan ama sürdürülmesi maliyetli bağlantıların önemini vurgulamaktadır. 20. yüzyıl toplumsal hareketlerinde radyo gibi yeni kitle iletişim araçlarının kullanılmasını göz önüne aldığımızda, bu tespitler iki önemli noktaya işaret ediyor. Birincisi, iletişim bağlantısının her yeni biçimi belli bir toplumsal ilişkiler kümesini kolaylaştırırken, söz konusu iletişim aracına erişemeyen diğer ilişkileri dışlıyor. İkinci nokta, kitle iletişim araçları simetri ve asimetri dereceleri açısından büyük farklılık arz ediyor; az sayıda üretici ama çok sayıda tüketicisiyle gazeteler, radyo ve televizyon kullanıcılar arasında bariz bir asimetri sergilerken, dijital iletişim araçları dengeyi bir ölçüde sağlıyor.

Benzer şekilde gerek ekonomik ilişkiler gerekse siyasi ilişkiler bireyleri ve toplulukları yeni yollarla birbirine bağlarken, dolaşımın içinde olmayanları daha da izole ediyor. Aynı gözle önce ekonomik ilişkilere bakacak olursak, Viviana Zelizer "ticari dolaşım" diye adlandırdığı sosyal ilişkilerin varlığını vurguluyor. Bu dolaşımların her biri dört unsur taşıyor: 1) sınır ötesi işlemlere kontrol getiren belirgin bir sınır, 2) kendine özgü ekonomik işlemler kümesi, 3) o işlemleri yürütmede kullanılan kendine özgü bir medya (hesaplama sistemleri ve para değerleri), 4) katılımcılar arasında anlamlı bağlar (Zelizer 2004). Söz konusu dolaşımlar kredi ağlarını, çeşitli organizasyonlardaki meslek grupları arasında karşılıklı yardımlaşma bağlarını ve özelleşmiş döviz sistemlerini içermektedir. Bu dolaşımlar kendi çeperinde kredi ağlarını, güveni ve karşılıklılığı pekiştiren ama dışarıdakilere karşı dışlama ve eşitsizliği yürürlüğe sokan bir kurumsal yapı yaratır. Dolaşımlar toplulukların, ev halklarının ve örgütle-

rin sınırlarını aşarken katılımcılarını, önemli koordinasyon, iletişim ve karşılıklı bağımlılık yollarıyla birbirlerine bağlamaktadır. Bu düşünce bizim *siyasi dolaşım* diyebileceğimiz bir noktaya kolaylıkla ulaşabilir: Bu dolaşımlar sadece politik eylemciler arasındaki ilişki ağlarını değil, ayrıca sınırlar, kontroller, politik faaliyetler, medya ve anlamlı bağların tümünü içerir. Toplumsal hareketler politik dolaşımlara dayanır, onları yaratır ve dönüştürür. Bu anlamda onların üyelerinin kullandıkları iletişim araçları tam da az önce belirttiğimiz nedenlerden ötürü bir farklılık yaratır: Çünkü her araç kendi yordamınca bazı bağlantıları güçlendirirken ve diğer türlü kurulması ya da sürdürülmesi pahalıya patlayacak diğer bağlantıları kolaylaştırırken, başka pek çok olası bağlantıyı da dışlar. Katılımcılar bir kez politik bir çevreye veya cemaate girdiklerinde, medya, işlemler ve anlamlı sosyal bağlar arasındaki eşleşmeleri müzakere ederken içeridekiler ve dışarıdakiler arasındaki sınırları tayin edip kontrol altına alırlar. *Bu noktada iletişim determinizminin yerine organizasyon yeniliğiyle etkin şekilde uğraşan katılımcılara rastlıyoruz.*

Daha önce sıraladığımız teknolojik yeniliklerin tümü toplumsal hareketleri örgütleyenlerin ve eylemcilerin erişim alanına girmiş bulunmakta. Genel anlamda onlar toplumsal hareketlerin iletişim araçlarının kapsadığı coğrafi alanı genişletirken, iletişim maliyetini azaltmıştır. Ayrıca toplumsal harekete katılanları aynı teknolojileri kullanan diğer insanlara daha sıkı bağlarlarken, katılımcıları o teknolojileri kullanmayan kimselerden ayırmışlardır. Bu ayıklanma ırk, cinsel kimlik ve sınıf eşitsizliği gibi geniş bir yelpaze oluşturan kategorileri yansıtmaktadır.

Aynı şekilde şehirlerarası buharlı trenler, tramvaylar ve jet uçakları gibi çığır açıcı yeni ulaşım araçları kendi zamanlarında uzaktan toplumsal hareket temasını kolaylaştırırken; aslında, büyük taşıma hatlarından uzakta yaşayan aynı düşünceden insanlarla teması engelledi. Öte yandan ne ile-

tişimde ne de ulaşımda teknolojik zaman çizelgesi toplumsal hareket organizasyonunda, stratejisinde ve pratiğindeki değişimlerde baskın faktör olmadı. Politika ve organizasyon ortamındaki değişimler, teknik dönüşümlerden ziyade toplumsal hareketlerin işleyiş biçimini doğrudan hemen etkiledi. Önceki bölümlerde değindiğimiz gibi, sözgelimi otoriter veya komünist rejimlerin varlığı toplumsal hareketlerin başarılı olma kapasitesini büyük ölçüde belirledi. Teknik dönüşümler önemlidir ama bu hareketlerin ortaya çıkıp şekillendiği siyasi bağlam kadar değil.

İletişim bağlantılarının dünya geneline yayılışına kısaca göz atmak, herhalükârda, elektronik mesajların çok yakında dünya genelinde toplumsal hareketleri koordine edeceği yanılsamasını bertaraf eder. Çizelge 5.2, nispeten yoksul ülkelerden (Kongo gibi) çok zengin ülkelere (Norveç gibi) uzanan bir dizi ülkeye dair ilgili verileri sunuyor. Cep telefonlarının ve internet bağlantılarının sayısındaki büyük farklılıklara dikkat edin. Cep telefonu edinme söz konusu olduğunda, Avrupa ülkelerinde ortalama bir kişi birden fazla telefona sahipken, Kongo'da 100 kişiden en çok 17'si bir telefona sahip durumda. İnternet bağlantılarında durum çok daha büyük farklılık sergiliyor. Telefona ve internet bağlantısına erişimde ülkeler arasında küçük ölçekli bir eşitliğin sağlandığını görüyoruz. Pek çok çevrimiçi etkinlik için gerekli olan geniş bantlı internet bağlantıları söz konusu olduğunda, zengin ülkelerde bu hizmetlerin hızlı yayılımı gerçekte dünya genelindeki eşitsizlikleri artırmakta. Dahası internet erişimi alanındaki eşitsizlik bu rakamların gösterdiğinden daha ötesine geçmiş bulunuyor; sözgelimi ABD üreticileri dünyanın web sitelerine hâkimiyet sağlayıp, İngilizceyi web'in anadili yapmıştır (DiMaggio, Hargittai, Neuman ve Robinson 2001: 312; Uluslararası Telekomünikasyon Birliği 2010).

Bu verilerden yola çıkarak iki sonuca varıyoruz. Birincisi, uluslararası çapta koordine edilen toplumsal hareketler elektronik iletişime dayandığı ölçüde zengin ülkelerde yok-

ÇİZELGE 5.2: Seçilmiş Ülkeler İçin İletişim Bağlantıları, 2010-2016

Ülke	100 kişi başına sabit genişbantlı abone, 2016	Artış yüzdesi 2010-16	100 kişi başına cep tel. abonesi	Artış yüzdesi 2010-16	100 kişi başına int. kullanıcısı, 2016	Artış yüzdesi 2010-16
ABD	33	27	123	37	76	5
Avustralya	31	35	110	9	88	16
Birleşik Krallık	38,5	23,5	120	-8	95	12
Çek Cumhuriyeti	29	93	118	-14	76	10
Çin	23	64	97	52	34	56
Dünya	12,4	55	101	25	47	60
Endonezya	2	150	148	61	25	127
Filipinler	5,5	51	109	27	56	124
Hindistan	1,4	55	85	39	30	275
İsrail	27,6	10	129	-3	80	18
İzlanda	38,5	10	121	11	98	5
Kanada	37	23	85	20	90	12
Kazakistan	13	46	142	15	75	134
Kongo	0	-10	37	118	6	600
Norveç	40	15	109	-3	97	4
Paraguay	3.6	500	111	21	51	155
Suudi Arabistan	10	104	149	-21	74	80
Swaziland	0,5	500	74	19	29	163

Kaynak: Dünya Bankası Verileri – Uluslararası Telekomünikasyon Birliği, World Telecommunication/ICT Development Report and database.

sul ülkelerdekine oranla çok daha rahat zaman geçireceklerdir. İkincisi, elektronik iletişim toplumsal hareket eylemcilerini gerek ülke içinde gerekse ülkeler arasında birbirlerine seçici şekilde bağlamaktadır. Norveçli bir örgütçünün elektronik yolla ulaştığı, diyelim Hindistan ya da Swaziland'daki [Esvatini] kişi bir iletişim elitleri grubuna dahil olacaktır. Uzak gelecekte, ileri teknoloji ürünü iletişim araçlarının yaygınlaşması sonunda toplumsal hareket imkânlarını uluslararası çapta eşitleyebilir. Orta vadede, küreselleşmenin bu önemli özelliği dünyayı daha eşitsiz bir hale getiriyor.

Yeni Teknolojilerin Toplumsal Hareketler Üzerindeki Etkileri

Kuşkusuz ileri teknoloji dünyasında uluslararası toplumsal hareket örgütçüleri dijital iletişim teknolojilerini etkinliklerine yaygın şekilde soktular. Web siteleri, çevrimiçi imza kampanyaları, bloglar, sosyal paylaşım siteleri, elektronik postalar, sohbetler, video siteleri ve hatta akıllı telefon aracılığıyla yerel eylemlerin koordine edilmesi iletişimi hızlandırdı ve irtibat kurulabilecek insan sayısını ve profilini artırdı. Ne var ki bu noktada bazı sorular gündeme geliyor: Dijital teknolojilerin toplumsal hareket etkinliklerine girmesi, o etkinlikleri telefon, televizyon ve uzun mesafe giden otobüsler gibi eski iletişim ve ulaşım araçlarının yaptığından daha hızlı ve kapsamlı şekilde mi dönüştürüyor? Eylemciler arasında kurulan yeni ilişki biçimleri bir sonuç olarak mı ortaya çıkıyor? Dolayısıyla toplumsal hareket kampanyalarının, repertuvarlarının ve DBSB gösterilerinin karakteri eskiden çok daha çarpıcı bir biçimde mi değişiyor?

Dijital iletişim araçlarının uluslararası eylemcilik üzerindeki etkisini inceleyen çok sayıda araştırma yapıldı (Bennett 2003; della Porta, Andretta, Mosca ve Reiter 2006; della Porta ve Caiani 2007; Diani 2001, 2003; Earl ve Kimport 2001; Juris 2008; Tarrow 2005). Lance Bennett'in konu hakkındaki son

derece ufuk açıcı ve dengeli incelemesi (Bennett 2003), dijital iletişim araçlarının uluslararası eylemciliği önemli yollardan değiştirdiğini öne sürüyor Söz konusu yollar şunlardır:

- Eski toplumsal hareketlere özgü nispeten yoğun ağlar yerine eylemciler arasında iletişim ve koordinasyon için hayati önem taşıyan gevşek yapılı bağlar kurmak;
- Yerel meselelerin hareketin söylemi içine sokulması için geniş bir etki alanı oluşturmak suretiyle bir bütün olarak hareketle yerel eylemcilerin özdeşleşmesini zayıflatmak;
- İdeolojinin toplumsal hareketlere katılım üzerindeki etkisini azaltmak;
- Toplumsal hareket eylemciliğinin üssü olan sınırlı, uzun ömürlü ve zengin kaynaklı yerel ve ulusal örgütlerin görece öneminin azalması;
- Toplumsal hareketler içinde kaynakları yetersiz örgütlerin stratejik avantajlarının artması;
- Hızla değişen yakın hedeflerle kalıcı kampanyaların (örneğin kemer sıkmaya karşı ya da çevrenin korunmasından yana yürütülen) düzenlenmesinin desteklenmesi;
- Eski yüz yüze etkinlikleri sanal etkinliklerle birleştirmek.

Bennett'le birlikte başka araştırmacılar bu değişimlerin sonuçta toplumsal hareketlerin giderek daha fazla koordinasyon, kontrol ve bağlılık sorunlarıyla karşılaşmasına yol açtığı yargısına varıyor.

Toplumsal hareket örgütleri tarafından kullanılan sosyal ağ uygulamalarının artan kullanımına baktığımızda bu sorunları daha yakından görebiliriz. Nitekim Mısır hükümetine karşı yürütülen 2011 tarihli protestolarda eylemciler Facebook kullanarak yüz binlerce kişiyi kendine çeken "Hepimiz Halid Said'iz" adlı bir grup kurarak harekete geçtiler. Her ne kadar grubun üyeleri bilgiye erişip, çevrimiçi dilek-

çelere imza atıp bölgede olup bitenleri öğrenebiliyorlardıysa da bu çevrimiçi etkinlik otomatik olarak çevrimdışı uğraşa, kolektif strateji geliştirmeye ve sürdürülebilir katılıma karşılık gelmiyordu.

Öte yandan Bennett dahi, anlattığı eğilimlerin yerleşik olguya karşılık geldiğini iddia etmiyor; gerek genel anlamda toplumsal ilişkiler gerekse eski toplumsal hareketlerdeki iletişim teknolojilerinin yerini düşünecek olursak, yalınkat bir teknolojik determinizmden kuşku duymamız gerekir. Bu teknolojilerin herhangi bir etkisine önceden varolan kültürler, pratikler ve kullanıcıların yetkinliğinin yanı sıra onların organizasyon rutinleri aracılık etmiştir (Garrett ve Edwards 2007). Bennett'in saptadığı değişimlerin bazıları, büyük olasılıkla, dijital teknolojilerin benimsenmesinden daha ziyade toplumsal hareket eylemcilerinin politik ve ekonomik koşullarındaki değişimlerden kaynaklanmaktadır (Diana 2001; DiMaggio, Hargittai, Neuman ve Robinson 2001; Sassen 2002; Tarrow 2005; Wellman 2000, 2001a, 2001b). Gerek sivil gerekse devlete bağlı olanlar uluslararası örgütlerin çoğalması, uluslararası şirketlerin ve finans ağlarının artan önemi, çoğu devletin mallar, şahıslar, sermaye ve kaçakçılık akışlarını kontrol etmede giderek zayıflaması ve toplumsal hareket taleplerinin olası hedefleri arasındaki iletişimin yaygınlaşması; tüm bunlar Bennett'in listesindeki değişimlere katkıda bulunmaktadır. Hepsi toplumsal hareket eylemcilerinin önüne yeni engeller çıkarırken, toplumsal hareket üsleri olarak yeni politik çevrelerin oluşumunu kolaylaştırmaktadır.

Küreselleşme Süreçleri ve Mobilizasyon

Şimdi bakışımı elektronik iletişimin etrafındaki dinamiklerden küreselleşmenin etrafındaki dinamiklere çevirmemiz gerekiyor. Prensipte, küreselleşen değişimin halihazırdaki üç eğiliminin –yukarından aşağıya, aşağıda yukarıya ve aradaki– dünya genelinde toplumsal hareketleri nasıl etkileyeceğini

öngörüyoruz? Biz dünya çapında örgütlenmiş Via Campesina adlı nevzuhur çiftçi hareketi örneğine bakacağız. 56 ülkeden küçük çiftçi ve ırgattan oluşan bu ağ 1993'te kuruldu. Via Campesina'nın başlıca amacı "adil ekonomik ilişkilerde cinsel eşitliği ve sosyal adaleti desteklemek için küçük çitfçi örgütleri arasında dayanışmayı ve birliği geliştirmek; toprak, su, tohumlar ve diğer doğal kaynakların korunması; besin bolluğu, küçük ve orta ölçekli üreticilere dayanan sürdürülebilir tarımsal üretim." "Dünya genelinde adaletsizlik ve neoliberalizmle karşı yürütülen mücadeleyi dünyaya yaymak için" bu grup yılda iki kez küresel eylem günü düzenleyip üye örgütler arasında düzenli konferanslar yapmakta. 17 Nisan 2019'da küresel çiftçi mücadelesi gününde çiftçiler aynı anda 29 ülkede protestoda bulundular. Bu örnek kampanyaların, repertuvarların ve DBSB gösterilerinin değişen yapısını ayrı ayrı düşünmemize imkân tanımaktadır:

- Yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya ve aradaki değişimlerin tümü ortak çıkarlara sahip yerler arasındaki bağlantıyı sağlamlaştırıp, genelde bu yerler arasındaki iletişimin maliyetini azalttığı için çok çeşitli yerlerdeki benzer ya da tıpatıp aynı hedeflere eşzamanlı olarak yönelmiş *kampanyaların* sıklığında bir artış bekleyebiliriz.
- *Repertuvarlar* söz konusu olduğunda, uzun ince iletişim hatlarıyla birbirine bağlı yerel çapta kümelenmiş etkinliklerin lehine tüm katılımcıların fiziksel varlığını gerektiren program, kimlik ve duruş savlarının ifadesine bağlılıkta bir azalma görebiliriz. Uç noktada bu eğilim hiçbir surette fiziksel varlık gerektirmeyen sanal etkinlikler doğurur.
- *DBSB gösterilerine* gelindiğinde, büyüyen bir çatallanmayı bekleyebiliriz: bir yanda dünyanın herhangi bir yerinde aniden tanınan değer, birlik, sayı ve bağlılığı ifade etme biçimleri; diğer yanda katılımcı öbeklerinin ilişkilerini onların yerel çevrelerine bildiren giderek

> yerelleşmiş DBSB kodları. Serbest ticaret anlaşmalarını protesto eden Koreli çiftçiler yerel çapta bilindik kafa bantları takarlarken, televizyon kameralarına İngilizce yazılmış dövizleri gösteriyorlardı.
>
> (Via Campesina 2019)

Kuşkusuz kampanyalar ve repertuvarlarda beklenen değişimler 20. yüzyılın sonlarından itibaren olageldi. Ayrıntılı olay dökümleri olmadığı için DBSB gösterilerinin çatallaşması belirsiz ama anlaşılır kaldı. Şayet bizim spekülasyonumuz doğruysa, olayların ayrıntılı şekilde karşılaştırılması bize şunu gösterecektir: Uluslararası yönelimli etkinlikler daha yerelleşmiş toplumsal hareketlere kıyasla katılımcıları kendi yörelerine ve gruplarına bağlayan kodlarla barış işaretleri ve birlikte şarkı söyleme gibi dünya genelindeki diğer DBSB kodlarıyla birleştirmektedir.

Basit teknolojik determinizmden uzak durmamız gerektiği gibi, 21. yüzyılda toplumsal hareketlerdeki her değişimi de küreselleşmeye atfetmekten sakınmalıyız; rastlantı, nedenselliği kanıtlamaz. Özellikle, eylemcilerin denizaşırı ve kıtalararası hak taleplerini koordine ettikleri gösterişli durumların, yerel, bölgesel ve ulusal hareketlerin miadını doldurduğuna bizi ikna etmesine izin vermemeliyiz. Uluslararası bağlantılara rağmen ulusal hükümetler çoğu zaman hak talebi nesnesi oluyorlar. *Uluslararası bağlantılar çoğunlukla sınırlı ülkelerde hareket etmeye devam eden ve bu ülkelerin hükümetlerini ciddiye alan insanları birbirine bağlamaktadır.* Pek çok gözlemci ve katılımcı tüm uluslararası bağlantıları, sanki o bağlantılar küreselmiş ve dolayısıyla sınırlı, merkezi devletlerin eski politikasını aşmış gibi nitelendiriyorlar. Aslında devletler, 21. yüzyılın başındaki toplumsal hareketlerin yerleri, hedefleri ve sessiz aktörleri olarak varlığını sürdürüyor. Mısır hükümetine karşı baş gösteren mobilizasyon bunun bir örneğini teşkil ediyor. İklimin korunması ve ırkçılığa karşı gençlik hareketlerinin ulusal hükümetlerden sürgit talepleri bu hususu daha da açığa çıkarmaktadır.

Mısır'a Dönüş

Mısır'daki 2011 protestoları hakkındaki tartışmamıza dönmek, sosyal hareketlerin 21. yüzyıl kamu politikasındaki yerini açıklığa kavuşturmaya yardımcı olacak ve yeni iletişim teknolojilerinin kendilerinden önce gelmiş her şeyi silip süpürüldüğü savına karşı şüpheciliğe zemin hazırlayacaktır. Bölgedeki diğer ülkeler gibi Mısır da 20. yüzyılın ilk yarısında İngiliz ve Fransız idaresinden yavaş yavaş kurtulurken, oradaki İngiliz askeri varlığı 1954'e kadar sürdü. Bu noktada yeni bağımsızlığına kavuşan devlet Süveyş Kanalını kamulaştırdı ve İngiltere, Fransa ve İsrail'le başlattığı savaş Kahire'nin bombalanmasına neden oldu. Her ne kadar 1960'lar ve 1970'ler Mısır için nispeten bağımsız ve müreffeh yıllar olduysa da bu ülkenin bölgedeki süregelen stratejik önemi ABD, İngiltere ve diğerleri de dahil olmak üzere küresel güçlerin ülkenin gerek ekonomik gerekse siyasi yörüngesine sürekli müdahale etmesine yol açtı; bu da rejimin kendi halkının gözündeki meşruiyetini sınırlandırdı. Cumhurbaşkanı Enver Sedat 1977'de İsrail'le barış antlaşması imzaladıktan ve peşinden 1981'de suikasta uğradıktan sonra, o da eski bir subay olan Hüsnü Mübarek iktidara geldi. O zamandan bu yana ülkede olağanüstü hal hüküm sürmekte; bu süreçte yolsuzluk salgın gibi yayıldı; ayrıca seçimle ilgili yürüyüşleri, gösterileri ve hak mitinglerini yasaklamak ve dağıtmak ve insanları suçsuz yere süresiz gözaltına almak için güvenlik görevlilerine yetki tanındı. Uluslararası Af Örgütünün 2010 raporu şu şekildedir:

> Hükümet, barışçıl eleştirilerde bulunanların ve muhaliflerin yanı sıra güvenlik suçlarına veya terörizme karıştığından şüphelenilen kişileri gözaltına almak için olağanüstü hal yetkilerini kullanmaya devam etti. Bazıları idari gözaltı altında tutulurken, diğerleri askeri mahkemeler önünde yapılan haksız yargılamalardan sonra hapis cezasına çarptırıldı. İşkence ve diğer kötü muameleler polis hücrelerinde, güvenlik polisinin gözaltı merkezlerinde ve hapishaneler-

> de yaygındı ve bu uygulamalar çoğu kez cezasız kalıyordu. İfade, örgütlenme ve toplanma hakları kısıtlandı; gazeteciler ve blogcular gözaltına alınan ya da kovuşturulanlar arasındaydı. Kahire'nin "güvensiz bölgelerinde" yaşayan yüzlerce aile zorla tahliye edildi; bazıları evsiz kalırken bazıları da hiçbir teminat verilmeden tahliye edildi. Eşcinsel olduğu sanılan erkekler "ahlaksızlık" yasasıyla yargılanmaya devam etti. İsrail'e geçmek isteyen en az 19 kişi, gerçekte hiçbir tehdit oluşturmadıkları halde sınır muhafızları tarafından vurularak öldürüldü. En az 269 kişi ölüm cezasına çarptırıldı ve en az 5 kişi idam edildi.

Bununla birlikte pek çok dış gözlemci 2010'da ülkeyi siyasi haklar ve sivil özgürlükler açısından "kısmen özgür" diye bol keseden derecelendiren Freedom House örgütüyle aynı fikirdeydi. Bu tür değerlendirmeler hiç kuşkusuz rejimin halkının ihtiyaçlarına veya taleplerine cevap vermesinden veya hesap vermesinden ziyade yasal özgürlüklere dikkatleri çeker.

Mısır gayrisafi yurtiçi hâsılada istikrarlı bir büyüme gösterdi ancak bu büyüme nüfusun sadece bir kısmına fayda sağlamıştır. Ekonomiye uzun süredir devletin, özellikle de ordunun hâkimiyeti altında. Ordu su, petrol, oteller, çimento ve inşaat da dahil olmak üzere çok çeşitli sektörlerdeki şirketlerde tekel oluşturmuş durumda. 2010'da nüfusun %40'ının günde 2 dolarlık yoksulluk sınırında ya da altında yaşadığı tahmin edilmektedir (Uluslararası Af Örgütü 2011). 42. sıradaki ABD'yle kıyaslanarak Mısır en eşitsiz 9. ülke olarak derecelendirildi. Resmi işsizlik oranı %9,7 idi ancak eksik istihdam da dahil edildiğinde gerçek rakam bunun muhtemelen iki ila üç katıydı.

Ekonomik kriz ve ilk Körfez Savaşının başladığı 1991'de Mısır cumhurbaşkanı Mübarek, 15 milyar dolarlık acil ekonomik yardımın bir parçası olan Uluslararası Para Fonundan 372 milyon dolarlık kredi aldı. Buna karşılık Mısır, bütçe açığını azaltıp petrol ve diğer malların fiyatları serbest bırakarak ve birçok sektörü özelleştirip kısıtlamaları kaldıra-

rak ekonomisini elden geçirmeyi kabul etti. Bir satış vergisi getirdi ve yerli enerji fiyatlarını artırdı (McCormick 2011, *New York Times* 1991). 2004-2008 döneminde, ülke doğrudan yabancı yatırım çekmeye yönelik önemli ekonomik reformları hayata geçirdi (McCormick 2011: 3). Ancak ekonomik kriz bu reformları yavaşlattı. 2007'den bu yana ortalama yaşam süresi ve yetişkin okuryazarlık oranı düşerken bebek ölüm oranı arttı (Uluslararası Af Örgütü Raporları 2007-2010). Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütüne (FAO) göre gıda alımının ortalama maliyeti 2010'un haziran ayından aralık ayına kadar %32 arttı (Schechter 2011).

Bir sosyal hareket repertuarının apaçık yayılmasıyla birlikte protestolar önceki yıllarda artmıştı. Land Center for Human Rights [İnsan Hakları Merkezi] kuruluşunun raporlarına göre işçi protestoları 2002'de 97'den 2009'da 742'ye yükselerek daha sık yapılmaktadır (Awad 2010a). 2008'den bu yana insanlar fiyat artışları, asgari ücret ve fiyat kontrolü ihtiyacı için gösteriler yapagelmektedir. Polis vahşeti ve Olağanüstü Hal Yasasına karşı da gösteriler yapıldı. Bu hareketlenmede iki ana sosyal hareket örgütü merkezi rol oynadı: 2004'te ticari sendikaların kurduğu Kefaya (Yeter) ve Nisan 2008'de Nil Deltasında acımasızca bastırılan grevden sonra işçilerin kurduğu 6 Nisan grubu. Bu protestoda göstericiler Mübarek posterlerini indirdikten sonra üç gösterici polis tarafından öldürdü ve yüzlercesi (blogcular dahil) tutukladı (Saleh ve Abdellah 2010). Her iki örgüt de ekonomik mücadelenin kilit alanlarını demokrasi yanlısı taleplerle birleştirdi (Amar 2011b).

Harekete geçen tek grup bunlar değildi. 2009'un kış ve baharında, İsrail'in Gazze'yi işgaline karşı büyük çaplı protestolar Müslüman Kardeşler tarafından düzenlendi (17 Ocak 2009). Büyük şehirlerin dışında, Ocak 2010'da bazı gruplara siyasi destek verilmemesi üzerine büyük protestolar yapıldı. Sina'da, Bedeviler selden sonra hükümet desteği eksikliğine karşı yürüdüler (*Reuters*, Ocak 2010). Aynı ay, Kıpti Hıristi-

yanlar, Luxor yakınlarında altı Kıpti ve bir Müslüman polisin öldürülmesinden sonra devlet cemaatlerini korumadığı için slogan attılar (*Reuters*, 13 Ocak 2010).

Protestocuların devam eden tutuklanmalarına ve darp edilmelerine rağmen bu olayların her biri Ocak 2011'deki toplumsal hareket seferberliği için zemin hazırladı. Polis Halid Said'i tutuklayıp öldürünce mobilizasyon arttı ve muhalefet partisi üyeleri ve kamuya malolmuş kişiler kendilerini gittikçe tomurcuklanan hareketle özdeşleştirdiler, kısmen 2010 parlamento seçimlerini ve 2011 cumhurbaşkanlığı seçimlerini bekleyerek.

Tunus'taki genç protestocular, izinsiz sebze sattığı için para cezasına çarptırılan ve protestocuların safına katılan işsiz bir üniversite mezunuyla dayanışmalarını gösterdiklerinde, eylemciler ve sıradan insanlar onların mücadeleleriyle kendilerini özdeşleştirip aralarındaki benzerlikleri fark ettiler. Protestocular uzun zamandır iktidardaki lideri devirmeyi başardıklarında, toplumsal hareketlerden aldıkları cesaretle kendi rejimlerini ve onun politikalarını eleştirenlere siyasi bir fırsat vermiş oldular.

2011'de Mısır'daki mücadeleler 21. yüzyıl toplumsal hareketleri hakkında bizlere neler söylemektedir?

Birincisi, siyasi özgürlüklerin ve insan haklarının yokluğuna rağmen yeni yerlerde kurumsallaşmış toplumsal hareketlerle deneyimler yaşandı. Çok çeşitli yerel renkler, yürüyüşler, gösteriler, çadırkentler ve grevler açıkça uluslararası toplumsal hareket repertuvarına bağlıydı; hükümeti etkilemek için yürütülen kapmayanın bir parçasını oluşturuyordu; program, kimlik ve duruş savlarını ifade ediyordu ve defalarca yapılan DBSB gösterilerini içermişti. Dahası 20. yüzyılın sonlarında gözlemlediğimiz gibi, dünya genelinde demokrasi ve toplumsal hareketler 21. yüzyılın başında bir arada yürümüştür.

İkinci husus; Mısır'daki mücadeleler, toplumsal hareketlerin sosyal ve coğrafi açıdan parçalanmış ülkelerde de or-

taya çıkabildiğini göstermiştir. Bölgedeki demokrasi yanlısı protestolara katılanların çoğunluğu gençlerdi, ekseriyetle de iş bulmakta zorlanan üniversite mezunu gençler. Coğrafya da önemliydi elbette: Demokrasi yanlısı hareket içindeki protestocuların çoğu ülkelerinin gelişen kent merkezlerinde yaşıyorlardı. Öte yandan Mısır, Tunus, İran, Suriye, Libya ve Yemen'in şehir merkezlerinden ve teknolojik araçlarla temas kuran gençlikten uzakta kamu politikası toplumsal hareketleri içermez, onun yerine genellikle dinsel liderleri, eşkıyaları, rehinecileri, patron-müşteri ağlarını, militanları ve gerilla güçlerini içeriyordu. Hem otoriter ülkeler hem de kısmen demokratik ülkelerin otoriter kesimleri toplumsal hareket dünyasının dışında kaldılar.

Üçüncü husus; uluslararası bağlantılar da Mısır'daki harekette kesinkes önemli bir rol oynadı. *New York Times*, Mısırlı bazı gençlik liderlerinin 2008'de New York'ta düzenlenen teknoloji toplantısına katıldıklarını ve burada demokrasiyi teşvik etmek için sosyal ağ ve mobil teknolojilerini kullanmayı öğrendiklerini bildirdi. Bu toplantıya sponsor olanlar arasında Facebook, Google, MTV, Columbia Hukuk Okulu ve Dışişleri Bakanlığı vardı. Ekonomik bağlar, uluslararası sivil toplum örgütleri ve göç örüntüleri Mısır'ı Tunus, ABD, Gazze, İngiltere ve ötesine bağlamaktadır. Blogcular, uluslararası medyanın haberlerini aldığı çevrimiçi protestoların haberlerini yaydı. Kısmen elektronik iletişimle hızlanan uluslararası medya haberleri, Mısırlı eylemcilerin hem yerel hem de küresel sahnede eşzamanlı etkinlik göstermekten başka seçeneklerinin olmadığını gösteriyordu. Bu durum 2011 olaylarını küreselleşmenin bir örneği veya sonucu kılar mı? Uluslararası bağlantıların hükümete karşı mobilizasyonu başlatması veya hızlandırması anlamında hayır. En çok şunu söyleyebiliriz, 21. yüzyılda, Mısır şehirlerindeki gençler bile dünya çapındaki güç ve iletişim ağlarıyla öylesine entegre olmuşlardı ki otoriter idareciler vatandaşlarının ye-

rel ve uluslararası siyasi faaliyetlerini etkin şekilde kontrol edemiyorlardı.

Dördüncüsü husus; cep telefonlarının, Facebook, Twitter ve YouTube sitelerinin yaygın kullanımı yeni hareketler üzerinde önemli bir etki bıraktı. Duyarlı vatandaşlar kayıtlı organizasyonlar oluşturmadan harekete geçebildi ve kendi kişisel ağları üzerinden iletişim kurabildi. Sonuçta hareketleri daha geniş çaplı ancak muhtemelen daha az öngörülebilir ve kısa ömürlü hale geldi.

Beşinci olarak, yerel kültür ve devlet hâlâ önemlidir. Mısırlı protestocular, ucuz ve hızlı iletişim sayesinde eskisinden daha hızlı veya daha kalabalık örgütlenmiş olabilirler. Ancak en azından bu mesafeden bakıldığında, geniş katılımlı mobilizasyon, genel hatları itibarıyla gerek cep telefonu ve internet öncesi Mısır'ın çatışma siyasetine gerekse demokratik ve yarı demokratik dünyanın başka yerlerindeki eski toplumsal hareketlere büyük ölçüde benziyor: Sivil itaatsizlik, protesto renklerini taşıyan kıyafetlerin giyilmesi, sembolik anlama sahip yerlerde toplaşmalar, ünlülerin katılımı ve hükümet binalarına yürüyüşler.

O halde ne söyleyebiliriz? Medya kaynaklarını kullanmamız bilgimizi sınırlar. Medya haberleri, açıklamamız gereken eylem biçimlerini, kamuoyunda boy gösteren büyük aktörleri (tekil ve kolektif) ve aktörler arasında alenen beyan edilmiş ittifakları belirlemede bize büyük ölçüde yardım eder. Ancak onlar kendi başlarına, kitlesel mobilizasyonun sonuç üzerinde ne ölçüde bağımsız bir etki yarattığı gibi zorlu sorulara cevap veremez. Kampanyanın katılımcıları arasındaki etkileşimleri çok daha yakından gözlemlemeden, kesin bir şey söyleyemeyiz.

Elimizdeki bilgilerin en makul okuması, gördüğümüz gibi, şu şekildedir: Rejime karşı çıkan politik girişimciler memnuniyetsizliği harekete geçirdi. Cep telefonu mesajları, Facebook kullanıcıları, blog yazarları ve Tweet atanlar bu memnuniyetsizliği körükledi ve mesajı gözlemcilere yaydı.

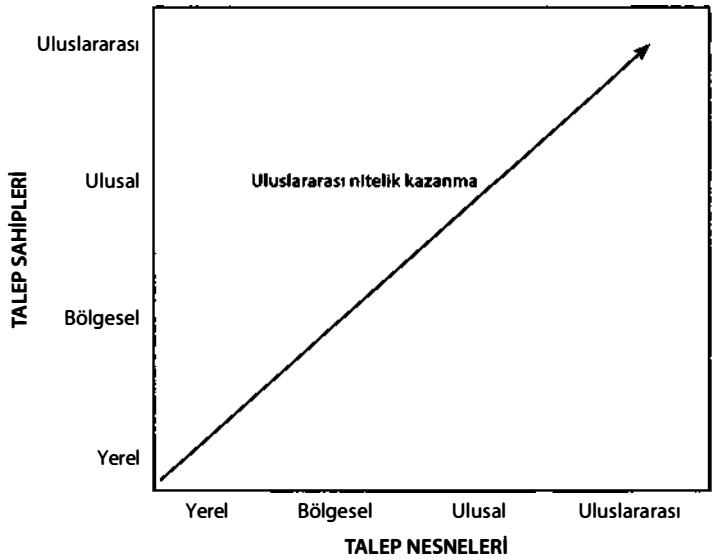
Ekonomik kriz, Halid Said'in polis tarafından öldürülmesiyle birleşince bağlam oluştu. Bu faktörler, son zamanlarda Tunus liderlerin ekarte edilmesiyle birlikte siyasi bir fırsat doğdu ve uluslararası bağlantılar, talepte bulunmanın bir yolu olarak "haklar" ve "demokrasi" söylemini sağladı. Sonuçta yürüyüşler ve gösteriler başladı ve toplumsal hareket büyük bir tantana koparmadan, popüler talepleri dile getirmenin bir yolu olarak bölgede daha canlı yayıldı.

Uluslararası Sahneye Çıkmak

Bu arada dünyanın pek çok yerinde toplumsal hareketler uluslararası bir nitelik kazanıyor. Kuşkusuz ta baştan beri toplumsal hareketlerin içinde uluslararası bağlantılarla karşılaşmıştık: Haziran 1768'de Güney Carolina'ya bağlı Charleston'da John Wilkes'ın 45 rakamı gibi ünlü İngiliz sembollerini hatırlayın. Kölelik karşıtlığı, çok geçmeden, okyanusun her iki yanındaki bir dizi ülkeye uzanan kollarıyla transatlantik bir harekete dönüştü. 19. yüzyılda alkol karşıtlığı, kadın hakları ve İrlanda'nın bağımsızlığı adına yürütülen hareketler Atlantik etrafında dayanışma yaratmayı sürdürdü (Hanagan 2002; Keck ve Sikkink 2000; Kish Sklar ve Stewart 2007).

Şu durumda biz sadece uluslararası toplumsal hareket etkileşimlerini değil, ayrıca toplumsal hareketlerin yönelimlerindeki önemli değişimin göstergelerini de araştırıyoruz. Şema 5.1 uluslararası nitelik kazanmayı şematize ediyor. İki kategoriye yer veriyor: 1) DBSB gösterileriyle program, kimlik ve duruş iddialarını toplumsal hareket etkinliklerine dönüştüren *talep sahipleri* (örneğin Dünya Ticaret Örgütüne karşı kampanya yürütenler), 2) talep sahiplerinin peşinde olduğu tepkiyi, tanınmayı veya iptali gerçekleştirecek *talep nesneleri* (örneğin Dünya Ticaret Örgütü). Bu kitabın ele aldığı toplumsal hareketlerin iki yüzyıllık tarihi boyunca gerek talep sahipleri gerekse talep nesneleri yerel, bölgesel, ulusal

ve uluslararası yelpazeye yayıldı. Çoğu zaman her ikisi de aynı düzeyde etkin oldu: Yerli talepçilerle birlikte yerel nesneler, bölgesel talepçilerle birlikte bölgesel nesneler ve benzeri. Ancak giderek yaygınlaşan bir eğilim, çeşitli talepçilerin bir düzeydeki koordineli taleplerini, daha üst düzeydeki nesnelerle örtüştürdü. Örneğin Boston ve Philadelphia'daki kölelik karşıtları köleliğin kaldırılması için imza kampanyası kongresine katılmışlardı; Marburg ve diğer şehirlerdeki yerli Nazi eylemcileri, Hitler'in Alman yöneticisi olarak itibarının iade edilmesine dönük taleplerini koordine etmeye başlamışlardı.

Şema 5.1: Toplumsal hareketlerin uluslararası nitelik kazanması

Aynı şekilde, 1989'da SSCB cumhuriyetleri ya da Sovyet uydu devletleri içinde Sovyetler Birliğinden bağımsızlığı destekleyen gibi ulusal çaptaki talep sahipleri, Sovyet idarecilerini ve Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası otoriteleri aynı anda hedef tahtasına koymuşlardı.

İkinci örnek uluslararası nitelik kazanma yönünde büyük bir adım oluşturdu ama en üst noktasına varmadı –Şema 5.1'in sağ üst tarafında görüldüğü üzere– çünkü bir uluslararası "biz" adına kararlı şekilde konuşan aktörleri değil de bölgesel ve ulusal talepçileri harekete geçirmişti. Yine de "biz"in uluslararası düzeyde inşası 21. yüzyıl toplumsal hareketlerinin giderek bilindik bir özelliği haline geldi.

Talep nesneleri de uluslararası bir nitelik kazandı (Tarrow ve McAdam 2005). Pek çok ülkede etkinlik gösteren gerek ulusötesi gerekse ulusal şirketler –Nike, McDonald's, Coca-Cola ve Royal Dutch Shell gibi– yaygınlaşıp çoğalırken, çokuluslu toplumsal hareket koordinasyonu için hedef teşkil ettiler. Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Birliği ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşların kurulması da aynı şekilde, etkileriyle, politikalarıyla ve müdahaleleriyle çeşitli ülkelerden yükselen toplumsal hareket taleplerini kendilerine çeken önemli aktörler yarattı (*bkz.* Deibert 2000; Wood 2004). Bu aktörler göze çarpan yüksek düzeyde toplantılar düzenlediklerinde, politikalarına karşı protestolar uluslararası koordinasyon içinde gerçekleştirildi. Jackie Smith Kasım 1999'da Dünya Ticaret Örgütü toplantısı hasebiyle yürütülen hareketi şöyle anlatıyor:

> 29 Kasım 1999 akşamında, Seattle'ın iş dünyası ve politika liderleri Dünya Ticaret Örgütünün 3. Bakanlar Toplantısına gelen delegeler için şehrin futbol stadyumunda büyük bir karşılama partisine ev sahipliği yaptı. Bu sırada binlerce eylemci "Seattle Savaşı" diye adlandırılan ilk büyük halk çatışmasına hazırlanmak için şehir merkezindeki kilisede toplanmıştı. Protestocular kiliseden dışarıya akın ettiler ve dışarıda soğuk bir Seattle sağanağı altında dans eden, şarkı söyleyen ve konuşan binlerce insana katıldılar. Şehrin çeşitli apartmanlarını doldurdular ve "yüzyılın protestosu"nu kutladılar. Çoğu, Dünya Ticaret Örgütüne karşı olduklarını ilan eden yağmurlukları ve sendika ceketleri giymişti. Binlerce yürüyüşçü stadyuma ilerledi ve borç krizinin zararlı etkilerini dramatize etmek için stadyumun

> etrafında bir insan zinciri oluşturdu. Protesto, müsrif karşılama törenine katılması beklenen 5.000 konuğun üçte ikisinden fazlasını caydırdı. "Borç zincirlerini" simgeleyen insan zinciri, 3. Dünyanın borçlarının silinmesi için yürütülen uluslararası bir kampanyanın (Jubilee 2000) parçasıydı. Küresel ticaret sistemlerindeki muazzam eşitsizlikler konusunda eylemcileri ve gözlemcileri bilgilendirdi ve küresel ticaret sistemine karşı yapılan protestolar ve mitinglerle bir hafta sokakları kasıp kavurdu.
>
> (Smith 2002: 207)

Jubilee 2000, ilk başta, ekonomik ve sosyal gelişim meselelerini ele almak amacıyla Birleşik Krallık'taki sivil toplum örgütlerinin bir koalisyonu olarak kuruldu. Koalisyon çok geçmeden 3. Dünyanın borçlarının silinmesine odaklandı. Uluslararası finans liderlerinin İngiltere, Birmingham'da düzenlediği 1998 toplantısında toplantı yerlerinin çevresinde "borç zincirini" temsilen "insan zinciri" kurma taktiğine öncülük etti. Jubilee 2000 geniş yelpazedeki politik ağlara bağlı eylemcileri stratejilerini ve analizlerini paylaştıkları yerlerde bir araya getiren çok sayıdaki koalisyondan biriydi. Seattle Savaşı uluslararası kurumları hedef alan uluslararası örgütçüler için bir model oluşturdu.

Talepçilerin ve talep nesnelerinin uluslararası nitelik kazanması meselesini anlamak için uluslararası nitelik kazanmanın diğer üç boyutunu bilmemiz gerekiyor:

1. Kendi başına talepte bulunmaktan ziyade diğerlerinin talepleri uluslararası düzeyde koordine etmelerine yardımcı olmakta uzmanlaşmış aracıların çoğalması,
2. Kendi bölgelerinde benzer taleplerde bulunan eylemci gruplar arasındaki yan bağlantıların artması ve
3. Farklı ülkelerin ve bölgelerin baskıcı otoritelerince koordinasyonun artırılması.

Birinci boyut söz konusu olduğunda İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Uluslararası Af Örgütü gibi insan hakları örgütleri dünya genelinde insan hakları ihlallerini denetleyerek,

bu ihlaller hakkında düzenli puanlamalar ve raporlar yayınlayarak, insan hakları ihlalcilerine karşı yaptırımlarda bulunulması için büyük devletlere ve uluslararası otoritelere çağrıda bulunarak öncü görevini yaparken, talep sahiplerine modeller, izinler, bağlantılar ve tavsiyeler sunmuştur. Dünya genelinde yerli halkların hareketleri, her ne kadar öyle olmasa da dünya çapındaki bir davanın katılımcıları olarak kendi kimliklerini oluşturmalarından büyük fayda gördü. Bu boyut ayrıca hareketlere ve organizasyonlara kaynak temin etmek suretiyle toplumsal hareket etkinliğinin belli türlerini desteklemek için çalışan Ulusal Demokrasi Vakfı veya Ford Vakfı gibi vakıfları ve Nonviolence International [Uluslararası Pasif Direniş] gibi grupları içermektedir (Bob 2005). Bu boyut aynı zamanda dünyanın yüzlerce yerinde gösteriler için medya desteği sunan Bağımsız Medya Merkezi gibi ağlar tarafından oluşturulan hareket altyapısını da içermektedir.

İkinci boyuta gelince, aynı amaçları –örneğin çevrecilik, kadın hakları ve yoksul ülkelerde zengin pazarlar için çalışan düşük maaşlı, sağlıksız işyerlerine muhalefet– paylaşan toplumsal hareket eylemcileri denizler ve kıtalar aşırı sağlam bağlantılar da kurdular. Fijili feminist eylemciler örneğinde gördüğümüz gibi, bu bağlantıların bazıları, ilk başta, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerin düzenlediği toplantılarda, başkalarıysa zirve toplantılarına karşı protestolarda kuruldu. Keza tartışma listeleri, web siteleri ve Twitter üzerinden internet temaslarıyla kurulan bağlantılar da söz konusu. Bu tür ulusötesi ağlar küresel adalet hareketi ve ekonomik krizden kaynaklı daha yakın zamanlı hareketler içinde modüler form olarak görünüyor. Bu ağlar yeni fikirlerin yayılmasını hızlandırır; önceden birbirinden kopmuş aktörler arasında bağlantılar yaratır; yeni kampanyalar, çerçeveler ve kimlikler oluşturur (della Porta vb 2006; Reitan 2007; Smith 2007; Tarrow 2005).

Üçüncü boyuta gelince, son yıllarda polis ve güvenlik uzmanları kalabalığı kontrol stratejileri üzerine çalıştaylar

düzenleyen uluslararası konferanslarda bir araya geliyor, uzman danışmanlar güncel "en iyi uygulamaları" yayıyorlar ve yetkililer uluslararası arenaya çıkmış siyasi protestoları dizginlemek için yeni gözetim ve sınır kontrolü teknolojilerini deniyorlar. Bu durum kalabalığı kontrol stratejilerini bir noktada birleştirdi (della Porta, Peterson ve Reiter 2006). Örneğin Japonya'daki G8 grubu aleyhinde yürütülen 2008 protestolarına hazırlanan güvenlik güçleri, 2007 zirvesi için güvenliği organize eden Alman yetkililerle bilgi alışverişinde bulunmak üzere bir araya geleceklerini açıkladılar (12 Ağustos 2007, *Kyodo News*). Hızla yayılan bir strateji, küreselleşme karşıtı protestocuların protesto alanlarına gidişini sınırlamak için "holiganlara" karşı alınan önlemlerle beraber göç kontrollerinin kullanılmasıdır. Bu tür baskıcı yenilikler protesto taktikleri ve örgütlenme biçimlerindeki değişikliklerle paralel gitmektedir.

Bolca örneğinin olmasına rağmen uluslararası çapta koordineli toplumsal hareket etkinlikleri ile bölgesel ve ulusal toplumsal hareketlere verilen uluslararası destek, 20. yüzyılın son on çeyreğinde artan hızla öne çıktı. Dahası eylemciler ve analizciler küreselleşme karşıtlığı, küresel hareket ve küresel sivil toplum gibi çeşitli adlarla etiketlenen dünya genelindeki hareketler adına bölgesel ve ulusal olaylar üzerine gitgide daha çok söz sahibi oldular (Bennett 2003; della Porta vb 2006; Koopmans 2004; Rucht 2003; Smith 2007; Tarrow 2002, 2005).

Bu, Ekim 2007'de başlayan ekonomik krizden kaynaklı küresel bir hareketin parçası olarak listelenen olaylara baktığımızda belirginleşiyor. 17 Eylül 2011'de başlatılan Occupy Wall Street seferberliği, sonraki ayda medyanın ilgisini çekmeye başladı ve yüzlerce şehir ve kasaba kendi Occupy Wall Street versiyonunu uygulamaya soktu. "United for Global Change" ["Küresel Değişim İçin Birleşenler"] adlı bir web sitesi, Mübarek rejiminin ve yaygın yolsuzluğun sona ermesi için Mısır'da başlatılan ayaklanmaların, ulusal hükümet ve

bankalara karşı İspanya'da başlayan protestoların, eğitimin şirketlerce kontrol edilmesine karşı çıkan Şili'li öğrencilerin ve yozlaşmaya karşı Hindistan'dan görüntüler içeren kısa bir video yayınlayarak "Dünya Hakları Ayağa Kalkın" çağrısında bulunan birleşik tek bir hareket vizyonunu sundu.

Bir yandan bu olayların hepsi ekonomik krizi doğurup körükleyen Uluslararası Para Fonu gibi çokuluslu banka, şirket ve finans kurumlarının küresel ağlarıyla ve büyük çaplı ekonomik krizle bağlantılı olmasından dolayı açıkça küresel yönelimliydi ve birbiriyle bağlantılıydı. Söz konusu videoda slogan atan kalabalıkların kısa görüntüleri aynı zamanda yerel sorunlar ve küresel hedefler arasındaki bağlantıları da açığa vurmaktadır. Öte yandan İspanya, Şili, Yunanistan ve Hindistan'daki bu "küresel ayaklanma" hareketleri kısmen ulus-devletleri hedef alırken, aynı ülkelerdeki başka hareketler küresel hareketlerle bağlantı içinde olmalarına rağmen otoritelerden talepte bulunmaya yanaşmadılar. Eşzamanlı kitlesel ve küresel ayaklanma diye sunulan olguya yakından baktığımızda, yayılmanın hızlandığı yerlerde birbiriyle bağlantılı olsa da müstakil protesto dalgalarının bir noktada buluştuğunu görüyoruz. Taktikler, sloganlar, kimlikler ve çerçeveler giderek daha hızlı yayılsa da hareketlerin kendisi otoriter Mısır, medyaya doymuş ABD, hızla büyüyen ekonomisiyle Hindistan ve karmaşık politikasıyla Avrupa Birliği kadar farklı tarihlere, politikalara ve ekonomilere dayanıyordu. Bu dalgaların benzerliklerini, farklılıklarını ve kesişim noktalarını anlamak için bazı ek bilgilere ihtiyacımız var.

21. yüzyılın başını daha uzun bir zaman perspektifine yerleştirdiğimizde ne görürüz? Dünya genelindeki toplumsal hareketleri içeren kapsamlı veri kaynaklarından yoksunluk içinde (ve toplumsal hareketlerin hiçbir surette toplumsal hareket örgütlerine indirgenemeyeceği yönünde can sıkıcı ama esaslı bir uyarıyı da yaparak) uluslararası sivil toplum örgütlerinin sayılarından yola çıkarak geçtiğimiz yüzyılda ulusaldan ulusötesine yayılma hakkında bir fikir edinebi-

liriz. 1870'ler ve 1880'lerde bu örgütlerden yılda 2-3 tane kurulurken, 1890'lardaysa bu oran yılda 5 ya da 6'ya çıktı. I. Dünya Savaşından önce yılda yaklaşık 30'u buldu. Uluslararası sivil toplum örgütlerinin yılbaşına kuruluş sayısı savaş sırasında ve sonrasında düştü ama 1920'lerde 40'a çıktı. Ancak II. Dünya Savaşında tekrar düşmeye başladı. Sonra 80'e, 90'a ve nihayet 1980'lerde 100'ün üstüne çıktı. Günlük yaşamda kaynak eksikliği ve aksamalar, savaş sırasında toplumsal hareketlerin mobilizasyonunu ve örgütlenmesini özellikle zorlaştırmaktadır; bu da yeni kurulan sivil toplum örgütlerinin sayısının iki dünya savaşı sırasında neden azaldığını açıklıyor. Öte yandan sonraları sayıları artmaya devam etti; 1996 ve 2007 yılları arasında uluslararası sivil toplum örgütlerinin sayısı 15.108'den 21.443'e yükseldi; bu da yılda ortalama 500'den fazla yeni örgüt kurulduğu anlamına geliyor (Boli ve Thomas 1997: 176; 1900-2000 yılları arasındaki mevcut uluslararası sivil toplum örgütlerinin sayısı için *bkz.* Albrow ve Glasius 2008; Anheier ve Themudo 2002: 194).

Eldeki veriler, uluslararası sivil toplum örgütlerinin kuruluşuyla Milletler Topluluğu, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Çalışma Örgütü ve Dünya Bankası gibi devlete tam ya da yarı bağlı örgütlerin kurulması arasında çarpıcı bir örtüşme olduğunu gösteriyor; aslında Boli ve Thomas'ın saptamalarına göre söz konusu örgütlerin kurulmasıyla devletlerarası örgütlerin kurulması arasındaki korelasyon yılda 0,83'tür (Boli ve Thomas 1997: 178). Boli-Thomas'ın verileri ayrıca bu örgütlerin kuruluşu ve benim önceden sözünü ettiğim küreselleşmenin kabataslak zaman çizelgesi arasındaki büyük paralellikleri de açığa vurmaktadır.

Jackie Smith kapsamı daraltıp –ve bizim amacımız açısından inandırıcılık kazanarak– "bir tür toplumsal ya da siyasi değişim amacını gütmek üzere örgütlenmiş ve en az üç ülkede üyeleri bulunan bağımsız sivil toplum örgütleri" üzerinde odaklanarak, 1973 ile 2003 yılları arasında mevcut

(yeni kurulan değil) örgüt sayısındaki değişimlere işaret ediyor. Çizelge 5.3 tüm bu tür ulusötesi toplumsal hareket örgütlerinin sayısını veriyor.

ÇİZELGE 5.3: Ulusötesi Toplumsal Hareket Örgütleri, 1973-2013

Yıl	Örgüt Sayısı
1973	183
1983	348
1993	711
2003	1011
2013	1767

Kaynak: Smith 2018.

Sayı 1973'ten 1993'e kadar her on yılda kabaca ikiye katlanmış, sonra 1993 ile 2003 arasında yarı yarıya artmış ve 2003 ile 2013 arasında neredeyse ikiye katlanmış. Smith'in dökümündeki ulusötesi toplumsal hareket örgütleri barış, kadın hakları, kalkınma, küresel adalet, etnik özerklik ya da sağcı amaçlardan ziyade insan hakları ve çevre sorunlarıyla ilgilenen örgütlerdir. Öte yandan 1990'larda etnik meselelerle ilgilenen örgütler düşüşe geçerken, ekonomik meseleler öne çıktı. İnsanların gevşek bir tanımla küreselleşme karşıtı diye tanımladığı hareketler, özellikle ekonomik meselelerde uzman olan örgütlere dayanmakla birlikte insan hakları, çevre ve uluslararası toplumsal hareket talepçilerinin öne çıkardığı diğer meselelere odaklanmış örgütlerle de sık sık işbirliği yapmışlardır.

Eldeki verilerin gösterdiği üzere uluslararası toplumsal hareket etkinliğinin örgüt üsleri diğer bağlamlarda uluslararası bağlantıların çoğalmasıyla eşzamanlı olarak yayıldı (*bkz.* Keck ve Sikkink 2000). Ne var ki bu yayılma eşitsizlik örüntülerini de beraberinde getirdi. Uluslararası çapta etkinlik gösteren sivil toplum örgütleri karar verici bellibaşlı kurumlara ev sahipliği yapan şehirlerde mevzilendi. Onların

toplantıları bile bir avuç ülkede yoğunlaşmaktadır; uluslararası örgütlerin bütün toplantıların %48,5'i şu ülkelerde yapılıyor: ABD, Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya, İspanya, Hollanda, Avusturya, İsviçre ve Belçika (Albrow ve Glasius 2008). Bu şehirler uzaktaki talep sahiplerinden ziyade yerel talepçilerin katılımını kolaylaştırmaktadır.

Gelgelelim toplumsal hareketlerin kampanyalarının, repertuvarlarının ve DBSB gösterilerinin temsilcisi olarak ister uluslararası ister başka türlü olsun örgüt tanımlamalarına ya da sayılarına güvenemeyiz. Zirve toplantılarını protestoları ve küresel eylem günlerini incelemek 21. yüzyılda toplumsal hareketlerin hangi yollarla harekete geçtiği konusunda bazı ipuçları sunacaktır.

Her ne kadar 1990'larda uluslararası finans kurumlarına karşı protestolar yürütülmüşse de 1999'daki Seattle protestolarından hemen sonra uluslararası finans kurumlarının zirve toplantıları daha büyük çaplı protestoları tetikledi. Onlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

- *16-20 Mayıs 1998:* G8 Grubunun toplantısı (Birmingham, İngiltere) ve Dünya Ticaret Örgütünün (DTÖ) bakanlar toplantısı (Cenevre, İsviçre); 2000-3000
- *18 Haziran 1999:* G8 Grubu toplantısı (Köln, Almanya); 800-1000
- *30 Kasım 1999:* DTÖ bakanlar toplantısı (Seattle, ABD); 50.000-70.000
- *26 Eylül 2000:* Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası toplantıları (Prag, Çek Cumhuriyeti); 12.000
- *18-22 Temmuz 2001*: G8 Grubu zirvesi (Cenova, İtalya); 50.000-60.000
- *2 Haziran 2007*: G8 Grubu zirvesi (Rostock, Almanya), 80.000
- *25-26 Haziran 2010*: G20 Zirvesi (Toronto, Kanada), 10.000
- *7-8 Temmuz 2017*: G20 Zirvesi (Hamburg, Almanya); 100.000

Bu zirve protestoları, genellikle "yakınlaşma merkezleri" aracılığıyla hukuk, eğitim ve konaklama altyapısını kurmak için yerel aktivistlerle birlikte çalışan uluslararası protesto ağlarındaki aktivistler tarafından koordine edilmektedir. Bu merkezler gösteri, konaklama, bağımsız medya, ilk yardım ve göstericilere yasal desteği koordine etmek için erişilebilir bir alan sağlar. Çoğu zaman bu aktivistlerin bazıları ilgili zirvenin sorunlarını, katılımcılarını ve politikalarını eleştirel bir şekilde tartışmak için bir fırsat sağlayan bir karşı zirve düzenlerler.

Bu zirve protestoları gerek hedeflerini gerekse o hedeflerin popüler görüşlerini bilfiil etkileyebilir. Nitekim *Yıllık Kayıtlar* şu kaydı tutmuştu:

> 1999'un sonunda Seaattle'daki bakanlar toplantısında bir muhabirin "gözden düşmek" deyimini kullanmasının ardından Dünya Ticaret Örgütü 2000 yılını "nekahet" ya da daha soğuk bir ifadeyle "felç" dönemi içinde geçirdi. 1999 oturumunda çok çarpıcı bir şekilde gün yüzüne çıkmış karmaşık meseleleri çözmek adına pek fazla şey yapılmadı. DTÖ'nün daha fazla etkin olmasına yönelik talebiyle birlikte gelişen ülkelerle gelişmiş ülkeler arasındaki ihtilaf devam etti. Ekonomik güç odakları, özellikle Avrupa Birliği, Japonya ve ABD küresel ticaret müzakereleri için yeni bir tur önermek amacıyla bir zaman çizelgesi ve program üzerinde hâlâ anlaşabilmiş değiller. Ve küreselleşme karşıtı eylemcilerin yaptıkları protestoların hedefleri arasında DTÖ'nün çalışma standartları ve çevrenin korunması üzerindeki olumsuz etkisi vardır ve söz konusu eylemciler, pek çok ülkedeki yoksulluğun DTÖ'nün kararlarıyla azalmak bir yana dursun, iyice arttığını savunuyorlar.
>
> (*Yıllık Kayıtlar* 2000: 385-86)

Aynı şekilde Eylül 2003'te ticari temsilciler besin maddelerinin alışverişini görüşmek üzere Meksika'nın Cancún şehrinde bir araya geldiklerinde, gözlemciler, sokak gösterilerinin ve 21 gelişmekte olan ülkenin besin ihracatçısı grubunun, çiftçilere büyük ölçekli yardımlar yapan Avrupa Birliği ve

ABD'nin göz ardı edemeyeceği ölçüde sağlam bir birlik kurduklarını kaydettiler (Becker 2003). Yine de Cancún toplantısından çıkan DTÖ anlaşma taslağı, 21'ler Grubu ve onun sokaklardaki destekçilerine, çoğu retorik düzeyde olan küçük ayrıcalıklar tanıdı (Thompson 2003). Aslında 21'ler Grubu, zengin ülkelerin önerilerinin yanlışlığını protesto ederek geri çekilince müzakereler kesintiye uğradı. Dolayısıyla bu tür eylem günlerinin DTÖ'nün tavrında ne gibi değişikliklere yol açtığını saptamak için daha yakından bir analize gerek vardır. Ama en azından uluslararası eylemci ağları bu tavrın kamuoyu önünde tartışılmasına yön vermeyi başarmıştır.

Seattle ve Cancún'un başarılarından bu yana geçen zaman zarfında zirve protestoları azalmaya başladı. Bazı yerel ve ulusal aktivistler bu olayları, toplumun sadece küçük bir kesimi için erişilebilir olması ve yüksek maliyeti dolayısıyla eleştirmekte ve polisin yoğun hazırlığı nedeniyle giderek yersiz bulmaktaydı. Bunun yerine yerel ve ulusal protestoların önemini yeniden vurguladılar. Küresel zirve toplantıları gittikçe rağbet görürken, bununla eşzamanlı olarak yerel çapta örgütlenmiş ama küresel çatısı olan eylem günleri koordine edildi.

Küresel bir eylem günü, genellikle nispeten bağımsız şekilde organize edilen sitelerde eşgüdümlü, eşzamanlı mitingleri, gösterileri ve basın açıklamalarını içerir. Bu protestolar yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası örgütler ve aktivist ağları tarafından hayata geçirilir. Bu yeni küresel eylem günleri, bazen aynı gün yüzü aşkın şehrin protestoda bulunduğu küresel adalet hareketiyle birlikte artmaya başladı.

2003'te ABD'nin Irak'a yaklaşan saldırılarına karşı aynı hafta sonu 600'den fazla şehirde gösteri düzenlendiğinde, bu küresel eylem günlerinin ölçeği küçüldü. Eylemcilerin önceden varolan resmi ve gayriresmi ağlarıyla yayılan küresel eylem günlerin organizasyonu bir dizi mesele üzerinde çalışan eylemcilere kadar yayıldı. Nisan 2018'de bu organizasyon Çizelge 5.4'te listelenen olayları içeriyordu.

ÇİZELGE 5.4: Küresel Eylem Günleri: Nisan 2018

14 Nisan - 3 Mayıs	Askeri Harcamaya Karşı Küresel Kampanya; 25 ülkeden eylemciler yürüyüş, basın açıklaması, protesto ve çevrimiçi özçekim kampanyaları gibi eylemlerde bulundular.
17 Nisan	Rana Plaza Günü - Küresel Eylem Haftası (Moda Devrimi Haftası diye de bilinir); eylemciler 2018 Geçiş Anlaşmasını imzalayarak Bangladeş'deki fabrikaların güvenliğini sağlamaya zorlamak için giyim markalarına baskı yaptı. Ticari sendikalar, Clean Clothes Campaign [Temiz Kıyafet Kampanyası] ve United Students Against Sweatshops [Çocuk İşçiliği Karşıtı Öğrenci Birliği] eylem gününü destekledi.
22 Nisan	Dünya Günü. Kutlama, toplum hizmeti ve protesto gibi eylemleri içeren en büyük küresel eylem günlerinden biri. Organizasyonculara göre 192 ülkeden 1 milyar insan eyleme katıldı.
28 Nisan	Sur ve Hasankeyf için küresel eylem günü. Türk hükümetinin, Türkiye'nin kuzeyinde Dicle Nehrinin kenarında konumlanan iki antik şehir Sur ve Hasankeyf'te sürdürdüğü yıkıma karşı yapılan eylem Kürt halkı, sivil toplum kuruluşları ve insan hakları grupları tarafından Almanya'nın 10 şehri dahil 30 şehirde örgütlendi.

Kaynak: https://cleanclothes.org 2018; www.earthday.org/; http://demilitarize.org/; https://anfenglish.com/news/global-day-of-action-for-sur-and-hasankeyf-in-many-cities-26361.

Küresel ağların artan yoğunluğunu protesto hedeflerinin ve talep sahiplerinin uluslararası nitelik kazanmasıyla karıştırmamak gerek. Her ne kadar toplumsal hareketlere katılanlar, küresel hareketler içindeki konumlarının giderek daha çok farkına varsalar ve farklı meseleler ve hareketler arasındaki bağlantıları anlasalar da çoğu zaman ulusal sınırlar içinde ve ulusal ya da bölgesel hedeflere karşı örgütleniyorlar. Doug Imig ve Sidney Tarrow ve Maria Trif, 1984'ten 1997'ye kadar Avrupa Birliği (AB) içinde uluslararası nitelik kazanmaya ilişkin en isabetli incelemelerden birini yaptılar.

Imig ve Tarrow, 2. Bölümde anlattığımız çatışmacı toplaşmalara kabaca denk düşen "çatışma olaylarını" saptamak için Reuters'ın çevrimiçi haber servislerini taradılar. Daha sonra hangi olayların 1) talepçiler arasında ülkelerarası koordinasyonu içerdiğini ve/veya 2) AB'yi ya da onun bir kurumunu hedef aldığını sordular. Imig-Tarrow derlemesindeki 9.872 olaydan sadece 490'ı –%5– AB'yle ilgili talepleri içeriyordu (Imig ve Tarrow 2001: 32-34). Dahası bu 490 olaydan sadece 84'ü uluslararası koordinasyon taşıyordu; diğer 406'sıysa AB'yi hedef almakla birlikte ulusal sınırlar içinde kalmış ve asıl taleplerini kendi ülkelerindeki yetkililere yöneltmişlerdi. 1994 ile 1997 arasında doğrudan AB kurumlarını hedef alan olayların oranı %5'ten %30'a fırladı. Trif ve Imig'in 2002 için yaptığı ilave araştırma, Avrupa'daki olayların %20 'sinin uluslararası koordinasyon taşıdığını ama hâlâ sadece %5'inin AB kurumlarım hedef aldığını gösterdi (Trif ve Imig 2003). Donatella della Porta ve Manuela Caiani (2007) gazete verilerini kullanarak benzer sonuçları elde ettiler ancak Avrupa'daki aktivistlerle yapılan 348 röportaj, Avrupalılaşmanın sosyal ağlar kurmak ve talepleri Avrupalı talepler olarak çerçevelendirmek suretiyle gerçekleştiğini ortaya koydu. Yeni yüzyılın başında Avrupa'nın toplumsal hareket etkinliğinde mütevazı bir uluslararası nitelik kazanma olgusu sonunda gerçekleşmeye başlamıştı.

Imig-Tarrow verilerini iki farklı yoldan değerlendirebiliriz. Eğilim, uluslararası talepçiler ve taleplerdeki son artışı gösterdiğinden, bu eğilimin 21. yüzyılda daha da güçlenip toplumsal hareketlere daha fazla uluslararası bir nitelik kazandıracağını tahmin edebiliriz (*Bkz.* Bennett 2003; della Porta ve Caiani 2007; Smith 2002). Anekdot niteliğindeki pek çok açıklama böyle bir okumayı destekliyor, özellikle Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması, Dünya Ticaret Örgütü ve uluslararası şirketlere karşı yürütülen uluslararası hareketler söz konusu olduğunda.

Ancak başka bir açıdan, Imig ve Tarrow'un elde ettiği sonuçlar, 20. yüzyılın sonunda Avrupa'daki toplumsal hareket tarzındaki taleplerin çoğunlukla ülke sınırları içinde dillendirilmeye devam ettiğini bizlere gösteriyor. Dahası Jubilee 2000 gibi uluslararası ağlar, elektronik dilekçeler ve eşzamanlı insan zincirleri gibi bir seferlik eylemleri başlatmadaki gösterişli etkinliklerine rağmen genelde zamanla parçalanmış ya da sönmüştür; bir bütün olarak değerlendirdiğimizde dünyanın büyük güç merkezlerinin yakınında kurulmuş daha merkezi sivil toplum kuruluşlarının daha uzun ömürlü olduğunu görüyoruz (Anheier ve Themudo 2002). Batı Avrupa ve Kuzey Amerika hâlâ bu merkezlerin çoğunu barındırdığından ve oralardaki eylemciler dünyanın diğer bölgelerindeki eylemcilere oranla, uluslararası toplumsal hareketlerin taleplerine daha fazla ağırlık verdiklerinden, dünya genelinde ciddi ölçüde uluslararası nitelik kazanma eğiliminin tamamlanması için önümüzde hâlâ uzun bir yol var.

Eğer Howard Rheingold ve Lance Bennett dijital ortama sahip toplumsal hareketlerin niteliğini doğru şekilde analiz etmişlerse, kuşkusuz, demokrasi yanlıları uluslararası nitelik kazanmadaki mevcut eksikliğe alkış tutmak isteyebilirler. Her ne kadar uluslararası çiftçi hareketi Via Campesina gibi başarılı ve kökleşmiş ağlar umut vaat etse de ne Facebook ne de gevşek bağlantılı ağlar, önceki yüzyıllarda toplumsal hareket repertuvarlarına eşlik eden kendi programları adına sürgit politik çalışma yapma gücüne sahiptir. G8 grubuna ya da McDonald's hamburgerlerine karşı milyonlarca insanın hızla harekete geçmesi, hedef tahtasına koydukları muhatapları, halkla ilişkiler konusunda duyarlı kılıp çevrelerini korumaya teşvik eder. Bu, sıradan insanları hükümetlerin ve güçlü kurumların kararlarında söz sahibi kılmaz elbette. Hint eylemci-analist Neera Chandhoke üçlü bir tehditten endişe duyuyor: Uluslararası sivil toplum kuruluşları ve küresel toplumsal hareketler, DTÖ ve IMF kadar, demokratik yoldan hesap vermekten sakınacaklar. Dünyanın kuzeyinde

kümelenen bu örgütler ve eylemciler daha yoksul, daha gevşek bağlantılı ülkelerdeki örgütlerin ve halkların zararına uluslararası hak talebinde başat rol oynayacaklar ve yetenekli politik girişimcilerle sıradan insanlar arasındaki uçurum keskinleşecek.

> Rahatsızlığımızın nedeni var. Küresel sivil toplum kuruluşlarının liderlerinin çoğu kendi kendine atanmış ve üyelerine hesap vermeyen kişilerdir. Onların çoğu edilgendir ve eylemcilikleri elektronik posta yoluyla dolanan dilekçelere imza atmakla sınırlıdır. Ayrıca dikkat çeken başka bir husus da DTÖ'ye karşı yapılan gösterilerde veya Dünya Sosyal Forumu gibi alternatif forumlarda dev kalabalıklar gözümüze çarparken, bu gibi olaylar arasındaki etkinlik sivil toplum örgütlerinin çekirdek bir grubu tarafından yürütülür. Gösterilere katılanların başka yerde sona erdirilen bir programa ve politik platforma katılmış olmaları olasıdır. Bu ne demokratik ne de politiktir. Hatta bu, katılımlı olayların bürokratik idaresini bile bozabilir. Dahası insanları başka yerlerde yapılan tercihlerin tüketicileri haline bile getirebilir.
>
> (Chandhoke 2002: 48)

Herhalde toplumsal hareketler parçalanıyor: bir yanda karar alma noktalarına sürgit politik müdahalesini devam ettiren eski tip eylem ve örgütler; diğer yanda büyük ölçüde uzmanlaşmış örgütlerin, girişimcilerin ve teknolojilerin aracılık ettiği, kıtalararası görkemli fakat geçici bağlantı gösterileri. Eğer durum bundan ibaretse, böyle bir parçalanmanın tarih boyunca toplumsal hareketlerin sadık bir yoldaşı olmuş demokrasi üzerindeki etkilerini iyice düşünmeliyiz.

6

DEMOKRATİKLEŞME VE TOPLUMSAL HAREKETLER

Charles Tilly ve Lesley Wood[1]

2016'da Kazakistan'da toplumsal hareket olmadı. Öte yandan orada pek çok çatışma gerçekleşti. Yabancılara toprak kiralama izni tanıyan toprak reformuna karşı büyük çaplı protestolar düzenlendi ve yüzlerce insan tutuklandı ya da hapse atıldı. Her ne kadar bu ülkede muhalefet partileri, sendikalar ve sivil toplum kuruluşları bulunsa da serbest faaliyet gösteremiyorlar. Cumhurbaşkanı (Sovyet yanlısı) Nursultan Nazarbayev devlet kurumları üzerindeki nüfuzunu perçinlemek için ülkenin yasalarını değiştirdi. 2010'da çıkarılan bir yasa Nazarbayev'e ölene kadar dokunulmazlık tanımakta (İnsan Hakları İzleme Örgütü 2011). Ondan haftalar sonra cumhurbaşkanı olarak oyların %95,5'ini kazandı. Gözlemciler önceki seçimlerde olduğu gibi, bu seçimde de hür ve açık seçimin uluslararası standartlarına uyulmadığı hükmüne vardılar. Eleştirileceğinin farkında olan Nazarbayev seçimlerden hemen önce *Washington Post*'a bir yazı yazıp demokratikleşme planını anlattı:

> Dünyanın büyük demokrasilerinin gelişimi yüzyılları almıştır. Biz bir gecede tam teşekküllü demokrasiye geçmeye-

[1] Ernesto Castañeda bu dördüncü edisyonu berrak anlatım adına düzenledi.

> ceğiz. Ama büyük tutkularımıza bağlı kalabildiğimizi kanıtladık. Demokrasi yolundan geri dönemeyiz ve yurttaşlarımız için ekonomik ve siyasi imkânlar sağlamaya niyetliyiz.
> (Nazarbayev 2011)

Yakın zamana kadar Kazak ekonomisi bir patlama yaşayarak hem petrol hem de uranyum için önemli bir kaynak haline geldi. Kısmen bu performansın ve ülkenin bölgedeki stratejik öneminin bir sonucu olarak, ülkeye 2010'da Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) başkanlığı verildi. Bu artan uluslararası etkileşime rağmen ülkede daha demokratik bir rejim arayanlar için zorluklar büyüktür. Rejime meydan okuyanlar sık sık tutuklanmakta veya saldırıya uğramaktadır.

Uluslararası gözlemciler demokrasinin henüz Kazakistan'a gelmediğini savunuyor. 2016 İnsan Hakları İzleme Raporu hükümetin medyayı boğduğunu, websitelerine erişimi engellediğini, muhalefetteki politikacıları cezalandırdığını veya taciz ettiğini, eylemcileri hapse attığını ve gösterileri bastırdığını öne sürüyor. 2016'da ABD Dışişleri Bakanlığı aşağıdaki insan hakları sorunlarını raporladı.

> En önemli insan hakları sorunları; vatandaşların hükümetlerini özgür ve adil seçimlerle seçme imkânının kısıtlanması; ifade, basın, toplanma, din ve örgütlenme özgürlükleri üzerinde ayrımcı kısıtlamalar ve özellikle kolluk kuvvetleri ve yargı görevlileri tarafından yaygın şekilde yapılan yolsuzluk ve istismarlara karşı bağımsız bir yargı ve yargılama sürecinin bulunmaması.
>
> 2015'te yürürlüğe giren cezai ve idari yasaların yanı sıra sendika yasası konuşma, toplanma ve din özgürlüklerini daha da kısıtladı. Özellikle etnik, dinsel, sosyal ve diğer "nifakların" körüklenmesini yasaklayan ceza yasası hükümleri istismara açıktı.
>
> Rapor edilen diğer suistimaller arasında keyfi veya yasadışı cinayetler; ölümlere yol açan askeri tehditler; tutuklulara ve mahkûmlara işkence ve diğer kötü

muameleler; bazen hayatı tehdit eden kötü hapishane koşulları; keyfi tutuklama ve gözaltı; vatandaşların mahremiyet haklarının ihlali; siyasi partilere yıldırıcı kayıt şartları; sivil toplum kuruluşlarının (STK) faaliyetlerine ilişkin kısıtlamalar; kadına yönelik şiddet ve ayrımcılık; çocukların istismarı; seks ve işçi ticareti; engelli kişilere karşı ayrımcılık; lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel ve interseks (LGBTİ) kişilere karşı toplumsal ayrımcılık; HIV/AIDS hastalarına karşı ayrımcılık ve çocuk işçiliği.

Bu bilgilere rağmen güçlü aktörler rejimle ittifaklar kurmaya devam ediyor. 2015'te Kazakistan ve AB, bazı Avrupalı parlamenterlerin kaygılarına rağmen AB-Kazakistan Geliştirilmiş Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmasını imzaladı.

Bu bağlamda bu günlerde Kazakistan'da toplumsal harekete benzeyen bir etkinlik görülmüyor. Ne de 1989'dan beri Sovyetler Birliğinden kalan diğer bölgelerde toplumsal bir harekete rastlanmıştır (Barrington 1995; Beissinger 1993, 1998a, 1998b; Drobizheva, Gottemoeller, Kelleher ve Walker 1996; Kaiser 1994; Khazanov 1995; Laitin 1998, 1999; McFaul 1997; Nahaylo ve Swoboda 1990; Smith, Law, Wilson, Bohr ve Allworth 1998; Suny 1993, 1995).

Sözgelimi eski Sovyetler Birliği cumhuriyeti Belarus 1990'ların başında tam bir toplumsal hareket sektörü üretecekmiş gibi görünüyordu. Aleksandr Lukaşenko "yozlaşmaya" karşı yürüttüğü mücadelesiyle 1994 genel seçiminde başkanlığı kazandı. Ancak iktidar koltuğunu sağlama alır almaz sansürü başlattı, ticari sendikaları ezdi, seçimlere hile karıştırdı ve yargıyı boyunduruk altına aldı. Bu uygulamalarıyla ülkeyi eskiden kaydettiği mütevazı demokratik kazanmaların gerisine götürdü (Mihalisko 1997; Titanrenko, McCarthy, McPhail ve Augustyn 2001). Çok geçmeden muhalefet liderleri ve gazeteciler keyfi tutuklamaya, işkenceye, insan kaçırmaya ve cinayete maruz kaldılar (İnsan Hakları İzleme Örgütü 2000: 249-53; Karatnycky 2000: 76-78).

Yıllık Kayıtlar, Belarus'u, demokrasi indeksinde 167 ülke içinde 127. sıraya koymaktadır; aynı kronik, yaygın seçim usulsüzlüklerine rağmen Lukaşenko'nun görevde kaldığını açıkladı. Batıyla ilişkileri iyileştirme isteğinden dolayı 2014'ten bu yana baskı hafiflerken, 2017'de ekonominin çökmesiyle birlikte protestolar ve polis eylemleri hızlandı. Başta hoşgörü vardı ama çok geçmeden polis organizatörleri tutuklamaya başladı. Daha sonra mart ayında, Minsk'teki bir mitingde 700 kişi tutuklandı (Ivanova 2017).

Her ne kadar 2017 hem demokrasi hem de ekonomik krizden dolayı, kısmen sosyal medya aracılığıyla örgütlenmiş artan sayıda büyük ölçekli protestolara sahne olduysa da onaylanmamış protestolar, mitingler ve meclisler ülkede yasadışı kaldı. O yıl sona erdiğinde, ne Sovyetler Birliğinin eski merkezi topraklarında (Rusya ve Belarus) ne de Orta Asya sınır bölgelerinde (Kazakistan ve komşu ülkeler) toplumsal hareket etkinliğine rastlandı.

Açık Pazarların Demokratikleşme Sağlayacağı Yolunda Yanlış Beklenti

Şaşırtıcı olmayan bu haberlere yer vermemin nedeni, 1990'ların başında komünist rejimin son günlerini değerlendiren pek çok gözlemcinin, o devletlerde merkezi üstyapıların yıkılışının toplumsal hareketlerin yolunu hızla açacağını ve demokratik sivil bir toplumun kurulmasını kolaylaştıracağını düşünmesiydi. Pek çok analizci pazarın ekonomik faaliyetlerdeki dönüşüm beklentisiyle benzerlik kurdu. Oysa eski Sovyetler Birliğinin büyük bir kesiminde ne toplumsal hareket patlaması yaşandı ne de kayda değer bir pazar dönüşümü gözlemlendi (Nelson, Tilly ve Walker 1998).

Aslında 2019 sonu itibarıyla dünya halklarının çoğu halkın taleplerini iletmenin bir yolu olarak toplumsal hareketlere hâlâ sahip değillerdi. En bariz örneği verecek olursak, dünya nüfusunun çeyreğinin yaşadığı Çin'de 21. yüzyılın ba-

şında, Tiananmen ve sonraki bir dizi halk mücadelesine rağmen toplumsal hareketlere düzenli bir eğilim gösterilmedi (Bernstein ve Lü 2002). Demokrasinin zayıf düştüğü yerlerde toplumsal hareketler de azaldı.

Toplumsal Hareketler ve Demokratikleşme

Önceki bölümler demokratikleşme ve toplumsal hareketler arasında geniş kapsamlı bir karşılıklılığı defalarca vurguladı. Toplumsal hareketler, 18. yüzyılda İngiliz uyruklu halkları ve Kuzey Amerika'nın kolonyal halklarını yöneticileriyle karşı karşıya getirmiş kısmi demokratikleşme ortamında yeşerdi. 19. yüzyılda toplumsal hareketler genelde filizlendi, ileri demokrasinin olduğu yerlerde yayıldı ve otoriter rejimlerin demokratik hakları perdelediği yerlerdeyse geriledi. 20 ve 21. yüzyıllarda da aynı eğilim devam etti: Olgun toplumsal hareketlerin haritasıyla demokratik kurumların haritası büyük ölçüde örtüştü.

Ne var ki daha önce belirttiğimiz gibi, toplumsal hareketler her zaman demokrasiden yana olmazlar ya da demokrasiyi teşvik etmezler. Toplumsal hareketler çoğu zaman demokratikleşme taleplerinden ziyade belli çıkarlar ve şikâyetler etrafında oluşur. Ta başından beri nispeten demokratik olan hareketler demokratik olmayan karşıt hareketleri sık sık tetiklemiştir, 19. yüzyılın başında Birleşik Krallık'ta Katolik haklarına karşı çıkanlar örneğinde olduğu gibi. Dahası, az çok işleyen demokrasilerde toplumsal hareketler ırksal, etnik ve dinsel azınlıkların dışlanması gibi antidemokratik programları mütemadiyen yürütmüştür. Hatta bazen onlar Mussolini'nin Faşizmi ve Hitler'in Nazizmi gibi totaliter bir ideoloji adına demokrasinin ilgasına bile başvurmuşlardır.

Toplumsal hareketler ve demokrasinin örtüşmediği koşullar, nedensel bağlantıların izini sürmede kafa karıştırıcı bir engel oluşturmakta. Örneğin 4. Bölümün gösterdiği gibi, Ruth Collier'in incelediği tarihsel örneklerde demokratikleşme ve toplumsal hareketler bazen eşzamanlı gelişmiş, bazen

de birbirini izlemişti; hiçbiri büsbütün diğerinin varlığına bağlı değildi. Toplumsal hareketler zaman zaman parçalanmış ya da otoriter rejimlerin çatlaklarında oluşur, Çin ve Mısır örneklerinde olduğu gibi. Kısmi demokratikleşme zamanlarında –1989'da pek çok Sovyet uydu devletinde olduğu gibi– toplumsal hareketler politik arenanın kalıcı unsurları olmadan oluşabilir. Açıkçası demokrasi ve toplumsal hareketlerde arasındaki ilişki mekanik bir ilişki olmanın ötesindedir. Peki bu mekanizma nasıl işliyor?

Toplumsal hareketler ve demokratikleşmenin eksik örtüşmesi gerek toplumsal hareketleri açıklamak gerekse onların geleceklerini kestirmek açısından çok önemli olan üç soruyu önümüze getiriyor.

1. Toplumsal hareketler ve demokratik kurumlar arasındaki kapsamlı ama eksik tekabüliyetin nedenleri nelerdir?
2. Ne ölçüde ve nasıl demokratikleşme toplumsal hareketlerin oluşmasına ve serpilmesine yol açar?
3. Hangi koşullar altında ve nasıl toplumsal hareketler demokrasiyi geliştirir? Bu soru, şimdiye kadar pek değinmediğimiz başka bir soruyu düşünmeye bizleri itiyor: Hangi koşullar altında ve nasıl toplumsal hareketler demokrasiye zarar verir?

Bu önemli sorulara cevap bulma çabası içinde toplumsal hareketlerin tarihi üzerinde düşünmenin zamanı geldi. Bunu yapmak için demokratikleşme ve toplumsal hareketlerin arasındaki ilişkilere geçmeden önce, demokratikleşmenin niteliği ve nedenleri üzerinde düşünmeliyiz.

Demokrasiyi ve Demokratikleşmeyi Nasıl Tanıyacağız?

Dünyanın başka yerlerindeki tüm diğer rejimler gibi, Sovyetler Birliğinin eski üyeleri de genelde demokrasi olduklarını savunuyorlar. Sözgelimi Kazak anayasasının 1. maddesi şöyle:

> *Kazakistan Cumhuriyeti demokratik, laik, sosyal bir hukuk devletidir ve en yüce değerleri birey, onun yaşamı, hakları ve özgürlükleridir.*
>
> Cumhuriyetin etkinliğinin temel ilkeleri kamu asayişi ve politik istikrardır; tüm ulusun yararına ekonomik gelişme; Kazakistan yurtseverliği ve ülkenin en önemli meselelerinin genel referandum ve parlamento seçimi dahil olmak üzere demokratik yollarla karara bağlanması.
>
> (Kazakistan 2008; vurgu için italik yazılmıştır)

Doğrusu anayasalar tek başlarına, rejimlerin işleyen demokrasiler olup olmadıklarını bizlere söyleyemez. Bugün bile apaçık işleyen demokrasiler dünyanın yönetim biçimleri arasında azınlıkta kalmaktadır.

Demokrasi ve demokratikleşmeyi gördüğümüzde nasıl tanıyacağız? Demokrasinin yaygın kullanılan tanımlarının çoğu vatandaşlar arasındaki ilişkilerin niteliği üzerinde odaklanır: Bu ilişkilerin adil, kibar, ölçülü, eşitlikçi ve benzeri özellikler taşıyıp taşımadığını irdeler. Diğer tanımlar hukuk ölçütlerini vurgular: çok adaylı seçimler, temsili kurumlar, özgürlüğün resmen garantiye alınması ve ilgili politik düzenlemeler (tanımlar ve ölçütler hakkında incelemeler için *bkz.* Collier ve Levitsky 1997; Geddes 1999; Inkeles 1991; Lijphart 1999; Przeworski, Alvarez, Cheibub ve Limongi 2000: 55-59; Sorensen 2007; Vanhanen 2000). Öte yandan bu noktada tiranlık ve oligarşi gibi, demokrasinin de bir tür rejim olduğu hususunu ısrarla vurgulayalım: bir devlet ve o devletin yargısına tabi vatandaş arasındaki ilişkiler kümesi. Söz konusu ilişkiler devlet ve vatandaş arasındaki karşılıklı hakları ve yükümlülükleri içerir.

Demokrasiler, yüzyıllar boyu çoğu siyasi rejimi nitelendirmiş kitlesel asimetri, baskı, sömürü, himaye ve toplumsal tabakalaşmadan farklı olarak büsbütün genel ve güvenilir hukuk ilkelerini tesis etmesi bakımından diğer rejimlerden ayrılır (Tilly 2004, 2007). Tilly'e göre bir rejim aşağıdaki ölçütler nispetinde demokratiktir:

1. devlet ile vatandaşlar arasında kesintili ve münferit değil de düzenli ve kategorik ilişkilerin var olması (örneğin devletin sınırları içinde yasal ikamet tek başına devlet kurumlarıyla rutin ilişkileri tesis eder, o ilişkiler ister belli patronlarla isterse de belli etnik gruplar içindeki üyelerle olsun fark etmez);
2. bu ilişkiler vatandaşların hepsini ya da çoğunu kapsar (örneğin devletin sınırları içinde kayda değer bağımsız bölgeler olamaz);
3. bu ilişkiler vatandaşlar ve vatandaş kategorileri genelinde eşittir (örneğin cinsiyet, din ve mülkiyet sahipliği bahanesiyle hiç kimsenin oy hakkı ya da memuriyeti elinden yasal yolla alınamaz);
4. devlet personeli, kaynakları ve faaliyetleri vatandaşların bağlayıcı ortak istişaresine göre değişir (örneğin halk referandumuyla yasa yapılır);
5. vatandaşlar, özellikle azınlık üyeleri ve marjinal dünya görüşüne sahip olanlar devlet yetkililerin keyfi uygulamalarından korunurlar (örneğin sosyal kategorisi ne olursa olsun her birey hapsedilmeden önce hakkını arayabilir).

Hâsılı demokratikleşme nispeten kapsamlı, kategorik, karşılıklı olarak bağlayıcı istişare ve koruma özelliklerine sahip bir rejimin oluşması demektir. Burada "nispeten" sözcüğüne dikkat çekmek isterim. Bu ölçütleri eksiksiz uyguladığımızda, geçmişte ve şimdi dünyanın hiçbir yerinde demokratik bir rejime rastlayamayız; kategorik düzenlilik, kapsayıcılık, eşitlik, istişare ve koruma ölçütleri söz konusu olduğunda bütün rejimler her zaman bu ölçütlerden az ya da çok yoksundur.

Demokratikleşme bir rejimin daha çok kategorik eşitliğe, düzenliliğe, kapsamlılık, bağlayıcı istişare ve korumaya *yönelik* atılımını içerir. **Demokrasiden uzaklaşmaysa** bu ölçütlerden *uzaklaşmayı* öngörür. Demokrasinin farklı yanları arasında sık sık gerilim yaşanır. Uzun vadede koru-

ma ve istişare eşitliğini pekiştirmeye dönük bir hamle kısa vadede korunan istişarenin kapsayıcılığına halel getirme riski taşır.

Eğer demokrasi tanımı gereği, nispeten büyük ölçüde kapsayıcılık, eşitlik, istişare ve korumayı öngörüyorsa, bunun pratik sonucu olarak vatandaşlık kurumunu da gerekli kılar (Tilly 1999, 2006, 2007). Vatandaşlık bu bağlamda devlet kurumlarını devletin otoritesine tabi tüm vatandaş kategorilerine bağlayan karşılıklı hak ve yükümlülükleri içerir. Vatandaş kategorileri ırk, etnisite, cinsiyet ve din gibi değişmez özelliklere dayalı kategorilere aidiyetle veya belli idarecilerle özel bağlantılardan ziyade münhasıran ya da esasen devletle olan ilişkilerle tanımlanır. Vatandaşlık vatandaşlar ve devlet arasındaki düzenli kategorik ilişkileri kurumsallaştırır.

Vatandaşlık bazen demokrasinin yokluğunda ortaya çıkar. Faşist İtalya gibi otoriter rejimler vatandaşlar ve devlet arasında geniş, kategorik ve nispeten eşit ilişkileri kurumsallaştırmıştı ama istişare ve korumayı büyük ölçüde kısıtlamıştı. İktidardaki güçlü partiler ve kolları dört bir yana uzanan polis teşkilatı demokratik özgürlükleri engellemişti. Vatandaşlık demokratikleşme için gerekli şarttır ama yeterli şart değildir.

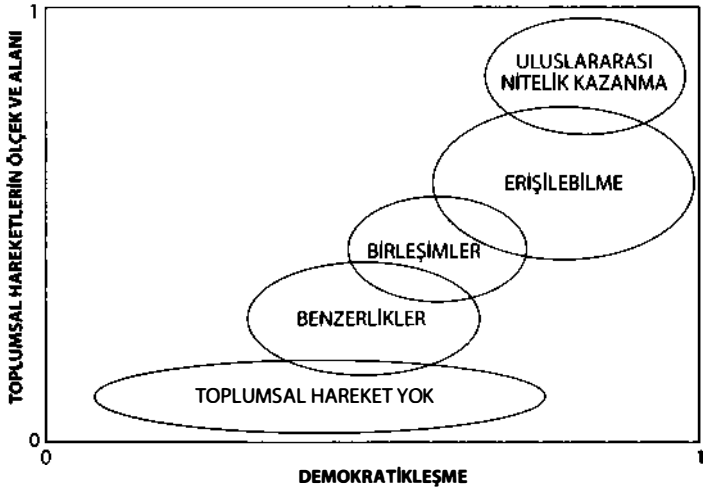
19. yüzyıl üzerine yaptığımız inceleme bize şunu göstermiştir ki Birleşik Krallık, İskandinavya, ABD, İsviçre ve Arjantin en azından politik haklara sahip kimselerin ayrıcalıklı dairesi içinde sınırlı ölçüde vatandaşlığı kurumsallaştırmış; birçok açıdan hâlâ dışlayıcı olsa bile patron-müşteri bağlarının, bariz baskının ve kültürel olarak tanımlanmış topluluklara üyeliğin siyasi etkisini azalmıştır. Bu açıdan demokratikleşme vatandaşlığa, kapsayıcı vatandaşlığa, eşit vatandaşlığa, vatandaşların bağlayıcı istişaresine ve vatandaşların devlet kumrularının keyfî uygulamalarından korunmasına yönelik net bir atılım demektir.

Ampirik Sorun

Tarihsel incelememiz demokratikleşme ve toplumsal hareketler arasındaki ilişkiler hakkında bizlere ne söylüyor? Elimizdeki mevcut kataloglar ve toplumsal hareket kronolojilerinden daha kapsamlı çalışmalar olmaksızın, demokratikleşme ve toplumsal hareketler arasındaki amprik ilişkilere noktası noktasına yakından bakamayız. Yine de toplumsal hareketlerin kapsamı (program, kimlik, yer, etkinlik ve DBSB gösterisi yelpazesi) ve ölçeği (eşzamanlı katılımcıların, yerlerin ve/veya eylemlerin sayısı) hakkında fikir edinmek için eski tarihçelere göz atabiliriz. 19. yüzyıl Fransız sokak gösterisinin yukarıdan aşağıya otoriter kontrolün zayıflamasıyla ortaya çıkışına tanıklık ederken, 1968 Fransa'sı Fransız işçilerinin ve öğrencilerinin kendi inisiyatifleriyle geçici bir demokratik açılım yarattıklarını bizlere gösteriyor. Önceki bölümlerde değindiğimiz benzeri örnekler de aşağıdaki kapsamlı süreci gözler önüne seriyor:

1. *Demokratikleşme az ya da yok:* Toplumsal hareket yok.
2. *Yeni başlayan demokratikleşme:* Kampanyalar, repertuvarlar ya da DBSB gösterileri toplumsal hareketlerdeki emsallerine kısmi benzerlik taşıyor ama kampanyaların, repertuvarların ve DBSB gösterilerinin gelişmiş birleşimini göremiyoruz.
3. *İleri demokratikleşme:* Toplumsal hareket araçları diğer talep sahiplerine ulaşmasa da sınırlı kesimlerde toplumsal hareketlere rastlıyoruz (örneğin Endonezya'daki öğrenciler).
4. *Yaygın demokratikleşme:* Toplumsal hareket programlarının, repertuvarlarının ve DBSB gösterilerinin program, kimlik ve yer bazında yaygınlaşması.
5. *Yeni başlayan uluslararası demokratikleşme:* Toplumsal hareket tarzında talepte bulunmanın uluslararası nitelik kazanması.

Şema 6.1 zamanın belli bir noktasında verili bir rejimde, farklı politik aktörlerin toplumsal hareket etkinliğinin farklı türlerine katılımlarına göre değiştiğini vurgulamak için evreleri, kesişen halkalar şeklinde gösteriyor. Ayrıca hem çoğu tarihsel rejimin toplumsal hareketlerden yoksun kaldığını hem de nispeten demokratik bazı rejimlerin toplumsal hareket olmadan işlemiş olduğunu vurgulamak için genişçe bir "toplumsal hareket yok" halkasına yer veriyor.

ŞEMA 6.1: Demokratikleşmenin farklı derecelerinde toplumsal hareketlerin ölçeği ve alanı

Şema 6.1'e göre demokratikleşmenin alt seviyelerinde ve tarihin büyük bir kısmında toplumsal hareket hiç görülmüyor. Bu kitabın önceki bölümleri hak talebi kampanyaları, halk mitingi ve imza kampanyası gibi münferit toplumsal hareket etkinlikleri ve kamusal alanda toplu DBSB gösterilerinin birbirlerinden ayrı olarak 18. yüzyılın ortasından çok zaman önce çeşitli rejimlerde görüldüğünü ortaya koymuştu. Bununla birlikte önceki bölümler, 1760'lar ve Napoléon Savaşlarının sonu arasında Büyük Britanya ve Kuzey Amerika'da

kampanyalar, repertuvarlar ve DBSB gösterilerinin yeni yeni başlayan *birleşimini* belgelemişti. Şema 6.1 önceki bölümlerde işimize yaramış bir ayrımı ortaya çıkarıyor. Söz konusu ayrım şu hususları içeriyor: 1) demokratik olmayan rejimlerin kamu politikasındaki kimi taleplerin, etkinliklerin ve DBSB gösterilerinin, toplumsal hareketlerin düzenli olarak yürütüldüğü rejimlerdeki taleplere, etkinliklere ve DBSB gösterilerine zaman zaman benzemesi; 2) toplumsal hareketleri kurumsallaştırmamış rejimlerdeki kimi politik hareketlerde taleplerin, etkinliklerin ve DBSB gösterilerinin bir araya gelmesi; 3) toplumsal hareket taleplerinin, repertuvarlarının ve DBSB gösterilerinin bir rejim içindeki çok çeşitli talepçilere tamamen ulaşması. Öte yandan Şema 6.1 son zamanlardaki gelişmeler ışığında yeni bir evreyi de ekliyor: 4) toplumsal hareket etkinliğinin uluslararası nitelik kazanması.

Genel olarak bakıldığında Şema 6.1 demokratikleşme seyri içinde, benzerliklerin birleşmelerden önce, belli birleşmelerin toplumsal hareketin genele yayılmasından önce ve ulusal rejimler içinde genele yayılmanın uluslararası nitelik kazanmadan önce geldiğini gösteriyor. Söz konusu şema ayrıca genele yayılmanın ve uluslararası nitelik kazanmanın sadece kapsamlı demokratik kurumlara ve uygulamalara sahip rejimlerde gerçekleştiğini öne sürüyor, tabii toplumsal hareketlerin çatışmacı politikanın tek formu olmadığını hatırlatarak. Devrimler, etnik ve dinsel çatışmalar, isyanlar, grevler ve militan milliyetçilik, bunların hepsi çatışmacı politikanın türleridir. Geçen iki yüzyıl boyunca dünya sahnesine çıkmış toplumsal hareketlerin fiili dağılımı hakkında elimizde sistematik veriler olmadığından şemanın savının tüm evreleri bir nebze kuşkulu duruma düşmektedir.

Beşinci evre en büyük kuşkuyu çekiyor. 21. yüzyılın başlarındaki toplumsal hareketlere ilişkin bilgiler, çarpıcı şekilde çelişen iki olasılığı gözler önüne seriyor. Birincisi, uluslararası güç odaklarının belirlediği politik arena göz önüne alındığında demokratikleşmenin uluslararası düzeyde ger-

çekleştiği açık değildir; iktidar devletlerden uluslararası kurumlara ve ağlara kaydıkça ve dolayısıyla ulusal temelli kategoriler kapsamlılık, eşitlik, istişare ve koruma etkisini yitirdikçe, kategorik olarak tanımlanan kapsamlılık, eşitlik, istişare ve koruma aslında uluslararası ölçekte düşüşe geçebiliyor. İkincisi, 5. Bölümde de gördüğümüz gibi, güç ilişkilerinin uluslararası nitelik kazanması toplumsal hareketlerin etkinliğini gerçekte yerel, bölgesel ve ulusal ölçeklerde azaltabilirken, etkin toplumsal hareketlerin faaliyet alanını geniş çaplı uluslararası işbirliği kurabilen gruplarla ve ağlarla sınırlandırıyor. Sonuçta bu da bizi, uluslararası nitelik kazanmayı, iki yüzyılı aşkın bir süre boyunca toplumsal hareketler ve demokratikleşme arasında tekabüliyeti desteklemiş uzun süreli eğilimlerin tersine dönmesi diye yorumlamaya itiyor. Uluslararası nitelik kazanma, demokrasiden uzaklaşmaya yol açabilir.

Demokratikleşme ve toplumsal hareketler arasındaki eksik ama güçlü tekabüliyete yol açan şey nedir? Birincisi, demokratikleşmeye yol açan benzer süreçlerin çoğu bundan bağımsız bir şekilde toplumsal hareketleri de desteklemektedir. İkinci nokta, demokratikleşme insanları toplumsal hareket oluşturmaya teşvik eder. Üçüncüsü, bazı koşullar altında ve daha sınırlı bir yolla toplumsal hareketler demokratikleşmeyi destekler. Öte yandan bu üç nedensel yola değinmeden önce, demokratikleşmeye yol açan şeyleri gözden geçirmeliyiz.

Demokratikleşme Neden Gerçekleşir?

Meseleyi gayet şematik bir hale sokarsak, demokratik olmayan mevcut rejimlerde dört sosyal süreç, vatandaşlarla devlet arasında düzenli kategorik ilişkileri, karar alma sürecine nispeten kapsamlı ve eşit katılımı, politik katılımcıların bağlayıcı istişaresini ve politik katılımcıların, özellikle de hassas durumdaki azınlık üyelerinin devlet kurumlarının

keyfi uygulamalarından korunmasını içeren politik düzenlemelerin yerleşik hale getirilmesine uygun koşullar yaratır. Söz konusu dört süreç şunlardır:

1. Kamu politikasına katılıma elverişli insan sayısında ve/veya bu insanlar arasındaki bağlantı sayısında artış, bu artış nasıl olursa olsun;
2. Bu insanlar arasındaki bağlantıların ve kaynakların eşitlenmesi, bu eşitlenme nasıl olursa olsun;
3. Kamu politikasının mevcut sosyal eşitsizliklerden arındırılması;
4. Kişilerarası güven ağlarının kamu politikasına sokulması.

Bu süreçlerden hiçbiri tek başına demokratikleşmeyi gerçekleştirmez ama hepsi birden demokratikleşmeye katkıda bulunur, hele ki aynı anda işliyorlarsa. Şimdi de bu süreçleri tek tek ele alalım.

1. Potansiyel politik katılımcıların sayısının ve bu kişilerarasındaki bağlantıların artması. Yöneticiler himaye, devlet kontrolündeki kaynakların satılması veya kaba güç yoluyla yöneten küçük bir elit kesimi oluşturuyorsa, orada demokrasinin yeşerme şansı pek yoktur. Fakat ortak düşmanlara karşı savunma, savaşı ya da kamu işlerini desteklemek için kaynakların artırılması çağrısı, yönetici sınıfın demografik artışı, yaygın kitle iletişim araçları ve dışlanmış tarafların katılımının sağlanması talepleri gibi koşullar yöneticileri kamu politikasına katılanların halkasını genişletmeye zorlar. Bu gerçekleştiğinde, ironik bir şekilde, yeni katılanlarla ilişki içinde olan ve sosyal olarak onlara yakın duran vatandaşların toplam oranı genelde artar çünkü başkaları da katılım talebinde bulunmak için daha güçlü bir konuma gelmiştir artık.

1832 tarihli İngiliz Reform yasasıyla bu tür bir genişlemenin yaşandığını görmüştük. Bu yasa tüccarları, küçük mal sahiplerini ve derebeylerini hükümet koalisyonuna katar-

ken, çoğu reform kampanyasını desteklemiş sıradan işçileri dışlamıştı. Ayrıca Çartizmin, 1830-1832 reform hareketine katılan koalisyon taraflarının iktidarı ele geçirip daha sonra yoksulları düzene sokarken işçileri politik haklardan yoksun bırakan yasalar çıkardığı için yıkıldığını görmüştük.

2. Potansiyel politik katılımcılar arasındaki bağlantıların ve kaynakların eşitlenmesi. Eğer kategoriler –erkek ve kadın, dinsel eğilimler, sınıflar, etnik gruplar ve benzeri– arasındaki genel eşitsizlik her ne sebeple olursa olsun ortadan kalkarsa, bu eşitlenme kategori üyelerinin kamu politikasına geniş çaplı eşit katılımını kolaylaştırırken, onlara karşı devlet kurumlarının adaletsiz uygulamalarının önünü keser. Dolayısıyla hem korumayı hem de vatandaşlığı sağlamlaştırır. Söz konusu bağlantılar ve kaynaklar gelir, mülkiyet ve kan bağının sağladığı kaynakları ve bağlantıları içermekle birlikte okuryazarlık, kitle iletişim araçlarını kullanabilme ve örgüt üyeliğini de barındırır; bunlardan herhangi biri toplum genelinde eşitlendiğinde demokratik katılım güçlenir.

Potansiyel politik katılımcılar arasındaki bağlantıların ve kaynakların eşitlenmesi hem politik rekabeti hem de koalisyon oluşturmayı teşvik eder. Politik rekabet ve koalisyon oluşturma birlikte, vatandaşları, kimi topluluk üyeliğine ve patron-müşteri bağlarına değil de devlet kurumlarına doğrudan bağlayan, kategorik olarak tanımlanmış hakların ve yükümlülüklerin tesis edilmesini kolaylaştırır; seçmenlerin yasal haklarının tanınması bunun en bariz örneğini oluştururken, örgütlenme izninde, halk mitinglerine izin vermede, gösterilerin gözetim altında tutulmasında ve lobilerin kaydedilmesinde yasal açıdan eşit kategoriler yürürlüğe sokulur.

Bu etkinlikler için kuralların beyan edilmesi tikelci düzenlemelerden ziyade kategoriler üretir ve dolayısıyla kendi değerli ve farklı özelliklerine değil de ayrıcalıklı kategorilerin üyelerine olan benzerlikleri temelinde ortak hak talebinde bulunanları cesaretlendirir. 19 ve 20. yüzyıllarda Batı

ülkelerinde siyasi haklar için mücadele vermiş kadınlar, erkeklerin oy kullanmasını ve memurluk yapmasını destekleyen kuralların ve gerekçelerin kadınları aynı haklardan mahrum bırakmak için savunulabilir hiçbir mantığa sahip olmadığını sürekli dile getirmişlerdir. Nitekim queer kültürü el üstünde tutan LGBT hareketleri önceden dışlanmış azınlıklarla siyasi benzerliklerini vurgulayıp toplumun diğer kesimlerine verilen hakları talep etmiştir.

Rekabet ve koalisyon oluşturmak ayrıca kategorik şekilde tanımlanmış haklar ve yükümlülüklerden ayrı yollarla, devlet faaliyetleri, kaynakları ve personeli üzerinde kontrolü sağlamayı da engellemektedir; kişisel bağlantıların ve kaba kuvvetin körce kullanımı yozlaşmaya yol açar. Sonunda İngiliz yönetici sınıflarının basbayağı genişlemesi ve kısmen eşitlik kazanması yeni elit kesimin muhalif üyelerinin, eski yerleşik sınıflara karşı bir denge unsuru olarak dışlanmış insanlarla güç birliği yapmasını avantajlı hale getirdi.

3. Kamu politikasının mevcut sosyal eşitsizliklerden yalıtılması. Demokratikleşme maddi koşulların yukarından aşağıya düzenlenmesine bağlı değildir; günümüzde zengin kapitalist ülkelerin –hepsinde yaygın maddi eşitsizlikler vardır– kısmi demokrasileri buna tanıklık etmektedir. Aslında uzun süreli demokratikleşme sürecinde ırk, cinsiyet, etnisite, din, sınıf ve yerellik bağlamında mevcut eşitsizliklerin kamu politikasına yansıtılmasının önüne engeller dikmek kuşkusuz maddi düzenlemeden çok daha büyük bir rol oynadı. Eğer mevcut kategorik eşitsizliklerin kamu politikasına doğrudan aktarılması önünde engeller çıkarsa (örneğin gizli oylamanın kurumsallaştırılması ve cinsiyet, ırk ve sınıf ayrımı yapmayan partilerin koalisyon kurması gibi) o engeller, kategorik şekilde tanımlanmış kapsayıcılığın, eşitliğin, bağlayıcı istişarenin ve korumanın en azından artma şansı yakaladığı kamu politikası içinde nispeten otonom bir alan yaratılmasına katkıda bulunur. Her ne kadar beyaz erkek Amerikalılar, kadınları ve siyahileri 19. yüzyıl kamu

politikasından gaddarca dışladılarsa da sıkı coğrafi temsil sisteminin benimsenmesi, insanların sürekli sınır bölgelerine doğru hareket etmesi, kozmopolit siyasi partilerin kurulması, bunların tümü beyaz erkek nüfus içindeki kategorik farklılıkların doğrudan kamu politikasına taşınmasını kösteklemiştir.

İkametgâh ayrımına ve seçim bölgelerinin yeniden belirlenmesine rağmen heterojen politik yapıların ve seçim bölgelerinin oluşturulması aynı şekilde kategorik eşitsizliklerin doğrudan kamu politikasına taşınmasını engeller. Seçilmiş liderler için toplumun sadece bir kesimini açıkça desteklemek siyasi açıdan riskli hale gelir. Büyük Britanya'da bu temsil etkisinin bir versiyonunu gördük. Orada parlamento sandalyelerinin esasen bölgelere göre belirlenmesi –baronlar ve piskoposlar İngiltere kralını şikâyetlerini, şartlarını ve taleplerini dinlemeye zorladığında bu hiçbir surette demokratik bir yenilik değildi–, aynı anda hem haklarından mahrum bırakılmış İngilizlerin seslerini yükseltmesini sağladı hem de parlamento üyelerinin muhalif konumdakilere halk desteğinin ifade edilmesini savunmaları için itici güç oluşturdu. 18. yüzyılda parlamento hükümdara nispetle güç kazandığında (yine bu da bizatihi demokratikleşme zaferi değildi), bölgesel temsilin yalıtıcı etkileri arttı. Aynı şekilde jüri görevinin yaygın şekilde paylaşılmasının, askeri hizmetin, okul kaydının ve kamu hizmetleri sorumluluğunun demokratik uygulamalardan kaynaklanması gerekmez ama kamu politikasını mevcut sosyal eşitsizliklerden yalıtarak demokratikleşmeyi destekler.

4. Güven ağları ve demokratikleşme. Güven ağları demokratikleşme içinde daha fazla gizli ve daha etkili olarak ortaya çıkar. Pek çok demokrasi kuramcısının belirttiği gibi, kişilerarası güven ağları ve kamu politikası arasındaki bağlantılar demokratikleşmeyi büyük ölçüde etkiler (Buchan, Croson ve Dawes 2002; Edwards, Foley ve Diani 2001; Hardin 2006; Jamal 2007; Landa 1994; Levi ve Stoker 2000; Seligman

1997; Tilly 2005; Uslaner 2002; Warren 1999). Güven gelecekteki kayda değer sonuçların başkalarının görevi kötüye kullanma riskine açılmasıdır. Risk belirsizlikle artan tehdittir. İnsanlar sık sık incelikli toplumsal yapı kurmadan kısa vadeli risklerle karşılaşırlar; kendi başlarına taşkın sulara atılırlar, korunmasız seks yaparlar, alkollü araba kullanırlar ve büyük bahisler oynarlar. Öte yandan üreme, cinsel ilişki, yatırım, göç ya da tarımsal girişimin uzun vadeli risklerine gelindiğinde, insanlar genelde bu riskleri istikrarlı ve güçlü sosyal organizasyonlar içinde değerlendirirler. Bu bağlamda başkalarına güvenirler, tamamen kontrol edemedikleri diğer insanların performansına bağlı olan tehdit ve/veya belirsizliği azaltırlar. Bu ilişkiler kümesi güven ağlarını oluşturur.

İnsanlar sonuçları büyük ölçüde başkalarının performansına bağlı olan, riskli, belirleyici ve uzun vadeli girişimlere atıldıklarında, genelde bu girişimleri kişilerarası güven ağları içinde yürütürler. Bu ağların üyeleri kendi sözlerini tutmaya ve başkalarını da buna teşvik etmeye dönük güçlü istek duyarlar. Bu ağlar genelde riskleri bir merkezde toplar ve talihsiz üyelere yardım eder. Birbirleri ve sosyal çevreleri hakkında kapsamlı bilgileri paylaştıklarından, üçüncü taraflar üye çiftler arasındaki işlemleri denetlediğinden ve ağdan kovulmak, sözlerini tutmayan üyelere ciddi zarar verdiğinden, üyeler bu ağlara bağlı kalarak birlikte iyi çalışırlar. Ticaret diasporaları, kredi çevreleri, vasıflı esnaflar, kuşaklar, patron-müşteri zincirleri ve dinsel cemaatler genelde bu özellikleri sergiler. Onlar iş, topluluk ve özel yaşamda eşitsizlik yaratan sistemler üzerinde kolaylıkla kontrol sahibi olabilirler (Tilly 1998).

Tarihin büyük bir kısmında, güven ağlarına katılanlar kendilerini kıskançlıkla devlet müdahalesinden korumuşlardır. Devlet kurumlarının kendilerini zayıf düşürmesinden ya da daha az faydalı amaçlara yönlendirmesinden haklı olarak endişe duymuşlardır. Devlet müdahalesinden büsbütün kaçamamış güçlü katılımcılar dolaylı idare gibi düzenlemelerle

kısmi dokunulmazlık kazanmışlardır. Daha az güçlü katılımcılarsa James Scott'ın zayıfların silahları dediği şeyleri benimsemişlerdir: gizlenme, ayak direme, sabotaj ve benzeri. Öte yandan demokratikleşme çift taraflı bir güven duymayı öngörür. Birincisi, politik arena içinde vatandaşlar kısa vadeli avantaj kayıplarını telafi etmek için kaybettikleri avantajları yeniden kazanmanın huzursuz gayriresmi rollerine hemen başvurmak yerine, istişare ve koruma organizasyonuna güvenirler. İkincisi, vatandaşlar devletin sebat edip sözlerini yerine getireceğine güvenerek riskli uzun vadeli girişimlere atılırlar. Her ikisi de uzun vadeli tarihsel süreçte son derece ender durumlardır. Demokratik olmayan bir rejimde bunların gerçekleşmesinin önüne çok büyük engeller çıkar.

Bu ender durumlarda güven ağlarının kamu politikasıyla entegre olması şu üç kanaldan herhangi birinin içinde gerçekleşir: 1) bölgesel patronlar müşterilerine ödeme yapma, onları besleme ve silahlandırma güçlerini yitirirken önceden etkin olmuş izole güven ağlarının parçalanması; 2) devletler sosyal yardım kurumlarını kurarken ve vatandaşlar uzun vadeli riskleri ortadan kaldırmak için o kurumlara güvenmeye başlarken, devletleri ve vatandaşları doğrudan bağlayan sözlerin verilmesi; 3) yasal yoldan tanınmış ticari sendikalar işçilerin emeklilik fonlarının idarecisi olurken, büyük politik aktörler ve onların üyeleri ya da müşterileri arasında benzeri sözlerin verilmesi. 1848'de ve sonrasında İsviçre'de entegrasyonunun çarpıcı bir örneğini gördük. Nitekim o zamanlar iç savaştan sonra huzurun tesis edilmesi, İsviçre toplumunun farklı kesimlerinin ulusal devletten eskisine oranla çok daha fazla faydalanmasını ve ondan tazminat almasını sağlamıştır.

Bu açıdan bakıldığında Birleşik Krallık'ın 1760'lardan sonra yaşadığı kısmi demokratikleşmeyi nasıl açıklayabiliriz? Demokratikleşmenin dört genel nedeni –potansiyel politik katılımcıların sayısında ve onların arasındaki bağlarda artış, potansiyel politik katılımcılar arasındaki bağla-

rın ve kaynakların eşitlenmesi, kamu politikasının mevcut sosyal eşitsizliklerden yalıtılması ve güven ağlarının kamu politikasına entegre edilmesi–, tüm bunlar Britanya'nın demokratikleşmesine oldukça farklı derecelerde katkıda bulundu. Yıllarca süren feodalizm ve ardından merkantalizmden sonra İngiliz kapitalizminin yayılması gerek potansiyel politik katılımcıların gerekse onlar arasındaki bağlantıların sayısını büyük ölçüde artırdı (Tilly 1995: 2. Bölüm). Buna mukabil, Büyük Britanya'da keskin maddi eşitsizliklere rağmen kalabalık işyerlerinin, kentin gelişmesinin, iletişimin yoğunlaşmasının ve yurtiçi ticaretin artmasının sağladığı kaynaklar ve bağlantılar, potansiyel politik aktörler arasındaki bağlantılarda ve kaynaklarda bir miktar eşitliğe yol açtı. Siyasi müdahalede bulunmak için yerel toprak sahiplerine, rahiplere, küçük ustalara ve diğer patronlara büyük ölçüde bağlı olmakla kıyaslandığında, İngiliz iktidar sisteminde parlamentonun artan merkezi önemi kamu politikasını mevcut kategorik eşitsizliklerden kısmen arındırdı. Mülkiyetsiz, maaşa bağlı ve kentleşen işçi sınıfının hızla gelişmesi sonunda vergilerin ve askeri hizmetin büyük ölçüde yaygınlaşarak, İngiliz vatandaşları ve onların ulusal devletleri arasındaki doğrudan bağlantıların lehine eskinin parçalanmış yerel güven ağlarının altını oymasını beraberinde getirdi.

Aynı kontrol listesi, Kazakistan'da demokratikleşmenin hâlâ neden uzak bir ihtimal olduğunu açıklıyor. Etnik Rusların Sovyetlerin bakiyesi Kazakistan'dan gitmesi kaynakları ve bağlantıları azaltırken, ulusal nüfusun küçük ayrıcalıklı kesimleriyle başkaları arasında yeni eşitsizlikler oluştu. Cumhurbaşkanı Nazarbayev ve müttefikleri etnik Kazaklar ve diğerleri arasında ayrımcılığın (Nazarbayev'in kendi klanıyla diğer Kazaklar arasındaki ayrıma değinmeye bile gerek yok) daha keskin bir şekilde kamu politikasına girmesine önayak oldular. Ayrıcalıklı Kazak elit kesim kendi güven ağlarını kamu politikasından giderek daha gayretkeş şekilde

korudu. Kazakistan'da ciddi demokratikleşmenin başlaması için tüm bu süreçlerin tersine dönmesi gerekiyor.

Hem Demokratikleşmeyi Hem de Toplumsal Hareketleri Destekleyen Süreçler

Demokratikleşme ve toplumsal hareketler arasındaki yaygın tarihsel çakışmanın bir kısmı, benzer süreçlerin her ikisini de desteklemesinden kaynaklanmaktadır. Demokratikleşmeyi destekleyen dört ana süreci hatırlayalım: 1) kamu politikasına ve/veya kişilerarasındaki bağlantılara katılmaya elverişli insan sayısının artması; 2) bu insanlar arasındaki bağlantıların ve kaynakların eşitlenmesi; 3) kamu politikasının mevcut sosyal eşitsizliklerden arındırılması; 4) kişilerarası güven ağlarının kamu politikasına sokulması. Bunların hiçbiri tek başına demokratikleşme diye nitelendirilemez; keza bunların hiçbiri kamu politikası *içinde* düzenli kategorik ilişkileri, kapsamlılığı, eşitliği, bağlayıcı istişareyi ve korumayı düpedüz gerektirmez. Fakat hepsi birlikte toplumsal hareketlerin oluşmasını destekler.

Sayı ve bağlantılardaki artış prensipte çatışmacı toplaşmalara katılabilecek, destek verebilecek veya en azından bir toplumsal hareket kampanyasına kulak kabartabilecek insan sayısını artırır. Keza söz konusu artış, yönetici sınıf içinde azınlığa mensup üyelerin, güçlü politik aktörlerin yerleşik ağının dışında dayanışma kurma olasılığını artırır. Batı tarihinde muhalif aristokratlar ve burjuvazi sık sık kendi çevrelerinin dışında destek aramışlardır; sözgelimi 1760'larda Boston'ın mülkiyet sahipleri, İngiliz kraliyet iktidarına karşı malı mülkü olmayan yoksul işçilerle ihtiyatlı ama sonuç veren bir birlik kurmuşlardır. Bu dışa açılım, herhangi bir organize grubun doğrudan eylem ya da himaye bağlarını yürürlüğe sokmak yerine değer, birlik, sayı ve bağlılık gösterileriyle güven ve güç kazanmasını sağlar. Toplumsal hareketler hem bu gösterileri kolaylaştırır hem de onların çevresinde döner.

Kaynakların ve bağlantıların eşitlenmesi belli çıkarlara veya şikâyetlere sahip insanların ve grupların ortak kampanyalar, toplumsal hareket etkinleri ve DBSB gösterilerinde diğer sosyal ortamlardaki kişilere katılmalarını sağlar. Koalisyon oluşturmayı kolaylaştırır. Kamu politikasının mevcut sosyal eşitsizliklerden arındırılması program, kimlik ve duruş bakımından ortak iddialara sahip çeşitli katılımcıların gruplaşmasını kolaylaştırır. Aslında çeşitliliğin dikkat çekici bir toplumsal harekete dönüşmesini olanaklı kılar. Son olarak kişilerarası güven ağlarının kamu politikasına sokulması toplumsal hareketler üzerinde ikili bir etki yapar; potansiyel katılımcıların yeni toplumsal hareketin sonuçlarındaki payını artırırken, zaten kaynaşmış mevcut katılımcıların etkinliğini kolaylaştırır.

Güven veren kamu politikası süreci, ortalama politik aktörlerin gerçekleştirdiği şu tür değişimleri içeriyor:

- Alenen tanınan birlikler, ortaklaşa yardım toplulukları, partiler, sendikalar, teşkilatlar kurmak ya da yeraltına çekilmiş benzer örgütlerin tanınmasını sağlamak;
- Bu organizasyonlar içinde dostluk, akrabalık, ortak inanç, güvence ve yüksek riskli girişimler yürütmek;
- Aile fertlerinin askeriyede ve polis kuvvetlerinde hizmet etmesine izin vermek;
- Aile fertlerinin devlet memurluğu da dahil kamu hizmetlerinde kariyer yapmasına önayak olmak;
- Doğum, ölüm ve evlilik gibi hayati olayların devletin kaydına geçmesini istemek (ya da en azından bunu hoşgörüyle karşılamak), sonra da yasal işlemleri geçerli kılmak için o kaydı kullanmak;
- Nüfus sayımı, araştırmalar ve hizmetlere başvuru yoluyla kamu kuruluşlarına ve yetkililerine şahsi bilgiler vermek;
- Özel sözleşmeleri devlet güvencesine tabi kılmak;
- Kişilerarası işlemlerde ve tasarruflarda devletin sunduğu teklifi değerlendirmek;

- Kişilerarası bağları korumaya yönelik fonlarla (çeyiz gibi) devlet güvencesinden yararlanmak;
- Önemli hizmetlerde ve uzun vadeli güvencede politik aktörlere ve/veya devlet kurumlarına bel bağlamak.

Uzun tarihsel süreç içinde kamu politikasındaki bu güven ağları akitleri nadiren gelişti. Günümüzün demokratik ülkelerinde bile bunlar ancak son yüzyılda yaygınlaşabildi. Bunlar bireysel yaşamlar ve kişilerarası ilişkiler açısından önemli olmasının yanı sıra güven ağlarına mensup üyelerin kamu politikasının yerli yerince yürütülmesindeki payını da büyük ölçüde artırır. Yeni ortak çıkarlar yaratır. Bu yolla hem toplumsal hareket etkinliğini desteklerken hem de toplumsal hareketlerin dışındaki rutin demokratik işleyişi ilerletir. Böylece demokratikleşmeyi destekleyen kapsamlı süreçler aynı zamanda toplumsal hareketlerin oluşmasını ve serpilmesini de destekler.

Demokratikleşme Toplumsal Hareketleri Nasıl Destekler?

Örgütler, halk mitingleri ve gösterilerin belli formlarıyla toplumsal hareketler, zamanlarının ve mekânlarının tarihsel ürünleri olarak ortaya çıktılar. Daha sonra model olarak diğer zamanlara ve mekânlara yayıldılar. Ne var ki toplumsal hareketlerin bazı özellikleri onları genel anlamda demokrasiye yaklaştırdı. Gözden geçirdiğimiz toplumsal hareketlerin ve demokratikleşmenin ortak nedenlerine ilave olarak, demokratikleşme kendi başına toplumsal hareketlerin oluşmasını ve serpilmesini destekler. Bunu yapmasının nedeni, demokrasinin her bir unsurunun –düzenlilik, kapsayıcılık, eşitlik, istişare ve koruma– toplumsal hareket etkinliğine katkıda bulunmasıdır. Bunu yapmasının diğer bir nedeni de varlığıyla toplumsal hareket tarzında hak talebinde bulunmayı genelde kolaylaştıran diğer kuruluşların (siyasi parti-

ler ve işçi sendikaları) kurulmasını teşvik etmesidir. Şimdi bu unsurları tek tek ele alalım.

Devlet ve vatandaşlar arasında daha düzenli ve kategorik ilişkilerin oluşması. Devlet ve vatandaşlar arasındaki ilişkilerin kesintili, aracılı, baskıcı ve münferit olması ölçüsünde, toplumsal hareket etkinlikleri ve DBSB gösterilenleriyle kolektif aleni talepte bulunma isteği en aza iner; aslında çoğu zaman gerçekleşmez. Önceki bölümde yer verdiğimiz araştırmanın gösterdiği gibi, Çin veya Mısır'ın yakın tarihinin büyük bir kısmında, standart toplumsal hareket tarzında hak talebine katılmaya cesaret etmiş insanlar mevcut otoriteleri endişeye sürüklemiş, yaşamlarını tehlikeye atmış ve sonuçta başarısız olmuşlardı. Buna karşılık devlet ve vatandaşlar arasında düzenli ve kategorik ilişkilerin –genel anlamda vatandaşlık ilişkisi– kurulması hak talebini makul, görünür ve cazip kılar. Günümüzde Çin ve Mısır'ın bazı bölgelerinde, kısmen de olsa tesis edilen vatandaşlık, toplumsal hareket tarzında hak talebini kolaylaştırmaktadır ama hâlâ protesto ile baskı ve sansürün bir arada olduğu bu dönemde toplumsal hareketlerin nihai sonuçları hakkında bir şey söylemek için çok erkendir.

Kamu politikası içinde hakların ve yükümlülüklerin genişletilmesi. Çok önce belirttiğimiz gibi toplanma, örgütlenme ve kolektif konuşma hakları nasıl elde edilirse edilsin, toplumsal hareket etkinliğini güçlendirir. Aynı şekilde oy kullanma, jürilerde görev alma, askerlik yapma, vergi ödeme, kamu hizmetlerinden yararlanma ve çocukları okula gönderme gibi haklar ve yükümlülükler, toplumsal açıdan birbirlerinden ayrı katılımcıları bir araya getiren kampanyalara, toplumsal hareket etkinliklerine ve DBSB gösterilerine katılımı körükler.

Kamu politikası içinde hakların ve yükümlülüklerin eşitlenmesi. Kamu politikasının katılma, çıkar elde etme ya da devlet korumasından faydalanma noktasında ayrıcalıklı haklar tanıyarak sosyal eşitsizlikleri yürürlüğe sokması ölçüsünde, bu sınırları aşan ya da yasada yazmayan kimlikle-

ri temsil eden toplumsal hareket koalisyonları örgütlenme ve aleni faaliyet yürütmede ciddi engellerle karşılaşır. Buna karşılık sosyal eşitsizliklerin bu tür yasal yansımalarının kamu politikasından çıkarılması ölçüsünde, kategori ötesi koalisyonların ve yeni tesis edilmiş kimliklerin önündeki engeller zayıflar. 20. yüzyılda Cevahirlal Nehru gibi Hint liderler güçlü bir mücadele verip kast, din, dil ve cinsiyet farklılıklarının kamu politikasından çıkarılmasında kısmi bir başarı elde ettiler. Böylece onlar hem Hindistan'ın yetersiz demokratikleşme sürecini ileri noktalara taşıdılar hem de toplumsal hareketleri destekliediler. Toplumsal hareket eylemcileri kuşatıcı olmak adına bazen kendi kategorileri için yasal tescil isterlerken, yerli halkların temsilcileri seçmenleri için özel haklar vaat ederler. Bu talepler gerçekleştiğinde kısa vadede korunaklı istişarenin umumi eşitliğini zayıflatır ama uzun vadede bu eşitliği artırma umudunu taşır. Münferit hareketlerin eylemleri diğer hareketlerin imkânlarını etkiler. Hindu milliyetçilerin daha seküler seleflerinin demokratik kazanımlarını heba edip etmeyecekleri, Hint demokrasisinin ve Hint toplumsal hareketlerinin geleceği açısından büyük önem taşıyor.

Devlet politikası, kaynakları ve personelindeki değişimlerde vatandaşların bağlayıcı istişaresinin artması. Toplumsal hareketler istişareden yararlanır çünkü toplumsal hareketlerin değer, birlik, sayı ve bağlılık gösterileri, hareket eylemcilerinin ya da onların seçmenlerinin devletin karar alma mekanizmasında fiilen söz sahibi olması imkânından güç alır. Apaçık görüldüğü üzere, çekişmeli seçimlerin fark yarattığı bir sistemde yeni bir toplumsal hareketin destekçilerinin etkinliği ve kimliği, yerleşik bir siyasi partinin seçmen listesine katabileceği bir seçmenler grubunun varlığını işaret eder.

Vatandaşların, özellikle savunmasız azınlıkların devlet kurumlarının keyfi uygulamalarından korunmasının yaygınlaşması. Koruma ve istişare geliştikçe, bunların bir-

leşmesi toplumsal hareketlerin hak talebinde bulunmaları için yeni fırsatlar yaratır. 1848'den sonra İsviçre'de istişarenin yoğun şekilde yapıldığı rejimin yerleşmesi, ülkedeki toplumsal hareketlerin serpilmesini teşvik etmiştir. Örgütler, mitingler, yürüyüşler, gösteriler, imza kampanyaları ve benzeri etkinlikler devlet toleransının yokluğunda ve yoğun baskı altında büyük risklerle karşılaştığından, toplumsal hareketlerin gelişmesi korumaya bağlıdır. Örgüt kurma, toplanma ve kolektif söz söyleme haklarının güvenceye alınması toplumsal hareketleri ilerletirken, onların yokluğu söz konusu hareketleri tehlikeye sokar. İtalya, Almanya, İspanya ve Sovyetler Birliğinde otoriter rejimlerin yükselişiyle birlikte toplumsal hareketlerin nasıl ortadan kalktığını hatırlayalım.

Tamamlayıcı kurumların tesis edilmesi. Demokratikleşme sonuçta toplumsal hareket etkinliklerini bağımsız şekilde kolaylaştıran önemli kurumların tesis edilmesini genelde besler. Bu kurumların en bariz ve genel olanları seçim kampanyaları, siyasi partiler, işçi sendikaları, diğer ticari birlikler, sivil toplum kuruluşları, lobiler ve genel halkı değil de belli seçmenleri destekleyen devlet kurumlarıdır. Bu kurumlar genellikle etkinlikler için araçlar temin ederek, kampanyalara doğrudan katılmadan toplumsal hareket taleplerini destekleyen ittifaklar kurarak, anlayışlı kimselere devlette yer vererek ve/veya toplumsal hareket kampanyalarının, etkinliklerinin ve DBSB gösterilerinin yasal teamüllerini güçlendirerek toplumsal hareketlerin önünü açar.

Bağlantılar ne zorunludur ne de evrensel. Örneğin tek partili rejimler sık sık toplumsal hareketleri bastırırken, çok partili rejimler işçi sendikalarını doğrudan devlet yapısının içine alır. Yine de demokratikleşme süreci içinde tamamlayıcı kurumların tesis edilmesi genelde toplumsal hareket etkinliğini kolaylaştırır. ABD'de bu etkinin iki yönlü gerçekleştiği apaçık ortadadır: Mevcut siyasi partilerle bozuşmuş toplumsal hareketler partileri ve diğer kurumları etkilerken,

o kurumların işleyişi toplumsal hareketlere destek sunmuştur (Clemens 1997; Sanders 1999; Skocpol 1992).

Ortaya çıkan sonuç şudur: Rejimler demokrasiden uzaklaştığında, toplumsal hareket tarzında hak talebinde bulunma imkânlarını daraltırlar. Mussolini idaresi altındaki İtalya, Hitler idaresi altındaki Almanya ve Franco idaresi altındaki İspanya, bu ülkelerin hepsi önceki rejimlerde serpilip gelişen toplumsal hareket etkinliğinin keskin bir şekilde kesintiye uğradığına tanık olmuştur. Doğrusu bu yeni otoriter rejimler toplumsal hareket repetuvarından bazı etkinliklere –bilhassa örgütlenme, yürüyüş, gösteri ve toplu miting– seçici şekilde izin verirler ama bu etkinlikleri merkezi devletin öylesine sıkı kontrolü altına alırlar ki söz konusu etkinlikler otonom DBSB gösterileri şeklindeki anlamlarını yitirir. II. Dünya Savaşından sonraki neşlin siyasi teorisyenleri bu süreci, atomize olmuş kitle toplumundan otoriterliğe geçiş diye yanlış tanımlamışlardır. İlk varsayım (atomize olmuş kitle toplumu) yanlıştı, ikinci kısımsa (otoriterleşme) doğruydu. Geniş aileler ve dinsel otoriteler tarafından yürütülen toplumsal kontrolde bir zayıflama olduysa da sosyal gruplar, güven ağları ve toplumsal iç içe geçişlik şehirlerde ve modern zamanlarda daima var olmuştur (Tilly 2005). Aslında İtalya, Almanya ve İspanya genelde disiplinsiz ama gelişmekte olan organize etkinlikten (bazıları standart toplumsal hareket tarzındaydı) faşist rejimler altında son derece koordineli merkezi kontrole geçiş süreçlerini yaşadı.

Toplumsal Hareketler Ne Zaman ve Nasıl Demokratikleşmeyi İleriye Taşır?

O halde demokratikleşmeyi destekleyen bir dizi süreç toplumsal hareketleri de destekler ve bunun tersi de doğrudur. Kendi başına demokratikleşme toplumsal hareketleri daha ileri götürür. Bağlantılar kümesi toplumsal hareketlerin demokratikleşmeye yakınlığını açıklamaya yardım eder. Öte

yandan başta sorduğumuz en zor soruyu cevaplandırmaz: Toplumsal hareketlerin demokrasi ve demokratikleşme üzerindeki *doğrudan nedensel etkisi* nedir? Tam da demokrasi ve toplumsal hareketlerin zengin çeşitliliği yüzünden korelasyonlardan yola çıkarak bu soruyu cevaplandırmak imkânsızdır. Bu durumda nedensel süreçlere eğilmekten başka seçeneğimiz yok.

Hangi süreçler dikkatimizi onlara çevirmeyi hak ediyor? Aslında benim önceki araştırmam olası adayların listesini vermişti: Vatandaşlarla devlet arasındaki tekil ve/veya aracılı ilişkilerden kategorik ve doğrudan ilişkilere geçişi sağlayan, politik aktörler arasındaki ilişkileri genişleten ve eşitleyen, sosyal eşitsizliklerin kamu politikasına sızmasını azaltan ve güven ağlarının kamu politikasına entegre olmasını pekiştiren süreçler. Bu durumda sorumuz şu hale gelir: Demokrasiyi destekleyen süreçler yelpazesinde hangi koşullar altında ve nasıl toplumsal hareketler gelişir veya körelir? İncelediğimiz toplumsal hareketlerin çoğunluğunun genel demokratikleşme programından ziyade özel çıkarları gözettiğini hatırlayalım. Ayrıca bu hareketlerin kayda değer azınlıktaki bir kısmı da belli ırksal, etnik veya dinsel kategorilerin üyelerinin haklarının ellerinden alınması gibi apaçık antidemokratik talepler etrafında örgütlendiğini de hatırlayalım. Dolayısıyla açıkça demokrasi isteyen toplumsal hareketlere bakarak onların ne zaman ve nasıl kazanımlar elde ettiğini sormak yeterli olmayacaktır. Hangi koşullar altında ve nasıl toplumsal hareket tarzında hak talebinin demokratik ilişkilerin ve uygulamaların genişletilmesini fiilen desteklediğini sormamız gerek.

Güçlü devletler temsil ne kadar dar olursa olsun, temsili kurumlarını da içeren yollarla doğrudan yönetimi hayata geçirmeye başladıklarında, güçlü bir diyalektiği yürürlüğe soktular: Devletler devlet faaliyetlerinin yürütülmesi için kaynak temininde yetki sahibi olmak amacıyla yasa koyucularıyla pazarlık yaptılar, o kaynakların fiilen dağıtılması için

vatandaş gruplarıyla pazarlık yaptılar, kaynaklara el koymada ve programları yürütmede büyük siyasi aktörlerin işbirliğini aradılar ve politik aktörlerin onayı için yöntemler geliştirdiler. Öte yandan istemeyerek veya bilinçsizce de olsa, bu yolla devletler yeni ya da önceden yetkisiz olan aktörlerin varlık göstermeleri ve yasama organı içindeki azınlıkların dış aktörlerle koalisyon kurmaları için fırsat ve istek yarattılar. Seçim mantığı bu etkilerin en bariz örneğini oluşturur: Koordineli şekilde toplu yapılan DBSB gösterileri gelecekteki seçimlerin sonuçlarını toptan etkileyebilecek potansiyel oy bloklarının varlığını işaret eder.

Yasama organı içindeki ve dışındaki politik girişimciler önerilerine, şikâyetlerine ve taleplerine yönelik halk desteğinin aleni gösterilerini organize ederek, önerilerine, şikâyetlerine ve taleplerine ağırlık kazandırabileceklerini çok geçmeden fark ettiler. Sözgelimi siyasi partilerin, hayırseverlerin ve muhafazakâr derneklerin ABD'de kamusal sağlık hizmetlerine karşı Tea Party hareketinin yaptığı çarpıcı gösterilerdeki rolünün ne kadar büyük olduğu belli değildir. Bu gösteriler değerli, birleşik, kalabalık ve sadık destekçiler kümesinin varlığını ortaya koyduğu ölçüde bir yandan kurumsallaşmış siyasi süreçler için tehdit oluştururken, diğer yandan otoritelerin taleplerini taşıyan aktörler için etkili bir araç olma işlevini görmüştür.

Genel anlamda bilinçli bir plan olmadan halk mitingleri, yürüyüşler, gönüllü birlikler, imza kampanyaları ve bildiri dağıtma tarzında yürütülen etkinliklerin organizasyonu ilaveten şu sonuçları doğurmuştur:

- Onlar sayesinde politik eylemcilerin "Sen kimsin?" "Biz kimiz?" ve "Onlar kim?" gibi kimlik sorularına ortak cevaplar verdikleri ve bu cevpları yaydıkları standart pratiklerin yerleşmesi;
- Halk etkinliklerinin hazırlanması ve yürütülmesi süreci içinde eylemciler arasında sorun çözme bağlarının geliştirilmesi;

- Kiliseler ve karşılıklı yardım dernekleri gibi mevcut kuruluşların yeni politik etkinlik türlerine katılması;
- Onlar sayesinde devlet kurumlarının etkinliklere ve kimlik iddialarına farklı tepkiler verdiği yöntemlerin gelişmesi; meşru ve gayrimeşru etkinlikler arasındaki sınırların kalkması, bazı aktörler tanınırken diğerlerin tanınmaması, destekleme ya da köstekleme, seçim, kanalize etmek, sızma ve çeşitli grupları dağıtmak.

Birlikte bu ilave sonuçlar toplumsal hareketlerin kamu politikasına düzenli katılımcılar olmasını sağladı. Fakat ayrıca onlar eylemciler arasında, eylemcilerle onların seçmenleri arasında, eylemcilerle devlet kurumları arasında yeni toplumsal bağlar kurdu. Eylemcilerin demokratikleşmeye yönelik ortak taleplerinin dışındaki yeni toplumsal bağlar demokratikleşmenin önemli yanlarını oluşturdu.

Bu nasıl oldu? Toplumsal hareketlerin iç dinamiği demokrasiyi destekleyen bu üç çeşit süreci –kolektif politik katılımı genişletip eşitleyerek kamu politikasını doğrudan demokratikleştiren süreçler, kamu politikasını mevcut sosyal eşitsizliklerden arındıran süreçler ve güven ağlarının büyük politik aktörlerden uzaklaştırılmasını engelleyen süreçler– harekete geçirdi. Toplumsal hareket eylemciliğinin, sosyal açıdan heterojen üyeler barındıran ve kendine özgü güven ağlarını birleştiren tanınmış ama otonom kolektif politik aktörler oluşturması ölçüsünde, onun demokratikleştirme etkisi arttı. Buna karşın devletlerin toplumsal hareket koalisyonlarını ve onların güven ağlarını yıkması, bozması, parçalaması, göz ardı etmesi ya da seçmesi ölçüsünde demokratikleşme köreldi. Sözgelimi 1930'larda Fransız toplumsal hareket etkinliğinin serpilmesinden sonra, 1940-1944 Alman işgali neredeyse görünürdeki tüm toplumsal hareketleri hızla sona erdirdi ve bu da sonuçta o korkunç yıllarda ülkenin demokrasiden uzaklaşmasına yol açtı (Gildea 2002; Jackson 2001; Tartakowsky 1997).

Kısaca belirtmek gerekirse toplumsal hareketlerin serpilmesi esasen şu rejimlerde demokrasiyi güçlendirir: 1) ayrıcalıklı aracılar ya da toplum kesimleri vasıtasıyla yönetmek yerine, merkezi bir idareyle nispeten etkin bir doğrudan idare kurmuş rejimler, 2) nasıl olursa olsun en azından kısmi bir demokratikleşmeyi yerleştirmiş rejimler. Bu iki koşul, kampanyaların, DBSB gösterilerinin ve toplumsal hareket etkinliklerinin kamu politikası üzerinde etkili olmasına olanak sağlarken; yoklukları, toplumsal hareket etkinliğinin önüne aşılmaz engeller çıkarır. Bu koşullar altında toplumsal hareket stratejileri bazen korunaklı istişare adına etkin talepleri harekete geçirerek demokratikleşmeyi doğrudan destekler. İşçi sınıfının katılımının sonunda bertaraf edilmesine rağmen 1830-1832 yıllarındaki reform yanlısı İngiliz toplumsal hareketi, İngiliz rejimini kategorik olarak tanımlanmış kapsayıcılık, eşitlik, bağlayıcı istişare ve koruma yönünde adım atmaya iterken, sonraki demokrasi yanlısı hareketlere bir örnek ve model teşkil etmiştir. Bu model elbette münferit ve sınırlı yollarla talepte bulunmaya değer vermiştir.

Tarihsel incelemelerimizin de apaçık gösterdiği gibi, demokrasi yanlısı etkin toplumsal hareketler nadiren oluşur; toplumsal harekete katılanlar, çoğunlukla, demokratikleşmeyle zorunlu bağlantısı olmayan belli programlar, kimlikler ve duruşlar adına taleplerde bulunurlar. Bir anayolun inşasını engellemek, kürtaja karşı çıkmak veya kürtajı desteklemek, yerli halkların haklarını savunmak ve daha iyi okullar istemek gibi toplumsal hareket etkinlikleri kuşkusuz demokratik özgürlüklerden istifade eder ama kendilerini demokrasi yanlısı hareketler diye sunmazlar. Yine de bu eylemlerde ifade özgürlüğünün ve kitlesel katılımın canlı ve yolunda olduğu iddia edilebilir.

Öte yandan çeşitli toplumsal hareket kampanyaları kümülatif olarak demokratikleşmeye katkıda bulunur. Bunu genelde şu şekillerde yaparlar:

- Kamu politikası içinde önemli kategorik sınırları aşan koalisyonlar kurarak (örneğin Kıptı Hıristiyan Mısırlıların görünür üyeleri ne zamandır iktidarda olan Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'e karşı çıkma çabasındaki Müslüman Mısırlılarla birlik kurdular);
- Koalisyon kurmada becerikli aracıları devreye sokarak (örneğin Kilise ve dernek tabanlı 19. yüzyıl Amerikan eylemcileri feministleri, kölelik ve içki karşıtlarını bir araya getirdiler);
- Aynı zamanda önceden pasif halde bulunan ve dışlanmış vatandaş sınıfları (özellikle de parçalanmış güven ağlarında yer alanlar) arasında bağlantılar kurarak ve bu yeni harekete geçmiş gruplar ve mevcut politik aktörler arasında ittifaklar kurarak (örneğin Hint reformcular yoksullaştırılmış ve damgalanmış kastların üyelerinden destek aldılar).

Kısacası toplumsal hareketler, kamu politikasına katılanları artırarak, kamu politikasına katılanların ağırlığını artırarak, kategorik eşitsizliklerin kamu politikasına doğrudan sızmasını engelleyerek ve/veya önceden parçalanmış güven ağlarını kamu politikasına sokarak demokrasiyi gerek apaçık programlarla gerekse eylemlerinin yan sonucu olarak desteklerler. 1820'lerin sonlarında ve 1830'ların başlarında Büyük Britanya, toplumsal hareketlerin çoğunlukla bu yollarla demokrasiyi desteklediği bir yerdi. Buna karşın toplumsal hareketler, kamu politikasına katılan bireylerin sayısını azalttığında, kamu politikasına katılanlar arasında eşitsizliği artırdığında, mevcut kategorik eşitsizlikleri kamu politikasına doğrudan taşıdığında veya kamu politikasını güven ağlarından yalıttığında demokrasiden uzaklaşmaya yol açar. Ne yazık ki 21. yüzyılın başında Hindistan, kendi etnik grubu yararına yürütülen parçalanmış ve kutuplara ayrılmış Hindu ve Müslüman toplumsal hareket etkinliklerinin ulusal rejimi demokrasiden uzaklaştırdığı bir yerdi. Keza dünya genelinde göçmenlik karşıtı ve

beyaz milliyetçi hareketler de demokrasiden uzaklaşmaya yol açar.

Bu sonuçlar dikkate alındığında 21. yüzyılın başında finans sistemlerine karşı yürütülen toplumsal hareketlerin, önceden marjinalleşmiş çok çeşitli yeni grupları uluslararası kamu politikasına katarak uluslararası ölçekte tedrici bir demokratikleşmeyi destekleyeceğini bekleyebiliriz. Mısır, İran ve Çin gibi ülkelerde standart demokratikleşme süreçlerinin –kamu politikasına katılan insanların sayısını ve o insanlar arasındaki bağlantıları artıran, o insanlar arasındaki bağlantıları ve kaynakları eşitleyen, kamu politikasını mevcut sosyal eşitsizliklerden arındıran ve kişilerarası güven ağlarını kamu politikasına sokan süreçlerin– sonunda hem demokrasiyi hem de toplumsal hareketleri besleyeceğini umabiliriz.

Öte yandan dünya genelinde, sivil toplum kuruluşlarına oldukça seçici erişimin ve elektronik iletişimin uluslararası kamu politikasına yeni eşitsizlikler getireceğinden ve dolayısıyla demokrasiden uzaklaşmaya yol açacağından aynı ölçüde endişe duyabiliriz. Yine de teknolojiye ve elektronik iletişime, özellikle de sosyal medyaya daha çok erişim insanların daha fazla bilgilenip dünya genelinde çeşitli toplumsal hareketlere katılımını sağlayacaktır. Küresel entegrasyon ve neoliberal yeniden yapılanma, toplumsal hareketlerin talep ettiği programları ulusal hükümetlerin gerçekleştirmeye güç yetirememesi anlamına geldiği ölçüde demokrasi genel olarak ulusal düzeyde zayıflayacaktır. Demokratlar ve eylemcilerin ancak kısmen kontrol edebildiği elverişli gelişmeler ve uyanıklık birleşmediği sürece demokrasinin ve toplumsal hareketlerin geleceği belirsiz kalacaktır.

7

TOPLUMSAL HAREKETLERİN GELECEĞİ

Charles Tilly ve Lesley Wood[1]

Arizona'ya bağlı Phoenix şehri sıcaklığın 49 santigrat dereceye yükselebildiği Sonoran Çölünde konumlanmıştır. ABD nüfus sayımına göre şehir 1 milyondan fazla insana ev sahipliği yapıyor ve nüfusun %41'i kendini İspanyol diye tanımlıyor. Arizona Meksika'yla sınır komşusudur ve vatandaş olmayanların hakları ve göç konularında süregelen gerilimler söz konusu. 2004'te, Arizona eyaleti, mevcut göçmenlik belgesi olmayan sakinlerin belirli hizmetlerden yararlanmasını kısıtlayan Yasa Teklifi 200'ü yürürlüğe soktu. Ertesi yıl, Amerika Birleşik Devletleri'ne geçmeye çalışanları durdurmak için ABD/Meksika sınırını denetlemek üzere "endişeli vatandaşlar" silahlı devriyeler kurunca Minuteman Projesi başlatılmış oldu (Castañeda 2006, 2019; Shapira 2013). 2006'da Kongre üyeleri, belgesiz göçmenlerin sosyal hizmet ve yardım alma haklarını sınırlandıracak yasa tasarıları sundular. Bu tasarılar ayrıca belgesiz göçmenleri savunmayı ve desteklemeyi suç haline getiren maddeleri de içeriyordu. Buna tepki olarak ülke çapında kitlesel göçmen hakları yürüyüşleri yapıldı (Voss ve Bloemraad 2011; Zepeda-Millán 2017).

Phoenix, nüfusu 1990'da 983.403 kişiden, ekonomik durgunluğun gerçekleştiği 2007'de 1.552.259'a kadar çıkmış,

[1] Ernesto Castañeda bu bölümü gözden geçirdi.

ABD'nin en hızlı büyüyen şehirlerinden biriydi. 2007 ile 2008 arasında, bölgedeki iskân değeri, önceki değerin %30'una kadar düşerek ülkedeki en büyük düşüşü kaydetti (Florida 2009). İşsizlik arttı, nüfus artışı azaldı ve göç yüzünden çıkan gerginlikler alevlendi. Demokrat Vali Janet Napolitano, kaçak göçmenleri işe alan işverenlere ceza getiren İşveren Yaptırımları Yasasını kabul etti. Bu yasa 2008'de yürürlüğe girdi, aynı zamanda yerel şerif Joe Arpaio, Latin topluluğuna baskınlarını sıklaştırdı, kaçak yakaladığı her göçmeni polis gücüyle gözaltına alıp sınır dışı etti. Bu gerginlikleri yetmiyormuş gibi, 27 Mart 2010'da sınırın yakınında bir çiftlik sahibi öldürüldü ve şüphelilerin teşhis edilememesine rağmen cinayet suçu kaçak göçmenlerin veya uyuşturucu kaçakçılarının üzerine atıldı.

Federal düzeyde Cumhuriyetçiler Obama yönetimini göç uygulama konusunda "yumuşak" buluyorlardı. Bu görüşteki yeni Cumhuriyetçi Vali Jan Brewer (2009-2015), 2010'da SB1070 yasasını imzaladı. Bu yasa polise, kaçak olduğundan şüphelendiği kişilerin göçmenlik statüsünü soruşturması görevini yüklüyordu. Dolayısıyla polis, şayet ABD'de yasadışı yollardan bulunuyorlarsa iş başvurusu yapan gündelik işçileri tutuklayabiliyordu ve göçmenlik yasalarını bilfiil uygulamayan polis teşkilatlarına dava açılabiliyordu.

Söz konusu yasa tasarısı nisan ayı başlarında ilan edilmesinden Temmuz 2010'da yürürlüğe girmesine kadar gerek tasarıyı destekleyenler gerekse aleyhtarları Phoenix'teki eyalet kongre binasının önünde gösteri yapıp şehrin sokaklarında yürüyüş düzenlediler. Bazen karşı karşıya geliyorlar ve ikaz bandının ardından birbirlerine laf atıyorlardı. Yasa tasarısına karşı olanlar "Haklarımız var!" diye bağırırlarken, karşı cephede bulunanlar "Hayır, yok!" diye karşılık veriyorlardı (Daly 2010). Tasarının muhalifleri, Chicano yurttaşlık hakları hareketinin liderleri Dolores Huerta ve Hugo Chavez tarafından bulunan "Si, se puede" ("Evet, yapabiliriz") sloganını atıyorlardı. Göstericilerin daha kucaklayıcı bir toplum

talep etmeleri nedeniyle İspanyolca bir slogan kullanımı özellikle önemlidir. İspanyolcanın kullanımı ve slogan atmayla tarihsel bağlantı, aynı zamanda Amerika'da Latinlerle beraber göçmen hakları için uzun süredir sürdürülen hareketin bir uzantısıdır. Diğerleri kendilerini kongre binasının kapılarına zincirlediler ve sivil itaatsizlik yüzünden tutuklandılar (Lemons 2010). Phoenix Suns basketbol takımı üzerinde "Los Suns" yazan formalar giydi ve bunu "Latin topluluğuna ve ligimizin, Arizona eyaletinin ve ülkemizin çeşitliliğine olan saygımızdan" dolayı yaptıklarını açıkladılar (Kerby 2010). Diğer muhalifler, Arizona'dan mal veya hizmet satın almayı ve bu eyaleti ziyaret etmeyi reddeden eyalet boykotu çağrısında bulundular. Bu boykot çağrısına ülke genelindeki belediyeler, bireyler ve kuruluşlar tarafından uyuldu (AZ Central.com 2010). Buna tepki olarak yasa tasarısını destekleyenler yerel mağazalarda ve Arizona merkezli işletmelerde alışveriş yapmayı teşvik eden bir "buycott" organize ettiler (*Freedom's Wings* 2010).

Tasarı imzalandıktan bir ay sonra; 100.000'den fazla insan ona karşı yürüdü (Flaherty 2010). *Arizona Republic* gazetesi şunları yazdı: "Kalabalık davul çalarak, şarkı söyleyerek, slogan atarak ve Amerikan bayrağı sallayarak kongre binasına doğru yürüdü. Kalabalığın arasına dağılmış organizatörler çöp topladı ve yürüyüşçülere su verdi." Ertesi hafta Arizona Tea Party hareketi tasarıyı desteklemek için bir beysbol stadyumunda "Phoenix Başkaldırısı" mitingini düzenledi. Konuşmacılar arasında göçmen topluluklarına tartışmalı baskınlarıyla tanınan Şerif Arpaio da vardı. Kalabalığa hitap etti ve 29 Temmuz gününü –söz konusu yasa tasarısının yürürlüğe gireceği gün– "sihirli gün" ilan etti. "O gün herhangi bir hukuki zaptı engelleyen yasa yürürlüğe girecek. İşte o zaman ben bu yasayı uygulamaya koyacağım." Bunun üzerine kalabalık "Joe, Joe, Joe!" diye coşkulu naralar atmaya başladı. Pennsylvania merkezli Voice of People USA [ABD Halkın Sesi] radyosunun müdürü ve gösterinin orga-

nizatörü Daniel Smeriglio kalabalığa bir tavır sergiledikleri için teşekkür etti. Bir DBSB gösterisinde şunları söyledi: "Sıcaklığın usandırıcı olduğunu biliyorum ama birisinin bir şey yaptığını ve sizin yanınızda olduğumuzu söylemek için buradayız. Siz Amerika'nın en iyilerini temsil ediyorsunuz. İşte bu yüzden buradayız" (Sexton, Madrid ve Gardiner 2010).

Randy Leever birkaç ay sonra hemen ABD-Meksika sınırına komşu olan Arizona'nın küçük Palominas kasabasında yapılan göçmen karşıtı mitingi anlatmıştı. Yaklaşık 4,5 metrelik sınır çitinin yanında 500 ila 800 muhafazakâr Amerikalı toplandı. Çit direklerine yüzlerce küçük ABD bayrağı ve milliyetçi mesajlar asıldı (Cooper 2010; Chron.com 2010'da Leever). Miting, arazisi sınır çitinde biten sınır gözetleme grubu Amerikan Sınır Devriyesi başkanı Glenn Spencer'ın topraklarında gerçekleştirildi. The United Border Coalition/ United We Stand for Americans ve Tea Party Nation [Sınır Koalisyonu Birliği/ Amerikalılar İçin Birlikte Duruyoruz ve Çay Partisi Ulusu] gibi örgütler bu mitingi planlayıp finanse etti. Mitingde bazı büyük isimler de yer aldı: eyaletin göçmenlik yasasını yazanlar arasında yer alan, Arizona eyalet senatörü Russell Pearce, ABD senatosunun umutlu üyesi J. D. Hayworth ve katılımcıların gözdesi Şerif Arpaio. Leever mitingi şöyle anlatıyor:

> Birkaç konuşmacı tarafından dile getirilen en dikkat çekici hususlardan bazıları büyük bir alkış ve tezahüratla karşılandı. Bir noktada, kalabalığın çoğu çit boyu dizildi ve Amerikan bayrağını sallarken "ABD, ABD, ABD" diye terennümde bulundu.
>
> (Chron.com 2010'da Leever)

Mitingin yolunun aşağısında 30 kişi mitingi protesto ediyordu. Bu kişiler Arizona'nın göç politikalarını ırkçı ve insanlıkdışı buluyorlardı. Bu protestoculardan üçü miting alanına girmeyi başardı ve Arpaio konuşmaya başlarken sırtlarını sahneye çevirdi.

Her ne kadar sınırda yapılan miting büyük ilgi gördüyse de Arizona'nın göçmenlik yasasıyla ilgili yürüyüşlerin ve mitinglerin çoğu eyalet iktidarının mahali olan kongre binalarının dışında gerçekleşti. Tasarı kabul edildikten bir yıl sonra bile gerek tasarının taraftarları gerekse aleyhtarları oralarda eşzamanlı yürüyüşler ve mitingler yapmaya devam ettiler. 22 Nisan 2011'de, yasanın yüzlerce aleyhtarı ve birkaç düzine destekleyicisi eyalet başkenti binasında toplandı, birbirlerine karşı slogan attılar ve yetkililere ve halka tavırlarını gösterdiler (Cone Sexton 2011).

2010 baharında ve yazında ulusal ve uluslararası haberleri takip eden hiç kimse bu Arizona protestolarını ve onların Alabama ve başka yerlerdeki uzantılarını yorumlamada zorluk çekmese gerek. Sadece Kuzey Amerikalılar değil, dünya genelinde herkes yaşanan olayları sokak gösterileri, siyasi mevzulara verilen destek ya da kösteği ilan etmenin bir yolu olarak değerlendirebilir kolaylıkla. Bu durumda gösteriler ve karşı gösteriler Meksika'dan ABD'ye göç etmeyi zorlaştıran bir yasaya muhalefeti veya desteği temsil ediyordu. Arizona halkı sokağa döküldüğü veya beysbol stadyumunu doldurduğu sırada, dünyanın başka yerlerinde de yüzlerce gösteri düzenleniyordu. Bu gösterilerin bir kısmı göçmenlik ve insan haklarıyla ilgiliydi ama çoğu yerel bazda acil meselelerle ilgiliydi. 21. yüzyılın başında sokak gösterileri belki bir yasa koyucuyu satın almaktan veya bir askeri darbe düzenlemekten daha az etkin olan çok amaçlı bir siyasi araçtı. Öte yandan demokratik ve yarı demokratik rejimlerde gösteriler kamuoyunun fikrini beyan etmenin bir yolu olarak seçimlere, kamuoyu anketlerine ve mektup yazmaya etkin bir alternatif oluşturmaktadır.

Arizona gösterilerinin de ortaya koyduğu gibi, 21. yüzyıl gösterisinin bellibaşlı iki çeşidi var. Birinci çeşitte, katılımcılar sembolik anlam ifade eden bir yerde, kongre binalarının önünde toplanıyorlar ve gösteri düzenliyorlar; orada konuşmalar ve eylemler yaparak, belirgin amaçlarına olan

ortak bağlılıklarını ifade ediyorlar. İkinci çeşitte, büyük caddelerde yürüyüp benzeri bağlılık gösterilerinde bulunuyorlar. Kuşkusuz eylemciler gözde bir toplanma yerine yürüdüklerinde ya da farklı yerlerdeki çeşitli gruplar, sembolik anlamı güçlü tek bir yere doğru ilerlediğinde sık sık bu iki çeşit gösteri birleşir. Bu yerlere örnek olarak Washington Mall, Trafalgar Meydanı ve Tahrir Meydanı gösterilebilir. Zaman zaman karşıt bir görüşü savunmak ve söz konusu göstericilerin savına meydan okumak için aynı mekânda karşıt gösteriler düzenlenir. Çoğunlukla polis veya askerler yürüyüş hattı boyunca veya toplanma yeri etrafında konuşlanır ve göstericileri karşıt göstericilerden kasten ayırır. Bazen polis ya da askerler göstericilerin önemli yerlere, binalara, anıtlara veya kişilere ulaşmasını engeller. Zaman zaman göstericileri karşı göstericilerden kasten ayırırlar. Çoğu zaman dışarıdan seyredenler, göstericilerin savunduğu amaca verdikleri desteği ya da aleyhtarlığı sergilerler. Daha sonra öğle vakti veya çevrimiçi yapılan tartışmalara katılabilirler.

29 Mayıs'ta yapılan protestolarla ilgili haberlere tepki olarak ArizonaCentral.com sitesine yüzlerce çevrimiçi yorum yapıldı. Kullanıcı adı "Mr. Cynic" olan biri şunları yazmıştı:

> Yürüyen protestocuların sayısı kaç olursa olsun, genel halkın %60'ının yasayı desteklediği gerçeği ortada. Onlar sadece sesini çıkarabilen azınlıklar ve California ve diğer eyaletlerden yürüyüşçü ithal etmek zorunda kaldıklarında davaları fos çıkacaktır. Obama, Eric Holder'ı görevinden azledip mahkemeye gönderebilir ve Al Sharpton istediği her şeyi yapabilir. Uzun vadede bunun önemi olmayacak çünkü bu ülkede yönetim hâlâ çoğunluğun elinde.

Protestocuları göz ardı etmesine rağmen "Mr. Cynic" göstericilerin davalarının ve kendilerinin değerlerini, birliklerini, sayılarını ve bağlılıklarını göstermeye çalıştıklarını apaçık anlıyor. Onun yorumları, grubun kayda değer olmadığını, bir araya gelmediğini veya kararlı olmadığını savunarak bu tür

gösterileri baltalamaya çalışıyor. Toplumsal hareketleri çevreleyen meşruiyet çekişmesi, kamusal yaşam için ciddi sonuçları olan bir çekişmedir.

SB1020 yasasına karşı çıkanların yasal meydan okumaları sayesinde, 25 Haziran 2012'de ABD Yüksek Mahkemesi, bu yasanın dört hükmünden üçünü lağvetti. Bu hükümler yasal göçmenlerin her zaman yanlarında kayıt belgesi taşımasını gerekli kılıyor; eyalet polisinin herhangi bir bireyi yasadışı göçmen olduğu şüphesiyle tutuklamasına izin veriyor ve kaçak bir göçmenin eyalette iş aramasını (ya da bir işte çalışmasını) suç sayıyordu.

ABD Bölge Hâkimi Susan Ritchie Bolton, 31 Temmuz 2017'de Yargıç Arpaio'yu hukuku ihlal etmekle suçladı ve 5 Ekim 2017'de cezasını verdi (Cassidy 2017). Bu göçmen haklarını savunan gruplar için bir zafer demekti, ta ki 2017'ye kadar. Zira o yıl Başkan Trump, Arpaio'yu başkanlık sıfatıyla affetti (Hirschfeld Davis ve Haberman 2017). Bu yaşananlar eyalet ve yerel yasalar ile Amerika Birleşik Devletleri'ndeki federal hükümet arasındaki gerilimleri yansıtıyor. Ayrıca toplumsal hareketin nasıl bir düzeyde değişiklik yaratabilirken, başka bir düzeyde başarısız olabileceğini gözler önüne seriyor.

Sonuçlar

Önceki bölümlerin ortaya koyduğu gibi, sokak gösterileri bazı bilindik etkinliklere benziyor: resmigeçitler, parti kongreleri, toplu mitingler, açılış törenleri, diploma törenleri, dinsel kutlamalar ve seçim yarışları. Çoğu demokrat vatandaş aradaki farkı bilir. Bu tür etkinliklere katılanlar bazen gösterilerin programlarına ve biçimlerine uygun davranırlar; örneğin gösterişli semboller takmak ya da bir üniversitenin diploma töreninde bir amaç uğruna slogan atmak suretiyle. Aynı ilkelerin çoğu burada da geçerlidir: katılımcıların gözlemcilerden ayrılması, kalabalığı koruyan güvenlik birimlerinin bulunması ve benzeri. Bir bütün olarak ele alın-

dığında bu toplanışlar 1) çarpıcı bir kaynaşma 2) sistematik içsel çeşitlilik 3) yer, program ve katılımcı bağlamında etkileyici birlik sergiler.

Önceki bölümler sokak gösterilerini daha büyük çaplı, iki yüzyıldır evrilip gelen politik bir mücadele biçimiyle, toplumsal hareketle sımsıkı ilişkilendirdi. Söz konusu bölümler, 18. yüzyılın ortasından önce dünyanın hiçbir yerinde var olmayan ama sonraki iki yüzyıl boyunca dünyanın çoğu yerinde kitlesel talepte bulunmak için elverişli hale gelmiş bir siyaset tarzı içinde kampanyalar, repertuvar ve DBSB gösterilerinin kendine özgü birleşimini belgeledi. Başarılı hareketler düşüncelerin ve taktiklerin uluslararası sahada yayılmasına yardım etti. Önceki bölümler aynı zamanda toplumsal hareketlerin muhteşem düalitesini de kanıtladı: Kaba hatlarıyla oldukça genel ve tanınabilir ama yerel koşullara ve söylemlere de etkileyici şekilde uyarlanabilir. Bu dualite Arizona'dan gelen haberlerde ortaya çıkmaktadır.

Tarihsel Süreklilikler ve Yenilikler

Arizona sakinleri, protestolarının 1760'larda Londra'daki hovarda bir demagogun müthiş zaferlerine ve hemen hemen aynı günlerde Boston'daki iflas etmiş bir bira üreticisinin İngiliz karşıtı ajitasyonuna bir şeyler borçlu olduğunu öğrenince şaşırabilirler. Ne var ki John Wilkes, Samuel Adams ve işbirlikçilerinin yıllardır dünyadaki sosyal grupları etkileyecek bir şey başlattıklarını artık biliyoruz. Arizona halkı 18 ve 19. yüzyılların bu icadının 21. yüzyıl versiyonunu kullanıyor hâlâ.

Gelin tarihsel bir fantezi kuralım. John Wilkes ve Samuel Adams'ı birlikte 1760'lardan Mayıs 2010 Arizona'sına ışınlayalım ve orada göçmen hakları adına yapılan gösterileri seyrettiklerini varsayalım. Bu 21. yüzyıl insanlarının neyi niçin yaptıkları anlamak için sohbete başlamış olsunlar. Şöyle konuşabilirler:

Wilkes: Böyle bir şey daha önce hiç görmedim.

Adams: Ben de.

Wilkes: Ama bir kilise ayinine benziyor...

Adams: Ya da işçilerin geçit alayına.

Wilkes: Seyirciler nerede? Onlar kime sesleniyor?

Adams: Ayrıca polisler ya da askerler nerede?

Wilkes: Yine de kulağıma aşina gelen bir şey var: Özgürlükten söz ediyorlar.

Adams: Biliyor musun bu bana bir şeyi hatırlattı; bir seçim kampanyasını, insanların adayların renklerini taşıyan elbiseler giydikleri, bayrak taşıdıkları, slogan attıkları, merkezi meydanlarda toplandıkları ve büyük caddelerde yürüdükleri bir kampanyayı.

Wilkes: Bunun tek farkı *çok medeni* olması. Bu insanlar nasıl olup da bir değişiklik yaratabileceklerini umabiliyorlar?

Adams: Belki de bunu onlara sormalıyız.

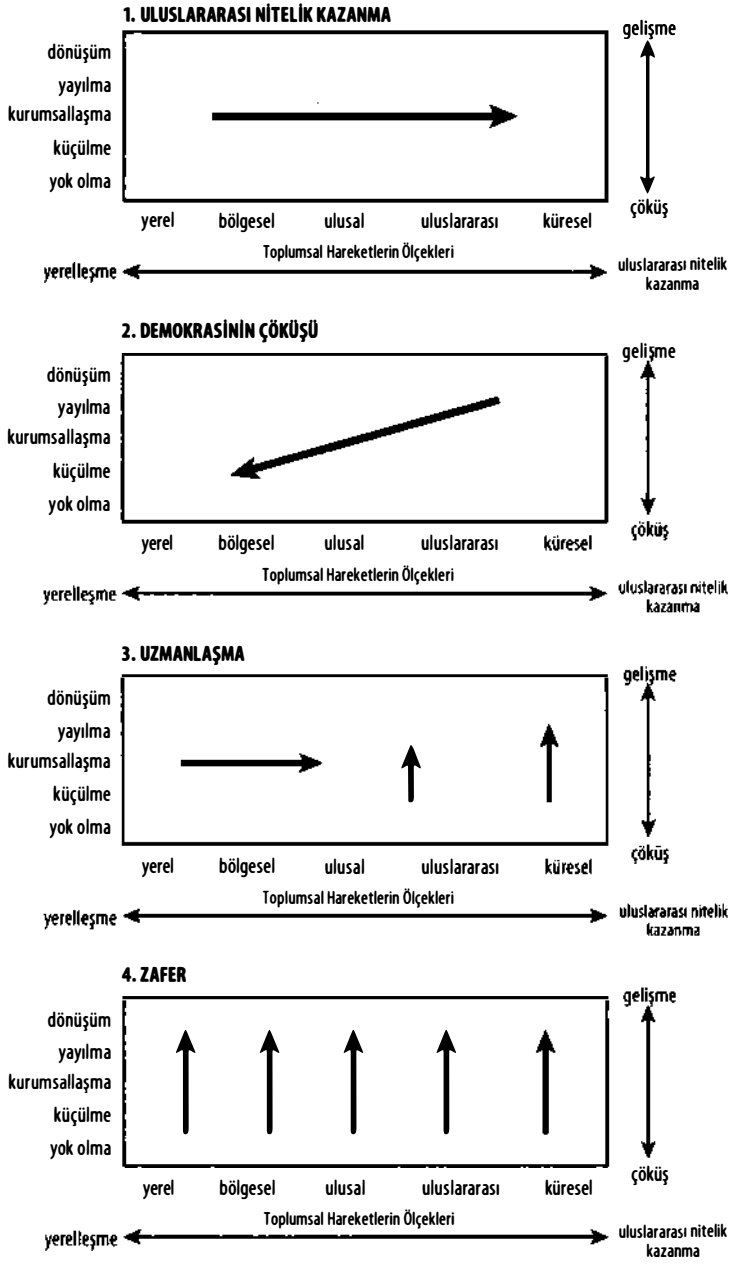
Bu hayali konuşma Wilkes ve Adams'a yürürlükteki toplumsal hareketin tam düzeneğini göstermiyor: istikrarlı, koordineli bir şekilde program, kimlik ve/veya duruş savlarında bulunma çabası içinde çeşitli etkinliklerin ve DBSB gösterilerinin birleşmesi. Ayrıca bu konuşma, göçmen haklarını destekleyen veya ona karşı çıkan toplumsal hareketlere katılan, genellikle, sokak gösterilerinin yanı sıra basın bildirileri, imza kampanyalarını ve halk mitinglerini de kullanan, Arizona dışındaki diğer pek çok eylemciden de onlara söz etmiyor. Ancak bu hayali konuşma toplumsal hareketlerin bugününe ve geleceğine ilişkin çok önemli soruları gündeme getiriyor: Toplumsal hareket politik etkinliğini yitirdi mi? İktidar, politika ve toplumsal hareket organizasyonunun uluslararası bir nitelik kazanması amatör yerel, bölgesel, hatta ulusal girişimleri eskitti mi? Eğer toplumsal hareket biçimleri geçen iki yüzyılda çok değiştiyse, 21. yüzyılın geri kalanında başka hangi yeni değişimleri bekleyebiliriz?

Geleceği Nasıl Tahmin Edebiliriz?

Tüm bu sorulara verilebilecek en makul cevap şudur: duruma bağlı olarak. Kuşkusuz bu tahmin hangi ülkelerin, hangi meselelerin, hangi talep sahiplerinin ve hangi talep nesnelerinin göz önüne alındığına bağlıdır; sözgelimi şimdilik Kazakistan'daki toplumsal hareketlerin geleceği karanlık görünüyor. Öte yandan Kanada ve İspanya'daki toplumsal hareketlerin hâlâ canlı olduğu ortada. Keza iklim değişikliğini protesto eden hareketler pek az ilerleme kaydederken, polis vahşetini karşı hareketler en azından uluslararası çapta enerjik bir destek alıyor. Daha genelde, bir yanda toplumsal hareketlerin gelecekteki olası yörüngelerini, diğer yanda bir dizi farklı toplumsal hareket ölçeğini birbirinden ayırt etmeliyiz. Şema 7.1 bu ayrımları gösteriyor.

Bu şema iki ana boyuta yer veriyor; biri gelişmeden çöküşe doğru ilerleme, diğeriyse yerelden küresele doğru ilerleme. Şemanın "küresel" ölçeği, günümüz ulusötesi eylemciliğinin savunucularının seslendirdiği imkânı, yani sadece uluslararası aktörlerin ve uluslararası hedeflerin geleceğin toplumsal hareketlerinde rutin şeyler olmakla kalmayıp toplumsal hareketlerin tüm küre ölçeğinde kitlesel talepleri koordine edeceği savını temsil ediyor. Bu arada söz konusu şema toplumsal hareketlerin bir parça uluslararası nitelik kazanmasına rağmen yerel, bölgesel ve ulusal toplumsal hareketlerin 21. yüzyılın başlarında da devam edeceğini ısrarla vurgulayarak 5. Bölümün izinden gidiyor.

Şema 7.1 toplumsal hareketlerde ta ilk günlerinden beri gözlemlediğimiz bir dizi gelişmeyi iki boyutta genelliyor: kampanyalar, repertuvarlar ve DBSB gösterilerindeki değişimler. Kuşkusuz 21. yüzyıl yeni program, kimlik ve duruş savlarını –kampanyalar için yeni meseleleri– beraberinde getirecektir. Öyle ki bu yüzyılın ilk birkaç yılında kaydedilen gelişme akla hayale gelmeyecek türdendi. Sözgelimi hayvan hakları savunucuları büyük maymunlara vatandaşlık hakla-

ŞEMA 7.1: Farklı ölçeklerde toplumsal hareketlerin olası gelecekleri

rı verilmesi için kampanyalar düzenlediler. Muhakkak biri çıkıp yeni toplumsal hareket etkinleri bulacak ve bu sayede genel toplumsal hareket repertuvarını değiştirecektir; uzay kapsüllerindeki eylemcilerin mesajlarını dünyanın tüm hava dalgalarıyla yaydıklarını düşünün. Keza DBSB gösterileri de değişecek, belki de belli bir toplumsal hareket talebine kaç kişinin destek verdiğini, kaç kişinin de aleyhtar olduğunu ânında yayınlayacak teknolojileri kullanacak, böylece DBSB'deki sayı unsuruna yeni bir ifade kazandıracak. Eğer toplumsal hareketler 21. yüzyılda ayakta kalırsa hiç kuşkusuz kampanyalar, repertuvarlar ve DBSB gösteri bazında büyük değişim geçirecektir.

Şema 7.1 toplumsal hareketlerin yapısındaki bu değişimleri göz ardı etmese de çok çeşitli varsayımsal olasılıkları ima etmektedir. Örneğin gelecekte toplumsal hareketlerin yerel ölçekte yok oluşuna, ulusal ölçekte kurumsallaşmasına ve küresel ölçekte genişleyerek çarpıcı bir dönüşüm geçirmesine şahit olabiliriz. Yahut devletin gücünün büyük ölçüde zayıflamasının aynı anda birbiriyle bağlantılı bölgesel ve uluslararası hareketleri etkinleştireceğine, onların yerli haklar ya da bölgesel özerklik için taleplerde bulunarak hem devletten güç koparmalarına hem de uluslararası kurumlardan destek ve garanti almalarına şahit olabiliriz.

Şema içinde sağa toptan kayış yerel, bölgesel ve belki de ulusal toplumsal hareketlerin uluslararası ve küresel hareketlerin önünü açtığı anlamına geliyor: yaygın şekilde uluslararası nitelik kazanma. Sola genel kayışsa –bu günlerde pek beklenmeyen– büyük ölçekli toplumsal hareketlerin yeni yerelleşme lehine çöküşü anlamına geliyor. Yukarıya doğru net kayış, toplumsal hareket etkinliğinin genel yayılımını ve dönüşümünü işaret ediyor. Ortaya doğru dikey hareketler, yaygın kurumsallaşmayı gösteriyor: Tüm dünya toplumsal hareketlere değişik ölçeklerde katılıyor ama sivil toplum kuruluşları, profesyonel toplumsal hareket girişimcileri ve politik otoritelerle yakın ilişkiler eylemde başat rolü oynu-

yor. Orta noktanın altında aşağıya doğru genel iniş, toplumsal hareketlerin çöküşünü veya ortadan kalkışını gösteriyor. Daha makul tahminler değişik ölçeklerdeki toplumsal hareketler için ayrı yörüngeler çiziyor; örneğin uluslararası toplumsal hareketlerin genişlemesi ve dönüşümünün yanı sıra yerel toplumsal hareketlerin yerleşikleşip kurumsallaşması.

Kuşkusuz yapacağımız her tahmini, toplumsal hareketlerin iki yüzyıllık tarihi hakkında yaptığımız incelemeden devşirdiğimiz bilgilere dayandırmamız gerekiyor. Bu kitabın ana savlarını hatırlayalım:

18. yüzyılda doğuşundan itibaren toplumsal hareketler tekil girişimler olarak değil, etkileşimli kampanyalar olarak yürütülmüştür. Artık bu tespit apaçık ortada. Ne var ki bu tespitin ışığında gelecekteki toplumsal hareketleri öngörmek, basitçe toplumsal hareket etkinliklerinin en bariz özelliklerini tahmin etmek yerine talep sahipleri, talep nesneleri, gözlemciler ve otoriteler arasındaki değişen ilişkileri düşünmeyi gerektiriyor. Sözgelimi Sovyetler Birliğinin çöküşüyle birlikte 1989'un hızla değişen dünyasında hareketler, karşı hareketler, otoriteler, halk ve dış güçler arasındaki girift etkileşimi hatırlayalım.

Toplumsal hareketler üç çeşit iddiayı birleştirir: program, kimlik ve duruş. Program savları hareketin taleplerinin yöneldiği nesnelerin fiilî ya da öngörülen eylemlerine desteği ya da muhalefeti içerir. Kimlik savları birleşik bir güç olarak hesaba katılması gereken "biz" –talep sahipleri– ile ilgili yargıları içerir. DBSB (değer, birlik, sayı ve bağlılık) etkinlikleri kimlik savlarını destekler. Duruş savları dışlanmış azınlıklar, vatandaş grupları ya da rejimin resmi destekçileri gibi diğer politik aktörlerle bağları veya yakınlıkları vurgular. Bazen, örneğin, göçmenlerin ülkeden kovulması ya da vatandaşlık haklarının kaldırılması çağrısı gibi durumlarda duruş savları *diğer* politik aktörlerin duruşlarıyla ilintili hale gelir. 19. yüzyıl ABD'si vatandaşlık haklarını kazanmış ırksal, etnik ve cinsiyet kategorileriyle ilgili program, kimlik

ve duruş savlarının baş döndürücü (ve bazen sıkıntı verici) bir yelpazesine sahipti. Açıkçası program, kimlik ve duruş savları birbirlerinden kısmen bağımsız şekilde gelişebilir; sözgelimi duruş savları hangi politik aktörlerin halihazırda sağlam bir duruş sergilediğine ve hangi politik yöntemlerin bir aktörün duruşunu değiştirdiğine hassas şekilde bağlıdır. Bu nedenle onlar demokrasinin yükselişi veya çöküşüne bağlıdır.

Program, kimlik ve duruş savlarının nispeten öne çıkması toplumsal hareketler, hareketler içinde hak talep edenler ve hareketlerin aşamalarına göre büyük ölçüde değişir. Eğer kurumsallaşma toplumsal hareketlerdeki yerleşik uzmanların karşı çıktıkları veya savundukları programlar lehine kimlik ve duruş savlarını gölgeliyorsa, bu gölgeleme 21. yüzyıl toplumsal hareketlerinde önemli bir değişime yol açacaktır. Toplumsal hareket örgütlerinin ve girişimcilerin uzmanlaşması bazen yeni kimlik ve duruş savlarına kapı aralar. Ama genelde uzmanlaşma dengeyi bozarak kimlik ve duruştan programa doğru kaydırır.

Demokratikleşme toplumsal hareketlerin oluşumunu kolaylaştırır. 6. Bölüm gayet açık görünen bu cümlenin aslında müthiş karmaşıklık içerdiğini bizlere gösterdi. Demokratikleşmenin toplumsal hareketler üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmak için onları hem demokratikleşme ve toplumsal hareketlerin ortak sebeplerinden hem de toplumsal hareketlerin demokratikleşme üzerindeki etkilerinden ayırt etmemiz gerekir. Öte yandan bunu yaptığımızda, 21. yüzyıl toplumsal hareketlerinin geleceğinin gelecekteki demokratikleşmeye veya demokrasiden uzaklaşmaya dair beklentilere büyük ölçüde bağlı olduğunu göreceğiz. Sözgelimi Mısır ve Çin'de demokrasi yanlısı hareketlerin mi yoksa sürgit devlet baskısının mı gelecekte öne çıkacağına karar vermemiz gerekiyor.

Toplumsal hareketler halkın egemenliğini kabul eder. İki yüzyıl boyunca bu sav geçerliliğini korudu. Örneğin Fransa'da toplumsal hareketlerin yükselişi ve düşüşü halk ege-

menliği iddialarında bariz dalgalanmalara yol açtı, öyle ki Fransa'nın otoriter rejimleri toplumsal hareket kampanyalarını, etkinliklerini ve DBSB gösterilerini bastırmak için yoğun çaba sarf etti. Yine de genel ilkeyi iki önemli koşulla sınırlamalıyız. Birincisi, uzman toplumsal hareket girişimcileri ve sivil toplum kuruluşları bazen sıradan insanlara kendileri hakkında konuşma imkânları veya araçları yaratmaksızın "halk" adına konuşurlar. İkincisi, toplumsal hareketler, uygulandığında otoriter liderleri, çekici mezhepleri veya yaygın dışlamayı esas alan programları yerleştirerek halk egemenliğini fiilen ortadan kaldıran programları desteklemişlerdir. Gelecekteki toplumsal hareketler ve onların akıbetiyle ilgili tahminler, tepkisel, dışlayıcı ve milliyetçi toplumsal hareketleri ve demokrasiden uzaklaşma ihtimalini hesaba katmak zorundadır.

Yerel ölçekte kökleşmiş popüler politika türleriyle kıyaslandığında, toplumsal hareketler ölçek, süreklilik ve etkinlik bakımından ağırlıklı olarak politik girişimcilere bağlıdır. Toplumsal hareketlerin ortasında politik girişimcileri sık sık görüyoruz mutlaka. 1830'lardaki Büyük Britanya reform hareketinden yakın zamandaki Occupy Wall Street hareketine değin, girişimciler ve onların sivil toplum örgütleri kampanyalarda sık sık boy gösterdiler. Aslında genel gidişat, fırsatçılardan ömrünü adamış özverili eylemcilere kadar politik girişimcilerin önemini ve etkisini artırdı (Díaz Cepeda ve Castañeda 2019). Gelecek bu gidişatın sürüp sürmeyeceğine ve toplumsal hareketlerde ne tür girişimcilerin boy göstereceğine kısmen bağlıdır.

Toplumsal hareketler bir politik ortamda kendilerini tesis ettikten sonra, model alma, iletişim ve işbirliği onların diğer ilgili ortamlarda da benimsenmesini kolaylaştırır. Bu tespit, incelememiz sürerken yeni anlam kazanmıştır çünkü potansiyel yeni ortamlar taşıyan mevcut toplumsal hareket ortamları arasındaki bağlantılar, bağlantıların prensipte oluşabileceği tüm yeni ortamların her zaman sadece bir kıs-

mından ibarettir. Bu seçiciliği en açık biçimde yeni iletişim araçlarının desteklediği bağlantılarda gördük: Genellikle sisteme erişebilen insanların iletişim maliyetini düşüren, ama sisteme erişemeyen kişileri dışlayan araçlardır bunlar. Aynı şey kişilerarası ağlar için de geçerlidir: Toplumsal hareket etkinliğinin mevcut ağlar boyunca yayılması ağa bağlı olmayanları dışlar. Sözümona Facebook devrimlerinin çekici görüntüsüne rağmen benimseme ve dışlama 21. yüzyılda devam edecek gibi görünüyor. Sonuç olarak bazı beklentilerimiz, kimin kiminle bağ kuracağı ve o bağların dünyanın hangi kesimlerini dışlayacağı hakkındaki tahminlerimize dayanacak.

Toplumsal hareketlerin yapıları, personeli ve iddiaları tarihsel olarak değişir ve evrilir. Wilkes ve Adams'ın Arizona'da yaptığı mizah dolu hayali sohbetlerinin de gösterdiği gibi, toplumsal hareket biçimleri 18. yüzyılın sonlarından beri sürgit değişim geçirmeye devam ediyor. Toplumsal hareketlerdeki değişimin ve gelişimin birbiriyle ilişkili üç tane ayırt edilebilir kaynağını saptadık: genel politik ve ekonomik ortamlar; toplumsal hareketler içindeki kampanyalar, repertuvarlar ve DBSB gösterilerindeki artan değişim ve toplumsal hareket modellerinin eylem yerlerine yayılması. Geleceği öngörmek için bu üç kaynağın nasıl etkileşime geçeceği bir yana dursun, her birinin nasıl değişeceğini kestirmek gerekiyor. İpucu elde etmek için %99 (Occupy Everywhere, *bkz.* 10. Bölüm) protestoları gibi toplumsal hareketlerin yeni eylem yerlerine özellikle dikkat edip kimin hangi talepler adına ne yaptığını sormamız lazım.

İcat edilmiş bir kurum olarak toplumsal hareket ortadan kalkabilir ya da oldukça farklı bir politika biçimine dönüşebilir. Geçen iki yüzyıl boyunca başat olmuş toplumsal hareketlerin sonsuza dek varlıklarını sürdüreceğinin garantisi yoktur. 21. yüzyılın kitlesel talepte bulunmanın araçları olarak toplumsal hareketleri ortadan kaldırabileceği ihtimalini ciddiyetle hesaba katmalıyız çünkü toplumsal hareketleri

yaşatan koşullar çözüldü ve yeni tarzlarda talepte bulunma toplumsal hareketleri gölgede bıraktı. Her şeyden önce dijital demokrasi hayali örgütlenme, miting düzenleme, yürüyüş yapma, imza kampanyası başlatma, medyaya seslenme ve toplumsal hareket repertuvarındaki diğer etkinliklerin yerine geçecek ucuz ve etkin bir araç olarak elektronik ortamda sürekli yapılan düşünce anketlerini ve oylamalarını gündemimize sokmaktadır. Tarihsel açıdan bilindik biçimleriyle toplumsal hareketleri sevenler için endişe verici bir durumdur bu. Anonymous, bu durumun mevcut örneklerinden biridir (15. Bölümde ele alındı).

Olası Gelecekler

Bu ilkeleri geleceğe nasıl uyarlayabiliriz? Şema 7.1, 21. yüzyılın geri kalan kısmında toplumsal hareketlere ne olabileceğine dair, önceki bölümlerde dile getirilen düşünceleri ve verileri irdelemektedir. En olası ihtimallerin bazılarını dört senaryoyla birleştiriyor: uluslararası nitelik kazanma, demokrasinin çöküşü, uzmanlaşma ve zafer.

- *Uluslararası nitelik kazanma* yerel, bölgesel ve ulusal toplumsal hareketlerden uluslararası ve küresel toplumsal hareket etkinliğine doğru tek bir kayışı gösteriyor.
- *Demokrasinin çöküşü* her türden toplumsal hareketi, özellikle de büyük ölçekli olanları zora sokacak ama bazı demokratik kurumların hâlâ yaşadığı yerel ya da bölgesel toplumsal hareketlere alan açabilir.
- *Uzmanlaşma* muhtemelen yerel ve bölgesel toplumsal hareketlerin görece önemini büyük ölçüde azaltırken, eylemcilerin ve örgütçülerin enerjisini ulusal, uluslararası ve küresel ölçeklere yönlendirecektir.
- *Zafer* sonuçta her yerdeki toplumsal hareketlerin görkemli rüyasını temsil etmekte, yerelden küresele kadar her ölçekte kitlesel talepte bulunmanın bir yolu

olarak toplumsal hareketlere hizmet etmektedir. Hem bu senaryoların her birine yol açacak koşulları saptamak hem de her bir senaryonun kamu politikası açısından doğurabileceği sonuçlar üzerinde düşünmek için önceki bölümlerde vardığımız kanaatlere yeniden göz atalım.

Uluslararası nitelik kazanma. 21. yüzyılın başlarındaki toplumsal hareketlerin eylemcilerinin ve gözlemcilerinin çoğu, uluslararası nitelik kazanmanın halihazırda ortalığı kasıp kavurduğu ve çoğu toplumsal hareketin uluslararası, hatta küresel ölçekte işleyeceği noktaya değin de süreceği konusunda hemfikir; bu kişilere göre çevreciler, feministler, insan hakları savunucuları ve küresel sermaye karşıtları ülkeler ve kıtalararasında giderek güçlerini birleştireceklerdir. Uluslararası nitelik kazanma hangi koşullar altında toplumsal hareketlerin geleceğine hâkim olabilir? Önceki bölümlerde sunduğumuz verileri (5. Bölümde ele alınan Via Campesina hareketi gibi) göz önüne aldığımızda en muhtemel koşulları şöyle sıralayabiliriz:

- Uluslararası iktidar ağlarının ve onları hayata geçiren organizasyonların sürgit gelişmesi ve etkisi: finans ağları, ticari birlikler, çokuluslu şirketler, uluslararası idare ve düzenleme kurumları, kıtalararası suç örgütleri;
- Bu ağların damgalanmaya, bozulmaya, boykotlara veya devlet düzenlemesine maruz kalması;
- Bu uluslararası ağların refahlarını olumsuz yönde etkilediği bir hayli dağınık nüfuslar arasındaki bağlantıların genişlemesi;
- O nüfusları birbirine bağlamakta ve eylemlerini koordine etmekte uzmanlaşmış örgütlerin, aracı kişilerin ve politik girişimcilerin sayısının artması;
- Uluslararası ölçekte bir nebze de olsa demokrasinin tesis edilmesi: uluslararası devlet kurumları ve vatandaşlar arasında görece geniş çaplı, danışmaya dayalı ve koruyucu ilişkiler.

21. yüzyılda toplumsal hareketlerin yaygın şekilde uluslararası nitelik kazanmasına ilişkin tahminler bu koşulların hepsi ya da çoğunun geçerli olmasına ilişkin örtük tahminlere bağlıdır. Ancak Bretix, Trump'ın seçilmesi ve palazlanan milliyetçi hareketler protesto yeri olarak ulus-devlete dönüşü işaret etmektedir.

Eğer uluslararası nitelik kazanma senaryosu gerçekleşirse, bunun kamu politikası açısından kısa ve uzun vadeli bazı sonuçlarını bekleyebiliriz. Birincisi, büyük ölçekli toplumsal hareketlerin bilgi, zaman, bağlantı ve kaynaklara yönelik asgari ihtiyaçları göz önüne alındığında toplumsal harekete katılımın mevcut elit tabanı büyüyecektir; kuşkusuz internet ve cep telefonu bağlantılarıyla iletişimin ucuzlaması çok uzun süreliğine koordinasyon kurmanın maliyetini düşürecek. İkincisi, iletişim kanallarına sürgit erişimden dolayı toplumsal harekete aktif katılım yerleri ve diğer yerler arasındaki eşitsizlik keskinleşecek; göreceli konuşursak, dışlanmış insanlar etkin kampanyalar, etkinlikler ve DBSB gösterilerine katılma araçlarından yoksunluğu gelecekte bugüne oranla daha fazla olacaktır. Üçüncüsü, aracılar, girişimciler ve uluslararası organizasyonlar toplumsal hareketler aracılığıyla talepleri etkin bir biçimde seslendirmekte giderek daha fazla önem kazanacaklar. Tüm bu değişimler demokratik katılımda düşüşe işaret etmekte; bu değişimler toplumsal hareketlere katılım yelpazesini daraltacak ve katılımı daha eşitsiz hale getirecek.

Demokrasinin çöküşü. Öte yandan toplumsal hareket alanı dışındaki nedenlerden –kategorik eşitsizlik ve kamu politikası arasındaki engellerin zayıflaması, mevcut ağların ya da yeni güven ağlarının kamu politikasından ayrılması ve benzeri– ötürü demokrasi düşüşe geçerse ne olur? Demokrasi her zaman belli iktidar odaklarıyla temas halinde işlediğinden gidişat büyük ölçüde düşüşün tüm ölçeklerde mi yoksa sadece, örneğin, ulusal ölçekte mi olduğuna bağlı kalacaktır. Bu senaryonun makul bir versiyonu, dünyanın

binlerce yerel, bölgesel ve ulusal rejiminde eşzamanlı olarak demokrasiden uzaklaşma siyasi bir felaketine yol açacağından, yerel ya da ulusal ölçekli demokrasinin sıkıntı çekeceğini öngörür (Örneğin dünya nüfusunun hangi kesimlerinin kendi hizmetlere erişebileceklerine veya erişemeyeceklerine karar verebilen dolandırıcı bankacılar, askerler, iletişimciler ya da tıp araştırmacılarından oluşan habis ağları düşünün). Charles Hill'in öldürülmesine karşı yapılan protestolar sırasında BART sistemlerinde cep telefonu kullanımını engelleyen San Francisco vakası sivil hakların geçici olarak askıya alınmasına bir örnektir (*bkz.* 13. Bölüm). Son yıllarda Filipinler, Doğu Avrupa ve başka yerlerde demokrasi karşıtı despot eğilimleri olan insanların seçilmesine tanık olduk. Yine de demokrasinin büyük ölçekte çöküşü halinde bile dünya geneline dağılmış bazı demokratik sığınakların varlığı büyük ihtimalle sürecektir. Dünyadaki toplumsal hareket eylemcileri arasındaki işbirliği ve iletişim azalırken ve yerel veya bölgesel eylemciler kendi özel koşullarına gitgide uyum sağlarken ayakta kalmış bu sığınaklardaki toplumsal hareket etkinliklerinin giderek farklılaşmasını bekleyebiliriz.

Uzmanlaşma bu senaryoda kurumsallaşmaya, sivil toplum örgütlenmesine ve dolayısıyla da toplumsal hareketlerde yeniliğin ve radikalizmin azalmasına yol açıyor. Katı popülistler, halihazırda toplumun zengin, eğitimli ve kaynaşık kesimlerinden büyük ölçüde destek alan toplumsal hareketlerin gerçekten dezavantajlı durumda olan insanların çıkarlarını satacağından, otoriteler arasında rahat ilişkiler kuracağından, giderek daha fazla zenginlere ve güçlülere dayanacağından ve toplumsal hareket bürokratlarına dönüşerek, kendilerini destekleyen seçmenler yerine kendi organizasyonlarını ve kariyerlerini gözeteceklerinden endişe duyarlar genellikle.

19. yüzyılın başıyla karşılaştırıldığında, toplumsal hareketlerin görece demokratik rejimlerde bir parça kurumsallaşma ve uzmanlaşma kaydettiğinden şüphe edilemez:

koruyucu meşru yasaların yerleşmesi, toplumsal hareket etkinliğinin korunmasında uzmanlaşmış polis güçlerinin oluşturulması, polis-gösterici etkileşiminde daha barışçıl yöntemlerin kullanılması, toplumsal hareket faaliyetlerine medyada yer verilmesi, toplumsal hareket kampanyalarında, etkinliklerinde ve DBSB gösterilerinde uzmanlaşmış organizasyonların sayısının artması. Bu değişimler sonuçta toplumsal hareket eylemciliğinde tam zamanlı kariyer yolunu açtı. Uzmanlaşma ve kurumsallaşma el ele yürüyegelmiştir.

Ancak 21. yüzyılın başına gelindiğinde yeni meseleler, gruplar, taktikler ve hedefler yerleşik toplumsal hareket sektörünün kenarında köşesinde tekrar tekrar ortaya çıktı. Çevreden gelen talepçilerin çoğu başarısız oldu, bazıları hemen standart toplumsal hareket uygulamalarına kaydı ama çok azı kendi yeniliklerini –oturma eylemi, kamu binasını işgal etme, dev kukla gösterisi, karikatürlü kostümler giyme, medyayı yeni şekillerde kullanma– kamu sahasına çıkardı. Toplumsal hareketlerin genel anlamda uzmanlaşmasını ve kurumsallaşmasını göz önüne alırsak, gerçekten yeni meselelerin, grupların, taktiklerin ve hedeflerin önündeki imkânların büyük ölçüde kaybolacağını öngörebiliriz. Bu, prensipte ya popüler talepte bulunmaya yönelik saiklerin azalması ya da toplumsal hareket düzeneğinin bir parçası olmayan talep sahiplerinin bertaraf edilmesiyle gerçekleşebilir. Fakat tanımı gereği toplumsal hareketler gerçekten yıkıcı ve yerleşik düzene karşıdır.

Zafer. Peki ya yerelden küresele kadar her ölçekte toplumsal hareketler müthiş bir yaygınlık kazanırsa? Böyle sürpriz bir gelecek halihazırda otoriter rejimler, diktatörler ve küçük tiranlar altında yaşayan pek çok bölgenin demokratikleşmesini gerekli kılacaktır. Bu aynı zamanda uluslararası otoriteler kendi alanlarında iktidara sahip olsa da yerel otoritelerin yerel yaşamları etkileme ve yerel taleplere karşılık verme gücüne hâlâ sahip oldukları yönetim ve iktidarın daha genel bir paylaşımını da gerekli kılacaktır. Bu nihayetinde

yerel, bölgesel ve ulusal eylemci ağlarının, organizasyonların ve girişimcilerin kendi programlarını uluslararası veya küresel alandaki programlara bağlı kılmak yerine kendi ölçeklerinde kısmi bağımsızlık içinde hareket etmeyi sürdürmeleri anlamına geliyor. Buna karşın eğer dünya genelinde tüm ölçeklerde demokratikleşmeden uzaklaşma yaygın şekilde yaşanır, eğer güç odakları halk baskısına karşı dokunulmazlıklarını artırır ve bağlayıcı ağlar, organizasyonlar ve aracılar otoritelerin kontrolü altında dağılır ya da çökerse, bu durumda toplumsal hareketler de genel anlamda düşüşe geçecektir.

Toplumsal hareketler sahasında, "eğer" önermelerinden – eğer demokratikleşme olursa toplumsal hareket de genişler, eğer kurumsallaşma olursa eşitsizlik keskinleşir ve benzeri– kuşku duymalıyız. Önceki bölümlerde sergilenen bolca bilgiye ve nesiller boyu yapılan ilmi çalışmalara rağmen toplumsal hareketlerle ilgili eğer şöyle olursa, sonuç böyle olur şeklinde bir nedensel bilime sahip değiliz. 21. yüzyılın geri kalan kısmı için yapılan düz tahminler daha da büyük belirsizliklerle doludur. Her şeyden önce söz konusu tahminler üç çeşit akıl yürütmenin harmanlanmasına bağlıdır: 1) mevcut eğilimlerden yola çıkarak geleceğe ilişkin tahmin yürütmek; 2) toplumsal hareketlerdeki değişimin yakın nedenleri hakkında *eğer*'li önermeler; 3) o nedenlerdeki değişimler hakkında spekülasyonlar. 1990'dan bu yana toplumsal hareketlerin uluslararası nitelik kazanması olgusunun büyük bir dalgaya dönüşeceğini öngörmek için eğilimi doğru şekilde okumamız, uluslararası iktidar ağlarının etkilediği dağınık toplumlar arasındaki bağlantıların genişlemesinin aslında o dağınık toplumlar arasındaki toplumsal hareket etkinliğinin koordinasyonunu destekleyeceğini ve sebepleri ne olursa olsun bağlantıların genişlemesinin yüzyılın geri kalan yıllarında da süreceğini görmemiz gerekir.

Tüm bu belirsizlikler karşısında bir senaryonun diğeri üzerindeki üstünlüğünden söz edebilir miyiz? Uluslararası

nitelik kazanma, demokrasinin çöküşü, uzmanlaşma ve/veya zaferin hangi bileşimleri daha olasıdır? Eğerli önermeleri bir kenara bırakarak 21. yüzyıl hakkında birkaç tahminde bulunayım:

Uluslararası nitelik kazanma: Teknoloji heveslilerinin söylediğinden daha yavaş, daha dar kapsamlı ve daha eksik gerçekleşecek ama bu olgu muhtemelen yıllar boyu sürecek.

Demokrasinin çöküşü: Mevcut büyük demokrasilerde demokrasi bir parça düşüş sergileyecek (ve dolayısıyla toplumsal hareketlerin etkinliği ve yaygınlığında bir parça küçülme yaşanacak) ama Çin gibi halihazırda demokratik olmayan ülkelerde önemli ölçüde demokratikleşme (ve dolayısıyla toplumsal hareketlerin yaygınlaşması) gerçekleşecek.

Uzmanlaşma: Uzman toplumsal hareket girişimcileri, sivil toplum kuruluşları ve yetkili merciler büyük ölçekli toplumsal hareketlerde giderek baskın olacaklar ama sonuçta uluslararası eylemciliğe uyum sağlayamayan yerel ve bölgesel talepçi grupları bertaraf edilecek.

Zafer: Ne yazık ki pek mümkün görünmüyor.

"Ne yazık ki" dedim çünkü önceki bölümlerde dile getirdiğim sebeplerden ötürü her ölçekteki toplumsal hareketin zaferi, hareketin taşıdığı tüm tehlikelere rağmen insanlığın yararınadır. Toplumsal hareketlerin yaygın şekilde mevcut olması demokratik kurumların varlığını işaret eder ve genelde onların işleyişini pekiştirir. Bir kamu politikasında görünür yer kazanmak için bir rejimin rutin politikası içinde henüz sesini duyuramayan gruplar, insan kategorileri ve meseleler için çok hayati bir kanal sağlar. Tüm bu karamsar tahminleri çürütme umuduyla gerek çağdaş gerekse gelecekteki toplumsal hareketleri ve çatışmacı etkinlikleri dikkatle enikonu incelemeliyiz.

II. KISIM

ÇAĞDAŞ TOPLUMSAL HAREKETLERDEN ÖRNEK VAKALAR

8

ÇAĞDAŞ TOPLUMSAL HAREKETLERİN İNCELENMESİ

Ernesto Castañeda[1]

Charles Tilly'nin 7. Bölümde toplumsal hareketlerin geleceğiyle ilgili olarak ortaya koyduğu öngörülerin ötesindeki bir alternatif de durağanlıktır; toplumsal hareketler hâlâ çoğunlukla yerel meseleler sonucunda ortaya çıkıyorsa da hem ulusal hem de uluslararası aktivistlerle, destekçilerle işbirliğine açık durumdadır. Sosyal medya hak taleplerinin, programların ve gündemlerin yayılmasında faydalıysa da çevrimdışı toplumsal bağlar ve ilişkiler örgütlenme, bağlılık ve hareketlilik bakımından hayati önem taşır. Kimi yerlerde, belirli konularla ilgilenen (Fransa'da emek, ABD'de ırk vb) toplumsal hareketler diğerlerinden daha meşru görülür. Bazı yerlerde de demokratikleşme devam ederken başka yer-

[1] Bu bölüm Toronto'daki 2018 International Sociological Association [Uluslararası Sosyoloji Derneği] toplantılarında ve Phoenix'teki 2018 Social Science History Association [Sosyal Bilimler Tarihi Derneği] toplantılarında sunulmuştur. Yararlı konuşmalarımız ve geri bildirimleri için diğer Tilly akademisyenleri ve meslektaşlarının yanı sıra Jack A. Goldstone, Bill Roy, Silvia Pedraza, George Steinmetz, Said Arjomand, Jeff Broadbent, Maarten Roy Prak, Donatella della Porta, Wayne Te Brake, Cecelia Walsh-Russo, John Krinsky, Mirjam Künkler, Chares Demetriou, Nick Toloudis, Mona El-Ghobashy, Randa Serhan, Aliza Luft, Yang Zhang, Anna Skarpelis, Dolores Trevizo ve özellikle Lesley Wood, Chris Tilly, Maura Fennelly ve Erica Lesto'ya teşekkür ederim.

lerdeyse demokrasiden uzaklaşma aktivizmin bedelini ağırlaştırabildiği gibi adanmış aktivistlerin azmini de güçlendirebilir. Eskiden haklarından mahrum bırakılmış kategorik gruplar karar alma süreçlerine katıldıkça ve belirli bir servet birikimine sahip olur hale geldikçe marjinalleştirilmiş yeni gruplar da katılım talebinde bulunacaktır.

Toplumsal Hareketleri Tanımlamak

Çoğu insan genellikle toplumsal hareketlerle solcu aktivizmin aynı anlamı taşıdığını düşünür; bunlar aktivizmi haksız, ahlaksız veya etikdışı bulunan olaylar karşısında infial göstermesinin bir yolu olarak tanımlayabilir. Unutmayalım ki "protesto" teriminin ilk kullanımı, kimilerinin "dinsel ideallerden veya İncil'in bazı yorumlarından sapma ve kusur olarak gördüğü şeylerin etkin ve aleni eleştirisi" olarak tanımlandığı Reform döneminde ivme kazanmıştır. Dolayısıyla aktivistlerin gündemleri, laiklik propagandasını içeren Aydınlanmadan devşirilmiş liberal değerlerle olabileceği gibi dinsel inançlarla da şekillenebilir.

Charles Tilly, *Credit and Blame* [*Güven Vermek ve Suçlamak*] (2008b) isimli kitabında dünya görüşünün oluşturulması ve bireylerin mobilize edilmesinde maneviyatın ve topluluğun öneminden bahsetmiştir. Ne var ki Tilly'e göre toplumsal hareketler ortak bir kimliği paylaşan ve dolayısıyla da izole olmuş bireylerin eyleme katılma kararının ötesine geçen kategorik grupların çabalarıdır. Toplumsal hareketler çatışmacı politikanın bir türüdür, dolayısıyla seçim siyasetinin dışında kalan bir politika biçimidir; sonuç itibarıyla toplumsal değişimle ve bir siyasi yapının pek çok mensubunu etkileyecek sorunlar olarak anlaşılan kamu işleriyle ilişkilidir.

Charles "Chuck" Tilly hayatının çoğunu örnek vaka incelemeleri ve tarihsel analizler yaparak toplumsal hareketler ve çatışmacı politikalar üzerine çalışmaya adamıştır. Charles

Tilly, kişisel deneyimleri ve başkalarıyla toplumsal etkileşimleri sayesinde özgecil siyasal bağlılıkların ömrünü mücadeleye adamış kimi aktivistleri motive ettiğinin farkındaydı (bu konu üzerine bir tartışma için *bkz.* Díaz Cepeda, Rubén ve Castañeda 2019). Aynı zamanda aktivistlerin çoğu zaman sadakat testi üzerinden birbirleriyle kavga ettiklerinin, ayrıca taviz ve davayı satmaya yönelik eleştirilerin genellikle toplumsal hareketin gündemini zayıflattığının farkındaydı. Tilly kariyerinin başlarından itibaren bireysel motivasyonu açıklama derdinde değildi. O, aktivistlerin aklından geçenlerin tam olarak anlaşılabileceğinden şüphe duyardı. Bunun üç sebebi vardı ve ilki metodolojikti. Bir tarihsel sosyolog olarak elindeki verinin çoğunu arşiv araştırmalarından ve ikincil kaynaklardan edinmişti. Zaten ölmüş olduğundan anket ya da başka bir araştırmaya tabi tutulamayacak sıradan insanları önemsiyordu (Tilly 1983). İkinci sebep teorikti. Tilly, Talcott Parsons ve öğrencilerinin siyasal şiddeti toplumsal düzensizlik, hızlı değişim, ahlaki yozlaşma, mafya zihniyeti ve bireysel öfkeden kaynaklanan bir şey olarak gördükleri sözde Durkheimcı teorilerle tatmin olmuyordu. Bu teorik çerçevede, siyasi şiddet her zaman sakınılması gereken tehlikeli bir şeydi, dolayısıyla kolektif eylemi kınıyor ve statükoyu haklı buluyordu. Bunlar, Tilly'nin yüksek lisans öğrencisi olduğu 1950'lerde hâkim teorilerdi. Ancak o, bu teorilerin doğası gereği muhafazakâr ve bilimsel açıdan yetersiz olduğunu düşünüyordu. Tilly şiddet savunucusu olmaksızın kolektif şiddetin daha adil rejimler doğurabileceğini düşünüyordu; Fransız ve Amerikan devrimlerini devrimci kolektif eylemin bu canlandırıcı özelliğinin bariz örnekleri olarak değerlendiriyordu. Üçüncü nedense ontolojikti; Tilly sosyoloji için uygun analiz biriminin ne birey ne de "toplum" olduğuna inanıyordu; bunlar yerine aktüel ve anlamlı toplumsal ilişkilerin ve ağların sosyolojinin analiz birimi olması gerektiğini savundu (Castañeda ve Schneider 2017).

Yaşamının sonuna doğru Charles Tilly çoğunlukla kategorik eşitsizlikler, grup tarafından dışlanma ve sömürünün yanı sıra güven ağlarının ve demokratikleşmenin rolü üzerine yazılar yazdı. Tilly'e göre toplumsal hareketler, yalnızca sömürülen ve dışlanan bireylere yönelik insan hakları ihlallerine ve adaletsizliklere dikkat çektikleri için değil, ayrıca çoğunlukla kategorik eşitsizlikleri sona erdirmeyi hedefledikleri için de önemlidir. Bu tanıma göre toplumsal hareketler kolektif girişimlerdir ve çoğunlukla bireysel problemlerin giderilmesiyle değil, tüm toplumsal grupların haklarıyla ve mağdurluklarıyla ilgilidir.

Tanımı netleştirmek amacıyla Charles Tilly (1. Bölüm) bir dizi çatışmalı olayı, şu üç unsuru barındırdığı takdirde bir toplumsal hareket olarak değerlendirir:

1. *Toplumsal hareket kampanyası*: spesifik otoritelere, örneğin ulusal hükümetlere karşı ortak hak talebinde bulunan sürdürülebilir, organize halk girişimi;
2. *Toplumsal hareket repertuarı*: kültürel açıdan tanınabilir popüler protesto biçimlerinin kombinasyonları; yürüyüşler, mitingler, gösteriler vb;
3. *DBSB gösterileri*: değer, birlik, sayı ve bağlılık ilkelerinin, hareketin üyeleri ve destekçileri tarafından koordinasyon içinde alenen sergilenmesi.

Bu, yöntemle ilgili bir tanımdır. Bu tanım tarihsel örnekler ve uzun vadeli hareketler için daha uygundur çünkü biz ancak olaydan sonra devam eden kampanyaların süresini bilebiliriz. Bununla birlikte bu tanım hangi hareketlerin rağbet göreceğini veya hangi sürgit hareketlerin uzun vadede başarılı olacağını bize söylemez. Bu, teorinin bir zayıflığı değil, aksine gücüdür çünkü nihayetinde bir hareketin etkisi, sayısız unsura (siyasi bağlama, siyasi fırsat yapılarına, uluslararası ilişkilere, tarihi anmalara ve diğer birçok şeye) bağlıdır.

Kapsamlı Bir Toplumsal Değişim Teorisinin Parçası Olarak Toplumsal Hareketler

I. Kısımda Charles Tilly, iki yüz yılı aşkın bir süre içindeki toplumsal hareketlere dair genel bir bakış sunuyor. Tilly'nin asıl amacı herhangi bir toplumsal hareketin kapsamlı bir açıklamasını sunmak ya da bu zaman dilimi içindeki en önemli toplumsal hareketlerin bir listesini oluşturmak değildir. Daha ziyade onun niyeti, toplumsal olgular hakkında daha kapsamlı teorik konulara değinmektir. Tilly'nin savı, toplumsal hareketin, çatışmacı politikanın modern bir türü olduğudur. O, "modern" kelimesini –günlük dilde sıklıkla kullanıldığı gibi– "çağdaş" anlamında değil, tarihsel anlamda kullanır; yani ona göre modern dünya tarihinde ortaçağın ardından ulus-devletin ve yönetenler ile yönetilenler arasındaki demokratik düzenlemenin yükselişiyle ortaya çıkmış bir şeydir. Tilly, modern Batı Avrupa'da yönetenler ve yönetilenler arasında yapılan tarihsel dansları ve müzakereleri anlatan öncülerden biridir. Müzakereler çatışmacı, diyalojik ve diyalektikti. Seçkinler e halkın temsilcileri arasındaki bir anlaşmanın sonucu değildiler. Devletler sınırlandırılmış bir bölgedeki insanları temsil ettiklerini ve onları yabancılara karşı savunacaklarına söz verdiklerini; koruma ve ortak menfaat sağlayarak vergi için genel meşruiyet inşaat etmekle beraber savaşa durumuna karşı asker kaydettiklerini (Tilly 1975) iddia ediyorlar. Aynı zamanda devletler topladıkları vergilerin ve devlete sadakatin karşılığında toplumsal yardım hizmetleri ve imkânlar sunmanın yanı sıra vatandaşları için ortak bir kültür ve kimlik oluşturmak adına kültür ve eğitim kurumları da kuruyorlardı (Anderson 1983, Noiriel 2006 [1988], Weber 1976). Tilly'nin metateorisinde haklar, aydınlanmış fikirlerin veya aydınlanmış yöneticilerin eseri değil, dışlanmış grupların kapsayıcılık talep ederken kolektif seslerini kamuoyuna duyurduğu ve yetkililere başarıyla meydan okuyarak onları taleplerini kabul etmeye zorladığı

çatışmacı siyasetin bir sonucudur (Tilly 1992a). Şiddet veya şiddet tehditleri tarihsel süreçte çok yaygındır ancak son zamanlarda sivil itaatsizlik ve şiddet içermeyen toplumsal hareketler içeride ve dışarıda sömürgeleştirilmiş halkların hak elde etmesi için kullanıldı.

Tilly'e göre toplumsal hareketler, geleneksel, diplomatik, elit veya seçim araçlarının dışında ortaya çıkan ve aynı zamanda şiddet kullanımını veya kitlesel memnuniyetsizliğin kültürel açıdan tanınabilir, rutin olmayan gösterilerini (örneğin yürüyüşler, grevler, boykotlar, oturma eylemleri vb) içeren politika diye tanımlanan (Tilly 1986; Tilly ve Tarrow 2015) bir çatışmacı siyaset türüdür. Tarrow'un da yazdığı gibi,

> Son on yılda toplumsal hareketlere katılan öğrenciler "çatışmacı siyaset" kavramını kullanmaya başladı. Merhum Charles Tilly'nin 1970'lerde başladığı bir dizi çalışmada ilk kez ortaya attığı bu kavram toplumsal hareketleri kapsamakla birlikte, grev dalgaları, iç savaşlar, devrimler ve isyanlar dahil olmak üzere geniş bir yelpazedeki çatışma olgularına uzanır. Odağı çatışmanın özne ve nesnelerinden, onları hem birbirine hem daha geniş kurumlara ve aktörlere bağlayan mekanizmalara doğru kaydırır. Ortaya çıktığında çokça sorgulanan çatışmacı siyaset yaklaşımı, hareket içi ilişkiler, hareketler ve partiler arasındaki bağlantılar, hareketlerin radikalleşmesi, iç savaş mekanizmaları ve devrimci durumlara dönüşen gerilimler üzerine yapılan çalışmaları etkileyecek şekilde olgunlaştı.
>
> (Tarrow 2015)

Tilly'nin bu kitabının birinci baskısının önsözünde yazdığı gibi,

> Her ne kadar 1970'lerden önce "çatışmacılardan" pek fazla söz etmesem de 1980'lere kadar konumu "çatışma" diye apaçık tanımlamadım ve 1990'lara kadar "çatışmacı politika" hakkında kuramsallaştırmaya başlamadım. Zira yarım yüzyıldır benim çalışmalarımın ana teması sıradan insanların ne zaman, nerede ve niçin kamu otoritelerine, diğer iktidar sahiplerine, rakiplerine, düşmanlarına ve hal-

kın onaylamadığı mercilere karşı ortak taleplerde bulunduklarıyla ilgili olageldi. Uzun yıllar boyunca "toplumsal hareket" terimini kullanmaktan kaçınmamın nedeni, söz konusu terimin çok farklı anlamlar taşıması ve bu nedenle açığa çıkardığından daha fazlasını gizlemesidir. 17. yüzyıldan 20. yüzyıla kadarki dönemde Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'daki çatışma olaylarının ayrıntılı kataloglarının hazırlanması fikrimi değiştirdi. Kataloglar sıradan insanların başkalarından talepte bulunmak için kullandıkları araçlardaki –çatışma repertuarlarında– büyük değişimlerin 1750 ile 1850 arasında gerçekleştiğini açığa çıkardı; rejimden rejime zamanlamanın önemli ölçüde farklılaşmasına rağmen her bir rejimde değişimler öbeklendi ve öbekler içinde kampanyalar, etkinlikler ve gösterilerin kendine özgü bir bileşimi ortaya çıkıyordu. Katılımcılar ve gözlemciler sonunda bu yeni politika tarzını "hareket" diye adlandırmaya başladılar. Bu değişimi göz ardı edemeyiz.

Geçici modalardan yerleşik çıkar gruplarına varıncaya değin artık her şeyi "hareket" diye adlandırmaya yönelik yaygın eğilime rağmen bu kendine özgü yeni politika biçiminin ortaya çıkışı, dönüşümü ve ayakta kalması tarihsel bir ilgiyi hak ediyor. Olası güç veya üstünlük savaşlarından ve tanımla ilgili tartışmalardan bir parça endişe duyarak "olgun toplumsal hareket" ya da "ilkin 18. yüzyılın sonunda Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da ortaya çıkmış toplumsal hareket tarzı" gibi ikame terim icat etmek yerine standart terim olan "toplumsal hareketi" kullanmaya karar verdim. Kuşkusuz bu, metni basitleştirdi.

Dolayısıyla Tilly'nin tam teşekküllü toplumsal hareketleri, bazı siyasi eylemlere katılanların ilan edeceğinden daha spesifik ve sınırlı sayıdadır. Başka bir deyişle, bir dizi çatışmacı etkinliği toplumsal hareket diye adlandıran katılımcılarda bir dağarcık ve hatta meşruiyet vardır. Yine de bir dizi çatışma olayının toplumsal hareket olup olmadığı yönünde deneysel ve tanımsal bir mesele söz konusudur.

Tilly'e göre tam teşekküllü toplumsal hareketler de dahil olmak üzere çatışmacı siyaset önemlidir çünkü tarihsel kayıtlara bakıldığında, büyük ölçekli toplumsal hareketlilik ve

çatışma bildiğimiz şekliyle demokrasiyi yarattı. Birlikte bu olgular ulus-devleti, refah devletini ve dünyanın kuzeyindeki büyük ölçüde barışçıl olan yerel sivil toplumları yarattı. Aynı zamanda endüstriyel Batı emperyalizmini ve dünyanın güneyinde sömürge ve yandaş rejimler aracılığıyla haklardan mahrumiyete neden oldular. Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Avustralya gibi yerleşimci-kolonyal rejimlerdeyse Avrupa toplumlarının ekonomik ve sosyopolitik düzenlemelerini kendi beyaz vatandaşları arasında yeniden ürettiler.

Bu uluslararası sistemin ve mevcut ulus-devletlerin uluslararası sisteminin tarihteki karşıtıysa şehir devletlerinin bir arada var olması, şehir devletleri federasyonları (Antik Yunan'da olduğu gibi), şehir devletleri ve kırsal alanlar arasındaki koalisyonlar (ortaçağ Avrupası'nda olduğu gibi) ve askeri ya da monarşik yönetim altındaki geniş çokkültürlü imparatorluklardır (Roma veya Osmanlı İmparatorluğu gibi) (Hanagan ve Tilly 2011). Tilly meşhur savaş tezinde savaşın devletleri, devletlerin de savaşı ortaya çıkardığını ifade eder (Kaspersen ve Strandsbjerg 2017). Politik yapılar arasındaki sürgit savaşların temel gıda maddelerinin ticaretinden elde edilen sermayeye ve kırsaldaki aşırı nüfusa erişimi birleştiren çok şehirli tarımsal arazi ortaklığını güçlendirdiğini savunur (Tilly 1992b). Kurallara uyan vatandaşların vergilendirilmesi ve görevlendirilmesi ihtiyacı, vatandaşlık ve beraberindeki yardımlar karşılığında vatandaşların bir vergi oranına gönülsüzce rıza gösterdiği ve başkentin kurallarına itaat sözü verdiği üstü kapalı bir anlaşmayla sonuçlandı (Tilly 2007).

Bu, monarşik rejimlerden demokratik rejimlere geçişe ve ulusal devlet ve halkı arasındaki sembolik tekabüliyete yol açtı: örneğin Fransız Devrimine ve egemenliğin kraldan halka devrine. Daha sonra demokratik model dünya çapında taklit edildi ve çoğu kişi tarafından en meşru yönetim biçimi olarak telakki edildi (Wimmer 2018). Nitekim Tilly 1. Bölümde şöyle yazıyor: "21. yüzyıla gelindiğinde dünyanın

dört bir yanındaki insanlar 'toplumsal hareket' terimini, bir eylem çağrısı, baskıcı güce karşı koymak, çok çeşitli adaletsizliklere karşı kitlesel eylem çağrısı olarak benimsediler. Fakat her zaman böyle değildi. Her ne kadar binlerce yıldır dünya çapında kitlesel ayaklanmalar meydana gelmiş olsa da" 18. yüzyılda Batı'da seçim demokrasisinin uygulandığı ulus-devletlerde halkın kaygılarını sergilemek ve kolektif siyasi bir ses kazanmak için uygun araçlar olarak tam teşekküllü toplumsal hareketler ortaya çıktı. Toplumsal hareketlerin yayılması, erken ulus-devlet demokrasilerinde başlayan ve daha sonra diğer rejim türlerindeki aktivistler ve siyasi girişimciler tarafından kopyalanan bu tip rejimlerin yayılmasıyla "gösteri etkisinin" bir başka örneğidir.

Çağdaş Toplumsal Hareket Kampanyaları

Charles Tilly 29 Nisan 2008'de vefat etti. Ölümünden bu yana Arap Baharı da dahil olmak üzere tüm dünyada pek çok tartışma yaşandı. Lesley Wood, kitabın bu 4. baskısında yaptığı gibi, çağdaş hareketleri, bağlamları ve teknolojileri ikinci ve üçüncü baskılara dahil etti.

Bu baskı için, elinizdeki kitabın bu yeni ikinci kısmında örnek vaka incelemeleriyle son yıllardaki bazı kitlesel protestolara kısaca değinmeye karar verdim. Seçilen vakalar örnek olarak kullanılmıştır. Kapsamlı olmaları veya daha önemli çağdaş toplumsal hareketleri temsil etmeleri amaçlanmamıştır. Bu bölümde yapılan analiz ve sınıflandırmalardaki olası herhangi bir hatadan ben sorumluyum. Örnek vaka incelemelerinin okuyuculara şu konularda yardımcı olabileceğine inanıyorum: 1) medyada sıklıkla duydukları hareketler hakkında daha soyut düşünmek; 2) nispeten daha az aşina oldukları bazı vakalar hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak; 3) bu hareketler hakkında hâlâ cevap bekleyen pek çok soru olduğundan, onlarla ilgili daha derinlemesine araştırma yapmak ve 4) bu örnek vaka incelemelerini öğren-

cilerin toplumsal hareketlerle ilgili bir ders sırasında, onlara dair yazı yazabilecekleri modeller olarak kullanmak.

Tilly ve ben 2000'lerin başında Columbia Üniversitesinde "Çatışmacı Politika, Toplumsal Hareketler ve Devrimler" üzerine ortak bir ders verirken, Tilly mevcut akademik literatürü ve ikincil kaynakları inceleyerek olay katalogları hazırlamak, ne olup bittiğini anlatmak ve bu olayların çatışmacı politikanın analitik paradigmasına ne ölçüde uyduğunu veya uymadığını anlamak için medya haberlerini tarayarak bir zaman çizelgesi hazırlamak suretiyle kendilerinin seçeceği tarihsel veya çağdaş bir vakayı derinlemesine incelemelerini öğrencilerinden istedi (Tilly 2005; Tilly 2008a). Bu aynı zamanda Tilly'nin kendi yüksek lisans seminerlerinde, çatışmacı siyaset atölyelerinde ve lisansüstü öğrencileriyle genç akademisyenlere danışmanlık yaparken yürüttüğü sosyal bilim araştırmasına başlarken benimsediği yaklaşımdı.

Bu modelden esinlenen bu vaka çalışmalarının çoğu, öğrencilerim tarafından bir sömestr içinde yazıldıktan sonra benle birlikte diğer öğrencilerin eliyle düzenlenip kitaba eklenmiştir. Bu vaka çalışmalarının kapsamlı olması amaçlanmamıştır; bu çalışmalar dünya çapında bazı yeni gelişmeler göz önüne alınarak, Tilly'nin teorik açıklamalarını test etmek, doğruluğunu veya yanlışlığını kanıtlamak için kullanılmıştır. Anladığımız kadarıyla Tilly'nin teorik çerçevesi ve tarihsel bağlamı hâlâ çok yararlıdır. Bir vakaya kısaca değinirken, anlatılan vakaların toplumsal hareket olup olmadığının "değerlendirmesini" okuyucuya bırakıyoruz. Tilly'nin toplumsal hareket kriterlerini karşılayıp karşılamadığını belirlemek için her vakanın sonunda bir sonuç sunuyoruz ancak sonuç kısmını kısa tutuyoruz, böylece okuyucu vakaların toplumsal hareketler olarak adlandırılmak için tanımlara ve niteliklere uyup uymadığına karar verebilir. Sınıflandırmanın uygun olup olmadığını zaman gösterecektir.

Bu kitabı okumayı bitirdiğinizde çevre hareketleri, Women's March [Kadın Yürüyüşü], #MeToo, Never Again, Indivi-

sible, Resistance, beyaz milliyetçiliği ve sağcı gruplardan gelen diğer hareketler veya diğer pek çok yeni toplumsal hareket kampanyası hakkında sorular sorabilirsiniz. Belki de haberleri gözden geçirme, bu çatışmacı kampanyalardan bahsetme, zaman çizelgeleri hazırlama ve vaka incelemeleri yapma; bu gruplar tarafından düzenlenen yürüyüşlere, çatışmacı etkinliklere katılma, onların kökenleri ve sonuçlarını üzerinde fikir yürütme; aktivist ve katılımcılarla röportaj yapma ve onları harekete geçiren itici güçler ve motivasyonlar hakkında yazılar yazma; medyanın ve duyguların rolünü tartışma; belirli bir hareketin kamusal ortamdaki stratejileri ve değişimleriyle birlikte politik etkilerini ele alma, bütün bunları yapma sırası sizde. Bu çalışmanın bir kısmını yaptıktan sonra, kendinize bu çatışmalı olayların ve toplumsal adalet kampanyalarının, yalnızca halkla ilişkiler veya politik nedenler açısından değil, aynı zamanda akademik tanımsal amaçları açısından da toplumsal hareket diye adlandırılmaya değer olup olmadığını sorabilirsiniz. Vaka incelemeniz DBSB göstergelerini içeriyor mu? Başka bir yerde taklit edilebilecek modüler çatışmacı performanslar sağlıyor mu? Zaman içinde devam eden bir mesele veya talep etrafında şekillenmiş bir kampanya var mı? Ayrıca daha sonra bu kitapta sunulan teorileri ve tanımları test edip genişletebilir, bu teoriler ve tipolojiler için değişiklikler ve düzeltmeler sunabilirsiniz. Örneğin Trump hükümetinde olduğu gibi restoran çatışmaları, yeni bir çatışmacı performans mıdır? Bunu zaman gösterecek.

Toplumsal hareketleri inceleyerek titiz bir araştırma yapmak, dünya çapında kendi tarihleriyle birlikte çeşitli grupların nasıl değişim yaratmayı, tüm kurumları ve iktidar aygıtlarını değiştirmeyi amaçladıklarını daha kapsamlı bir şekilde anlamamızı sağlar. Umarım bu kitap size bu araştırmayı yürütmeniz için bir arka plan, tanımlar, yöntemler ve örnekler sunmuştur. Toplumsal hareket araştırması oldukça akademik olabilse de grupların bu tür hareketleri nasıl ve

neden başlattığına dair daha kapsamlı bir anlayışa sahip olmak için bu tür çalışmalardan edinilen bilgilerin yayılması gerekir. Bu kitabın amaçlarından biri, okuyucuların bulgularını akademi içindeki ve dışındaki izleyicilerle paylaşarak bu toplumsal hareketler ve gelecek için taşıdıkları anlam hakkında başkalarıyla müzakere ve münazara etmek, tartışmak ve üzerine eleştirel düşünmektir.

Zaman çizelgeleri ve genel açıklamalar, tartışma, araştırma ve teori testi için ortak başlangıç noktalarıdır. Öğretmenler bu vakaların bir alt kümesini sınıf sunumları için belirli bireylere veya gruplara ödev niyetine verebilirler. Bu vaka çalışmaları aynı zamanda araştırmacıları, bunları güncellemeye ve bu hareketlerdeki çatışmacı dinamiklere, etkilere ve eylem stratejilerine daha yakından bakmaya sevk edebilir. Ayrıca okuyucunun gelecekteki çatışmacı performansları bir bağlama yerleştirmesine olanak tanıyacaktır. Sıradaki bölüm ne yapılması gerektiği konusunda bazı tavsiyeler sunuyor.

Toplumsal Hareketler ve Yetkin Hikâyeler Üretme Hakkında Zararlı Önermeler

Charles Tilly (1984) 19. yüzyıldaki bazı yaygın toplumsal teorilerde kabul edilen, birçok çağdaş yazar tarafından çoğu zaman sorgulanmadan yeniden üretilen sekiz "zararlı önerme," yanlış çıkarım hakkında kalem oynattı. Tilly, toplumbilimcileri, araştırma yaparken ve toplumsal teori üretirken bu yanlış fikirlerden kaçınmaları konusunda uyarmıştır. Bu önermeler listesinden esinlenerek ben de toplumsal hareketler hakkında farkında olunması gereken bazı zararlı önermelere ışık tuttum. Vaka çalışması, bir hareket hakkındaki anlatıya başlamak için yararlı bir yoldur ancak önceki toplumsal hareketlerin idealize edilmiş anlayışına dayandığında yanıltıcı da olabilir. Adı çıkmış toplumsal hareketlerin popüler tanımlamalarına aykırı düşen toplumsal hareketler hakkında bazı uyarılarda bulunmak istiyorum. Okuyucuları,

aşağıdaki hususları akılda tutarak ortak teorik ve metodolojik varsayımlardan kaçınmaya veya bunların farkında olmaya davet ediyorum.

1. Hareketleri açıkça sınırlı, birleşik ve kaynaşık diye tarif etmeyin. Analistler genellikle "hareketi" tek bir birleşik aktör olarak ele alırlar, böylece hem (a) toplumsal hareketler içinde her zaman devam eden birbirinin önüne geçme çabasını ve rekabeti (b) toplumsal hareketlerin değişen dokusunu oluşturan aktivistler, bileşenler, hedefler, yetkililer, müttefikler, rakipler, düşmanlar ve izleyiciler arasındaki etkileşimi gizler; belli hareketleri ketum diye adlandırmak, farklı hareketler arasındaki temaların, aktörlerin ve performansların sürekliliğini göz ardı eder. Araştırmayı yalnızca aynı adı açıkça paylaşan çatışmacı olaylara bakarak sınırlamayın.

2. Toplumsal hareketleri yalnızca siyasi sınırlarla ilişkili olarak inceleyerek veya ulusal bir sınırda başlayan ve biten bir sorunu düşünerek metodolojik milliyetçiliğe bulaşmayın (Babones 2014; Tilly 1984; Wimmer ve Glick Schiller 2002). Toplumsal hareketler her zaman önemli ulusötesi unsurlar paylaşmıştır. Bu nedenle bu kitabın II. Kısımındaki örnek vaka incelemeleri, kendilerini tek bir şehir, eyalet ve hatta ülkeyle bile sınırlamaz; çoğu zaman bir hareketten diğerine geçer. Bu durum, araştırmayı daha zor hale getirse de amaçlar, talepler ve hedefler açısından etkileri ve değişiklikleri daha iyi yansıtabilir. II. Kısımda tartışılan örneklerin çoğu Kuzey Amerika'da vuku buluyor olsa da sundukları ilham ve etkilerin bu coğrafi bölgenin ötesine geçtiğini fark etmemek hata olur.

3. Tarihsel olaylara ve ampirik verilere halel getirircesine teorik bir perspektifi fazla vurgulamayın. Araştırma yoluyla bir teoriyi kanıtlamak veya ideolojik bir bağlılığı sürdürmek yerine toplanan verilerin ve analizin sizi şaşırtmasına, önceden tahmin etmediğiniz ve eskiden tartışılmamış örüntü

ve dinamikleri size göstermesine izin verin. Normatif ve teleolojik beyanatlardan ziyade süreçlere ve mekanizmalara odaklanın. Çatışmacı politikayı analiz etmek için olay katalogları (Tilly 2002, 2005, 2008a) ve çatışma gündeminin dinamikleri iyi bir yoldur (McAdam, Tarrow ve Tilly 1996; Tilly ve Tarrow 2015); sonuçlar, politika veya ahlaki çıkarımları vaaz etmek yerine metodolojik ve analitik araçları vurgularlar.

4. İnternet, Twitter, Facebook ve Youtube bir toplumsal adalet kampanyasını duymak, bir hareketi takip etmek ve hatta bazı modelleri incelemek için önemli alanlar haline geldi ancak Tilly'nin haklı olarak uyardığı gibi, teknolojik determinizme düşmemeye dikkat etmeliyiz. Yeni iletişim sistemlerinin ve medyanın icadı, toplumsal hareketlerin karakterini tek başına değiştirmez.

5. Uzunluk ve kapsam üzerine düşünün. Bir toplumsal hareket tek başına politik bir kampanya veya halkla ilişkiler kampanyası, bir hobi, klavye aktivizmi veya hashtagle aynı şey değildir. Bir yürüyüş, ne kadar büyük olursa olsun, bir toplumsal hareket yaratmaz. Toplumsal bir hareket birkaç aydan fazla sürer.

6. Toplumsal hareketler ille de bir şeyi görünür kılmak, politikada doğrudan değişiklikler yaratmak veya siyasi liderler seçmek için gerçekleşmez. Bazen nihai amaç farkındalık yaratmak, marjinalleştirilmiş bir grupla ilgili kültürel uygulamaları veya klişeleri yavaşça değiştirmek olabilir.

7. Bir toplumsal hareketin, toplumsal hareket olarak adlandırılması için teşhis edilebilir liderlere sahip olması gerekmez. Toplumsal hareketler birey isimlerinin tanınmasından ziyade kategorik eşitsizlikleri azaltmakla ilgilidir.

8. Toplumsal hareket, toplumsal hareket örgütü diye adlandırılmayı gerektirmez. Kurumsallaşmış bir örgüte sahip olmak, belli bir grubunun haklarını savunmayı sürdürmeye yardımcı olabilir ama bu ne bir gerekliliktir ne de başarı için yegâne sebep.

Önümüzdeki örnek vaka incelemeleri bu hususların bazılarını aydınlatacak. Örnek vaka incelemeleri genellikle doğrusal veya kronolojik bir şekilde sunulmamıştır, genellikle biraz farklı açılardan bazı ana olayları tekrar ele alırlar. Katılımcılardan kısa hikâyeler, diğer akademisyenlerden alıntılar ve Tilly'nin tarzına uygun haber metinlerini içerebilirler. Bu hareketler hakkında daha fazla bilgi edinmek isteyenler, pek çok yetkin toplumsal hareket uzmanının daha uzun incelemelerini okuyabilirler. Buradaki amaç, karşılaştırmalı analiz ve teori testi için kuşbakışı incelemeleri yan yana koymaktır.

Daha sonraki çalışmalarında Charles Tilly, anlamı inşa etmek ve günlük yaşamda dünyayı anlamlandırmak için anlatıların önemi üzerine yazılar yazdı. Hikâye anlatımının önemini vurguladı ve sosyal bilimcileri kısa öyküleri deneysel bir bulguyu veya teorik bir kavrayışı aktarmanın unutulmaz yolları olarak kullanmaya teşvik etti. Halk hikâyeleri birkaç ana karakter üzerinden doğrusal basitleştirmeler olsa da gerçekliğin aktarımı için Tilly'nin deyimiyle yetkin hikâyelerdir. Diğer öğelerle birlikte birçok ana aktöre sahiptirler; lineer değillerdir; failliği, bireysel iradeyi ve planlamayı abartmazlar ve niyet edilmemiş sonuçlar ve dolaylı nedenler barındırırlar (Tilly 2006, 2008b). Az önce sıraladığımız sekiz noktayı akılda tutmak, toplumsal hareketler hakkında yetkin açıklamalar geliştirme ihtimalini artıracaktır.

Referanslar

Anderson, Benedict. 1983. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism.* Londra; New York: Verso.

Babones, Salvatore J. 2014. *Methods for Quantitative Macro-Comparative Research.* Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Castañeda, Ernesto ve Cathy Lisa Schneider. 2017. *Collective Violence, Contentious Politics, and Social Change: A Charles Tilly Reader*. New York: Routledge.

Díaz Cepeda, Luis Rubén ve Ernesto Castañeda. 2019. "Motivations and Activist Typologies: Core Activists in Ciudad Juarez." *Working paper*.

Hanagan, Michael ve Chris Tilly. 2011. *Contention and Trust in Cities and States*. Dordrecht, Netherlands: Springer.

Kaspersen, Lars Bo ve Jeppe Strandsbjerg. 2017. *Does War Make States? Investigations of Charles Tilly's Historical Sociology*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

McAdam, Doug, Sidney Tarrow ve Charles Tilly. 1996. "To Map Contentious Politics." *Mobilization: An International Quarterly* 1(1): 17-34.

Noiriel, Gérard. 2006 [1988]. *Le Creuset Français: Histoire De L'immigration, Xixe–Xxe Siècles*. Paris: Seuil.

Tarrow, Sidney. 2015. "Contentious Politics." *The Oxford Handbook of Social Movements*, ed. D. D. Porta ve M. Diani, Oxford: Oxford University Press.

Tilly, Charles. 1975. *The Formation of National States in Western Europe*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

——. 1983. "Speaking Your Mind without Elections, Surveys, or Social Movements." *The Public Opinion Quarterly* 47(4): 461-78.

——. 1984. *Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons*. New York: Russell Sage Foundation. (http://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/2027.42/51064/1/295.pdf).

——. 1986. *The Contentious French*, Cambridge. MA: Belknap Press.

——. 1992a. "Where Do Rights Come From?" *Contributions to the Comparative Study of Development*, ed. L. Mjøset. Oslo, Norway: Institute for Social Research.

——. 1992b. *Coercion, Capital, and European States, AD 990-1992*. Cambridge, MA: Blackwell.

——. 2002. "Event Catalogs as Theories." *Sociological Theory* 20(2): 248-54.

——. 2005. *Popular Contention in Great Britain, 1758-1834*, Boulder, CO: Paradigm Publishers.

——. 2006. *Why?* Princeton, NJ: Princeton University Press.

——. 2007. "Grudging Consent." *The American Interest* Eylül–Ekim.

——. 2008a. *Contentious Performances*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

——. 2008b. *Credit and Blame*, Princeton, NJ: Princeton University Press.

Tilly, Charles ve Sidney Tarrow. 2015. *Contentious Politics*. New York: Oxford University Press.

Weber, Eugene Joseph. 1976. *Peasants into Frenchmen: The Modernization of Rural France, 1870-1914*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Wimmer, Andreas. 2018. *Nation Building: Why Some Countries Come Together While Others Fall Apart*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Wimmer, Andreas ve Nina Glick Schiller. 2002. "Methodological Nationalism and Beyond: Nation State Building, Migration and the Social Sciences." *Global Networks: A Journal of Transnational Affairs* 2(4): 301-34.

9

GÖÇMEN HAKLARI HAREKETİ

Ernesto Castañeda, Angelina Torres, Barbara Martinez, Madison Guare ve Emily Glover

Bu bölüm, göçmenleri hedef taftasına koyan ve genellikle onları kriminalize eden bir dizi yasa, politika ve politika uygulamasındaki değişiklik ve bunun sonucunda bu politikalara ve onların Amerika Birleşik Devletleri'ndeki etkilerine karşı koyma çabalarını açıklamaktadır.

2016'da, Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan dünyanın birçok yerinden 23,6 milyon vatandaş olmayan insan (CPS 2018b) ve birçok farklı ülkeden yaklaşık 11,3 milyon kaçak göçmen vardı (Passel vd 2014). Yine 2016'da Amerika Birleşik Devletleri'nde 57 milyondan fazla Latin halk bulunuyordu ve bunların 37 milyondan fazlası ABD doğumluydu (CPS 2018a). ABD'deki her beş çocuktan birinin göçmen olan en az bir ebeveyni varken 4,5 milyon ABD'li çocuksa göçmenlik belgesi olmayan en az bir ebeveyne sahip (Passel vd 2014). Bu göçmenler, ABD'de yaşadıkları ama sınırlı haklara ve korumaya sahip oldukları anlamına gelen "sınırlı yasallıktan" mustaripler (Castañeda 2013a; Menjívar 2006). Yasama yolları bu göçmenlerin yasallaşmasını sağlamada başarısız oldu (Zatz ve Rodriguez 2015). Bu yerleşimcilerin haklarına saygı gösterilmesini ve ülkede yaşayan insanlar olarak Amerikan demokrasisine tamamen dahil olmalarını talep etmek için toplumsal hareketler yükseldi. Hayatlarının

çoğunu ABD'de geçirmiş olan gençler, başka bir ülkede doğdukları için ABD'de üniversiteye gidememe veya çalışamama gerçeği karşısında harekete geçmeye başladılar (Castañeda 2013b; Gonzales ve Chavez 2012; Gonzales 2015).

Göçmen Hakları Hareketi, DREAM Yasasının geçmesi için yapılan kampanyalardan öncesine dayanıyor. Son yıllarda sınır dışı edilenlerin sayısının artmasıyla bu hareketlerin odak noktası sınır dışı edilmelere karşı çıkmak ve göçmenler için sığınak sağlamak oldu (Délano Alonso 2017).

Bu bölüm 1986 Göçmenlik Reformu ve Kontrol Yasasını ve 2017'de Başkan Trump'ın Çocuk Göçmenlere İstisnai Muamele (DACA) kararının kadarki müteakip göçmenlik politikalarını inceliyor. Sadece göçmenlik mevzuatına bakmanın ötesine geçerek göçmenler ve destekçilerinin Amerika Birleşik Devletleri'nde nasıl direndiklerini, nasıl protesto düzenlediklerini ve nihayetinde göçmen haklarını savunan kaynaşmış toplumsal hareketler oluşturmak için nasıl örgütlendiklerini anlatıyor. Belirttiğimiz gibi, yerel göçmen grupları birbirleriyle işbirliği yaparak, bir toplumsal hareket için gereken üç ölçütü karşılayan bir hareket başlatıyorlar: kampanya, toplumsal hareket repertuarı ve DBSB göstergeleri.

Göçmenlik Mevzuatı

1986 Göçmenlik Reformu ve Kontrol Yasası (IRCA), ABD'deki binlerce kayıtdışı göçmen için affa ve vatandaşlığa giden bir yol sağladı, aile üyelerinin getirilebilmesi için başvuru yolunu açtı ama aynı zamanda sınır gözetimini artırdı ve kayıtdışı işçi çalıştıranlara cezalar getirdi. Aynı yeni gelenlere yasal statü kazandırmak içinse mekanizmalar oluşturmadı.

1994'te, California'da tahminen 1,3 milyon kayıtdışı göçmen vardı (Alvarez ve Butterfield 2000). Bu eyalet Büyük Buhrandan beri en kötü ekonomik krizle karşı karşıyaydı. Bazı eyalet sakinleri ve Vali Pete Wilson gibi fırsatçı politikacıların bu iki olguyu ilişkilendirerek kayıtdışı göçmen-

lerin haklarını sınırlandırmayı ve kamusal eğitime, sağlık hizmetlerine ve sosyal hizmetlere erişimlerini kısıtlamayı amaçlayan 187 Numaralı Öneriye verdikleri destekle yerlicilik yeniden yükselişe geçti. Göçmen karşıtı 187 Numaralı Öneri, California seçmenlerinin %59'unun desteğini aldı.

Bu, 1996 tarihli Federal Yasadışı Göçmenlik Reformu ve Göçmen Sorumluluk Yasasının (IIRIRA) önünü açtı ve yasa Kongreden geçerek Başkan Bill Clinton tarafından imzalandı. Bir hukuk akademisyeni şöyle yazmıştı: "Mevzuatın başlığı gidişatı belirledi: Göçmenlere karşı sertleşin, yasadışı göçü durdurun ve göçmenleri suç ve refah sorunlarından ötürü suçlayın" (Hines 2002: 40). IIRIRA, sınır güvenliğine daha fazla önem verdi. Göçmen karşıtı politikalar ve yasal tekliflerin yanı sıra yeni afların olmaması, belgesiz göçmenleri iyice karanlığa itti ve göçmenlik muhafızları tarafından yakalanmaktan ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ailelerinden koparılmaktan gitgide daha fazla korkmalarına neden oldu (Castañeda ve Buck 2011; Castañeda 2013a, Hines 2002; Romero 2011).

Ekim 1996'da Washington DC'deki Capitol Hill binası önünde binlerce Latin protesto düzenledi.

> Ülkenin başkentindeki ilk büyük Latin protestosu olan bu etkinlik, *Coordinadora '96* olarak da bilinen Ulusal Vatandaşlık ve Katılım Koordinasyon Komitesi tarafından düzenlendi. Bu örgütler ağı ilk olarak [California'daki] 187 Numaralı Öneriyle mücadele için oluşturuldu ama daha sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne yayıldı.
>
> (Mohamed 2017: 58-59)

Göçmenler, Kongreden haklarını korumasını istedi. Protestocular ABD vatanseverliklerini, yürüyüş sırasında Yıldız Bezeli Sancak marşını söyleyerek ve hem Meksika hem de Amerikan bayraklarını sallayarak gösterdiler. Göçmenler ABD'yle yakın bağlarını göstermeye çalışıyorlardı ve belgelenmemiş olsalar da Amerikan toplumunun değerli bir bileşeni olduklarını gözler önüne seriyorlardı. Katılımcı sayısı

için tahminler 25.000 ile 100.000 arasında değişmektedir (Mohamed 2017: 59).

"Göçmen Olmadan Bir Gün" Yürüyüşleri, 1 Mayıs 2006

6 Aralık 2005'te James Sensenbrenner (R-WI) HR 4437 yasa tasarısını sundu: 2005 Sınır Koruması, Terörle Mücadele ve Yasadışı Göç Kontrol Yasası. Tasarı, sınır kontrolü için daha fazla fon, İç Güvenlik Bakanlığı için daha geniş yargı yetkisi ve ABD vatandaşı olmayanların ülkeye giriş ve çıkışlarında parmak izi almayı talep ediyordu (bu maddelerin çoğu daha sonra başka yasalara dahil edilerek yasalaştırıldı). 16 Aralık 2005'te Temsilciler Meclisinden geçti ama Senato oylamadı. HR 4437 yasa tasarısı çok tartışmalıydı çünkü 2. maddenin 201 ve 203. fıkrasında kayıtdışı olmayı hukuken yanlış yere park etmek gibi bir kamu suçu olmaktan ziyade ağır ceza gerektiren "ağır bir suç" haline getirmeyi amaçlıyordu. Dahası kullanılan muğlak dil, daha önce sınır dışı edilmiş kayıtdışı insanlara yardım ettiği için herhangi bir kişiyi, aracıyı veya kurumu yasadışı iş yapmaktan suçlu hale getirebilirdi. Bu da Katolik Kilisesini, sosyal hizmet kurumlarını, işverenleri ve genellikle kayıtdışı kişilerle temasa geçen sıradan insanları endişelendirdi. Tasarı ayrıca sınır boyunca 700 mil uzunluğunda iki katmanlı bir çiti finanse etmiş olacaktı (Prieto 2018).

Sensenbrenner'in yasa teklifine muhalefet, Amerika Birleşik Devletleri tarihinde o güne kadar görülmüş en büyük yürüyüşler olan ABD genelinde geniş katılımlarla gerçekleşen 2006 Göçmen Hakları Yürüyüşlerine yol açtı (Voss ve Bloemraad 2011). Yürüyüşü destekleme kampanyası, Jorge Arau ve ekibinin "Meksikalı Olmadan Bir Gün" (2004) isimli sahte belgeseline atıfta bulunularak "Göçmen Olmadan Bir Gün" olarak adlandırıldı. Benzer isimlere sahip etkinlikler daha sonra İspanya, Fransa ve diğer ülkelerde de gerçekleştirildi.

Göçmen Hakları Hareketi, Amerika Birleşik Devletleri'nin her yerindeki pek çok Latin halkını, diğer göçmenleri ve göçmen destekçilerini bir araya getirdi. Buna ek olarak İspanyolca yayın yapan medya da insanların 2006 yürüyüşüne katılmaya çağrılmasında hayati bir rol oynadı. ABD'de, İspanyolca konuşan popüler radyo sunucuları 2006'da rekor kıran bu barışçıl yürüyüşleri destekledi ve teşvik etti (Mohamed 2017: 63). Katolik Kilisesi de bu yasaya karşı muhalefeti örgütlemede ve göçmen haklarının genişletilmesinde aktif rol oynadı (Castañeda 2018). "Bugün Yürüyüş Yapıyoruz, Yarın Oy Veriyoruz" sloganı farklı toplulukları tek bir amaç altında birleştirdi.

Göçmenlerin İnsanlığına Bir Örnek Olarak "DREAMer'lar"

DREAM hareketi yanlıları, reşitlik yaşının altındaki kişiler olarak kayıtdışı göç konusunda pek seçenekleri olmadığı gerçeğinin altını çiziyorlar. Onlar asla kayıtdışı olmayı kendileri seçmedi. Birçoğu, sosyal güvenlik numaralarının olmadığını anlayana kadar normal vatandaş olduğunu sanıyordu. Durumları, yasal statülerinin arkasındaki adaleti sorgulamaya davet ediyor. Kendi hataları olmayan bir şey için onları cezalandırmanın haksızlık olacağını savunuyorlar (Nicholls 2013; Nicholls ve Fiorito 2015; Snow ve Benford 1988).

DREAM yanlıları topluma katkılarını ön plana çıkartarak ve sıkı çalışma, kendi ayakları üzerinde durma gibi Amerikan Rüyası söylemini destekleyen kavramları sahiplenerek kendilerini birinci sınıf vatandaşlar olarak sundular. Pek çok kayıtdışı genç göçmen bu hareket için emek harcayıp kendisini "DREAMer" olarak adlandırdı ve ortak bir amaç için birlikte çalışabildi.

Kaç tane kayıtdışı göçmen genç olduğuna ve bunlardan kaçının şartlı ikamet için gereken nitelikleri karşıladığına dair tahminler değişiklik gösterse de DREAMer mücadele-

sini savunan bir mitinge 200.000 üye getirme kapasitesi, kesinlikle sorunun önemine ve hareketin gücüne işaret ediyor (Göç Politikası Merkezi 2012).

Yeni nesil aktivistler yaratmanın önemli bir adımıysa çeşitli okul gruplarında görülebilen protesto faaliyetlerini sürdürebilecek organizasyonların ve ağların oluşturulmasıydı (Nicholls 2013). Yerel gruplar dayanışma içinde bir araya gelmeye başladıktan sonra, talepler ve kampanyalar diğer DREAMer'lar için tanıdık ve ulaşılabilir hale geldi. Ulusal bir öğrenci örgütleri ağının oluşturulması, talepte bulunma ve performans kampanyası için de hayati önem taşıyordu. Birleşik bir grup olmadan, geniş bir insan topluluğunun önceliklerini dengelemek veya talep etmek zordu. Miami'deki bir kayıtdışı gençlik grubunun üyeleri, San Francisco'daki bir kayıtdışı gençlik grubundan farklı geçmişe sahip olacaktı. Sayıların gücü, DREAMer'ların misyonlarını ortak bir amaca indirgemelerini ve herkes adına cesur bir talepte bulunmalarını sağladı. Bu aynı zamanda, bir koalisyon haberleri ve bilgileri paylaşmanın daha doğrudan araçlarına sahip oldukça ve diğerlerinin benzer kampanyaları ve çatışmacı eylemleri yeniden düzenlemesine yardımcı oldukça taktiklerin ve performansların yayılmasına da yol açtı. Aynı taktiklerin tekrarlanması onların halkın gözündeki görünürlüğünü de artırır, yurttaşlık hakları dönemindeki oturma eylemlerinde olduğu gibi (McAdam 1999).

DREAMer'lar bu şiddetsiz kampanyadan yeni şeyler öğrenebildiler ve Arizona'daki Maricopa County'nin şerifine meydan okumak için benzer bir strateji uyguladılar. 7. Bölümde belirttiğimiz gibi, 1993'ten 2017'ye kadar şerif olarak görev yapmış olan Joe Arpaio, çağdaş Amerika Birleşik Devletleri'ndeki en şiddetli ırk ayrımcılığından ve bazı tiksindirici gözaltı merkezlerinden sorumluydu (Romero 2011). Bu durum en çok Phoenix şehir merkezinin yaklaşık 6,5 km dışında bulunan ve 2.000 kadar tutuklu barındıran bir "Çadır Kent"in varlığıyla belirginleşiyordu (Lukinbeal ve Sharp

2015). Halk, mahkûmların içinde yaşamaya zorlandığı insanlıkdışı koşulları medyaya göstererek Arpaio'ya karşı şiddet içermeyen ama ısrarlı protestolara başladı. Böylece Arpaio, Amerika'daki göçmenlere karşı ırkçılığın tanınabilir bir siması haline geldi.

DREAMer'ların ilk taktikleri kendilerini en iyi ve en aydınlık kimseler olarak sunmak, kendilerini barışçıl kişiler olarak göstermek ve medya aracılığıyla gruba meşruiyet kazandırmak için seslerini ve hikâyelerini birleştirmekti. Topluluk, öğrenci grupları oluşturarak ve akıl hocaları bularak bir koalisyon oluşturmayı, bilgi ve eğitimi paylaşmayı ve istikrarlı bir şekilde göç reformuyla ilgili tartışmalara sürekli katılmayı başardı. "Kayıtdışı, özür dilemeyen ve korkmayan" kampanyası, Washington'da toplumsal hareket örgütü United We Dream [Birlikte Hayal Ediyoruz] bünyesinde kurumsallaşmış halde, ABD'nin dört bir yanındaki DREAMer'lar için güç veren bir haykırış olmaya devam ediyor. Halkın gözüne girmek için kullanılan çerçeveleme taktikleri, şiddetsiz protestolara doğru mükemmel bir sıçrama tahtası görevi gördü. Bu da gençlerin durumdan hoşnutsuzluğunu ve kendilerine uygulanan ayrımcılığın adaletsizliğini daha da iyi ifade etti. United We Dream, NAACP, LULAC, İnsan Hakları Kampanyası (HRC) ve benzeri grupların saflarına katılan etkili bir toplumsal hareket örgütü haline geliyor.

Bu kimlik etrafında bir hareket başlamadan önce kolektif bir kimliğin oluşturulması gerektiğini hatırlamak önemlidir (Tilly 2002, 2005). Bu nedenle DREAMer kimliği etrafında göçmen haklarını savunma taktiği bir ölçüde DREAM Yasasından bağımsızdır.

DREAM Yasası

Tereza Lee gibi istisnai kişiler yasal statülerini normalleştirmek için kişisel meşruiyeti gerçekleştirme konusunda başarılı oldular (Fuchs 2017; Kelly ve Lei 2018) ve daha genel bir

çözüm için bazı kongre üyelerine ilham verdiler. Reşit Olmayan Yabancılar İçin Savunma, Yardım ve Eğitim Yasası (2011 DREAM Yasası) ilk olarak Senatoda Senatör Richard Durbin (Demokrat-Illinois) ve Senatör Orrin Hatch (Cumhuriyetçi-Utah) tarafından Ağustos 2001'de ortaklaşa teklif edildi. Bu tasarının amacı, kayıtdışı yollardan göç etmede irade gösteremeyecek bir yaşta olup göçmenlik ve gümrük işlemleri yapmadan Amerika Birleşik Devletleri'ne gelmiş veya ebeveynlerinin eylemleri yüzünden vize süreleri dolduktan sonra çıkış yapmamış olanlar için biraz daha rahat bir göç süreci (örneğin belirli kriterleri karşılayanlar için ânında sınır dışı edilmekten kurtulma ve vatandaşlık yolu açma) sağlamaktı. Bu yasama teklifinden yararlanabilmek için kişinin 16 yaşından önce Amerika Birleşik Devletleri'ne girdiğine dair kanıtı olması ve en az 5 yıldır ülkeden çıkış yapmamış olması gerekir. Tasarının bu orijinal versiyonunda yasadan yararlanma potansiyeli olanlar, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bir liseden mezun olmuş veya bir lise denklik diploması almış olmalı, iyi bir ahlaki karakter sergilemeli ve sabıka geçmişi kontrolünden başarıyla geçmiş olmalıdır. Adayların takip eden 6 yılda ahlaki karakterlerini sergilemeye devam etmenin yanı sıra eğitimlerine bir üst seviyede devam etmeleri ya da 2 yıl boyunca orduda hizmet vermeleri gerekir. Bu şartları yerine getirdikten sonra kendilerine kalıcı oturma izni verilmesi öngörülüyordu. Bu yasa, yaklaşık 20 yıldır çeşitli aşamalarda yoğun bir direnişle karşılaştı. Kongrenin resmi internet sitesi Congress.gov'a göre DREAM Yasasını veya hükümlerini içeren göçmenlik yasalarının oylandığı bazı tarihler şunlardır:

Ağustos 2001 — DREAM Yasası ilk olarak Senatoda (S.1291) Senatör Orrin G. Hatch [R-UT] tarafından sunuldu. Kabul edilmedi.

Temmuz 2003 — Hatch tarafından sunuldu (S. 1545). Geçmedi.

Kasım 2005 — 2005 DREAM Yasası, Senatör Richard Durbin [Demokrat-Illinois] tarafından gündeme alındı.

Nisan 2006 — DREAM, 2006 Kapsamlı Göçmenlik Reform Yasasına dahil edildi. Kabul edilmedi.

Mart 2007 — 2007 STRIVE Yasası, Temsilci Luis Gutierrez tarafından Meclise (H.R. 1645) sunuldu.

Mayıs 2007 — DREAM, 2007 Güvenli Sınırlar, Ekonomik Fırsat ve Göçmenlik Reformu Yasasına dahil edildi. Kabul edilmedi.

Mayıs 2007 — DREAM, 2007 Kapsamlı Göçmenlik Reformu Yasasına dahil edildi. Kabul edilmedi.

Ekim 2007— DREAM Yasası tek başına önerildi. Kabul edilmedi.

Mart 2009 — DREAM Yasası tek başına önerildi. Kabul edilmedi.

Kasım 2010 — DREAM Yasası tek başına önerildi. Kabul edilmedi.

Mayıs 2011 — DREAM Yasası tek başına önerildi. Kabul edilmedi.

Haziran 2011 — 2011 Kapsamlı Göçmenlik Reformu Yasası.

Haziran 2012 — Başkan Obama, Çocukluk Çağında ABD'ye Gelenler İçin Erteleme Yasasını önerdi. İç Güvenlik, başvuran ve gerekli şartları karşılayan gençleri sınır dışı etmeyeceğini açıkladı.

Nisan 2013 — 68 Senatörün partiler üstü desteğiyle Senatodan geçen Kapsamlı Göç Reformu Yasa Tasarısı (S. 744), DREAMERer'ların statüsünün yasallaşması için özel hükümler içeriyordu. İlgili yasa teklifi (H.R.15) Meclisten geçmedi.

Mart 2017 — Amerika'nın Çocuklarını Tanıma Yasası teklif edildi ama kabul edilmedi.

Temmuz 2017 — 2017 Amerikan Umut Yasası (H.R. 3591) Temsilci Luis Gutierrez tarafından teklif edildi. Kabul edilmedi.

Tasarı, 2001 ve 2017 arasındaki tekrar tekrar sunulduysa da meclisten geçemedi. Bu arada göçmen gençler, kişiliklerini ve haklarını savunan ağlar ve organizasyonlar oluşturma-

ya başladı. Bu yasa geçseydi normalleşmeye hak kazanacak olanlar kendini "DREAMer" diye adlandırdı. Çoğu son on yılını, Amerika Birleşik Devletleri'nde yasal olarak ikamet etmelerine izin veren bir göçmenlik reformu için eylemlere katılmakla geçirdi.

DREAM Yasasını destekleyen aktivistler, kayıtdışı gençliğe dair popüler algıyı değiştirmek için çarpıcı anlatılar (Snow ve Benford 1988) aktarmada etkili oldular. DREAMer'lar aşağıdaki şeyleri yaparak yaygın bir sempati yaratabildiler:

1. Amerikan sembollerini kucaklamak, yabancı sembollere karşı mesafelerinin altını çizmek ve insanlara tanıdıkları ve yurtları belledikleri tek ülkenin ABD olduğunu hatırlatmak.
2. Gazete makalelerinde, basın konferanslarında, gösterilerde ve oturma eylemlerinde başarılı öğrencileri ve sınıf birincilerini öne çıkararak kişisel başarıların, azmin ve erdemlerin altını çizmek.
3. Kendilerini yasadışılık suçundan arındırarak gayrimeşruluk damgasına karşı koymak.

DREAMer'lar şikâyetleri paylaşmak ve şiddet içermeyen protestolar yoluyla halkın gözüne girerek genç "yabancılara" bir miktar meşruiyet kazandıran bir dizi grup, ağ ve koalisyon oluşturdular (Nicholls 2013).

Bu hareketten doğmuş bir organizasyon olan United We Dream "2000'lerin ortasında, Ulusal Göçmenlik Hukuku Merkezi (NILC) liderliğinde kilit önemdeki ulusal avukat gruplarının genç göçmenlerin eğitim fırsatlarına eşit erişimini teşvik etmek için resmi olmayan bir örgütler ve avukatlar koalisyonu kurmasıyla ortaya çıktı" (United We Dream 2016). 2006'da, Kapsamlı Göçmenlik Reform Yasası reddedildiğinde, yerel gruplar (New York State Youth Leadership Council [New York Eyaleti Genç Liderlik Konseyi], Student Immigrant Movement in Massachusetts [Massachusetts'teki Göçmen Öğrenci Ha-

reketi], University Leadership Initiative in Austin, TX [Austin, Teksas'taki Üniversite Liderlik İnisiyatifi] ve California Dream Network [California DREAM Ağı]) harekete geçmek ve eylem yapmak üzere kampanyaları koordine etmek için bir araya geldi. Aynı günlerde United We Dream, dışa kapalı bazı gizli hayatlar ve duyulmayan sesler olarak kalmaktan ziyade siyasi bir kimlik ve kamusal bir grup olarak DREAMer'ların kurulmasıyla birlikte ABD kampüslerinde öğrencilerin yönettiği grupların yayıldığını görmeye başladı.

DREAMer'lar, özellikle ileri derecede başarılı öğrenciler için yükseköğrenimlerine devam edememenin verdiği hayal kırıklığı ve sınır dışı edilme riski ortak bir deneyim oluşturur. Reformdan yararlanabilecek 1,8 milyon kayıtdışı göçmenin çoğunun ortak bir ses bulması, bu paylaşılan şikâyetin özgünlüğünde yatmaktadır (Gelatt ve Pierce 2018).

Göçmen reformu 2009 ve 2010'da tekrar sonuç alamayınca, DREAMer'lar taktiklerini gözden geçirdiler ve seçilmiş yetkililere başvurarak ve Amerikan kamuoyunun daha geniş bir kesimine ulaşarak Kongre üzerindeki baskıyı artırmaya devam ettiler. Mücadeleleri adına lobicilik faaliyetleri yapmak yerine bir protesto yöntemi olarak mitingler ve oturma eylemleri düzenlemeye başladılar. Zimmerman (2011) taktikler ve yöntemlerdeki değişimin şu geçişi yansıttığını öne sürer:

> başlangıçta DREAM Yasası için destek oluşturmaya odaklanmış bir hareketten, toplumsal ve politik değişim için bir strateji olarak daha geniş kapsamlı göçmen hakları, sivil haklar ve insan hakları sorunlarına dikkat çekmek amacıyla giderek daha fazla doğrudan eyleme başvuran bir hareket olmaya.

DREAMer'lar artık isimlendirilmiş ve tanımlanmıştı; birleşik bir grup olarak bir araya gelmişlerdi. Öğrenciler, Arizona'daki Senatör John McCain'in ofisini, DC'deki çeşitli Senatörlerin katlarını ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki çeşitli kamu bürolarını işgal ettiler.

Düşler Kervanı

1 Ocak 2010'da 4 DREAMer: Felipe Matos, Gaby Pacheco, Carlos Roa ve Juan Rodriguez, Düşler Kervanı adını verdikleri bir medya kampanyasıyla mücadelelerine dikkat çekmek için Miami'den Washington DC'ye 1.500 mil yürümek üzere yola çıktılar. 1 Mayıs 2010'da Washington DC'ye ulaştılar (Zatz ve Rodriguez 2015: 82). Pacheco, ulusal bir lider ve hareketin yüzlerinden biri olacaktı. Bu eyaletler arası yürüyüş, kayıtdışı bireyler üzerinde büyük bir sembolik etkiye sahipti. Ayrıca DREAMer aktivistleri –diğer eylemler ve çatışmacı performansların yanı sıra– örgütlenme ve de öğretmenleri ve sınıf arkadaşlarıyla yasal statüleri hakkında açıkça konuşmaları için kendilerine ilham veren bu yürüyüşe itibar ettiler.

Kayıtdışı Olarak Ortaya Çıkmak: Hareket Büyüyor

DREAM Yasasının Kongreden geçmemesinin ardından, kayıtdışı gençler LGBTQ hakları hareketinden gördüğü yeni bir taktiği kullanmaya başladı. Kayıtdışı gençlik "sırrını ifşa etmeye" başladı. Aslında ilk kayıtdışı gençlik aktivistlerinden bazıları eşcinseldi ve gazeteci Jose Antonio Vargas'ın dediği gibi, eşcinsel olduğunu iki defa açığa vurması gerekiyordu (Vargas 2011; Waugh 2013).

Genç göçmenler artık tişörtler, basın konferansları ve "Kayıtdışı ve Korkusuz" adını verdikleri bir toplumsal hareket kampanyasıyla artık kamusal alanda kendilerini alenen gösteriyorlardı. Öğrenciler, eğer harekete fayda sağlamak anlamına geliyorsa, alenen ortaya çıkmanın sonuçlarından korkmadıklarını belirtmişlerdir (Zatz ve Rodriguez 2015: 82). Bu göçmenler artık ebeveynlerinin yaptığı gibi kendilerini yabancılardan korumuyordu. Komşularının, mahalledeki ve sınıftaki arkadaşlarının kayıtdışı göçmenlerle yakın bağlar

kurduklarını fark etmelerini istediler. Bu da kayıtdışı göçmenlerin daha insani görünmesini sağladı çünkü artık gizemli "Ötekiler" olarak görülmüyorlardı. Karanlıktan dışarı çıkmak, açılmak, harekette mobilizasyonu ve halk desteğini artıran çok büyük bir değişim meydana getirdi. Aynı zamanda etrafında mobilize olunacak bir kimlik yarattı.

"Undocuqueer" gibi birleşik etiketlerin ve kayıtdışı bireyler olarak "dışa açılma" süreci, hareketin LGBT topluluğuyla arasında bir köprü kurmasını sağladı (Snow ve Benford 1988) ve evlenme ve diğer medeni haklar elde etmelerini sağlayan başarılı İnsan Hakları Kampanyasına giden yolu açtı (Dorf ve Tarrow 2014; Taylor vd 2009). Çoğu DREAMer kendilerini daha geniş çağlı bir sivil haklar kampanyası yürüttüklerine inanıyor (Zimmerman 2011).

"Kayıtdışı ve Korkusuz" sloganı, kayıtdışı göçmenin üzerindeki yaftayı kaldırmak ve onları halkın gözünde görünür kılmak amacıyla 2012'de ortaya çıktı (Nicholls ve Fiorito 2015). Hareket, yasama yapısı içinde çalışan sessiz bir koalisyon olmaktan çıkıp korkuyla yönetilemeyen gür sesli ve cesur bir topluluk haline geldi. Kendilerinin kayıtdışı, korkusuz gençlik olduğunu iddia etme cesaretiyle daha etkili bir imaj yarattılar ve daha önceki geleneksel ve sıradan iddialardan farklı olarak halkta daha güçlü bir tepki uyanmasını teşvik ettiler. Aynı şekilde yasal statülerini normalleştirmek için askerlik hizmeti yapılması seçeneğinin de dahil olduğu yasa tasarısının askerlik hizmetiyle ilgili yanına daha fazla odaklanılarak "çerçeve genişletme" taktiği kullanıldı; artık sadece sınıf birincilerini öne çıkarmak yerine muhafazakârlara da hitap etmek için silahlı kuvvetlerde görev yapan DREAMer'lar vitrine çıkartılıyordu (Garcia Rodriguez 2014).

Öte yandan "iyi göçmenler" imajı, DREAMer'ları ilgi odağı haline getirmeye yardımcı olsa da yasa geçmedi. Dahası DREAM Yasası için yapılan lobi faaliyeti, DREAMer'ların ebeveynlerinin, daha sonra "yasal olmayanlara" karşı yaftaları kısmen de olsa yok etmek için kendilerini "Orijinal

DREAMer'lar" diye adlandırmaya başlayan yetişkin kayıtdışı DREAMer'ların haklarını daha da azaltan bir istisnacılık anlatısı yarattı. Çoğu DREAMer aktivisti, terimin ve kampanyalarının dışlayıcı doğasının farkına vardı ve kendilerini tanımlamak için DREAMer terimini kullanmayı bırakarak, onun yerine sınır dışı edilmeleri azaltmaya ve vatandaş olmayanların haklarını savunmaya odaklandılar (Schwiertz 2016). Dahası sağcı seçmenlerin gözünde DREAMer'lar çocuklar ve öğrenciler olduğu için yetişkin ve genç göçmenler de DREAM Yasasından yararlanmak istediklerinde anlayış göstermiyor veya kendilerini kandırılmış hissediyorlar.

Mevzuat eksikliğinin birçok olumsuz etkisi oldu. Örneğin 2011'de, işyerleri ve okullar sık sık basıldı ve sonuç olarak yaklaşık 5.000 çocuk, göçmenlik statüsü nedeniyle ebeveynleri gözaltına alındığı için koruyucu bakıma yerleştirildi (Zatz ve Rodriguez: 12-15).

Medyanın aile bireylerinin birbirinden koparılmasını (örneğin çocuklar onları emziren annelerinden alınmıştı) işlemesiyle bazı topluluklardaki düşünceler değişmeye başladı (Zatz ve Rodriguez 2015: 15). Ana akım medyada yer alan haberler bu göçmenlerin insani görünmesini sağladı ve vatandaşlığa giden yollar açacak kapsamlı bir göç reformuna olan büyük ihtiyacı gösterdi. Aynı zamanda medya, yerlicilerin ve göçmen karşıtı örgütlerin sözcülerinden alıntılar da yapıyordu.

DACA'nın Oluşumu

Genç kuşak kayıtdışı göçmenler, Latin Göçmen Hakları Hareketinin önemli üyeleri haline geldi. DREAMer'lar Obama yönetimi boyunca sık ve etkili protestolara katıldılar ve (eğitimsiz suçlular olan) Latinlere karşı yaygın şekilde yapılan asılsız yaftalamaya karşı çıktılar. Bir protestoda mezuniyet cübbeleri içindeki Latin kökenli göçmenler sınırda duruyorlardı (Zatz ve Rodriguez 2015: 11). Bu öğrenci grupları, top-

luma katkılarını göstererek hareketleri için küçük zaferler kazanmaya odaklandılar. Gözlemciler artık bakış açılarını değiştiriyorlar ve DREAMer'ları kararlı eylemciler olarak görüyorlardı (Garcia Rodriguez 2014).

DREAMer'ların kampanyaları, ABD'nin her yerindeki üniversiteleri etkiledi. Binlerce üniversite öğrencisi, üniversitelerini göçmenler için "sığınak kampüsler" olmaya zorlayan yürüyüşler yaptı (Kauffman 2016). Talepler, kayıtdışı öğrencilere mali yardım yapılmasından göçmenlik memurlarının kampüse girişinin yasaklanmasına kadar çeşitlilik gösteriyordu. Üniversitelerdeki kampanyalar Göçmen Hakları Hareketinin önemli bir parçası. Latin bir göçmeni, kayıtdışı bir göçmeni veya göçmenlik politikasından olumsuz etkilenen birini tanıyan üniversite öğrencilerinin sayısı eskisinden daha fazla.

DREAMer'lar, DREAM Yasasını geçirme hedeflerinde başarısız olduysa da Obama hükümetine, Başkan Obama'nın Haziran 2012'de, DREAM Yasasından yararlanmak için gerekli niteliklere sahip 30 yaşında ve daha genç kişilere geçici ikamet ve çalışma izinleri verilmesini öngören Çocukluk Çağında ABD'ye Gelenleri Sınır Dışı Etmenin Ertelenmesini (DACA) ilan eden bir bildiri yayımlaması için İç Güvenlik Bakanlığına talimat vermesini sağlayacak kadar hükümet üzerinde baskı uyguladılar. Başvuru sahiplerinin, yönergeleri etkin bir şekilde takip ettiklerini ve bir suç işlemediklerini ispatlamak için her iki yılda bir DACA statülerini yenilemeleri gerekiyor. Bu kalıcı bir çözüm değildi ama daha önce kayıtdışı olan bazı gençler en azından "DACAmented" oldu (Gonzales, Terriquez ve Ruszczyk 2014); yani DACA sayesinde kayda girdiler. Bir basın açıklamasında, Başkan Obama şunları yazmıştı:

> Yıllar boyunca, her iki partiden politikacılar bu gençlere – gençlerimize– anne babanız sizi buraya çocukken getirdiyse, belirli bir süreyi aşkın burada yaşadıysanız ve üniversiteye gitmeye veya ordumuzda hizmet vermeye istekliyseniz,

> ülkede kalma ve vatandaşlık kazanma şansın olacak diyen bir yasa yazmak için birlikte çalıştılar. Ve benim Başkan olduğum yıllarda Kongreden bana böyle bir yasa tasarısı göndermesini istedim.
>
> Yasa tasarısı hiç gelmedi. Yetenekli, azimli, vatansever gençleri yalnızca ebeveynlerinin eylemleri nedeniyle tanıdıkları tek ülkeden kovmak mantıklı olmadığından, hükümetim, toplumumuza ve ülkemize katkı sunmaya devam edebilsinler diye sınır dışı etme uygulamalarının bu gençlerin üzerinde oluşturduğu baskıyla mücadeleye devam etti. Bunu hem Demokrat hem de Cumhuriyetçi başkanların katkısıyla oluşturulmuş ve bu konudaki takdir yetkisini savcılıklara veren köklü yasal ilkeye dayanarak yaptık. Çünkü göçmenlik icra dairelerimizin sınırlı kaynakları var ve bu kaynakları ülkemize yasadışı yollardan girerek bize zarar vermeyi planlayanları engellemek için kullanmamız daha mantıklı olacaktı. Bu sayede suçluların sınır dışı edilme oranı arttı. Somut nitelikleri karşılayan yaklaşık 800.000 genç insan ileriye dönük adımlar attılar ve sabıka geçmişi kontrollerini başarıyla geçtiler. Sonuç olarak Amerika daha da güçlendi.
>
> (Obama, 5 Eylül 2017)

DREAMer'ların yürütme organını gençleri sınır dışı edilmelerden kurtarması için yardım sağlamaya ikna etmekteki kısmi zaferi, hareketlerinin olumlu sonuçlarını gösterdi. DACA'nın onayıyla yaklaşık 553.000 "kayıtdışı genç" sınır dışı edilmekten iki yıllığına kurtulma hakkı kazandı.

DREAMer'lar, mesajlarını güçlü kılmak için çeşitli yöntemler geliştirdiler ve ABD vatandaşları üzerinde toplumsal çoğunluğun DACA'yı, DREAM Yasasını ve hatta göçmenlik reformunu desteklemesini sağlayacak kadar derin bir etkiye sahip oldular (Blitz 2017; *Washington Post*-ABC News anketi 2017). "Bound Dreamers," göçmenler adına sempatik bir ses çıkarmak amacıyla avukat örgütleri ve diğer siyasi müttefiklerle aynı çizgide buluşma stratejisi geliştirdi (Nicholls ve Fiorito 2015). Bu çerçeve, Latinlerle ilgili kötü yaftaları ortadan kaldırmak ve genç nesillerin toplum üzerindeki olumlu

etkilerini vurgulamak için kullanılıyor. Bir DREAMer şunu öne sürüyordu: "Bizler temelde göçmenlerle ilgili tüm kötü klişelere karşı koymak için onları çürütüyor ve iyi karakterli insanlar olduğumuzu gösteriyoruz" (Nicholls ve Fiorito 2015). Bu gençler kendilerini Amerikalı gibi hissediyorlar, ABD'de büyümüşler ve burayı tek evleri olarak biliyorlar. "Bound Dreamers," asılsız yaftaları ortadan kaldırma kampanyalarının yüzü olarak en iyi ve en parlak üyelerini kullanıyorlar (Nicholls 2015). Son olarak bu grup, yasadışılıklarının ellerinde olmadığını, çoğunun ABD'ye çocukken getirildiğini vurgulamaya odaklanmış durumda. DREAMer'lar tarafından yürütülen kampanyanın etkili olduğu ortaya çıktı ve çoğu vatandaş onları destekliyor. DREAMer'ların kendilerini olumlu bir şekilde tanıtma taktiği politikayı etkiledi ve DACA'nın oluşturulmasına yol açtı. Bazı DREAMer'lar şimdi kolejler, tıp fakülteleri ve hukuk fakültelerinden mezun oldu, doktora yaptılar, öğretmen, rahip veya papaz oldular ve DACA sayesinde çalışma hayatına girebildiler.

DACA'yı Sonlandırmak

Bununla birlikte 5 Eylül 2017'de Başkan Trump, programı şekillendirenin yürütme değil Kongre olması gerektiğini savunarak DACA'nın sonlandırıldığını duyurdu. DACA'nın yaklaşmakta olan sonunun duyurulmasından sonra, insanlar, Silikon Vadisindeki üst düzey yöneticilerinden Hollywood yıldızlarına, Demokratlardan Cumhuriyetçilere, göçmen aktivistlerinden üniversite rektörlerine kadar uzanan geniş bir yelpazeden isimler DACA ve göçmenlik reformunu savunan açıklamalar yaptı (Shear ve Davis 2017). Göçmenlerin sesinin duyulması umuduyla Beyaz Saray ile Adalet Bakanlığının önünde, ayrıca ABD'nin dört bir yanındaki şehirlerde protestolar düzenlendi.

Morali artırmak ve hareketi, gözlemcilerin nazarında daha görünür kılmak için halk yürüyüşleri çok önemliydi.

DREAMer'lar daha etkili bir mesaj göndermek ve üniversite kampüslerinde daha büyük protestolar yapılmasını sağlayabilmek için mezuniyet keplerini giyip sınıra giderek orada durma eylemi gibi kamusal alanda protesto yöntemlerine başvurdular. Göçmen Hakları Hareketi, ABD'deki kayıtdışı insanların insan haklarının korunması gerektiği savını başarılı bir şekilde savundu. Ülke çapındaki kamuoyu anketleri halkın geniş bir kesiminin ABD göçmenlik politikasını an itibariyle ülkede yaşayanlar için vatandaşlığa giden yollar açacak şekilde değiştirilmesini desteklediğini gösteriyor. Trump hükümetinin DACA'yı sona erdirme kararına rağmen Hareket daha da güçlendi. Başlangıçta DREAM Yasasına ve DACA'ya karşı çıkan kişiler şimdi bu düzenlemeleri destekleyen açıklamalar yapıyor. Daha önce göçmen hakları yasalarına karşı oy kullanan Cumhuriyetçi Parti mensubu yasa koyucular, artık kendi iradeleriyle kaçak yollardan ülkeye girmemiş çocukların zorla sınır dışı edilmemesi gerektiğine inanıyor. Nihayetinde DREAMer'lar Göçmen Hakları Hareketinin sesi ve yüzü haline geldi ve bu hareketin ilerlemesine büyük katkılar sunmaya devam ediyorlar.

Seyahat Yasakları

Trump 27 Ocak 2017'de İran, Irak, Libya, Somali, Sudan, Suriye ve Yemen'den gelen kişilerin ABD'ye girişini 90 günlüğüne, Suriye'den gelenlerinkini de süresiz olarak askıya alan 13769 Numaralı Yürütme Emrini uygulamaya koydu. Bu emir, ülke çapında protestoların patlak vermesine neden oldu.

Daha önce yeşil kart sahibi olanların ülkeye yeniden girişleri reddedildi. Bu da "doğu sahil şeridindeki havaalanlarında kargaşaya neden oldu" (Kocher 2017: 166). İlkin Afrika, Avrupa ve Ortadoğu'dan ABD'ye yapılan uçuşlar bu durumdan etkilendi. Listedeki ülkelerden gelenlerden ABD vatandaşı olmayanlar havalimanlarında tutuldu ve çoğu durumda, geldikleri ülkelere geri gönderildi. Haber medyası ve di-

ğer sosyal ağ platformları aracılığıyla birçok insanın ülkeye girmekte yaşadığı zorlukları gösteren haberler hızla yayıldı. Sınır dışı edilme kavramı hayata geçirilince ülke çapındaki protesto, yürüyüş ve eylemlerde "kitlesel bir hareketlilik" görülmeye başladı (Kocher 2017: 166).

29 Ocak 2017 tarihinde New York, Manhattan'da bulunan Battery Parkta yaklaşık 10.000 protestocunun katıldığı bir eylem düzenlendi. Taşınan binlerce pankartta "Burada mülteciler seviliyor" ve "Nefrete hayır, korkuya hayır" gibi sloganlar yazılıydı (Gordts, Miller, Abbey-Lambertz ve Wing 2017). Protestocular mültecilere duydukları sempatiyi kamuoyuna gösterdiler (Blitz 2017). Boston'daki Copley Meydanında sosyal medya üzerinden koordine edilen "#NoBanNoWall" ["#YasağaHayırDuvaraHayır"] mitingi için yaklaşık 10.000 kişi toplandı (Gordts, Miller, Abbey-Lambertz ve Wing 2017).

Washington DC'de protestocular, Beyaz Sarayın önünde, Trump'ın yasağını onaylamadıklarını ifade eden çok sayıda pankart açtılar ve Beyaz Sarayın önünde toplanan büyük bir grup "utan" diye bağırdı (Gambino vd 2017). Bu gösterinin ardından yaklaşık 8.000 kişi "işini yap" sloganını atarak Pennsylvania Bulvarından Kongre Binasına yürüdü (Gordts, Miller, Abbey-Lambertz ve Wing 2017).

Trump'ın yedi ülkeden ABD'ye göçü yasaklayan tartışmalı yürütme emrini imzalamasından iki gün sonra protestocular, çoğunun önceki hafta sonu Kadın Yürüyüşünde yaptığı gibi, Beyaz Sarayın önünde toplandı. Madison Guare bir gözlemci olarak şu satırları yazdı:

> Kalabalıklar uzun ve geçici bir tel örgüyle Beyaz Saraydan uzak tutulmuştu. İnsanlar ağaçlara çıkmıştı, duvarlara tırmananlar da vardı. Kalabalık, farklı kuşaklardan ve etnik kökenlerden oluşuyordu; kolej çocuklarından ibaret bir güruh değildi. Her katılımcı tel örgünün kendisine en yakın parçasını yeterince ittikten sonra bu engel aşıldı ve miting bir yürüyüşe dönüştü.

> Kalabalık Washington anıtına doğru yürümeye başladı ancak sonradan Kongre Binasına ve Trump Otele yöneldiler... Yanlarında bir gitar ve hoparlör getirmiş bir grup kadınla karşılaştık. Şarkılar söyleyerek kalabalığa önderlik ettiler. Yavaş yavaş, "This Land is Your Land" ["Bu Topraklar Sizin Toprağınız"] şarkısı "Utan!" diye bağıranların sesini boğmaya başladı! Kalabalığın tavrının değişimi duymak ve hissetmek güçlü bir deneyimdi.

Protest müzik, bu çatışmacı eylemlerde önemli bir rol oynar (DeMent 2017). Bu çatışmacı performanslarda, Trump'ın seyahat yasaklarını ve ABD-Meksika sınırı boyunca mevcut sınır çitlerini genişletme önerisini protesto etmek için "Yasağa Hayır, Duvara Hayır" sloganı kullanılıyor.

Dallas-Fort Worth, Miami, Los Angeles, Detroit ve Portland gibi birçok şehrin havaalanları ilave protestoları bildirdi (Gambino vd 2017). Google gibi büyük şirketlerin çalışanları yasağa karşı dünya çapında grevler düzenledi (Bright 2017).

New York, Brooklyn'deki federal mahkeme, ülkelerine hemen geri dönemeyecek durumda olan mülteciler için "acil durum izni" verilmesi kararı aldı. Başsavcı Vekili, Amerika Birleşik Devletleri vatandaşlarını korumak için çıkarılmış yasaları uygulamayı reddettiği gerekçesiyle birkaç gün sonra işinden kovuldu. Bu eylem daha fazla hareketi Trump yönetiminin aleyhinde konuşmaya itti.

Yasak nedeniyle uluslararası öğrenciler, sanatçılar, biyoteknoloji yöneticileri, araştırmacılar ve biliminsanlarının hareket kabiliyetleri sınırlandı (Carroll 2017). Geçerli ABD vizesine sahip olmalarına rağmen dünyanın dört bir yanındaki araştırmacılar denizaşırı ülkelerde mahsur kaldılar (Nature 2017). Çok sayıda üniversite seyahat yasağını protesto etmek için birleşti. Yaklaşık 600 okul, ülke çapındaki yükseköğretim kurumlarının mevcut ve gelecekteki öğrencilerinin durumuyla ilgili endişelerini ifade etmek için bir mektup imzaladı (Redden 2017).

Clemson Üniversitesinde üç profesör, Yürütme Emrine daha kişisel bir şekilde karşı çıkmayı seçti. Kampüste altı günlük bir açlık grevi düzenleyerek farkındalığı artırmayı ve yalnızca Clemson yönetimine baskı yapmayı değil, aynı zamanda seyahat yasağına karşı daha güçlü çabalar göstermeleri için diğer üniversitelere de ilham vermeyi umuyorlardı (Redden 2017). Profesörler bunu yaparken pek çok uluslararası öğrencinin Amerika Birleşik Devletleri'nde yükseköğrenim görme fırsatını engelleyen bu emri geçersiz kılmayı amaçlıyorlardı.

Baştaki seyahat yasağı sürekli protestolara yol açtı ve mahkemeler, yasağın ağırlıklı olarak vatandaşlarının çoğunluğu Müslüman olan ülkeleri hedef aldığı için anayasal olup olmadığını sorguladılar. 6 Mart 2017'de Başkan Trump, 13769 Numaralı emrin yerine başka bir Yürütme Emri çıkardı. Bu yeni düzenleme ağırlıklı olarak vatandaşlarının çoğunluğu Müslüman olmayan ülkeleri içeriyordu. İtirazlar ve protestolar azaldı. Yine de ülke çapındaki siviller, 13769 Numaralı Yürütme Emriyle ilgili görüşlerini dile getirmek için bir araya geldi. Bu protestolar Trump'ın baştaki Yürütme Emrinin hükümlerini değiştirmesinde etkili oldu. Mültecilere ve göçmenlere verdiği destekle bu protestolar, Göçmen Hakları Hareketinin üzerine inşa edilmiş ve onun güçlenmesini sağlamıştır. Toplumsal hareketler, demokrasinin hayati bir yönüdür; halkı ve hakkı gözetmeyen hükümet girişimlerinin frenlenmesine yardımcı olur.

Aile Bireylerini Birbirinden Ayırmayın

2018 yazında Trump'ın sınıra getirilmiş aileler sınır görevlilerine bildirimde bulunsa ve sığınma talep etse bile reşit olmayanların ailelerinden ayrılmasını da kapsayan güya "Sıfır Tolerans Politikasının" göçmenlik üzerindeki gerçek sonuçlarının görülmesinden sonra halkta bir tepki oluştu. Öyle bir hareketlilik ve medya baskısı vardı ki 20 Haziranda

Trump bu uygulamaya son verilmesini emreden bir yürütme emrini imzaladı ama yine de pek çok aile hâlâ parçalanmış durumda ve bu uygulamalara karşı derin bir hoşnutsuzluk olduğunu gösteren çatışmacı gösteriler devam ediyor. 30 Haziran 2018'de ülke genelinde mitingler gerçekleşti. 28 Haziran 2018'de Demokrat Parti aktivistleri ve Kadın Yürüyüşünü düzenleyenler bir Senato binasında sivil itaatsizlik yaparak oturma eylemi düzenlediler ve bunun sonucunda yüzlerce protestocu tutuklandı. Battaniyelere sarınmak yerine sınırdaki bekleme kamplarındaki göçmenlere destek vermek için onlara verilen alüminyum folyo örtülerin aynısını kullanan protestocular söyledikleri şarkıların yanında bir de şu sloganları attılar:

Önemsiyoruz, ellerini aç!

İtaatsizlik ediyoruz!

ICE'yi kaldırın!

Hey hey, ho ho Meksika'dakilerden Filistin'dekilere tüm duvarlar yıkılmalı. Hey hey, ho ho tüm duvarlar yıkılmalı!

Yasağa Hayır, Duvara Hayır!

Sonuç

Göçmen Hakları Hareketinin zaferleri, Amerika Birleşik Devletleri'nde kapsamlı göçmenlik reformunun başarıyla geçmesinden önceki 10 yıllık durgunluktan sonra çıkartılan DACA'yı içeriyor. Hareket artan göçmen karşıtı söylemler, sınır dışı edilme tehditleri, göçün suç sayılması ve sınır güvenlik güçlerinin yanıltıcı bir şekilde birleştirilmesi, göçün durdurulması ve sınırda duvar inşa edilmesi gibi olumsuzluklara rağmen devam ediyor (Castañeda 2019). Göçmen Hakları Hareketi muhtemelen ABD topraklarında ikamet eden ve ABD'yi evi olarak gören tüm insanlara af verilinceye kadar devam edecek. Yasadışı hale getirme, Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan insanların yaklaşık %3'ünü dışlıyor ve

sömürüyor. Göçmen Hakları Hareketi, vatandaşlar ve vatandaş olmayanlar arasındaki kategorik eşitsizlikleri azaltmayı amaçladığı için yurttaşlık hakları ve demokrasiyle ilintilidir.

Şimdi bu kitapta oluşturulan Toplumsal Hareketler çerçevesinden bakarak ABD'deki Göçmen Hakları Hareketini kısaca analiz edeceğiz. "Toplumsal hareket kampanyası" pek çok göçmen hakları aktivistinin sergilediği çatışmacı performanslarda ve göçmenlerin statülerini ve haklarını belirleyen mevzuatı denetleyen politikacıları ve politika yapanları hedef alan iletişim kampanyalarında açıkça görülüyor. Bu noktada aynı zamanda "toplumsal hareketler repertuarı" da söz konusudur. Ülkenin dört bir yanındaki göçmen grupları ve destekçileri protestolar, yürüyüşler ve açlık grevleri düzenlediler; yürütülen mücadele ve adalet talepleri konusunda halkı eğitmek için medyayla temas kurdular. Destekçiler hızı arttırmak, farkındalık yaratmak ve taleplerini yerel, eyalet ve federal düzeylerde duyurmak için çeşitli siyasi eylem biçimlerine başvuruyorlar. DBSB göstergeleri de Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Göçmen Hakları Hareketi boyunca çeşitli biçimlerde var olmuştur. Sınırdaki protestolarda mezuniyet cübbeleri giymek (Değerlilik), mitinglerde ve afişlerde ortak tezahüratlar ve ortak sloganlar kullanılması (Birlik), yüz binlerce katılımcıyla protestolar düzenlemek (Sayı), göçmenler için tutuklanma ve sınır dışı edilme riskinin ortaya çıkmasına neden olan kongre üyelerinin çalışma ofislerinde oturma eylemleri düzenlemek (Bağlılık), bütün bunlar ülke çapındaki hareketin bütünlüğünü ve kaynaşıklığını ortaya koyuyor.

IRCA'nın yürürlüğe geçişinden bu yana göçmenler ve göçmen hakları destekçileri özellikle DACA'nın yürürlükten kaldırılması talebi gibi acil durumlarda, ülke çapında işbirliği yaptılar. Göçmen Hakları Hareketi yalnızca Senatör Kamala Harris (D-CA) gibi tanınmış ilerici politikacılar veya ünlüler tarafından desteklendiği için tanınmamaktadır. Aksine bu hareket bizzat göçmenler tarafından yürütülmekte

ve organize edilmektedir; göçmenler genellikle bu hareketin gerçek liderleri ve kahramanlarıdır. 1980'lerden bu yana göçmen hakları için yapılan organizasyon sayısı ve protesto performansı, bu toplumsal hareket kampanyasının direncini ve gücünü ortaya koymaktadır. Söz konusu hareket toplumsal hareket olarak adlandırılması için gereken tüm kriterleri karşılamıştır; bu nedenle Göçmen Hakları Hareketinin güçlü uluslararası bağlantılara ve aktörlere sahip, tam teşekküllü çağdaş ve süreğen bir toplumsal hareket olduğunu söyleyebiliriz.

Referanslar

Alvarez, R. Michael ve Tara L. Butterfield. 2000. "The Resurgence of Nativism in California? The Case of Proposition 187 and Illegal Immigration." *Social Science Quarterly* 81(1): 167-79.

Blitz, Brad. 2017. "Another Story: What Public Opinion Data Tell Us About Refugee and Humanitarian Policy." *Journal on Migration and Human Security* 5(2): 379-400.

Bright, Jake. 2017. "Trump's First Weeks in Office Have Politicized the Tech Industry," 7 Şubat, TechCrunch; 5 Mart 2018'de alındı (https://techcrunch.com/2017/02/07/trumps-first-weeks-in-office-have-politicized-the-tech-industry/).

Carroll, John. 2017. "Biotech Bosses Protest Trump's Travel Ban," 7 Şubat, Science. 5 Mart 2018'de alındı (www.sciencemag.org/news/2017/02/biotech-bosses-pro test-trump-s-travel-ban).

Castañeda, Ernesto ve Lesley Buck. 2011. "Remittances, Transnational Parenting, and the Children Left Behind: Economic and Psychological Implications." *The Latin Americanist* 55(4): 85-110.

Castañeda, Ernesto. 2013a. "Living in Limbo: Transnational Households, Remittances and Development." *International Migration* 51(s1): 13-35.

——. 2013b. *Waiting for Real Reform: How Half-Way Measures Leave Immigrants in Limbo and Deprive America of Their Talents*, Cambridge, MA: Scholars Strategy Network.

——. 2018. *A Place to Call Home: Immigrant Exclusion and Ur-*

ban Belonging in New York, Paris, and Barcelona, Stanford, CA: Stanford University Press.

——. 2019. *Building Walls: Excluding Latin People in the United States*, Lanham, MD: Lexington.

Center for Immigration Policy. 2012. "Who and Where the Dreamers Are, Revised Estimates." Washington, DC: American Immigration Council.

CPS. 2018a. "Current Population Survey 2016 the Hispanic Population in the United States: 2016. Table 1. Population by Sex, Age, Hispanic Origin, and Race." Washington, DC: U.S. Census Bureau.

CPS. 2018b. "Current Population Survey 2018: Population by Nativity-Detailed." Vol. Washington, DC: U.S. Census Bureau.

Délano Alonso, Alexandra. 2017. "Sanctuary Campus: Resistance and Protection within and Beyond the University." *The Avery Review* 21.

DeMent, Iris. 2017, "A Year of Protest Songs from Athens and Beyond." Atina, GA: Flagpole. 5 Mart 2018'de alındı (http://flagpole.com/music/music-features/2017/11/01/a-year-of-protest-songs-from-athens-and-beyond).

Dorf, Michael C. ve Sidney Tarrow. 2014. "Strange Bedfellows: How an Anticipatory Countermovement Brought Same-Sex Marriage into the Public Arena." *Law & Social Inquiry* 39(2): 449-73.

Fuchs, Chris. 2017, "Original Dreamer Still Fights for Undocumented Immigrants 16 Years after First Dream Act," NBC News. 1 Ağustos 2018'de alındı (www.nbcnews. com/news/asian-america/original-dreamer-still-fights-undocumented-immigrants-16-years-after-first-n740491).

Gambino, Lauren, Sabrina Siddiqui, Paul Owen ve Edward Helmore. 2017. "Thousands Protest against Trump Travel Ban in Cities and Airports Nationwide." *The Guardian*.

Garcia Rodriguez, Marisa C. 2014. "Mediated Narratives on Citizenship, Immigration, and National Identity: The Construction of Dreamer Identities in Public Discourse Surrounding President Obama's 2012 Deferred Deportation Announcement." 3641212 doktora tezi, The University of New Mexico, Ann Arbor. ProQuest Dissertations & Theses Global'den alındı.

Gelatt, Julia ve Saralı Pierce. 2018. "The Trump Immigration

Plan: A Lopsided Proposal." Washington, DC: Migration Policy Institute.

Gonzales, Roberto G, Veronica Terriquez ve Stephen P Ruszczyk. 2014. "Becoming Dacamented: Assessing the Short-Term Benefits of Deferred Action for Childhood Arrivals (Daca)." *American Behavioral Scientist* 58(14): 1852-72.

Gonzales, Roberto G. ve Leo R. Chavez. 2012. "'Awakening to a Nightmare:' Abjectivity and Illegality in the Lives of Undocumented 1.5-Generation Latino Immigrants in the United States." *Current Anthropology* 53(3): 255-81.

Gonzales, Roberto G. 2015. *Lives in Limbo: Undocumented and Coming of Age in America.* Oakland, CA: University of California Press.

Gordts, Eline, Hayley Miller, Kate Abbey-Lambertz ve Nick Wing. 2017. "Protests against Trump's Executive Order Don't Let Up," 29 Ocak, *The Huffington Post.* (www.huffingtonpost.com/entry/trump-executive-order-protests_us_588e2c36e4b08a14f7e69de4).

Hines, Barbara. 2002. "So near yet So Far Away: The Effect of September 11th on Mexican Immigrants in the United States." *Texas Hispanic Journal of Law and Policy* 8: 37-79.

Kauffman, Gretel. 2016. "The New Face of the Sanctuary Movement: College Campuses." *The Christian Science Monitor.*

Kelly, Mary Louise ve Cecilia Lei. 2018. "The Original Dreamer Recalls All Pervasive' Fear as an Undocumented Child" *All Things Considered.* Washington, DC: NPR. 1 Ağustos 2018'de alındı (www.npr.org/2018/06/20/622002025/the-original-dreamer-recalls-all-pervasive-fear-as-an-undocumented-child).

Kocher, Austin. 2017. "The New Resistance: Immigrant Rights Mobilization in an Era of Trump." *Journal of Latin American Geography* 16(2): 165-71.

Lukinbeal, Chris ve Laura Sharp. 2015. "Performing America's Toughest Sheriff: Media as Practice in Joe Arpaio's Old West." *GeoJournal* 80(6): 881-92.

McAdam, Doug. 1999. *Political Process and the Development of Black Insurgency, 1930-1970*, Chicago, IL: The University of Chicago.

Menjívar, Cecilia. 2006. "Liminal Legality: Salvadoran and Gua-

temalan Immigrants' Lives in the United States." *American Journal of Sociology* 111(4): 999-1037.

Mohamed, Heather Silber. 2017. *The New Americans? Immigration, Protest, and the Politics of Latino Identity*. Lawrence, KS: University Press of Kansas.

Nature. 2017. "Keep Science on Track." *Nature* 542(7640): 137.

Nicholls, Walter J. 2013. *The Dreamers: How the Undocumented Youth Movement Transformed the Immigrant Rights Debate*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Nicholls, Walter J. ve Tara Fiorito. 2015. "Dreamers Unbound: Immigrant Youth Mobilizing." *New Labor Forum* 24(1): 86-92.

Obama, Barack. 2017. Statement regarding DACA, 5 Eylül 2017. Facebook.

Passel, Jeffrey S., D'Vera Cohn, Jens Manuel Krogstad ve Ana Gonzalez-Barrera. 2014. "As Growth Stalls, Unauthorized Immigrant Population Becomes More Settled." Vol. *Hispanic Trends Project*. Washington DC: Pew Research Center.

Prieto, Greg. 2018. *Immigrants under Threat: Risk and Resistance in Deportation Nation*. New York: New York University Press.

Redden, Elizabeth. 2017, "Professors Fast to Protest Trump Ban." Washington, DC: *Inside Higher ED*. 5 Mart 2018'de alındı (www.insidehighered.com/news/2017/02/07/clemson-professors-fast-pressure-university-take-stand-against-entry-ban).

Romero, Mary. 2011. "Are Your Papers in Order: Racial Profiling, Vigilantes, and America's Toughest Sheriff." *Harvard Latino Law Review* 14: 337.

Schwiertz, Helge. 2016. "Transformations of the Undocumented Youth Movement and Radical Egalitarian Citizenship." *Citizenship Studies* 20(5): 610-28.

Shear, Michael D. ve Julie Hirschfeld Davis. 2017. "Trump Moves to End Daca and Calls on Congress to Act." *The New York Times* 5 Eylül.

Snow, David A. ve Robert D. Benford. 1988. "Ideology, Frame Resonance, and Participant Mobilization." *International Social Movement Research* 1: 197-217.

Taylor, Verta, Katrina Kimport, Nella Van Dyke ve Ellen Ann Andersen. 2009. "Culture and Mobilization: Tactical Repertoi-

res, Same-Sex Weddings, and the Impact on Gay Activism." *American Sociological Review* 74(6): 865-90.

Tilly, Charles. 2002. *Stories, Identities, and Political Change*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

——. 2005. *Identities, Boundaries, and Social Ties*, Boulder, CO: Paradigm Publishers.

United We Dream. 2016, "Our History." Washington, DC: United We Dream. 28 Kasım 2016'da alındı (https://unitedwedream.org/about/).

Vargas, Jose Antonio. 2011. "My Life as an Undocumented Immigrant." *The New York Times*. New York 22 Haziran.

Voss, Kim ve Irene Bloemraad. 2011. *Rallying for Immigrant Rights: The Fight for Inclusion in 21st Century America*. Berkeley, CA: University of California Press.

Washington Post-ABC News anketi. 2017, "Immigration, DACA, Congress and Compromise." 20 Ekim. Washington, DC: Washington Post. 18 Nisan 2018'de alındı (www.washingtonpost.com/page/2010-2019/WashingtonPost/2017/09/25/ National-Politics/Polling/release_491.xml).

Waugh, Anna. 2013. "Gay, Undocumented and Unashamed." *Dallas Voice* (www.dal lasvoice.com/gay-undocumented-unashamed-10157604.html).

Zatz, Marjorie S. ve Nancy Rodriguez. 2015. *Dreams and Nightmares: Immigration Policy, Youth, and Families*. Oakland, CA: University of California Press.

Zimmerman, Arely M. 2011. "A Dream Detained: Undocumented Latino Youth and the Dream Movement." *NACLA Report on the Americas* 44(6): 14-17.

10

%1'E MEYDAN OKUMAK

Indignados ve Occupy Hareketleri

Ernesto Castañeda[1]

Toplumlar ve toplumsal hareketler nadiren ulusal sınırlar içinde kalır. Bununla beraber yalnızca siyasi bir birimin bugünkü sınırları içinde meydana gelen olayları ve süreçleri incelediğimizde sıklıkla "metodolojik milliyetçilik"le meşgul oluruz (Wimmer ve Glick Schiller 2002). Toplumların günümüzün siyasi sınırlarıyla mükemmel bir şekilde haritalanması fikri, sosyal bilimlerin önüne çıkan zararlı bir varsayımdır (Tilly 1984). Gerek tarihte gerekse bugün, toplumsal hareketler genellikle ulusaşırıdır. İddiaları, hedefleri, taktikleri ve hatta aktivistleri siyasi sınırlar gözetmeksizin bir yerden bir yere hareket etmektedir. Bu bölüm Occupy Wall Street [Wall Street'i İşgal Et] hareketinin uluslararası kökenlerine ve bu hareketin nasıl New York'un ötesine doğru genişleyip yayıldığını inceliyor (Halvorsen 2012).

Indignados

İspanya'nın Avrupa Birliğine girişi, özellikle Madrid, Kuzey İspanya, Katalonya, Akdeniz kıyılarının ve adalarının sanayi,

[1] Jennifer Linsenmeyer ve Maura Fennelly araştırma ve edisyonda yardımcı olmuştur.

turizm ve gayrimenkul piyasalarında bir patlama yarattı. Yıllar süren ekonomik büyümenin ardından, ekonomi bir mali kriz nedeniyle 2007'de küçüldü. Hükümet bankaları kapattı ve bir dizi kemer sıkma politikası belirledi. Sosyal programlarda yapılan büyük ve ani kesintiler İspanyolları öfkelendirdi (Berglund 2017: 318; Hayes 2017; Mylonas 2014).

Sendikalar çalışma yasalarında önerilen değişikliklere karşı çıkarak 29 Eylül 2010'da genel grev düzenledi (Peterson, Wahlström ve Wennerhag 2015). Grev boyunca yapılan mitingler ve yürüyüşler aktivistleri bir araya getirdi. Democracia Real YA! (Gerçek Demokrasi Şimdi!), Juventud sin Futuro (Geleceği Olmayan Gençlik), No les Votes (Onlara Oy Verme) ve La Plataforma de los Afectados por la Hipoteca (Mortgage Mağdurları Grubu) gibi yeni gruplar 15 Mayıs 2011'de İspanya'nın dört bir yanındaki insanları şehirlerinin meydanlarında protesto gösterileri düzenlemeye çağırdı (Colau ve Alemany 2012; de Andrés, Campos ve Zapata 2015; Suarez 2017). Bu "15M" organizatörleri, Tunus ve Mısır'daki son olaylardan ilham alan bir #İspanyolDevrimi ilan ettiler (Taibo vd 2011).

Vatandaşlar maddi sıkıntılarından dolayı hemen ulusal hükümeti suçladılar. Hareketin etkili isimlerinden José Luís Sampedro, sosyalist hükümeti "İspanya'nın karşı karşıya kaldığı ekonomik ve toplumsal sorunların nedeni" olarak suçladığı neoliberal politikalara bir alternatif sunmadığı için eleştirdi (Hughes 2011: 410).

15 Mayısta Barcelona ve Madrid'de 15.000'den fazla insan yürüdü. Barcelona'da plan, Katalonya Parlamentosuna yürümek ve ardından şehrin ana meydanlarından biri olan Katalonya Meydanını işgal etmekti. Madrid'deki plansa basitçe Plaza del Sol olarak bilinen halka açık büyük meydana yürümekti. Ancak miting sırasında bir protestocu kitleye geceyi Plaza del Sol'da geçirme çağrısı yaptı (Abellán, Sequera ve Janoschka 2012; Romanos 2016; Taibo vd 2011). Madrid'le birlikte diğer şehirlerde o gece çadırlar kuruldu (Cabal 2011: 15). Halka açık bir meydanda çadır kurma önerisi geçmişte

Mısır'daki Tahrir Meydanında ve Apartheid karşıtı gösterilerde kullanılan taktiğe benziyordu (Castells 2015).

Katılımcılar bunu 15M hareketi olarak adlandırdı çünkü 15 Mayıstaki iddialı gösterilerle başladı. Yine de medya hareketi ciddiye almadı ve katılımcıları *Los Indignados* yani Kızgınlar veya Öfkeliler diye adlandırdı. Bu terim bazen, Nazi toplama kampından sağ kurtulmayı başarmış antifaşist Fransız direniş savaşçısı Stéphane Hessel'in, insanları adaletsizliklere karşı öfkelenmeye ve toplumsal hareketlerde aktif olmaya çağırmak için dağıttığı bir broşürüne atıfta bulunmak için kullanıldı (Hessel 2011). Bazı katılımcılar bu lakabı gururla benimsemişlerdir (Taibo vd 2011). Diğerleri, terimin katılımcıları mantıksız, duygusal, kızgın ve herhangi bir açık talep ya da meşru şikâyetleri olmaksızın öfkelenen kişiler olarak çerçevelemek için kullanıldığını düşünüyordu (Eklundh 2014).

Uluslararası medya harekete dair iddiaların, ülkedeki yüksek işsizliğin, sosyal hizmetlerde yaşanan kesintilerin ve yolsuzlukla ilgili şikâyetlerin üzerinde durdu. İspanyol kurumsal medyası hareketi reddetti ve onu tehlikeli, yıkıcı ve antidemokratik diye nitelendirdi. Başlangıçta çadır alanını kirli, sağlığa zararlı ve aleni bir bela olarak tanımladı (Castañeda 2012: 313-14). İspanyol uzmanlar işgallerin bir faydasının veya yasal dayanağı olmadığından şikâyet ettiler ve polise "meydanları temizlemesi" çağrısında bulundular (Sevilla-Buitrago 2015: 95). İki eleştiri daha vardı. Önceki bölümlerde demokrasilerde toplumsal hareketlerin canlılığına dair yaptığımız tartışmaların aksine bazı İspanyol uzmanlar 15M hareketinin seçim kampanyalarının dışında kaldığı ve/veya somut bir talepleri olmadığı için antidemokratik olduğunu iddia edecek kadar ileri gitti (Eklundh 2014). Yine de önümüzdeki sayfalarda tartışacağımız gibi, hareketin katılımcıları bir dizi kapsamlı talep hazırladılar, demokratik süreçleri merkezi hale getirdiler ve meclise katılım teknikleri geliştirdiler. Böylece kamuoyu kısa bir süre sonra hareketi desteklemeye başladı.

Talepler

Bu toplumsal hareket kampanyasının 22 Mayıstaki İspanya ulusal seçimlerinden sadece bir hafta önce, 15 Mayısta başlaması tesadüf değildi. İnsanlar ekonomik bir krizin ortasındayken solun veya sağın ekonomik önerileri arasında geçerli bir alternatif göremediler. O zaman iktidarda olan ve neoliberal düşüncenin etkisindeki sosyalist parti de dahil olmak üzere çoğu büyük parti ilave kemer sıkma politikaları uygulanmasını önerdi. Bu partiler, sadece İspanya'daki büyük şirket ve işletmelerin yabancı sermayeye erişimini sürdürmesine yarayacak ama İspanyol halkını olumsuz etkileyecek yapısal düzenlemeler ve bütçe kesintileri yapmaları için Ulusaşırı yatırımlar, ulusaşırı şirketler, Uluslararası Para Fonu (IMF), Avrupa Birliği ve Avrupa Merkez Bankası tarafından baskı altına alınmışlardı.

2011'de genel işsizlik oranı %21 olurken bu oran 24 yaşın altındakilerde %43,6'e kadar çıkmıştı (INE 2011). Üniversite mezunu kesim, onlara iş sunamayan eşitsiz bir sisteme karşı harekete geçti (Castañeda 2012: 309-10). Hareketin en aktif insanlarının çoğu gençti ve işsizlik, istihdam eksikliği, yoksulluk, evsizlik ve göçmen emeğinin sömürülmesi gibi sorunlara sunulan seçim çözümlerini eleştirdikleri için o yıl oy vermemeyi tercih ettiler. Onun yerine, Haziran 2011'de gözlemlediğim gibi, insanlar Barcelona'nın kalbindeki Katalonya Meydanında oluşturulan derme çatma topluluk merkezinde talepler oluşturdu ve bu sorunları tartıştı. Katılımcılar talep ve öneriler oluşturdukça toplu tartışmalar yaşandı. Genel kurullar kuruldu, orada bulunanlar talepler üzerinde fikir birliği oluşturmaya çalışırlarken, sorunları dile getirmelerine ve daha fazla tartışma ve uzlaşmaya vararak sonraki adımlar konusunda görüş bildirmelerine izin verildi. Katılımcılar doğrudan demokrasiyi kısmen dolaylı, temsili demokrasiye yönelik bir eleştiri olarak yürürlüğe soktular. Ayrıca katılımcıların büyük bir çoğunluğu, halkın

çıkarlarından ziyade kurumsal çıkarları koruduğuna inandıkları kimi politikalara da karşı çıktılar (Castañeda 2012: 312).

20 ve 22 Mayıs 2011'de hareketin Madrid'deki Genel Kurulu, aşağıda sıralanan bir talep listesi *(cahier de doléances)* üzerinde anlaştı:

- Seçim yasaları orantılı temsili içerecek şekilde değiştirilsin.
- Barınma, sağlık ve laik halk eğitimi gibi İspanyol anayasal hakları sağlansın.
- AB genelinde yükseköğretimi standartlaştırmak için Bologna Süreci kaldırılsın.
- Uluslararası sermaye transferleri vergilendirilsin.
- Vergi cennetleriyle mücadele edilsin.
- Düşük gelirlilerden daha az vergi alınsın.
- Kamu hizmetleri ve kamu altyapısının kalitesi yükseltilsin.
- Ucuz ve verimli toplu ulaşım imkânları sağlansın.
- Evrensel sosyal hizmet imkânları sunulsun.
- Bilimsel araştırmanın kamu tarafından finanse edilmesi sürdürülsün.
- Bankalar üzerinde daha fazla kamu kontrolü kurulsun.
- Çevrimiçi iletişim üzerindeki gözetleme veya sansürleme sonlandırılsın.
- Bilgi ve basın özgürlüğü garanti altına alınsın.
- Vatandaşların yaşam kalitesi için önemli sonuçları olan kamu politikalarının uygulanmasına ilişkin yerel, ulusal veya Avrupa düzeyinde referandumlar düzenlensin.
- Askeri harcamalar azaltılsın.

(Cabal 2011: 10-16)

Sonraki toplantılar ve komitelerde daha ayrıntılı politika önerileri geliştirildi. Bu nedenle 15M'nin somut bir talep listesine sahip olmadığı iddiası yanlıştır.

Sonuçlar

Barcelona Polis Teşkilatı (Guàrdia Urbana) ve Katalan Mossos d'Esquadra polisinin ortak bir operasyonu 27 Mayıs 2011'de kampçıları yerlerinden çıkartmaya çalıştı. Gerekçeyse meydanın hijyenik nedenlerle temiz olması için kampın boşaltılması gerektiğiydi. Polis çadırları söktü ve özel mülkleri tahrip etti. Meydanda uyuyan insanları ve barışçıl protestocuları uzaklaştırmak için fiziksel güç kullanıldı, 121 kişi yaralandı (Carranco 2011). Pek çok gözlemci ve gazeteci, polisin bu provokatif eylemlerine kızdı ve kampı daha gür bir sesle desteklemeye başladı. Kısa süre sonra İspanyol halkının çoğu 15M hareketinin taleplerini kabul etti ve o zamandan beri çoğu kamuoyu araştırması, hareketin taleplerinde yaygın bir uzlaşı olduğunu gösteriyor (Assiego 2013; Calvo, Gómez-Pastrana ve Mena 2011).

Yerleşik partilere karşı Indignados kampanyasının beklenmedik ve büyük ölçüde öngörülemeyen bir sonucu, başta Podemos olmak üzere yeni siyasi partilerin oluşumuydu (Guedán 2016; Tormey ve Feenstra 2015). Podemos hızlı bir şekilde büyüyen ve kongrede birçok sandalye ve yerel yönetimde önemli görevler kazanan yeni bir sol partiydi (Chironi ve Fittipaldi 2017; Rodon ve Hierro 2016) ve seçimlere katılımı arttırmıştı (Galais 2014). Eski 15M katılımcıları bu partide görev almaya başladı. Bu yeni partiler halkın desteğini kazanmıştı. 2015'te hem Barcelonalı hem Madridli seçmenler belediye başkanı olarak solcu ve aktivist kadın adayları seçtiler. İlerici Manuela Carmena seçime Ahora Madrid koalisyonuyla birlikte girdi. PAH'ın kurucu ortaklarından biri olan ve 15M'de aktif rol alan Ada Colau, Katalanya'da yeni Barcelona en Comú –Ortak Barcelona– partisiyle birlikte çalıştı.

Dolayısıyla 15M sendikalara ve siyasi partilere radikal bir şekilde karşı çıkarken Podemos'un sözcüsü ve liderlerinden biri olan siyasetbilimi profesörü Pablo Iglesias gibi kişiler, kurumları değiştirmenin en iyi yolunun onların için-

de olmak olduğunu düşünüyor (Guedán 2016: 28). Hatta bazı anarşistler ve özgürlükçüler bile seçimlere katılmayı tercih ettiler ve Castelló in Movement gibi yerel partiler kurdular (Ordóñez, Feenstra ve Franks 2018).

Emsaller ve Yenilikler

Vatandaşlardaki bu demokratik davranış patlaması nereden geldi? 15M hareketinde sosyal medyanın rolüne çok vurgu yapılmıştır (Castells 2015);

> 15M hareketinin bellibaşlı başarılarından bazıları –hareketlerin organize edildiği ve yayıldığı yer olan– sosyal medya sayesindeki konsolidasyon kapasitesi, yeni medyada haber üretme yeteneği ve ana akım medya üzerindeki etki gücüdür.
>
> (Casero-Ripollés ve Feenstra 2012: 71)

Sosyal medya, katılımı ve iletişimi kolaylaştırdıysa da 15M hareketini başlatan güç değildi. Araştırmalar hareketin önceki işçi örgütlerinden ve sınır dışı etmeye karşı örgüt gibi toplumsal hareketlerden, Plataforma de Afectados por la Hipoteca PAH (Flesher Fominaya 2015; Peterson, Wahlström ve Wennerhag 2015), Meksika'daki neoZapatista hareketinden, Küresel Adalet Hareketinden (Rovira Sancho 2009), İspanya'daki halk meclisleri kültüründen (Flesher Fomin aya 2015) ve ayrıca çeşitli eşitsizlikler ve yabancı düşmanlığıyla mücadele eden yerel hareketlerden etkilendiğini gösteriyor.

Barcelona'daki aktivistler 1990'lardan beri ekonomik küreselleşmeye ve küçük faşist neonazi çetelerine karşı Zapatistaların ve göçmen haklarının desteklenmesi için örgütlenmekteler (Salas 2003). Öğrencileri, sanatçıları ve yoksulları barındırmak için boş binaları işgal etmeyi başardılar. Benzer şekilde Indignados hareketinin destekçileri de yerel barınma mücadelelerini adalet talebi için oluşan küresel hareketlerle ilişkilendirecek şekilde bazı halka açık yerleri

işgal etme eylemleri düzenlediler. Onlar için, Katalonya Meydanı gibi kamusal alanları işgal etmenin ardında medyada ve kamuoyunda görünür olmak dahil başka nedenler olduğu da açık (Castañeda 2012: 313). Bunlar sadece Tahrir'den değil, ayrıca 1960'larda üniversite politikalarını protesto eden oturma eylemlerinden ve 1980'lerde Güney Afrika'da Apartheid sistemine karşı gecekondu mahallelerinde yapılan protestolardan da ödünç alınmış eylemlerdir (Andrews ve Biggs 2006; Soule 1997, 1999).

Occupy Wall Street

15M kampları temizlendikten kısa bir süre sonra aktivistler, New York'un finans bölgesi Wall Street'in yakınlarındaki Zuccotti Parkta kamp kurdu. 17 Eylül 2011'de başlatılan bu eylemi, kamptakiler "Occupy Wall Street" diye adlandırdı ve eşitsizliğe karşı "Amerika Birleşik Devletleri'nde 100'den fazla, dünya çapındaysa 1.500'den fazla şehre yayılan protestolar" (#OWS 2018) başlattılar. Hareket, küresel ekonomik krizin ortasında, nüfusun %1'inin artan zenginliğini ve iktidarını ve buna karşı tepki vermekte başarısız olan seçilmiş politikacıları eleştiriyordu (Alvaredo vd 2013; Atkinson, Piketty ve Saez 2011; Stiglitz 2003).

İspanya'da olduğu gibi, ana akım medya ilk olarak Occupy Wall Street (OWS) eylemini yıkıcı, üzerinde düşünülmemiş ve demokratik olmadığı için reddetti. Pek çok uzman, bu kampçıların belirli talepleri olmadığını veya gerçek alternatifler sağlamadığını savundu. Başka bir yerde de belirttiğim gibi, bu sadece yanlış bir iddia değil, aynı zamanda mağdur bir grubun taleplerini, ancak tavsiyeler veya politika önerileriyle birlikte standart usulle sunduğu takdirde ciddiye alınabileceğini ima etmektedir. Bu yaklaşım aynı zamanda, bu standart tarzda sunulduğu takdirde, siyasi liderlerin taleplere yanıt vereceğini ima ediyor. Uygun siyasi eylem biçimlerinin bu modelleri, dümenlerinde karizmatik

bir lidere sahip, birleşik, tek meselesi olan ve başarılı tarihsel toplumsal hareketlerin anlatılarından gelir. Böylelikle Hindistan'ın bağımsızlığı için konuşan Gandhi'nin, yurttaşlık hakları için yürüyen Martin Luther King'in, çiftlik işçilerini sendikalaştıran Cesar Chavez'in ve apartheid sistemini sona erdirmek içn mücadele eden Mandela'nın kendi toplumsal hareket kampanyalarının etrafında şekillenen taktiksel yaklaşımlarının ve rakip liderleri ve ittifakları ekarte edişinin anlatımlarını yeniden oluşturduk. Genellikle bir hareketin neyle ilgili olduğunu geçmişe bakarak çerçevelendiririz; örneğin Medeni Haklar Yasasıyla yeniden tanımlanan Medeni Haklar hareketi. Çoğu tarihsel toplumsal harekete atfedilen taleplerin fark edilen uzlaşısı ve netliği genellikle olayın ardından inşa edilir (Castañeda 2014: 237). Tüm hareketler, hedefler ve stratejilerle ilgili iç çelişkilerle karşı karşıya kalır (Snow ve Soule 2010). O dönemlerde gazeteciler ve gözlemciler bu hareketlerin bilgeliğini, adaletini ve yasallığını reddetmişti. Çağdaş hareketlerin önceki başarılı toplumsal hareketlerin sterilize ve stilize edilmiş bir versiyonunun kalıbına uymasını beklemek analitik açıdan faydasızdır (Castañeda 2014: 237).

15M hareketinin demin bahsedilen talepleri gibi Occupy hareketinin talepleri de netti. Medyadan gelen bu eleştiri, toplumsal hareketlerin karizmatik bir lider tarafından ilan edilen bir ana hedefe sahip olması gerektiği varsayımını yansıtıyor olabilir. Bu hareketleri anlamsız, mantıksız veya gerekçesiz olarak lanse eden eleştirel medyadaki haberler sadece Indignados'a özgü değildir. Occupy hareketine ve üyelerine karşı da benzer eleştiriler yöneltilmiştir.

İşgalciler geniş bir toplum yelpazesinden geliyordu (Cordero-Guzman 2011). Occupy, toplumun %99'una temas etmenin, ilgilerini çekmenin, görüşlerini yansıtmanın ve onlar adına konuşmaya çalışmanın zorluğuyla karşı karşıya kaldı (Ehrenreich 2011; Smith, Castañeda ve Heyman 2012; Stoller 2011). Söz konusu hareket çağdaş Amerika'daki gelir eşitsiz-

liği, kampanya finansmanı ve seçim demokrasisinin sınırları hakkında önemli sorular sordu (Calhoun 2013; Castells 2015; Gitlin 2012). Ancak New York Belediye Başkanı Michael Bloomberg, 15 Kasım 2011 günü saat 1:00'da, yani işgal başladıktan iki ay sonra New York polisine Zucotti Parkındaki işgalcilere baskın düzenlemesi ve kampı boşaltması emrini verdi. Eylemcilerin daha sonra kampa geri dönmelerine ise izin verilmedi (Downie 2011).

Yayılma

15M ve Occupy hareketleri, toplumsal hareketler üzerine çalışan akademisyenlerin yayılma dedikleri, kapsamlı performansların ve taktiklerin yayılmasına birer açık örnektirler. Indignados Yunanistan, İzlanda ve Kuzey Afrika'daki hareketlerden etkilendi (Castells 2015). 2011'de Katalonya Meydanını ziyaret ettiğimde İzlanda, Şili ve Arjantin gibi diğer bazı ülkelerde kullanılan taktiklere tanık oldum. Güney Amerikalı aktivistler, diğer organizatörlerle dayanışma içinde olduklarını göstermek için cacerolazos'a, yani tencere ve tavalara vurma yöntemine başvurdular (Castañeda 2012: 316-17). Önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi, bu önceki yüzyıllarda Kaba Müzik olarak adlandırılan şeye benzer. Bu tür protesto yöntemlerinin paylaşılması, bu toplumsal hareketler içindeki çatışmacı performansların yaygınlaştığını açığa vurmaktadır.

Sonuçta 15M Hareketi, Occupy Hareketi için bir model oldu (Romanos 2016). Bir Wall Street İşgali çağrısı yapan aktivist ve Adbusters yazarı Micah White, Arap Baharı ve İspanya'dan açıkça ilham kaynağı olarak bahsediyor (#OWS 2018). Bir başka aktivist, "Occupy Wall Street, Indignados'la aynı harekettir" diyor (Katılımcı ve akademisyen, Amalia Cardenas, kişisel iletişimle). Dünya çapındaki Occupy Wall Street hareketleri (İngiltere, Fransa vb) aktivistlerin çeşitli ülkelerden bilgi ve taktikleri yaymasından etkilendi. Dolayı-

sıyla Occupy hareketi nedenleri, uygulaması ve planlaması açısından küreseldi. Daha sonra Türkiye'deki Gezi Parkındaki çatışmayı da etkileyecekti (Konak vd 2015).

ABD medyası Occupy ve 15M hareketlerinden bahsederken nadiren aynı tonu kullansa da Wall Street'e yakın bir meydan olan Zuccotti Parkı işgal etmek, kemer sıkma ve mali spekülasyona karşı halk hareketleri için mantıklı bir sonuç ve stratejik bir tercihti. Indignados hareketinin üyeleri el kılavuzları hazırladılar, toplantılardan, meclislerden ve e-postalardan çıkardıkları notları Occupy Wall Street hareketi organizatörleri de dahil olmak üzere diğer aktivistlerle paylaştılar (Castañeda 2015: 21). 15M katılımcıları hareketin eylemlerini belgeleyen "tomalaplaza" gibi web siteleri kurdu. İngilizce olarak da "TaketheSquare" ve "TaketheSquare-International" gibi benzer web siteleri yayınlandı. Bu siteler aktivistler için nasıl kamp yapılacağına dair kılavuzlar yayınladı. Gönüllüler bu kılavuzları birçok dile çevirdi. İngilizce ve diğer pek çok dilde mevcut olan "Barışçıl Bir Devrim Nasıl Pişirilir" kılavuzunda 15M'in o zamana kadarki tarihçesi ve bir kampı yönetmenin günlük lojistiği için öneriler yer alıyordu. Kampların eylemleriyle ilgili haberler sosyal medya, hareketin tabanı ve yurttaş gazeteciliği yoluyla yayıldı (DeLuca, Lawson ve Sun 2012; Suh, Bogdan ve Chang 2017). Böylece 15M diğerlerinin takip etmesi için bir şablon hazırlamış oldu. 15M somut talepler ve sosyal programlarda uygulanan kesintilere karşı kampanyalarla birçok Değer, Sayı ve Bağlılık gösterisi barındırıyordu (nüfusun çoğunluğu yani %99'un bir kısmı kenarda kaldığından Birlik göstergesini tespit etmek daha zordu).

Katılımcı Demokrasi

Hem 15M hem de Occupy hareketi, katılımcı demokrasiyi genişletmeyi amaçlayan farklı süreçleri deneyimledi. Düzenli genel meclisleri, hoparlörlerden yayınlanan konuşmaların

ve diyalogların gerçekleştiği işgal edilmiş meydanların yanı sıra bloglar, sohbet odaları, Facebook ve Twitter gibi içeriği kullanıcıların oluşturduğu kitle iletişim araçları, katılımcılar arasında sahici bir tartışmanın yürütülmesini sağladı. Her iki hareket de durağan hiyerarşik bir liderlik yapısını açıkça reddetti. Katılımcılar hareketin tamamı için değil, yalnızca kendileri için konuşabilirlerdi. Kararlar, büyük ve açık toplantılarda oybirliğiyle alındı. Komiteler lojistik, temizlik, politik ekonomi, sağlık ve göç gibi belirli konular etrafında hazırlanmış tebliğler ve öneriler hazırladı. Bunlar daha sonra meclisler tarafından düzenlenerek oylanacaktı. Bu yatay örgütsel yapı özellikle müzakereye dayalı veya katılımcı demokrasi ilkeleri doğrultusunda bilinçli olarak tasarlandı.

> Düşünürler, aktivistlerin temsilcilerle ve seçilmiş yetkililerle doğrudan konuşmak veya oy vermek gibi izin verilmiş siyasi kanalları kullanmamasından yakındı. Bu bakış açıları, halkın sesinin yalnızca seçimler sırasında veya yasama süreçlerinde duyulduğu çok sınırlı bir demokrasi tanımını ifade eder. Bu görüşe göre günlük yönetim siyasi partilerin, profesyonel politikacıların ve politika uzmanlarının eline bırakılmalıdır. Bu demokrasi anlayışı yurttaşların temel rolünün oy kullanmak ve siyasi kararları yönetime seçilenlerin ellerine bırakmak olduğu dolaylı veya temsili demokrasi olarak adlandırılabilir. Demokrasinin bu versiyonunda vatandaşlar memnuniyetsizliklerini ancak partileri ve politikacıları göreve getirmek veya getirmemek için oy verme, kamuoyu yoklamaları ve eleştirel medyayı yoluyla gösterebilir. Bu demokrasi anlayışının geliştirilmiş bir versiyonunda, seçilmiş yetkililer, seçmenlerinin çıkarlarını temsil etmelidir ve seçilmeleri, kampanya vaatlerinin ve görüşlerinin bir onayını temsil eder.
>
> (Castañeda 2014: 237-38)

Bu görüş, vatandaşın oy kullandığı ve kamusal alandan uzak durduğu temsili demokrasi mekanizmalarının yeterli olduğunu ilan ediyor. Bu hareketlerse bunun aksine vatandaşların istedikleri değişikliklerin gerçekleşmesi için yalnızca

temsilcilere güvendikleri seçim sistemlerine meydan okuyor (Castañeda 2014: 237-38).

Katılımın vurgulanmasına sosyal medya kullanımı kısmen yardımcı oldu. Bu katılımcı dürtü, çeşitli konuların tartışılmasına ve ardından harekete geçilmesine olanak tanıdı (Castañeda 2015: 12). Bu yolla:

> doğrudan demokrasi hevesini canlandırabilir. Bu versiyonda, vatandaşlar sorunları ve sorumlularını tespit etmekte hız kazanırlar. Bu da vatandaşları karar kendilerine ve oluşturdukları ağa bırakılırsa sorunun çözüleceğine inanmalarını sağlar. Kamusal ifadenin özel ve göreceli olarak küçük ve kesişen ağlar aracılığıyla yeniden canlandırılması, hoşnutsuzluğun ve toplumsal hareket stratejilerinin dünya çapında yayılmasını sağladı. Gerçek hayattaki bağlar, yüz yüze yapılan toplantılar, protesto yürüyüşleri, kamplar ve mitinglerse temel faaliyetler olmaya devam eder.
>
> (Castañeda 201 5: 12)

Bazı eleştirmenler, Indignados veya Occupy hareketinin doğrudan politikayı değiştirmede tam olarak başarılı olamamasının nedeninin bu yatay yapıdan, gözle görülebilir liderlerin eksikliğinden ve karar almada meclislere güvenmesinden kaynaklandığını iddia ettiler. Her şeye rağmen Indignados ve Occupy hareketleri artan ekonomik eşitsizlikle ilgili tartışmayı başlattı ve zenginliğin ezici şekilde tekelde birikmesi ve nüfusun en zengin %1'inin siyasi etkisi hakkındaki tartışmayı herkesin gündemine soktu.

Onların talepleri ve davranışları artan demokratikleşmeyi destekliyor. Charles Tilly (2007), Jacques Rancière (2006), Emmy Eklundh (2014) ve diğerlerinin tartıştığı gibi demokratikleşme süreçlerinin geçmişte haklardan mahrum bırakılmış ve siyasi karar alma sürecinden dışlanmış grupları içermesi gerekir. Tarihsel olarak toplumsal hareketler, sessizlerin seçimdışı veya kurumsal kanallar aracılığıyla talepte bulundukları ve kabul gördükleri bir yoldur. Haklar, taleplerin tekrarlanmasıyla kazanılır (Somers 1994;

Tilly 1992). Ulus-devletlerdeki sürekli demokratikleşme süreci, genellikle üyelik sorunları dolayısıyla yavaşlamaktadır. Temsili demokrasiler çoğunlukla yalnızca yasal vatandaşları içerir, dolayısıyla vatandaş olmayanları dışlar. Sömürü, fırsatların tek elde toplanması ve kategorik eşitsizlik süreçleri, hangi bireylerin ve kategorik grupların tanınmış haklara sahip olmadığını belirler (Castañeda 2018; Tilly 1998). Tilly'nin artan demokratikleşmenin bir parçası olarak kategorik eşitsizliklerin azaltılmasına ilişkin görüşüne göre tamamen demokratik bir sistem ister evsiz ister yabancı uyruklu olsun, herhangi bir yerel sakinin siyasi kararlar üzerinde eşit etkiye sahip olmasına izin verecektir. 15M ve Occupy hareketleri farklı göçmenlik ve barınma statülerine sahip insanları kampların ve hareketlerin aktif üyeleri olarak sürece dahil etmede kısmen başarılı oldu (Smith, Castañeda ve Heyman 2012). Tüm şehir sakinleri için siyasi haklar talep eden bu popülist hareketler, bazı orta sınıf, yoksul, göçmen ve evsiz bireylerin siyasete katılımını arttırdı. Demokratikleşme arttıkça belirli grupları dışlamayı amaçlayan hareketleri güçlendirmeden çeşitli ve farklı konumlanmış katılımcıların sürece dahil edilmesi zordur. Mesela işçi sınıfının faydasına olan gündemlerin gelişmesini sağlarken azınlık haklarını korumak ve toplumsal hareketlerin hem içinde hem de dışındaki homofobik, milliyetçi, yabancı düşmanı veya öjenik gündemlerin frenlenmesi kolay değildir (Kaika ve Karaliotas 2016).

Indignados ve benzeri hareketler temsili demokrasinin sınırlarına meydan okuyor ve yetersiz temsil edilen grupların çıkarlarının korunmasını da kapsayacak şekilde daha fazla demokratikleşme talep ediyor (Tilly 2007). 15M hareketi kesinlikle, büyük ölçüde sıradan vatandaşların hiçbir siyasi partinin seslerini duymamasından ve kendi çıkarlarının şirketlerin çıkarlarının yanında ikinci sıraya konulmasından bıkmış olmasının sonucuydu. Bu yüzden 15M aktivistleri 2011 seçimlerinde herhangi bir siyasi partiyi desteklemekten

kaçındı. Önemli katılımcılardan Juan Carlos Monedero hareketi açıklarken, İspanyol gazetesi *El País*'te çalışan grafik sanatçısı El Roto'dan alıntı yapıyor: "*cuando los jóvenes salieron a la calle los partidos políticos, todos, súbitamente envejecieron*," yani "gençlik konuyu sokağa taşıdı ve birdenbire tüm siyasi partiler eskidi" (Guedán 2016: 15; Hughes 20 11).

15M hareketinin insanları harekete geçirme, gençlere ilham verme ve oylama kabinindeki seçenekleri artırarak seçim sahnesine aktarma konusundaki başarısına rağmen neoliberal ekonomi politikaları İspanya'da hâlâ yürürlükte. İspanya'nın çok partili sisteminde yeni partilerin kurulması ABD'dekinden daha kolaydır ve yine de iktidar koalisyonları kurmayı gerektirir. 15M hareketinden esinlenen yeni sol ve ilerici partilerin başarısına rağmen ulusal merkez sol çoğunluğu bünyesinde barındıran koalisyon hükümeti yoktu. 22 Mayıs 2011 seçimlerinde muhafazakâr Halk Partisi (PP) kazandı ve Mariano Rajoy, partideki yolsuzluk skandalı nedeniyle İspanya parlamentosu tarafından devrildiği 1 Haziran 2018'e kadar başbakan olmaya devam etti. Podemos, gensoru oyunu gündeme getirmede ve merkez-sol PSOE partisinden Pedro Sánchez'i başbakan yapmada kilit rol oynadı (Pardo 2018).

Sonuç

Birbirinden ayrı ulusal vakalar olarak incelendiklerinde bile, bu iki toplumsal hareket kampanyası en az dört unsuru paylaşmaktadır:

1. Başlangıçta, ulusal medya bu hareketleri ciddiye almak konusunda isteksiz davrandı,
2. Hiçbir somut talepleri olmadığı gibi haksız bir eleştiriye maruz kaldılar,
3. Doğrudan demokrasiyi uyguladılar,
4. Katılımcıların profili, yarattıkları etki ve hoşnutsuzluklarının kaynağının uluslararası finans piyasaları

ve mevcut ekonomik düzenlemeler olması bakımından aynı anda hem oldukça yerel hem de ulusaşırıydılar.

Indignados ve Occupy hareketleri, toplumsal hareket olarak kabul edilmelerini sağlayacak birçok şartı karşılıyor. Indignados, ülke çapında sendika örgütlenmesi ve geniş çaplı yürüyüşlerle başladı. Grup, hükümete 2008 ekonomik durgunluğu gibi felaketleri önlemek için yapısal değişiklikler yapma çağrısında bulunarak kamuoyuna açık bir tartışmayla saptanmış net hedefler belirledi. Daha önce de belirttiğimiz gibi, 15M hareketi yerel taleplerin ötesine geçti ve küresel düzeydeki sorunlara dikkat çekti. Tüm bu eylemler çeşitli DBSB gösterileri yoluyla yapıldı. Democracia Real YA! gibi grupların oluşumu ve 15.000'den fazla kişinin halka açık meydanlarda yürüyüşler yapması, 15M hareketinin temsil kapasitesini gösteriyor. Ayrıca Indignados, ABD'deki Occupy Wall Street hareketini büyük ölçüde etkiledi ve İspanya'da başlayan hareketin küresel düzeyde yayıldığını gösterdi. Dahası Carmena ve Colau'nun başarılı belediye başkanlığı kampanyaları, 15M üyelerinde taleplerinin unutulmayacağına yönelik umutları arttırıyor.

Aktivist Micah White, Occupy Wall Street hareketinin devrim –yasal rejimde bir değişiklik– veya iktidarın kazanılmasında başarısız olduğu için söylenen "protestonun kesildiğini" iddia ediyor (White 2016). Ne var ki Occupy bir toplumsal hareket mi, bir ay süren küresel bir çatışmacı performans mı yoksa bir PR kampanyası mı? Bazı zeki analistler için söz konusu hareket, gerçek bir "hareketten" daha çok bir "an" idi (Calhoun 2013; Gitlin 2012). Occupy Wall Street protestocuları, 15M üyeleri tarafından hazırlanan el-kitaplarını kullandılar ve sembolik olarak, mali büyümenin merkezi olan Wall Street'te bulunan kamusal alanları işgal etmeyi seçtiler. Zuccotti Parkında çok sayıda insan toplanmasına rağmen Occupy Hareketi ivmesini sonraki yıllarda muhafaza edemedi. Yine de söz konusu hareket, toplumsal

hareket kriterlerinin çoğunu karşılamıştır; grup açıkça, en zengin %1'in sahip olduğu orantısız servet, siyasi etki ve iktidar birikiminin azaltılması talebinde bulundu, bu talepleri halka net olarak ifade etti ve bu söylem halka maloldu. Seslerin ve gündemlerin çeşitliliğine rağmen net taleplerde bulunuldu ama sürdürülebilir bir ivmenin yokluğu Occupy hareketinin Indignados hareketinden daha az dönüştürücü görünmesine neden oluyor. Indignados hem 15M hareketinin oluşmasında ve örgütlenme yöntemlerinin Occupy hareketine yayılmasında hem de İspanya'daki seçim ortamının ve vatandaşların çıkarları ve kaygılarının gerçekten temsil edilmesi hakkındaki beklentilerinin değişmesinde başarılı oldu. Bu olguya bakmanın bir başka yolu da hem İspanya ve diğer yerlerdeki Indignados katılımcılarını hem de Occupy Wall Street ve diğer küresel kamp kurma eylemlerini daha büyük bir "Küreselleşme karşıtı" hareketin parçası olan çatışmacı performanslar, yani neoliberalizmin etkilerine karşı –bu kampların kurulmasından önce başlamış ve kampların boşaltılmasından bu yana devam eden– bir Küresel Toplumsal Hareket olarak görmek olabilir (*bkz.* 5. Bölüm).

Referanslar

#OWS. 2018, "About:" Occupy Wall Street. 4 Haziran 2018'de alındı (http://occupy wallst.org/about/).

Abellán, Jacobo, Jorge Sequera ve Michael Janoschka. 2012. "Occupying the #Hotelmadrid: A Laboratory for Urban Resistance." *Social Movement Studies* 11(3-4): 320-26.

Alvaredo, Facundo, Anthony B. Atkinson, Thomas Piketty ve Emmanuel Saez. 2013. "The Top 1 Percent in International and Historical Perspective." *Journal of Economic perspectives* 27(3): 3-20.

Andrews, Kenneth T. ve Michael Biggs. 2006. "The Dynamics of Protest Diffusion: Movement Organizations, Social Networks, and News Media in the 1960 Sit-Ins." *American Sociological Review* 71(5): 752-77.

Assiego, Violeta. 2013. "La Voz Ciudadana." *El Pais*, Madrid.

Atkinson, Anthony B., Thomas Piketty ve Emmanuel Saez. 2011. "Top Incomes in the Long Run of History." *Journal of Economic Literature* 49(1): 3-71.

Berglund, Oscar. 2017. "Contesting Actually Existing Austerity." *New Political Economy*: 1-15.

Cabal, Fernando. 2011. *Indignados: Toma La Calle 15.05.11*. Madrid: Mandala Ediciones. Calhoun, Craig. 2013. "Occupy Wall Street in Perspective." *The British Journal of Sociology* 64(1): 26-38.

Calvo, Kerman, Teresa Gómez-Pastrana ve Luis Mena. 2011. "Movimiento 15m: ¿Quiénes Son Y Qué Reivindican?" Cilt 4. *ZoomPolitico*. Madrid: Fundacion Alternativas.

Carranco, Rebeca. 2011. "La Carga Policial Desata La Indignación En Barcelona." *El País*. Madrid: El País.

Casero-Ripollés, Andreu ve Ramón A. Feenstra. 2012. "The 15-M Movement and the New Media: A Case Study of How New Themes Were Introduced into Spanish Political Discourse." *Media International Australia* 144(1): 68-76.

Castañeda, Ernesto. 2012. "The Indignados of Spain: A Precedent to Occupy Wall Street." *Social Movement Studies* 11(3-4): 309-19.

——. 2014. "The Indignados and Occupy Movements as Political Challenges to Representative Democracy: A Reply to Eklundh." *Global Discourse*: 1-8.

——. 2015. "The Indignados and the Global Diffusion of Forms of Protest against Authoritarianism and Structural Adjustment Programs." s. 11-28, *Waves of Social Movement Mobilizations in the Twenty-First Century: Challenges to the Neo-Liberal World Order and Democracy*, ed. N. Konak ve R. Dönmez, Lanham, MD: Lexington Books.

——. 2018. *Immigration and Categorical Inequality: Migration to the City and the Birth of Race and Ethnicity*. New York: Routledge.

Castells, Manuel. 2015. *Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age*, Cambridge, UK: Polity Press.

Chironi, Daniela ve Raffaella Fittipaldi. 2017. "Social Movements and New Forms of Political Organization: Podemos as a Hybrid Party." *Partecipazione e Conflitto* 10(1): 275-305.

Colau, Ada ve Adrià Alemany. 2012. *Vidas Hipotecadas*. Barcelona: Lectio.

Cordero-Guzman, Hector R. 2011. "Main Stream Support for a Mainstream Movement: The 99% Movement Comes from and Looks Like the 99." (occupywallst.org/media/pdf/OWS-profile1-10-18-11-sent-v2-HRCG. pdf)'den alındı.

de Andrés, Eva Álvarez, María José Zapata Campos ve Patrik Zapata. 2015. "Stop the Evictions! The Diffusion of Networked Social Movements and the Emergence of a Hybrid Space: The Case of the Spanish Mortgage Victims Group." *Habitat International* 46: 252-59.

DeLuca, Kevin M., Sean Lawson ve Ye Sun. 2012. "Occupy Wall Street on the Public Screens of Social Media: The Many Framings of the Birth of a Protest Movement." *Communication, Culture & Critique* 5(4): 483-509.

Downie, James. 2011. "Bloomberg's Disgraceful Eviction of Occupy Wall Street." *The Washington Post*, Washington, DC.

Ehrenreich, Barbara. 2011, "Throw Them out with the Trash: Why Homelessness Is Becoming an Occupy Wall Street Issue." *TomDispatch.com*; 2 Mayıs 2012'de alındı (www.tomdispatch.com/archive/175457/barbara_ehrenreich_homeless_in_ america).

Eklundh, Emmy. 2014. "Who Is Speaking? The Indignados as Political Subjects," *Global Discourse* 4(2-3): 223-35.

Flesher Fominaya, Cristina. 2015. "Debunking Spontaneity: Spain's 15-M/Indignados as Autonomous Movement." *Social Movement Studies* 14(2):142-63.

Galais, Carol. 2014. "Don't Vote for Them: The Effects of the Spanish Indignant Movement on Attitudes About Voting." *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 24(3): 334-50.

Gitlin, Todd. 2012. *Occupy Nation: The Roots, the Spirit, and the Promise of Occupy Wall Street*, New York: itbooks.

Guedán, Manuel. 2016. *Podemos: Una Historia Colectiva*, Madrid: Akal.

Halvorsen, Sam. 2012. "Beyond the Network? Occupy London and the Global Movement." *Social Movement Studies* 11(3-4): 427-33.

Hayes, Graeme. 2017. "Regimes of Austerity." *Social Movement Studies* 16(1): 21-35.

Hessel, Stéphane. 2011. *Time for Outrage!* New York: Twelve.

Hughes, Neil. 2011. "'Young People Took to the Streets and All of a Sudden All of the Political Parties Got Old:' The 15m Movement in Spain." *Social Movement Studies* 10(4): 407-13.

INE. 2011. *Encuesta De Población Activa Primer Trimestre De 2011*. Madrid, İspanya: Instituto Nacional de Estadística Español.

Kaika, Maria ve Lazaros Karaliotas. 2016. "The Spatialization of Democratic Politics: Insights from Indignant Squares." *European Urban and Regional Studies* 23(4): 556-70.

Konak, Nahide, Rasim Özgür Dönmez, Ernesto Castaneda, Luis Ruben Díaz Cepeda, Gökçe Bayindir Goularas, Sam Halvorsen, Walter J. Nicholls, Mark Purcell, Helga Rittersberger-Tılıç, Beyza Ç. Tekin ve Rifat B. Tekin. 2015. *Waves of Social Movement Mobilizations in the Twenty-First Century: Challenges to the Neo-Liberal World Order and Democracy*, Lanham, MD: Lexington Books.

Mylonas, Harris. 2014. "Democratic Politics in Times of Austerity: The Limits of Forced Reform in Greece." *Perspectives on Politics* 12(2): 435-43.

Ordóñez, Vicente, Ramón A. Feenstra ve Benjamin Franks. 2018. "Spanish Anarchist Engagements in Electoralism: From Street to Party Politics." *Social Movement Studies* 17(1): 85-98.

Pardo, Iñaki. 2018. "El Papel Clave De Podemos En El Desalojo De Rajoy." *La Vanguardia*, Barcelona, İspanya.

Peterson, Abby, Mattias Wahlström ve Magnus Wennerhag. 2015. "European Anti-Austerity Protests: Beyond 'Old' and 'New' Social Movements?" *Acta Sociologica* 58(4): 293-310.

Rancière, Jacques. 2006. *Hatred of Democracy*, Londra: Verso.

Rodon, Toni ve María José Hierro. 2016. "Podemos and Ciudadanos Shake up the Spanish Party System: The 2015 Local and Regional Elections." *South European Society and Politics* 21(3): 339-57.

Romanos, Eduardo. 2016. "Immigrants as Brokers: Dialogical Diffusion from Spanish Indignados to Occupy Wall Street." *Social Movement Studies* 15(3): 247-62.

Rovira Sancho, Guiomar. 2009. *Zapatistas Sin Fronteras: Las Redes De Solidaridad Con Chiapas Y El Altermundismo*, Mexico, D.F.: Ediciones Era.

Salas, Antonio. 2003. *Diario De Un Skin: Un Topo En El Movimiento Neonazi Español*, Madrid: Ediciones Temas de Hoy.

Sevilla-Buitrago, Álvaro. 2015. "Outraged Spatialities: The Production of Public Space in the #Spanishrevolution." *ACME: An International E-Journal for Critical Geographies* 14(1): 90-103.

Smith, Curtis, Ernesto Castañeda ve Josiah Heyman. 2012. "The Homeless and Occupy El Paso: Creating Community among the 99%." *Social Movement Studies* 11(3-4): 356-66.

Snow, David A. ve Sarah Anne Soule. 2010. *A Primer on Social Movements*, New York: W. W. Norton.

Somers, Margaret R. 1994. "Rights, Relationality, and Membership: Rethinking the Making and Meaning of Citizenship." *Law & Social Inquiry* 19(1): 63-114.

Soule, Sarah A. 1997. "The Student Divestment Movement in the United States and Tactical Diffusion: The Shantytown Protest." *Social Forces* 75(3): 855-82.

——. 1999. "The Diffusion of an Unsuccessful Innovation." *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 566(1): 120-31.

Stiglitz, Joseph E. 2003. *The Roaring Nineties: A New History of the World's Most Prosperous Decade*, New York: W. W. Norton & Co.

Stoller, Matthew. 2011, "The Anti-Politics of #Occupywallstreet:" Naked Capitalism Blog, Aurora Advisors Incorporated; 3/30/2012'de alındı (www.nakedcapitalism. com/2011/10/matt-stoller-the-anti-politics-of-occupywallstreet.html).

Suarez, Maka. 2017. "Debt Revolts: Ecuadorian Foreclosed Families at the Pah in Barcelona." *Dialectical Anthropology* 41(3): 263-77.

Suh, Chan S., Vasi Ion Bogdan ve Paul Y. Chang. 2017. "How Social Media Matter: Repression and the Diffusion of the Occupy Wall Street Movement." *Social Science Research* 65: 282-93.

Taibo, Carlos, Josep Maria Antentas, Esther Vivas, Juan Pablo Mateo, Antoni Domènech, Iván Giménez Chueca ve Juan Carlos Monedero. 2011. *La Rebelión De Los Indignados*, Madrid: Editorial Popular.

Tilly, Charles. 1984. *Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons*. New York: Russell Sage Foundation (http://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/2027.42/51064/1/295. pdf).

——. 1992. "Where Do Rights Come From?" *Contributions to the Comparative Study of Development*, ed. L. Mjøset. Oslo, Norway: Institute for Social Research.

——. 1998. *Durable Inequality*. Berkeley, CA: University of California Press.

——. 2007. *Democracy*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Tormey, Simon ve Ramón A. Feenstra. 2015. "Reinventing the Political Party in Spain: The Case of 15m and the Spanish Mobilisations." *Policy Studies* 36(6): 590-606.

White, Micah. 2016. *The End of Protest: A New Playbook for Revolution*, Canada: Alfred A. Knopf Canada.

Wimmer, Andreas ve Nina Glick Schiller. 2002. "Methodological Nationalism and Beyond: Nation State Building, Migration and the Social Sciences." *Global Networks: A Journal of Transnational Affairs* 2(4): 301-34.

11

KATALAN BAĞIMSIZLIK HAREKETİ

Ernesto Castañeda *ve Sebastian Megens-Sedor*[1]

Bu bölüm, 795'teki İspanyol Yürüyüşünün başlamasından bugüne kadar Katalan Bağımsızlığı için gerçekleştirilen mobilizasyon dalgalarını tarihsel bir mercekle ele alıyor. Katalonya'daki 2017 bağımsızlık oylaması rastgele bir olay değildir; daha ziyade yüzlerce yıllık kültürel direnişin ve bağımsız devlet taleplerinin sonucudur. Politik dönüşümler, yasama ve halkın İspanyol devletine tepkileri ileride tartışılacaktır. Katalan vatandaşlarının bağımsızlığa verdiği destek ve bu tür talepleri yerine getirme kararlılığı yüzlerce yıldır devam edegelmiştir. Birbirini izleyen İspanyol hükümetlerinin ve Anayasa Mahkemesinin bu talebin gerçekleşmesine karşı çıkmasına rağmen Katalanların bağımsızlık talebi toplumsal bir hareket olmaya devam ediyor.

İspanya'nın Katalonya gibi özerk bölgelerinde 15 Mayıs 2011'de başlayan kemer sıkma karşıtı 15M hareketleri (önceki bölüme bakınız) sırasında temsili demokrasiye yöneltilen eleştirilerden biri de Madrid'deki politikacılar ve halk arasındaki fiziki ve ahlaki uzaklıktı. Hem ekonomik krizin hem de Sosyalist Parti (Partido Socialista Español, PSOE) ve ülkedeki büyük bir muhafazakâr parti olan Halk Partisinin (Partido Popular PP) politikalarının devam eden olumsuz etkileri ve

[1] Amanda Sky ve Neil Ross araştırma asistanlığı yaparak katkıda bulundular.

yolsuzluk vakaları bu eleştirilerin bitmesini engelledi. 15M hareketinin ileri sürdüğü bir başka fikir de siyasi ve mali otoritenin yerele ve yerel yönetimlere geri verilmesiydi. Bunun sonucunda Madridli politikacılara yönelik bu eleştiriler Katalonya'daki bağımsızlık hareketleri için faydalı olup (Castan Pinos 2018; García 2016) Katalan bağımsızlığı konusunda referandumlar yapılmasının önünü açtı. Kemer sıkma karşıtı 15M hareketine katılanların ve sempatizanların büyük bir kısmı gerici, bölücü ve tehlikeli olarak gördükleri milliyetçiliğe karşıydı ve bu nedenle Katalan bağımsızlığına da karşı çıktılar. Yine de 15M veya Indignados hareketleri, Katalan bağımsızlık hareketini güçlendirmek gibi önceden amaçlanmamış bir sonuç ortaya çıkardı çünkü taban hareketlerini güçlendirdi, toplumsal sermayeyi artırdı ve yerel yönetişim için yapılan çağrıları daha da meşru hale getirdi.

2012'de, 15M protestolarından kısa bir süre sonra, Katalan bağımsızlığını destekleyen ve katılımcı sayılarının 600.000 ila 1,5 milyon arasında olduğu tahmin edilen kitlesel protestolar yapıldı (García Barcia 2013: 399). 2015'te, bağımsızlık yanlısı partilerin bir koalisyonu, halk oyunun %50'sinden daha azını almalarına rağmen Katalan Parlamentosundaki sandalyelerin çoğunluğunu kazandı. Bundan sonra, Katalan Parlamentosunun bağımsızlık yanlısı kanadı, saldırgan bir gündem belirledi. Katalonya'nın pek çok sakini bunu siyasi iradelerinin ihlali olarak değerlendirdi (Coscubiela 2017). Barcelona gibi büyük Katalan şehirleri, iç ve dış göç kaynaklı nüfusun önemli yüzdelerine sahip küresel kozmopolit şehirlerdir. Katalanca halk eğitimi verildiğinden, yeni gelen çok sayıdaki insan Katalan kültürünü tehdit etmedi. Dahası farklı kuşaklardan Katalanlar kararsız durumdalar. Frankoizme karşı verilen savaştan beri aktif olan Katalan bir kadının bize söylediği gibi,

> Konunun karmaşıklığı göz önüne alındığında birçoğumuz kategorilere (medyasında sıklıkla tartışılan İspanyol milliyetçilerine karşı Katalan milliyetçileri gibi) tam olarak

> uymuyoruz. Kendimi İspanyol hissetmiyorum; Katalan kimliğini kanıksadığınız bir Katalan ailesinin ortasına doğduğuysanız böyle hissetmek çok zor. Yine de genel olarak milliyetçiliğe ve hatta yakından tanık olduğum Katalan milliyetçiliğine karşı önemli ölçüde bir reddediş hissediyorum... Katalanların ekonomik, siyasi ve kültürel güçleri açısından Katalonya'da egemen güç oldukları düşünüldüğünde, bence en tartışmalı olan, onların ezilen bir azınlık oldukları savıdır. Katalonya, aynı zamanda İspanya'nın en zengin bölgelerinden biridir. Dolayısıyla işler daha karmaşık... Bağımsızlık yanlısı partilerin bile %47-48'den fazla toplumsal desteğe sahip olmadıkları konusunda fikir birliği var. Sorunu anlamanın anahtarı budur. Mesele sadece Katalonya ve İspanya arasında değil, asıl mesele Katalanlar arasında. Bağımsızlık yanlıları genel olarak Katalan burjuvazisinin bir parçasıdır. Sembollerin ve anlatının hegemonyasını elinde tutarlar. Ancak Katalanların yaklaşık %50'si bağımsızlık hareketini desteklemiyor.
>
> (Kişisel görüşme Ağustos 2018)

Katalan bağımsızlığı Katalonya'da yaşayan çoğu insan için bir öncelik olmamasına rağmen 1 Ekim 2017'de bağımsızlık referandumu yapıldı ve İspanyol hükümeti bunu "anayasal ve demokratik bir zulüm" olarak nitelendirip süreci durdurmaya çalıştı (Jones 2017). Yine de referandum, geçerli seçmenlerin %43'ünün katılımıyla devam etti. Katalonya'daki ayrılık karşıtı seçmenlerse referandumu boykot etti ve ulusal polis, bağımsızlık yanlılarından bazılarını oy kullanmaktan caydırmak için şiddet kullandı (Ordaz 2017). Seçmenler arasında, ayrılık oyu büyük bir farkla kazandı. 27 Ekim 2017'de, Katalan Parlamentosu özerklik statüsü *Catalan Estatut* (Katalan anayasasına eşdeğer olan Katalan Özerklik Yasası) uyarınca Katalonya'nın yönetimine dair kuralları değiştiren herhangi bir teklifin yasalaşması için parlamentonun üçte ikisinin desteği yani 90 oy gerekmesine rağmen 135 milletvekilinin 72'si tarafından onaylanan *llei de desconexió* (ayrılma yasası) kabul edildi. Kısa bir süre sonra Katalan Devlet Başkanı Carles Puigdemont, Katalan ayrılıkçıların yüzyıllar-

dır süren mobilizasyonuna dayanarak Katalonya bölgesinin bağımsızlığını ilan etti (BBC 2017a).

27 Ekim 2017'de bağımsızlık ilan edildiğinde, bağımsızlık yanlısı kalabalıklar bu kararı alkışladı ve Barcelona'daki Katalan Parlamentosunun önünde Katalan ayrılıkçı "Estelada" bayrağı da dahil olmak üzere çeşitli bayraklar dalgalandı. İspanya Başbakanı Mariano Rajoy, yasallığı yeniden tesis etmenin ve ulusu, demokrasiyi ve anayasayı savunmanın gerekli olduğu iddiasına dayanarak Katalonya hükümetini hızla feshetti (BBC 2017b). İspanyol polisi, Barcelona'da bağımsızlık yanlısı olan memurları tutukladı. *Generalitat* ve Belediye Binasının bulunduğu meydan olan Plaça de Sant Jaume'de kalabalıklar, bu polis tutuklamalarını kınamak için toplandı. Puigdemont ve 4 bakanı tutuklanmamak için Belçika'ya kaçtı. Puigdemont daha sonra Almanya'da gözaltına alındı. Rajoy hükümeti, Puigdemont ve diğer yetkililerin bir İspanyol mahkemesinde yargılanmaları için iade edilmesi talebinde ısrar etti.

Başbakan Rajoy, 21 Aralık 2017'de Katalonya'da yeni seçimler için çağrıda bulunarak tüm Katalan seçmenlerin bağımsızlık meselesine parti platformları aracılığıyla ağırlık vermesini sağladı. İspanya yanlısı bir parti olan Ciutadans (Vatandaşlar) en fazla sandalyeyi (37) kazanırken, bağımsızlık yanlısı partilerse birlikte hesaplandıklarında kongre koltuklarının çoğunluğunu (70) kazanmıştı (Dewan 2017). Seçim yasası, bağımsızlık yanlısı oyların çoğunluğunun geldiği Girona ve Lleida gibi kırsal alanları kalabalık kentsel alanlardan ayrıcalıklı kılıyor. Bu güncel olaylar, Katalan bağımsızlığındaki başarısız girişimlerin uzun tarihinin sadece bir başka bölümüdür (Keating 1996; Sobrequés 2010).

Dışarıdan bakan bazı insanlar bağımsızlık ilanını Brexit'le karşılaştırırken, birçoğuysa Katalan egemenlik talebine sempati duyuyor. Birçok ulusal devrimin galiplerinin yazdığı bir dünya tarihinde, sömürgeleştirilmiş bir halkın bağımsızlık çağrısı hala bol miktarda romantizm içeriyor.

Ancak bu görüş, birçok yerel sakinin siyasi bağımsızlığa karşı çıkması, birçok sıradan insanın bağımsızlığın vaatlerinden yararlanamaması ve yerel elitlerin kontrolü ellerinde tutmak için sık sık bağımsızlığı kullanması gibi tarihsel zorlukları göz ardı ediyor (Bouton 2009; Tilly 1964). Pek çok analiste göre Katalan seçkinler, Jordi Pujol gibi Katalan liderler ve Katalonya Demokratik Kavuşması Partisindeki (CDC) diğer siyasetçiler kamuoyunun dikkatini gün yüzüne çıkmış büyük çaplı sürgit yolsuzluklardan başka bir yöne çekmek için bağımsızlık çağrısını kullanıyor (Jones 2018a).

Katalan Kimliğinin Oluşumu

Bu bölgesel kimliğin oluşumunu anlamak için bölgenin tarihine bakalım. 795'te Charlemagne, Franklar ve Mağribiler arasında bir tampon bölge olması için Barcelona Yürüyüşü olarak da bilinen *Marca Hispana*'yı kurdu (Griffith 2017; Sahlins 1989). MS 11. yüzyıldan beri Barcelona Kontluğu Aragon Krallığının bir parçasıydı. 1469'da Aragonlu Fernando ve Kastilyalı Isabel'in tartışmalı evliliği Kastilya ve Aragon Krallıklarının Katolik sancağı etrafında birleşmesiyle sonuçlandı (Garcia de Cortázar 2007). Kastilya ve Aragon'un birleşmesi, Portekiz ve Fransa'ya karşı başarısızlıkla sonuçlanan bir savaştan ve Isabel'in tahtını garantiye almasından sonra gerçekleşebildi. Kastilya ve Aragon üzerindeki yetkilerini meşrulaştırmak için sözde Katolik hükümdarlar bir ulus inşasına ve coğrafi yayılmaya başladılar. Sonuç olarak 1512'de komşu Navarra Hıristiyan Krallığına boyun eğdirdiler, Portekiz'le yapılan bir anlaşmayla Kanarya Adası ilhak edildi (Castañeda 2018a: 85-86). Aragon daha sonra büyük bir Avrupa ve Akdeniz imparatorluğunu kontrol etti. Aragon'un bir parçası olarak, Barcelona ve hinterlandları bu istilalardan ve neticede ortaya çıkan ilave vergilerden faydalandı.

Kastilya ve Aragon siyasi bir birlik oluşturduysa da idari bağımsızlıklarını çoğunlukla korudular. O zamanlar çoğul

anlamdaki *Las Españas* [*İspanyalar*] tanımına atıfta bulunmak yaygın bir şeydi. Kastilya, Amerikan kolonilerine erişimi sayesinde olağanüstü bir şekilde büyüdü. Aragon'un Amerikan kolonilerine erişimiyse çok kısıtlıydı ve Avrupa ile Akdeniz çevresindeki kolonilerini kaybetmişti. Böylelikle başta Madrid olmak üzere Kastilya yarımadanın baskın askeri ve ekonomik güç merkezi haline geldi (Sobrequés 2010).

Katalan tarihinde önemli bir olay, 1640'tan 1652'ye kadar süren ve İspanyol kraliyetine karşı köylülerin (*segadores*-buğday orakçıları) ayrılıkçı ayaklanması olan Katalonya isyanıdır. Çatışmadan önce Kastilya, Fransa'yla savaş halindeydi. Kastilya vergileri artırıyor ve askeri birliklerin Katalan köylülerin evlerinde ağırlanmasını emrediyordu (Guibernau 2012: 30). Katalonya da Fransa'yı Kastilya'ya tercih etti. Savaşın kazanılması için Katalonya'dan birçok erkeğin Fransa'ya karşı savaşması gerekiyordu; ne var ki yerel halk bu mücadeleyi desteklemedi ve öfkesini Kastil'e yöneltti. Orakçılar Savaşı sırasında yazılmış ve isyancılar tarafından söylenen bir şarkı olan *Els Segadors*, yerel köylüler ve emperyal seçkinler arasında devam eden mücadeleyi tasvir etmektedir:

> Muzaffer Katalonya yine zengin ve cömert olacak. Bu kadar gururlu ve kibirli olan bu insanları uzaklaştırın. Şimdi tam zamanı, orakçılar. Şimdi tetikte olma zamanı. Yeni bir Haziran geldiğinde kullanmak için oraklarımızı iyi bileyelim. Düşman, sembolümüzü görünce titresin. Tıpkı buğdayın altın başağını kestiğimiz gibi, zaman geldiğinde zincirleri de kırarız.
>
> (The Reapers, Corcoran 2017)

Şarkı sözleri, tepedeki insanlardan kurtulmanın sonunda daha güçlü ve daha zengin bir Katalonya olacağı fikrini yansıtıyor. İspanya'nın Katalonya'yı ağır bir şekilde vergilendirmesine ek olarak köylüleri, askeri birlikleri evlerinde ağırlamaya zorlaması ve savaş için ek asker ve ek kaynaklar alınması hesaba katıldığında, bölgeyi İspanyollardan kurtar-

manın Katalanların koşullarını iyileştireceği fikri mantıklı görünmektedir. Bu şarkı, sonunda Katalan milliyetçilerinin marşı haline geldi. Araştırmacı Daniel Hummel'in (2017) öne sürdüğü gibi, herhangi bir ulusun milli marşı, farklı bir grup insanı birleştirmek ve belirli bir ulusal anlatıya yönelik duyguları uyandırmak içindir. Dolayısıyla bu milli marşın oluşturulması, Katalan kimliğinin oluşturulmasına katkıda bulunacak kurumsal bir hesaptı. Bu nedenle Orakçılar Savaşı ve onun için yazılan şarkı, bugüne kadarki Katalan milliyetçiliği anlatısının önemli bir parçasıdır (Corcoran 2017).

Katalan milliyetçiliğinin bir sonraki dönüm noktası, 1687'den 1689'a kadar iç karışıklığa sahne olan Barretina İsyanıydı. İsyan, Katalan vatandaşların askeri birlikleri ağırlamak zorunda kalması ve artan vergilerin yanı sıra yükselen milliyetçi gerilimlerle birlikte ortaya çıktı. İspanya, Fransa'yla yeni bir savaşa hazırlanırken, Katalonya'ya 2400 asker gönderildi ama Katalan kaleleri önceki savaşlardan dolayı harabe halinde olduğundan Katalanlar askerleri evlerinde ağırlamak zorunda kaldılar. Üstüne üstlük, Katalanlar İspanya'ya ek bir askeri katkı vergisi ödemek zorunda bırakıldılar. Tüm bunlar olurken önceki yıllarda doğal afetler ve mahsul tahribatı meydana geldiği için Katalonya düşük gıda tedarikiyle karşı karşıya kalmıştı (Davies 2011). Bütün bunlar Katalanların şehir sokaklarında ve kırsal alanlarda gerçekleştirdikleri protestolarla sonuçlandı. Çoğu Barcelonalı seçkinin aksine zengin avam tabakası mücadeleye sempati duyuyordu.

İsyana katılan birçok kişi parçası oldukları devleti artık desteklemedikleri için vergi ödemeyi reddetti. Bu, küçük Puigcerda kentindeki 800 orakçının, asgari 4 *reallik* bir ücret almadıkça kimsenin çalışmaması gerektiği mesajıyla bir yürüyüş yapılmasına yol açtı (Kamen 1977: 219). Bu ayaklanma bölgedeki diğer şehirlerde yaşayanları yürüyüş ve protesto düzenlemeye teşvik etti (Dantí I Riu 1979: 90-94). Katalonya halkı, İspanyol kraliyetinin daha yüksek vergiler talep et-

mesi ve köylüleri askeri birlikleri evde ağırlamaya zorlamasına karşı tanınabilir ve modüler halk protestolarında bir araya geldi. 6 Nisan 1688'de Katalonya militanları stratejik bir liman kenti olan Mataro'ya yürüdü ve kilise çanlarını çalıp "Yaşasın ülke!" diye bağırarak halkta bir coşku yarattı. (Kamen 1977: 215-16). Mataro halkı ayaklanmaya katılmaya mecbur kaldı ve militan sayısı 18.000 kişiye ulaştı. Bu noktada, askeri katkıların azaltılması ve isyanın tutuklu üyelerinin affedilip serbest bırakılması talepleriyle Barcelona'ya yürüdüler. Barcelona'daki yönetim şehrin her an düşebileceğinin farkında olduğu için taleplere boyun eğdi. Zira olay, idarenin iddialarını ciddiye almasına yetecek kadar büyük çaplıydı.

13 Haziran 1688'de halk, %10'luk vergilerinin ödenmesiyle ilgili bir anlaşmazlık nedeniyle Manresa şehrinin idaresini ele geçirdi. 14 Haziran 1688'de isyancılar şehirde üstünlük elde etmek için bir cephaneliğe baskın düzenledi ve tüm yetişkin erkekler silahlandırıldı (Kamen 1977: 219). Katalonya Genel Valisi devam etmekte olan ayaklanmaları yatıştırmak için bu %10'luk vergilerin bir kısmının ödenmesi için bağış yaptı.

Katalanlar, Avusturya Arşidükü Charles'ı İspanya Kralı V. Philip'le karşı karşıya getiren İspanya Veraset Savaşına (1701-1714) kadar başka bir önemli milliyetçi harekete tanık olmadı. 1705'te, henüz savaşın ilk yıllarında, Arşidük Charles Habsburg, Barcelona'yı ele geçirdi. Utrecht Antlaşması imzalanmış olsa da Katalonya, *Corts Catalanes* (Parlamento) tarafından uygulanan Katalan Anayasasını savunmak amacıyla Fransız-İspanyol kuvvetlerine karşı savaş çabalarını 1713 Temmuzuna kadar sürdürdü. Yasa koyma gücüne sahiptiler ve Kral onlar tarafından konulan yasaları kaldıramazdı (Dandelet 2003). Bu da büyük İspanyol devleti içinde asimile olmak yerine yasalarını ve kültürlerini korumak istedikleri için Katalan milliyetçiliğine uygun bir durumdu. Her şeye rağmen dış güçler 1714'te Katalonya'nın başkenti Barcelona'yı yeniden ele geçirdi ve Kral V. Felipe kuruluş

yasalarıyla oluşturulmuş kurumları ve ayrıcalıklı statüleri ezen Nueva Planta kararnamelerini yürürlüğe koydu. Katalan üniversitelerini kapattı ve Katalan dilinin herhangi bir resmi, idari faaliyette kullanılmasını yasakladı. Bu kararnamelerin yürürlüğe girmesiyle, İspanya'nın farklı bölgeleri yeni ve merkezi bir İspanyol devletinin çatısı altına girdi. Dahası uygulamaya koyulan bu yasalar Katalanları Kastilya kültürü içinde asimile etme girişimiyken ters teperek Katalan kültürel ve dilbilimsel gururunun yeniden dirilmesine neden olduğu söylenebilir (Laitin 1989).

Barcelona'nın 11 Eylül 1714'te Fransız-İspanyol güçleri tarafından ele geçirilmesi, siyasi bir varlık olarak Katalonya Prensliğinin sonunu getirdi. Barcelona'nın düşüşü, bağımsız olarak kurulmuş olan yargı ve yasama kurumlarını yıktı. Son yıllarda 11 Eylül, *diada* yani Katalonya Ulusal Günü olarak anılıyor; örneğin FC Barcelona (Barcelona'nın Katalan Milliyetçiliğiyle ilintili futbol kulübü) Real Madrid'le karşılaştığında, Katalanlar olarak takımlarını desteklemek ve Estelada bayrağını dalgalandırmak için tipik bir biçimde kitleler halinde sokaklara dökülür. Çoğu Katalan 1714'te özerkliklerini kaybettiklerine atıfta bulunarak maçların 17. dakikasının 14. saniyesinde "Independencia, Independencia" ["Bağımsızlık, Bağımsızlık"] diye bağırır (Chopra 2013). Bu çatışmacı performans, ulusal bir söylem etrafında birlik yarattığı için ulus inşasının bir formudur.

Devam eden iç ve dış mücadelelere rağmen Katalan dili ve kültürü birden fazla *renaixença*, yani yeniden doğuş yaşadı. Avrupa Romantizminin ardından Katalan kültürünü, edebiyatını ve dilini kurtarmayı amaçlayan bir *renaixença* doğdu. 1868 Görkemli Devriminden sonra ve Birinci İspanyol Cumhuriyetinin çöküşünün ortasında, *renaixença* siyasi bir nitelik kazandı ve Katalonya içinde bir özyönetim hareketi haline geldi.

İspanya 1898'de Küba ve Filipinler'de elinde kalan kolonilerden bir kısmını kaybettiğinde, Katalan milliyetçiliğini

destekleyenlerin sayısında büyük bir artış oldu. Birçokları Katalonya'nın Küba gibi bir koloni olduğunu ve bağımsızlığı yönünde uluslararası bir desteği Küba kadar hak ettiğini savundu. Takip eden yıllar, Katalonya'daki ilk modern siyasi partilerin kuruluşuna şahitlik eder.

1922'de, Francesc Marcià siyasi parti Estat Catala veya Katalan Devleti'ni kurdu. Bu parti bağımsızlık yanlısıydı. Estelada'yı kendi sembolü olarak kullanıp resmi olarak Katalonya'nın ayrılıkçı bayrağı yaptı. 1932'de İspanya İkinci Cumhuriyeti döneminde Katalonya özerkliğinin çoğunu yeniden kazandı. Ancak 1939'a gelindiğinde bu kazanımlar Fransisko Franko'nun milliyetçileri tarafından çoktan geri alınmıştı. 1960'ların başında, Franko rejimi sırasında Katalan kültürünün yok edilmesine yönelik girişimlere karşı Katalan dilini ve kültürünü tanıtmak için Omnium Cultural gibi kurumlar oluşturuldu.

Franko'nun 1975'teki ölümünün ardından İspanya, demokrasinin yeniden inşası için harekete geçti. Katalanlar haklarının çoğunu geri aldılar ve kültürel faaliyetlerine yeniden başladılar. Ayrıca merkez sağda bir Katalan partisi olan Convergence [Uyum] kuruldu. 1978'e gelindiğinde, yeni İspanyol anayasası, Katalanların ve İspanya'daki birçok başka bölgenin özerkliğini kabul etti. Bununla birlikte İspanya'nın Katalonya'ya bir miktar özerklik tanıması anlayışı Katalanların kendi kaderini tayin edebilmesi gerektiği fikrine tam olarak uymadığı için birçok Katalan milliyetçisi bu anayasaya itiraz etti (Calamur 2017). Her şeye rağmen İspanya vatandaşlarının %88'i ve Katalanların %90'ı anayasanın lehine oy kullandı. Ertesi yıl, Katalonya Özerklik Statüsü oluşturuldu ve seçmenlerin %88'i tarafından onaylandı. Katalan özerkliğinin ardından bağımsızlık yanlısı birçok siyasi grup küçülerek gözden kayboldu ve bu da silahlı aşırı sol Katalan milliyetçisi grup Terra Lliure'ye, İspanya'ya saldırılar düzenlemesi için siyasi bir alan açtı. Az sayıda saldırı düzenlemelerine ve düşük üye sayılarına rağmen Terra

Lliure ve benzeri gruplar İspanya'da kargaşaya neden oldu (Minder 2017).

1980'den 2003'e kadar, Convergence Catalan partisinin kurucusu Jordi Pujol, ılımlı Katalan milliyetçiliğine dayandırdığı politikalarıyla çok sayıda seçim kazandı. Ilımlı duruşu sayesinde Madrid'le iyi ilişkiler kurdu ve Katalonya'ya daha fazla özerklik verilmesi için müzakereye başvurdu. Ancak bunun karşılığında Pujol, İspanya'ya ve anayasasına bağlılık sözü verdi (Minder 2017). Pujol, Katalonya için daha fazla özerklik elde etmesine rağmen hiçbir zaman bağımsızlık aramadı, bu da ayrılıkçı Katalanları kızdırdı.

2005'te, Katalonya İçin Özerklik adını taşıyan yeni bir yasal düzenleme taslağı, Generalitat of Catalonia, yani Katalonya Yönetimine özyönetim yetkisi sunarken sağlık, eğitim, çevre, kültür, yerel yönetim gibi pek çok alanda da yeni yargılama yetkileri tanıdı. 2006'da, İspanya ve Katalan parlamentoları, referandum için hazırlanan ve seçmenlerin %73,24'ünün onayladığı bu yeni özerklik statüsünü onayladı ve düzenleme 9 Ağustos 2006'da yürürlüğe girdi. Ancak düzenlemeye karşı bir muhalefet dalgası yükseldi ve İspanya Anayasa Mahkemesine itiraz başvurusu yapıldı. 2009'dan 2011'e kadar Katalonya'da yasal bağlayıcılığı olmayan bağımsızlık referandumları yapıldı ve seçmenlerin %94,89'u bağımsızlıktan yana oy verdi çünkü esasında referandumlara sadece bağımsızlık yanlıları katılmıştı. 28 Haziran 2010'da ilerici ve muhafazakâr yargıçlar bir uzlaşmaya vardı ve tüzüğün 277 maddesinin 14'ünün anayasaya aykırı olduğunu ve 27'sinin de daha açık yorumlar gerektirdiğini ilan etti (BBC 2017a).

Mahkeme kararının açıklanmasının ardından Omnium Cultural ve 1600'den fazla kuruluş, kararı kınamak için 10 Temmuz 2010'da bir yürüyüş düzenledi. Yaklaşık 1,1 ila 1,5 milyon kişi sokaklara dökülmüştü (AFP 2010). Bu, Katalan tarihinin o zamana kadarki en büyük protestolarından biriydi.

Bu protesto, sonraki yıllarda çok sayıda başka yürüyüşü tetikledi. Daha önce de belirttiğimiz gibi, 11 Eylül 2012'de Barcelona'da özellikle büyük bir Katalan bağımsızlık gösterisi düzenlendi. Bu gösteriyi Katalan bağımsızlık yanlısı olan Katalan Ulusal Meclisi isimli bir kültürel örgüt düzenlemişti. İki milyondan fazla insanın katıldığı bu eylem, İspanya'da demokrasinin yeniden inşasının kutlanmasını saymazsak, Katalonya'da gerçekleştirilmiş en büyük yürüyüştü. Yürüyüşe katılanlar Estelada bayrağını destekliyor ve "Katalonya: Yeni Bir AB Devleti" yazan pankartlar taşıyordu. Protesto sonunda Omnium Cultural, Katalan grupları ve sanatçılarıyla bir konser düzenledi (Burgen 2012). Buna ek olarak, Katalan bağımsızlığını destekleyen halka açık bir dizi etkinlik daha yapıldı.

11 Eylül 2013'teki ilk Katalan Yolu etkinliği kapsamında, Katalan bağımsızlığını desteklemek için 250 mil uzunluğundaki bir insan zinciri oluşturulmuştu. Bu çatışmacı performansı Assemblea Nacional Catalana organize etti ve protestoya yaklaşık 1,6 milyon kişi katıldı. Birçokları için zincir, ulusal egemenliği elde etme yolunda Katalan halkının oluşturduğu birliğin sembolü haline geldi (BBC 2013). 2014'te Katalonya Ulusal Günü kutlamalarında 900.000'den fazla katılımcı vardı (Katalan Ulusal Meclisi 2014). Aynı yıl Katalanlar kendi kaderini tayin etme hakkını oylayan bir referandum düzenledi. Her ne kadar düşük bir katılım olmuş ve çoğunlukla evet oyu kullananlar oylamaya katılmış olsa da toplam oyların %80,76'sı bağımsız bir Katalan devletinden yanaydı (BBC 2014). Omnium Cultural ve Assemblea Nacional Catalana, 2015 Katalonya Ulusal Gününde (Diada) tahmini 1,4 milyon kişinin katıldığı Katalan Cumhuriyeti'ne Özgürlük Yolu adlı bir etkinlik düzenledi (RT 2015). Katalan Cumhuriyeti, İleri adlı benzer bir etkinlikse11 Eylül 2016'da düzenlendi (Prim 2016). Bu etkinlik bağımsızlık yanlısı partilerin Katalonya Parlamentosunda çoğunluğu kazanmasının ardından planlandı çünkü bazı ayrılıkçılar Katalonya'nın 2017 sonuna kadar bağımsızlığını kazanacağını umuyordu.

Daha önce belirttiğimiz gibi, 6 Eylül 2017'de bağımsızlık referandumu düzenlenmesine hükmeden bir karar Katalan Parlamentosundan geçmişti. 7 Eylül'de İspanya Mahkemesi bunu anayasaya aykırı bulduğunu ilan etti (Calamur 2017). Her şeye rağmen 1 Ekim 2017'de Katalonya'da bir referandum düzenlendi ve katılımcılara Katalonya'nın cumhuriyet biçiminde bağımsız bir devlet olmasını isteyip istemedikleri soruldu. Ulusal İspanyol polisi sandık merkezlerine baskın düzenledi, merkezlerde bulunan seçmenleri sürükleyerek uzaklaştırdı. Olaylarda halkoylamasına katılmaya çalışan birçok barışçıl vatandaş yaralandı (Minder 2017). Ancak bu oylamayı durdurmaya yetmedi; oy kullanabilmiş olanların %92'sinden fazlası evet oyu verdi (Russell, Slawson ve Greenfield 2017). Madrid, Katalonya'yı tehdit etmeye devam etti ve Katalonya gerçekten bağımsızlık ilan ederse, İspanyol hükümetinin birliği yeniden tesis etmek ve ayrılıkçıları cezalandırmak için elinden gelen her şeyi yapacağını belirtti. Bağımsızlık referandumunun ardından 27 Ekim 2017'de Katalan Parlamentosunda egemen bir Katalan Cumhuriyetinin kurulması teklifi oylandı. Saatler sonra, İspanya başbakanı Katalonya'nın özerkliğinin ortadan kaldırılacağını ve Katalan bağımsızlık hareketini etkin bir şekilde askıya alacağını duyurdu (BBC 2017b).

Katalan hükümetinin dağıtılmasının ardından çok sayıda Katalan hükümet yetkilisinin yanı sıra Omnium Cultural ve Katalan Ulusal Meclisi gibi Katalan kültür kurumlarının başkanları da hapse atıldı (Jones 2017b). Carles Puigdemont, Almanya'da gözaltına alındı ve tutuklanmasına karşı Katalonya'da büyük sokak protestoları düzenlendi. Siyasi tutuklularla dayanışmanın sembolü olarak Barcelona'nın her yerinde sarı kurdeleler asıldı. Yine de birçokları hapsedilenlerin kimlikleri yüzünden değil, eylemleri nedeniyle tutuklandıklarını savunuyor.

Katalan halkı, siyasi ve kültürel simaların herhangi bir suçlama olmaksızın hapsedilmesine büyük ölçüde karşıydı.

İspanyol hükümetinin, masum Katalan halkına yönelik rutin şiddet eylemleri, özerklik kaybına yol açan politikalar ve İspanya'ya siyasi hapis cezalarının yeniden getirilmesi gibi uygulamalar nedeniyle giderek daha baskıcı bir hale geldiğine ve demokratik haklarının ihlal edildiğine inanıyorlardı. Rajoy sık sık İspanyol devletinin birliğini korumak için gereken her önlemi almaya hazır olduğunu belirtti.

11 Mayıs 2018'de Carles Puigdemont, sürgünde olduğu ve hükümeti etkili bir şekilde yönetemediği için Quim Torra'yı Katalonya Başkanlığına aday gösterdi. Güçlü bir bağımsızlık yanlısı olan Torra geçmişte Katalonya'da İspanyolca konuşanlara karşı düşmanca sözler sarf etmişti (Jones 2018b). Torra İspanya mahkemeleri tarafından askıya alınan yasaların tekrar yürürlüğe koyulmasından ve gelecekteki Katalan Cumhuriyeti için bir anayasa hazırlanmasından yanadır ve her ikisi de Katalonya için son derece popüler vaatlerdir. Torra, 14 Mayıs 2018'de seçimleri kazandı ve hapisteki birkaç siyasiyi kabinesine aldığını açıkladı.

İspanya Anayasasının 155. maddesini kullanan Madrid hükümeti, halkın gözünü korkutmak ve Katalonya'nın özerkliğini iptal etmek, hükümet liderlerini görevden almak ve Katalonya hükümetini ele geçirmek için ulusal polisi kullandı. Daha fazla Katalan bağımsızlık istese de İspanya toprak bütünlüğünü tahkim edebilecek güce sahip ve bu durum Katalonya'nın tam bağımsızlığını gerçekleştirmesi olasılığını ortadan kaldırabilir. Bağımsızlık yerine başka bir alternatifse Madrid'le yeni ilişkiler kurmak. Bu, Katalonya'nın dil ve kültür kimliğini korumasını ve özerkliğin yeniden tesisini sağlayacaktır. Rajoy'un 1 Haziran 2018'deki skandallar sonucunda gerçekleşen düşüşü, Madrid ve Katalonya arasında diyalog ve anlaşma kapısını aralamış durumda.

Tilly'nin çerçevesinden bakıldığında (Castañeda ve Schneider 2017), Katalan bağımsızlık hareketi, İspanya açısından Katalanlarla ilgili başarısız bir ulus inşası projesinin ve Katalanlar açısından bağımsızlık için yapılmış bir dizi

başarısız askeri girişimin sonucu olarak görülebilir. Siyasi bir düzenleme bir süre birlikte yaşamaya izin vermişti ancak son dönemdeki kutuplaşma sosyal sınırları ve ulusal kimlikleri harekete geçirdi (Castañeda 2018b, Tilly 2005).

Bağımsızlık iddiaları özellikle de İspanya'da kalmayı isteyen ve büyük şehirlerde ikamet ettiği için sesi daha düşük çıkan ama aynı ölçüde kalabalık Katalanlar nedeniyle daha da karmaşık bir hale geliyor (Castañeda 2018a). Bu grup, iç ve dış göçmenler, turistler, gurbetçiler, kozmopolitler ve küresel girişimcilerin yanı sıra İspanya'da kalmak çıkarına gelen, Avrupa Birliği ve küresel ekonomiye tam olarak entegre oldukları bir dönemde bağımsızlıkta gerçek bir kazanç görmeyen Katalanları da içeriyor. Ayrıca Katalonya, kültürel milliyetçiliğin başarılı bir üreticisidir çünkü Katalonya'daki İspanyol ve uluslararası göçmenlerin çoğu, kendilerini önce Katalan olarak tanımlayacak ve hem İspanyolca hem de Katalanca konuşacak şekilde büyüdüler.

Bu bölüm yüzlerce yıllık Katalan bağımsızlık mücadelesini ele aldı. Bu inceleme, elinizdeki kitapta yer alan toplumsal hareketler arasında en uzun döneme yayılmış bir hareketin izlerini sürüyor. Kolektif iddia başından beri açıktı: Katalanların çoğunluğu İspanya'dan bağımsızlık talep ediyor. 1640'lardaki Orakçılar Savaşında, Katalan halkı için birliğin sesi olan, elitlere ve sömürüye karşı kolektif bir direniş marşı ortaya çıktı. Benzer şekilde İspanya'dan bağımsız bir milliyetçiliğin kamuya açık gösterimi Katalan bayrağıyla somutlaştı. FC Barcelona maçlarında atılan "Independencia" ["Bağımsızlık"] sloganları, bağımsız bir Katalonya lehine yapılmış bir başka kamusal gösteridir. İnsanların oluşturduğu kuleler veya piramitler gibi diğer gösterilere ek olarak yüzyıllardır büyük sokak protestoları yapılıyor. Kayda değer sayıda Katalonya sakini bağımsızlık lehine Değer, Birlik, Sayı ve Bağlılık (DBSB) gösterisi sergiliyor. İspanya'nın Katalonya üzerindeki gücüne rağmen hareket, bağımsızlık konusunda bir referandum gerçekleştirmeyi ve o referandumu kazan-

mayı başardı. 2017'de, oy kullanan Katalanların %92'si tercihini bağımsızlıktan yana yaptı. Talep net ve destek güçlü. Toplumsal hareket hâlâ İspanyol hükümetinin yönetiminden kopamıyor ancak Katalonya halkı kamusal alanda bağımsız bir devlet talebi çağrısından ve buna yönelik gösterilerden vazgeçmeyecek. Bir hareketin belirtilen hedeflerine ulaşmadaki başarısızlığı, onun toplumsal bir hareket olmadığı anlamına gelmez. Bu anlamda, Katalan hareketi bu kitapta tartışılan en eski ve en uzun soluklu toplumsal hareketlerden biridir.

Referanslar

AFP. 2010. "Catalan Protesters Rally for Greater Autonomy in Spain." *BBC News*; BBC. 2013. "Catalans Form Human Chain for Independence from Spain," 11 Eylül. BBC News. 15 Şubat 2018'de alındı (www.bbc.com/news/world-europe-24052713).

——. 2014. "Catalonia Vote: 80% Back Independence – Officials:" BBC News. 15 Şubat 2018'de alındı (www.bbc.com/news/world-europe-29982960).

——. 2017a. "Catalonia Profile – Timeline" *BBC*, Londra: BBC, 15 Şubat 2018'de alındı (www.bbc.com/news/world-europe-20345073).

——. 2017b. "Catalonia Independence: Spain Takes Charge of Catalan Government," 28 Ekim. BBC News. 15 Şubat 2018'de alındı (www.bbc.com/news/world-europe-41785292).

Bouton, Terry. 2009. *Taming Democracy: "The People," the Founders, and the Troubled Ending of the American Revolution.* New York: Oxford University Press.

Burgen, Stephen. 2012. "Catalan Independence Rally Brings Barcelona to a Standstill," *The Guardian*, 11 Eylül.

Calamur, Krishnadev. 2017. "The Spanish Court Decision That Sparked the Modern Catalan Independence Movement." *The Atlantic*, 1 Ekim.

Castan Pinos, Jaume. 2018. "Challenging the Nation-State's Territorial Integrity through Contestation: Secessionist Rallies in Catalonia." s. 69-92, *Global Cultures of Contestation: Mo-*

bility, Sustainability, Aesthetics & Connectivity, ed. E. Peeren, R. Celikates, J. de Kloet ve T. Poell. Cham: Springer International Publishing.

Castañeda, Ernesto ve Cathy Lisa Schneider. 2017. *Collective Violence, Contentious Politics, and Social Change: A Charles Tilly Reader*, New York: Routledge.

Castañeda, Ernesto. 2018a. *A Place to Call Home: Immigrant Exclusion and Urban Belonging in New York, Paris, and Barcelona*. Stanford, CA: Stanford University Press.

——. 2018b. *Immigration and Categorical Inequality: Migration to the City and the Birth of Race and Ethnicity*. New York: Routledge.

Catalan National Assembly. 2014, "The Catalan Way 2014 Becomes the Biggest Mobilization in European History." 15 Şubat 2018'de alındı (http://catalan assembly.org/2014/09/18/catalan-way-becomes-the-biggest-mobilization-in-european-history/).

Chopra, Rakshit 2013, "The Role of Fc Barcelona in Fueling Catalan Nationalism," 17 Ocak. Sportskeeda. 14 Şubat 2018'de alındı (www.sportskeeda.com/foot ball/the-role-of-fc-barcelona-in-fueling-catalan-nationalism).

Corcoran, Kieran. 2017, "Catalan Politicians Hailed Independence by Singing Their National Anthem–and the Lyrics Are a Brutal Swipe at Spain," 27 Ekim. Business Insider. 13 Şubat 2018'de alındı (www.businessinsider.com/catalonia-independence-national-anthem-is-rebuke-of-spain-2017-10?r=UK&IR=T).

Coscubiela, Joan. 2017, "El Discurso Que Ovacionó El Pp, Psoe Y C's," Barcelona: ESnoticia. 19 Ağustos 2018'de alındı (www.youtube.com/watch?v=BbO9TBDFEnE).

Dandelet, Thomas James. 2003. "Philip V of Spain: The King Who Reigned Twice. By Henry Kamen. New Haven, CT: Yale University Press, 2001." *The Journal of Modern History* 75(2): 442-44.

Dantí I Riu, Jaume. 1979. "La Revolta Dels Gorretes a Catalunya (1687-1689)." *Estudis D'Historia Agraria* 3: 79-99.

Davies, Norman. 2011. *Vanished Kingdoms: The History of Half-Forgotten Europe*. Penguin Books Limited.

Dewan, Angela. 2017. "Separatist Parties in Spain's Catalonia Win Majority in Election:" CNN, 1 Mart 2018'de alındı (www.

cnn.com/2017/12/21/europe/catalonia-elec tion-results-independence-spain-intl/index.html).

García Barcia, Marta. 2013. "Catalonia: The New European State." *ILSA Journal of International & Comparative Law* 20(3): 399-421.

García, César. 2016. "Using Street Protests and National Commemorations for Nation-Building Purposes: The Campaign for the Independence of Catalonia (2012-2014)." *The Journal of International Communication* 22(2): 229-52.

Guibernau, Montserrat. 2012. *Catalan Nationalism: Francoism, Transition and Democracy*. Londra: Routledge.

Hummel, Daniel. 2017. "Banal Nationalism, National Anthems, and Peace." *Peace Review* 29(2): 225-30.

Jones, Sam. 2017. "Catalonia to Hold Independence Vote Despite Anger in Madrid." *The Guardian* 6 Eylül.

——. 2018a. "Catalonia Corruption Scandal: Court Orders Party to Repay €6.6m." *The Guardian* 15 Ocak.

——. 2018b. "Quim Torra Sworn in as Catalan President Amid Xenophobia Claims." *The Guardian*, Londra 17 Mayıs.

Kamen, Henry. 1977. "A Forgotten Insurrection of the Seventeenth Century: The Catalan Peasant Rising of 1688." *The Journal of Modern History* 49(2): 210-30.

Keating, Michael. 1996. *Nations against the State: The New Politics of Nationalism in Quebec, Catalonia and Scotland*, Londra: Macmillan.

Laitin, David D. 1989. "Linguistic Revival: Politics and Culture in Catalonia." *Comparative Studies in Society and History* 31(2): 297-317.

Minder, Raphael. 2017. *Struggle for Catalonia: Rebel Politics in Spain*. Londra: Hurst & Company.

Ordaz, Pablo. 2017. "How the Independence Referendum Has Split the Catalan Police Force." *El País*.

Prim, Sara. 2016, "Thousands of People Claim Catalonia's Independence in Five Cities across the Territory," Katalonya: Catalan News Agency. 15 Şubat 2018'de alındı (www.catalannews.com/politics/item/thousands-of-people-claim-catalonia-s-independence-in-five-cities-all-over-the-territory).

RT. 2015, "Gateway to Catalan Republic: 1.4 Million Rally for Independence in Barcelona," 11 Eylül. 15 Şubat 2018'de alın-

dı (www.rt.com/news/315070-catalan-independence-rally-barcelona/).

Russell, Graham, Nicola Slawson ve Patrick Greenfield. 2017, "Catalonia Referendum: 90% Voted for Independence, Say Officials – as It Happened." *The Guardian*, 15 Şubat 2018'de alındı (www.theguardian.com/world/live/ 2017/oct/01/catalan-independence-referendum-spain-catalonia-vote-live?page=with:block-59d132a6e4b03201709840e9).

Sobrequés, i Callicó Jaume. 2010. *Historia De Cataluña*, Barcelona: Editorial Base.

Tilly, Charles. 1964. *The Vendée*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

——. 2005. *Identities, Boundaries, and Social Ties*, Boulder, CO: Paradigm Publishers.

12

ÇAĞDAŞ MEKSİKA'DA TOPLUMSAL HAREKETLER

Ernesto Castañeda, Luis Rubén Díaz Cepeda ve Kara Andrade[1]

Meksika'da yetişkin gençler ve öğrencilerin liderliğindeki protestolar son yıllarda büyük ilgi gördü. Bu bölüm, siyasi yolsuzluktan ve uyuşturucuya karşı savaştan etkilenen bu hareketlerin kökenlerini inceliyor. Özellikle de başkan adayı Enrique Peña Nieto'ya karşı öğrencilerin liderliğindeki #YoSoy132 grubunun kurulmasını ve 43 öğrencinin kaçırılıp ortadan kaybolmasını ele alıyor. Öğrencilerin kaçırılması, federal hükümeti suçlayan bir dizi çatışmacı eyleme yol açtı. Sosyal medyanın kullanımı sadece farkındalığı değil, ayrıca Meksika dışından gelen desteği de arttırdı. Bunun Charles Tilly'nin şartlarına göre bir toplumsal hareket olarak nitelendirilip nitelendirilmeyeceği, olayların kısa bir analizinden sonra belirlenecektir.

2012'de, Enrique Peña Nieto (EPN) Başkanlık kampanyası turundaydı. Siyasi seçkinler ve Meksika'nın en büyük televizyon ağı Televisa tarafından Başkan olması için hazırlanmış genç bir siyasetçiydi. EPN, 2005-2011 yılları arasında Estado de México Eyalet Valisiydi. El Partido Revolucionario

[1] Monica Villacorta, Araseli Lara, Lesley Buck ve Maura Fennelly bu vaka çalışmasının hazırlanmasına yardımcı oldu. Chris Tilly ve Lesley Wood'sa değerli geri bildirimler sağladı. Tüm hatalar bize aittir.

Institucional [Kurumsal Devrimci Parti] (PRI) partisinin adayıydı. Bu parti, 1929-2000 yılları arasında iktidardaydı ve 2012'de siyaset sahnesine geri dönmeyi planlıyordu (Cadena-Roa 2017).

Toplumsal aktivistler, PRI partisinin seçimi kazanma olasılığından dolayı endişeliydi çünkü bu, muhalif toplumsal hareket örgütlerinin bastırılması, neoliberal bir ajandanın devam ettirilmesi, hareketi kendi saflarına katma ve *de facto* güç merkezlerinin daha fazla toplumsal hâkimiyeti anlamına geliyordu. Aktivistlerin PRI adayını durdurmak istese de ana akım medya sürekli Enrique Peña Nieto'yu seçimin mutlak galibiymiş gibi gösterdiği için söz konusu aday başkanlık yolunda ilerliyormuş gibi görünüyordu. Sol örgütler itibarını yitirmiş, öğrencilerse örgütsüzdü. İnsanlar EPN'nin seçilmesine razı oldu. Adaylığına karşı kimse toplumsal bir hareket öngörmemişti (Díaz Cepeda 20 15: 46).

Ne var ki 11 Mayıs 2012'de, Mexico City'de büyük çoğunluğunu PRI'nın adayına sempati duyacağı varsayılan orta sınıftan öğrencilerin okuduğu özel bir Cizvit üniversitesi olan Universidad Iberoamericana'da Enrique Peña Nieto'ya karşı kendiliğinden bir protesto gerçekleşti. Öğrenciler protestoyu, EPN'nin henüz valiyken Mayıs 2006'da San Andres Atenco'daki protestocuların şiddetle bastırılmasıyla ilgili sorgulanması sırasında emri kendisinin verdiğini kabul etmesinden sonra başlatmıştı (Kuri Pineda 2010). Onun yönetiminde 47'si kadın olmak üzere toplamda 200'den fazla protestocu hapsedildi. Kadın katılımcılar bir tür siyasi sindirme olarak polisler tarafından cinsel saldırıya uğradıklarını bildirdiler (World Organisation against Torture [İşkenceye Karşı Dünya Örgütü] 2006).

EPN Atenco'daki sorumluluğunu kabul ettikten sonra sahneden inmesi ve üniversiteyi terk etmesi için öğrenciler tarafından yuhalandı. Ertesi gün EPN'nin kampanyası protestocuların gerçek üniversite öğrencileri olduğunu yalanladı. Ana akım medya olayı küçümsedi ve EPN'nin konuş-

ma yapmasına izin vermeyenleri kötüledi (Cadena-Roa ve Serrano Campos 2013).

> Öğrenciler baskı görme korkusuna rağmen kendilerini suçlamalardan korumak için önceden hazırlanmaksızın "Ben bir Ibero öğrencisiyim," "Beni kimse eğitmedi," "Sınıf arkadaşlarımla gurur duyuyorum" ve benzeri ortak sözlerin yazılı olduğu tweetler atmaya başladılar. Ayrıca bir grup öğrenci suçlamalara yanıt olarak Facebook üzerinden "Gerçek için Video" isimli bir etkinlik oluşturarak diğer öğrencileri bir UIA öğrencisi olduklarını ve protesto gösterisine katıldıklarını söyledikleri birer kısa video göndermeye davet etti. Zaman sınırı nedeniyle etkinliği oluşturan gruptakiler, kendini videoya çekip kaydını gönderen 131 öğrenciden gelen görüntüleri birleştirdikleri son videoyu düzenleyerek YouTube'a yüklediler fakat bunu takip eden günlerde öğrenciler videolarını göndermeye devam etti. Gruba toplamda 230 kadar video ulaştı. Video, birkaç saat içinde dünya çapında trend olan bir gündem haline geldi. Video internette yayıldıktan sonra diğer üniversitelerden öğrenciler ve sivil toplumdan bağlantısız kişiler UIA öğrencilerinin taleplerini kendi talepleri gibi sahiplenerek kendilerini 132. protestocu ilan ettiler, bu nedenle #YoSoy132 [#Ben132] adını kullandılar.
>
> (Díaz Cepeda 2015: 47)

Bu sosyal medya kampanyasından sonra öğrenciler 16 Mayıs 2012'de bir miting çağrısında bulundular. 18 Mayısta, çoğu özel üniversitelerden gelen 1.000'den fazla öğrenci haber alma ve ifade özgürlüğü haklarını savunmak ve Peña yanlısı haberleri protesto etmek için Televisa'nın genel merkezine yürüdüler. (Díaz Cepeda 2015: 48).

Sosyal medyada konuya ilginin artmasıyla 23 Mayıs 2012'de Mexico City'de 15.000'den fazla kişinin katıldığı bir yürüyüş gerçekleşti. 26 Mayıstaysa tarihsel bir meydan olan Plaza de Tlatelolco'da devlet üniversitelerinden gruplarla ortak bir miting düzenlendi. Grup, yayımladığı bildiride "toplumsal, politik ama herhangi bir siyasi partiyle ilişkili olmayan, şiddete karşı, özerk, bağımsız, demokratik, anti-

neoliberal, ülkenin diyalog ve mobilizasyonla dönüşümünü destekleyen bir toplumsal hareket" olduğunu ilan etti (Muñoz Ramírez 2011). 7 Haziranda düzenlenen EPN karşıtı yürüyüşe 100.000'den fazla insan katıldı. Güçlerinin zirvesinde,

> 24 saatlik ulusal çapta bir üniversite grevi, Zocalo'da 50.000'den fazla insanın katıldığı bir konser ve federal seçimlerin düzenlenmesinden sorumlu ana devlet organı olan IFE yerine, daha önce görülmemiş bir şekilde, kendilerinin organize ettiği adaylar tartışmasını düzenlemeyi başardılar. EPN dışındaki tüm başkan adaylarının katıldığı tartışma programı bir YouTube kanalında yayınlandı. Platform tartışmayı izlemeye çalışan muazzam sayıdaki insanı kaldıramadı.
>
> (Díaz Cepeda 2015: 51)

Büyüyen bu toplumsal harekete rağmen EPN 1 Temmuz 2012'de seçimlerin galibi ilan edildi. Seçimden sonra #YoSoy132, yürüyüşlere ve EPN aleyhindeki diğer çatışmacı etkinliklere katıldı. Bununla birlikte devlet baskısı arttı, istifalar başladı ve hareket gittikçe küçüldü.

#YoSoy132'nin Etkileri

Bir kampüs ziyareti esnasında birkaç öğrenci tarafından yapılan küçük ölçekli ve üstünkörü örgütlenmiş bir protesto, Meksika'nın siyasi sistemini altüst eden ve daha iyi demokratik koşullar talep eden grupları bir araya getiren ulusal bir harekete dönüştü. Luiz Rubén Díaz Cepeda bunun nasıl mümkün olduğunu şöyle açıklıyor:

> Başarılarının büyük kısmı, sosyal ağları özel üniversiteler ve devlet üniversitelerinden öğrencileri bir araya getirmek amacıyla kullanma becerilerinden kaynaklanıyordu. Bu daha önce görülmemişti; Meksika'da özel üniversite öğrencileri genellikle protestolara katılmaz ve devlet üniversitelerinin öğrencileriyle birlikte çok nadiren eylem düzenlerlerdi. Ayrıca #YoSoy132, bir öğrenci hareketi olarak

> kalsa da ortak hedeflerine ulaşmak için işçi ve çiftçilerin toplumsal örgütleriyle birlikte çalıştı. #YoSoy132, gücünün zirvesindeyken 100.000'den fazla insanın katıldığı yürüyüşler düzenleyebildi. Ancak kuruluşlarından bir yıl, cumhurbaşkanlığı seçimlerindense birkaç ay sonra önemli ölçüde üyelik kaybettiler ve bu da siyasi güçlerini azalttı.
>
> (Díaz Cepeda 2015: 41)

Çoğu insan, sosyal medya ağlarının bu harekette oynadığı role odaklandı. Ne var ki bize göre bu öğrenci hareketi bir toplumsal hareketin başarılı olması için sosyal medya kullanımının gerekli olduğunu ancak tek başına yeterli olmadığını göstermektedir (Castells 2015; Díaz Cepeda 2015). Bunu, hareketin katılımcı sayısının özel üniversitelerden –Meksika Teknoloji Enstitüsü (Instituto Tecnológico Autónomo de México, ITAM) ve İberoamerikan Üniversitesi (Universidad Iberoamericana)– öğrencilerin ilk olarak Parque México'da devlet üniversitelerinden –Meksika Ulusal Üniversitesi (Universidad Nacional Autóno ma de México, UNAM)– öğrencilerle yüz yüze görüşmesinden sonra arttığına dair kanıtlara dayanarak söylüyoruz (Muñoz Ramírez, 2011). Varılan anlaşmalar harekete devlet üniversitelerinde görünürlük sağlarken düzenli internet erişimi olmayan insanların bilgilendirilmesini de sağlayan örgütsel yapılar kazandırdı. Meksika'nın her yerindeki üniversitelerden temsilciler, UNAM'ın ana kampüsünde düzenlenen toplantılara katılarak mevcut dayanışma ağlarını güçlendirip yenilerini geliştirdiler.

43 Kayıp Ayotzinapa Öğrencisinin Etrafında Oluşan Hareket

26 Eylül 2014'te, Ayotzinapa öğretmenler koleji, Escuela Normal Rural Raul Isidro Burgos'un birinci sınıf öğrencilerinden yaklaşık yüz kişi Meksika'nın Guerrero eyaletindeki Iguala şehrine gitti (Gibler 2017). Hedefleri, önceki yıllarda yaptıkları gibi, 2 Ekim 1968'de ordunun üniversite öğrenci-

lerini öldürdüğü Tlatelolco Katliamını anma gösterilerine katılmak üzere Mexico City'e yapacakları yolculuk için ihtiyaç duydukları para ve ulaşım araçlarını sağlamak amacıyla bağış toplamaktı.

Trajedi, öğrencilerin beş otobüsün kontrolünü şiddete başvurmaksızın ele geçirdikleri zaman başladı. Bu, çoğunlukla tolerans gösterilen sıradan bir eylemdi ve o zamana kadar hiç böylesine hızlı ve şiddetli bir şekilde bastırılmamıştı. Ancak bu sefer, Iguala'nın 80 mil güneyinde bir mola esnasında, bölge polisi ve kimliği belirsiz kimseler öğrencileri taşıyan otobüslere ateş açtı. Olayla ilgisi olmayan 3 kişi ve 3 öğrenci olmak üzere toplam 6 insan vurularak öldürüldü, 20'den fazla öğrenci yaralandı ve 43'ü kayboldu. Ertesi sabah öğrencilerden Julio Cesar Mondragon'un cesedi bir yolda bulundu. Toplumsal hareket örgütleri bunu bir sindirme tekniği olarak yorumladılar.

Federal makamlar soruşturmalara başlarken, yerel hükümetin ilk yaptığı bunu önemsiz bir olay gibi göstermek oldu. Federal hükümet yaşananları sonradan, şiddetin sözde düşüşte olduğu Meksika'daki genel durumu yansıtmayan bir istisna olarak nitelendirdi. Bununla birlikte toplumsal hareket örgütleri, Ayotzinapa öğrencilerine yönelik saldırının ve hükümetin soruşturmaları yürütme şeklinin aslında devletin ne kadar yozlaştığına bir örnek olduğunu savunarak bu söyleme itiraz etti. Bu yaklaşım hareketin başlamasından birkaç hafta sonra kullanılmaya başlanan "Yapan Devletti!" ve "Peña Dışarı!" gibi sloganlarda görülebilir. Sadece aktivistler tarafından değil, aynı zamanda sıradan insanlar tarafından da benimsenen bir diğer slogansa annelerin bebeklerine söyledikleri *Cariolla* veya Stroller Contingent gibi şarkılardan uyarlanan şu sözlerden oluşuyordu; "Hayır, öğrenciler değil! Hayır, çocuklarımız değil!" Ayrıca gösterilere katılan büyükanneler yarım yüzyıl önce yaşanan trajediye atıfla "Başka bir '68 Daha İstemiyoruz!" sloganını attılar (Pérez'le röportaj) (Díaz Cepeda, Castañeda ve Andrade 2018).

Saldırı ve yavaş kurumsal tepkinin sonucunda ülkede bir mobilizasyon dalgası başlattı. Bu dalga birçok insanın saldırıdan federal hükümeti sorumlu tutarak Başkan Enrique Peña Nieto'nun istifasını talep ettiği ve yeni bir toplumsal sözleşme çağrısı yaptığı raddeye vardı.

Trajedinin yaşandığı gece, Raul Isidro Burgos Öğretmenler Kolejinden diğer öğrenciler ve destekçileri, ortadan kaybolan öğrencilerin canlı olarak geri getirilmeleri için yerel ve eyalet hükümetlerine baskı yaptılar ve bu amaçla bir mobilizasyon döngüsü başlattılar. Ne var ki o gün kaybolan öğrencilerin başlarına gelenler bilinmiyor ve cesetleri hâlâ bulunamadı.

Kanlı Gecenin Hikâyesi

Kaynakların çoğu şu temel gerçekler üzerinde hemfikir: 26 Eylül 2014 gecesi, Guerrero eyaletinin Iguala şehrinde polis bir gruba saldırdı. Bu grup *normalista'lardan* oluşuyordu. Normalista, Meksika'nın güneybatısındaki Guerrero, Ayotzinapa'da bulunan *normal rural* (köy öğretmeni yetiştiren bir okul) kolejinde okuyan öğrencilere verilen isimdir. Gruptaki 3 öğrenciyle birlikte yoldan geçen 3 insan daha öldürüldü ve yaşları 19 ile 23 arasında değişen 43 öğrenciyse yerel polis tarafından kaçırılınca sırra kadem bastılar.

Kayıp öğrencilere ne olduğu hâlâ bilinmiyor. 7 Kasım 2014'te, dönemin başsavcısı Murillo Karam yaptığı açıklamada "26 Eylül 2014 gecesi, Ayotzinapa'dan bir grup *normalista* üç otobüse daha el koymayı planladıkları Iguala üzerinden Mexico City'e gitmek üzere iki otobüsle okuldan ayrılıyorlar. *Normalista'lar* Iguala'ya vardıklarında şehrin belediye başkanı José Luis Abarca Velázquez'in eşi María de los Ángeles Pineda resmi bir resepsiyon düzenliyordu. Ayotzinapa öğrencilerinin bu resmi etkinlik esnasında düzeni bozabileceklerini düşünen belediye başkanı Abarca, yerel polisin öğrencilere karşı koyması emrini verdi. Iguala polisi

o gece, Ayotzinapa öğrencilerine ateş açtı. Bunun sonucunda 3 öğrenci hayatını kaybederken birçok öğrenci de yaralandı. Öğrencilerin yanı sıra otobüs şoförü, taksi şoförü ve bir de kadın yolcu olmak üzere 3 kişi daha hayatını kaybetti. Ayrıca, belirtildiği gibi, 43 öğrenci Iguala polisi tarafından kaçırıldılar. İddialara göre öğrenciler daha sonra *Guerreros Unidos* isimli bir suç örgütüne teslim edildi. Büyük gazeteler, belediye başkanı ve eşinin bu suç örgütünün üyesi olduklarını yazdı.

27 Ocak 2015'te resmi hikâye biraz değişti. Düzenlediği basın toplantısında Karam, Başsavcılık Ofisinin (PGR), yapılan araştırma sonucunda *normalista'ların* yanlışlıkla *Guerreros Unidos* gurubunun rakibi olan *Los Rojos* grubuna bağlı olduğu sanıldığı için öldürüldüğüne kanaat getirdiğini söyledi. Bu versiyonda, Iguala yerel polis gücüne *Los Rojos* üyeleri sızmıştı ve onların liderlerden biri *Los Rojos*'un Iguala'ya saldırdığını sehven zannettiğinde onların vurulmasını, bir çöplükte yakılmasını ve küllerinin San Juan Nehrine atılmasını emretmişti. PGR, bu iddiayı destekleyen birkaç ifadenin yanı sıra bazı insan kalıntılarına da ulaştı ama bu kanıtlar DNA testi yapılamayacak kadar hasar görmüştü. Ayrıntılar değişmiş olsa da halka anlatılan hikâye değişmedi. Yaşananlar, yerel polis düzeyindeki yolsuzluğun neden olduğu talihsiz bir olaydı.

Ancak Ayotzinapa öğrencileri ve diğerleri geliştirilen bu söyleme itiraz ettiler. Gazeteciler Anabel Hernández ve Steve Fisher (2014) PGR'nin versiyonuna meydan okudu. Hayatta kalan öğrencilerin ifadelerine, görüntülere ve resmi belgelere dayanarak, aslında üç saldırı gerçekleştiğini iddia ettiler; ilkin Iguala'yı terk etmeye çalışan öğrencilere akşam 10:00 civarında onları yakalamaya çalışan birkaç polis memuru tarafında ateş açıldı. *Normalista'lar* polis arabalarına taş atarak tutuklamaya direndi ve yola devam ettiler. Bazı polisler kendi arabalarını siper alarak öğrencilerle dolu otobüse ateş açtı. Bu saldırı sırasında öğrencilerden Aldo Gutierrez

başından vuruldu. Daha sonra polis 43 öğrenciyi gözaltına aldı. Diğer öğrencilerden bazıları koşarak olay yerinden uzaklaşırken geride kalanlar da oldu. Üçüncü saldırıysa silahlı bir grubun, ilk öğrenci grubuna destek vermek için basın toplantısı düzenleyen başka bir öğrenci grubuna ateş açmasıyla gerçekleşmişti. Daniel Solis, Yosivani Guerrero ve Julio Cesar Mondragon bu saldırıda öldürüldüler. Suikastçılar tarafından Mondragon'un kafa derisi yüzüldü ve yüzü kesildi. Vücudu halka açık bir alana bırakıldı ve herkesin görmesi için internete bir fotoğraf yüklendi. Bazı gazeteci ve aktivistler bunun öğrencileri şehri terk etmeye ve seslerini kısmaya zorlamak için yapıldığı çıkarımına ulaştı.

Başka bir söylemse Inter-American Human Rights Commission'ın [Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu] oluşturduğu bir uzmanlar grubu tarafından geliştirildi. Bu versiyona göre öğrenciler binmeden önce otobüslerden birine uyuşturucu gizlenmişti. Öğrencilere uygulanan aşırı şiddetin sebebi buydu. Bir çalışma grubu, farklı kaynaklardan gelen bilgilerle olayların bilinen kronolojik sıralamasını yeniden düzenledi (Gallagher, Ruiz-Segovia ve Martínez-Gutiérrez 2017). Gerçek hâlâ bilinmiyor ancak öğrencilerin ortadan kaybolması Meksika'da bir toplumsal hareketi ateşledi.

Ayotzinapa'nın Tarihsel ve Toplumsal Bağlamı

Guerrero, uzun yıllardır Meksika'nın en şiddetli eyaleti olarak anılıyor. Birkaç ailenin, bu eyaleti kişisel beyliği gibi yönettiği ve kendilerine direnen herkese saldırdığı, köklü bir *cacicazgo* [*şeflik*] geleneği var.

Raul Isidro Burgos öğretmen okulunun eski bir öğrencisi olan Lucio Cabañas, Guerrero dağlarındaki gerillaların komutanıydı. Federal ordu 1974'te kaçırılan senatörü ve sonradan valilik yapacak olan Rubén Figueroa Figueroa'yı kurtarmak için gerçekleştirdiği bir operasyonda Cabañas ve diğer üç gerillayı öldürdü.

Eski valinin oğlu Rubén Figueroa Alcocer, on yıl sonra, 1993'te vali seçildi. Ancak 1995'te yaşanan ve polisin protesto düzenleyen köylülerden 17'sini öldürürken 23'ünü yaraladığı Aguas Blancas trajedisinden sorumlu tutulduğu için bir yıl sonra istifa etmek zorunda kaldı. Figueroa Alcocer'in yerine geçici vali olarak Ángel Aguirre Rivero atandı. Aguirre Rivero, Ayotzinapa öğrencilerinin zorla kaçırıldığı tarihte de valiydi. 23 Ekim 2014'te Aguirre, Ayotzinapa hareketinin baskıları sonucunda istifa etti. Guerrero ayrıca, çoğu Amerika Birleşik Devletleri'ne ihraç edilen bir marihuana ve eroin üretim merkezidir. Guerrero'daki kanunsuzluklar organize uyuşturucu kartelleri için ideal çalışma koşullarını sağlıyordu. Kamu görevlileri ve uyuşturucu kaçakçılığı örgütleri arasındaki çıkar çatışmaları ve mücadeleler artarak devam ediyor.

Guerrero'nun yoksulluk ve baskı dolu bir geçmişi olduğu kadar Ayotzinapa öğrenci ve öğretmenlerinin ön planda olduğu bir direniş geçmişi de var. Ayotzinapa hareketi, 1920'lerden beri eyalette varolan öğretmen kolejleri tarihinin bir parçasını oluşturuyor. Bu kolejler, Meksika kırsalında yaşayan köylüleri eğitmek amacıyla Halk Eğitim Bakanı José Vasconcelos tarafından kuruldu (Padilla 2009). Bu okullar kuruldukları günden beri sosyalist ve aktivist bir yönelime sahipler. Ayrıca köylülerin toprak paylaşımı mücadelelerine de aktif olarak destek veriyorlar. Bununla birlikte 1980'lerde neoliberal ekonomik modele geçilmesinden bu yana federal hükümetten gelen fonların çoğunu kaybettiler. Ülke çapındaki bu okulların öğrencileri (*normalista'ların*), Meksika Sosyalist Köylü Öğrencileri Federasyonu gibi örgütlere sahiptir.

Raul Isidro Burgos öğretmenler koleji, taleplerinin yerine getirilmesini sağlamak için son derece yıkıcı taktiklere başvurmasıyla tanınan yaklaşık 500 öğrenciye sahip bir erkek kolejidir. Bu okullarla devlet arasındaki çatışmalar son zamanlarda arttı çünkü devlet diğer birçok kırsal okul gibi, bu öğretmen kolejlerini de kapatma niyetini açıkça gösterir-

ken okullar da buna karşı hayatta kalma mücadelesi veriyor. Ayotzinapalı *normalista*'lar bu kurumların savunmasında ön saflarda mücadele verdi. 2011'de iki öğrencinin federal polis tarafından vurularak öldürüldüğü protestodakine benzer birçok saldırı ve baskıya maruz kaldılar (McGahan 2014).

Ayotzinapa Öğrencilerine Destek Hareketi

Başlangıçta Iguala'daki olaylar ulusal çapta fazla ilgi görmedi. Uluslararası ilgiyse daha da azdı. Bu farkındalık eksikliğini anlamak için, eski Başkan Felipe Calderon Hinojosa'nın uyuşturucuya karşı bir savaş başlattığı ve devriye görevi yapmak için orduyu sokaklara çıkardığı 2006'dan bu yana 100.000'den fazla insanın öldürüldüğünü ve 30.000'den fazla insanın ortadan kaybolduğunu hatırlamak gerekir (Campbell 2009; Gibler 2011; Muehlmann 2013). Bu strateji Peña Nieto tarafından ihtiyatlı bir şekilde sürdürüldü ve aynı sonuçları doğurdu (Observatorio Nacional Ciudadano 2017). Bu bağlamda 3 öğrencinin öldürülmesi, 43'ününse ortadan kaybolması büyük bir haber değeri taşımıyordu. Öyleyse bu da uzayıp giden faili meçhul suçlar listesindeki bir başka dava olabilirdi. Ne var ki Ayotzinapa öğrencilerinin bir parçası olduğu toplumsal hareketler ağı, saldırı haberlerinin yayılması ve yaşanan trajediye halkın dikkatini çekmek için çalışmalar yürüttü.

Kaçırılan öğrencilerin ebeveynleri, cinayet ve kaçırma olaylarının hemen ardından bu toplumsal hareketin bir parçası haline geldi. Ancak ilk örgütlü tepki, Ayotzinapa öğrencilerinden ve onların aktivist ağlarından geldi. Ayotzinapa öğrencilerinin, toplumsal hareket ve iletişim kampanyaları düzenleme deneyimleri göz önüne alındığında, saldırıya uğradıklarında tepki verme konusunda oldukça yetenekliler. Hızlı bir şekilde bir basın toplantısı düzenlediler ve sosyal ağları kullanarak destekçilerinin yaşananlardan haberdar olmasını sağladılar. Hazırladıkları talep listesi bu harekete

bir yön vermelerine yardımcı oldu. Cinayetlerin ertesi günü, Ayotzinapa Okulu öğrenci topluluğu ve okul personeli, Belediye Başkanı Abarca ve Vali Aguirre'nin altı ölüm vakası ve kayıp öğrencilerin kaçırmasından dolayı yargılanmasını talep etti (Hernández and Fisher 2014).

26 Eylül 2014'te Ayotzinapa öğrencilerine yapılan saldırı, ilk şiddet kullanarak kaçırma vakası değildi. Yine de ülkenin dört bir yanındaki insanlar bu olayla ilgilendi ve aydınlatılması için dayanışma içinde hareket etti. Kitlesel destek, olayların resmi çerçevesini değiştiren *normalista'lar* ve toplumsal hareket örgütleri sayesinde artmıştı. Ayotzinapa Dayanışma Komitesinin kurucu üyesi ve tanınmış bir sosyal aktivist olan Enrique Pineda, Luis Díaz Cepeda'ya şunları söyledi: "Ayotzinapa öğrencilerine yapılan saldırı ve hükümetin soruşturmaları yürütme şekli yerel veya münferit olaylar değildir; bu eylemler, devletin ne kadar yozlaşmış olduğunun göstergesidir." Aktif toplumsal organizatörler, bu olayların peşini bırakmadılar ve hem eyalet silahlı kuvvetleri hem de organize suç örgütleri tarafından vatandaşlara ve göçmenlere uygulanan, cezalandırılmadığı için günlük hayatın bir parçası haline gelmiş bir şiddet olgusu olarak ulusal ve ardından uluslararası toplumun dikkatine sundular (Correa-Cabrera 2017).

Sayıları 43 civarında olan müttefik toplumsal hareket örgütlerinin kampanyası üç gruba ayrıldı. Bunlardan ilki, Ayotzinapa merkezli olup Eğitim Emekçileri Eyalet Örgütü (Coordinadora Estatal de Trabajadores de la Educación, CETEG) gibi yerel ve ulusal sol örgütlerle Tlachinolla Dağı İnsan Hakları Merkezi (Centro de Derechos Humanos de la Montaña Tlachinollan) gibi insan hakları örgütlerinin ortak katılımıyla kurulmuş Ulusal Halk Meclisiydi (Asamblea Nacional Popular, ANP). Mexico City'deyse olaylarla ilgilenen kolektif gruplar ve sivil toplum örgütleri Ayotzinapa Dayanışma Komitesini (Mesa de Solidaridad) kurdu. Ayrıca hem özel hem de devlet üniversitelerinden öğrenciler, kaçırılan 43 öğrenci için ülke çapında büyük destek gösterileri düzenledi.

Yaşam boyu aktivistler, zorla kaçırma konusunda farkındalık yaratmak için "eylem günü" yürüyüşleri düzenlemeye karar verdiler. Dayanışma komitesi, hareketin başlangıcından itibaren ebeveynler ve ANP'yle koordinasyon içinde küresel eylem günleri düzenlemeye karar verdi (Küresel Eylem Günleri tartışması için *bkz.* 5. Bölüm). Tüm hoşnutsuzlukların biriktiği 22 Ekim 2014 Küresel Eylem Günü, Mexico City'de kitlesel bir gösteriye sahne oldu.

ŞEKİL 12.1: Ayotzinapa için Adalet. 21 Ekim 2014, Küresel Eylem Günü. Mexico City.

Kaynak: Luis Rubén Díaz Cepeda © 2014.

ŞEKİL 12.2: "Düşünüyorum, bu yüzden kaçırıyorlar. Sorumlular: Hükümetin 3 kademesi." 5 Kasım 2014, Küresel Eylem Gününde yazılmış bir duvar yazısı.

Kaynak: Luis Rubén Díaz Cepeda © 2014.

Önceki tüm gösterilerde olduğu gibi bu yürüyüşe de mağdur aileleri öncülük etti. Yürüyüşe çok sayıda üniversite öğrencisi, sendika çalışanları, çeşitli toplumsal kuruluşlar ve üye olmayan başka destekçiler katıldı. O gün Meksika'nın 22 eyaletinde ve dünyanın farklı yerlerinde eşgüdümlü protestolar düzenlendi. Ayrıca 80'den fazla üniversiteden öğrenciler grev çağrısı yaptı. Bunun sonucunda bazı üniversitelerde 24 saat bazılarındaysa 72 saat süren grevler gerçekleştirildi. ANP, Guerrero eyalet hükümetini devirmek için büyük karmaşaya yol açan taktiklerine devam etti.

Bu protesto gününde "(Yapan) Devletti!" ve "Peña Dışarı!" sloganları kalabalığın içinden yükselen tek tük sesler değildi. Bunlar, neredeyse herkesin ortak sloganları olmuştu. İnsanların bu trajedinin münferit bir yerel olay olduğunu söyleyen resmi hikâyeyi kabul etmeyip bunun yerine hükümetin tamamına yayılmış yolsuzluğun bir sembolü olduğuna inanmaya başladıkları artık açıkça görünüyordu. O geceki güçlü ruh hali bazı insanlara, büyük bir isyan hareketiyle kurumsal siyasi sistemi çökertmenin mümkün olduğunu düşündürttü. Ancak deneyimli toplumsal aktivistler bundan pek emin değildi.

En kayda değer katılım 100.000'den fazla insanın öğrencilerin kayboluşunu protesto etmek için Mexico City sokaklarına çıktığı 20 Kasım 2014'te sergilendi. Bu gösterilerde sadece ~~kayıp~~ *normalista'ları* değil, son 10 yılda Meksika'da ortadan kaybolmuş binlerce insanı onurlandırdı ve tüm Meksika siyasi sisteminin elden geçirilmesi çağrısında bulundu. Bu göstericilerin talepleri, Avrupa ve Asya'ya kadar ulaştı (Dorfsman-Hopkins ve Gómez Unamuno 2015). Latin Amerika'nın hemen hemen her ülkesinden gruplar bu Küresel Eylem Gününe destek verdi. Bir süre boyunca her ay küresel eylem günleri düzenlendi ve bu da hareketin canlılığını korumasını sağladı.

Emsaller

Bahsedilen eylemler, protesto düzenleyen öğrencilerin 2 Ekim 1968'de öldürüldüğü Tlatelolco Katliamından kalan anılar üzerine inşa edilmiş hareketlerdi. 1968'de o tarihte öldürülen, yaralanan ve kaybolan öğrencilerin tam sayısı bugüne kadar belirlenememiştir. Kurbanların toplam sayısına ilişkin tahminler 100 ile 300 arasında değişmektedir. O zamandan beri 2 Ekim sembolik bir direniş günü olageldi.

Üniversite öğrencileri daha fazla demokratikleşme talep etmek için 40 yıl sonra bir kez daha örgütlendi (Ortega Ortiz 2008). 2012'de, 15M ve Occupy (bu hareketler hakkında daha fazla bilgi için *bkz.* 10. Bölüm) hareketlerinden esinlenen #YoSoy132 (#Ben132, daha önce değinmiştik buna) isimli öğrenci hareketi, öğrencilerin valilik döneminde uyguladığı politikaları ve Meksika medyasının 2012 genel seçimleri boyunca yaptığı tek taraflı haberciliği eleştirmesi nedeniyle Kurumsal Devrimci Partinin (PRI) –daha sonra Meksika'nın başkanı seçilecek olan– adayı Enrique Peña Nieto'yla karşı karşıya gelmelerinin bir sonucu olarak ortaya çıktı. İlk olarak YouTube'a yükledikleri videolar aracılığıyla seslerini duyurdular. Ardından Facebook ve Twitter'ı kullandılar ve sonuçta ürettikleri içerikler viral halde Meksika'da yayıldı. İnternette doğan bu destek, muazzam sokak gösterilerine dönüştü ve politik açıdan bilinçli yeni bir neslin yetişmesini sağladı.

Sosyal ağ sitelerinin kullanımı tıpkı # *YoSoy132*'de olduğu gibi Iguala'da olanlar hakkında daha geniş kitlelere bilgi ulaştırmak için önemli rol oynadı (Guillén 2013). 43 kayıp Ayotzinapa öğrencisinin davası yerel örgütlenme ağlarının ötesine geçerek birkaç gün içinde hem ulusal hem de uluslararası toplumun ilgi gösterdiği bir meseleye dönüştü. Mexico City'deki geleneksel 2 Ekim protestosu, yükselen hareketin ivme kazanması ve olası destekçilerin birbirleriyle buluşması için mükemmel bir fırsattı. Tlatelolco anma töreni, ülkedeki solcu örgütlerin çoğunu yeniden birleştirmiş

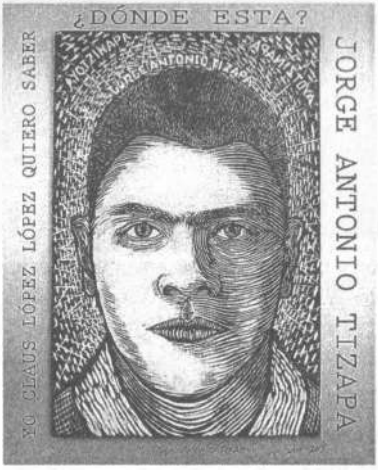
ve 2014'te bazı toplumsal hareket örgütlerinin, Ayotzinapa öğrencilerinin ailelerinin taleplerini kendi talepleri olarak ilan etmesini sağladı. Protestolar 2 Ekim yürüyüşüyle sınırlı kalmayarak Mexico City'e ve Meksika'daki diğer eyaletlere, oradan ABD'ye ve Avrupa'daki bazı ülkelere yayıldı.

Araştırmamız, #YoSoy132'ye katılan genç öğrencilerin çoğunun Ayotzinapa hareketine de katıldığını ve 43'ler adına düzenlenen medya kampanyasını daha geniş kitlelere ulaştırmak için sosyal medya becerilerini kullandıklarını gösteriyor. Her iki hareket de 2013'te Guerrero ve Michoacán'da görülen tabandan örgütlenmeye, partizan olmayan örgütlere ve yasadışı özsavunma ve halk polisliğiyle paralel bir özyönetim hareketine artan desteği yansıtıyor (Andrade 2015a, 2015b; Andrade, Castañeda ve Díaz Cepeda 2017; Díaz Cepeda, Castañeda ve Andrade 2018).

Herhangi bir toplumsal örgüte üye olmayan önceki kurbanların aksine Ayotzinapa öğrencileri son derece siyasallaşmıştı ve ailelerinin evlatlarını bulma mücadelesini destekleyen genişletilmiş bir toplumsal hareket örgütü ağının içindeydiler. Bu ağ olayların hemen ertesi günü, hızlı bir şekilde örgütlenmiş yerel protestolar düzenledi. Saldırıyı diğer toplumsal kuruluşların yanı sıra ulusal ve uluslararası haber muhabirlerine de bildirerek ulusal ve daha sonra dünya çapında, kayıp öğrencilere yönelik bir ilgi oluşmasını sağladılar. Bunu yaparak hükümetin uygunsuz bilgileri saklamak için güvendiği medyanın otosansürünü kırdılar. Hükümet öğrencilerin kaçırılmasından organize suç örgütlerini sorumlu tutarak Iguala'daki olayları yerel bir mesele gibi göstermeye çalıştı. Ne var ki öğrenciler ve destekçileri bu asılsız söylemi bozguna uğrattı. Başarılarının sebebiyse sosyal medyayı kullanma becerileri ve gerçekleştirdikleri bilgilendirme kampanyalarıydı. Resmi söylemin aksine yerel polis memurlarının saldırıya katıldığını, en azından öğrencileri koruyamadıklarını kanıtlayarak, federal hükümetin de sorumlu olduğunu topluma göstermeyi başardılar.

ŞEKİL 12.3: 43'lerin bulundukları yeri öğrenmek isteyen bir Zapatista posteri.

ŞEKİL 12.4: Ortadan kaybolan öğrenci Antonio Tizapa'nın Claus López tarafından çizilen bir resmi.
Kaynak: #IlustradoresConAyotzinapa, Creative Commons tarafından paylaşıldı.
http://centroprodh.org.mx/43x ayotzinapa/index.php/project/jorge-antonio-tizapa-legideno/

Ayotzinapa öğrencileri ve ağları medya kuşatmasını kırarak daha geniş bir kitleye ulaşmayı başarmıştı. EPN yönetiminden zaten hoşnutsuz ve sonradan harekete katılacak olan çok sayıda vatandaş da bu kitlelerin bir parçasıydı. Toplumsal hareketler uzmanı Sidney Tarrow'un (2011: 166) dediği gibi, daha yüksek sayıda destekçi olması insanları harekete daha fazla destek olmaya teşvik etti. Daha fazla destekle, Ayotzinapa yerelden ulusala ve daha sonra uluslararası ölçeğe uzanan bir ilgiye kavuştu.

ŞEKİL 12.5: Kayıp öğrencilerin anısına yapılmış posterlerden bazılarının Washington, DC'deki Wilson Center uzmanlarının hazırladığı raporun 2016 tarihli sunumunda kullanılan fotoğrafı.

Kaynak: © Castañeda.

Uluslararasılaşma

Konuyla ilgili farklı disiplinlerden sayısız kitap ve makalede görülebileceği gibi, Iguala'daki olaylar sadece Meksikalıları değil, dünyanın farklı yerlerindeki insanları da rahatsız etti (örneğin Díaz Cepeda 2016; Gibler 2017; Martin Berista-

in 2016; Reed-Sandoval 2016). Öğrencilerin zor kullanılarak kaçırılması ve yerel yetkililer ile federal hükümetin suçla mücadele etmemesi, Meksika'da ve dünyada aktivizmi tetikledi. Pek çok kampüste "ölü gibi yatma eylemleri" sahnelemekten, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 43 şehir de dahil olmak üzere, dünyanın farklı yerlerindeki şehirlerde düzenlenen mum ışığı nöbetlerine ve diğer protestolara, kaybolan öğrencilerin resimlerinin yapılması için kitle fonlaması projelerinden #Ayotzinapa, #AyotzinapaSomosTodos, #EselEstado, #NoSomosUnNúmero, #YaMeCanse, #yanoscansamos, #UStired2, #YaMeCansé, #PorEsoPropongo, #IlustradoresConAyotzinapa gibi birçok Twitter etiketinin kullanılmasına kadar birçok unsurun bir araya gelmesi sonucunda hareket, bir aydan daha kısa bir zamanda yerel bir kampanyadan uluslararası bir kampanyaya dönüştü. Öğretmenlerin, öğrencilerin ve kurbanların ailelerinin Meksika'da işlenen bu tür suçların cezasız kalmaması talebine destek vermek için sadece Meksika'da değil, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ve Latin Amerika'da da protestolar düzenledi.

Ayotzinapa, hiyerarşik bir örgütlenmeden daha ziyade organik bir hareket; aktivist ve örgütlerden oluşan bir ağdır. Bu yapı, aktivistlerin, toplumsal hareket örgütlerinin ve sempatizanlarının medya kuşatmasını kırarak ABD, Güney Amerika ve Avrupa'dan potansiyel üyelere ulaşmasını sağladı. Örneğin Miguel Ángel Jiménez Blanco gibi tabandan gelen aktivistler, uluslararası gazetecilere WhatsApp üzerinden Iguala'daki olaylarla ilgili raporlar ulaştırdı (Andrade, Castañeda ve Díaz Cepeda 2017).

Etkileşimsel Protestolar

Iguala'daki cinayetlerin hemen ardından, 43 kişinin ortadan kaybolmasını protesto etmek isteyen bir grup Meksikalı, New York'taki Meksika Konsolosluğu önünde durma eylemi yaptı. Don Antonio Tizapa da bu protestoculardan biriydi.

Tizapa, kurbanların protesto alanında sergilenen resimlerini gördüğünde oğlunun da kaybolanlardan biri olduğunu fark etti.

Baba Tizapa, 43 kayıp öğrencinin iade edilmesi için Amerika Birleşik Devletleri'nde düzenlenen eylemlerin sesi oldu. On yılı aşkın bir süredir New York'ta yaşayan Amado Tlatempa'yla bir dayanışma içine girdiler. Amado'nun iki kuzeni de kaçırılanlar arasındaydı. Castañeda'ya verdiği bir röportajda kuzenlerinin çok fakir olduklarını belirterek yiyecek, barınma ve mezun olduklarında istikrarlı bir iş imkânı sunduğu için öğretmen okulunu seçtiklerini söyledi. Amado ve Don Antonio, 43'ler için farkındalık yaratma amacıyla ABD'de maratonlar düzenliyorlar. Don Antonio, 24-26 Aralık 2016 tarihleri arasında New York'taki Meksika Konsolosluğu önünde bir açlık grevi eylemi gerçekleştirdi. 2018 itibarıyla oğlunun nerede olduğuna dair hâlâ herhangi bir bilgi yoktu.

Hükümetin Tepkisi

Meksika hükümeti Guerrero'daki olayların önemsiz, istisnai ve ülkedeki genel durumu yansıtmayan bir gelişme olduğunu iddia etti. Uyuşturucu şiddetinin güya düşüşte olduğunu söyleyerek övünüyordu. Peña Nieto, 2006-2012 arasında yaklaşık 70.000 kişinin öldürüldüğü ve 23.000 kişinin ortadan kaybolduğu şiddet dalgasının hükümetinin ilk yıllarında azaldığını savundu (Martínez Toyes ve Arellano Quiroga 2012; Rosen ve Zepeda 2016; Velázquez Vargas ve Martínez Canizales 2012). Ancak Ayotzinapa hareketinin açıkça belirttiği gibi, cinayetler Başkan Calderon'un koltuğu devretmesiyle son bulmadı ve EPN döneminde de devam etti. Meksika Kamu Güvenliği Ulusal Sistemi verilerine göre EPN hükümetinin ilk 20 ayında 57.899'dan fazla cinayet işlenirken, 31.174 gibi bir sayıyla en çok cinayet işlenen yıl 2017 oldu.

Meksika hükümeti öğrencilerin öldüğünü kanıtlamaya çalışarak davayı kapatmaya ve mobilizasyonu susturmaya

çalıştı. Net bir şekilde mağdur ailelerin ve onlara destek olan herkesin bu konuyu kapatıp yoluna devam etmesi gerektiğini belirtti. Aileler, Başsavcı'nın tarafsızlığından şüphelenseler de soruşturma sürecinde savcılıkla işbirliği yaptılar. Faillerin bulunması için kendileri de araştırma yaptı. Aileler, çocuklarının nerede olduğuna dair bir ipucu bulduklarında federal polisle (PFP) paylaşarak yardım istedi. Bununla birlikte federal polisin kendilerine eşlik etmeyi reddettiği durumlarda, kendileri örgütlendiler ve Guerrero Eyaletinden Örgütlü İnsanlar Birliğinin (UPOEG) desteğiyle zaman zaman medyayı da çağırarak oğullarını aradılar (Andrade, Castañeda ve Díaz Cepeda 2017, CNN 2014). Bu aramalarda, federal polisin zaten aradığı varsayılan yerlerde çok sayıda gizli mezar bulundu. Bu da insanların federal soruşturmaya olan güvensizliğini artırdı.

Değişen versiyonlar ve kanıt eksikliği insanları şüphelendirdi ve büyüyen hareketi beslemeye hizmet etti. Daha sonra hükümet toplumsal hareket örgütlerini itibarsızlaştırmak ve bastırmak için eski bir taktiğe başvurarak öğrencileri uyuşturucu kaçakçılığına karışmakla suçladı. Ancak "henüz ergenlik çağında olan öğrencilerin çoğunun okuldaki ilk yılıydı ve yoksul tabakadan geldiklerinden halkın çoğunluğu onlarla kendilerini özdeşleştirdi" (Goldman 2014) ve masum olduklarına inandı. Ayrıca kanıt kabul edilerek federal soruşturma dosyasına girmiş video kayıtlarında polislerin öğrencileri kaçırdığı açıkça görülüyor. Görüntüler, bazılarının iddia ettiğinin aksine, öğrencilerin silahlı olmadığını ve açılan ateşe karşılık vermediklerini de kanıtlıyor. Hükümet 2014'ün sonuna gelindiğinde bir yandan bazıları önceden belirlenmiş bazılarıysa rastgele yapılan tutuklamalarla, mobilizasyonu bastırmaya çalışıyordu. Muhtemelen, bu tutuklamalar, insanları sindirmek ve hareketi zayıflatmak amacıyla yapıldı. Polis, Mexico City'deki yürüyüşün sonunda birkaç anarşistin çöp kutularını ateşe verip, işyerlerinin camlarını kırmış olmasını örnek göstererek, mobilizasyon ve

protestoların ülkenin istikrarına bir tehdit oluşturduğunu iddia etti ve bu bahaneyle protestoları bastırmayı başardı.

Sonuçlar

Tüm desteğe ve siyasi baskıya rağmen, mağdur ailelerin en önemli talebi olmasına rağmen çocukları hâlâ sağ olarak geri getirilmiş değil. Belediye Başkanı Abarca insan kaçırmakla suçlandı fakat hiçbir zaman yargılanmadı veya hüküm giymedi. Vali Aguirre istifa etti ama o da suçlanmadığı gibi kovuşturma da geçirmedi ve Başsavcılık, ordu mensuplarının soruşturmaya dahil edilmesi talebini reddetti. Belki de ebeveynlerin en önemli zaferi, federal hükümetin, Human Rights Inter-American Court (CIDH) mahkemesinin soruşturmaya yardım talebini kabul etmesidir. CIDH Meksika hükümetinin yaptıklarını denetlemek, yaralı öğrencileri korumak ve kayıp öğrencilerin bulunması amacıyla bir grup uzman görevlendirdi.

Bu grup, Nisan 2016'da yayımladığı 605 sayfalık raporda, hükümetin resmi söyleminin kusurlarla dolu olduğunu ve araştırmaları esnasında önlerine birçok engel çıkardığını belirtti. Peña hükümeti, raporun yayımlanmasına tepki olarak, daha önce Arjantinli araştırmacılara yaptıkları gibi, Temmuz 2016'da CIDH ile işbirliğini sona erdirdi. Bununla birlikte mağdur aileler ve destekçileri, ABD Dışişleri Bakanlığı önünde birkaç gösteri ve oturma eylemi düzenleyerek bu uzmanlarla yeni bir anlaşma imzalanması için Meksika federal hükümeti üzerinde yeterince siyasi baskı yarattılar.

Başarısızlıklar ve Geleceğe Dair Sorular

#YoSoy132, EPN'nin seçilmesini engelleyemedi ama Meksika'daki gençlere enerji verdi, sosyal medyayı etkili bir şekilde kullandı ve dünya üzerindeki aktivistleri birbirine bağladı. İlginç bir şekilde, Peña Nieto hükümeti tarafından uygulanan daha fazla özelleştirmeye ve neoliberal yapısal

reformlara karşı çok az örgütlü muhalefet ve daha az protesto gerçekleşti (Cadena-Roa 2017).

Öğrencilerin nerede olduğu, Iguala'da gerçekte neler yaşandığı ve olaylara kimlerin dahil olduğu hâlâ bilinmiyor. Benzer şekilde, kayıp öğrencilerin aranması sırasında karşılaşılan gizli mezarlardaki cesetlerin failleri de bilinmiyor (CNN 2014). Kesin olan ne ailelerin ne de Meksika nüfusunun büyük bir kısmının eski Başsavcı Murillo Karam tarafından 27 Ocak 2015'te sunulan iddianamede anlatılan resmi hikâyeyi kabul etmediğidir. Ayotzinapa hareketinin nihai hedefleri olan, öğrencilerin bulunması ve daha sonra ortaya çıkan, Cumhurbaşkanının istifası ve yeni bir anayasa hazırlanması talepleri gerçekleşmedi.

Yine de hareketin Papalık, uluslararası parlamentolar ve yabancı liderler gibi birçok diplomatik çevrede görünür hale gelmesi, 8 yıllık ara dönemin öncesinde 71 yıl iktidarda kalmış olan PRI'nın, Enrique Peña Nieto'nun Başkan olmasıyla Meksika'da bir Rönesans başlattığını iddia eden "Meksika zamanı" isimli halkla ilişkiler kampanyasının uluslararası basın aracılığıyla şişirdiği balon söndü. 43'ler davası, büyük ihtimalle, PRI'nin 2016 Valilik Seçiminde 12 eyaletten, Devrimden bu yana iktidarı elinde bulundurduğu Durango, Quintana Roo ve Veracruz y Tamaulipas'ın da aralarında olduğu, 7'sini kaybetmesinde ve 2018 Başkanlık Seçimlerinde PRI'nın merkez sol bir partiyi iktidara getiren yenilgisinde etkili oldu. Bir başka eylemde de Piskopos Vera ve Peder Solalinde tarafından kurulmuş bir paralel sosyal hareket olan Asamblea Popular Constituyente (APC) mevcut Meksika anayasasının 100. yıldönümü olan 5 Şubat 2017'de halkın katılımıyla bir yurttaş anayasası birleşimi organize etti.

Toplumsal Hareket Testi

Toplumsal hareketler üzerine çalışan akademisyenler bunu bir toplumsal hareket olarak adlandırır mı? Ayotzinapa'nın

ortadan kaybolmalarını protesto edenlerin örgütlenme stratejileri ve taktikleri, Charles Tilly'nin bir toplumsal hareketi neyin oluşturduğunu belirlemede kullandığı kriterlerin çoğunu karşılamaktadır. Ayotzinapa kampanyasının hedefleri son derece netti: Kayıp 43 öğrenci için adaleti sağlamak, polis kurumundaki yolsuzluklara son vermek ve seçmenlerini temsil eden şeffaf politikacıların işbaşına gelmesi. Bu hareket, öğrencilerin kaçırılmasıyla başlamadı; Ayotzinapa, Meksika hükümetinin onlarca yıldır hesap sorulabilir olmayışının bir sonucuydu. Bu sorunlar, çeşitli grupları bir araya gelerek adalet talep etmeye itti. Kaybolan 43 öğrenci için düzenlenen eylemler bir dayanışma görüntüsü verirken toplumun yetkilileri suçlamasını amaçlıyordu.

Ayotzinapa'yı çatışmacı siyaset olarak tanımladığımızda modern Meksika'da organize edilmiş şiddet ve günlük hayatı durdurma faaliyetlerinin yanı sıra toplu protestoların, yolların kapatılması, yakıp yıkmalar gibi geleneksel çatışma biçimlerinin ve yıllar sonra bugün bile şikâyetlerini kamuoyuna sunan "sürdürülebilir" taktiklerin varlığını tanımış oluruz. Ayrıca hareket hem Meksika hem de ABD gibi onlarca ülkede dayanışma ve mobilizasyon için "rızaya dayalı veya eylem odaklı kültürel çerçevelerden yararlanan yoğun sosyal ağları ve diğer bağlantılı yapıları" da içermektedir (Tarrow 1998: 10, 95). Tüm bunlar Ayotzinapa'nın toplumsal hareket repertuarını güçlendiriyor. Birçok Twitter başlığının açılması, New York'taki Meksika konsolosluğunun önünde yapılan protestolar ve mağdur ailelerin çocuklarının bulunması için adeta bir savcı gibi çalışmaları bu grubun taleplerini duyurmak için gerçekleştirdikleri politik eylemlerden sadece birkaçı.

Bu hareket, DBSB gösterilerini de içermektedir. 43 öğrencinin ebeveynleri protestolara öncülük etti ve hükümetten suçluları bulmasını talep ederek grubun mücadele etmeye Değer bir amacı olduğunu gösterdi. Küresel Eylem Gününde gerçekleştirilen yürüyüşteki Birlik, grubun binlerce insa-

nı mobilize etme gücünü de gösteriyor. Hareket, büyük Sayı göstergelerine de sahip; popüler Twitter hashtag'leri, düzenlenen yürüyüşlere 500.000 kişinin katılmasını sağladı. Destekçilerinin harekete olan Bağlılığıysa son derece güçlüdür; ABD Dışişleri Bakanlığı önünde yapılan öğrenci grevleri ve oturma eylemleri, katılımcıların organizasyon için fedakârlık yapmaya hazır olduklarını gösteriyor.

Ayotzinapa hareketinin yayılmasında sadece üç-beş örgütün yaptığı protestoların değil, çatışmacı eylemlerin farklı alanlara yayılmasının ve gerçekte neler yaşandığının ortaya çıkmasının getirdiği değişimler de etkili oldu. İletişim teknolojisi, hareketin geliştirdiği taktiklerde ve geniş kitleler arasında hızla yayılmasında hayati bir rol oynadı. Bu durumda iletişimin rolü, Jo Freeman'ın şu üç şartını (2003: 22-24) karşılamaktadır; 1) "kendiliğinden eylemi" mümkün kılan "hareketin toplumsal tabanının önceden varolan bir iletişim altyapısına veya ağına sahip olmalıdır," 2) bu iletişim ağı "yeni başlamış hareketin geliştirdiği yeni fikirlere uyumlu" olmalıdır ve 3) "kendiliğinden eylemin" ateşini yakacak bir veya daha fazla "çökelti" veya ani katalizör olmalıdır.

Ayotzinapa kampanyasının gücü, bu trajik olaylardan önce Ayotzinapa'nın var olduğunu bile bilmeyen başkalarının kalplerine ve zihinlerine ulaşmak için mümkün olan bütün araçları kullanma cesaretiydi. Hareket, öğrencileri bulmak için çalıştı ama aynı zamanda Meksika'daki idari yapının hesap verebilir olması için baskı oluşturdu. Ayotzinapa mobilizasyonu, vatandaşlarına güvenlik sağlayamadığı gerekçesiyle Meksika devletine açıkça meydan okudu. Söz konusu hareket, uyuşturucuyla mücadele adı altında yapılan alçaklıklara karşı gerçekleşen büyük hareketin bir parçasıydı. Filozof Javier Sicilia ve Katolik Kilisesi üyeleri bu hareketin görünür aktörleri oldular. Chihuahua eyaletinde bulunan Ciudad Juarez şehrindeki aktivistler, uyuşturucuya karşı savaşın militarizasyonuna karşı örgütlenmenin ön saflarında yer aldılar (Díaz Cepeda ve Castañeda 2018;

Staudt ve Mendez 2015). Sonuç olarak bu mesele, partililerle hükümet arasındaki ilişkileri, küçük şehirleri hatta eyaletleri aştığı için büyük ihtimalle kapanmayacaktır. Ortadan kaybolmalar ve cinayetler uyuşturucuya karşı savaşın başladığı 2006'dan bu yana devam etti ve şimdiye kadar 200.000'den fazla insan öldürüldü (INEGI 2018; Matrogiovanni 2014). Yine de ulusötesi şirketler ve yerli topluluklar arasında 600 civarında toprak anlaşmazlığı olduğundan (Trujillo, Lorena ve Composto 2014; Trujillo, Lorena ve Fini 2016) ve Guerrero Eyalet Eğitim İşçileri Koordinasyon Komitesi veya CETEG gibi öğretmen sendikaları daha iyi çalışma koşulları için mücadele verdiğinden, Meksika'daki toplumsal hareket örgütlerinin protesto ettiği tek mesele bu ortadan kaybolmalar ve cinayetler değil. Neo-Zapatista'nın, yerli Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusunun (EZLN) ve geniş bir direniş koalisyonu olan Oaxaca Halkları Halk Meclisinin (APPO) etkileri hâlâ yankılanıyor (Estrada Saavedra 2016a, 2016b). Çatışmacı eylemler ve toplumsal hareketler Meksika'da örgütlü grupların siyasi iddialarda bulunmaları ve kaynaklara erişim sağlamaları için vazgeçilmez birer araçtır ve bu olgu yakın gelecekte de değişmeyecektir. Aktivistler 43 Ayotzinapa öğrencisinin nerede olduğunu sormaya ve Meksika'da sistematik bir değişim için çalışmaya devam edeceğe benziyor.

Referanslar

Andrade, Kara. 2015a, "The Life and Death of Miguel Angel Jiménez, Organizer in Guerrero, Mexico," Washington, DC: Pulitzer Center on Crisis Reporting (http://pulitzercenter. org/reporting/life-and-death-miguel-angel-jim%C3%A9nez-organizer-guerrero-mexico).

——. 2015b, "Whatsapp and Murder in Mexico." *Latino USA*: NPR (http://latinousa. org/2015/12/11/whatsapp-and-murder-in-mexico/).

Andrade, Kara, Ernesto Castañeda ve Luis Rubén Díaz Cepeda. 2017. "Interview with Activist Miguel Ángel Jiménez Blanco."

Interface: A Journal for and about Social Movements 9(1): 590-600.

Cadena-Roa, Jorge ve Daniela Serrano Campos. 2013. "Yosoy132 and the Return of the Pri." S. 123-26, *The Future We the People Need: Voices from New Social Movements in North Africa, Middle East, Europe and North America*, ed. W. Puschra ve S. Burke, New York: Frederich Ebert Stiftung içinde.

Cadena-Roa, Jorge. 2017. "Los Movimientos Sociales En La Segunda Alternancia." S. 143-68, *Los Indignados Mexicanos: Insurgencia Juvenil Frente Al Regreso Del Pri a La Presidencia*, ed. H. Varela Guinot ve J. L. Hernández Avendaño, Mexico: Colofón içinde.

Campbell, Howard. 2009. *Drug War Zone: Frontline Dispatches from the Streets of El Paso and Juárez*. Austin, TX: University of Texas Press.

Castells, Manuel. 2015. *Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age*, Cambridge, UK: Polity Press.

CNN. 2014. "Policías Comunitarios Buscan a Más Desaparecidos En Guerrero: Integrantes De La Upoeg Iniciaron Nueva Búsqueda De Fosas En 4 Municipios Guerrerenses: Iguala, Cocula, Chichihualco Y Taxco." Mexico City: Expansion. 13 Mayıs 2016'da alındı (http://expansion.mx/nacional/2014/11/18/policias-comunitarios-buscan-a-mas-desaparecidos-en-guerrero).

Correa-Cabrera, Guadalupe. 2017. *Los Zetas Inc.: Criminal Corporations, Energy, and Civil War in Mexico*, Austin, TX: University of Texas Press.

Díaz Cepeda, Luis Rubén ve Ernesto Castañeda. 2018. "Motivations and Activist Typologies: Core Activists in Ciudad Juarez." *Interface: A Journal for and about Social Movements* 10(2).

Díaz Cepeda, Luis Rubén. 2015. "#Yo Soy 132: A Networked Social Movement of Mexican Youth." S. 41-58, *Waves of Social Movement Mobilizations in the Twenty-First Century: Challenges to the Neo-Liberal World Order and Democracy*, ed. N. Knoak ve R. O. Donmez, Lanham, MD: Lexington Books içinde.

——. 2016. "Addressing Ayotzinapa: Using Dussel's Analectic Method for Establishing an Ethical Framework for Complex Social Movements." S. 215-28, *Decolonizing the Westernized*

University: Interventions in Philosophy of Education from Within and Without, ed. R. Grosfoguel, R. Hernández ve E. R. Velázquez, Lanham, MD: Lexington Books içinde.

Díaz Cepeda, Luis Rubén, Ernesto Castañeda ve Kara Andrade. 2018. "Activists' Communication and Mobilization Tactics to Find Ayotzinapa's 43 Disappeared Students." *Protest and Pr*, ed. A. Adi, Londra: Routledge içinde.

Dorfsman-Hopkins, Marcela ve Aurelia Gómez Unamuno. 2015, "Global Support," Ayotzinapa's 43 Disappeared Students. 26 Şubat 2018'de alındı (https://blogs. haverford.edu/disappeared-students/international/).

Estrada Saavedra, Marco. 2016a. *La Comunidad Armada Rebelde Y El Ezln: Un Estudio HistoRico Y SocioloGico Sobre Las Bases De Apoyo Zapatistas En Las CanAdas Tojolabales De La Selva Lacandona (1930-2005)*, Mexico, DF: El Colegio de Mexico.

—— ed. 2016b. *El Pueblo Ensaya La RevolucioN: La Appo Y El Sistema De DominacioN OaxaquenO*, 1. edisyon. ed. Ciudad de Mexico: Centro de Estudios Sociologicos, El Colegio de Mexico.

Freeman, Jo. 2003. "The Women's Movement." S. 22-31, *The Social Movements Reader: Cases and Concepts*, ed. J. Goodwin ve J. M. Jasper. Malden, MA: Blackwell Publishers içinde.

Gallagher, Janice, Camila Ruiz-Segovia ve Paula Martínez-Gutiérrez. 2017. "Ayotzinapa Timeline.Org." 22 Ocak 2018'de alındı (www.ayotzinapatimeline.org/).

Gibler, John. 2011. *To Die in Mexico: Dispatches from inside the Drug War*, San Francisco, CA: City Lights Books.

——. 2017. *I Couldn't Even Imagine That They Would Kill Us: An Oral History of the Attacks against the Students of Ayotzinapa*, San Francisco, CA: City Lights Books.

Goldman, Francisco. 2014. "Crisis in Mexico: Could Forty-Three Missing Students Spark a Revolution?" *The New Yorker* (www.newyorker.com/news/news-desk/crisis-mexico-forty-three-missing-students-spark-revolution).

Guillén, Diana. 2013. "Mexican Spring? #Yosoy132, the Emergence of an Unexpected Collective Actor in the National Political Arena." *Social Movement Studies* 12(4): 471-76.

Hernández, Anabel ve Steve Fisher. 2014. "Iguala: La Historia No Oficial." *Proceso*, 13 Aralık.

INEGI. 2018, "Indicadores Sociales," Mexico City: Instituto Nacional de Geografía e Informática. 1 Mayıs 2018'de alındı (www.beta.inegi.org.mx/app/indicadores/?ind= 1002000030#divFV6300000264#D1002000030).

Kuri Pineda, Edith. 2010. "El Movimiento Social De Atenco: Experiencia Y Construcción De Sentido." *Andamios* 7(14): 321-45.

Martín Beristain, Carlos. 2016. *El Tiempo De Ayotzinapa*, Tres Cantos, Madrid: Foca.

Martínez Toyes, Wilebaldo L. ve Jaime A. Arellano Quiroga. 2012. "Movilidad

Poblacional: Efecto De La Violencia E Inseguridad En Ciudad Juárez." *Seguridad Y Violencia En Ciudad Juárez, México*, ed. M. Limas Hernández. Ciudad Juárez, Chihuahua: Universidad Autónoma de Ciudad Juárez içinde.

Matrogiovanni, Federico. 2014. *Ni Vivos, Ni Muertos*, Ciudad de Mexico: Grijalbo.

McGahan, Jason. 2014. "Anatomy of a Mexican Student Massacre." *The Daily Beast*, 2015 içinde.

Muehlmann, Shaylih. 2013. *When I Wear My Alligator Boots: Narco-Culture in the U.S.- Mexico Borderlands*. Berkeley, CA: University of California Press.

Muñoz Ramírez, Gloria. 2011. *#Yo Soy 132 Voces Del Movimiento*, Mexico, DF: Ediciones Bola de Cristal.

Observatorio Nacional Ciudadano. 2017. "Reporte Sobre Delitos De Alto Impacto." cilt 4(9), Mexico City: Observatorio Nacional Ciudadano Seguridad, Justicia y Legalidad.

Ortega Ortiz, Reynaldo Yunuen. 2008. *Movilización Y Democracia: España Y México*, Mexico City: El Colegio de México.

Padilla, Tanalis. 2009. "Las Normales Rurales: Historia Y Proyecto De Nación." *El Cotidiano*, s. 85-93.

Quezada, Sergio Aguayo. 2018. *El 68: Los Estudiantes, El Presidente Y La Cia*, Mexico City: Ediciones Proceso.

Reed-Sandoval, Amy. 2016. "Ayotzinapa: An Attack against Latin American Philosophy." S. 215-28, *Decolonizing the Westernized University: Interventions in Philosophy of Education from Within and Without*, ed. R. Grosfoguel, R. Hernández ve E. R. Velázquez, Lanham, MD: Lexington Books içinde.

Rosen, Jonathan D. ve Roberto Zepeda. 2016. *Organized Crime, Drug Trafficking, and Violence in Mexico: The Transition*

from Felipe Calderón to Enrique Peña Nieto. Lanham, MD: Lexington Books.

Soldatenko, Michael. "México '68: Power to the Imagination!" *Latin American Perspectives* 32(4) (Temmuz 2005): 111-32.

Staudt, Kathleen A. ve Zulma Mendez. 2015. *Courage, Resistance and Women in Ciudad Juárez: Challenges to Militarization in Ciudad Juárez*, Austin, TX: The University of Texas Press.

Tarrow, Sidney. 1998. *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*, New York: Cambridge University Press.

——. 2011. *Power in Movement. Social Movements and Contentious Politics*, New York: Cambridge University Press.

Trevizo, Dolores. 2011. *Rural Protest and the Making of Democracy in Mexico, 1968– 2000*, University Park, PA: Pennsylvania State University Press.

Trujillo, Navarro, Mina Lorena ve Daniele Fini, ed. 2016. *Despojo capitalista y luchas comunitarias en defensa de la vida en México: Claves desde la Ecología Política.* Puebla, México: Instituto de Ciencias Sociales y Humanidades Alfonso Vélez Pliego, Benemérita Universidad Autónoma de Puebla.

Trujillo, Navarro, Mina Lorena ve Claudia Composto. 2014. "Claves de lectura para comprender el despojo y las luchas por los bienes naturales en América Latina." *Territorios en disputa: despojo capitalista, luchas en defensa de los bienes comunes naturales y alternativas emancipatorias para América Latina*, ed. Mina Lorena Navarro Trujillo ve Claudia Composto, México: Bajo Tierra.

Velázquez Vargas, María del Socorro ve Georgina Martínez Canizales. 2012. "La Inseguridad En Ciudad Juárez Desde La Percepción De Los Ciudadanos." *Seguridad Y Violencia En Ciudad Juárez, México*, ed. M. Limas Hernández, Ciudad Juárez, Chihuahua: Universidad Autónoma de Ciudad Juárez içinde.

World Organisation against Torture. 2006. "State Violence against Women in Mexico: The San Salvador Atenco Case." *Alternative Report to CAT 37th session*, Mexico.

13

BLACK LIVES MATTER VE MOVEMENT FOR BLACK LIVES

Aleshia Faust, Dillon Johnson, Zaria Guignard, Samir Adechoubou, Catherine Harlos, Maura Fennelly ve Ernesto Castañeda

Bu bölüm, 2013'de Florida'da Trayvon Martin adındaki silahsız siyahi bir genci kurşunla vurarak öldüren George Zimmerman'ın beraat etmesinden sonra ortaya çıkan Black Lives Matter (BLM) hareketini ele alıyor O zamandan beri, BLM ülke ve dünya çapında şubeler kurdu. Milli marş sırasında "bir dizinin üstüne çöken" Eric Garner ve Colin Kaepernick'in öldürülmesinin ardından "Nefes alamıyorum" gibi atılan sloganlar, hareketin hedeflerine ulaşma çabası doğrultusunda uyguladığı çeşitli taktiklerinden sadece bir örneğidir. BLM, Amerika'daki sistematik ırkçılığı ve baskıyı sona erdirmeyi hedefliyor. BLM bir toplumsal hareket organizasyonu gibi kampanyalara, repertuara ve DBSB gösterilerine, bir ağa ve şubelere sahiptir. BLM'nin hashtag olarak kullanılmasını ve ardından uluslararası bir toplumsal hareket organizasyonuna dönüşmesini irdeleyeceğiz. Bazı aktivistler, birinin BLM'ye mi yoksa Movement for Black Lives'a mı ait olduğu konusunda tartışmalar yürütüp bu ikisini birbirinden ayırır. Biz bu bölümde ayrım yapmıyoruz çünkü pek çok dış gözlemci ve katılımcının bakış açısından bu hareket-

lerin hepsi, siyahi topluluklara yönelik orantısız polis şiddetini sona erdirmeyi amaçlıyor. Benzer şekilde, Civil Rights Movement [Yurttaşlık Hakları Hareketi] da aslında farklı hedefleri, stratejileri ve politikaları olan farklı aktivist, organizasyon ve grupların birbirinden kopuk bir yelpazesidir. Yine de geriye dönüp baktığımızda bu kolektif eylemler genellikle tek bir hareket olarak anılıyor çünkü hepsi de siyahi Amerikalıların vatandaşlık haklarının artırılması etrafında dönüyor ve buna katkıda bulunuyor.

Trayvon

Trayvon, yerel bir devlet lisesine giden ve aktif spor yapan 17 yaşında sessiz sakin gençti. Orta sınıftan geliyordu ve güçlü bir destek alıyordu. "Onu dünyaya tanıtmak isteyen ebeveynleriyle Martin, kayak, ata binme ve manzara seyretmek için New York'a seyahat etmek gibi deneyimler yaşadı" (Biyografi 2016). En sevdiği ders matematik olmasına rağmen bazı arkadaşlarıyla birlikte ileri seviyede İngilizce dersi aldı. Havacılığa ilgi duyuyordu ve bir gün pilot olmak istiyordu (Biyografi 2016).

26 Şubat 2012'de Trayvon Martin, atıştırmalık bir şeyler almak için yerel bir 7-Eleven restoranına gitmek üzere bir tanıdıklarının Florida, Sanford'daki evinden ayrıldı. Saat 18:30 civarında, restorandaki kamera görüntüleri, Trayvon'un atıştırmalıkları satın alıp restorandan ayrıldığını gösteriyor. Trayvon daha sonra evin yolunu tuttu. Gönüllü olarak mahalleyi gözetleyen biri olan George Zimmerman, "Martin'in şüpheli bulduğu bir davranışını haber vermek için Sanford polisini aradı" (Alcindor, Bello ve Copeland 2012; Berry ve Stovall 2013: 592). Polis merkezindeki memurun tavsiyesine uymayan Zimmerman arabasından inip Martin'i takip etmeye karar verdi. Trayvon'un arkadaşı, Zimmerman'ın dikkatle onu dikizlediğini gördü ve koşarak kaçmasını söylemek için Trayvon'u telefonla aradı. Trayvon koşmaya başladık-

tan sonra, Zimmerman hızlandı ve onu yakalamaya çalıştı. Trayvon, artık Zimmerman'ın görüş alanında olmadığını düşünüyordu, Zimmerman da Trayvon'u gözden kaybettiğini ancak epey bir itiş kakış sesi duyulduktan sonra Trayvon ve arkadaşı arasındaki telefon kesildi. Zimmerman, Trayvon Martin'i göğsünden vurmuştu. Trayvon Martin'in kaldığı evden 100 metreden daha az bir mesafede, akşam 7:30'da öldürüldüğü duyuruldu (Berry ve Stovall 2013; Biyografi 2016). Polis olay yerinde George Zimmerman'ı tutuklamadı. Bunun yerine sorgulamak için onu gözaltına aldı ve silahsız bir gence karşı nefsi müdafaa yaptığını iddia ettiği için serbest bıraktı. Aslında "ancak ırkçı profillere ve ayrımcılığa karşı sosyal medyadaki öfke ve protestolar üzerine Vali Rick Scott, olaydan altı hafta sonra Zimmerman aleyhindeki suçlamaları değerlendirmesi için özel bir savcı atadı" (McCoy 2014: 15). Bir ay sonra Zimmerman ikinci dereceden cinayet ve kasıtsız cinayetle suçlandı. 13 Temmuz 2013'te Zimmerman, Trayvon Martin cinayetinde suçsuz bulundu. Jüri üyeleri pek çok kişinin nezdinde Zimmerman'ın suçluluğuna dair somut kanıt sayılan şeyleri görmezden geldi. Kararın açıklanmasının ardından çok sayıda kişi endişesini dile getirdi ve sokaklara döküldü. Kısmen bu talep üzerine Black Lives Matter hareketinin doğuşuna tanık olduk.

#BLM

Temmuz 2013'te Alicia Garza, George Zimmerman'ın beraatini duyduğunda Facebook'ta şu paylaşımı yaptı: "Siyahi insanlar, sizi seviyorum, bizi seviyorum, Hayatlarımız Önemlidir." Bu sözler, #BLM hashtagini kullanarak bir tür siber eylemcilik başlatmasında müthiş bir etki yaptı ve bu eyleme katılanlar neden Siyahilerin Yaşamı Önemli olduğunu paylaştılar. Paylaşılan hikâyelerde nice siyah bireyin, kendi hayatının Amerikalı kardeşlerinin gözünde önemli olmadığını hissettiği anlatılıyordu.

Oakland'da bir işçi örgütçüsü olan Alicia Garza, arkadaşları Opal Tometti ve Patrisse Cullors'la birlikte hashtag, bir web sitesi ve bir aktivist ağı oluşturdu. Black Lives Matter web sayfasına göre,

> #BlackLivesMatter, siyahilere karşı ırkçılıkla savaşmak, siyahiler arasında diyalog geliştirmek ve sosyal eylem ve sorumluluğu teşvik etmek için gerekli bağlantı türlerini kolaylaştırmak amacıyla siyahilerle müttefiklerimiz arasında temas kurmayı amaçlayan çevrimiçi bir forumdur.
>
> (BLM 2018)

Amerika Birleşik Devletleri'nin dört bir yanındaki Siyahi insanlar arasındaki bu açık ve dürüst tartışma, hikâyelerin ve paylaşılan deneyimlerin birbirine bağlanmasını sağladı. Ülkenin dört bir yanındaki Siyahi topluluklar benzer ötekileştirme hikâyelerini ve dışlanma duygularını paylaşıyordu ve etiketleme onlara kolektif bir ses verdi. BLM, Siyahi topluluğa ses verdi ve yeni bir aktivist siyah kimliğin yaratılmasını sağladı.

2014'te gerçekleşen başka bir trajik olay, BLM hareketini ileriye taşıdı. Ferguson Missouri kasabasının 18 yaşındaki siyahi sakini Michael Brown, polis memuru Darren Wilson tarafından vurularak öldürüldü. İnsanlar, polisin ateş etmesini gerektirecek bir nedeni olmadığını düşünüyorlardı ve bunun bedelini ödemeyeceği kanaatine vardılar. Bu trajik olayı protesto etmek amacıyla insanları Ferguson'a götürmek için otobüsler kiralandı. BLM kurucuları da bu Freedom Riders [Özgürlük Binicileri] grubunun arasındaydı. Bölge sakinleri, yerel gruplar ve dış destekçiler tarafından kitlesel ve barışçıl protestolar yapıldı. Birtakım yangınlar ve yağmalar da meydana geldi. Polis, sokaktaki insanları bastırmak için tank, göz yaşartıcı gaz ve diğer şiddet araçlarını kullandı. Kolluk kuvvetlerinin silahsız sivillere karşı kullandığı şiddetin oranı ırksal gerilimleri artırdı. Ferguson'da protestoda bulunan pek çok kişi polis memurlarının ve mahkemelerin Siyahilerin yaşamlarının önemi yokmuş gibi davrandıklarını düşünüyordu.

Hashtag mi Hareket mi?

19 Ekim 2016'da DC'de düzenlenen bir panel tartışmasında Alicia Garza, BLM'nin nasıl ortaya çıktığını anlattı:

> Black Lives Matter'la ilgili pek çok yanlış kanı[lar] var çünkü o pek çok şey için kullanılıyor ve gerçekten kafa karıştırıcı hale geliyor ve bu birçok yönden hem kasıtlı hem de özensiz yapılıyor. Aslında BLM hareketini, Trayvon Martins'in katilinin beraat etmesinden sonra 2013'te ben, Patrisse ve Opal başlattık. BLM'yi, Siyahi karşıtı ırkçılığa ve devlet onaylı şiddeti olarak adlandırdığımız olguya karşı mücadele etmek için neler yapabileceğimizi konuşmak amacıyla Siyahiler için bir platform olarak kurduk. Bu kavganın sadece Siyahi insanlarla ilgili olmadığını, aslında bütün insanlar için bir siyasi alan oluşturmak amacını taşıdığını çok net bir şekilde belirttik... Özellikle sosyal medya çağında sorgulamaya devam ettiğimiz şeylerden biri de şu: BLM salt bir hashtag mi? Bir sosyal medya olgusu mu o? Sosyal medya bir hareket yaratabilir mi? Siz bir hareket mi başlattınız yoksa BLM bir organizasyon mu?

Önceleri, bu hashtagin etkisinin ne olacağını bilmek zordu. Pek çok insan bunun sadece revaçta olan bir hashtag mi, moda mı yoksa tomurcuklanan bir toplumsal hareket mi olduğunu sorguladı. BLM sosyal medyada başladı ve en aktif çevrimiçi hareket olmaya devam ediyor. Araştırmacılar, 2014 ve 2015 yıllarında 40 milyondan fazla tweeti, 100.000 web sitesini ve BLM aktivistleriyle yapılan 40 röportajı analiz etti (Freelon, McIlwain ve Clark 2016). Michael Brown'ın öldürülmesinden hemen sonra, BLM hareketinin mention hacmi muazzam oranda arttığını saptadılar, Michael Brown'ın artık herkesin bildiği bir isim haline gelmesinden öncesine kıyasla "55 katı aşkın tweet ve 13 katı aşkın ilk kullanıcıyla" (Freelon, McIlwain ve Clark 2016: 42). 9 Ağustos-31 Ağustos 2014 tarihleri arasında 12.589.097 #BlackLivesMatter Tweetleri vardı (Freelon, McIlwain ve Clark 2016: 42). Bu araştırmacılar, BLM'yi gerçekten toplumsal bir harekete dönüş-

türen şeyin, Michael Brown'ın ölümü etrafında şekillenen çevrimiçi ve şahsi protestolar olduğunu belirtiyorlar.

Çevrimiçi faaliyet, BLM hareketinin oluşumunda önemli bir faktördü, her ne kadar üç kadın kurucunun gerçek hayatta arkadaş olduklarını ve örgütlenme deneyiminden geldiklerini hatırlamak gerekse de. Brown'ın ölümünü takip eden günler ve haftalarda #Ferguson hashtagi Twitter'da da yaygın olarak kullanıldı ve ölümüyle ilgili protestolarda kullanılan başlıca kelime oldu. Twitter, Ferguson'la ilgili olarak günde 2 milyondan fazla tweet aldı. Sosyal medya araştırmacılarına göre tek bir olayla ilgili bu kadar çok sayıda tweet daha önce atılmamıştı. Hashtag olsun veya olmasın Ferguson kelimesi, Haziran 2014 ile Mayıs 2015 arasında bu kelimenin geçtiği 21,6 milyondan fazla tweetle en popüler terim oldu. Keza aynı dönemde BLM ifadesi, tüm Twitter'da en çok kullanılan üçüncü anahtar kelimeydi (McLaughlin 2016).

Büyük jürinin Michael Brown'ı öldüren polisi suçlu bulmama kararının ardından #BLM, Twitter'da yaygın olarak kullanılmaya başlandı. Günlük ortalama tweet sayısı 3,5 milyona ulaştı ve bunların çoğunluğu BLM veya Ferguson ifadesini kullandı. Aralık 2014'te #BLM, günde 100.000'den fazla tweette kullanıldı ve filizlenen bu hareketin ana ifadesi haline geldi.

> Bu hashtagin kullanımı arttıkça polisle ilgili şikâyetlerde kullanılan diğer hashtagler yok oldu. #HandsUpDontShoot [#EllerHavayaAteşEtme] ve #NoJusticeNoPeace [#AdaletYoksaBarışYok] hashtaglerini hatırlıyor musunuz? McIlwain, #BlackLivesMatter hashtaginin baskın hale geldiğini çünkü çoğu Afro-Amerikan olan vatandaşlara yönelik şüpheli para cezaları nedeniyle belediye mahkemelerini kınamak gibi birçok sosyal adalet talebinde kullanıldığını belirtti. "Bu çok basit bir ilkedir ve herhangi bir özel eyleme bağlı da değildir. Polisin kurşunla vurmasına odaklanmış olsa da sadece bununla sınırlı değildir"diyen McIlwain ekliyor: "Onunla ilgili bir şey geniş yankı yapıyor."
>
> (McLaughlin 2016)

Böylece #BLM, polis vahşetine karşı bir sosyal hareketin sloganı, sembolü ve adı haline geldi ancak aynı zamanda tüm siyahiler için haysiyet ve sosyal adalet taleplerini ifade etme işlevi gördü.

Zaman Çizelgesi

İşte söz konusu hareketin protesto ettiği haksızlıklar ve cinayetlerden bazıları. Bu zaman çizelgesinde sıralanan kurbanların hepsi siyahi insanlar (ABC 2016).

26 Şubat 2012: 17 yaşındaki bir genç olan Trayvon Martin, George Zimmerman tarafından vurularak öldürüldü. Zimmerman daha sonra suçlamalardan beraat etti. Black Lives Matter hareketi, Zimmerman'ın Martin'i öldürmekten beraat etmesiyle resmen başladı.

23 Kasım 2012: Florida, Jacksonville'de Michael Dunn, dinledikleri müziğin ses seviyesi yüzünden 17 yaşındaki Jordan Davis'le üç arkadaşına yaklaştı ve arabalarına ateş ederek Davis'i öldürdü.

2 Kasım 2013: Renisha McBride Detroit'te vurularak öldürüldü.

17 Temmuz 2014: 43 yaşındaki Eric Garner, New York, Staten Island'daki bir kaldırımda boğulduktan sonra bir NYPD memuru tarafından öldürüldü. Bir videoda Garner'ın nefes nefese kaldığı ve "Nefes alamıyorum" dediği görülüyor. Bu cümle, BLM hareketinin kampanyalarında slogan haline geldi. Büyük jürinin polis memuru Daniel Pantaleo'yu suçlu bulmamasının ardından New York sokaklarında büyük protestolar patlak verdi.

5 Ağustos 2014: 22 yaşındaki John Crawford, Ohio'daki bir Walmart mağazasının önünde bir oyuncak silahı elinde tuttuğu için polis tarafından öldürüldü.

9 Ağustos 2014: 18 yaşındaki silahsız Michael Brown, Missouri, Ferguson'da polis memuru Darren Wilson tarafından öldürüldü.

11 Ağustos 2014: Ezell Ford, Los Angeles Polis Departmanı memurları tarafından öldürüldü.

20 Ekim 2014: 17 yaşındaki Laquan McDonald, Illinois, Chicago'da elinde 7,6 santimlik bir bıçak tuttuğu için polis memuru Jason Van Dyke tarafından 16 kez vuruldu.

23 Kasım 2014: 12 yaşındaki Tamir Rice, Ohio, Cleveland'da oyuncak bir silah taşıdığı için polis tarafından vuruldu.

20 Aralık 2014: New York Polis Departmanından iki memur Rafael Ramos ve Wenjian Liu, Brooklyn'de vurularak öldürüldü.

12 Nisan 2015: 25 yaşındaki Freddie Gray, Maryland, Baltimore'da polisi gördükten sonra kaçtı. Polis, onun solunum cihazı talebini umursamadı. Polis tarafından taşınırken omuriliğinde meydana gelen yaralanmalar yüzünden 19 Nisanda öldü.

13 Temmuz 2015: 28 yaşındaki Sandra Bland, Teksas'ta küçük bir trafik ihlali nedeniyle polis nezaretindeyken anlaşılmaz şekilde asılmış halde bulundu.

16 Kasım 2015: 24 yaşındaki Jamar Clark, Minneapolis polisi tarafından kelepçeli haldeyken vuruldu. BLM, polis karakolu dışındaki protestoları 18 gün boyunca koordine etti. Polisler hakkında herhangi bir suçlama dosyası açılmadı.

20 Kasım 2015: Akai Gurley, Brooklyn'deki apartmanının merdiven boşluğunda NYPD polis memurları tarafından vuruldu.

5 Temmuz 2016: 37 yaşındaki Alton Sterling, Louisiana, Baton Rouge'da videoda kaydedildiği gibi yere yatırılmış haldeyken beş kez vuruldu.

6 Temmuz 2016: Castile'nin kız arkadaşı Diamond Reynolds olayı Facebook'ta canlı yayınlarken, Philando Castile Minnesota'da bir polis memuru tarafından arabasında vuruldu.

22 Temmuz 2016: Charles Kinsey silahsız halde yerde yatmış, kolları havada kaldırılarak Miami polislerine ateş etmemeleri için yalvarırken vuruldu.

Polis saldırılarının, çatışmalı durumların ve ilgili olayların daha ayrıntılı zamanlarını çevrimiçi olarak bulabilirsiniz (ABC 2016; Anon 2015; BLM Timeline 2016; Eleframe 2018).

Hedefler

Black Lives Matter Network, Siyahi toplum sürekli olarak hedef alındığı ve Amerika ortamında dezavantajlı konuma getirildiği için Siyahi insanlara yönelik savaşa bir son vermek istiyor. BLM ayrıca, kim olduğumuza dair kolektif hikâyelerimizden dışlanan kadınlara, queer ve trans bireylere yönelik polis şiddetine dikkat çekmek istiyor (BLM 2018).

Kadınlar bu harekette çok önemli rol oynadılar ve yalnızca Siyahi erkek kurbanların tanınmasından endişe duyarak #SayHerName kampanyasını başlattılar; bu kampanya "kolluk kuvvetleri tarafından öldürülen kadın ve kız çocuklarının sayısı konusunda farkındalık yaratmak için başlatıldı" (Khaleeli 2016). BLM, yalnızca Siyahilere yönelik polis şiddeti hakkında değil, aynı zamanda cinsiyetleri, cinsel yönelimleri veya kimlikleri ne olursa olsun Siyahi bedenlere zarar veren şiddet konusunda da farkındalık yaratıyor. Örneğin BLM, trans bireyleri etkileyen yüksek intihar ve cinayet oranlarına çok dikkat çekmiştir.

BLM destekçileri, Black Lives Matter hareketinin sadece heteroseksüel erkekleri değil, tüm Siyahileri kapsayabileceğini savunuyorlar. Black Lives adına birçok organizasyon ve ağ bir araya geliyor. Örneğin Missouri Üniversitesinde öğrenciler #Mizzou, #BLM hashtaglerini kullanarak kampüsteki düşmanca ırksal havaya karşı protestoda bulundular. Sıfır Kampanyası, Siyahilere yönelik polis saldırıları hakkında kapsamlı veri toplamayı ve bu şiddete son vermek için çözümler sunmayı amaçlamaktadır.

The Movement for Black Lives Siyahileri olumsuz etkileyen politikaları hedef alıyor ve kategorik eşitsizlikleri sür-

düren dinamikleri değiştirmeye çalışıyor. Bu hareketin web sayfasına göre bu platform,

> ABD'de Siyahi topluluklara yönelik giderek daha görünür hale gelen sürgit şiddete tepki olarak kurulmuştur ve ülkenin dört bir yanından binlerce Siyahi insanı temsil eden dünya genelinde 50'den fazla örgütten oluşan bir kolektif, ortak bir vizyon ve program oluşturmak amacıyla yenilenmiş enerjiyle bir araya geldi.
>
> (The Movement for Black Lives 2016)

The Movement for Black Lives, pek çok Siyahi örgütün 1 Ağustos 2016'da yayımladıkları bütünlüklü bir talepler listesini hazırladığı bir kolektif eylem biçimidir. Talepleri şöyle sıralayabiliriz: Siyahi insanlarla savaşmaya son verilmesi, tazminatlar, ekonomik adalet, toplulukların kontrolü, yatırım-elden çıkarma talepleri ve siyasi gücü geliştirme (The Movement for Black Lives 2016). Bu talepler henüz karşılanmamıştır.

Black Lives Matter web sitesine göre BLM'nin tek amacı "yerel güç oluşturmak ve devlet ve yasa uygulayıcıları tarafından Siyahi topluluklara uygulanan şiddete karşı koymaktır" (BLM 2018). Bu beyanat, devletin uyguladığı şiddetle devletdışı aktörlerin uyguladığı şiddet arasında ayrım yapmaz çünkü sonuçları aynıdır. Bu hareket, sistemik ırkçılığı, ırka dayalı profil oluşturmayı, polis şiddetini ve ırksal eşitsizliği azaltmaya çalışıyor.

Black Lives Matter hashtagi erişilebilirdir ve çok fazla sembolik ağırlık taşır, bu yüzden Siyahi toplulukların karşılaştığı çeşitli sorunlara işaret eden eylemciler tarafından kullanılmaktadır. Eylemler, ilgili BLM şubesinin önceliklerine bağlı olarak farklı eyaletten eyalete ve şehirden şehre değişir. BLM üyeleri, on kişiden binlerce kişiye kadar varan 2.326'dan fazla gösteri düzenlemiştir (Eleframe 2018).

Eleştiriler ve Yanıtlar

2018 itibariyle Amerika Birleşik Devletleri genelinde bilinen en az elli BLM şubesinin yanı sıra Kanada, Birleşik Krallık ve Fransa'da da şubeleri vardı. Merkezi bir komite olmasına rağmen bu farklı şubeler kendi topluluklarında en acil ihtiyaç olarak gördükleri şeyler üzerinde çalışır. Her şube kendi başına hareket ettiği için BLM hareketinin çok ademi merkeziyetçi olduğu eleştirisi gündeme gelmiştir. Ancak şubeler ne şekilde hareket etmek istediklerine kendileri karar verdiği göz önüne alınırsa, her bir şube kendi etki alanı içinde başarılı olabileceği anlaşılır. Öte yandan şubelerin çoğunun bulunduğu büyük şehirlerin dışındaki bireylerin harekete katılma olasılığı daha düşüktür. İnsanlar BLM hashtagini kullanarak paylaşımda bulunduğunda veya protesto organize ettiğinde, halk bir BLM şubesinin ve/veya bir bütün olarak BLM'nin bu eylemi desteklediğini zannedebilir. Indignados ve #YoSoy132 gibi, uygulamada, BLM ademi merkeziyetçi bir harekettir.

#BLM ortaya çıktığında, 2008'de Barack Obama'nın başkan seçilmesinden dolayı bazı insanlar ırk sonrası bir toplumda yaşadığımız yönünde bir ideolojiyi benimsemişti (Bonilla-Silva 2017). Ancak bu inanç, salt ırklarından dolayı siyahlara yöneltilen şiddetin hem Amerikan tarihinin hem de çağdaş yaşamın bir parçası olduğu gerçeğini fark edemiyor.

Eleştirenler ayrıca BLM'nin ırksal bölünmeleri daha da körüklediğini savundular fakat BLM, Siyahi olmayanların önemsiz saydıkları veya farkında olmadıkları meseleleri dillendirdiğini belirtiyor. Black Lives Matter ifadesi belirtildiğinde kendilerinin yok sayıldığını düşünen insanlar, #AllLivesMatter [#TümYaşamlarÖnemli], #BlueLivesMatter [#MaviYaşamlarÖnemli] ve kimliğe odaklanan diğer birçok benzer hashtagle ortaya çıktılar. BlueLivesMatter hashtagi de polis memurlarının öldürülmesi nedeniyle büyük ilgi gördü. Örneğin 7 Temmuz 2016'da, Dallas'taki Black Lives Mat-

ter protestosunda bir keskin nişancı beş polis memurunu öldürdü. Bazıları bu nişancıları etkilediği için BLM'yi suçladı.

Hareketin tepkisi bu şiddet eylemlerini kınamak oldu ama aynı zamanda tüm yaşamların önemli olduğunu ancak Siyahilerin orantısız bir şekilde saldırgan polisler tarafından hedef alındığını ve adaletsiz muamele gördüklerini yinelemek oldu. Bu adalet eksikliği, Siyahilerin yaşamlarının beyazların yaşamlarıyla karşılaştırıldığında önemli olmadığını ve bu nedenle hangi ırktan, hangi geçmişten gelirse gelsin tüm insanlara aynı değerin verildiği bir kültür yaratmaya odaklanmamız gerektiğini gösteriyor.

Spor Müsabakalarında Protesto –Diz Çökmek

2016 NFL sezon öncesinde, San Francisco 49ers takımının oyun kurucusu Colin Kaepernick, milli marş söylenirken iki farklı yerde oturmuştu ancak birisi 26 Ağustos 2016'da onun bankta oturur halde fotoğrafını çekene kadar halk bunu fark etmedi. Bu fotoğrafla birlikte eylemleri büyük çaplı bir eleştiri tufanı kopardı. İki gün sonra bir basın toplantısında, Kaepernick neyi anlatmaya çalıştığını ayrıntılarıyla anlattı:

> Ezilen insanların yanında olmaya devam edeceğim. Bana göre değişmesi gereken bir şey bu. Önemli bir değişiklik olduğunda ve bayrağın temsil etmesi gereken şeyi temsil ettiğini hissettiğimde ve bu ülke, insanları olması gerektiği gibi temsil ettiğinde ayağa kalacağım.
>
> Bu ayağa kalkış benim için değildi. Bunun nedeni, seslerini duyuramayan, konuşma platformu olmayan ama seslerini duyurduğu takdirde bir değişime yol açabilecek insanların başlarına gelenleri görmemdir. Ben de bunu yapabilecek bir konumdayım ve bunu yapamayan insanlar için bunu ben yapacağım... Eğer çok çok insan için rahatsız edici olan bu esaslı konuşmaları yapabilirsek, işte bu konuşmaları yaparsak, her iki tarafın da nereden geldiğini daha iyi anlayabiliriz.
>
> (Sandritter, 2016)

İlk başta bu mesajı, kendisini vatansever değer, Amerikalı değil, yanlış yönlendirilmiş veya nankör diye yaftalayan eleştirilerin hayhuyunda kaybolup gitti. Ne var ki aynı açıklamada Kaepernick şunları da söylemişti:

> Bu ülke için savaşan kadın ve erkeklere büyük saygım var. Ailem var, bu ülke için ölmüş ve savaşmış dostlarım var. Onlar özgürlük için savaşırlar, halk için savaşırlar, herkes için özgürlük ve adalet adına savaşırlar. Ama bu gerçekleşmiyor. İnsanlar boşuna ölüyorlar çünkü bu ülke herkese özgürlük ve adalet dağıtmak konusunda üstüne düşeni yapmıyor. Bu gerçekleşmeyen bir şey. Videoları izledim, orduda bulunan kadın ve erkeklerin geri döndüklerinde uğruna savaştıkları ülke tarafından haksız muameleye maruz kaldıklarını ve uğruna savaştıkları ülke tarafından bizim topraklarımızda öldürüldüklerini gördüm. Bu doğru bir şey değil.
>
> (Sandritter 2016)

Genç bir Siyahi erkek yazarın sorduğu gibi, bunca öfke neden? Açıksözlü bir Afro-Amerikalı olduğu için mi? Bir atlet olduğu ve hayranlarını politik görüşleriyle eğlencelerinden uzaklaştıracağı için mi? İnsanlar, onun aydınlatmaya çalıştığı meseleleri umursamıyor mu? Yoksa mesele beyaz milliyetçiliğiyle mi ilgili? Beyaz milliyetçiler Kaepernick'i eleştiri bombardımanına tuttu ama o konuşmaya devam etti.

Başka bir NFL oyuncusu olan Eric Reid de protestoya katıldı. Bu iki adam bir araya gelerek daha verimli bir protesto biçimini inşa etmeye çalıştılar, böylece eylemleri için bir orta yol bulmak amacıyla eski bir futbolcu ve yeşil bereli olan Nate Boyer'le iletişim kurdular. Boyer, askerlerin gözünde bir dizinin üstüne çökmenin daha saygılı bulunacağını öne sürdü (Boyer 2017). O andan itibaren Kaepernick oturmak yerine bir dizinin üstüne çökmeye başladı. Buna rağmen "vatansever değil" diye yaftalandı. Kaepernick sadece değişiklik yapmaktan bahsetmiyordu; ırk meselelerine odaklanan hayır kurumlarına 1 milyon doların üzerinde bağışta bulunmuştu.

Kaepernick repertuvara başka bir yerde yeniden uygulanabilecek yeni bir çatışmalı performans ekledi. Kısa bir süre sonra protesto eden sporcular sadece NFL oyuncularından ibaret kalmadı. 4 Eylül 2016'da profesyonel futbolcu Megan Rapinoe, milli marş sırasında Kaepernick'le dayanışma sergilemek için bir dizinin üzerine çöktü, şu iddiayla: "O, bayrağa bakmanın ne demek olduğunu ve onun tüm özgürlüklerinizi korumadığını biliyor" (Sandritter 2016). Howard Üniversitesi ponpon kızları, WNBA, NBA'den bu mesaja inanan, farklı yaşam alanlarından gençlik ligi oyuncularına kadar insanlar diz çökerek harekete katılıyorlardı. 2016 sezonundan sonra Kaepernick, sözleşmesini iptal etmeye karar verdi, bu da onu resmen serbest bir oyuncu yapıyordu, böylece istediği herhangi bir takımla sözleşme imzalayabilirdi. Bazı taraftarlar NFL'nin bu protestoları yasaklamasını ve Kaepernick'i cezalandırmasını veya kovmasını istedi. Bazılarıysa bu eylemler nedeniyle NFL puanlarının çakıldığını ve bunun da NFL'yi finansal olarak etkilediğini savunuyor. Aylar geçti ve hiçbir takım Kaepernick'le sözleşme yapmaya yanaşmadı çünkü onun kendilerini oyalayacağını, oynamayı umursamadığını ya da San Francisco'daki yıldız siciline rağmen iyi bir oyuncu olmadığını savundular (Rosenberg 2017).

Kaepernick'in savı "meşru" şiddeti, "gayrimeşru" şiddetten ayırt etmeye ve bir cinayetin meşruiyetinin ateş eden kişiye bağlı olduğunu düşünmeye yönelik eleştiriye dayanıyordu (Tilly 2017). Bu durumda sonuçları hakkında endişelenme gereği duymadan örtük önyargılarıyla kendi takdirini kullanarak ateşe edebilen devlet aktörlerine sahibiz.

Trump'ın Göreve Başlaması Sırasında BLM Protestosu

Catherine Harlos'un Saha Notları

20 Ocak 2017'de bazı arkadaşlarımla birlikte Göreve Başlama töreninin kontrol noktasından birkaç blok ötede toplandık.

Soğuk ve karanlıktı, saat sabah 07:30'u biraz geçiyordu. The Movement for Black Lives'ın kalabalığı, Black Lives Matter DMV'nin yanı sıra Baltimore'un Siyah Gençlik Projesinden protestonun Siyahi liderleri etrafında halka oluşturmuşlardı. Kalabalık oldukça çeşitliydi ve hatırı sayılır oranda beyaz insan da vardı. Onlar Showing Up for Racial Justice (SURJ) adlı beyazların oluşturduğu ırksal adalet grubunun üyeleri herhalde diye tahmin yürüttüm (daha sonra haklı olduğum ortaya çıktı). Çok sayıda beyaz insan gördüğüme şaşırmadım çünkü beyaz olmayan birçok arkadaşımın, şu uğursuz "Make America Great Again" [Amerika'yı Yeniden Harika Yap] şapkalarıyla dolup taşan bir etkinliği protesto etme fikrinden korktuğunu biliyordum.

Miting, tipik Black Lives Matter sloganlarına öncülük eden çeşitli çekirdek liderler/organizatörlerle başlatıldı: "Siyahi hayatlar, burada önemli! Trans hayatlar, burada önemli!" Organizatörler, Afro-Amerikan topluluğunun her zaman bir kriz durumunda olduğunu vurguladılar; gücün ve baskının bu boyutları yeni değil, dediler ve eğer size yeni geliyorlarsa bu sizin ayrıcalıklı olduğunuzu gösterir. Erkekler de konuşurken, eylem öncesi konuşmalar Siyahi kadınlar tarafından yapıldı. Biri, Siyahi bir kadın olmakla ilgili güçlü ve dokunaklı bir şiir okudu ve bir diğeri beyaz insanlara kendi hadlerini bilmelerini, kendilerini merkeze almamalarını ve yerlerinin farkında olmalarını hatırlatan eleştirel bir konuşma yaptı. Özellikle tesirli olan bir cümle şöyle diyordu. "Biz [mevcut Siyahiler], siz [dinleyiciler arasındaki beyazlar] arabalarınızla geçerken camlarını kapattığınız mahallelerden geliyoruz." SURJ hareketine bağlı olunsa bile, Siyahilerin öncülüğündeki hareketlere aktif katılımın önemini vurguladı. Bu mesajlar, benim gibi beyaz insanların toplu kurtuluş mücadelesi için protestoda bulunurken kulak kabartmaları ve gereğini yapmaları icap eden son derece önemli mesajlardır. Konuşmalar ve gösteri sloganları Assata Shakur'un şu sözleriyle sona erdi:

Özgürlüğümüz için savaşmak görevimizdir.
Kazanmak bizim görevimizdir.
Birbirimizi sevmeli ve desteklemeliyiz.
Zincirlerimiz dışında kaybedecek hiçbir bir şeyimiz yok.

Kontrol noktasına doğru yürüdük ve sloganlar attık. Oraya vardığımızda Siyahi Gençlik Projesi/BLM'nin üyeleri olan genç Siyahi erkekler kendilerini kontrol noktasına zincirlediler. Organizatörler, açılış törenine direnerek hayatlarını tehlikeye attıklarını hatırlattılar bize. Hepimiz alkışlar eşliğinde "Arkanı kolluyorum!" diye tekrarlayarak tezahüratlar yaptık. Benim yaşımdaki bu genç erkeklerin direnmek için vargüçlerini ortaya koyduklarını görünce kelimelerle tarif edilemeyecek duygu fırtınasına kapıldım. Hem güzel hem de yıkıcıydı. Beyazlar, zincirlenmiş genç erkeklerin etrafında bir kalabalık oluşturdu ve ön saftaki Siyahi kadınlardan biri, queer Siyahilerin ön tarafta bir alan oluşturmasını istedi.

Uzun boylu beyaz bir adam bağırdı: "Yeşil ve sarı SURJ'ler buraya!" Bunun ne anlama geldiğine dair hiçbir fikrim yoktu ama yeşil ve sarının genellikle düşük-orta derecede tutuklanma riski anlamına geldiğini ve SURJ'in beyazların gitmesinin uygun olduğu yer olduğunu bilerek hareket ettim. Çömeldik ve onun talimatlarını dinledik. İnsanların geçit törenine katılmasını engellemek için kollarımızı birleştirip çitin önüne oturacağımızı söyledi. Bize işaret verdiğinde, bir grup olarak ilerledik ve Trump destekçilerinin hattına sızdık. Toplu halde oturduk ve kollarımızı birbirine bağladık.

Trump taraftarları hemen öfkeli bağırışlar kopardı. "There Is More Love Somewhere" ["Bir Yerlerde Daha Fazla Sevgi Var"], "This Little Light of Mine" ["Benim Bu Küçük Işığım"] ve "This Land is Your Land" ["Bu Topraklar Sizin Toprağınız"] gibi şarkılar söylemeye başladık. Çok tatlı bir sesi olan beyaz bir kadın şarkılara öncülük etti; safımız tamamen olmasa da çoğunlukla beyaz kadınlardan oluşuyordu.

Beyaz bir adam özellikle öfkelendi, bize isimler taktı ve bizi videoya çekti. Yanımdaki kadınlarla beraber ben öfkeyle meydan okuduk ona ancak eylemin bu kısmını organize eden beyaz adam bu adamı görmezden gelmemizi söyledi. O bize işsiz takımı deyip bağırırken ve Trump başkan olduğunda polisin bizim icabımıza bakacağı tehdidinde bulunurken biz şarkı söylemeye devam ettik. Bir an geldi yüzümüze şöyle haykırdı: "HAKLARIMI NEDEN ALMAK İSTİYORSUN?" Bu cümledeki "hakları," "beyaz ayrıcalığı"yla ikame edebilirdiniz pekâlâ.

Sloganlar şarkılarımıza karıştı, "Bu kontrol noktası kapandı!" diye haykırdık. Civarda polisler vardı ve arkamızda toplanan askerleri kamuflaj kamyonları takviye etti. BLM organizatörleri bizi alkışladı ve zincirlenmiş genç erkeklerin görüş alanımızın dışında kaldıkları sürece iyi durumda olduklarına dair güvence verdiler bize. Ana SURJ organizatörümüz, eylemin artık "kırmızı" seviyeye yükseldiğini bize haber verdi, bu da tutuklanma ihtimalinin yüksek olduğu anlamına geliyordu. Arkadaşım Elli'yle ben orada kalmaya karar verdik; daha önce hiç başarılı bir insan ablukasının içinde olmamıştık. İnsanlar bize kahve, sıcak domates çorbası ve kuruyemiş vermeye başladı. Sırf ellerimi ısıtmak için bir kahve aldım.

Bir süre sonra ayağa kalkıp parmaklığın her iki tarafına bakan çok katmanlı bir abluka oluşturmamız söylendi. Bana en yakın ablukaya katıldım; üç saf kalınlığındaydık, Siyahi insanlar da bize katıldı. İşler kızışıyor gibiydi. Sahiden de kızıştı. Beyaz adamlar içeri girmek için başka bir girişe yürüyebilecekken bizi yarmaya çalıştılar. Ama bizim varlığımız günlerini basbayağı zehir ettiği için öfkeden küplere binmişlerdi. Ön saftaki insanların bıçaklanacağını düşünerek çok korkmuştum.

Nihayet, tam iki saat geçtikten sonra, ana BLM organizatörlerinden biri dağılmamızı söyledi; görevimiz tamamlanmıştı. Duygusal ve bitkin bir halde Elli'yle ben ağlamaklı bir

şekilde gülümsedik ve en yakın fast-food restoranına doğru yol aldık. Sandviçler ve banyo molalarından sonra McPherson Meydanındaki ana J20 Direniş buluşmasına doğru yola çıktık. Yolda öğle saatlerinde ürkütücü tezahüratlar ve müzik sesleri duyduk. Acınası haldeydik. Neyse ki tezahüratın çok küçük bir kalabalıktan geldiğini bilmek bizi rahatlattı.

Oraya vardığımızda, çeşitli yerel solcu/ırkçılık karşıtı örgütlere –Siyah Gençlik Projesi, Demokrat Sosyalistler, Empower DC, vs– ev sahipliği yapan büyük bir çadırda posterler, kitapçıklar ve el ilanları topladık. Etrafa sorup soruşturunca yaklaşık bir saat içinde gösterinin başlayacağını öğrendik. Zaman öldürmek için bildirilerimizi okuduk, diğer protestocuların bize verdiği sıcak patatesleri yedik ve tipik solcu protestocuların ('60'larda giydikleri protesto kıyafetlerinin aynısını giyen yaşlılar, uzun saçlar, tepeden tırnağa siyah kıyafetler içinde kayak maskesi takan gençler vb) büyüyen kalabalığına hayran kaldık. Miting başladığında, birkaç yüz kişilik bir kalabalık oluşmuştu.

Hapis ve çevresel ırkçılıkla mücadele için çalışan Siyahi kadınlar, transseksüel bir şarkıcı ve aktivist, Michael Moore ve Yerli Gençlik Konseyi de dahil olmak üzere birçok lider ve sanatçı konuştu ve sahne aldı. Onlarla birlikte Standing Rock Sioux kabilesinden bir Kabile lideri ve diğer yerli organizatörler ve siyasi liderler de gösteriye katılmıştı. Suyun hayat olduğunu ve çocuklar ve aileler için suyu korumak konusunda bizden yardım istediklerini anlattılar. Dua da edildi. Ben dahil katılımcıların çoğu gözyaşlarına boğuldu.

Saat artık neredeyse 17:00 idi. Yorulmuştum, üşümüştüm ve açlıktan ölüyordum. Arkadaşlarıma veda ettim ve taksi çağırmak için bir blok öteye gittim. Ancak o anda yakındaki bir banyoyu kullanan Elli ve Sophie'yle karşılaştım.

"Bu da neyin nesi?" diye sordu Elli, eliyle işaret ederek. Sokağın aşağısına baktık ve yükselen siyah dumanları ve minik turuncu alevleri gördük. Hepimiz birbirimize baktık ve ateşe doğru koşmaya başladık. Göz yaşartıcı gaz sıkılması duru-

munda gözlerimi ve ağzımı kapatabilecek bir maske taktım. Diğer birçok protestocu da alevlere doğru koştu. Ateşe yaklaştıkça kargaşa artıyordu. Dört bir yana koşan insanlar bariz korkmuşlardı. İnsanlar şaşkın görünüyordu. Arabaların ateşe verildiğini duyduk. Askerler sokaklarda toplandı ve helikopterler gürültülü bir şekilde üstümüzde döndüler. Dumana yakından baktık, yakın durduk ama fazla da yaklaşmadık.

Birdenbire yüksek bir patlama sesi havaya yayıldı. Bomba sesi gibiydi. Yüzlerce insan çığlık atarak gürültüden kaçıyordu. Elli, Sophie ve ben hayatta kalmak için kaçtık. Çığlık atıyordum. Neyse ki birisi polisin sersemletici el bombası attığını haykırdı. Nefesimizi tutarken, hüsran içinde polise yakındık. Neredeyse kalp krizi geçiriyordum.

Neler olduğunu anlamaya çalışarak olay mahalline tekrar yaklaştık. Daha sonra antikapitalistlerin bir limuzini ateşe verdiğini öğrendim; güçlü bir sembolizm. Daha fazla helikopter üstümüzün etrafında dönerken ve daha fazla asker yürüyüşümüzü izlerken, kıyamet sahnesindeymişiz gibi hissettik. Daha önce olduğu gibi, aniden korkunç bir şey oldu. "GÖZ YAŞARTICI GAZ!" diye kükredi birisi. Yine çığlık atıp koşarak oradan uzaklaştık. Maskemi gözlerimi ve ağzımı kapatacak şekilde taktım. Dalgalanan göz yaşartıcı gazın havada asılı olduğunu görebiliyorduk, yanan arabanın siyah dumanından daha küçük ama daha tehditkâr bir bulut oluşmuştu. Yeni çatırtı ve patlamalar meydana geldi. Bu noktada gitme zamanının geldiğine karar verdik. Elli kontakt lens takmıştı ve göz yaşartıcı gazla gözlerini mahvetmek istemedi. Otobüse doğru koşup oradan ayrıldık (Ortak yazar, Harlos'un saha notları).

Böylelikle BLM, Trump'ın göreve başlama töreni sırasında gösterilere katılmış ve canlı kalkan görevi gören organize beyaz müttefik kuvvetlerin desteğiyle açılış törenini izlemeye gelen biletli misafirlerin Washington Mall'a girişlerini başarıyla bloke ettiler; bu başarıda kendilerini güvenlik barikatlarına zincirleyen Siyahi aktivistlerin payı büyüktü. Adanmışlık ve sembolizmle dolu çatışmacı bir etkinlikti bu.

Bu barışçıl protestolar ana akım medyada pek yer bulamadı ama yanan araba buldu; dolayısıyla çatışmalı gösterilere katılan gözlemcilerden ve katılımcılardan ilk elden tanıklıkların önemi anlaşıldı.

Yaşadığımız bu deneyim aynı zamanda #BLM, Standing Rock ve Resistance gibi farklı hareketler arasındaki bağlantıları da gösterdi. Ayrıca zaman çizelgelerini ve olay kataloglarını yeniden oluşturmak için sadece medya haberleriyle ilgilenme sorununu gözler önüne serdi ve hareket taktikleri, repertuarları ve eylemlerine içeriden bir bakış elde etmek için etnografik çalışmalar yapma gereğini vurguladı.

Sonuç

Bu bölüm, Black Lives Matter hareketinin gelişimini ve bir harekete katkıda bulunan ilgili kolektif çatışmacı etkinliklerin oluşumunu anlattı. BLM, Charles Tilly'nin öne sürdüğü, birçok toplumsal hareket organizasyonundan oluşan toplumsal bir hareket olma kriterlerinin çoğunu karşılıyor. Bir "toplumsal hareket kampanyasını" içermesi açısından, BLM tek bir olayın ötesine geçiyor. Trayvon Martin'in öldürülmesinden sonra oluşmasına rağmen BLM, tüm Siyahi Amerikalılar için ırksal baskıyı sona erdirmeyi amaçlıyor ve Michael Brown ve Eric Garner'ın vurulması gibi diğer olaylardan sonra dikkatleri üzerine çekmeye devam ediyor. Sosyal medya, BLM'nin mesajını yayması açısından hayati öneme sahip olsa da grubun varlığını belirlemiyor. Hareketin repertuarındaki halka açık protesto gösterileri arasında milli marş sırasında yürüyüşler, oturma eylemleri ve diz çökme yer alıyor. "Nefes alamıyorum" gibi yaygın sloganlar da üyelerin çektiği acıyı alenen ifade ediyor ve adalet çağrısında bulunuyor. Colin Kaepernick, NFL maçlarında milli marş sırasında ayakta durmadığı için ulusal düzeyde büyük ilgi görse de BLM'nin tek yüzü değil; o daha ziyade daha adil bir Amerika için örgütlerin mesajını yaymaya çalıştı. DBSB gös-

terileri, yürüyüşlerde, Trump'ın göreve başlama töreninde söylenen şarkılarda ve BLM'nin hedeflerine her an paylaşma kararlılığında belirgindir. Örgütün misyonu, aynı zamanda kadınlara ve LGBTQ haklarına odaklandığı için Siyahi Amerikalılara adaleti sağlamanın da ötesine geçiyor. Hareket, ülkede ezilenler için daha iyi bir toplum yaratacak sistematik değişiklikler yapmayı hedefliyor ve büyük ölçüde çatışmacı siyaset yoluyla hareket ediyor. Bu nedenle Tilly'nin kastettiği anlamında bir toplumsal hareket olarak adlandırılması için gereken tüm kriterleri karşılıyor gibi görünmektedir.

Referanslar

ABC. 2016. "Timeline: The Black Lives Matter Movement: Where Did It All Begin?" Sydney Australian Broadcasting Corporation Premium News, 14 Temmuz 2018'de alındı (https://search.proquest.com/docview/1803644010/fulltext/BE5F284ED59540CDPQ/1?accountid=8285).

Alcindor, Yamiche, Marisol Bello ve Larry Copeland. 2012. "In Wake of Trayvon Martin's Death, America Is Soul-Searching," *USA Today* içinde.

Anon. 2015. "Blm Timeline (2012-2015)," Georgetown (https://repository.library. georgetown.edu/bitstream/handle/10822/1040691/Black%20Lives%20Matter%20Timeline%20.pdf?sequence=1).

Berry, Theodorea Regina ve David O. Stovall. 2013. "Trayvon Martin and the Curriculum of Tragedy: Critical Race Lessons for Education," *Race, Ethnicity and Education* 16(4): 587-602.

Biography. 2016. "Trayvon Martin:" A&E Television Networks, 7 Şubat 2018'de alındı (www.biography.com/people/trayvon-martin-21283721).

BLM. 2018. "Black Lives Matter—About:" Black Lives Matter, 7 Şubat 2018'de alındı (https://blacklivesmatter.com/about/).

BLM Timeline. 2016. "Black Lives Matter Interactive Timeline (2012-2016)," Las Vegas: UNLV. (https://courses.online.unlv.edu/courses/WMST/WMST113/Black LivesMatter/dist/).

Bonilla-Silva, Eduardo. 2017. *Racism without Racists: Color-Blind Racism and the Persistence of Racial Inequality in America*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Boyer, Nate. 2017. "Ex-Green Beret Nate Boyer Writes Open Letter to Trump, Kaepernick, Nfl and America:" ESPN. 7 Şubat 2018'de alındı (www.espn.com/ nfl/story/_/id/21003968/ nfl-2017-ex-green-beret-nate-boyer-writes-open-letter-president-donald-trump-colin-kaepernick-nfl-united-states-america).

Eleframe. 2018. "At Least 2,326 Black Lives Matter Protests and Other Demonstrations Have Been Held in the Past 1,299 Days." 7 Şubat 2018'de alındı (https://eleph rame.com/textbook/BLM).

Freelon, Deen, Charlton McIlwain ve Meredith Clark. 2016. "Beyond the Hashtags: #Ferguson, #Blacklivesmatter, and the Online Struggle for Offline Justice." Washington, DC: Center for Media & Social Impact, American University.

Khaleeli, Homa. 2016. "#Sayhername: Why Kimberlé Crenshaw Is Fighting for Forgotten Women." *The Guardian* içinde. 30 Mayıs.

McCoy, Yavilah. 2014. "Trayvon Martin: Reflections on the Black and Jewish Struggle for Justice." *Tikkun*, 1 Ocak, s. 14-21.

McLaughlin, Michael 2016, "The Dynamic History of #Blacklivesmatter Explained: This Is How a Hashtag Transformed into a Movement:" *HuffPost*, 9 Şubat 2018'de alındı (www.huffingtonpost.com/entry/history-black-lives-matter_us_56d0a3b0e4b 0871f60eb4af5).

Rosenberg, Michael. 2017. "Colin Kaepernick Can Be an Activist and a Football Player:" *Sports Illustrated*, 8 Şubat 2018'de alındı (www.si.com/nfl/2017/08/15/colin-kaepernick-national-anthem-protests-charlottesville).

Sandritter, Mark. 2016. "All the Athletes Who Joined Kaepernick's National Anthem Protest:" SBNation.com. 8 Şubat 2018'de alındı (www.sbnation.com/2016/ 9/11/12869726/ colin-kaepernick-national-anthem-protest-seahawks-brandon-mar shall-nfl).

The Movement for Black Lives. 2016. "Platform:" The Movement for Black Lives, 8 Şubat 2018'de alındı (https://policy.m4bl.org).

Tilly, Charles. 2017. "Pernicious Postulates." *Collective Violence, Contentious Politics, and Social Change: A Charles Tilly Reader*, ed. E. Castañeda ve C. L. Schneider. New York: Routledge içinde.

14

KİTLESEL HAPİS VE MAHKÛM HAKLARI

Carly Miller, Emily Johnson, Maura Fennelly ve Ernesto Castañeda

Eşitsiz Hapsedilme

Black Lives Matter hareketinin yanı sıra orantısız bir şekilde Siyahileri etkileyen başka bir mesele etrafında şekillenen hareketlere tanık olduk; söz konusu mesele hapsedilme meselesidir. *The New Jim Crow: Mass Incarceration in the Age of Colorblindness* [*Yeni Jim Crow: Renkkörlüğü Çağında Kitlesel Hapis*] adlı kitabın yazarı Michelle Alexander ve başkaları da Afrika kökenli Amerikalıların bugün hâlâ adalet sistemi içinde baskıyla ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördüğünü iddia ediyorlar. Açıkça ırkçı yasalar anayasaya aykırı olsa da adalet sisteminin uygulamaları orantısız bir şekilde Siyahi toplumu olumsuz yönde etkilemektedir. Tartışılan mevzu, 1960'ların Yurttaşlık Hakları hareketlerinden sonra Richard Nixon'ın Siyahi toplumu hedef alan Uyuşturucuya Karşı Savaş ilan etmesidir. Alexander, "uyuşturucuya karşı savaşta düşmanın ırksal açıdan tanımlandığını" belirtir (Alexander 2012: 98). Uyuşturucuyla Savaş nedeniyle, uyuşturucu suçları için uyulması zorunlu asgari kurallar ve "üç grev" yasaları gibi önlemler, kitlesel hapis dalgasıyla sonuçlandı ve bu dalga küçük suçlar için adil olmayan cezalar

yiyen Afro-Amerikalıları –ardından Latin halkını– orantısız bir şekilde etkiledi. NAACP web sitesine göre,

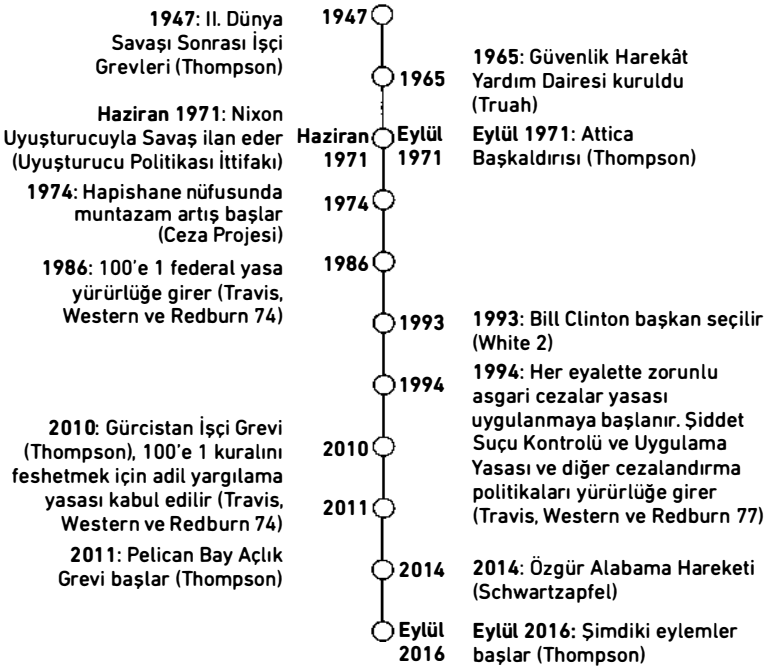
> Afro-Amerikalılar beyazların oranının beş katından fazla hapsediliyor... Afro-Amerikalılar beyazlarla aynı oranda uyuşturucu kullanıyor ama Afro-Amerikalıların uyuşturucu suçlarından dolayı hapse atılma oranı beyazlarınkinin neredeyse 6 katı.
>
> (NAACP 2018)

Bu istatistikler, adalet sistemimizin ülke çapında farklı ırklardan bireylere nasıl davrandığı konusunda ciddi tutarsızlıklar sergilediğini ortaya koymaktadır (Escobedo 2015). Amerika Birleşik Devletleri şu anda dünyadaki diğer milletlerden daha fazla kişiyi hapsediyor; dünya nüfusunun yalnızca %5'ini barındıran ABD, dünyadaki hapishane nüfusunun %25'ine sahiptir (Lee 2015). Daha önce hapsedilmiş kişiler, birçok bakımdan haklarından mahrum bırakılmaktadır. Oy kullanma anketlerinden uzak tutuluyorlar, istihdam alanında sayısız engelle karşılaşıyorlar ve sicili temiz olan meslektaşlarıyla karşılaştırıldığında sosyal hizmetlere aynı ölçüde erişemiyorlar (NAACP 2018). Kapsamlı ceza adaleti reformu, sosyal değişim için mücadele eden birçok aktivistin gündeminin en üstüne taşınmıştır.

Ulusal farkındalığın ve sosyal medyanın ilgisinin olmamasına rağmen ülke çapında birkaç cezaevi grubu oluştu ve kendi cezaevlerinde protestolar düzenlediler. Bedeli ödenmeyen veya yetersiz ödenen emek, kötü yaşam koşulları ve diğer şikâyetler mahkûmları harekete geçmeye ve iletişim kurmaya itti. Aile üyeleri, kaçak cep telefonları ve sosyal medya, cezaevi gruplarının, grev ve diğer protesto biçimlerini planlarken yöntemlerini ve taktiklerini diğer cezaevlerindeki insanlarla paylaşmalarına olanak tanıdı. Mahkûmların statüsü, bu konuda halkın bilinçlenmemesinin önündeki engel. Yine de mahkûmların hareketi, toplumsal bir hareket olmanın birçok kriterini karşılıyor.

Cezaevi Protestosunun Zaman Çizelgesi

Aşağıdaki zaman çizelgesi, cezaevlerinde yapılan bazı önemli eylemleri ve aynı zamanda hareketle beraber gerçekleşen politika değişikliklerini ve tarihsel olayları gösteriyor.

ŞEKİL 14.1: Hapishane protestolarının zaman çizelgesi

Kaynak: Drug Policy Alliance [Uyuşturucu Politikası Birliği] 2018; Schwartzapfel 2016; T'ruah 2014; The Sentencing Project [Hüküm Verme Projesi] 2017; Thompson 2016; Travis, Western ve Redburn 2014.

Hapishane Grevleri

Hapishanelerdeki grevler ve hareketler yeni bir olgu değil. Bu zaman çizelgesi, mahkûm haklarını savunan hareketlerdeki bazı kritik zamanları gösteriyor. Ceza uygulaması ve ceza adaleti kavramları tarih boyunca değişmiştir, kamuoyunun cezaya ilişkin görüşlerinin değişmesi gibi. Son

yıllarda daha liberal ve rehabilitasyona yönelik suç kontrol yöntemleri daha ciddi ölçüde değerlendirilmektedir. Stop and Frisk [Durdur ve Ara] gibi ayrımcı politikalar ve azınlıkların aşırı kriminalize edilmesine yol açan "kırık camlar teorisi" gibi teoriler giderek gözden düşüyor. Bu politikalar daha güvenli topluluklar yaratma yöntemleri olarak halka sunuluyor ama genellikle beyaz olmayanların gereksiz yere durdurulmasına, taciz edilmesine ve hatta polis memurları tarafından tutuklanmasına yol açmıştır.

2010'da Georgia'da İş Durdurma

2010'da, Gürcistan'daki binlerce mahkûm daha iyi yaşam koşulları talep etti ve işlerini yapmayı reddetti (Wheaton 2010). Çok geçmeden Illinois, Kuzey Carolina, Virginia ve Washington'daki mahkûmlar da bu harekete katıldılar. Birçok hapishanede düzenlenen bu protestolar, yasaklı cep telefonlarıyla koordine edildi. Bazı mahkûmlar, organizatörlerin "mesajlaşma ve fısıltı gazetesi yoluyla farklı gruplardan ve çetelerden –işbirliği yaptığı bilinmeyen gruplar– oluşan bir ağ oluşturarak bu ağı birleşik bir koalisyona" dönüştürmek için aylarca çalıştıklarını belirttiler (Nicolich 2011: 11). Aslında Georgia protestosu, kaçak cep telefonu kullanmanın hassasiyeti nedeniyle "parmaklıkların arkasında bir taban hareketi örgütlemek" için teknolojiyi kullanmak bakımından ilk hapishane hareketi olarak ortaya çıktı. Bir mahkûm, bu grupların bir araya gelerek "beyazlar, siyahiler, çetelerle bağlantılı olanlarımız gibi tüm farklılıkları bir kenara bıraktığını" belirtti (Nicolich 2011: 11). Bu durum mağdur edilmiş mahkûmların kolektif bir kimliğini yarattı. Eski Kara Panter lideri ve tutuklu haklarının savunucusu olan Elaine Brown, "genel öfkelerinin aralarında bir yuva –ortak payda– bulduğunu ve harika bir beyanda bulunmak için farklılıklarını bir kenara bıraktıklarını" açıkladı (Wheaton 2010). Bayan Brown bu harekette önemli bir rol oynadı. Mahkûmların şikâyetlerini kısa bir talep listesi halinde sıralamanın yanı sıra protestonun doğası gereği

organik olduğunu ve sembolik bir lider gibi davranması için mahkûmların kendisine ulaştığını için açıkça belirtti (Wheaton 2010). Brown'ın profili dışarıdan destek gördü.

Özgür Alabama Hareketi

2014 tarihli Özgür Alabama Hareketi yeni taleplerde bulunmak için benzer taktikler kullandı. Alabama'daki mahkûmlar, hapishane sisteminin "bir köle imparatorluğunu yönettiğini" ilan ettiler (Eidelson 2014). Buradaki odak noktası, cezaevlerinde bedeli ödenmemiş veya eksik ödenmiş emeğin sömürülmesiydi. Grevciler eğitim programı, rehabilitasyon, daha iyi yaşam koşulları, hapishanelerdeki aşırı kalabalığın sona ermesinin yanı sıra şartlı tahliye olmadan ömür boyu hapis cezasının sona erdirilmesi istediler. Bu talepler, Alabama'nın Eğitim, Rehabilitasyon ve Yeniden Giriş Hazırlığı Yasası başlıklı bir yasa tasarısında bir araya getirildi. St. Clair Cezaevinde mahkûm ve "Özgür Alabama Hareketi" adlı hapishane tabanlı grubunun kurucusu Melvin Ray, "sahip olduğumuz tek silah veya strateji ... emeğimizdir çünkü burada olmamızın tek nedeni bu" yollu bir açıklamada bulundu (Eidelson 2014). Hapishane işçiliği çamaşırhane, mutfak, kimyasal işler, plaka üretimi ve mobilya yapımını içerir. Bu emeğin karşılığın hiçbir ücret ödenmemişti ve Senato 2012'de özel işletmelerin mahkûmların emeğini kullanmasına izin veren bir yasa tasarısını kabul etti.

Mahkûmlar iş bırakma eylemleri düzenlediler ve hareketin web sitesinde, hapishanede meydana gelen suistimalleri ayrıntılarıyla anlatan cep telefonu videolarını gizlice yayınladılar. Videolarda mahkûmlar, açıkta kalmış elektrik kabloları ve kapatılmış yangın çıkışları gibi sorunları olan harap ve tehlikeli hapishanelerde dışarıdan gelenleri gezdiriyorlar.

Cezaevlerinde Ulusal Çapta İş Durdurma

Dünya Sanayi İşçileri Sendikasına bağlı bir grup olan Mahkûm İşçiler Örgütü Komitesi, "hapishane köleliğine kar-

şı" bir grev planladı. Mahkûmların ailelerinin yanı sıra Özgür Alabama Hareketi ve Özgür Ohio Hareketi gibi önceki hareketlerle de bağlantı kurdular (Kim 2016). Ulusal Avukatlar Loncası protestoyu onayladı (Lewis 2016). Yine burada, grup eylemini ve dikkatini sevk etmek için dışarıdan bir grubun harekete geçtiğini görüyoruz. Mahkûmlar sert şartlı tahliye sistemleri, eğitim hizmetlerinin eksikliği, aşırı kalabalık ve tıbbi ihmalden endişe duyuyorlardı. Bununla birlikte "protestocuları bir araya getiren mesele, hapishane işçiliğidir" (Speri 2016). 900.000'den fazla mahkûmun emeğiyle yılda 2 milyar doların üzerinde gelir elde edilmektedir (Spross 2016). Mahkûmlar IBM, Boeing, Macy's, Microsoft ve AT&T gibi büyük şirketler için çok az bir ücret karşılığında veya hiç ücret almadan park ekipmanları, lastikler, çamaşır malzemeleri, giysiler, isim levhaları veya yiyecek ekipmanı üretiyorlar (Spross 2016). On Üçüncü Anayasa Değişikliği, "Ne kölelik ne de zorla çalıştırma ... Amerika Birleşik Devletleri içinde var olacaktır" der. Öte yandan söz konusu değişiklikteki önemli bir madde, zorla çalıştırmanın suçun karşılığı ceza olarak kullanılmasına izin veriyor (Kim 2016). Bu değişiklik genellikle ücretsiz ya da aşırı derecede düşük ücretli cezaevi işçiliğini haklı çıkarmak için kullanılmaktadır.

9 Eylül 2016'da, Ulusal Çapta Cezaevlerinde İş Durdurma eyleminin, dönüm noktası niteliğindeki bir mahkûm protestosu olan Attika Ayaklanmasının 45. yıldönümünde gerçekleştirilmesi planlandı. 24.000'den fazla mahkûm protestoya katıldı. İşlerini durdurdular ama aynı zamanda en az on iki eyalete yayılan en az 29 hapishanede diğer direniş yöntemlerini de kullandılar (Washington 2016). Güney Carolina'da alınan önleyici tedbirler greve yol açtı. Mahkûmlar izole edildi ve 5 Eylülde tüm sistem kilitlendi (Washington 2016). Florida Holmes Ceza İnfaz Kurumunda yaklaşık 400 mahkûm çalışmayı reddetti ve hasarlı binaları işgal etti. Nihayetinde çevik kuvvet içeri girdi ve protestoculara karşı gaz kapsülleri kullandı. Michigan'da protesto şiddet içerikli bir boyut

kazandı ve devlet kontrolü yeniden ele geçirmek için silahlı güçler gönderdi. California'da 100 mahkûm açlık grevine katıldı. Teksas'taki protesto, 15 Eylülde başkalarıyla iletişim kurmasını engellemek için hücre hapsine alınan önde gelen organizatör Malik Washington nedeniyle en çok ilgiyi gördü (Speri 2016). Hapishane 2 Ekime kadar kapatıldı. 6 Ekimde Adalet Bakanlığı, koşullarının insani olduğundan emin olmak için Alabama hapishanelerini araştıracağını duyurdu (Washington 2016). Bu, protestoların bastırılması sırasında bir umut ışığı oldu. Bazı mahkûmlar, ziyaret ayrıcalıklarını kaybetti, hücre hapsine alındı, telefon kullanımından mahrum bırakıldı ve kantin haklarını kaybetti. Protestolardan sonra hapishaneler tamamen kilitlendi (Kim 2016).

Hapishanelerin dışında da bu hareketi ileriye taşımak için çaba gösterildi. Örgütçüler cezaevi sisteminin mevcut durumu hakkında halkı bilgilendirmek için sokaklarda bildiri dağıtıp imza kampanyası düzenlediler (Lewis 2016). Mahkûmlar yeni bilgileri dışarıya ulaştırmak için mektup yazdılar ve kaçak cep telefonu kullandılar (Schwartzapfel 2016). Mahkûm İşçiler Örgütü Komitesi, örgütlenmeleri ve hapishanelerdeki koşullar hakkında blog açtı. "Tutuklu Direnişini Destekle" ve "Yaşamak İçin Ölmek" gibi diğer bloglar da cezaevlerindeki olaylarla ilgili güncel bilgileri dışarıdakilere ulaştırdı. Bir mahkûm, grev sırasında günbegün yaşanan olayları paylaşmanın bir yolu olarak "@Prisonslavery1" ibaresiyle Twitter'ı kullandı (Lewis 2016).

Bu çok önemliydi çünkü grev ana akım yerel medyada çok az yer aldı ve bu protestolar da ulusal manşetlere taşınmadı. Bunun birçok nedeni vardır, sözgelimi polislerin ve cezaevi görevlilerinin cezaevi içinde ve dışında bilgi akışını sınırlama yetkisine sahip olmasının doğru haber alınmasını imkânsız hale getirmesi gibi. Mahkûmlar gardiyanların insafına kalmış ve parmaklıklar ardındaki protestolarla ilgili gerçeği paylaşamıyorlar (Washington 2016). Cezaevi yöneticileri, cezaevinde devam eden protestoların varlığını inkâr

etme eğiliminde ve bu da medyaya yanlış bilgi verilmesine neden olabiliyor. Bu inkârlar, cezaevi yönetiminin sözlerine karşı yalan söylüyor gibi görünen mahkûmların beyanatlarının geçerliliğine meydan okuyor.

Yine de aktivist bloglarında ve Facebook gruplarında yer alan bazı haberleri, Eylül ayı başlarında daha küçük ulusal yayın organları izledi (Kim 2016). Mahkûm İşçiler Örgütü Komitesi, bu ücretsiz emeği kölelikle karşılaştıran bir demeç verdi, "Kırbaç yerine biber gazı kullanıyor olabilirler ama diğer birçok işkence hâlâ devam ediyor" (IWOC 2016). Bu demeçte halka yönelik bir eylem çağrısı da vardı. "Dışarıdaki insanların desteğine ihtiyacımız var. Hapishane kolay kilitlenebilir bir ortamdır, baskının her taş duvara ve zincir baklasına işlendiği bir kontrol ve hapsedilme yeridir... Sahip olduğumuz tek koruma dışarıdan gelecek dayanışmadır" (IWOC 2016). Bugün önemli boyutlara ulaşmış olsa da hapishane protestoları medyada pek konuşulmuyor veya haber konusu olmuyor. Yine de polis vahşetine, kitlesel hapsedilmeye karşı çıkan ve mahkûmların haklarını savunan hareketlerin gelecekte de devam etmesi muhtemeldir.

Sosyal Hareket Testi

ABD'de mahkûm haklarını savunan hareketler, net hedefleri olan bir kampanya düzenlemek için sınırlı kaynakları kullandı. Daha iyi yaşam koşulları, kaynaklar ve ücretsiz emeğin sona erdirilmesi gibi talepler açıkça dile getirilmektedir ve bunlar ABD'deki hapishane nüfusunun ortak talepleridir. Açlık grevleri, çalışmayı reddetme ve protesto şeklindeki gösteriler, hareketin birleşik repertuarını gösteriyor. DBSB gösterileri, cezaevi duvarlarının içinde olmasına ve bu nedenle nadiren kamu görevlilerine veya halka ulaşmasına rağmen mevcuttur. Ulusal Çapta Cezaevlerinde İş Durdurma eylemleri çeşitli cezaevlerindeki katılımcılar arasındaki koordinasyonu ve birliğini göstermektedir; sa-

dece bir ay içinde direnişe katılan 24.000 mahkûm, üyelerin sahip olduğu asgari kaynaklar düşünüldüğünde muazzam boyuttadır. Bu bağlantı ve planlama, üyelerin cep telefonlarına ve diğer iletişim biçimlerine sürekli erişimden yoksun olduğu düşünüldüğünde önem arz ediyor. Mahkûm İşçiler Örgütü Komitesi ayrıca bu mahpusların ulaşmaya çalıştıkları hedefler hakkında halkı bilgilendirmeye yardım ediyor. Hapishanenin kilitlenmesini, ayrıcalıkların reddini ve hatta hücre hapsini göze almak, mahkûmların daha adil bir hapishane sistemine ulaşmadaki kararlılıklarının kanıtıdır. Bu mahkûm protestoları muhtemelen gelecekte de devam edecek ve diğer mahkûmlara protestoda bulunmak için ilham verecek. Mahkûm hakları hareketi, medyada sınırlı oranda yer bulmasına rağmen koordineli ve sürekli bir toplumsal harekettir.

Referanslar

Alexander, Michelle. 2012. *The New Jim Crow*, New York: New Press.

Drug Policy Alliance. 2018. "A Brief History of the Drug War." New York: Drug Policy Alliance. 10 Şubat 2018'de alındı (www.drugpolicy.org/issues/brief-history-drug-war).

Eidelson, Josh. 2014. "Inmates to Strike in Alabama, Declare Prison Is 'Running a Slave Empire':" Salon. 10 Şubat 2018'de alındı (www.salon.com/2014/04/18/ exclusive_prison_inmates_to_strike_in_alabama_declare_they%E2%80%99re_ running_a_slave_empire/).

Escobedo, Tricia. 2015. "What's Going on with Prison Reform in America?" CNN. 9 Şubat 2018'de alındı (www.cnn.com/2015/10/21/us/prison-reform-over view/index.html).

IWOC. 2016. "2016 Prison Strike Call to Action." Incarcerated Workers Organizing Committee. 20 Mayıs 2019'da alındı (https://incarceratedworkers.org/resources/ 2016-prison-strike-call-action).

Kim, Tammy E. 2016. "A National Strike against 'Prison Slavery.'" *The New Yorker* (3 Ekim).

Lee, Michelle Ye Hee. 2015. "Does the United States Really Have 5 Percent of the World's Population and One Quarter of the World's Prisoners?" *The Washington Post*, 30 Nisan 2015. Washington, DC.

Lewis, Cora. 2016. "Prisoners in 24 States Plan to Strike Friday:" BuzzFeed. 10 Eylül 2018'de alındı (www.buzzfeed.com/coralewis/prisoners-in-24-states-plan-to-strike-friday?utm_term=.hgK3pVvzpJ#.th394KDM4y).

NAACP. 2018. "Criminal Justice Fact Sheet," Washington, DC: NAACP. 9 Şubat 2018'de alındı (www.naacp.org/criminal-justice-fact-sheet/).

Nicolich, Meredith. 2011. "Nonviolent Prison Strikes." *Fellowship* 77(1-3): 11.

Schwartzapfel, Beth. 2016. "A Primer on the Nationwide Prisoners' Strike." New York: The Marshall Project (www.themarshallproject.org/2016/09/27/a-primer-on-the-nationwide-prisoners-strike).

Speri, Alice. 2016. "45 Years after Attica Uprising, Prisoners Are Rebelling Again:" *The Intercept*. 10 Şubat 2018'de alındı (https://theintercept.com/2016/09/16/the-largest-prison-strike-in-u-s-history-enters-its-second-week/).

Spross, Jeff. 2016. "Why No One Knows About the Largest Prison Strike in U.S. History," 18 Ekim. *The Week*. 10 Şubat 2018'de alındı (http://theweek.com/articles/655609/why-no-knows-about-largest-prison-strike-history).

T'ruah. 2014. "The Evolution of Incarceration." *Digital Initiatives*. Canton, NY: St. Lawrence University (www.engagingthenorthcountry.org/node/287).

The Sentencing Project. 2017. "Fact Sheet: Trends in Us Corrections." Washington, DC: The Sentencing Project. 10 Şubat 2018'de alındı (https://sentencingpro ject.org/wp-content/uploads/2016/01/Trends-in-US-Corrections.pdf).

Thompson, Christie. 2016. "Do Prison Strikes Work? Amid a Current Prison Work Stoppage, Here Are Five Strikes and How They Turned Out." New York: The Marshal Project (www.themarshallproject.org/2016/09/21/do-prison-strikes-work).

Travis, Jeremy, Bruce Western ve F. Stevens Redburn. 2014. *The Growth of Incarceration in the United States: Exploring Ca-*

uses and Consequences. Washington, DC: National Academies Press.

Washington, John. 2016. "At Least 24,000 Inmates Have Staged Coordinated Protests in the Past Month. Why Have You Not Heard of Their Actions?" *The Nation*.

Wheaton, Sarah. 2010. "Inmates in Georgia Prisons Use Contraband Phones to Coordinate Protest." *The New York Times*, New York: *The New York Times*.

15

ANONYMOUS
Dijital Örgütlüler

Justin Ezra, Michael Valenti ve Ernesto Castañeda

Gevşek bir şekilde organize olmuş hacktivist [bilgisayar korsanları] grubu "Anonymous" ilk olarak 2008'de Scientology Kilisesini hedef aldıktan sonra büyük haber kuruluşlarında gündeme geldi (Olson 2012). Anonymous, kamu menfaatine zarar verdiğine inandıkları kişilerle savaşmak için interneti kullanan çeşitli kolektif eylem repertuarına sahip bir grup bireydir (Coleman 2013). Bu bölüm Anonymous'un oluşumunu ve büyümesini ele alıyor. Grubun taktikleri ve çeşitli siyasi meselelerdeki rolü -Arap Baharı ve 2016 ABD başkanlık seçimleri de dahil olmak üzere- tartışılacak. Yine de yapılan ön analiz, Anonymous'un bir toplumsal hareket örgütü olmadığını ortaya koyuyor.

Anonymous'un Tarihi

2003'te, 15 yaşındaki Amerikalı Christopher Poole, 4chan adlı web sitesini açtı. Bu site animeler (ABD'li genç erkekler arasında popüler olan dramatik Japon animasyon filmleri) hakkında görsellerin paylaşıldığı ve tartışmaların yapıldığı bir platform olarak işe başladı; kullanıcılar metin içeren bir görsel yayınlıyor, diğer kullanıcılar da benzer şekilde yanıt verebiliyorlardı. Gönderiler, panoya ve web sitesinin yayın-

landığı bölümdeki tartışma hızına bağlı olarak web sitesinde birkaç dakika veya birkaç hafta kalıyordu (Dewey 2014). 4chan sitesini kullananlar çoğunlukla ABD'de yaşayan genç, üniversite eğitimi almış erkeklerdi. Web sitesi kapsayıcı tartışmalar yürütmeyen ve kendini serbest olarak tanımlayan bir idare heyeti /b/ aracılığıyla popülerlik kazandı ve üyeleri hızla çoğaldı.

Günümüzde 4chan, kişilerin acayip veya komik yorumlar içeren fotoğrafları yayınladıkları elliden fazla konu etrafında şekillenmiş forumlardan oluşan çevrimiçi bir tartışma platformudur (Kushner 2014). Anonymous kavramı, 4chan panosunun "anonim" ad seçeneğine sahip olmasıyla ortaya çıktı ve kullanıcıları siteye metin veya resim gönderirken anonim [isimsiz] tuttu. 4chan sitesini diğer çevrimiçi tartışma platformlarından farklı kılan şey, kullanıcı adı kullanmayan herhangi birinin, forumlardan birinde paylaşım yaptığında veya yorumda bulunduğunda varsayılan ekran adı "Anonymous"la gözükmesiydi (Klein 2015). Poole anonimlik sağlamanın siteyi doğası gereği başına buyruk kılacağını umuyordu. Sitede en çok ilgi gören konu başlıklarından bazıları LOLcats, Chocolate Rain, RickRolls, Impossibru! man, Rule 34 ve YOLO idi.

4chan kullanıcılarını çok ilgilendiren bir şey de "lulz" uygulamasıydı. Lulz, "Laugh Out Loud" [çok komik] anlamına gelen LOL kısaltmasından türetilmiştir ve pek çok kişinin bir gönderide en çok lulz yapması, bir sosyal medya sitesinde pek çok beğeni veya görüş almaya eşdeğerdir (Jordan ve Taylor 2004). Bu lulz uygulaması, 4chan sitesini, özellikle de /b/ başlıklı en ünlü forumu son derece başına buyruk kıldı (Kushner 2014). Forum /b/, forumdaki gönderiler çoğu kez pornografik veya bir şekilde saldırgan olan çocukça şakalar ve resimler içerdiğinden, lulz uygulamasını uç noktalara taşıdı. Forum /b/ kullanıcılarının çoğu takma adlar ve genellikle varsayılan ekran adı Anonymous'u kullandılar (Knappenberger 2012). İlginç bir şekilde, forum /b/ belli bir

topluluğun oluşmasına yol açtı ve forumdaki pek çok kişi bunu fark etti, böylece kolektif ve koordineli çevrimiçi "trolleme" işine katılmaya başladılar. Trol, bir tepki uyandırmaya çalışırken bir kişiyi veya grubu dumura uğratmak amacıyla kasten saldırgan veya kışkırtıcı olan bir gönderi paylaşmak suretiyle çevrimiçi bir şey yapmaktır (Knappenberger 2012). 4chan sitesinin /b/ topluluğu, daha büyük çapta koordineli trolleme tertiplemeye başladı ve bu da sonunda bu çevrimiçi topluluğun Anonymous ekran adlarına atıfta bulunarak kendilerini "Anons" olarak adlandırmasına yol açtı (Klein 2015). /b/ forumundaki toplulukta anonim bir kültür oluştu ve trollemeden uzaklaşıp çevrimiçi aktivizm ve ayar verme kampanyaları yürütmeye başladılar (McDowell 2015). Anons, sosyal medyada ve /b/ forumundaki kolektif topluluğu "Anonim" diye adlandıran diğer çevrimiçi tartışma platformlarında dikkat çekmeye başladı.

2006'da 4chan sitesinde organize edilen ilk saldırı Finlandiya sosyal ağı/oyun sitesi Habbo Hotel'e yönelikti. Bazı Anonymous kullanıcıları, koyu tenli avatarların beyaz avatarlardan daha sık yasaklandığını düşünüyordu.

> Kendilerine /b/ lockers diyen bir grup 4chan kullanıcısı, popüler takılma ortamlarının [sanal havuzlar] girişlerinin etrafında ablukalar oluşturarak Habbo Hotel'e baskın yapmaya karar verdi; bunu yaparken avatarların binalara girip çıkarken birbirlerinin içinden geçmesine izin vermeyen teknik bir sorundan yararlandılar.
>
> (YF 2017)

Bu, kullanıcıları rahatsız eden havuzların kapanmasına neden oldu. Baskıncılar kendilerini "Anonymous"un bir parçası olarak lanse ettiler (YF 2017). Bu "baskın"la Anonymous, Los Angeles merkezli yerel Fox News kanalında ilk kez haber oldu. Sansasyonel haber, Anonymous'u "steroidlerdeki hackerlar," "evcimen teröristler" ve "internetten nefret makinesi" gibi tabirlerle damgaladı ve saldırılarının çoğunun rastgele veya yıkıcı amaçlarla yapıldığını bildirdi (Schuman 2007).

Anonymous'un başlangıcı bir gizem duygusuyla örtülü olsa da grup zamanla büyüyerek gevşek inançları ve geçici amaçları için savaşmak adına daha organize baskınlar ve saldırılar düzenledi. Çevrimiçi kolektif çok gevşek bir gruptur ancak günün sorunlarına dikkat çekmek için eylemler gerçekleştirebilirler. Anonymous, artık çevrimiçi sosyal adalet meseleleri ve internet hakları, özellikle de bilgi özgürlüğü ile ilgileniyor. Bununla birlikte kolektif içindeki çelişkiler ve çatışmalar nedeniyle eylemci yanları zayıfladı.

Sanal Çatışmacı Etkinlikler

Anonymous resmi bir organizasyon değildir, açık bir hiyerarşisi yoktur ve üyelik başvurusu, işe alma veya başlatma da yoktur (McDowell 2015). Anonymous üyesi olanlar veya kolektifi takip edenler çoğunlukla sosyal medya aracılığıyla temasa geçerler ama Anonymous'un birbirleriyle bağlantı kurmasının temel yolu, bir tür çevrimiçi sohbet odası olan Internet Relay Chats (IRC'ler) odasıdır. Genellikle Anonymous kendi IRC sunucularına sahiptir ve burada iletişim için strateji oluşturulur. Anonymous adaletsiz olduğuna inandığı bir sorun bulduğunda, "operasyon" şeklinde harekete geçer. Bir Anonymous üyesi hak talebinde bulunduğunda veya ilgilenilmesi gereken bir amacı/hareketi duyurmak için sosyal medyayı veya IRC'yi kullandığında operasyonlar başlar. Herhangi bir talep veya hareket adına eylem yapılmadan önce kişilerin buna nasıl katılacağına ilişkin stratejiler veya yöntemler sosyal medya ve IRC aracılığıyla bildirilir. Böylece herhangi bir zamanda herhangi biri Anonymous'un bir parçası olabilir ve operasyon ilan etmek ve "iyi bir amaç" uğruna harekete geçme çağrısında bulunmak için sosyal medyayı, IRC odalarını ve diğer iletişim biçimlerini kullanabilir.

Bu "digilant'lar" ("dijital örgütlüler") veya "hacktivistler" ("hacker aktivistleri"), adaletsizliğe karşı hızlı ve zamanında hareket etmeleri nedeniyle bazıları tarafından oldukça

takdir edilmektedir (McDowell 2015). Anonymous gevşek bir aktivist topluluğu olduğu için genellikle aynı anda birden fazla operasyona yürüten ve somut ve sürekli bir gündemi olmayan bir gruptur.

Genelde Anonymous'a katılan kişiler bilgisayarlar hakkında son derece bilgilidirler. Kampanya katılımcıları, başkalarını tehlikeye attığını veya yasadışı faaliyetlerde bulunduğunu düşündükleri şirketlere, hükümetlere, gruplara ve bireylere dikkat çekmek için kodlama ve programlama becerilerini kullanırlar. Anonymous tarafından en sık yapılan "doxing" eylemi, e-postalara sızan ve şahsi bilgileri (telefon numaraları ve ev adresleri gibi) halka yayan bir tür hacklemedir; diğer yaygın bir eylem de dağıtık hizmet aksatma saldırısıdır (DDoS).

DDoS saldırıları Anonymous'un bir web sitesini kapatmak istediğinde başvurduğu eylemdir. Bir DDoS saldırısı "siteyi yavaşlatacak veya çökertecek kadar çok veri akışıyla doldurmaktır" (Kushner, 2014). Hatırı sayılır oranda kişinin kuyrukta bekleyip otobüse veya trene bindiği bir durak düşünün. DDoS saldırısı, binlerce kişiyi bu otobüs veya tren durağına göndermek demektir; artık kuyruğa o kadar çok insan akın eder ki durak işlemez hale gelir ve trene veya otobüse binmesi gereken kişiler de artık bunu yapamazlar. DDoS saldırılarına sıklıkla, botnet sahibinin birden çok DDoS saldırısı düzenlemek için anlaşmalı tüm bilgisayarlardaki kaynakları kullanabildiği, merkezi bir komut sunucusuna bağlı anlaşmalı bilgisayarlar kümesi olan botnetlerin kullanımı eşlik eder (Coleman 2013). Anonymous'un dünya çapında milyonlarca üyesi olmasına rağmen "gerçek hacklemenin ağır yükü, arka planda kalan birkaç kişinin sırtındadır, bu kişiler saldırılara yardımcı olmak için kitlelere Düşük Yörünge İyon Topu (LOIC) verir" (Coleman 2013). LOIC, bir web sitesine yönelik trafik miktarını artırarak DDoS saldırısına yardımcı olan bir bağlantı kullanılarak dağıtılabilen halka açık bir mekanizmadır. Binlerce Anonymous üyesi aynı anda

bir LOIC kullanırken daha yetenekli üyeler DDoS saldırısı gerçekleştirmek için botnet kullanır.

Anonim, hacklemenin yanı sıra başka taktikler de kullanır. Anonymous'a üye olanlar basın bültenleri ve manifestolar yazıyor, sosyal medyada yayılan propaganda tasarlıyor, YouTube'da milyonlarca görüş toplayan videolar çekiyor ve kitlesel iletişim yöntemlerini kullanıyorlar; örneğin bir şirketi milyonlarca e-posta bombardımanına tutmak veya yüzlerce kişiyi aratarak bir şirketin telefon hatlarını kitlemek ya da bir kişi, grup veya şirket adına yüzlerce pizza siparişi vererek onlardan ödeme yapmalarını istemek gibi (Jordan ve Taylor 2004).

Anonymous, çoğu protestocunun Alan Moore ve David Lloyd'un 1989 tarihli çizgi romanındaki karakter Guy Fawkes'ın maskesini ve 2005 tarihli *V for Vendetta* filminden kalan maskeyi taktığı protestoları ve mitingleriyle de tanınır, maskeler Anonymous'la eşanlamlı hale gelmiştir (Knappenberger 2012).

Scientology

Ocak 2008'de, Tom Cruise'un Scientology'yi savunan ve öven bir videosu internette yayınlandı. 4chan sitesinde bununla hemen alay edildi. Scientology yanlıları telif hakkının ihlalini gerekçe göstererek videonun dağıtımını yasaklamaya çalıştılar. Bir protesto olarak, video hızla viral oldu ve kısa bir süre sonra tüm internete yayıldı. Videonun telif hakkı olduğu için Scientology Kilisesi videonun kaldırılmasını talep etti ve videoyu kaldırmayan web sitelerine karşı yasal işlem başlatmaya başladı. /b/ forumundaki Anonymous topluluğu, kilisenin eylemlerini sansür olarak gördüğü için bu konuda bir şeyler yapmaya karar verdi, böylece aşırı önlemlerin alınması gerektiğine hükmetti (InfoSec Institute 2011). Daha sonra bir Anon YouTube'a girerek bilgisayarlı seslendirmeyle kiliseye karşı bir "basın açıklaması" yayınladı. Video bir-

kaç hafta içinde 2 milyondan fazla görüntülendi. Bu video sayesinde Anonymous /b/ forumu dışında ilk kez destek, üye ve takipçi kazandı (Coleman 2013). Bu videoyla aynı zamanda Anonymous ilk kez bir operasyonu destekleyen aleni bir basın açıklaması yapmıştı. Söz konusu video, Anonymous üyelerinin insanları operasyonları anlamaya, katılmaya veya destek vermeye çağırırken kullandıkları bir model oluşturdu.

Bu noktada Anonymous artık sadece bir topluluk ya da kültür değildi çünkü on binlerce kişi Scientology Kilisesine saldıran operasyona katılmaya karar verdi (Chen 2014). Anonymous kısa süre sonra /b/ forumunu aştı ve milyonlarca insanın iletişim kurabileceği ve ortak çalışabileceği platformlara ihtiyaç duydu (Kushner 2014). Sosyal medyayı ve IRC'leri seçti. Anonymous'un kullanmaya başladığı IRC sunucuları "serbest alan" için uygun bir örnekti; burada alternatif kimlikler oluşturulabiliyor, beceriler geliştirilebiliyor ve ortak bağlar kurulabiliyordu, bunların hepsi uygun koşullarda kolektif eylem için harekete geçebilirdi (Coleman 2013). Bu "serbest alan" Anonymous'a elektronik ortamda koordinasyon kurma, harekete geçme ve birleşme fırsatını verdi. Böylece Scientology Kilisesine saldırılar başladı. Anonim DDoS, kiliseye defalarca saldırarak web sitelerini çökertti ve neredeyse kalıcı hasar bıraktı (Chen 2014). Yüzlerce kişi, kilisenin e-postasını ve telefon hizmetini kitlemek gibi diğer kolektif eylem biçimlerine başvururken, başkaları da birçok farklı yemek dağıtım servisinden, kiliseye binlerce dolara malolan siparişlerde bulundular.

Gerçekte halkın zihninde Anonymous kimliğini ve temsilini oluşturan şey, bu kampanyaya katılan pek çok insanın Mart 2008'de sokağa çıkıp ABD'deki Scientology Kilisesi binasının önünde protesto gösterisine katılmasıydı (Massa 2016). Bu, binlerce Anonymous katılımcının fiziksel dünyada protestoda bulunmak için şahsen bir araya geldiği ilk vakaydı. Yine ilk kez bu gösteride Guy Fawkes maskesi kimlikleri gizlemek ve anonimliğini gerçek hayatta sürdürmek için

kullanıldı (Knappenberger 2012). Maske daha sonra Anonymous'un sembolü haline geldi.

Anonymous, 2009 yılı boyunca küçük operasyonlar yürütmeye devam ederken gitgide daha fazla destekçi kazandı. IRC'ler ve sosyal medya, hareketin gevşek bir kolektif olarak devam etmesini kolaylaştırdı çünkü operasyonlar herhangi bir organizasyonel bürokrasi veya resmi yapı olmadan son derece hassas bir şekilde koordine edilebiliyor ve duyurulabiliyordu.

Payback Operasyonu

Project Chanology (Scientology Kilisesine karşı yapılan operasyon) Anonymous'u ön plana çıkarırken, en bilindik Anonymous saldırısı "Payback Operasyonu" [Ödeşme Operasyonu] oldu. Amerika Sinema Filmleri Derneğinin devasa bir internet korsanlığı sitesi olan "The Pirate Bay'e DDoS saldırıları başlattığını açıkça beyan eden Hint bir yazılım şirketi AiPlex'i" kiraladığını kabul etmesiyle birlikte Payback Operasyonu gayriresmi olarak hayata geçti (Bakioğlu 2016: 40). Diğer organizasyonların da bir korsan sitesine karşı DDoS saldırılarını bir araç olarak kullanması, The Pirate Bay ve benzeri siteleri insanların bilgi yayması ve paylaşması için meşru bir yol olarak gören Anonymous'u fena sinirlendirmişti. Anonymous DDoS saldırıları başlattı ve MPAA, Amerika Kayıt Endüstrisi Birliği, AiPlex gibi birçok telif hakkı yanlısı web sitesinin yanı sıra daha önce belirtilen web siteleriyle ilişkili diğer birçok web sitesinin hizmetlerini kesintiye uğrattı. DDoS saldırıları yoluyla telif hakkı yanlısı bu şirketlerin çalışmasını sekteye uğratması büyük bir tahribat yaratmıştı ama Payback Operasyonu daha yeni başlıyordu.

2010'un sonlarında, MasterCard, PayPal, Visa ve Amazon dahil olmak üzere finans ve e-ticaret sektörlerinden birçok şirket, ihbarcılar tarafından yaygın olarak kullanılan bir konuşma özgürlüğünü koruma organizasyonu olan WikiLe-

aks'e bağış yapmayı durdurdu (InfoSec Institute 2011). WikiLeaks, gizli tutulan yüz binlerce diplomatik (genellikle tartışmalı) belgeyi yayınladı. Anonymous, WikiLeaks gibi web sitelerinin halk için son derece değerli olduğunu düşünüyor ve kolektif, gücü yettiği halde bağışta bulunmayı bilfiil kesen şirketlere öfkelendi. Bir Anon, YouTube'da bir video yayınladı ve bu şirketlere karşı resmi olarak "Ödeşme Operasyonu" ilan etti (Klein 2015).

Bu kampanyanın şirket karşıtı ruhu hızla rağbet gördü. Anonymous'un kıdemlileri, MasterCard, PayPal, Visa, Amazon ve diğer şirketlere yönelik saldırıya nasıl katkıda bulunabilecekleri konusunda IRC'lerdeki birçok yeni gelene rehberlik etti ve onları yönlendirdi (Delio 2014). Bu olay kitlelerin, deneyimli bilgisayar korsanları tarafından düzenlenen düzinelerce DDoS saldırısını övmek için LOIC'leri kullandığı ilk olaydı (Kushner 2014). Şirketler bundan çok etkilendi. Visa, 5 milyon dolar kadar zarar gördüğünü öne sürdü. Ödeşme Operasyonu, Anonymous'un kamusal medyada ilgisi görmesimi ve bir hareket olarak tartışılmasını sağladı (Knappenberger 2012).

Ödeşme Operasyonunun Anonymous için bazı olumsuz sonuçlar doğurdu. Telif hakkı ve korsanlık yasaları aynen eskisi gibi kaldı ve WikiLeaks banka ve kredi kartı bağlantılarını kurtaramadı. 2011'de DDoS saldırısında bulunma veya PayPal'ı hackleme şüphesiyle 16 kişi tutuklandı (Sengupta 2011). Bu tutuklamalar ABD, İngiltere ve 16 yaşındaki bir çocuğun üye olduğu için tutuklandığı Hollanda'da gerçekleşti (Sengupta 2011). Bu tutuklamalardan 13 sanık, Paypal'a saldırı düzenlemekten suçlu bulundu ve 250.000 dolar para cezasıyla birlikte 10 yıla kadar hapis cezası aldı.

Biraz sonra Koch Industries şirketinin web sitelerine yönelik saldırılarla ilgili bir dava açıldı. 38 yaşında bir adam tutuklandı ve saldırıya katılmaktan suçlu bulunup 2 yıl hapisle birlikte 183.000 dolar para cezasına çarptırıldı (Vaas 2013). Bir dakikalığına saldırıya katıldığını itiraf etti ve

muhtemelen saldırıya katılan binlerce kişiden biriydi. Anonymous üyeleri bir saldırıya yalnızca kısa bir süre için katılabilir ama yine de tutuklanıp suçlanabilir. Tutuklananlar büyük oyuncular veya 4chan web sitesinde rastgele bir gönderi gören ve merakından dolayı bir bağlantıya tıklarken bir dakika boyunca operasyona katılan biri olabilirdi. Operasyona neden katıldıklarını veya bu kişinin grup içinde ne kadar etkisi olduğunu söylemek imkânsız. Yine de Anonymous'un pek çok üyesi Ödeşme Operasyonunun sonuçlarından memnun değildi ve dünya çapında meydana gelen adaletsizliklerin giderilmesine yardımcı olmak için etki alanlarını küresel çapta genişletmeleri gerektiğini düşündüler.

Anonymous içinde bazı üyeler politik değişimin peşindeydiler, bazıları da anarşik veya ütopik sonuçlar umuyordu. Ödeşme Operasyonuna katılan üyelerin, korsanla mücadele gruplarını neden hedef aldıklarına dair farklı görüşleri vardı. Bazı üyeler "korsanlığın paylaşılan bilginin kültürel devriminde bir sonraki adım olduğunu" belirtti ... "bilgi tekilliğinin bir başlangıcıdır; zenginlik veya kapasiteye bakılmaksızın hakiki 'fırsat eşitliğinin' başlangıcı" (Bakioğlu 2016: 43). Diğer üyeler, "Korsanlığın yasal olması gerektiğini söyleseydik kimse bizi dinlemezdi ancak telif hakkı sürelerinin makul uzunluklara indirilmesini istediğimizde kulağa daha mantıklı geliyor" diyerek daha gerçekçi hedefler belirttiler (Bakioğlu 2016: 43). Bu üyeler aynı savaşta aynı usulle savaşıyorlar ama Anonymous'un uzun vadeli hedeflerinin ne olması gerektiğine dair farklı fikirleri var. Geçmişte katılanlara göre kampanyalarda anarşistler, kızdırma ve kargaşaya odaklanan yaşlı üyelerin yanı sıra sadece kargaşaya neden olmak için katılan ve Anonymous'un bir parçası olduklarını söyleyen yeni üyeler var. Organizasyon eksikliği ve rastgele kişilerin Anonymous'un eylemlerine katılma kolaylığı, en iyi ihtimalle ortak bir mesajı veya amacı bulanıklaştırır.

Uluslararası Arenaya Çıkmak

Aralık 2010'da Tunus Devriminin başlamasından kısa bir süre sonra, Anonymous'a bağlı pek çok kişi Tunus İsyanlarını otoriterlik ve sansürle mücadele için bir şans olarak gördü. Tunuslu diktatör Zeynel Abidin Bin Ali'nin devrilmesine yardım etme niyetiyle "Tunus Operasyonu" başlatıldı (Raza 2016). Her zamanki Anonymous yöntemince, operasyonun ayrıntılarını içeren bir YouTube videosu yayınlandı. Bu videonun gördüğü ilgi, Anonymous'un yayınladığı önceki tüm videolarınkinden büyüktü. Sosyal medya, operasyonu uluslararası çapta ele aldı ve Anonymous'un üye sayısı milyonlara ulaştı (Raza 2016). Anonymous, LOIC saldırılarının yanı sıra DDoS saldırılarıyla Tunus hükümetinin çoğu web sitesini çökertti (Kushner 2014). Anonymous üyeleri hükümet sunucularını engellemek için ellerinden geleni yaptılar ve son olarak bir bilgisayar korsanı devlet başkanının web sitesini ele geçirdi ve oraya bir korsan gemisi resmi koydu. Çok geçmeden Tunus halkı galip geldi ve Bin Ali görevi bıraktı. Dahası Anonymous Libya, Bahreyn, Fas ve Mısır'da da operasyon ilan edip benzer toplu eylemlerde bulundu (McDowell 2015).

"Mısır Operasyonu" Anonymous için belirleyici bir evreydi. Arap Baharı devrimlerinin gerçekleşmesinin üzerinden çok geçmeden Mısır hükümeti ülke içindeki tüm internet erişimini kapatmaya çalıştı. Anonymous, protestocuların interneti kullanmanın alternatif yollarını bulmasına yardımcı oldu ve protestoculara kendilerini göz yaşartıcı gazdan, polis şiddetinden ve sahada meydana gelebilecek diğer şiddetlerden nasıl koruyacaklarına dair değerli bilgiler içeren özel sanal bakım paketleri sağladı (Knappenberger 2012). Bu özel bakım paketleri Arapçaya çevrildi ve sosyal medya veya şifreleme yazılımı aracılığıyla Mısır'da paylaşıldı. Anonymous'un Arap Baharı Devrimine yardım etme konusundaki kolektif eylemleri, internette gerçekleştirilen ilk büyük çevrimiçi gösteri oldu (Coleman 2013). Anonymous, IRC sunu-

culları ve sosyal medya web siteleri aracılığıyla çok önemli altyapı sağladı (Coleman 2013). Anonymous farklı ülkelerdeki aktivistlerle bağlantı kurup onların siyasi ve sosyal hareketlerine yardım ederken, Arap Baharı Anonymous'u gerçek anlamda küresel bir yapıya dönüştürdü. Anonymous, hacktivist bir ağ olmanın çok ötesine geçti ve dünyadaki sosyal ve politik hareketlerin bir parçası haline geldi.

Yol, Bölünme, Sonuçlar

Arap Baharından sonra Anonymous siyasi aktör olmaya devam etti. 2011'in başlarında Occupy Wall Street hareketine katıldı, Westboro Baptist Kilisesinin homofobik tutumuna saldırdı ve Sony, çocuk pornografisiyle uğraşanlar, FBI, İsrail devleti ve başkalarına saldırılar düzenledi. Grup resmen Habbo Hotel'deki ilk günlerinin aktivizminden baştaki bilgi haklarına verdiği desteğe gevşekçe dayanan sol görüşlü bir siyasi gündeme göre hareket etmeye başladı.

Anonymous, Michael Brown'ın Missouri'de vurulmasından sonra ırkçılık ve polis vahşeti mesellerini ele alan diğer sosyal hareketlerle birlikte aktif olmuştur (McDowell 2015). KKK örgütüne saldırmış ve web sitelerini defalarca çökertmiştir. Dahası Anonymous WikiLeaks'le birlikte 2016 başkanlık seçimi sırasında hem Hillary Clinton hem de Donald Trump hakkında halka sakıncalı bilgiler sundu.

Anonymous her zaman çoğu üyenin üzerinde uzlaşabileceği tek bir kimlikten yoksun olageldi. Alinta Krauth (2012: 27), Anonymous'un görünüşte doğrudan bir demokrasi olarak çalıştığına inanıyor. Anonymous için bu, üyeler arasında kolayca tanımlanabilen bir bölünme olduğu anlamına gelir, "bir yanda internette belli oranda etki uyandıran fikir insanları, diğer yanda düşük teknik donanıma sahip umutlu göstericiler" (Krauth 2012: 28). Bu bölünme en çok 2016 seçimlerinde görüldü. Bazı Anonymous Facebook grupları Donald Trump'ı kınarken, diğerleri Hillary Clinton'ı kınadı ama bu

Facebook gruplarının tümü resmi Anonymous grubu olduğunu iddia ediyordu. Anonymous gruplar arasındaki kavga, aktivist grupların yaşayabileceği iç anlaşmazlıkları ortaya seriyor (Szoldra 2016).

Bazıları Anonymous'u eleştiriyor çünkü "aktivizmi için genel bir amacı ya da davası yok; amaçları ve hedefleri bir eylemden diğerine değişiyor gibi görünüyor" (McCarthy 2015: 440). Anonymous genellikle net hedeflerden yoksundur ve birçok kez kendi eylemleriyle çelişmiştir. İlk kavgalarını bilgi özgürlüğü ve sansür karşıtlığı için verirken, PayPal gibi web sitelerini ve Church of Scientology gibi kuruluşları sansürleyerek ve DDoS saldırıları ve şahsi bilgilere ulaşma gibi yöntemler kullanarak bunu yapmaya devam ediyorlar. Grubun homofobi, çocuk pornografisi ve İsrail'e yönelik saldırıları bile bilgi akışını durduruyor ve internet sansürünü artırıyor. Anonymous, o gün hangi cephe ya da adaletsizlik popülerse ya da internet ya da bilgi özgürlüğüyle ilgili görüşlerini kim ihlal ediyorsa onunla mücadele etmeyi yeğliyor, bu onun konuşma özgürlüğüne olan inancıyla çelişse bile.

LulzSec

Anonymous, 2016 seçimlerinden bu yana nispeten sessiz kaldı. Yine de Anonymous'un LulzSec adlı bir alt grubu kuruldu; bu grup birçok gruba ve bireye karşı hackleme kampanyası yürütmüştür. Bazıları LulzSec'i Anonymous'un bir parçası olarak bile görmüyor çünkü Anonymous tarafından sıklıkla başvurulan muntazam etik kurallardan ve operasyonlardan uzaklaştılar (Coleman 2013). LulzSec sırf "lulz" için aşırı hackleme yöntemlerini kullanarak hükümetlere, şirketlere, gruplara ve bireylere saldırdı. Onun yöntemi muntazam Anonymous yönteminden farklıdır ancak Anonymous'taki pek çok kişi LulzSec grubuna katıldı ve medya bu iki hareketi birbirinden ayırmadı (Klein 2015). Bazıları için Anonymous sosyal bir hareket, bazıları için yasadışı bekçilerdir, bazıları içinse suçlu ve siber teröristtir. Kimilerine

göre Anonymous sosyal adalet için çalışırken, diğerleri için Anonymous zararlıdır. Anonymous farklı zamanlarda farklı taktikler de kullandı ve sürekli gelişmektedir.

Toplumsal Hareket Testi

ABD devleti Anonymous'u her şeyden çok suçlu olarak görüyor (Raza 2016). Bununla birlikte Kuzey Kore veya Rusya gibi başka bir ülkeyle kriz zamanında, Anonymous'un ABD hükümetine çatışmada yardımcı olacağını hayal edelim. Kendi ülkelerine yardım etmek için bilgisayar korsanlığı kullansalar bile yine de suçlu veya siber terörist olarak mı addedilecektir? Anonymous'u analiz ederken, kolektif harekete birden fazla perspektiften yaklaşmak ve herhangi bir peşin hükümlü çıkarımda bulunmamak önemlidir.

Charles Tilly'nin bir toplumsal hareket için kıstası olan kampanya, repertuar ve DBSB gösterilerinin sentezi hesaba katıldığında Anonymous ancak gevşek anlamda toplumsal bir hareket olarak kabul edilebilir. Öncelikle Anonymous üyeler sürekli bu veya şu otoriteye karşı hak talebinde bulunarak bir toplumsal hareket kampanyasına katılırlar. İkinci hususa gelince, Anonymous'un repertuvarı çoğunlukla çeşitlidir, ama en etkili kampanyaları/operasyonları genellikle DDoS saldırılarını, şahsi bilgilere sızmaya yönelik saldırıları, diğer sanal engelleme biçimlerini ve kısa vadeli sosyal medya paylaşımlarını içerir. Bu repertuarlar başkaları tarafından kopyalanabilir ancak yasal ve teknik giriş engelleri zorludur. Anonymous DBSB (Değer, Birlik, Sayı, Bağlılık) gösterilerini gerek çevrimiçi olarak gerekse gerçek dünyada yapar fakat bunlar operasyona bağlı olarak güç bakımından değişir. Değer ve bağlılık açısından baktığımızda Anonymous'un eylemlerine katılan pek çok kişinin hapis cezası gibi ciddi sonuçları göze alan yasadışı eylemlerde yer aldıkları göz önüne alındığında, bunu değerli buldukları görülüyor; kolektifin üyelerinin sürekli olarak hem kamusal

alanda hem de çevrimiçi ortamda rol aldığını veya Anonymous'u temsil ettiğini belirtmeye gerek yok. Anonymous'un birlik ve bağlılık veçheleri değişir çünkü kolektifin üyeleri yalnızca kendilerine uygun operasyonlarda yer alırlar ve kolektif eylem genellikle gelişigüzel gerçekleşir; zira kolektif eylem IRC'ler ve sosyal medya sitelerinde koordine edildiğinde, Anonymous olduğunu veya kolektifi desteklediğini iddia eden büyük üyeleri birleştirmek zorlaşır. Sayı açısından, Anonymous'un gerçekte ne kadar büyük olduğunu kestirmek zordur çünkü gevşek bir kolektiftir. Zaman zaman harekete milyonlarca insan katılmıştır, kimi zaman da sadece 200 ya da 2000 kişi. Operasyonlarının çoğu, kişisel bilgilere sızmak ve DDoS saldırıları gerçekleştirmek için botnet kullanan sadece iki düzine üyeyle gerçekleştirilebilmiştir. Botnet ve şahsi bilgilere sızma saldırılarını tamamlayan başka yöntemleri kullanan diğer binlerce üyeye bakılmaksızın saldırılar başarılı olabiliyordu. Bu nedenle Anonymous'un pek çok üyesi olmasına rağmen en karmaşık iş yalnızca nispeten az sayıda kişi tarafından yapılır. Diğer bir meseleyse Anonymous'un yöntemlerinin etik ve yasal kuralları ihlal edip etmediği yahut bunun yeni bir tür sivil itaatsizlik olup olmadığıdır. Anonymous vatandaşları koruyor ve onlara özgürlük ve demokrasi çabalarında yardım ediyor olsa bile fikri mülkiyeti (web siteleri) devralmanın veya ona zarar vermenin kabul edilebilir olup olmadığını belirlemek kolay değildir (McDowell 2015). Bu, çatışmacı siyaset repertuarında yeni bir taktik olabilir. Çatışmacı siyaset, siyasi bir hedefe ulaşmak için yıkıcı tekniklerin kullanılmasını içerir; genellikle bu teknikler barışçıl veya yasal değildir (Tilly 2016). Tüm bunlar göz önüne alındığında, Anonymous gerçekten de politik bir aktivist kolektiftir ve eldeki kampanyaya bağlı olarak daha büyük bir sosyal hareketin parçası olabilir.

Anonymous çatışmacı siyasetle uğraşıyor; gösterileri ne iyi ne de kötü; bu, kişinin kimin tarafında olduğuna ve kolektif eylemleri analiz ederken hangi perspektiften yararlan-

mak istediğine bağlıdır. Anonymous'u kanunsuz bir kolektif, politik eylemci grup, sosyal bir hareket, gözlemci, troller, devrimciler, suçlular veya siber teröristler olarak değerlendirenler vardır. Anonymous bir toplumsal hareket organizasyonu olarak görülebilir, her ne kadar kendisi bu amaçla yola çıkmamış olsa da ve merkez, hiyerarşi ve liderlik eksikliği siyasetçilerin ve medyanın onu anlamasını zorlaştırsa da. Yine de bir sohbete katılan insanlar kişisel ego ve şöhretin ötesinde ne yapacaklarına birlikte karar verdikleri ölçüde, bu grup gerçekten demokratik etkinliklerle uğraşmakta ve hangi amaçlar uğruna eylem yapılacağına katılanlar kolektif olarak karar vermektedir. Nihayetinde Anonymous pek çok başarılı sosyal hareket kampanyası başlattı ve yeni çatışmacı etkinlikleri gündeme getirdi.

Referanslar

4chan. 2003. "4chan.Org." (4chan.org).

Bakioğlu, Burcu S. 2016. "The Gray Zone: Networks of Piracy, Control, and Resistance." *Information Society* 32(1): 40-50.

Chen, Adrian. 2014. "The Truth About Anonymous's Activism: A Look Behind the Mask Reveals a Naïve Techno-Utopianism." *The Nation*.

Coleman, Gabriella. 2013. "Anonymous and the Politics of Leaking." S. 209-28, *Beyond Wikileaks: Implications for the Future of Communications, Journalism and Society*, ed. B. Brevini, A. Hintz ve P. McCurdy, Londra: Palgrave Macmillan içinde.

Delio, Michelle. 2014, "Hacktivism and How It Got Here:" Wired. 21 Nisan 2018'de alındı (www.wired.com/2004/07/hacktivism-and-how-it-got-here/).

Dewey, Caitlin. 2014. "Absolutely Everything You Need to Know to Understand 4chan, the Internet's Own Bogeyman." *The Washington Post* içinde. Washington DC.

InfoSec Institute. 2011, "A History of Anonymous." 21 Nisan 2018'de alındı (http:// resources.infosecinstitute.com/a-history-of-anonymous/#gref).

Jordan, Tim ve Paul A. Taylor. 2004. *Hacktivism and Cyberwars: Rebels with a Cause?* Londra: Routledge.

Klein, Adam G. 2015. "Vigilante Media: Unveiling Anonymous and the Hacktivist Persona in the Global Press." *Communication Monographs* 82(3): 379-401.

Knappenberger, Brian [Yönetmen]. 2012. *We Are Legion: The Story of the Hacktivists*.

Krauth, Alinta. 2012. "Anonymous in Portmanteaupia." *Social Alternatives* 31(2): 27-32.

Kushner, David. 2014 I. "The Masked Avengers." *The New Yorker*.

McCarthy, Matthew T. 2015. "Toward a Free Information Movement." *Sociological Forum* 30(2): 439-58.

McDowell, Abby. 2015. "Anonymous: The Hacktivist Social Justice Movement:" Medium. 30 Kasım 2017'de alındı (https://medium.com/communication-new-media/anonymous-the-hacktivist-social-justice-movement-8c0deb57fd04).

Massa, Felipe G. 2011. "Out of Bounds: The Anonymous Online Community's Transition to Collective Action." *Academy of Management Annual Meeting Proceedings* içinde. San Antonio, TX.

Massa, Felipe G. 2016. "Guardians of the Internet: Building and Sustaining the Anonymous Online Community." *Organization Studies* 38(7).

Olson, Parmy. 2012. *We Are Anonymous: Inside the Hacker World of Lulzsec, Anonymous, and the Global Cyber Insurgency*. Boston, MA: Back Bay Books.

Raza, Ali. 2016, "The Anonymous Group: What Is It and How Big Is It:" Hackread. 21 Nisan 2018'de alındı (www.hackread.com/anonymous-group-what-is-it-and-how-big-is-it/).

Schuman, Phil. [Yönetmen]. 2007. *Fox 11 Investigates: Anonymous*.

Sengupta, Somini. 2011. "16 Arrested as F.B.I. Hits the Hacking Group Anonymous." *New York Times*, New York.

Szoldra, Paul. 2016. "The Anonymous Attack on Donald Trump Is Setting Off a Hacker Civil War." *Business Insider*, 16 Mart.

Tilly, Charles. 2016. "Joseph Strayer Revisited." *On the Medieval Origins of the Modern State*, ed. Joseph R. Strayer, vii–xvii, Princeton, NJ: Princeton University Press içinde.

Vaas, Lisa. 2013. "Man Fined $183k after Joining Anonymous Ddos of Koch Industries for One Minute." *Naked Security by Sophos*.

YF. 2017. "Pool's Closed." Know Your Meme, En Son 6 Ekim 2017 Güncellendi. 20 Mayıs 2019'da alındı (http://knowyourmeme.com/memes/pools-closed).

TARTIŞMA SORULARI

1. Bölüm: Politika Olarak Toplumsal Hareketler

Toplumsal hareketler ve diğer protesto faaliyetleri arasında ayrım yapmanın avantajları nelerdir? Bu ayrımları yapmanın dezavantajları nelerdir?

Ezilen insanlar her zaman isyan eder mi?

Çatışmacı repertuarlar ve etkinliklerle neyi kastediyoruz?

2. Bölüm: Toplumsal Hareketlerin Ortaya Çıkışı

Toplumsal hareketler hangi açılardan devrimlerden farklıdır?

Sıradan insanların politika yapmanın bir yolu olarak toplumsal hareketlerden yararlandığını düşünüyor musunuz?

3. Bölüm: 19. Yüzyıl Serüvenleri

Yerel ve bölgesel kültür ve siyaset sistemler, ülkenizdeki toplumsal hareketlerin gelişimini ve uygulamalarını nasıl etkiledi? Medeni ve siyasal haklar, toplumsal hareketin genişlemesine nasıl bağlıdır?

Hakların kaynağı nedir?

4. Bölüm: 20. Yüzyıl: Yayılma ve Dönüşümü

Toplumsal hareketler her zaman ilerici midir?

Sağcı toplumsal hareketlerin demokratikleşen rejimlerde ortaya çıkma ihtimalinin daha yüksek olduğunu düşünüyor musunuz?

Polis ve protestocular arasında düzenli etkileşimler geliştirmenin sonuçları nelerdir?

Televizyon yayınları, yurttaşların toplumsal hareketlerin hedeflerini anlama biçimini nasıl etkiler?

5. Bölüm: Toplumsal Hareketler 21. Yüzyıla Giriyor

Yeni iletişim teknolojileri toplumsal hareketleri nasıl etkiledi?

Küresel çaptaki kategorik eşitsizlikler, toplumsal hareketlerin gelişimini nasıl etkiledi?

Gerçekten küresel bir hareket neye benzer? Sahiden küresel bir hareket mümkün müdür?

Yazarlar, "toplumsal hareketlerin hiçbir surette toplumsal hareket örgütlerine indirgemeyeceğine dair can sıkıcı ama esaslı bir uyarıda" bulunuyorlar. Bir toplumsal hareket örgütü olmaksızın bir toplumsal hareket olabilir mi? Peki ya bunun tersi?

Bu bölüm, çağdaş toplumsal hareketlerin demokrasiye etkisi üzerinde durularak kapanıyor. Böyle bir bölünmenin var olduğuna katılıyor musunuz? Bu bölünmenin demokrasi üzerindeki etkisi ne olur ya da olacaktır sizce?

6. Bölüm: Demokratikleşme ve Toplumsal Hareketler

Güven ve demokrasi arasındaki ilişki nedir? Bu ilişkinin toplumsal hareketler için anlamı nedir?

Toplumsal hareketler demokratikleşmeye nasıl katkıda bulunuyor?

7. Bölüm: Toplumsal Hareketlerin Geleceği

Yazarların toplumsal hareketlerin geleceği hakkındaki tahminlerine ne ölçüde katılıyorsunuz?

Toplumsal hareketlerin çatallanmasının üstesinden gelmeye ne yardım edebilir? Bu tahminlere katılıyor musunuz? Neden katılıyorsunuz ya da neden katılmıyorsunuz?

Cep telefonları ve sosyal medya yakın gelecekte toplumsal hareketleri hangi yeni yollarla etkileyebilir?

II. Kısım için Genel Araştırma Soruları

Kitabın ikinci kısmındaki örnek vakalara toplumsal hareket diyor musunuz, demiyor musunuz? Açıklayın.

Bir sosyal adalet kampanyasının ya da büyük bir protestonun bu kitapta tanımlandığı gibi tam teşekküllü bir toplumsal harekete dönüşüp dönüşmeyeceğini baştan bilmek mümkün müdür?

Bir toplumsal hareketin böyle adlandırılması için gereken bir dizi kıstası karşılaması gerekiyorsa medya neden bazı sosyal meseleler hakkında organize ve koordine edilmiş kampanyaları hızlıca reddederken, bazı modası geçmiş aktivizmi bir hareket olarak adlandırmakta bu kadar aceleci davranıyor?

Şahsen şahit olduğunuz veya katıldığınız bir sokak gösterisini analiz edin. Söz konusu gösteri yazarların önerdiği modelle ilgili nitelikleri ne ölçüde içeriyor? Bu analizin dışında bir şey kaldığını düşünüyor musunuz?

Çağdaş toplumsal hareketler için daha detaylı olay derlemesini nasıl oluşturursunuz?

Bir sonraki toplumsal hareketin ne olacağını tahmin edebilir misiniz? Tahmininizi neye dayandırıyorsunuz?

Sosyal hareket kampanyalarının toplumsal hareket olarak adlandırılması için belirtilen hedeflerine ulaşması gerekir mi?

I. KISIM İÇİN REFERANSLAR

350.org. 2011. "Moving Planet Was Amazing!" *Moving Planet*, 29 Ekim 2011'de alındı (www.moving-planet.org/).

Abramovich, Paulina. 2011. "Una líder estudiantil chilena aspira a un movimiento social más amplio." *Agence France-Presse*, 23 Eylül 2011.

Ackerman, Peter ve Jack DuVall. 2000. *A Force More Powerful: A Century of Nonviolent Conflict*, New York: Palgrave.

Agence Press France. 2008. "Egypt Police Stripped and Beat Facebook Activist: HRW." 11 Mayıs 2008.

Alapuro, Risto. 1988. *State and Revolution in Finland*. Berkeley, CA: University of California Press.

Albrow, Martin ve Marlies Glasius. 2008. "Democracy and the Possibility of a Global Public Sphere," *Global Civil Society 2007/2008*, ed. Mary Kaldor, Marlies Glasius, Helmut Anheier, Martin Albrow ve Monroe E. Price, Londra: Sage içinde.

Alexander, John K. 2002. *Samuel Adams: America's Revolutionary Politician*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Al Jazeera. *People and Power*, "Egypt: Seeds of Change." 9 Şubat 2011.

——. 2011. *Empire*. "Egypt: Revolution in Progress." 14 Temmuz 2011.

Al Masrya al Youm. 2011. "Ain Shams University Students Demand Dismissal of University Leaders." 13 Eylül 2011.

Amar, Paul. 2011a. "Why Mubarak is Out." *Jadaliyya*. 1 Şubat 2011.

——. 2011b. "Why Egypt's Progressives Win." 11 Şubat 2011. *Jadaliyya*. 21 Mart 2012'de alındı (www.opendemocracy.net/paul-amar/why-egypt%E2%80%99s-progressives-win).

Uluslararası Af Örgütü. 2007/2008/2009/2010; *Egypt Report: Human Rights in Arab Republic of Egypt*, 20 Haziran 2012'de alındı (www.amnesty.org/en/region/ egypt).

——. 2011. "Egypt: Stop Forced Evictions and Consult Slum-Dwellers to Resolve Housing Crisis." 23 Ağustos 2011. 6 Şubat 2011'de alındı (www.amnestyusa. org/research/reports/egypt-stop-forced-evictions-and-consult-slum-dwellers-to-re solve-housing-crisis).

Aminzade, Ronald. 1993. *Ballots and Barricades: Class Formation and Republican Politics in France, 1830-1871*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Anderson, Eugene N. ve Pauline R. Anderson. 1967. *Political Institutions and Social Change in Continental Europe in the Nineteenth Century*. Berkeley, CA: University of California Press.

Andrey, Georges. 1986. "La Quête d'un état national," *Nouvelle Histoire de la Suisse et des Suisses*, ed. Jean-Claude Fayez, Lausanne: Payot içinde.

Anheier, Helmut K., Friedhelm Neidhardt ve Wolfgang Vortkamp. 1998. "Movement Cycles and the Nazi Party: Activation of the Munich NSDAP, 1925-1930." *American Behavioral Scientist* 41: 1262-81.

Anheier, Helmut ve Thomas Ohlemacher. 1996. "Aktivisten, Netzwerke und Bewegungservolg: Die 'Einzelmitglieder' der NSDAP, 1925-1930." *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* 48: 677-703.

Anheier, Helmut ve Nuno Themudo. 2002. "Organisational Forms of Global Civil Society: Implications of Going Global," *Global Civil Society 2002*, ed. Marlies Glasius, Mary Kaldor ve Helmut Anheier, Oxford: Oxford University Press içinde.

Annual Register. 1758-2010. 26 Haziran 2012'de alındı (http:// annualregister.chadwyck.co.uk/info/home.htm).

d'Anjou, Leo. 1996. *Social Movements and Cultural Change: The First Abolition Campaign Revisited*, New York: Aldine de Gruyter.

Arakan Rohingya Union. 2011. Rohingya held "The Rohingya Global Day for Action." *Kaladan News*. 16 Eylül 2011. 29 Ekim 2011'de alındı (www.arunion. org/index.php/news/62-rohingya-held-the-rohingya-global-day-for-action).

Archer, John E. 1990. *By a Flash and a Scare: Incendiarism, Animal Maiming, and Poaching in East Anglia 1815-1870*. Oxford: Clarendon Press.

Armstrong, W. W. 1989. "Labour I: Rural Population Growth, Systems of Employment, and Incomes," *The Agrarian His-*

tory of England and Wales. Vol. 6, 1750-1850, ed. Joan Thirsk, Cambridge, UK: Cambridge University Press içinde.

Ash, Roberta. 1972. *Social Movements in America*, Chicago, IL: Markham.

Asia News. 2011. China: Hubei: thousands take to the streets to protest the suspicious death of a popular official. 11 Haziran 2011. 9 Ekim 2011'de alındı (www. speroforum.com/a/55371/China-Hubei-thousands-take-to-the-streets-to-protest-the-suspicious-death-of-a-popular-official).

Awad, Marwa. 2010a. "Egyptians Protest Over Minimum Wage of $6 a Month." *Reuters*. 2 Mayıs 2010.

——. 2010b. "Egyptians protest detention law, hardline comments." *Reuters*. 20 Nisan 2010.

AZ Central.com 2010. "Who Is Boycotting Arizona?" 27 Ağustos 2010. 24 Ekim 2011'de alındı (www.azcentral.com/business/articles/2010/05/13/20100513immigration-boycotts-list.html).

Bagla, Pallava. 2003. "Ayodhya Ruins Yield More Fuel for Ongoing Religious Fight." *Science* 301 (5 Eylül): 1305.

Balbus, Isaac. 1973. *The Dialectics of Legal Repression: Black Rebels before the American Criminal Courts*, New York: Russell Sage Foundation.

Ballbé, Manuel. 1983. *Orden público y militarismo en la España constitucional (1812– 1983)*, Madrid: Alianza.

Barrington, Lowell. 1995. "The Domestic and International Consequences of Citizenship in the Soviet Successor States." *Europe-Asia Studies* 47: 731-63.

BBC. 2005. "Timeline: Ayodhya Crisis." 21 Nisan 2008'de alındı (http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/1844930.stm).

Becker, Elizabeth. 2003. "Hark! Voices from the Street Are Heard in the Trade Talks." *New York Times*, 13 Eylül, A6.

Beissinger, Mark. 1993. "Demise of an Empire-State: Identity, Legitimacy, and the Deconstruction of Soviet Politics," *The Rising Tide of Cultural Pluralism*, ed. Crawford Young, Madison, WI: University of Wisconsin Press içinde.

——. 1998a. "Nationalist Violence and the State: Political Authority and Contentious Repertoires in the Former USSR." *Comparative Politics* 30: 401-33.

——. 1998b. "Event Analysis in Transitional Societies: Protest Mobilization in the Former Soviet Union," *Acts of Dissent:*

New Developments in the Study of Protest, ed. Dieter Rucht, Ruud Koopmans ve Friedhelm Neidhardt, Berlin: Sigma içinde.

——. 2002. *Nationalist Mobilization and the Collapse of the Soviet State*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Belchem, John. 1990. *Industrialization and the Working Class: The English Experience, 1750-1900*, Aldershot, UK: Scolar.

Bennett, W. Lance. 2003. "Communicating Global Activism." *Information, Communication and Society* 6: 143-68.

Bernstein, Thomas P. ve Xiaobo Lü. 2002. *Taxation without Representation in Contemporary Rural China*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Binder, Amy J. 2002. *Contentious Curricula: Afrocentrism and Creationism in American Public Schools*, Princeton, NJ: Princeton University Press.

Birmingham, David. 1993. *A Concise History of Portugal*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Birnbaum, Pierre. 1993. *"La France aux Français:" Histoire des haines nationalistes*, Paris: Seuil.

Black, Eugene C., 1969 ed. *British Politics in the Nineteenth Century*, New York: Walker.

Blackstock, Allan. 2000. "'The Invincible Mass:' Loyal Crowds in Mid-Ulster, 1795-96," *Crowds in Ireland c. 1720-1920*, ed. Peter Jupp ve Eoin Magennis, Londra: Macmillan içinde.

Bob, Clifford. 2005. *The Marketing of Rebellion: Insurgents, Media, and International Activism*, Cambridge Studies in Contentious Politics, Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Bogolyubov, N. D., V. P. R'izhkova, B. C. Popov ve A. M. Dubinskii, ed. 1962. *Istoria myezhdunarodnovo rabochevo I natsional'no-osvoboditel'novo dvizheniya.* 2 cilt. Moskova: V'ishaya Partiinaya Shkola.

Boli, John ve George Thomas. 1997. "World Culture in the World Polity: A Century of International Non-Governmental Organization." *American Sociological Review* 62: 171-90.

Böning, Holger. 1998. *Der Traum von Freiheit und Gleichheit: Helvetische Revolution und Republik (1798-1803)–Die Schweiz auf dem Weg zur bürgerlichen Demokratie*, Zürih: Orell Füssli.

Bonjour, Edgar. 1948. *Die Gründung des schweizerischen Bundesstaates*, Basel: Benno Schwabe.

Bonjour, Edgar, H. S. Offler ve G. R. Potter. 1952. *A Short History of Switzerland*, Oxford: Clarendon.

Bose, Sugata ve Ayesha Jalal. 1998. *Modern South Asia: History, Culture, Political Economy*, Londra: Routledge.

Botz, Gerhard. 1976. *Gewalt in der Politik: Attentäte, Zusammenstösse, Putschversuche, Unruhen in Osterreich 1918 bis 1934*, Münih: Wilhelm Fink.

——. 1987. *Krisenzonen einer Demokratie: Gewalt, Streik und Konfliktunderdrückung in Österreich seit 1918*, Frankfurt: Campus Verlag.

Bourges, Hervé, Ed. 1968. *La Révolte étudiante: Les Animateurs parlent*. Paris: Seuil. Bradsher, Keith. 2011; "China Moves Swiftly to Close Chemical Plant After Protests." *New York Times*, 14 Ağustos 2011.

te Brake, Wayne. 1989. *Regents and Rebels: The Revolutionary World of the Eighteenth Century Dutch City*, Oxford: Blackwell.

——. 1990. "How Much Is How Little? Dutch Revolution in Comparative Perspective." *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 16: 349-63.

——. 1998. *Shaping History: Ordinary People in European Politics 1500-1700*, Berkeley, CA: University of California Press.

Brass, Paul R. 1994. *The Politics of India since Independence*. The New Cambridge History of India, IV-1, gözden geçirilmiş ed., Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Brewer, John. 1976. *Party Ideology and Popular Politics at the Accession of George III*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Bright, Charles ve Susan Harding, ed. 1984. *Statemaking and Social Movements*, Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.

Brinkley, Alan. 1983. *Voices of Protest: Huey Long, Father Coughlin, and the Great Depression*, New York: Vintage.

Broeker, Galen. 1970. *Rural Disorder and Police Reform in Ireland, 1812-36*, Londra: Routledge & Kegan Paul.

Brown, Richard Maxwell. 1975. *Strain of Violence: Historical Studies of American Violence and Vigilantism*, New York: Oxford University Press.

Bruneteaux, Patrick. 1993. "Le Désordre de la répression en France 1871-1921: Des conscrits aux gendarmes mobiles." *Genèses* 12: 30-46.

Brustein, William, Ed. 1998. "Nazism as a Social Phenomenon." *American Behavioral Scientist* 41: 1189-1362, özel sayı.

Bryan, Dominic. 2000. *Orange Parades: The Politics of Ritual, Tradition and Control.* Londra: Pluto Press.

Buchan, Nancy R., Rachel T. A. Croson ve Robyn M. Dawes. 2002. "Swift Neighbors and Persistent Strangers: A Cross-Cultural Investigation of Trust and Reciprocity in Social Exchange." *American Journal of Sociology* 108: 168-206.

Bucher, Erwin. 1966. *Die Geschichte des Sonderbundskrieges*, Zürih: Berichthaus.

Buechler, Steven M. 1990. *Women's Movements in the United States: Woman Suffrage, Equal Rights, and Beyond*, New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

——. 2000. *Social Movements in Advanced Capitalism: The Political Economy and Cultural Construction of Social Activism*. New York: Oxford University Press.

Burke, Edmund, III, Ed. 1988. *Global Crises and Social Movements: Artisans, Peasants, Populists, and the World Economy*. Boulder, CO: Westview.

Calhoun, Craig. 1995. "'New Social Movements' of the Early Nineteenth Century," *Repertoires and Cycles of Collective Action*, ed. Mark Traugott, Durham, NC: Duke University Press içinde.

Capitani, François de. 1986. "Vie et mort de l'Ancien Régime," *Nouvelle histoire de la Suisse et des Suisses*, ed. Jean-Claude Fayez, Lausanne: Payot içinde.

Caramani, Daniele. 2003. *The Formation of National Electorates and Party Systems in Europe*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Carey, Sabine C. 2009. *Protest, repression and political regimes: an empirical analysis of Latin America and Sub-Saharan Africa*, ADD City: Routledge.

Carr, Sarah. 2011. "With Latest Protest, Doctors Continue Fight for Better Conditions." *Al Masrya al Youm* (İnglizce edisyon), 22 Eylül 2011.

Cassidy, Megan. 2017. "Former Maricopa County Sheriff Joe Arpaio Guilty of Criminal Contempt," *The Republic* içinde. Phoenix, AZ.

Carter, Neal Allan. 2003. "Political Identity, Territory, and Institutional Change: The Case of Belgium." *Mobilization* 8: 205-20.

Castañeda, Ernesto. 2006. "Los Minutemen En La Universidad: El Debate Migratorio Actual Y Los Debates Ideológicos Pasados." *Estudios de Política y Sociedad* 2(3): 29-40.

——. 2013. "Living in Limbo: Transnational Households, Remittances and Development." *International Migration* 51: e13–e35.

——. Editor. 2018. *Immigration and Categorical Inequality: Migration to the City and the Birth of Race and Ethnicity*. New York: Routledge.

——. 2019. *Building Walls: Excluding Latin People in the United States*. Lanham, MD: Lexington.

Castañeda, Ernesto ve Cathy Schneider, ed. 2017. *Collective Violence, Contentious Politics, and Social Change: A Charles Tilly Reader*, New York: Routledge.

Castells, Manuel. 1983. *The City and the Grassroots: A Cross-Cultural Theory of Urban Social Movements*, Berkeley, CA: University of California Press.

Chabot, Sean. 2000. "Transnational Diffusion and the African-American Reinvention of the Gandhian Repertoire." *Mobilization* 5: 201-16.

Chabot, Sean ve Jan Willem Duyvendak. 2002. "Globalization and Transnational Diffusion between Social Movements: Reconceptualizing the Dissemination of the Gandhian Repertoire and the 'Coming Out' Routine." *Theory and Society* 31: 697-740.

Chandhoke, Neera. 2002. "The Limits of Global Civil Society," *Global Civil Society 2002*, ed. Marlies Glasius, Mary Kaldor ve Helmut Anheier, Oxford: Oxford University Press içinde.

Chaturvedi, Jayati ve Gyaneshwar Chaturvedi. 1996. "*Dharma Yudh*: Communal Violence, Riots, and Public Space in Ayodhya and Agra City: 1990 and 1992," *Riots and Pogroms*, ed. Paul R. Brass, New York: New York University Press içinde.

China Worker. 2011. Kazakhstan: "Kurmanov to be jailed?" 17 Eylül 2011 (www.chinaworker.info/en/content/news/1577/).

Church, Roy A. 1966. *Economic and Social Change in a Midland Town: Victorian Nottingham 1815-1900*. New York: Augustus Kelley.

Clark, S. D. 1959. *Movements of Social Protest in Canada, 1640-1840*, Toronto: University of Toronto Press.

Clark, Samuel D., J. Paul Grayson ve Linda M. Grayson, ed. 1975.

Prophecy and Protest: Social Movements in Twentieth-Century Canada. Toronto: Gage.

Clemens, Elisabeth S. 1997. *The People's Lobby: Organizational Innovation and the Rise of Interest Group Politics in the United States, 1890-1925*. Chicago, LA: University of Chicago Press.

Cody, Edward. 2008. "Protest over Factory Spreads in China." *Washington Post*, 4 Mart, A14 (www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/03/03/AR20080 30301072.html).

Cohen, Jean. 1985. "Strategy or Identity: New Theoretical Paradigms and Contemporary Social Movements." *Social Research* 52: 663-716.

Cohen, Jean L. ve Andrew Arato. 1992. *Civil Society and Political Theory*, Cambridge, MA: MIT Press.

Collier, David ve Steven Levitsky. 1997. "Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research." *World Politics* 49: 430-51.

Collier, Ruth Berins. 1999. *Paths toward Democracy: The Working Class and Elites in Western Europe and South America*. New York: Cambridge University Press.

Cone Sexton, Connie. 2011. "SB 1070 Opponents March on Law's Anniversary." *AZCentral.com*, 23 Nisan 2011.

Cooper, Jonathan J. 2010. "Tea Party Activists Rally Along Arizona-Mexico Border to Protest Illegal Immigration." *Huffington Post*, 15 Ağustos 2010.

Cronin, James E. ve Jonathan Schneer, ed. 1982. *Social Conflict and the Political Order in Modern Britain*. Londra: Croom Helm.

Council for Foreign Relations. 2011. "Interview with Ragui Assaad. Demographics of Arab Protests." 14 Şubat 2011 (www.cfr.org/egypt/demographics-arab-protests/p24096).

Cunningham, David. 2005. *There's Something Happening Here: The New Left, the Klan, and FBI Counterintelligence*, Berkeley, CA: University of California Press.

Daily Mail. 2011. "How the Internet Refused to Abandon Egypt: Authorities Take Entire Country Offline ... But Hackers Rally to Get the Message out." 30 Ocak 2011.

Daily Sun. 2011. "Call to Forge Social Movement Against Corruption." 1 Nisan 2011.

Daly, Kyle. 2010. "Demonstrators Face Off Over Immigration Measure." *State Press*, 25 Nisan 2010.

Davis, David Brion. 1987. "Capitalism, Abolitionism, and Hegemony," *British Capitalism and Caribbean Slavery: The Legacy of Eric Williams*, ed. Barbara Solow ve Stanley Engerman, Cambridge, UK: Cambridge University Press içinde.

Davis, Gerald F., Doug McAdam, W. Richard Scott ve Mayer Zald, ed. 2005. *Social Movements and Organizational Theory*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Davis, Gerald F. ve Tracy A. Thompson. 1994. "A Social Movement Perspective on Corporate Control." *Administrative Science Quarterly* 39: 141-73.

Deibert, Ronald J. 2000. "International Plug 'n' Play? Citizen Activism, the Internet, and Global Public Policy." *International Studies Perspectives* 1: 255-72.

Dekker, Rudolf. 1982. *Holland in beroering: Oproeren in de 17de en 18de eeuw*, Baarn: Amboeken.

——. 1987. "Women in Revolt: Popular Protest and Its Social Basis in Holland in the Seventeenth and Eighteenth Centuries." *Theory and Society* 16: 337-62.

della Porta, Donatella. 1995. *Social Movements, Political Violence, and the State: A Comparative Analysis of Italy and Germany*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.

della Porta, Donatella, Massimiliano Andretta, Lorenzo Mosca ve Herbert Reiter. 2006. *Globalization from Below: Transnational Activists and Protest Networks*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

della Porta, Donatella ve Manuela Caiani. 2007. "Europeanization from Below? Social Movements and Europe." *Mobilization: An International Quarterly* 12(1): 1-20.

della Porta, Donatella, Abby Peterson ve Herbert Reiter, ed. 2006. *The Policing of Transnational Protest*, Burlington, VT: Ashgate.

della Porta, Donatella ve Herbert Reiter, ed. 1998. *Policing Protest: The Control of Mass Demonstrations in Western Democracies*, Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

della Porta, Donatella ve Sidney Tarrow. 2004. *Transnational Protest and Global Activism*. Boulder, CO: Rowman & Littlefield.

Deneckere, Gita. 1997. *Sire, het volk mort: Sociaal protest in België (1831-1918)*, Antwerp: Amsab.

Deutsch, Karl. 1976. *Die Schweiz als ein paradigmatischer Fall politischer Integration*. Bern: Haupt.

Diani, Mario. 2001. "Social Movement Networks: Virtual and Real," *Culture and Politics in the Information Age: A New Politics*, ed. F. Webster, 117-28, Londra: Routledge içinde.

——. 2003. "Introduction: Social Movements, Contentious Actions, and Social Networks: 'From Metaphor to Substance'?" *Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action*, ed. Mario Diani and Doug McAdam, Oxford: Oxford University Press içinde.

Díaz Cepeda, Luis Rubén ve Ernesto Castañeda. 2019. "Motivations and Activist Typologies: Core Activists in Ciudad Juarez." Working paper.

DiMaggio, Paul, Eszter Hargittai, W. Russell Neuman ve John P. Robinson. 2001. "Social Implications of the Internet." *Annual Review of Sociology* 27: 307-36.

Dolléans, Édouard ve Michel Crozier. 1950. *Mouvements ouvrier et socialiste: Chronologie et bibliographie: Angleterre, France, Allemagne, États-Unis (1750-1918)*. Paris: Éditions Ouvrières.

Dowe, Dieter. 1970. *Aktion und Organisation: Arbeiterbewegung, sozialistische und kom-munistische Bewegung in der preussischen Rheinprovinz 1820-1852*. Hannover: Verlag für Literatur und Zeitgeschehen.

Drescher, Seymour. 1982. "Public Opinion and the Destruction of British Colonial Slavery," *Slavery and British Society, 1776-1946*, ed. James Walvin, Baton Rouge, LA: Louisiana State University Press içinde.

——. 1986. *Capitalism and Antislavery: British Mobilization in Comparative Perspective*, Londra: Macmillan.

——. 1994. "Whose Abolition? Popular Pressure and the Ending of the British Slave Trade." *Past and Present* 143: 136-66.

——. 2009. *Abolition: A History of Slavery and Anti-Slavery*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Drobizheva, Leokadia, Rose Gottemoeller, Catherine McArdle Kelleher ve Lee Walker, ed. 1996. *Ethnic Conflict in the Post-Soviet World: Case Studies and Analysis*. Armonk, NY: M. E. Sharpe.

Dumont, Georges-Henri. 2002. *Le Miracle belge de 1848*. Brüksel: Le Cri.

Duyvendak, Jan Willem. 1994. *Le Poids du politique: Nouveaux mouvements sociaux en France*, Paris: L'Harmattan.

Duyvendak, Jan Willem, Hein-Anton van der Heijden, Ruud Koopmans ve Luuk Wijmans, ed. 1992. *Tussen Verbeelding en Macht: 25 jaar nieuwe social bewegingen in Nederland*, Amsterdam: Sua.

Earl, Jennifer ve Katrina Kimport. 2011. *Digitally Enabled Social Change: Activism in the Internet Age*. Boston, MA: MIT Press.

Earl, Jennifer, Sarah A. Soule ve John D. McCarthy. 2003. "Protest under Fire? Explaining the Policing of Protest." *American Sociological Review* 68: 581-606.

Economist. 2003. "The Perils of Recycling: Excise Hate from One Place, and It Pops up in Another." 30 Ağustos: 22.

——. 2011. "China Politics: Rising Unrest." 23 Haziran 2011.

Economy Watch. 2011. "Egypt Economy." Report (www.economywatch.com/world_ economy/egypt/).

Edelman, Marc. 2001. "Social Movements: Changing Paradigms and Forms of Politics." *Annual Review of Anthropology* 30: 285-317.

Edwards, Bob, Michael W. Foley ve Mario Diani, ed. 2001. *Beyond Tocqueville: Civil Society and the Social Capital Debate in Comparative Perspective*. Hanover, NH: University Press of New England.

Ekiert, Grzegorz ve Jan Kubik. 1999. *Rebellious Civil Society: Popular Protest and -Democratic Consolidation in Poland, 1989-1993*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.

Elinson, Zusha ve Walter, Shoshana. 2011. "Latest BART Shooting Prompts New Discussion of Reforms," *The New York Times*, 16 Temmuz.

Ellis, Stephen ve Ineke van Kessel, ed. 2009. *Movers and Shakers: Social Movements in Africa*, Leiden/Boston, MA: Brill.

Eltis, David. 1993. "Europeans and the Rise and Fall of African Slavery in the Americas: An Interpretation." *American Historical Review* 98: 1399-1423.

Emsley, Clive. 1983. *Policing and Its Context, 1750-1870*. Londra: Macmillan.

Emsley, Clive ve Barbara Weinberger, ed. 1991. *Policing in Western Europe: Politics, Professionalism, and Public Order, 1850-1940*. New York: Greenwood.

Epstein, James A. 1994. *Radical Expression: Political Language, Ritual, and Symbol in England, 1790-1850*. New York: Oxford University Press.

Eriksen, Mette, 2011. "Al Enough cars! Get ready for Friday's Moving Planet event in Cairo," *Al Masrya al Youm* (İngilizce edisyon), 21 Eylül 2011.

EuroAnarkismo. 2011. Şubat 2011'de Londra'da toplanan konferansta kabul edilen önerge, "Against the Crisis in Europe, towards a European Social Movement." Ağustos 2011'de alındı (www.anarkismo.net/article/19165).

Fallon, Kathleen M. 2008. *Democracy and the Rise of Women's Movements in Sub-Saharan Africa*. ADD City: JHU Press.

Farrell, Sean. 2000. *Rituals and Riots: Sectarian Violence and Political Culture in Ulster, 1784-1886*. Lexington, KY: University Press of Kentucky.

Favre, Pierre, ed. 1990. *La Manifestation*, Paris: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques.

Fendrich, James Max. 2003. "The Forgotten Movement: The Vietnam Antiwar Movement." *Sociological Inquiry* 73: 338-58.

Fillieule, Olivier. 1997a. *Stratégies de la rue: Les Manifestations en France*. Paris: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques.

——. 1997b. "Maintien de l'ordre." *Cahiers de la Sécurité Intérieure, özel sayı*.

Flaherty, Jordan. 2010. "A Movement Rises in Arizona." *Huffington Post*, 29 Temmuz 2010.

Florida, Richard. 2009. "How the Crash Will Reshape America." *The Atlantic Online*, Mart 2009.

Fredrickson, George M. 1997. *The Comparative Imagination: On the History of Racism, Nationalism, and Social Movements*. Berkeley, CA: University of California Press.

Freedom House. 2011. *Freedom in the World Report: India*. Mart 2012'de alındı (www. freedomhouse.org/report/freedom-world/2011/india).

Freedom's Wings. 2010. "Buycott for Arizona" (http://freedomswingspolitics.com/2010/ 04/buycott-for-arizona/).

Frey, Bruno ve Alois Stutzer. 2002. *Happiness and Economics: How the Economy and Institutions Affect Well-Being*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Fu, Diana. 2017. *Mobilizing without the Masses: Control and Contention in China*. New York: Cambridge University Press.

Gaillard, Jeanne. 1971. *Communes de Province, Commune de Paris 1870-1871*. Paris: Flammarion.

Gamson, William A. 1990. *The Strategy of Social Protest*, 2. ed., Belmont, CA: Wads-worth.

Gans, Herbert J. 2003. *Democracy and the News*. Oxford: Oxford University Press.

García de Cortázar, Fernando. 2007. *Los Perdedores de la Historia de España, Booket*. Barcelona: Editorial Planeta.

Garrett, R. Kelly ve Paul N. Edwards. 2007. "Revolutionary Secrets: Technology's Role in the South African Anti-Apartheid Movement." *Social Science Computer Review* 25(1): 13-26.

Geddes, Barbara. 1999. "What Do We Know about Democratization after Twenty Years?" *Annual Review of Political Science* 2: 115-44.

Gerbaudo, Paulo 2012. *Tweets and the Streets*, London: Pluto Press.

Gildea, Robert. 2002. *Marianne in Chains: In Search of the German Occupation 1940-45*. Londra: Macmillan.

Gilje, Paul A. 1987. *The Road to Mobocracy: Popular Disorder in New York City, 1763-1834*. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press.

——. 1996. *Rioting in America*. Bloomington, IN: Indiana University Press.

Gilliard, Charles. 1955. *A History of Switzerland*, Londra: George Allen & Unwin.

Gitlin, Todd. 1980. *The Whole World Is Watching: Mass Media in the Making and Unmaking of the New Left*. Berkeley, CA: University of California Press.

Giugni, Marco G., Doug McAdam ve Charles Tilly, ed. 1998. *From Contention to Democracy*. Lanham, MD: Rowman &Littlefield.

Glen, Robert. 1984. *Urban Workers in the Early Industrial Revolution*. Londra: Croom Helm.

Glenn, John K., III. 2001. *Framing Democracy: Civil Society and Civic Movements in Eastern Europe*. Stanford, CA: Stanford University Press.

GlobalVoicesOnline.2011. "Egypt:AListofDemandsfromTahrirSquare,10February2011" (http://globalvoicesonline.org/2011/02/10/egypt-a-list-of-demands-from-tahrir-square/).

Goldstein, Robert J. 1983. *Political Repression in Nineteenth-Century Europe*, Londra: Croom Helm.

——. 2001. *Political Repression in Modern America from 1870 to 1976*. Urbana, IL: University of Illinois Press.

Goldstein, Robert J., Ed. 2000. *The War for the Public Mind: Political Censorship in Nineteenth-Century Europe*, Westport, CT: Praeger.

Goldstone, Jack A. 2003. "Introduction: Bridging Institutionalized and Noninstitutionalized Politics," *States, Parties, and Social Movements*, ed. Jack A. Goldstone, Cambridge, UK: Cambridge University Press içinde.

González Calleja, Eduardo. 1998. *La Razón de la Fuerza: Orden público, subversion y violencia política en la España de la Restauración (1875-1917)*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

——. 1999. *El Máuser y el Sufragio: Ordén público, subversión y violencia política en la crisis de la Restauración*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

Goodway, David. 1982. London *Chartism 1838-1848*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Gossman, Lionel. 2000. *Basel in the Age of Burkhardt: A Study in Unseasonable Ideas*, Chicago, IL: University of Chicago Press.

Greenberg, Louis. 1971. *Sisters of Liberty: Paris, Marseille, Lyon and the Reaction to the Centralized State*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Griffith, Robert. 2017. "Behind the Headline: Why is Catalonia Vying for Independence?" *Cat Flag*, 23 Kasım. https://catflag.wordpress.com/2017/10/22/behind-the-headline-why-is-catalonia-vying-for-independence/

Grimsted, David. 1998. *American Mobbing, 1828-1861: Toward Civil War*. New York: Oxford University Press.

Gurr, Ted Robert. 2000. *Peoples versus States: Minorities at Risk in the New Century*. Washington, DC: United States Institute of Peace Press.

Gusfield, Joseph R. 1966. *Symbolic Crusade: Status Politics and the American Temperance Movement*. Urbana, IL: University of Illinois Press.

Gwertzman, Bernard ve Michael T. Kaufman, ed. 1991. *The Collapse of Communism*, gözden geçirilmiş ed., New York: Times Books.

Hanagan, Michael. 1998. "Irish Transnational Social Movements, Deterritorialized Migrants, and the State System: The Last One Hundred and Forty Years." *Mobilization* 13: 107-26.

——. 2002. "Irish Transnational Social Movements, Migrants, and the State System," *Globalization and Resistance: Transnational Dimensions of Social Movements*, ed. Jackie Smith ve Hank Johnston, Lanham, MD: Rowman & Littlefield içinde.

Hardin, Russell. 2006. *Trust*, Cambridge, UK: Polity Press.

Haythornthwaite, Caroline ve Barry Wellman. 2002. "The Internet in Everyday Life: An Introduction," *The Internet in Everyday Life*, ed. Caroline Haythornthwaite ve Barry Wellman, Malden, MA: Blackwell içinde.

Heberle, Rudolf. 1951. *Social Movements: An Introduction to Political Sociology*. NewYork: Appleton-Century-Crofts.

Hinde, Wendy. 1992. *Catholic Emancipation: A Shake to Men's Minds*, Oxford: Blackwell.

Hirschfeld Davis, Julie ve Maggie Haberman. 2017. "Trump Pardons Joe Arpaio." *The New York Times* içinde. New York.

Hisham, Omar ve Abdel Halim. 2011. Salafis demand release of Sheikh Abu Yehya. *Al Masrya al Youm* (İngilizce edisyon), 23 Eylül 2011.

Hobsbawm, E. J. 1975. *The Age of Capital, 1848-1875*, Londra: Weidenfeld & Nicolson.

——. 1988. *The Age of Imperialism*, New York: Pantheon.

——. 1994. *The Age of Extremes: A History of the World, 1914-1991*, New York: Pantheon.

Hocke, Peter. 2002. *Massenmedien und lokaler Protest: Eine empirische Fallstudie zur Medienselektivität in einer westdeutschen Begwegungshochberg*, Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.

Hoerder, Dirk. 1977. *Crowd Action in Revolutionary Massachusetts, 1765-1780*. New York: Academic Press.

Hoffmann, Stefan-Ludwig. 2003. "Democracy and Associations in the Long Nineteenth Century: Toward a Transnational Perspective." *Journal of Modern History* 75: 269-99.

Honacker, Karin van. 1994. *Lokaal Verzet en Oproer in de 17de en 18de Eeuw: Collectieve Acties tegen het centraal gezag in Brussel, Antwerpen en Leuven*. Heule: UGA.

——. 2000. "Résistance locale et émeutes dans les chef-villes

brabançonnes aux XVIIe et XVIIIe siècles." *Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine* 47: 37-68.

Huggins, Martha Knisely. 1985. *From Slavery to Vagrancy in Brazil.* New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

——. 1998. *Policing: The United States and Latin America.* Durham, NC: Duke University Press.

İnsan Hakları İzleme Örgütü. 2000. *World Report 2000*, New York: İnsan Hakları İzleme Örgütü.

——. 2011. *World Report 2011: Kazakhstan* (www.hrw.org/world-report-2011/kazakh stan).

——. 2017. EU Needs to Press for Kazakhstan Reforms Now. https://www.hrw.org/ news/2017/11/30/eu-needs-press-kazakhstan-reforms-now

Hunt, Lynn. 1978. *Revolution and Urban Politics in Provincial France: Troyes and Reims, 1786-1790.* Stanford, Calif.: Stanford University Press.

——. 1984. *Politics, Culture, and Class in the French Revolution.* Berkeley, CA: University of California Press.

Husung, Hans-Gerhard. 1983. *Protest und Repression im Vormärz: Norddeutschland zwis-chen Restauration und Revolution*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Ibarra, Pedro, Ed. 2003. *Social Movements and Democracy*. New York: Palgrave Macmillan.

Ibarra, Pedro ve Benjamín Tejerina, ed. 1998. *Los movimientos sociales: Transformaciones políticas y cambio cultural.* Madrid: Trotta.

Imig, Doug ve Sidney Tarrow. 2001. "Mapping the Europeanization of Contention: Evidence from a Quantitative Data Analysis," *Contentious Europeans: Protest and Politics in an Emerging Polity*, ed. Doug Imig ve Sidney Tarrow, Lanham, MD: Rowman & Littlefield içinde.

Infoshop.2011, "InGlobalDayofAction,KosherConsumersJoinwithWorkers." 26 Eylül 26 2011. (http://news.infoshop.org/article.php?story=20110926232104981).

Inkeles, Alex, ed. 1991. *On Measuring Democracy, Its Consequences and Concomitants.* New Brunswick, NJ: Transaction.

International Telecommunications Union. 2010. *Market Information and Statistics.* 5 Ekim 2011'de alındı (www.itu.int/ITU-D/ict/statistics/).

International Telecommunications Union. 2011. *Introduction—Evolution of the Mobile Market.* 29 Ekim 2011'de alındı (www.itu.int/osg/spu/ni/3G/technology/index. html).

International Telecommunications Union. 2017. "ICT Facts and Figures 2017." International Telecommunications Union, Cenevre, İsviçre.

Uluslararası Telekomünikasyon Birliği 2017. ITU Yearbook of Statistics 2017. https:// www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/publications/yb2017.aspx.International Telecommunications Union. 2019. "5G – Fifth generation of mobile technologies" https://www.itu.int/en/mediacentre/backgrounders/Pages/5G-fifth-generation-of-mobile-technologies.aspx.

Ivanova, Evgenia. 2017. "The Protest of Belarus' 'Social Parasites.'" *Al Jazeera,* 30 Mart (www.aljazeera.com/indepth/opinion/2017/03/protest-belarus-social-parasites-170329125858783.html).

Jackson, Julian. 2001. *France: The Dark Years, 1940-1944.* Oxford: Oxford University Press.

Jamal, Amaney A. 2007. *Barriers to Democracy: The Other Side of Social Capital in Palestine and the Arab World.* Princeton, NJ: Princeton University Press.

Jameson, J. Franklin. 1956. *The American Revolution Considered as a Social Movement.* Boston, MA: Beacon, ilk baskı 1926.

Jarman, Neil. 1997. *Material Conflicts: Parades and Visual Displays in Northern Ireland.* Oxford: Berg.

Jessen, Ralph. 1994. "Polizei, Wohlfahrt und die Anfänge des modernen Sozialstaats in Preussen während des Kaiserreichs." *Geschichte und Gesellschaft* 20: 157-80.

Johnson, Gordon. 1996. *Cultural Atlas of India.* New York: Facts on File.

Johnston, Hank ve Paul Almeida. 2006. *Latin American Social Movements: Globalization, Democratization, and Transnational Networks.* Rowman & Littlefield.

Jones, Peter. 2003. *Liberty and Locality in Revolutionary France: Six Villages Compared, 1760-1820.* Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Juris, Jeffrey. 2008. *Networking Futures: The Movements against Corporate Globalization.* Durham, NC: Duke University Press.

Kaiser, Robert J. 1994. *The Geography of Nationalism in Russia and the USSR*. Princeton NJ: Princeton University Press.

Kakar, Sudhir. 1996. *The Colors of Violence: Cultural Identities, Religion, and Conflict, Chicago*: University of Chicago Press.

Kaplan, Temma. 1992. *Red City, Blue Period: Social Movements in Picasso's Barcelona*. Berkeley, CA: University of California Press.

Karatnycky, Adrian, Ed. 2000. *Freedom in the World: The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties*. Piscataway, NJ: Transaction.

Katsiaficas, George. 1988. *The Imagination of the New Left: A Global Analysis of 1968*. Boston, MA: South End.

Kaufman, Jason. 2002. *For the Common Good? American Civic Life and the Golden Age of Fraternity*. New York: Oxford University Press.

Keck, Margaret ve Kathryn Sikkink. 2000. "Historical Precursors to Modern Transnational Social Movements and Networks," *Globalizations and Social Movements: Culture, Power, and the Transnational Public Sphere*, ed. John A. Guidry, Michael D. Kennedy ve Mayer N. Zald, Ann Arbor, MI: University of Michigan Press içinde.

Kennedy, Jamie. 2007. "China: Liveblogging from Ground Zero." *Global Voices Online*, 1 Haziran. 8 Mayıs 2008'de alındı (www.globalvoicesonline.org/2007/06/01/china-liveblogging-from-ground-zero) Erişim 8 Mayıs 2008.

Kerby, Troy. 2010. "Suns to Wear 'Los Suns' Uniforms to Honor Phoenix's Latino Community," *Ball Don't Lie: A Yahoo Sports Blog*. 4 Mayıs 2010.

Khazanov, Anatoly M. 1995. *After the USSR: Ethnicity, Nationalism, and Politics in the*
Commonwealth of Independent States, Madison, WI: University of Wisconsin Press.

Kinealy, Christine. 2003. "Les Marches orangistes en Irlande du Nord: Histoire d'un droit." *Le Mouvement Social* 202: 165-82.

Kish Sklar, Kathryn ve James Brewer Stewart, ed. 2007. *Women's Rights and Trans-Atlantic Antislavery in the Era of Emancipation*, New Haven, CT: Yale University Press.

Klausen, Kurt Klaudi ve Flemming Mikkelsen. 1988. *Konflikter, kollektive aktioner og protestbevaegelser i Danmark*, Copenhagen: Samfunds Fagsnyt.

Kohn, Hans. 1956. *Nationalism and Liberty: The Swiss Example*, Londra: George Allen & Unwin.

Koopmans, Ruud. 2004. "Movements and Media: Selection Processes and Evolutionary Dynamics in the Public Sphere." *Theory and Society* 33, s. 3-4 (Haziran): 367-91.

Koshar, Rudy. 1986. *Social Life, Local Politics, and Nazism: Marburg, 1880-1935*. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press.

Kriesi, Hanspeter, Ruud Koopmans, Jan Willem Duyvendak ve Marco Giugni. 1995. *New Social Movements in Western Europe: A Comparative Analysis*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Kriesi, Hanspeter, René Levy, Gilbert Ganguillet ve Heinz Zwicky. 1981. *Politische Aktivierung in der Schweiz, 1945-1978*. Diessenhofen: Verlag Rüegger.

Kuczynski, Jürgen. 1967a. *Darstellung der Lage der Arbeiter in Frankreich von 1789 bis 1848*. Berlin: Akademie Verlag.

——. 1967b. *Darstellung der Lage der Arbeiter in Frankreich seit 1848*. Berlin: Aka-demie Verlag.

Kwan Lee, Ching ve Mark Selden. 2007. "China's Durable Inequality: Legacies of Revolution and Pitfalls of Reform." *ZNet Japan Focus*, 24 Ocak. 15 Temmuz 2008'de alındı (www.zmag.org/content/showarticle.cfm?ItemID=11949).

Laitin, David. 1998. *Identity in Formation: The Russian-Speaking Populations in the Near Abroad*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

——. 1999. "The Cultural Elements of Ethnically Mixed States: Nationality Reformation in the Soviet Successor States," *State/Culture: State Formation after the Cultural Turn*, ed. George Steinmetz, Ithaca, NY: Cornell University Press içinde.

Landa, Janet Tai. 1994. *Trust, Ethnicity, and Identity: Beyond the New Institutional Economics of Ethnic Trading Networks, Contract Law, and Gift-Exchange*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.

Leever, Randy. 2010. "Tea Party Rally Draws Hundreds at Ariz. Border." *Chron.com*. (http://blog.chron.com/immigration/2010/08/tea-party-rally-draws-hundreds-at-ariz-border/).

Lemons, Stephen. 2010. "Activists Chain Themselves to Arizona Capitol to Protest Russell Pearce's SB 1070," "Feathered Bastard," *Phoenix New Times Blogs*, 20 Nisan 2010 içinde.

Lepetit, Bernard. 1982. "Fonction administrative et armature urbaine: Remarques sur la distribution des chefs-lieux de subdélégation en France à l'Ancien Régime." Institut d'Histoire Economique et Sociale de l'Université de Paris I, *Recherches et Travaux* 2: 19-34 içinde.

——. 1988. *Les Villes dans la France moderne (1740-1840)*. Paris: Albin Michel.

Levi, Margaret ve Laura Stoker. 2000. "Political Trust and Trustworthiness." *Annual Review of Political Science* 3: 475-508.

Liang, Hsi-Huey. 1992. *The Rise of Modern Police and the European State System from Metternich to the Second World War*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Lida, Clara E. 1972. *Anarquismo y revolución en la España del XIX*. Madrid: Siglo XXI.

Lijphart, Arend. 1999. *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven, CT: Yale University Press.

Lindenberger, Thomas. 1995. *Strassenpolitik: Zur Sozialgeschichte der öffentlichen Ordnung in Berlin 1900 bis 1914*. Bonn: Dietz.

López-Alves, Fernando. 2000. *State Formation and Democracy in Latin America, 1810- 1900*. Durham, NC: Duke University Press.

Lüdtke, Alf. 1989. *Police and State in Prussia, 1815-1850*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

——. 1992. *"Sicherheit" und "Wohlfahrt:" Polizei, Gesellschaft und Herrschaft im 19. Und 20. Jahrhundert*. Frankfurt: Suhrkamp.

Lundqvist, Sven. 1977. *Folkrörelserna i det svenska samhället, 1850-1920*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

McAdam, Doug, Sidney Tarrow ve Charles Tilly. 2001. *Dynamics of Contention*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

McCammon, Holly J. ve Karen E. Campbell. 2002. "Allies on the Road to Victory: Coalition Formation between the Suffragists and the Women's Christian Temperance Union." *Mobilization* 7: 231-52.

McCarthy, John D., Clark McPhail ve Jackie Smith. 1996. "Images of Protest: Estimating Selection Bias in Media Coverage of Washington Demonstrations 1982 and 1991" *American Sociological Review* 61: 478-99.

McCormick, Ty. 2011. "The Road to Tahrir." *Foreign Policy*, 18 Ağustos 2011.

McFaul, Michael. 1997. "Russia's Rough Ride," *Consolidating the Third Wave Democracies: Regional Challenges*, ed. Larry Diamond, Marc F. Plattner, Yun-han Chu ve Hung-mao Tien, Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press içinde.

McKivigan, John R. ve Stanley Harrold, ed. 1999. *Antislavery Violence: Sectional, Racial, and Cultural Conflict in Antebellum America*, Knoxville, TN: University of Tennessee Press.

McPhee, Peter. 1988. "Les Formes d'intervention populaire en Roussillon: L'Exemple de Collioure, 1789-1815," *Centre d'Histoire Contemporaine du Languedoc Méditerranéen et du Roussillon: Les Pratiques politiques en province à l'époque de la Révolution française*, Montpellier: Publications de la Recherche, Université de Montpellier içinde.

Madan, T. N. 1997. "Religion, Ethnicity, and Nationalism in India," *Religion, Ethnicity, and Self-Identity: Nations in Turmoil*, ed. Martin E. Marty ve R. Scott Appleby, Hanover, NH: University Press of New England/Salzburg Seminar içinde.

Maier, Pauline. 1972. *From Resistance to Revolution: Colonial Radicals and the Development of American Opposition to Britain, 1765-1776*, New York: Vintage.

Mamdani, Mahmood ve Ernest Wamba-dia-Wamba, ed. 1995. *African Studies in Social Movements and Democracy*, Dakar: CODESRIA.

Margadant, Ted. 1992. *Urban Rivalries in the French Revolution*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Markoff, John. 1996a. *The Abolition of Feudalism: Peasants, Lords, and Legislators in the French Revolution*. University Park, PA: Pennsylvania State University Press.

——. 1996b. *Waves of Democracy: Social Movements and Political Change*. Thousand Oaks, CA: Pine Grove Press.

Marx, Karl ve Friedrich Engels. 1958. *Selected Works*. 2 cilt. Moscow: Foreign Languages Publishing House.

Marx, Karl. 1847. "Wage Labour and Capital," (www.marxists.org/archive/marx/ works/1847/wage-labour/ch06.htm).

Mendle, Michael, Ed. 2001. *The Putney Debates of 1647: The Army, the Levellers, and the English State*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Meyer, David S. ve Sidney Tarrow, ed. 1998. *The Social Movement Society: Contentious Politics for a New Century*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Mihalisko, Kathleen J. 1997. "Belarus: Retreat to Authoritarianism," *Democratic Changes and Authoritarian Reactions in Russia, Ukraine, Belarus, and Moldova*, ed. Karen Dawisha ve Bruce Parrott, Cambridge, UK: Cambridge University Press içinde.

Mikkelsen, Flemming, Ed. 1986. *Protest og Oprør*. Aarhus: Modtryk.

Mirala, Petri. 2000. "'A Large Mob, Calling Themselves Freemasons:' Masonic Parades in Ulster," *Crowds in Ireland, c. 1720-1920*, ed. Peter Jupp ve Eoin Magennis, Londra: Macmillan içinde.

Monjardet, Dominique. 1996. *Ce que fait la police: Sociologie de la force publique*. Paris: La Découverte.

Montgomery, David. 1993. *Citizen Worker: The Experience of Workers in the United States with Democracy and the Free Market during the Nineteenth Century*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Morgan, Edmund S. 1988. *Inventing the People: The Rise of Popular Sovereignty in England and America*. New York: W. W. Norton.

Munger, Frank. 1979. "Measuring Repression of Popular Protest by English Justices of the Peace in the Industrial Revolution." *Historical Methods* 12: 76-83.

——. 1981. "Suppression of Popular Gatherings in England, 1800-1830." *American Journal of Legal History* 25: 111-40.

Nabholz, Hans, Leonhard von Muralt, Richard Feller ve Edgar Bonjour. 1938. *Geschichte der Schweiz*, 2 cilt, Zürih: Schultheiss.

Nahaylo, Bohdan ve Victor Swoboda. 1990. *Soviet Disunion: A History of the Nationalities Problem in the USSR*. New York: Free Press.

Nazarbayev, Nursultan. 2011. "Kazakhstan's Steady Progress Toward Democracy." *Washington Post*, 31 Mart 2011.

Nelson, Joan M., Charles Tilly ve Lee Walker, ed. 1998. *Transforming Post-Communist Political Economies*. Washington, DC: National Academy Press.

Newman, Richard ve James Mueller. 2011. *Antislavery and Abolition in Philadelphia: Emancipation and the Long Struggle*

for Racial Justice in the City of Brotherly Love. Baton Rouge, LA: LSU Press.

Newsweek. 2011. "The Facebook Freedom Fighter." 13 Şubat 2011.

New York Times. "Egypt to Get an I.M.F. Loan." 18 Mayıs 1991.

Ngoma Leslie, Agnes. 2006. *Social Movements and Democracy in Africa: The Impact of Women's Struggle for Equal Rights in Botswana*. New York: Routledge.

Nicolas, Jean, ed. 1985. *Mouvements populaires et conscience sociale, XVIe–XIXe siècles*. Paris: Maloine.

Norton, Quinn. 2011. "BART's Cell-Service Cuts: Not Egypt, But Not Quite America Either." *The Atlantic*. 26 Ağustos 2011.

O'Brian, Kevin J. 2008. *Popular Protest in China*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

O'Ferrall, Fergus. 1985. *Catholic Emancipation: Daniel O'Connell and the Birth of Irish Democracy 1820-30*, Dublin: Gill & Macmillan.

Öhngren, Bo. 1974. *Folk i rörelse: Samhällsutveckling, flyttningsmonster och folkrörelser i Eskilstuna 1870-1900*, Uppsala: Almqvist & Wicksell.

Oliver, Pamela E. ve Gregory M. Maney. 2000. "Political Processes and Local Newspaper Coverage of Protest Events: From Selection Bias to Triadic Interactions." *American Journal of Sociology* 106: 463-505.

Oliver, Pamela E. ve Daniel J. Myers. 1999. "How Events Enter the Public Sphere: Conflict, Location, and Sponsorship in Local Newspaper Coverage of Public Events." *American Journal of Sociology* 105: 38-87.

Olzak, Susan. 2006. *The Global Dynamics of Racial and Ethnic Mobilization*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Ozouf-Marignier, Marie-Vic. 1986. "De l'universalisme constituant aux intérêts locaux: Le Débat sur la formation des départements en France (1789-1790)." *Annales: Economies, Sociétés, Civilisations* 41: 1193-1214.

Paige, Jeffery M. 1997. *Coffee and Power: Revolution and the Rise of Democracy in Central America*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Palmer, Stanley H. 1988. *Police and Protest in England and Ireland 1780-1850*. Cambridge: Cambridge University Press.

Paxton, Robert O. 1995. "Leçon sur les fascismes." *Vingtième Siècle* 45: 3-13.

Pérez-Stable, Marifeli. 1993. *The Cuban Revolution: Origins, Course, and Legacy*. New York: Oxford University Press.

Perry, Elizabeth J. 2002. *Challenging the Mandate of Heaven: Social Protest and State Power in China*, Armonk, NY: M. E. Sharpe.

Petrova, Tsveta ve Sidney Tarrow. 2007. "Transactional and Participatory Activism in the Emerging European Polity: The Puzzle of East Central Europe." *Comparative Political Studies* 40(1): 74-94.

Pigenet, Michel ve Danielle Tartakowsky. 2003. "Les marches en France aux XIXe siècle et XXe siècle: récurrence et métamorphose d'une démonstration collective." *Le mouvement social* 202: 69-94.

Plus News Pakistan. 2010. "Pakistan: Thousands in Phoenix Protest Arizona's Immigration Law." 30 Mayıs 2010.

Poulson, Stephen C. 2006. *Social Movements in Twentieth-Century Iran: Culture, Ideology, and Mobilizing Frameworks*. Lanham, MD: Lexington.

Price, Richard. 1986. *Labour in British Society: An Interpretive History*. Londra: Croom Helm.

Prothero, Iowerth. 1979. *Artisans and Politics in Early Nineteenth-Century London: John Gast and His Times*. Folkestone, UK: Dawson.

——. 1997. *Radical Artisans in England and France, 1830-1970*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Przeworski, Adam, Michael Alvarez, José Antonio Cheibub ve Fernando Limongi. 2000. *Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World, 1950-1990*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Ray, Raka ve Mary Fainsod Katzenstein. 2005. *Social Movements in India: Poverty, Power, and Politics*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Ray, Raka ve A. C. Korteweg. 1999. "Women's Movements in the Third World: Identity, Mobilization, and Autonomy." *Annual Review of Sociology* 25: 47-71.

Reitan, Ruth. 2007. *Global Activism*, Londra: Routledge.

Remak, Joachim. 1993. *A Very Civil War: The Swiss Sonderbund War of 1847*. Boulder, CO: Westview.

Sınır Tanımayan Gazeteciler. 2011. "Enemies of the Internet."

Reuters. 2010. "Protesters, Police Clash over Egypt Flood Aid." 20 Ocak 2010.

Reuters. 2010. "Copts Protest Christmas Killings at Cairo Cathedral." 13 Ocak 2010. Rheingold, Howard. 2003. *Smart Mobs: The Next Social Revolution*. New York: Perseus.

Riles, Annelise. 2000. *The Network Inside Out*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.

Robert, Vincent. 1996. *Les Chemins de la manifestation, 1848-1914*. Lyon: Presses Universitaires de Lyon.

Rock, David. 1987. *Argentina 1516-1987*. Berkeley, CA: University of California Press.

Rude, Fernand. 1969. *L'Insurrection lyonnaise de novembre 1831: Le Mouvement ouvrier à Lyon de 1827-1832*. Paris: Anthropos.

Rudé, George. 1962. *Wilkes and Liberty*. Oxford: Clarendon Press.

——. 1971. *Hanoverian London, 1714-1808*. Londra: Secker & Warburg.

Ryan, Mary P. 1997. *Civic Wars: Democracy and Public Life in the American City during the Nineteenth Century*. Berkeley, CA: University of California Press.

Sabato, Hilda. 2001. *The Many and the Few: Political Participation in Republican Buenos Aires*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Sahlins, Peter. 1989. *Boundaries: The making of France and Spain in the Pyrenees*. Berkeley, CA: University of California Press.

Saleh, Yasmine ve Mohamed Abdellah. 2010. "Protesters Seek Change in Egypt, Scuffle with Police." *Reuters*, 6 Nisan 2010.

Samuel, Elias. 2011. "Egypt is Online without Internet Service, Cell Phones or Social Networking." *International Business Times*, 30 Ocak 2011. 20 Haziran 2012'de alındı (www.ibtimes.com/articles/106660/20110130/egypt-is-online-without-inter net-service-cell-phones-or-social-networking. htm).

Sanders, Elizabeth. 1999. *Roots of Reform: Farmers, Workers, and the American State 1877-1917*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Sassen, Saskia. 2002. "Toward a Sociology of Information Technology." *Current Sociology* 50: 29-52.

Scalmer, Sean. 2002a. *Dissent Events: Protest, the Media and the Political Gimmick in Australia*. Sydney: University of New South Wales Press.

——. 2002b. "The Labor of Diffusion: The Peace Pledge Union and the Adaptation of the Gandhian Repertoire." *Mobilization* 7: 269-85.

Schama, Simon. 1977. *Patriots and Liberators: Revolution in the Netherlands 1780-1813*. Londra: Collins.

Schultz, Patrick. 1982. *La Décentralisation administrative dans le Département du Nord (1790-1793)*. Lille: Presses Universitaires de Lille.

Scott, James C. 1985. *Weapons of the Weak*. New Haven, CO: Yale University Press.

Seip, Jens Arup. 1974, 1981. *Utsikt over Norges Historie*. 2 cilt, Oslo: Gylendal Norsk Forlag.

Seligman, Adam. 1997. *The Problem of Trust*, Princeton, NJ: Princeton University Press.

Service, Robert F. 2003. "'Combat Biology' on the Klamath." *Science* 300 (4 Nisan): 36-39.

Sexton, Connie, Ofelia Madrid ve Dustin Gardiner. 2010. "The Arizona Republic. Arizona Immigration Law Supporters Gather for Rally." 5 Haziran 2010 (www.azcentral.com/community/phoenix/articles/2010/06/05/20100605arizona-immigration-law-supporters-protest-ON.html).

Shapira, Harel. 2013. *Waiting for José: The Minutemen's Pursuit of America*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute). 2001. *SIPRI Yearbook 2001: Armaments, Disarmament and International Security*, Oxford: Oxford University Press.

Skidmore, Thomas E. ve Peter H. Smith. 1984. *Modern Latin America*, New York: Oxford University Press.

Skocpol, Theda. 1992. *Protecting Soldiers and Mothers: The Political Origins of Social Policy in the United States*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

——. 1999. "How Americans Became Civic," *Civic Engagement in American Democracy*, ed. Theda Skocpol ve Morris P. Fiorina, Washington, DC: Brookings Institution Press ve New York: Russell Sage Foundation içinde.

Smith, Adam. 1910. *The Wealth of Nations*. 2 cilt, Londra: Dent. İlk baskı 1776.

Smith, Graham, Vivien Law, Andrew Wilson, Annette Bohr ve Edward Allworth. 1998. *Nation-Building in the Post-Soviet Borderlands: The Politics of National Identity*, Cambridge, MA: Cambridge University Press.

Smith, Jackie. 2002. "Globalizing Resistance: The Battle of Seattle and the Future of Social Movements," *Globalization and Resistance: Transnational Dimensions of Social Movements*, ed. Jackie Smith ve Hank Johnston, Lanham, MD: Rowman & Littlefield içinde.

——. 2004. "Exploring Connections between Global Integration and Political Mobilization." *Journal of World Systems Research* 1 (Kış): 255-85.

——. 2007. *Social Movements for Global Democracy*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.

——. 2008. *Social Movements for Global Democracy*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.

——. 2018. Transnational Social Movement Organizations and Counter-hegemonic Struggles Today. *Journal of World-Systems Research* 24(2): 372-403.

Sorbello, Paulo. 2017. "Miners Strike in Central Kazakhstan, Protesting Bad Work Conditions and Pay." *The Diplomat*. 15 Aralık 2017. (https://thediplomat.com/2017/12/miners-strike-in-central-kazakhstan-protesting-bad-work-conditions-and-pay/).

Sorensen, Georg. 2007. *Democracy and Democratization: Process and Prospects in a Changing World*. Boulder, CO: Westview Press.

Sourthern Poverty Law Project. 2011. "Active 'Patriot' Groups in the United States in 2010" (www.splcenter.org/get-informed/intelligence-report/browse-all-issues/2011/ spring/active-patriot-groups-in-the-us).

Sourthern Poverty Law Center. 2018. Antigovernment Movement (www.splcenter.org/ fighting-hate/extremist-files/ideology/antigovernment).

Stein, Lorenz von. 1959. *Geschichte der sozialen Bewegung in Frankreich von 1789 bis auf unsere Tage*. Hildesheim: Georg Olms.

Steinberg, Jonathan. 1996. *Why Switzerland?* 2. ed. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Stelter, Brian. 2010. "Progressive Radio Hosts Say Air America Closing Won't Affect Them." *New York Times*, 22 Ocak 2010.

Stenius, Henrik. 1987. *Frivilligt, Jämlikt, Samfällt: Föreningsväsendets utveckling I Finland fram till 1900–talets början med speciell hänsyn till massorganisationsprincipens genom-brott*. Helsinki: Svenska Litteratursällskapet I Finland.

Storch, Robert D. 1976. "The Policeman as Domestic Missionary: Urban Discipline and Popular Culture in Northern England, 1850-1880." *Journal of Social History* 9: 481-509.

Stutzer, Alois ve Bruno Frey. 2002. "What Can Economists Learn from Happiness Research?" *Journal of Economic Literature* 40: 402-35.

Suny, Ronald Grigor. 1993. *The Revenge of the Past: Nationalism, Revolution, and the Collapse of the Soviet Union*. Stanford, CA: Stanford University Press.

——. 1995. "Ambiguous Categories: States, Empires, and Nations." *Post-Soviet Affairs* 11: 185-96.

Suri, Jeremy. 2003. *Power and Protest: Global Revolution and the Rise of Détente*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Take the Square.net. 2011. "#Syntagma Call for global action day against the markets dictatorship #Antibanks #Sept17 #OccupyWallStreet." *Take the Square*. 29 Ocak 2011'de alındı (http://takethesquare.net/2011/09/14/syntagma-call-for-global-action-day-against-the-markets-dictatorship-antibanks-sept17-occupywallstreet/).

Tambiah, Stanley J. 1996. *Leveling Crowds: Ethnonationalist Conflicts and Collective Violence in South Asia*. Berkeley, CA: University of California Press.

Tarrow, Sidney. 1989. *Democracy and Disorder: Protest and Politics in Italy 1965-1975*. Oxford: Clarendon Press.

——. 1996. "Movimenti politici e sociali." *Enciclopedia delle Scienze Sociali* 6: 97-114.

——. 1998. *Power in Movement*, 2. ed. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

——. 2002. "From Lumping to Splitting: Specifying Globalization and Resistance," *Globalization and Resistance: Transnational Dimensions of Social Movements*, ed. Jackie Smith ve Hank Johnston, Lanham, MD: Rowman & Littlefield içinde.

——. 2005. *The New Transnational Activism*. Cambridge, UK:

Cambridge University Press. Tarrow, Sidney ve Doug McAdam. 2005. "Scale Shift in Transnational Contention," *Transnational Protest and Global Activism*, ed. Donatella della Porta ve Sidney Tarrow, Lanham, MD: Rowman & Littlefield içinde.

Tartakowsky, Danielle. 1997. *Les Manifestations de rue en France, 1918-1968*. Paris: Publications de la Sorbonne.

——. 1999. *Nous irons chanter sur vos tombes: Le Père-Lachaise, XIXe–XXe siècle*. Paris: Aubier.

Temperley, Howard. 1981. "The Ideology of Antislavery," *The Abolition of the Atlantic Slave Trade: Origins and Effects in Europe, Africa, and the Americas*, ed. David Eltis ve James Walvin, Madison, WI: University of Wisconsin Press içinde.

Thompson, Dorothy. 1984. *The Chartists: Popular Politics in the Industrial Revolution*. New York: Pantheon.

Thompson, E. P. 1972. "Rough Music: Le Charivari anglais." *Annales; Economies Sociétés, Civilisations* 27: 285-312.

——. 1991. *Customs in Common*. Londra: Merlin Press.

Thompson, Ginger. 2003. "Protesters Swarm the Streets at W.T.O. Forum in Cancún." *New York Times*, çevrimiçi edisyon, 14 Eylül.

Tilly, Charles. 1962. "Rivalités de bourgs et conflits de partis dans les Mauges." *Revue du Bas-Poitou et des Provinces de l'Ouest* 4 (Temmuz-Ağustos): 3-15.

——. 1983. "Speaking Your Mind without Elections, Surveys, or Social Movements." *Public Opinion Quarterly* 47: 461-78.

——. 1984. "Demographic Origins of the European Proletariat," *Proletarianization and Family Life*, ed. David Levine, Orlando, FL: Academic Press içinde.

——. 1986. *The Contentious French*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

——. 1992. *Coercion, Capital and European States: AD 990-1992*. Studies in Social Discontinuity. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell, gözden geçirilmiş ed.

——. 1995. *Popular Contention in Great Britain, 1758-1834*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

——. 1997. "Parliamentarization of Popular Contention in Great Britain, 1758-1834." *Theory and Society* 26: 245-73.

——. 1998. *Durable Inequality*. Berkeley, CA: University of California Press.

——. 1999. "Conclusion: Why Worry about Citizenship?" ed. Michael Hanagan ve Charles Tilly, *Extending Citizenship, Reconfiguring States*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield içinde.
——. 2001a. "Mechanisms in Political Processes." *Annual Review of Political Science* 4: 21-41.
——. 2001b. "Historical Analysis of Political Processes," *Handbook of Sociological Theory*, ed. Jonathan H. Turner, New York: Kluwer/Plenum içinde.
——. 2002a. *Stories, Identities, and Political Change*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
——. 2002b. "Event Catalogs as Theories." *Sociological Theory* 20: 248-54.
——. 2003. *The Politics of Collective Violence*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
——. 2004. *Contention and Democracy in Europe, 1650-2000*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
——. 2005. *Trust and Rule*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
——. 2006. *Regimes and Repertoires*, Chicago, IL: University of Chicago Press.
——. 2007. *Democracy*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
——. 2007b. "Trust Networks in Transnational Migration." *Sociological Forum* 22: 3-24.
——. 2008a. *Contentious Performances*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
——. 2008b. *Credit and Blame*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
——. 2008c. *Why?* Princeton, NJ: Princeton University Press.-
Tilly, Charles ve Sidney Tarrow. 2006. *Contentious Politics*. Boulder, CO: Paradigm Publishers.
Tilly, Charles ve Sidney Tarrow. 2015. *Contentious Politics*. New York: Oxford University Press.
Tilly, Charles, Louise Tilly ve Richard Tilly. 1975. *The Rebellious Century, 1830-1930*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
Tilly, Charles ve Lesley Wood. 2003. "Contentious Connections in Great Britain, 1828-1834," *Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action*, ed. Mario Diani ve Doug McAdam, New York: Oxford University Press içinde.

Tilly, Richard. 1980. *Kapital, Staat und sozialer Protest in der deutschen Industrialisierung*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Titarenko, Larissa, John D. McCarthy, Clark McPhail ve Boguslaw Augustyn. 2001. "The Interaction of State Repression, Protest Form and Protest Sponsor Strength during the Transition from Communism in Minsk, Belarus, 1990-1995." *Mobilization* 6: 129-50.

Tocqueville, Alexis de. 1983. *Correspondance d'Alexis de Tocqueville et de Francisque de Corcelle*. Oeuvres Complètes, t. XV, Paris: Gallimard.

Torpey, John. 2000. *The Invention of the Passport: Surveillance, Citizenship and the State*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Touraine, Alain. 1968. *Le Mouvement de Mai ou le communisme utopique*. Paris: Seuil.

Touraine, Alain, François Dubet, Michel Wieviorka ve Jan Strzelecki. 1982. *Solidarité: Analyse d'un mouvement social, Pologne 1980-1981*. Paris: Fayard.

Trechsel, Alexander. 2000. *Feuerwerk Volksrechte: Die Volksabstimmungen in den scheizer-ischen Kantonen 1970-1996*. Basel: Helbing & Lichtenhahn.

Tufekci, Zeynep 2017. *Twitter and Tear Gas: The Power and Fragility of Networked Protest*. New Haven, CT: Yale University Press.

UNDP (United Nations Development Program). 2001. *Human Development Report 2001: Making New Technologies Work for Human Development*. Oxford: Oxford University Press.

United Press International (UPI). 2010. "Tea Party protesters rally in Arizona." *UPI News*. 29 Ekim 2011'de alındı (www.upi.com/Top_News/US/2010/08/16/Tea-Party-protesters-rally-in-Arizona/UPI-43641281968994/).

Uslaner, Eric M. 2002. *The Moral Foundations of Trust*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

van der Veer, Peter. 1996. "Riots and Rituals: The Construction of Violence and Public Space in Hindu Nationalism," *Riots and Pogroms*, ed. Paul R. Brass, New York: New York University Press içinde.

US State Department. 2016. Kazakhstan 2016 Human Rights Report (www.state.gov/ documents/organization/265750.pdf).

Vanhanen, Tatu. 2000. "A New Dataset for Measuring Democracy, 1810-1998." *Journal of Peace Research* 37: 251-65.

Vernon, James. 1993. *Politics and the People: A Study in English Political Culture c. 1815-1867*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Via Campesina. 2019. "17 April, Day of Peasant's Struggle." 20 Haziran 2019'da alındı (http://viacampesina.org/en/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=4&Itemid=26).

Vogel, Kenneth P. ve Lucy McCalmont. 2011. "Rush Limbaugh, Sean Hannity, Glenn Beck sell endorsements to conservative groups." *Politico*, 5 Haziran 2011 (www.politico. com/news/stories/0611/56997.html).

Voss, Kim ve Irene Bloemraad. 2011. *Rallying for Immigrant Rights: The Fight for Inclusion in 21st Century America*. Berkeley, CA: University of California Press.

Wåhlin, Vagn. 1986. "Opposition og statsmagt," *Protest og Oprør: Kollektive aktioner i Danmark 1700-1985*, ed. Flemming Mikkelsen, Aarhus: Modtryk içinde.

Walsh-Russo, Cecelia. 2017. "Mutual Brokerage and Women's Participation in Nineteenth-Century Anglo-American Abolitionist Movements." *Social Movement Studies* 16(6): 633-46.

Walsh-Russo, Cecelia ve Ernesto Castañeda. 2018. "Charles Tilly." *Oxford Bibliographies in Sociology*, ed. L. Spillman, New York: Oxford University Press.

Walton, John ve David Seddon. 1994. *Free Markets and Food Riots: The Politics of Global Adjustment*. Oxford: Blackwell.

Walvin, James. 1980. "The Rise of British Popular Sentiment for Abolition, 1787-1832," *Anti-Slavery, Religion, and Reform: Essays in Memory of Roger Anstey*, Christine Bolt ve Seymour Drescher, Folkestone: Dawson/Archon içinde.

——. 1981. "The Public Campaign in England against Slavery, 1787-1834," *The Abolition of Atlantic Slave Trade: Origins and Effects in Europe, Africa, and the Americas*, ed. David Eltis ve James Walvin, Madison, WI: University of Wisconsin Press içinde.

Ward, J. T. 1973. *Chartism*. Londra: B. T. Batsford.

Warren, Mark E., ed. 1999. *Democracy and Trust*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Wellman, Barry. 2000. "Changing Connectivity: A Future History of Y2.03K." *Sociological Research Online* 4(4).

——. 2001a. "Physical Place and CyberPlace: The Rise of Personalized Networking." *International Journal of Urban and Regional Research* 25: 227-52.

——. 2001b. "Does the Internet Increase, Decrease, or Supplement Social Capital? Social Networks, Participation, and Community Commitment." *American Behavioral Scientist* 45: 437-56.

Westhues, Kenneth. 1975. "Inter-Generational Conflict in the Sixties," *Prophecy and Protest: Social Movements in Twentieth-Century Canada*, ed. Samuel D. Clark, J. Paul Grayson ve Linda M. Grayson, Toronto: Gage içinde.

Wignaraja, Ponna, Ed. 1993. *New Social Movements in the South: Empowering the People*. Atlantic Highlands, NJ: Zed Books.

Williams, Robin M., Jr. 2003. *The Wars Within: Peoples and States in Conflict*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Wilson, Frederick T. 1969. *Federal Aid in Domestic Disturbances 1787-1903*. New York: Arno Press ve *New York Times*.

Wimmer, Andreas. 2002. *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict: Shadows of Modernity*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Wirtz, Rainer. 1981. *"Widersetzlichkeiten, Excesse, Crawalle, Tumulte und Skandale:" Soziale Bewegung und gewalthafter sozialer Protest in Baden 1815-1848*. Frankfurt: Ullstein.

Woloch, Isser. 1970. *Jacobin Legacy: The Democratic Movement under the Directory*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

——. 1994. *The New Regime: Transformations of the French Civic Order, 1789-1820s*. New York: W. W. Norton.

Wood, Lesley J. 2004. "Breaking the Bank and Taking to the Streets: How Protesters Target Neoliberalism." *Journal of World Systems Research* 10(1) (Kış): 69-89.

——. 2012. *Direct Action, Deliberation and Diffusion: Collective Action after the WTO Protests in Seattle*. New York: Cambridge University Press.

——. 2014. *Crisis and Control: The Militarization of Protest Policing*. Londra: Pluto. Wyrsch, Paul. 1983. *Der Kanton Schwyz äusseres Land 1831-1833*. Schwyzer Hefte, Band 28. Lachen: Gutenberg.

Young, Michael P. 2006. *Bearing Witness against Sin: The Evangelical Birth of the American Social Movement*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Zaleski, Eugène. 1956. *Mouvements ouvriers et socialistes (Chronologie et bibliographie. La Russie, t. I: 1725-1907)*. Paris: Éditions Ouvrières.

Zelizer, Viviana A. 1999. "Multiple Markets: Multiple Cultures," *Diversity and Its Discontents: Cultural Conflict and Common Ground in Contemporary American Society*, ed. Neil J. Smelser ve Jeffrey C. Alexander, Princeton, NJ: Princeton University Press içinde.

——. 2004. "Circuits within Capitalism," *The Economic Sociology of Capitalism*, ed. Victor Nee ve Richard Swedberg, Princeton, NJ: Princeton University Press içinde.

Zepeda-Millán, Chris. 2017. *Latino Mass Mobilization: Immigration, Racialization, and Activism*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Zhao, Dingxin. 2001. *The Power of Tiananmen: State–Society Relations and the 1989 Beijing Student Movement*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Zolberg, Aristide. 1978. "Belgium," *Crises of Political Development in Europe and the United States*, ed. Raymond Grew, Princeton, NJ: Princeton University Press içinde.

CHARLES TILLY'NİN TOPLUMSAL HAREKETLER ÜZERİNE YAYIMLADIĞI METİNLER, 1977-2010

1977 "Getting It Together in Burgundy, 1675-1975." *Theory and Society* 4: 479-504. "Collective Action in England and America, 1765-1775." ed. Richard Maxwell Brown ve Don Fehrenbacher, *Tradition, Conflict, and Modernization: Perspectives on the American Revolution*, New York: Academic Press içinde.

1978 *From Mobilization to Revolution*. Reading, MA: Addison-Wesley.

1979 "Repertoires of Contention in America and Britain." ed. Mayer N. Zald ve John D. McCarthy, *The Dynamics of Social Movements*, Cambridge, MA: Winthrop içinde.

1981 "The Web of Contention in Eighteenth-Century Cities." ed. Louise A. Tilly ve Charles Tilly, *Class Conflict and Collective Action*, Beverly Hills, CA: Sage içinde.

1982 "Britain Creates the Social Movement." ed. James Cronin ve Jonathan Schneer, *Social Conflict and the Political Order in Modern Britain*, Londra: Croom Helm içinde.
"Charivaris, Repertoires, and Urban Politics." ed. John Merriman, *French Cities in the Nineteenth Century*, Londra: Hutchinson içinde.

1983 "Speaking Your Mind without Elections, Surveys, or Social Movements." *Public Opinion Quarterly* 47: 461-78.

1984 "Social Movements and National Politics." ed. Charles Bright ve Susan Harding, *Statemaking and Social Movements: Essays in History and Theory*, Ann Arbor, MI: University of Michigan Press içinde.
"Les Origines du répertoire de l'action collective contemporaine en France et en Grande Bretagne." *Vingtième Siècle* 4: 89-108.

1985 "De Londres (1768) à Paris (1788)." ed. Jean Nicolas, *Mouvements populaires et conscience sociale: XVIe–XIXe siècles*, Paris: Maloine içinde.
The Contentious French. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.
1988 "Social Movements, Old and New." ed. Louis Kriesberg, Bronislaw Misztal ve Janusz Mucha, *Social Movements as a Factor of Change in the Contemporary World*. Research in Social Movements, Conflicts and Change, cilt 10. Greenwich, CT: JAI Press içinde.
1992 "Réclamer Viva Voce." *Cultures et Conflits* 5: 109-26.
1993 "Contentious Repertoires in Great Britain, 1758-1834." *Social Science History* 17: 253-80. Ayrıca ed. Mark Traugott, *Repertoires and Cycles of Collective Action*, Durham, NC: Duke University Press, 1995 içinde.
1994 "Social Movements as Historically Specific Clusters of Political Performances." *Berkeley Journal of Sociology* 38: 1-30.
1995 *Popular Contention in Great Britain, 1758-1834*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
1997 "Parliamentarization of Popular Contention in Great Britain, 1758-1834." *Theory and Society* 26: 245-73.
1998 "Social Movements and (All Sorts of) Other Political Interactions–Local, National, and International–Including Identities: Several Divagations from a Common Path, Beginning with British Struggles over Catholic Emancipation, 1780-1829, and Ending with Contemporary Nationalism." *Theory and Society* 27: 453-80.
1999 "From Interactions to Outcomes in Social Movements." ed. Marco Giugni, Doug McAdam ve Charles Tilly, *How Social Movements Matter*, Minneapolis: University of Minnesota Press içinde.
2001 (Doug McAdam ve Sidney Tarrow'la) *Dynamics of Contention*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
2002 *Stories, Identities, and Political Change*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
2003 "When Do (and Don't) Social Movements Promote Democratization?" ed. Pedro Ibarra, *Social Movements and Democracy*. New York: Palgrave. (Lesley Wood'la) "Contentious Connections in Great Britain, 1828-1834." ed.

Mario Diani ve Doug McAdam, *Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action*, New York: Oxford University Press içinde. "Agendas for Students of Social Movements." ed. Jack A. Goldstone, *States, Parties, and Social Movements*, Cambridge, UK: Cambridge University Press içinde. *The Politics of Collective Violence*. Cambridge, UK: Cambridge University Press. "Political Identities in Changing Polities." *Social Research* 70: 1301-15.

2004 "WUNC." ed. Jeffrey T. Schnapp ve Matthew Tiews, *Crowds*. Stanford, CA: Stanford University Press içinde.

Contention and Democracy in Europe, 1650-2000. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

"Terror, Terrorism, Terrorists." *Sociological Theory* 22: 5-13.

"Social Movements and Democratisation." ed. Anna-Maija Castrén, Markku Lonkila ve Matti Peltonen, *Between Sociology and History: Essays on Microhistory, Collective Action, and Nation-Building*, Helsinki: SKS/Finnish Literature Society içinde.

"Social Movements Enter the Twenty-First Century." *Il Dubbio* 5: 31-54.

"Regimes and Contention." ed. Fredrik Engelstad ve Øyvind Østerud, *Power and Democracy: Critical Interventions*, Aldershot, UK: Ashgate içinde.

2005 (Maria Kousis'le) *Economic and Political Contention in Comparative Perspective*. Boulder, CO: Paradigm Publishers;

(Sidney Tarrow'la) "Social Movements, Contentious Politics, and Institutions." ed. Carles Boix ve Susan Stokes, *Oxford Handbook of Comparative Politics*, New York: Oxford University Press içinde.

"Repression, Mobilization, and Explanation." ed. Christian Davenport, Hank Johnston ve Carol Mueller, *Repression and Mobilization*, Minneapolis, MN: University of Minnesota Press içinde.

"Regimes and Contention." ed. Thomas Janoski, Robert R. Alford, Alexander M. Hicks ve Mildred Schwartz, *The Handbook of Political Sociology: States, Civil Societies, and Globalization*, Cambridge, UK: Cambridge Univer-

sity Press içinde.
"Terror as Strategy and Relational Process." *International Journal of Comparative Sociology* 46: 11-32.
2006 *Regimes and Repertoires*. Chicago IL: University of Chicago Press.
(Sidney Tarrow'la) *Contentious Politics*. Boulder, CO: Paradigm Publishers.
2007 *Democracy*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
2008 *Contentious Performances*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
2010 "The Rise of the Public Meeting in Great Britain, 1758-1834," *Social Science History* 34: 291-299; Özel Bölümün bir parçası olarak "History and the Social Sciences: Taking Stock and Moving Ahead. The Public Sphere and Comparative Historical Research."

DİZİN

1 Mayıs Günü hareketleri 91
6 Nisan Hareketi 28
26 Temmuz hareketi 155, 156
43 Kayıp Ayotzinapa Öğrencisi 375
#NoBanNoWall ["#YasağaHayırDuvaraHayır"] 320
#SayHerName kampanyası 409
#YoSoy132 7, 371, 373, 374, 375, 385, 386, 392, 411

Abarca Velázquez, José Luis 377
Abdellah, Mohamed 207
Abdül Rahman, Ömer 29
Adams, John 83
Adams, Samuel 62, 66, 86, 267, 455
Advani, Lal 178, 179
Afrika kökenli Amerikalılar 423
Aguas Blancas 380
Aguirre Rivero, Ángel 380
AiPlex 441
Air America 169, 482
Alexander, John 62, 63
Alexander, Michelle 423
Alfonsin, Raul 155
Almanya 110, 119, 121, 123, 133, 148, 149, 154, 161, 162, 163, 172, 220, 223, 252, 253, 355, 364
Alvarez, R. Michael 233
Amar, Paul 27
Amerika Birleşik Devletleri 83, 260, 266, 292, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 309, 311, 312, 321, 322, 323, 324, 337, 380, 389, 390, 404, 411, 424, 428
Amerikan Kızılderili Hareketi 140
Amerikan Sınır Devriyesi 263
Amerika Partisi 108, 109, 114
Amerika Sinema Filmleri Derneği 441
Anderson, Benedict 289
Anheier, Helmut 172
Annual Register [*Yıllık Kayıtlar*] 58
Anonymous 276, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450
Arap Baharı 23, 184, 293, 339, 434, 444, 445
Arato, Andrew 142
Arau, Jorge 305
Archaeological Survey of India (ASI [Hindistan Arkeoloji Araştırmaları]) 179
Archer, John 112
Arizona 23, 260, 262, 263, 264, 267, 268, 275, 307, 312, 457, 462, 466, 473, 478, 480, 485
Arjantin 7, 22, 121, 123, 128, 129, 130, 134, 135, 155, 235, 339
Armstrong, W.W. 61
Arnavutluk 143, 144
Arpaio, Joe 261, 307, 327, 460, 469
Asamblea Popular Constituyente (APC) 393
Assemblea Nacional Catalana 363

Avrupa Birliği 39, 192, 212, 213, 217, 221, 223, 333, 366
Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) 228
Avrupalılaşma 224
Avrupa Merkez Bankası 333
Awad, Marwa 207
Ayodhya 177, 178, 179, 457, 461

Babri Mescidi 177, 179
Baedeker, Karl 52
Bağımsız Medya Merkezi 215
Bakioğlu, Burcu 441, 443, 449
Bangladeş 30, 39, 191, 223
Bangladeş'teki "Yolsuzlukla Mücadele Haftası" 30
Barcelona 1, 326, 331, 333, 335, 336, 347, 349, 350, 353, 355, 356, 359, 360, 363, 364, 366, 367, 368, 369, 370, 467, 472
Barretina İsyanı 358
Batavian Cumhuriyeti 83, 84
Batista, Fulgencio 22, 155
Becker, Elizabeth 222
Bedeviler 207
Beissinger, Mark 150
Belarus 229, 230, 471, 476, 485
Belchem, John 77
Belçika 21, 82, 83, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 111, 112, 114, 118, 121, 123, 126, 220, 355
Benford, Robert D. 306, 311, 314, 328
Bennett, Lance 13, 200, 201, 202, 216, 224, 225, 458
Berlin 138, 143, 144, 148, 154, 160-162, 172, 458, 473, 474
Bernstein, Thomas P. 231
Berry, Theodorea Regina 402, 403, 421
Bharatiya Janata Partisi 178
Birleşik Krallık 80, 101, 102, 103, 105, 111, 114, 116, 198, 214, 231, 235, 245, 411
Birleşmiş Milletler 167, 170, 192, 207, 212, 213, 215, 218
Black, Eugene C. 102
Black Lives Matter (BLM) 7, 17, 401, 403, 404, 405, 407, 409, 410, 411, 415, 420, 421, 422, 423
Blanco, Miguel Ángel Jiménez 389, 396
Bland, Sandra 408
Bloemraad, Irene 260, 305
Bob, Clifford 215
Bogolyubov, N. D. 40, 132, 133
Boli, John 218
Bolşevik Devrimi 22, 132, 133, 137
Bolton, Susan Ritchie 266
Bonilla-Silva, Eduardo 411
Boston 52, 62, 64, 66, 78, 79, 86, 116, 212, 247, 267, 320, 450, 465, 471, 472
Bourges, Hervé 139
Bouton, Terry 356
Boyer, Nate 413, 422
Brake, Wayne te 34, 83
Brewer, Jan 261
Brexit 355
Bright, Jake 321
Brinkley, Alan 167
Brown, Elaine 426
Brown, Michael 404, 405, 406, 407, 420, 445
Burgen, Stephen 363
Burke, Edmund 58, 148
Butterfield, Tara L. 303
Büyük Britanya 57, 61, 68, 69, 70, 74, 77, 79, 80, 84, 99, 101, 102, 112, 121, 123, 125, 175, 237, 243, 245, 246, 258, 274

Cabal, Fernando 331, 334
Cabañas, Lucio 379
Cadena-Roa, Jorge 372
Caiani, Manuela 224, 463

Calamur, Krishnadev 361, 364, 367
Calderon Hinojosa, Felipe 381
Calhoun, Craig 18, 142
Cancún 222
Carmena, Manuela 335
Carranco, Rebeca 335, 347
Carroll, John 321
Casero-Ripollés, Andreu 336
Castan Pinos, Jaume 353
Castile, Philando 408
Castro, Fidel 22, 143, 155
Casusluk Yasası 168
Catalan Estatut 354
Chandhoke, Neera 225
Charleston (Charles Town) 64, 66
Chaturvedi, Gyaneshwar 178
Chaturvedi, Jayati 178
Chavez, Hugo 261
Chen, Adrian 440
Church of Scientology 446
Church, Roy A. 104
Clark, Jamar 405, 408
Clark, S. D. 41
Clinton, Bill 304, 425
Clinton, Hillary 445
CNN 185, 368, 391, 393, 397, 431
Cody, Edward 182, 462
Cohen, Jean 142
Cohn-Bendit, Daniel 138, 170
Colau, Ada Cola 331, 335
Coleman, Gabriella 434, 438, 440, 444, 445, 446, 449
Collier, Ruth Berins 120, 121, 130
Columbia Broadcasting Service [Kolombiya Yayın Servisi] 167
Committee of Merchants for the Relief of Colored People [Beyaz Olmayanlara Destek Veren Tüccarlar Komitesi] 109
Cone Sexton, Connie 264
Coordinadora '96 304
Corcoran, Kiera 357
Correa-Cabrera, Guadalupe 382
Coscubiela, Joan 353
Coughlin, Charles Edward 22, 166, 167, 168
Crawford, John 407
Credit and Blame [*Güven Vermek ve Suçlamak*] 14, 286
Cullors, Patrisse 404

Çartistler 101, 103, 104, 105, 116, 134
Çartizm 102, 105, 112, 116
Çay Partisi Ulusu 263
Çekoslovakya 7, 148, 149, 154
Çin 7, 21, 22, 108, 109, 135, 136, 137, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 152, 154, 173, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 189, 191, 198, 230, 232, 250, 259, 273, 282

Daly, Kyle 261
Dandelet, Thomas James 359
Danimarka 121, 122, 123
Davies, Norman 358
Davis, Hirschfeld 266
Davis, Jordan 407
Dekker, Rudolf 82
Délano Alonso, Alexandra 303
della Porta, Donatella 163, 224, 285, 483
DeMent, Iris 321
Democracia Real YA! 345
Democracia Real YA! (Gerçek Demokrasi Şimdi!) 331
Deneckere, Gita 94
Dewan, Angela 355
Doğu Almanya 148, 149, 154
Dördüncü Hollanda-İngiliz Savaşı 20
DREAMer 306, 307, 308, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319
Drescher, Seymour 69, 80

Dubček, Alexander 139
Dumont, Georges-Henri 96
Dunn, Michael 407
Durbin, Richard 309
Dünya Bankası 198, 218, 220
Dünya Günü 223
Dünya Kadınlar Günü 28
Dünya Savaşı, I. 22, 91, 93, 133, 137, 161, 167, 175, 189, 192, 218
Dünya Savaşı, II. 22, 91, 119, 137, 162, 168, 189, 218, 253, 425
Dünya Ticaret Örgütü 211, 213, 221, 224
Düşük Yörünge İyon Topu (LOIC) 438

Edwards, Paul N. 202
Eidelson, Josh 427
Eight Hour Leagues [Büyük Sekiz Saat Birliği] 107
Eight Hour League [Sekiz Saat Birliği] 109
Ekiert, Grzegorz 151
Eklundh, Emmy 332, 342, 347, 348
El Cezire 31, 185
Elinson, Zusha 186
El Roto 344
Endonezya 137, 157, 158, 173, 191, 198, 236
Engels, Friedrich 21, 35
Epstein, James A. 74
Ermenistan 150, 151
Escobedo, Tricia 424
EuroAnarkismo 23, 30, 466

Facebook 31, 184, 194, 195, 201, 209, 210, 225, 275, 298, 328, 341, 373, 385, 403, 408, 430, 445, 446, 455, 477
FC Barcelona 360, 366
Federal Pact 275
Federal Pakt 125, 126
Federal Yasadışı Göçmenlik Reformu ve Göçmen Sorumluluk Yasasının (IIRIRA) 304
Feenstra, Ramón A. 335
Figueroa Alcocer, Rubén 380
Figueroa Figueroa, Rubén 379
Fiji 170, 173
Finlandiya 121, 122, 123, 436
Fiorito, Tara 306, 314, 317, 318, 328
Fisher, Steve 378, 398
Ford, Ezell 408
Franco, Francisco 253
Fransa 20, 21, 22, 40, 56, 61, 68, 82, 83, 85, 87, 90, 92, 93, 94, 96, 98, 99, 100, 104, 111, 112, 113, 114, 115, 117, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 133, 134, 135, 136, 138, 139, 160, 172, 205, 220, 236, 273, 274, 285, 305, 339, 356, 357, 358, 411
Fransız Devrimi 20, 21, 68, 81, 83, 124
Freeman, Jo 395

G8 Grubu 220
G20 grubu 30
G20 zirvesi 220
Gadsden, Christopher 62, 67
Gambino, Lauren 320, 321
Gamson, William 41, 42, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 119, 467
García Barcia, Marta 353
García, César 353
Garcia Rodriguez, Marisa C. 314
Garner, Eric 401, 407, 420
Garrett, R. Kelly 202, 467
Garza, Alicia 403, 404, 405
Gelatt, Julia 312
Georgia protestosu 426
Gibler, John 375, 381, 388, 398
Gitlin, Todd 169

Glenn, John K. 149
Glick Schiller, Nina 297, 301, 330, 351
Goffman, Erving 169
Goldman, Francisco 391
Goodway, David 103
Gorbaçov, Mihail 143, 145, 147, 150
Gordon, Lord George 72
Gordts, Eline 320, 327
Göçmen Hakları Hareketi 302, 303, 306, 319, 323, 324
Göçmen Hakları Yürüyüşleri (2006) 305
Göçmenlik Reformu ve Kontrol Yasası (IRCA) 303
Gray, Freddie 408
Guangzhou protestosu 23, 182
Guare, Madison 19, 302, 320
Guedán, Manuel 335
Guerrero Eyaletinden Örgütlü İnsanlar Birliğinin (UPOEG) 391
Guerreros Unidos 378
Guerrero, Yosivani 379
Guevara, Che 140
Guillén, Diana 385
Gurley, Akai 408
Gutierrez, Aldo 378
Gutierrez, Luis 310
Gürültülü Müzik 59, 77, 79, 86

Habbo Hotel 436, 445
Halvorsen, Sam 330, 348, 349
Hanagan, Michael 87, 211, 292, 300, 469, 484
Hancock, John 20, 64
Harlos, Catherine 19, 401, 414
Harris, Kamala 324
Hatch, Orrin 309
Havel, Václav 23, 149
Haythornthwaite, Caroline 195, 469
Hayworth, J. D. 263
Heberle, Rudolf 36, 469
Hernández, Anabel 378
Hessel, Stéphane 332
Hill, Charles 186, 279
Hindistan 7, 22, 61, 131, 135, 174-180, 191, 198, 200, 217, 251, 258, 338
Hindistan Ulusal Meclisi 131, 135, 174, 175
Hıristiyan Cephesi 22, 168
Hindu-Müslüman 175, 176, 177, 178
Hines, Barbara 304
Hogarth, William 74
Hollanda 20, 21, 74, 82, 83, 84, 85, 87, 95, 99, 121, 123, 220, 442
Honacker, Karin van 82
House, Freedom 157, 179, 206, 466
HR 4437 305
Huerta, Dolores 261
Hughes, Neil 331, 344
Hummel, Daniel 358
Hunt, Henry 74
Hu Yaobang 145, 146

Iglesias, Pablo 335
Imig, Doug 223, 470
Indian National Congress [Hindistan Ulusal Meclisi] 131, 135, 174, 175
Inter-American Human Rights Commission'ın [Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu] 379
International Workingmen's Association [Uluslararası İşçi Birliği] 107, 131
Internet Relay Chats (IRC'ler) 437
Irak 7, 23, 193, 222, 319

İberoamerikan Üniversitesi (Universidad Iberoamericana) 372, 375

İç Savaş 109, 110, 135, 141
İnsan Hakları İzleme Örgütü 157, 158, 214, 227, 229, 470
İran 7, 137, 184, 185, 209, 259, 319
İrlanda 40, 64, 80, 87, 100, 101, 102, 105, 131, 166, 211
İspanya 7, 22, 74, 100, 120-123, 125, 128, 134-136, 172, 217, 220, 252, 253, 269, 305, 330, 331, 333, 336, 337, 339, 344,-346, 349, 352, 354-366
İspanya Veraset Savaşı 359
İsrail 29, 198, 205, 206, 207, 445, 446
İsveç 121, 122, 123, 125
İsviçre 7, 21, 120, 121, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 135, 220, 235, 245, 252, 471
İsyan Yasası 60
İtalya 121, 123, 138, 163, 172, 220, 235, 252, 253

Japonya 119, 137, 189, 191, 194, 216, 221
Jefferson idaresi 68
Johnson, Lyndon 140
Jones, Ernest 104
Jones, Sam 82, 354, 356, 364, 365
Jordan, Tim 435, 439
Jubilee 2000 214, 225

Kaepernick, Colin 401, 412, 413, 414, 420, 422
Kakar 178
Kamen, Henry 358, 359
Kanada 30, 42, 61, 62, 68, 139, 166, 198, 220, 269, 292, 411
Karam, Murillo 377, 393
Kara Panterler 140
Karatnycky, Adrian 157, 229
Kaspersen, Lars Bo 292
Katalan Cumhuriyeti 363
Katolik Kilisesi 306, 395
Kauffman, Gretel 316
Kazakistan 7, 198, 227, 228, 229, 230, 233, 246, 247, 269
Kefaya (Yeter) 207
Kefiya Hareketi 28
Kennedy, Jamie 182
Kerby, Troy 262
Khaleeli, Homa 409
Kıpti Hıristiyanlar 29, 207
Kim, Tammy E. 428
King, Martin Luther 140
Kinsey, Charles 408
Klamath Nehir Yatağı 44, 45
Klein, Adam G. 435
Knappenberger, Brian 435, 436, 439, 441, 442, 444, 450
Kocher, Austin 319, 320
Koch Industries 442, 450
Komünist Manifesto 21, 35, 133
Konak, Nahide 340
Koopmans, Ruud 164
Kore 137, 156, 191, 447
Koshar, Rudy 172, 173
Köle Ticaretinin Kaldırılmasını Sağlama Cemiyeti 80
Krauth, Alinta 445
Kubik, Jan 151, 465
Ku Klux Klan 166
Kushner, David 435, 438, 440, 442, 444, 450
Küba 7, 22, 128, 135, 143, 144, 155, 360, 361
Küresel Adalet Hareketi 336

Laborers Benevolent Union [New York İşçilerinin Hayır Sever Sendikası] 109
Laitin, David D. 360
Latin Amerika 30, 135, 140, 154, 156, 189, 384, 389
League of American Wheelmen [Amerika Bisikletçiler Birliği] 108, 114
Lee, Michelle Ye Hee 424

Lee, Tereza 308
Leever, Randy 263
Lemons, Stephen 262
Lewis, Cora 428, 429
LGBTQ hakları 313, 421
Lian Yue 181
Lindenberger, Thomas 160
Liu, Wenjian 408
London Workingmen's Association [Londra İşçi Birliği] 103
Londra 20, 21, 30, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 60, 66, 70, 71, 72, 75, 76, 78, 80, 86, 103, 191, 267, 299, 349, 367, 369, 398, 449, 455, 458, 459, 460, 462, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 473, 476, 478, 479, 480, 483, 486, 487, 489
Long, Huey 167, 459
Louisiana 21, 61, 68, 408, 464
Lukaşenko, Aleksandr 229, 230
Lukinbeal, Chris 307
LulzSec 446
Lüksemburg Dükalığı 95
Lü, Xiaobo 231

Macaristan 148, 149, 154
Madres de la Plaza de Mayo 155
Madrid 263, 330, 331, 334, 335, 346, 347, 348, 349, 350, 352, 357, 360, 362, 364, 365, 369, 399, 457, 468, 470, 474, 480
Mahatma Gandhi 174
Mahkûm İşçiler Örgütü Komitesi 427, 429, 430, 431
Maier, Pauline 66, 67, 475
Malezya 191
Marburg 172, 173, 212, 473
Marcià, Francesc 361
Markoff, John 41, 42, 82, 113, 119, 475
Martin, Trayvon 401, 402, 403, 407, 420, 421, 422
Marx, Karl 21, 35, 36, 69, 96, 135, 475
Matos, Felipe 313
McAdam, Doug 32, 43, 45, 119, 213, 298, 307
McBride, Renisha 407
McCain, John 312
McCalmont, Lucy 169
McCarthy, Matthew T. 164, 229
McCormick, Ty 207
McCoy, Yavilah 403
McDonald, Laquan 408
McDonald's 213, 225
McDowell, Abby 436, 437, 438, 444, 445, 448, 450
McGahan, Jason 381
McLaughlin, Michael 406, 422
Meksika 7, 23, 68, 137, 139, 221, 260, 263, 264, 304, 321, 323, 336, 371, 374, 375, 376, 377, 379, 380, 384, 385, 386, 389, 390, 392, 393, 394, 395, 396
Meksika Teknoloji Enstitüsü (Instituto Tecnológico Autónomo de México, ITAM) 375
Meksika Ulusal Üniversitesi (Universidad Nacional Autóno ma de México, UNAM) 375
Menem, Carlos Saul 155
Merkez Bankası 30, 333
Mısır 7, 15, 22, 23, 27, 28, 29, 31, 39, 137, 174, 184, 185, 186, 201, 204, 205, 206, 208, 209, 210, 216, 217, 232, 250, 259, 273, 331, 332, 444
Mısır Operasyonu 444
Militia Party [Militan Parti] 43
Miller, Hayley 320
Milyonların Yürüyüşü 27
Minder, Raphael 362, 364, 369
Minuteman Projesi 260
Mohamed, Heather Silber 304, 305, 306

Mondragon, Julio Cesar 376, 379
Monedero, Juan Carlos 344, 350
Morison, Samuel Eliot 166
Muñoz Ramírez, Gloria 374, 375
Mübarek, Hüsnü 23, 27, 28, 205, 207, 258
Müslüman Kardeşler 207

NAACP 308, 424, 432
Napoléon 21, 22, 68, 73, 74, 83, 84, 85, 90, 92, 125, 237
Napoléon, III (Louis) 82, 90, 92, 126
Napoléon Savaşları 68, 85, 237
Napolitano, Janet 261
National Charter Association [Ulusal Bildirge Birliği] (NCA) 103
NATO 192, 213
Nazarbayev, Nursultan 227, 228, 246, 476
Naziler 161, 172, 173
Nehru, Cevahirlal 251
Nelson, Joan M. 230
neoZapatista hareketi 336
Newsweek 184, 477
New York Times 143, 144, 169, 207, 209, 328, 329, 433, 450, 457, 459, 465, 469, 477, 482, 483, 487
Nicholls, Walter J. 306, 307, 311, 314, 317, 318, 328, 349
Nicolich, Meredith 426
Nixon, Richard 140, 423
Noiriel, Gérard 289
Nonviolence International [Uluslararası Pasif Direniş] 215
Norveç 121, 122, 123, 198
Nueva Planta kararnameleri 360

Obama, Barack 261, 265, 310, 315, 316, 317, 326, 328, 411
Occupy Everywhere 275
Occupy Wall Street 23, 216, 274, 330, 337, 339, 340, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 445
Occupy Wall Street [Wall Street'i İşgal Et] 330
Olson, Parmy 434
Omnium Cultural 361, 362, 363, 364
Ordaz, Pablo 354, 369
Osmanlı İmparatorluğu 175, 176, 188, 292

Özgür Alabama Hareketi 425, 427, 428
Özgürlük Ağacı 63, 66, 83, 90
Özgürlük Başlığı 74, 100, 103
Özgür Ohio Hareketi 428

Pacheco, Gaby 313
Padilla, Tanalis 380
Pakistan 139, 185, 191, 478
Pantaleo, Daniel 407
Paraguay 128, 155, 198
Parsons, Talcott 287
Passel, Jeffrey S. 302, 328
Payback Operasyonu 441
Pearce, Russell 263, 473
Pekin Öğrenci Hareketi 145
Peña Nieto, Enrique 371, 372, 377, 385, 393, 400
People's Charter [Halk Bildirgesi 21
Pérez-Stable, Marifeli 155, 156
Perry, Elizabeth J. 146, 147
Peterloo 76
Peterson, Abby 216, 331, 336
Philips, Francis 76
Phoenix 13, 260, 261, 262, 285, 307, 460, 472, 473, 478
Pierce, Sarah 312
Pineda, Enrique 382
Pinochet, General 155
Plataforma de Afectados por la Hipoteca PAH 336

Podemos 335, 344, 347, 348, 349
Polonya 136, 139, 142, 143, 148, 149, 151, 152, 154
Pompidou, Georges 23, 138
Poole, Christopher. 434
Portekiz 121, 123, 125, 128, 356
Price, Richard 105
Prieto, Greg 305
Prothero, Iowerth 74, 99, 103
Puigdemont, Carles 354, 364, 365
Pujol, Jordi 356, 362

Quakers 20

Radio League of Little Flower [Küçük Çiçek Radyo Birliği] 167
Rajoy, Mariano 344, 355
Ramayana 177
Ramos, Rafael 408
Rancière, Jacques 342
Rapinoe, Megan 414
Ray, Melvin 427
Raza, Ali 444, 447
Redden, Elizabeth 321, 322
Reform Yasası 101, 102, 311
Reid, Eric 413
Reiter, Herbert 216
Rheingold, Howard 183, 194, 225
Rice, Tamir 408
Riles, Annelise 170
Roa, Carlos 313
Robert, Vincent 40, 90, 91, 92, 93, 94, 100, 328, 467, 468, 472, 477, 479, 480, 482, 491
Rock, David 130
Rodriguez, Juan 313
Rodriguez, Nancy 302, 313, 315
Romanya 143, 144, 148, 149, 154, 172
Romero, Mary 304, 307, 328
Roosevelt, Franklin D. 167
Rude, Fernand 91
Rudé, George 55, 57, 61, 72, 479
Rus Devrimi 137
Ryan, Mary 109, 110

Sabato, Hilda 128
Sáenz Peña Yasası 130
Said, Halid 23, 201, 208, 211
Salas, Antonio 336
Saleh, Yasmine 207
Sampedro, José Luís 331
Sánchez, Pedro 344
Sandritter, Mark 412, 413, 414
Sartre, Jean Paul 138
Sartre, Jean-Paul 170
SB1070 yasa 261
SB1070 yasa önergesi 23
Schama, Simon 83
Schuman, Phil 436
Schwiertz, Helge 315
Scott, James 43, 245
Scott, Rick 403
Seattle Savaşı 213, 214
Sedat, Enver 23, 205
Sengupta, Somini 442
Sensenbrenner, James 305
Serrano Campos, Daniela 373
Sevilla-Buitrago, Álvaro 332
Shakur, Assata 415
Sharp, Laura 307
Shear, Michael D. 318
"Sıfır Tolerans Politikasının" 322
Sınır Tanımayan Gazeteciler 185, 478
Sicilia, Javier 395
Sivil Forum 149
Smeriglio, Daniel 263
Smith, Adam 71
Smith, Jackie 72, 123, 164, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 224, 229, 338, 343, 469, 474, 481, 482
Snow, David A. 306, 311, 314, 338
Society for the Encouragement of Trade [Ticareti Teşvik Cemiyeti] 62

Solis, Daniel 379
Somers, Margaret R. 342, 350
Sonderbund Savaşı 21, 127
Sons of Liberty [Özgürlüğün Oğulları] 62
Sosyal Demokrat Parti 172
Sosyalist Parti 129, 173, 352
sosyal medya 230, 320, 336, 340, 342, 373, 375, 386, 405, 424, 435, 437, 441, 444, 445, 447, 448, 453
South Carolina Gazette 65, 66
Sovyet Komünist Partisi 22, 132, 134
Sovyetler Birliği 134, 137, 150, 151, 158, 167, 168, 212, 229, 230
Spencer, Glenn 263
Speri, Alice 428, 429, 432
Spross, Jeff 428, 432
Stalin, Joseph 134
Stelter, Brian 169, 482
Sterling, Alton 408
Stockport İnsan Mutluluğunu Sağlama Derneği 21, 76
Stovall, David O. 402, 403
Strandsbjerg, Jeppe 292
Stroessner, Alfredo 155
Students for a Democratic Society (SDS [Demokratik Toplum Yanlısı Öğrenciler]) 169
Szoldra, Paul 446, 450

Şanlı Devrim 74
Şili 7, 22, 30, 39, 121, 123, 128, 135, 155, 217, 339

Taibo, Carlos 331, 332
Tambiah, Stanley J. 177, 178
Tarrow, Sidney 1, 12, 13, 18, 78, 223, 300, 301, 326, 388, 463, 470, 474, 476, 478, 483, 484, 490, 491, 492
Taylor, Paul A. 314, 435, 439
Tenglong Aromatic PX Ltd. Şti. 181
Terra Lliure 361
The May Movement or Utopian Communism [Mayıs Hareketi ya da Ütopyacı Komünizm] 141
Themudo, Nuno 218
The North Briton 20, 54, 55
The Pirate Bay 441
The Sourthern Poverty Law Center (SPLC) [Güney Yoksulluk Hukuk Merkezi] 43
Thomas, George 218
Thompson, Dorothy 59
Thompson, E. P. 43
Thompson, Ginger 222
Tiananmen Meydanı 145, 146, 147
Tizapa, Antonio 387, 389
Tlatelolco Katliamı 376, 385
Tlatempa, Amado 390
Tocqueville, Alexis de 127, 485
Tometti, Opal 404
Torpey, John 192
Torra, Quim 365, 369
Touraine, Alain 140, 141, 142
Townshend Yasası 20, 62
Tribun du peuple [*Halkın Kürsüsü*] 90
Trif, Maria 223
Trump, Donald 266, 278, 295, 303, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 325, 326, 327, 328, 414, 416, 417, 419, 421, 422, 445, 450, 469
Tunus 7, 15, 28, 184, 208, 209, 211, 331, 444
Tunus Operasyonu 444
Twitter 31, 184, 194, 195, 210, 215, 298, 341, 385, 389, 394, 395, 406, 429, 485

Ulusal Avukatlar Loncası 428

Ulusal Bilimler Akademisi 44, 45
Ulusal Göçmenlik Hukuku Merkezi (NILC) 311
Ulusal Halk Meclisiydi (Asamblea Nacional Popular, ANP) 382
Ulusal Sosyal Adalet Birliği 22, 167
Uluslararası Af Örgütü 205, 206, 207, 214, 455
Uluslararası Çalışma Örgütü 218
Uluslararası Para Fonu (IMF) 206, 217, 220, 333
United for Global Change ["Küresel Değişim İçin Birleşenler"] 216
United We Dream [Birlikte Hayal Ediyoruz] 308
Uruguay 121, 123, 137

Vaas, Lisa 442
Vallejo, Camila 30
Van Dyke, Jason 408
Vargas, Jose Antonio 313
Varşova Paktı 149
Vasconcelos, José 380
Vernon, James 111
Via Campesina 203, 204, 225, 277, 486
Vietnam Savaşı 140
Vogel, Kenneth P. 169
von Stein, Lorenz 22, 35
Voss, Kim 260, 305

Walker, Lee 230
Walsh-Russo, Cecelia 13, 17, 81, 87
Walter, Shoshana 186
Ward, J. T. 104
Washington, John 428, 429
Washington, Malik 428, 429
Washington Post 227, 317, 329, 348, 432, 449, 462, 476
Weber, Eugene Joseph 289
Wellman, Barry 195, 469
We Rebuild 185
Wheaton, Sarah 426, 427
White, Micah 339, 345
WikiLeaks 441, 442, 445
Wilkes, John 20, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 66, 72, 74, 86, 116, 211, 267, 268, 275, 479
William, Orangelı 74
Wilson, Darren 404, 407
Wilson, Pete 303
Wimmer, Andreas 124, 292, 297, 301, 330, 351, 487
Wing, Nick 320
Wirtz, Rainer 36, 41
Women's March [Kadın Yürüyüşü] 294
Workingman's Party of California [California İşçi Partisi] 109
World Organisation against Torture [İşkenceye Karşı Dünya Örgütü] 372

Xiamen 23, 181, 182

Yedi Yıl Savaşları 20, 55, 61, 67
Yeltsin, Boris 150
Yeni Toplumsal Hareketleri 142
YouTube 184, 210, 373, 374, 385, 439, 442, 444
Yunanistan 121, 123, 128, 217, 339

Zatz, Marjorie S. 302, 313, 315, 329
Zelizer, Viviana 13, 18, 196
Zhao, Dingxin 145, 147
Zhao Yufen 181
Zimmerman, Arely M. 312, 314
Zimmerman, George 401, 402, 403, 407
Zuccotti Park 337, 340, 345

Çağımızın en yetkin sosyalbilimcilerinden olan Charles Tilly, *Toplumsal Hareketler, 1768-2018*'de toplumsal hareketlerin doğuşu ve yayılışına dair aydınlatıcı bilgiler sunuyor. Okuru, incelenen olaylara aşina kılmak için zaman çizelgeleri ekleyen Tilly, toplumsal hareketlerin ne olduğunu, nasıl işlediklerini, neden ve nasıl diğer politik meselelerle bağlantılı olduklarını açıklıyor.

Bu yeni edisyonda Ernesto Castañeda ve öğrencileri, Tilly'nin oluşturduğu çerçeve etrafında günümüz toplumsal hareketlerine ışık tutuyor. Ele alınan vaka çalışmaları uluslararası nitelikte olmakla beraber sosyal medya, internet gibi yeni teknolojilerin olaylar üzerindeki etkilerine de parmak basıyor. Occupy, Black Lives Matter, #YoSoy132 kitapta işlenen hareketlerden yalnızca birkaçı.

ALFA
alfakitap
alfakitap
alfakitap
www.alfakitap.com
9 786254 495250
ARAŞTIRMA